

Sumptibus { Tho: Dring & Car: Harper } in Fleet Street.

AUR. THEODOSII
MACROBII
V. Cl. & Inlustris
OPERA.
ACCEDUNT
INTEGRÆ
ISACII PONTANI, JOH. MEURSII,
JACOBI GRONOVII
Notæ & Animadversiones.

EDITIO NOVISSIMA,
CUM
Indice Rerum & Vocum
LOCUPLETISSIMO.

LONDINI:
Typis *M. C.* & *B. M.*
Impensis T. DRING & C. HARPER,
in Vico Fleetstreet dicto. MDCXCIV.

JACOBUS GRONOVIUS
LECTORI,
S. P. D.

SI hoc, quidquid est à me observatorum in Macrobianam Somnii commentationem, erumpere privatos parietes libenter vides, Paulus Junius nuper scholæ Lugdunensis Rector νομιμώτατος, *nunc cælestis pacis consors, habet, quod imputet tibi, Benevole Lector. Post delegatam Patri meo ordinationem publicorum librorum (anni jam sunt quatuor) dum curiosius, quicquid membranarum aut chartarum veterum illic pestem & libitinam vitavit, recenseo ac purgo, duorum hujus commentarii Manuscriptorum situ & squalore horrentium, satis tamen antiquam manum ostendentium, conferendi cupido animum incessebat; & prout quæque varietas se mihi probarat, annotabam. Hæc cum ille (erat enim assidua nobis & suavissima jam à convictu & condiscipulatu consuetudo) forte conspexisset, vix considerato, essetne aliquid publico dignum, non desiit obtundere amicus affectu nimius, ut ad editionem, quæ comparabatur, velut ex symbolo conferrem. Nec negare ei poteram, cui pene omnia jura in me ipse concesseram. Sed & dum Somnium præla properant, idem me Saturnalibus applicuit, in quæ nonnihil ex chartaceo ejusdem Bibliothecæ MS. margini alleveram. Iam procedebant omnia ex voto: Jam committebatur operis liber secundus; cum rem omnem*

perturbavit & vel retroegit βελτίστα μακάρων Ὑγιεία *à ferali præcedentis anni morbo mihi quoque adempta. O infelicitatem & miseriam ejus diei, quæ me post patrem jam totum in imagine mortis, ita ut ne Iunio quidem, tantopere meo, tantopere in domus nostræ salute anxio, valere dicerem, festinare ad mutandum aerem & fomenta alibi quærenda compulit! O acerbam calamitatem & amarum nuncium, quum infirmitas (à qua eum curatissima vitæ disciplina redimere videbatur) mei Iunii, & duodecimo deinceps die decretoria hora mittebatur febricitanti & mihi, & post ejectam hanc tabificam* κατάστασιν *sociatos cum eo, ut ante, annos & studiorum impetus exoptanti? Nunc quod solum possum, sola recordationis pietate dulcissimam animam prosequar, nullâ memoria ejus (ut Pacuvii verbo utar) concordiam dejugaturâ. Sed hæc nimia; quamvis pro titulo, quem judico pensandum cum amore viventis & novissima ejus in me voluntate, perpauca. Narro autem ista tibi, Lector benevole, ut animum advortas ad subita & condicta fercula te vocari. Neque enim ambigendum, quin si assiduè ac diutius inhærere licuisset, idque corpusculo bene composito, accessione non parvâ locupletior & pleniore apparatu Macrobius proditurus fuerit. Atque utinam aliquis ad ea, quæ mihi latuerunt, vestiganda, tantundem laboris afferre non dedignaretur! Ita certe fore augurarer, ut Macrobius vere nomine suo frueretur. Nos quidem auctorem hunc, qui gratulandum nobis habemus, quod bonorum scriptorum laverna audiat, nec posthanc curam omnino è manibus deponemus, quantum per aliam occupationem fas erit; tantum, ut hæc minuta & juvenilia possint placere, opto. Sic & destinatum tetigisse & fortuito eventui ea commisisse non putabo. Vale & vive, ac, si commodum est, hæc suo loco repone.*

PAG.

PAG. 26. *Media autem conversio mensis per lunam*] Augenda hæc ex Ms. Oxonienſi Bodleiano: *media autem converſio, id eſt, menſis per lunam.* Vides eum plane ſic loqui de maxima converſione tribus ante verſibus. Deinde idem liber: *tertia ſicca, quia plus eſt ab ortu remota.* Quod indubitanter accipio. Nam profecto rationem dat variationis, non hariolatur; & ita de prima hebdomade loquitur.

Pag. 31. *Unde igitur iſta diſcernimus.*] Immo *decernimus*, ut habetur Oxonii; id eſt, dijudicamus. Illud eſt ſeparamus, cui locus hic non eſt.

Pag. 37. *Oblivionis fluvium aliud non eſſe.*] Oxonienſis: *Oblivionis fluvium Leteum nihil aliud eſſe.*

Pag. 39. *Inter & Siculas, &c.*] Oxonii legitur; *cumque ille & Siculas & tyrannicas opes præſentis mortis periculo deſpiceret, talis*, &c.

Pag. 51. *Rurſus anima partem quam intuetur, induitur.*] Oxonii *mentem*, quod omnibus interdictis defendendum puto. Animæ pars, quæ mentem proxima eſt, mentis conſors fit: quæ vero à mente remotior, & rebus corporeis propinquior eſt, licet ipſa anima ſit incorporea participiat. Hæc ſententia Macrobii, quæ per τὸ *partem* non parum obſcurior videtur fieri.

Pag. 55. *Beatorum cætu refertum.*] Abſit ut damnem verba bene de hominum genere pronunciantia. Oxonienſis tamen *reſervatum.*

Pag. 56. *Duo qui ad numerum prædictum ſuperſunt, meridianus & horizon.*] Lege rurſus ex Oxonienſi; *ſuperſunt, id eſt, meridianus & horizon.*

Pag. 71. *Quo umbram terræ diximus pervenire.*] Pulcherrime & convenientiſſime Oxonienſis: *pertinere.*

Pag. 72. *Nota impreſſione*] Legendum *notæ*, ut præter omnes Mſs. docet excerptum geometriæ hic annexum.

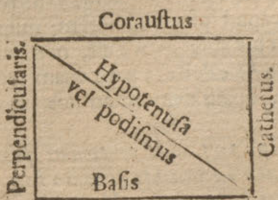
Pag. 96. *Gemino auræ ſuæ rigore blandiri.*] Quis tandem ille geminus rigor? neceſſario corrige cum Oxonienſi *genuino.* Dicit enim Macrobius Septentrionem apud nos frigidiorem eſſe, utpote cis torridam poſitos una cum illo: apud iſtos, qui ab altera torridæ parte habitant, calidiorem, quippe ad quos non pervenit, niſi tranſgreſſus torridam, cujus ardore calefit. Auſtrum vero apud ipſos frigidiorem, quippe ubi ejus aura nativa eſt, non adulterata & calefacta per zonam torridam, qualis demum ad nos pervenit.

Pag. 107. *Ut contentus potius conſcientiæ præmio gloriam non requirat.*] Profecto Macrobius hoc loco οἶνον πίνει καὶ οὐκ ἀνθοσμίαν· nam futiliſſimi fartoris eſt hæc periodus, quam univerſam audacter deleo. In principio ſtatim ſequentis capitis eandem ſententiam paribus vocibus leges, ubi locum ſuum tutatur. Debeo autem hujus rei indicium libro Oxonienſi, ubi nihil eorum erat.

Pag. 97. In notis column. 2. verſ. 3. Pro illis *Fortaſſe hac voce*, &c. reſcribe, Hanc vocem Macrobii ævo uſurpatam & ab auctore nunc adhibitam probat mihi Geometria Anonymi, ſcripta vetere manu, in membrana, quam poſſidet pater meus. Hæc ſunt verba, *Lineæ vero rectæ, quibus trigoni vel tetragoni & aliæ quædam plane figuræ determinantur, his ferme vocabulis deſignantur. Linea quæ in ima*

parte

parte figuræ directim & non oblique jacet, Basis *nomen accipit eo, quod super ipsam figura fundata est. Quæ vero in summa quasi in culmine figuræ similiter directim ducetur,* (suprascriptum *ducitur*) Coraustus *appellatur. At quæ jusum à summo directim more perpendiculi pendens, ubi basi coraustove conjungitur, rectum angulum efficit,* Catheti *sive* Perpendicularis *vocabulum suscipit. Illa autem, quæ obliqua jusum sive susum deducta hebetis vel acuti anguli effectrix videtur* Hypotenusa, *id est, obliqua, sive* Podismus *nominatur.* In margine addita erat hæc figura.

Sic ille Geometriæ parte quam Theoricam inscribit. Idem auctor & hic & in Practica Geometriæ, quam definit esse, quæ quibusdam instrumentis agitur, & ex aliis alia proportionaliter conjiciendo dijudicat, sæpius & Boethii & Augustini mentionem facit, & quia etiam hujus, cui cum maxime attendimus, Macrobii non semel, non me teneo, quin aliquid præterea ex eo excerpam & hac occasione evulgem, præcipue quia tractat materiam eandem quæ est Macrobii lib I. cap. 20. quod & legisse eum res ac verba demonstrant, tum quia Macrobii rara est apud vulgatos auctores memoria. Incipit ergo: *Deinceps ad cosmimetriam persequendam accingamur. Mensura mundi à centro medio inchoans in diametris & circumferentiis cœlestis sphæræ, & s b istorum circulorum omnium proportione excrescente discurrit, & in his omnibus, quæ ad hæc probata* [1] *consecuntur, speculationem exercet certos limites principii & finis omnibus assignans & intervallorum spatia cunctorum in certa proportione & quantitate constituens. Cujus speculationem nos à centro medio inchoantes ad reliquum ordinem progrediamur. Terra igitur in hoc mundi sensilis globo medio* [2] *constituta loco vicem puncti obtinet, qui in circumferentia circuli æquali undique* [3] *distantiæ ambitu centrum vocatur. Hæc igitur licet ad aliam incomprehensibilem sphæræ cœlestis, quæ omnia suo ambitu includit, immensitatem comparata quodammodo secundum naturam puncti indivisibilis videatur; in se tamen considerata nostris angustiis inæstimabilem magnitudinem præfert. Ab hac igitur totius hujus investigationis excursus exordium sumet. Et primum ambitus terræ totius quantus sit, explicandum videtur, & quemadmodum humanus sensus ad hunc comprehendendum accesserit, revolvendum. Terræ igitur ambitus à veteribus, in occulta naturæ dispositione perquirenda studiosis, ducenta quinquaginta duo millia stadia continere probatus est. Stadium autem octava pars est milliaris, habens passus* CXXV. *Ducenta igitur & quinquaginta duo millia stadia faciunt milliaria* XXX. *& unum millia & quingenta. Quæ si per trecentos sexaginta gradus dividantur, eveniunt unicuique Stadia septingenta, hoc est, octoginta septem*

1 Forte *Conseruntur.* 2 Ms. *constituto.* 3 Ms. *distanter.*

miliaria

miliaria & semis unum. i. dimidium. Hujus investigationis primus auctor Eratosthenes fertur: qui in hac disciplina spectabilis & sagacissimus eorum, quæ latent, scrutator exstitit. Hic itaq; cum terræ ambitum æstimare disponeret, tali arte viam sibi fecisse dicitur; & hoc argumento satis mirabili ingenio[4] *excogitato usus memoratur. Nam à mensoribus regis Ptolomæi adjutus, qui totam Ægyptum tenebat, à Syene usque ad Meroen horoscopicis vasis cum æquali gnomonum dimensione dispositis, & per singula vasa singulos gnomonicæ supputationis doctissimos ordinans, una die omnes umbram meridianam observare præcepit. qua per singulos gnomones computata, comperit, quod ultra septingenta stadia ad unius longitudinis gnomonem umbra non respondit. Post hæc altiori ingenio veritatem hujus rei persequens, substellatæ noctis tempore sumpto astrolapsu qui secundum ambitum firmamenti in* CCCLX [5] *gradus per circuitum dividitur, & per utrumque mediclinii foramen polo inspecto* 1 *gradum, in qu mediclinium stetit diligenti adnotatione signavit. Et profectus inde recta linea à meridie contra septentrionem rursus sub sequenti nocte polum per utrumque foramen mediclinii contemplatus, & tertia similiter, tandem uno gradu mediclinium ad superiora promotum invenit. Tunc dictante ratione hujus itineris spatium diligenter emensus invenit* DCC *stadia, sive milliaria octoginta septem & semis unum, hoc est, dimidium. Post hæc datis unicuique de trecentis sexaginta totius circuli gradibus totidem, inventus est totius terræ ambitus ducenta quinquaginta duo stadia sive* XXXI *& quingenta milliaria continere. Atque ita probabili ratione conclusit, quod partes sive gradus* CCLX, *quibus omnis Zodiaci circuli tractus ac cœlestis sphæræ circuitus dividitur, ad terras usque proveniunt, & pars quæ incompertæ & inæstimabilis mensuræ in terra sub certa mensura cadat. Terræ ambitu comperto quantitatem diametri inquiramus. Omne diametrum triplicatum & addita septima parte circulum facit. Igitur de omni circulo ablata vicesima secunda parte & ejus quod remanet, sumptâ tertiâ quantitas diametri est. Sic ergo de ducentis quinquaginta duobus millibus stadiis vicesima secunda auferatur quæ constat in* XICCCCLIIII *semis vicesima secunda unius, remanent*

CCXL. D. XLV. *& decem* $\frac{c}{xx}$ $\frac{c}{ii}$.

Cujus summæ pars tertia sumpta facit diametrum terræ in octoginta milibus stadiis CLXXXI *& semis unius stadii & vii* $\frac{c}{xx}$ $\frac{c}{ii}$ *unius stadii: quamvis Macrobius idem diametrum* LXXX *stadia vel non multo amplius habere dicat. Nunc jam consequenter pandendum est, qualiter ad altitudinem solis comprehendendam prisca sagacitas pervenerit. Sole medio die desuper constituto & suæ lucis radios in omnem partem spargenti trianguli forma pari proportione circumquaque exsurgit, uno in medio omnium triangulorum ad quamcunque partem sumantur catheto, qui est altitudo solis. hypotenusæ vero ex omni parte sunt radii obliquo ductu à sole in terram porrecti & unam aliquam partem deorsum in superficie terræ inter se & cathetum pro*

[4] Ms. excogito. [5] Ms. gradibus.

basi

basi apprehendentes. Quodcunque ergo corpus pro catheto erectum sub radio solis in compositam partem umbra projicit, triangulum format in eadem proportione manens cum sit Orthogonium sub eadem hypotenusa constitutum. Qualis ergo proportio inter umbram deorsum jacentem & corpus illud, quodcunque erectum, à quo umbra formatur, fuerit, talis proculdubio inter spatium illud, quod à fine umbræ ulteriori retrorsum usque ad sub solem jure basis protensum est, & ipsam altitudinem solis proportio erit. Hac consideratione altitudo solis primum comperta ab Ægyptiis creditur, quod & æqualitate regionis & vicinia solis adjuti mensuram interjacentis spatii facile comprehendere potuerunt. Inventa est igitur altitudo solis super terram stadia quater mille millia octingenta & XX *milia. quod est quadragies octies centena millia & viginti millia. Si ergo ab altera quoque parte usque ad solis circulum par mensura tendatur, dupla quantitas exsurgit nonagies septies centena millia & quadraginta millia. Quibus si diametros terræ media conjungatur quæ est octoginta millia stadia* CLXXXI. 5. & VII $\frac{e}{XX}$ $\frac{e}{II}$ *erit integra solaris circuli diametros à circumferentia in circumferentiam* [6] *per medium centrum stadia nonagies septies centena milia &* XX *millia* CLXXXI 5 & $\frac{e}{XX}$ $\frac{e}{II}$. *Quæ si secundum rationem circuli triplicationi suæ septimam adjecerit, faciet trigies mille millia & quinquies* CXLIX & CXLII & *dextantem & septimam unius* 3. *Et hæc est perfecta quantitas circuli solaris. Hanc vero computationem quam ob causam Macrobius ita negligenter præterierit ignoro.* [7] *Sive quia apud philosophos diametrum centri quasi punctum indivisibile ad mensuram computatum non est. Ergo ut breviter in unum dicta colligamus, diametrus terræ continet stadia octoginta millia &* CLXXXI. 5. & VII XXII *unius. Ambitus terræ continet stadia ducenta quinquaginta duo millia. Altitudo solis quadragies octies centena millia &* XX *millia. Diametrus circuli solaris continet stadia nonagies septies centena millia &* XX *millia &* CLXXXI & 5. & VII *vicesimas secundas unius. Circulus solaris continet stadia trigesies mille millia & quinquies* C *millia* XLVIV. & C: XLII & 555 & *septimam unius* 3. *Sed antequam ad reliqua, quæ sequuntur, progrediamur, adhuc de altitudine solis, qualiter ab his etiam, qui remoti sunt in qualibet terræ regione comprehendi possit, manifestandum est. Ad quos duos modos propono. unum secundum umbram gnomonis, alium secundum mediclinium & radium solis. Secundum gnomonem sic. Erigatur orthogonaliter gnomo cujuslibet quantitatis ad radium solis in media die. Deinde umbra quam gnomo projicit diligenter cum ipso comparetur. & eadem proportio inter altitudinem solis & spatium quod interjacet esse pronuntietur. Et quia illius spatii quantitas propter sui immensitatem actu vestigari non potest, arte retrorsum est mentiendum. Quapropter mensor ad secundam stationem retrorsum pergat, & iterum supradicto gnomone erecto*

[6] *Ms. per medium. per medium centrum.* [7] Sic Ms. Forte *Nisi.*

umbram

umbram ad comparationem adducat, iterumque eandem inter altitudinem solis & spatium quod interjectum est comparationem esse pronuntiat, quæ fuerit inter gnomonem & umbram ejus comparatio inventa; & videat quantum basis secunda primam basin superet, quia hoc est spatium quod est inter primam & secundam stationem. quo diligenter emenso per ejus quantitatem cætera omnia facile patescunt. Hæc breviter transcurrimus, propterea quod omnia ex supradictis certissime constent. Est autem alius modus longe isto facilior, nec tantum laborem expetens, in quo id magis mireris, quod tam difficilis tamque sublimis res sine grandi [8] argutione & sine laboriosa scrutatione manifesta fiat. Ambitus firmamenti totius, qui in trecentos sexaginta gradus divisus est, terræ ambitum ita medio libratum loco complectitur, ut à singulis suæ divisionis interstitiis rectis lineis deorsum deductis in totidem partes ipsum ambitum terreni globi distinguere videatur. Quo fit, ut illæ cœlestis partes globi, licet incomprehensibilis sint magnitudinis, his tamen, quæ in ambitu terræ sub certa tenentur mensura, partibus æqua circuitionis parilitate respondeant. Si ergo à quibuslibet duobus gradibus ex CCCLX firmamenti gradibus lineæ recta usque ad terram deducantur, quot gradus desuper ex gradibus firmamenti inter se continent deorsum, totidem ex minoribus gradibus terreni ambitus complectentur. & quam proportionem earum intervallum desuper ad totum firmamenti ambitum habuerit, eandem proculdubio distantia ipsarum deorsum ad totum terræ circulum continebit. Sole igitur in linea meridiana desuper constituto sublevato astrolapsu contra ejus radium mediclinium disponamus. cumque eum normaliter per utraque mediclinii foramina in directum transire viderimus, reducto statim instrumento, quot gradus inter mediclinium & lineam meridianum desuper numerentur, perquiramus. Quibus inventis totidem inter solem & verticem nostrum de CCCLX totius firmamenti gradibus nullatenus dubitemus, ac per hoc deorsum quoque inter nos & eum locum, qui recta linea desuper solem [9] suspicit totidem de CCCLX gradibus, [10] quos ambitus terræ continet, verissime affirmamus. Cumque trecentesimæ sexagesimæ partis terreni ambitus mensura nota sit, numero graduum invento consequenter omnium similis mensura nota erit. Si autem basis mensura & catheti secundum supradictam regulam nota erit. Et de altitudine quidem solis hæc ad præsens dicta sint. Nunc de perquirenda magnitudine solaris globi & diametro ejus subsequens sermo exordium sumit. Die æquinoctiali ante solis ortum cosmimetra vas horoscopicum cum certis horarum interstitiis signatum gnomone adhibito ita disposuit, ut primum emergentis solis radium stilus excipiens umbram in oppositum super primam lineam primæ horæ limitem signantem dirigeret; locusque ipse, qui primum umbræ venientis adtactum excepit, notæ impressione signatus est, observatusque diligenter est procursus umbræ, donec solis orbis totus ab orizonte ita integer emersisset, ut adhuc

[8] Ms. *argutione*. & suprascriptum *subtilitate*. 9. Ms. *suscipit*. sed illud suprascriptum. 10 Ms. *Quos ambitus terra continet ambitus*.

ma

ima summitas orizonti videretur insidere & locus, quem tunc umbra de stilo cadens occupavit, notatus, habitaque [11] dimensione inter primam & secundam umbræ notam quæ integrum solis orbem, hoc est, diametrum, natæ de duabus ejus summitatibus metiebantur, inventa est pars nona ejus spatii, quod inter primum & secundum limitem primæ horæ continebatur. Unde certum est, quod unam æquinoctialem horam integram faciat solaris orbis novies repetitus acccessus. Et quia totum cœlestis ambitus hæmisphærium duodecim integræ horis æquinoctialibus involvitur, tota autem sphæra XXIV *horis circumagitatur*, XXIV *vero novem unicuique datis ducenti sedecim complentur, solis Diametros sui circuli* [12] *ducentesima sexta decima pars necessaria consequente ratione probatum est. Et si cui hæc ratio fortasse vacillare videatur propter motum solis eo quod in ulteriora sine cessatione progrediens ampliori, quam quantitas sua* [13] *exier & in ortu suo, mora mensorem fefellisse credatur, potest per astrolapsum hujus rei certissimum capere experimentum: emergente solis sphæra & insidiente adhuc orizontis margini, si ipsum mediclinium ad ejus summitatem levaverit & gradus, qui subterius supra mediclinium apparent, ad totum quadrantem comparaverit, eam quoque inter diametrum solis & circuli quadrantem esse dixerit proportionem. Diametro solaris globi invento ratione circuli quantitas orbis ejus facile cognoscitur, si secundum supradictam regulam triplicationi diametri septima pars adjiciatur. Diametros autem solis quia verissima ratione solaris circuli circumferentiæ ducentesima sextadecima pars probata est, terræ diametros multum excedere invenitur. Licet tamen ad duplarem proportionem nullatenus exsurgat.* X & IX.H. *millibus stadiis & eo amplius minus continet ejus duplo. Quamvis Macrobius duplam esserat habere proportionem ad altam, temperamento quidem assertionis usus in isto tam audaci in adjiciendo quam prius in terræ diametro in detrahendo fuit, forsitan tædio* [14] *lectorem parcis in multiplicandis numeris consumate. Nunc superest, ut per diametron solis & per diametron circuli solaris umbram terræ estimemus ex diametro ejus. Ponamus ergo summam in medium & videamus quid ratione dictante ex his consequatur. Diametros solaris circuli, sicut supra dictum est, continet stadia nonagies septies centena millia &* XX *millia trecenta triginta tria &* [15] *trientem unius. Diametros solis continet stadia* C *quadraginta unum millia ducenta & quadrantem & semunciam unius & ducentesimam sextam decimam partem unius integri & unius semunciæ & unius septimæ partis semunciæ unius stadii. Hic est integer diametros solis. Diametros terræ continet stadia octoginta millia trecenta tria & trientem unius. Si duo catheti ad eandem basin erigantur, alter in capite duplus & alter in medio subduplus eandem ypotenusam contigit eidem basi concurrentem. Quod si fuerint impares à duplo catheti, alia* [16] *at que alia ypotenusa concurrit ad eandem basin à principio medio. Et minoris catheti ypotenusa à medio vel secundo catheto & deinceps subterius tendet majoris desuper. Exemplum utriusque formavimus*

[11] Sic Ms. ac sive vellet *dimensino est*. Scribendum *dimensione*. Ad verbum hæc de sumpta ex Mocrobii lib. I. cap. 20. [12] Ms. *ducentesimo*. [13] Sic Ms. [14] Proculdubio *lectorum*. [15] Ms. *digentem*. [16] *adque*.

sic.

ſic. Sint duo catheti duplus & ſubduplus ad eandem baſin à principio & medio taliter. Sint item duo catheti ad eandem baſin à principe medio impares à duplo, hoc eſt, non dupli, primo primus major duplo hoc modo. deinde primus major duplo & ſit figura talis.

Eodem pertinent Macrobiique mentionem habent, quæ ex Ms. Anglicano incerti auctoris excerpſimus: *Quamvis Ambroſii Theodoſii auctoritate univerſi orbis ambitus notabilis habeatur, tamen quia ab illo auctoritatis ratio quaſi prætermiſſa eſt, volentibus ſcire proponatur. Quia enim à modernis impoſſibile judicatur, id à veteribus ſapientia duce facillimum affirmatur; & quod corporis ſenſibus indagari non poſſe videtur, id rationis acumine luce clarius indagatum habetur. Sumpto horoſcopo ſubſtellatæ noctis claritudine, inſpectoque polo cum utroq; mediclinii foramine notataq; graduum, in quibus ſtetit mediclinium, multitudine, profectus eſt coſmimetra per directam lineam contra Septentrionem à meridie, tamdiu, donec in alterius noctis claritudine viſo ut prius polo cum utroque mediclinii foramine ſtetit ipſum mediclinium altius gradus unius numeroſitate. Poſthac ratione dictante menſus eſt hoc itineris ſpatium, & notata hujus quantitate* DCC *ſtadia ſemis ſive* LXXXVII (5) *milliaria affirmant. Deinde datis unicuique* CCCLX *aſtrolapſus graduum tot ſtadiis ſive miliariis inventus eſt ambitus terreni orbis. Nam multiplicato per alios gradus unius ſpatio quantum ex hac provenitur multiplicatione, tantum contineri probatur in totius mundi circuitione. Eratoſthenes philoſophus geometricaque ſagaciſſimus totius orbis terræ circuitum per imitationem gnomonis umbrarum in terra ſecundum partes zodiaci ingenioſe deprehenſum* $\overline{\text{CCLII}}$ *ſtadia, id eſt,* $\overline{\text{XXXI}}$ D *miliaria continere diffinit, unicuique* CCCLX *partium in zodiaco* DCC *ſtadia, id eſt,* LXXXVII *miliaria & ſemiſſem deputans. Ex his juxta regulam circuli & diametri craſſitudinem ſeu diametrum terræ ſic comprehendere poteris. Aufer* XXII *de circuitu terræ, id eſt, de* CCLII *ſtadiis, tollo* $\overline{\text{X}}$ICCCCLIIII *& ſemiſſem & viceſſimam ſecundam partem unius ſtadii & remanent* CC *cum ſemiſſe &* XXI *partibus ſtadii unius. horum tertia pars, id eſt,* $\overline{\text{LXXX}}$ CLXXXI *ſemis &* VII *viceſimæ ſecundæ unius ſtadii terreni orbis diametrum ſeu ſpiſſitudinem juxta prædictam terræ circuitione dubietate poſtpoſita continebit. Quod liquido ſatis caute ſupputanti patet. Quamvis Macrobius ſuper ſomnium Scipionis idem diametrum* $\overline{\text{LXXX}}$ *ſtadiorum tantum vel non multo plus dicat habere. Ambitus terreni orbis* CCLII *ſtadiorum ſive* $\overline{\text{XXXI}}$D *miliaria Eratoſthene philoſopho probatur auctore, cujus viceſimam ſecundam partem in* $\overline{\text{X}}$D *ſtadia ſive in* CCCXII *ſemis millia ſol una tranſcendit vel tranſcurrit hora. Hora autem partem quintamdecimam, hoc eſt, unius ex* CCCLX *gradibus aſcenſu vel deſcenſu ſolem* DCC *ſtadia ſive* LXXXVI *ſemis miliaria tranſcurrere, prædicti terræ ambitus per* CCCLX *clarebit diviſione. Diametrum autem terræ juxta circuli geometricalem, regulam in* $\overline{\text{LXXX}}$ CLXXI *ſemis ſtadiis ſeu in* $\overline{\text{X}}$ XXII *militaris cum* XI *ſextis decimis unius miliarii colligi probatur. quamvis Macrobius idem diametrum* $\overline{\text{LXXX}}$ *ſtadiis vel non multo plus eſſe fateatur. Sol unumquodque ſignum peragit* XXX *diebus &* X *horis & dimidia. triceſimam autem partem unius ſigni, id eſt, gradum tranſcurrit per diem. Inter revolutionem firmamenti de*

puncto

puncto ad punctum, quod sunt XXIV *horæ & tertia pars unius horæ & ostentum. Si ergo volueris scire quotam partiem unius infra diem transeat, divide totum spatium diei in ostenta rerum in* CCCCLX *ostenta, quibus deinde adde trientem horæ, id est,* XX *ostenta cum uno supra memorato ostento, & excrescet summa in ostenta* ĪCCCCLXI. *Quia ergo sol in tanto spatio unum gradum percurrit; sic etiam in singulis partibus hujus spatii, id est, ostentis peragit ipsius gradus singulas millesimas quadragentesimas primas partes. Infra spatium ergo unius diei percurrit sol* MCCCCLXI *partes unius gradus.* XXII *vero partem & unam, quam supersunt de toto gradus travolat sol infra trientem unius horæ & ostentum. Itaque finita die restat soli ad currendum de uno gradu sextula, id est, septuagesima secunda pars ipsius gradus & bisse & semuncia unius millesimæ quadringentisimæ sexagesimæ primæ partis unius gradus. In tanto igitur, id est, in sextula unius gradus & in bisse & in semuncia supra determinata partis gradus firmamenti gradum diei superat. Cum ergo sol peragat unum gradum firmamenti in uno die excepto triente unius horæ & ostento constat, quia* CCCLX *gradus firmamenti percurrit infra* CCCLX *dies excepto totiens triente unius horæ & ostento, unde colliguntur* V *dies &* VI *horæ. Redit ergo sol, de puncto ad punctum per* CCCLXV *dies & insuper* VI *horas, de quibus in quarto anno bis sextus oritur.*

Lib. I. Sat. cap. 18. Ὁ Κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ Καβαῖος, ὁ μάντις. Meursius reponit ὁ καὶ βάκχος, ὁ μάντις. Silent alii. Nos ultimum tanquam nimis commune, mutabamus in Μάσσαρις. Sic enim liberum apud Caras vocatum testis est Stephanus Μάσαυρα πόλις λυδίας. καὶ ἡ Μεῖ περὶ τῆς Ἥρας ἐρωτηθεῖσα, τίνος εἴη τὸ βρέφος; Ἄρεος ἔφη. καὶ παρὰ Καρσὶν ὁ Διόνυσος Μάσσαρις ἔνθεν ἐκλήθη. Sed omnino sic totus locus scribendus est: ὁ Κυλλαῦς Ἀπόλλων, ὁ Ἡρικαπαῖος, ὁ Μῆτις. Vel sola Procli verba persuadebunt: Μῆτις γὰρ αὖ καὶ οὗτος ἐστὶν, ὥς φησι, καὶ Μῆτις πρῶτος γενέτωρ καὶ ἔρως πολυτερπὴς, αὐτός τε ὁ Διόνυσος καὶ Φάνης καὶ Ἡρικαπαῖος συνεχῶς ὀνομάζεται. Quæ cum aliis huc facientibus vide sis apud Leopardum XII Emendation. 22.

Lib. 2. Sat. cap. 13. *Manum tamen & ad alterius unionis aurem similiter admovit.*] Quis non conspirantes in hæc verba editiones omnes insulsas vocet, & transponat mecum? *ad alterius auris unionem.* Sicut paulo ante, *illuc unionem demptum ex aure altera festinabandæ demisit.*

DE MACROBIO Ejusque Scriptis TESTIMONIA, ET ALIA QUÆDAM.

LIBRI PRIMI SATURNAL:

Cap. I.

NISI *ſicubi nos ſub alio ortos cœlo Latinæ linguæ venâ non adjuvat.* Et ſtatim : *Petitum impetratumque volumus æqui bonique conſulant, ſi in noſtro ſermone nativa Romani oris elegantia deſideretur.*

Comment. In Somnium Scipionis.

Lib. 1. Cap. 1.

Inter Platonis & Ciceronis libros quos de repub. utrumque conſtituiſſe conſtat, Euſtathi fili, vitæ mihi pariter dulcedo & gloria, &c.

Lib. 1. Cap. 2. Saturnal.

Servius inter Grammaticos Doctorem recens profeſſus, juxta doctrinam mirabilis & amabilis verecundiæ.

Lib. 6. Cap. 6.

Sed nunc dicat volo Servius quæ in Virgilio notaverit, &c. *Quotidie enim Romanæ indoli enarrando eundem vatem, neceſſe eſt habeat hujus annotationis ſcientiam promptiorem.*

Lib. 6. Cap. 7.

Exoratus sit à nobis (Servius) doctissimus doctor. ibidem : *doctorum maximus.*

Lib. 5. Cap: 1. Saturnal.

Quatuor sunt genera dicendi ; copiosum, in quo Cicero dominatur : breve, in quo Salustius regnat : siccum, quod Frontoni adscribitur : pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur.

Lib. 1. Cap. 6. Saturnal.

In locum Postumiani abnuentis Eusebium Graiâ & doctrinâ & facundiâ clarum rhetorem subrogavi.

Ibidem Cap. 5.

Eustathius tantus in omni philosophiæ genere, ut solus nobis repræsentet ingenia trium philosophorum, de quibus nostra antiquitas gloriata est. Et ibidem statim : *Omnia inter Græcos genera dicendi solus implet : inter nos tamen ita sui locuples interpres est, ut nescias quâ lingua facilius vel ornatius expleat operam dicendi.*

Lib. 1. Cap. 6. Saturnal.

Flavianus & Eustathius, par insigne amicitiæ.

Lib. 7. Cap. 4. Saturnal.

Cum ergo videas, mi Aviene (instituenda est enim adolescentia tua, quæ ita docilis est ut discenda præcipiat) cum videas, inquam, anceps esse omne scommatum genus : suadeo in conviviis, in quibus lætitiæ insidiatur ira, ab ejusmodi dictis facessas.

Lib. 6. Cap. 7. Saturnal.

Quin age, inquit Prætextatus, Eustathi, verecundiam Avieni probi adolescentis juva.

Occurrunt præterea passim *Vettius Prætextatus, Euangelius, Dysarius.* De quibus auctor ipse consulendus, & præsertim *lib.* 7. *cap.* 4 introducitur loquens *Dysarius* medicæ artis peritissimus. De Vettio Prætextato, ut & Flaviano Avienoque & aliis vide in Notis ad *lib.* 1. *Saturn. cap.* 17. Notarum inscriptiones aliquot luculentas.

De Opere vero hoc suo & modo scribendi insignis est ipsius Macrobii locus *p.* 188. quem subjeci.

Tale hoc præsens opus volo. multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in unum conspirata. Et paulo ante: *Nec mihi vitio vertas, si res, quas ex lectione variâ mutuabor, ipsis sæpe verbis, quibus ab ipsis auctoribus enarratæ sunt, explicabo, &c.* Quæ ad evitandam calumniam (quam tamen effugere haud potuit) ab eo dicta esse satis apparet. Sed de hoc alias & alibi, si volet Deus, otio meliori.

Imp. Honorius & Theodosius AA. Florentio P. V.

Qui sacri cubiculi nostri fuere præpositi, vel nunc esse ceperunt, vel quos postea sors ad ascendendi hujus gradum fastigii devocarit, ea dignitate fungantur qua sunt præditi, qui eminentissimam prætorianam & urbanam meruerint præfecturam, aut certe militarem magisteriam potestatem; ita ut sint inter eos post depositas administrationes nulla discretio, sive nostræ serenitatis adoraturi admittuntur imperium, sive pro suo arbitrio solemnes festivitates & cœtus, vel salutationes, vel quælibet alia officia frequentent, ut in sedibus & consessu is eis ordo servetur, quem ordo provectionis ostenderit, sub habitu ipsis videlicet consueto: cum manifeste decretum sit eum esse, qui præcesserit, potiorem; vel illum subsequi quem recentius probaverit examen. Sed ut nos ad hanc promulgationem, Macrobii viris illustris *merita provocarint, ita observationem quoque legis ab ejus volumus sumere provectionis auspicium.* Cetera, & locum unde hæc sumpta, vide initio Notarum *lib.* 1. *Saturnal. cap.* 1.

Gesneri Bibliotheca.

Vertit in Græcum sermonem Aurelii Macrobii in Somnium Scipionis Commentarios Maximus Planudes.

Et in Præfatione Thesauri sui omnium vocum Gulielmus Morelius.

Quod Somnium Scipionis Græce translatum, perperam Gazæ tribuatur, veteres codices manuscripti testantur: in quibus non modo id Somnium, verum etiam tota Macrobii ejus somnii expli-

catio Græca continetur, maximoque Planudi adſcribitur. Hujus opuſculi Ms. uti accepi à clariſſimo Joſ. Scaligero, fuit aliquando penes juriſconſultiſſimum I. Cujacium. Morelium quoque habuiſſe liquet ex plurimorum Planudis locorum laudationibus in eodem, quod dixi, vocum Dictionario.

Iſidori Gloſſæ.

Vaſcillum, parvum vas. Macrobius: Solvens radiis aquâ ſubjectâ vaſcillo. *Sed monente Scriverio locus hic Gloſſographi corruptus eſt, legendumque non* Macrobius, *ſed* Marbotus *ſive* Marbodus aut Marbodæus *denique, qui de Gemmis ſcripſit carmine. Auctor ſane non contemnendus; à Jano Cornario, celeberrimi nominis medico, ſuppoſititio ſcriptori de Herbis additus,* MACRI *titulum præferens. Quamquam is cenſeat eſſe* incerti auctoris, *notetque exemplaria quædam habere* Merboldi Epiſcopi. *Sed ſub* Merbodei Galli *nomine publicavit Pictorius quidam & Scholiis illuſtravit. Legitur autem locus, quem deſignat auctor Gloſſarum* cap. xxviii. *de Heliotropia.* Ex re nomen habens *(inquit)* eſt Heliotropia gemma,

> Quod ſolis radiis in aquæ ſubjecta vatillo
> Sanguineum reddat mutato lumine ſolem.

Quomodo igitur corrigendus ſit Iſidorus vel quiſquis alius, vides.

Laurentius Valla, Lib. I. Eleg. cap. 13.

Curioſiſſimus in loquendo & reconditiſſimæ ſcientiæ MACROBIUS.

M. Tul-

M. TULLII CICERONIS
SOMNIUM SCIPIONIS.

SCIPIO loquitur.

CUM in Africam, M. Manilio consuli ad quartam legionem tribunus (ut scitis) militum; nihil mihi potius fuit, quam ut Masinissam convenirem, regem familiæ nostræ justis de causis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex collacrimavit, aliquantoque post suspexit in cœlum: & GRATEIS, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque reliqui cœlites, quod antequam ex hac vita migro, conspicio in meo regno, & his tectis P. Cornelium Scipionem, cujus ego *nomine ipso recreor:* ita numquam ex animo meo descendit illius optimi, atque invictissimi viri memoria, Deinde ego illum de suo regno: ille me de nostra rep. percontatus est. multisque verbis ultro, citroque habitis, ille nobis consumtus est dies. post autem regio apparatu accepti, sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur, omniaq; ejus non facta solum, sed *etiam dicta meminisset.* deinde, ut cubitum discessimus, me & de via, & qui ad multam noctem vigilassem, *arctior*, quam solebat, *somnus complexus est.* Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti: fit enim fere, UT COGITATIONES, sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sæpis-

ſime vigilans ſolebat cogitare, & loqui) Africanus ſe oſtendit illa forma, quæ mihi ex imagine ejus, quam ex ipſo, erat notior. quem ut agnovi, equidem cohorrui. ſed ille, Ades, inquit, animo, & omitte timorem, Scipio, & quæ dicam, trade memoriæ. Vides ne illam urbem, quæ parêre populo R. coacta per me, renovat priſtina bella, nec poteſt quieſcere? (oſtendebat autem Karthaginem de excelſo, & pleno ſtellarum, illuſtri, & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis pæne miles? hanc hoc biennio conſul evertes, eritque cognomen id tibi *per te partum* quod habes adhuc à nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris, cenſorque fueris, & obieris legatus Ægyptum, Syriam, Aſiam, Græciam, deligêre iterum Cos. abſens, bellumq; maximum conficies, Numantiam exſcindes. Sed cum eris curru Capitolium invectus, offendes *remp. perturbatam conſiliis nepotis mei.* Hic tu, Africane, oſtendas oportebit patriæ, lumen animi, ingenii, conſiliiq; tui. Sed ejus temporis ancipitem video quaſi fatorum viam. nam cum ætas tua ſeptenos octies ſolis anfractus, reditusque converterit, duoque hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de cauſa, habetur, circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint: in te unum, atque in tuum nomen, ſe tota convertit civitas: te ſenatus, te omnes boni, te ſocii, te Latini intuebuntur: tu eris UNUS, IN QUO NITATUR CIVITATIS SALUS, ac ne multa, dictator rempubl. conſtituas oportet, ſi impias propinquorum manus effugeris. Hîc cum exclamaſſet Lælius, ingemuiſſentq; ceteri vehementius: leniter arridens Scipio, Quæſo, inquit, ne me è ſomno excitetis, & pax ſit rebus: audite cetera. Sed quo ſis, Africane, alacrior ad tutandum rempub. ſic habeto. OMNIBUS, qui patriam conſer-

conſervarint, adjuverint, auxerint, certum eſſe in cœlo ac definitum locum, ubi beati ævo ſempiterno fruantur. nihil eſt enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia, cœtuſque hominum, jure ſociati, quæ *civitates* appellantur: *harum rectores, & conſervatores hinc profecti, huc revertuntur.* Hic ego, etſi eram perterritus, non tam metu mortis, quam inſidiarum à meis, quæſivi tamen, viveretne ipſe & Paulus pater, & alii, quos nos *extinctos* arbitraremur. Immo vero, inquit, II VIVUNT, qui ex corporum vinculis, tamquam è carcere evolaverunt: veſtra vero, quæ dicitur vita, MORS eſt. quin tu aſpicias ad te venientem Paulum patrem. Quem ut vidi, equidem vim lacrimarum profudi: Ille autem me complexus, atque oſculans flere prohibebat. Atque ego ut primum, fletu repreſſo, loqui poſſe cœpi, Quæſo, inquam, pater ſanctiſſime, atque optime, quoniam hæc eſt vita, (ut Africanum audio dicere) quid moror in terris, quin huc ad vos venire propero? Non eſt ita, inquit ille, NISI DEUS IS, cujus hoc templum eſt omne, quod conſpicis, iſtis te corporis cuſtodiis liberaverit, huc tibi aditus patêre non poteſt. homines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quæ *terra* dicitur: hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera, & ſtellas vocatis: quæ globoſæ, & rotundæ, divinis animatæ mentibus, circulos ſuos, orbeiſque conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi, Publi, & piis omnibus retinendus eſt animus in cuſtodia corporis: nec injuſſu ejus, à quo ille eſt vobis datus, ex hominum vita migrandum eſt, *ne munus humanum aſſignatum à Deo defugiſſe videamini.* Sed ſic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, JUSTITIAM cole,

& pietatem: quæ, cum ſit magna in parentibus, & propinquis, tum in patria maxima eſt: *ea vita, via eſt in cælum*, & in hunc cœtum eorum, qui jam vixerunt, & corpore laxati, illum incolunt locum, quem vides: erat autem is ſplendidiſſimo candore inter flammas circus elucens, quem vos, ut à Graiis accepiſtis, *orbem lacteum* nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti præclara cetera, & mirabilia videbantur. erant autem eæ ſtellæ, quas numquam ex hoc loco vidimus: & eæ magnitudines omnium, quas eſſe numquam ſuſpicati ſumus: ex quibus erat illa minima, quæ ultima cœlo, citima terris: luce lucebat aliena. ſtellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant. Jam ipſa terra ita mihi *parva viſa eſt*, ut me imperii noſtri, quo quaſi *punctum* ejus attingimus, pœniteret. Quam cum magis intuerer, Quæſo, inquit Africanus, quouſque humi defixa tua mens erit? nonne adſpicis, quæ in templa veneris? novem tibi orbibus, vel potius globis, connexa ſunt omnia: quorum unus eſt cœleſtis, extimus, qui reliquos omneis complectitur, ſummus ipſe Deus, *arcens, & continens ceteros:* in quo infixi ſunt illi, qui volvuntur, ſtellarum curſus ſempiterni: cui ſubjecti ſunt ſeptem, qui verſantur retro, contrario motu, atque cœlum, ex quibus unum globum poſſidet illa, quam in terris *Saturniam* nominant. deinde eſt hominum generi proſperus & ſalutaris ille fulgor, qui dicitur *Iovis:* tum rutilus, horribiliſq; terris, quem *Martium* dicitis: deinde ſubter mediam fere regionem *Sol* obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta ſua luce illuſtret, & compleat. hunc ut comites conſequuntur, alter *Veneris*, alter *Mercurii* curſus: in infimoque orbe *Luna*, radiis ſolis accenſa, convertitur. infra autem jam nihil

eſt,

eſt, niſi mortale & caducum, præter animos generi hominum, munere deorum datos. ſupra lunam ſunt æterna omnia. nam ea quæ eſt media, & nona tellus, neque movetur & infima eſt, & in eam feruntur omnia ſuo nutu pondera. Quæ cum intuerer ſtupens, ut me recepi, Quid? hic, inquam, quis eſt, qui complet aureis meas tantus, & tam *dulcis ſonus?* Hic eſt, inquit ille, qui intervallis conjunctus imparibus, ſed tamen pro rata portione diſtinctis, impulſu, & motu ipſorum orbium conficitur: qui acuta cum gravibus temperans, varios æquabiliter concentus efficit. nec enim ſilentio tanti motus incitari poſſunt, & natura fert, *ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute ſonent.* Quam ob cauſam ſummus ille cœli ſtellifer curſus, cujus converſio eſt concitatior, acuto & excitato movetur ſono: graviſſimo autem hic lunaris, atque infimus. nam terra, nona, immobilis manens, ima ſede ſemper hæret, complexa medium mundi locum. illi autem octo curſus, in quibus eadem vis eſt duorum, Mercurii & Veneris, SEPTEM efficiunt diſtinctos intervallis ſonos: qui numerus rerum omnium fere modus eſt. quod *docti homines nervis imitati*, atque cantibus, aperuere ſibi reditum in hunc locum: ſicut alii, qui præſtantibus ingeniis in vita humana *divina ſtudia* coluerunt. Hoc ſonitu oppletæ aures hominum obſurduerunt: nec eſt ullus hebetior ſenſus in vobis: ſicut ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altiſſimis montibus, ea gens, quæ illum locum accolit, propter magnitudinem ſonitus, ſenſu audiendi caret. Hic vero tantus eſt totius mundi incitatiſſima converſione ſonitus, ut cum aures hominum capere non poſſint: ſicut intueri ſolem adverſum nequitis, ejuſque radiis acies veſtra, ſenſuſque vincitur. Hæc ego admirans, referebam

tamen

tamen oculos ad terram identidem. Tum Africanus, Sentio, inquit, te ſedem etiam nunc hominum ac domum contemplari: quæ ſi tibi *parva* (ut eſt) ita videtur, hæc COELESTIA SEMPER SPECTATO: ILLA HUMANA CONTEMNITO. Tu enim quam celebritatem ſermonis hominum, aut quam expetendam gloriam conſequi potes? vides habitari in terra raris, & anguſtis in locis: & in ipſis quaſi maculis, ubi habitatur, vaſtas ſolitudines interjectas: hoſque qui incolunt terram, non modo interruptos ita eſſe, ut nihil inter ipſos ab aliis ad alios manare poſſit: ſed partim obliquos, partim averſos, partim etiam adverſos ſtare vobis: à quibus *expectare gloriam certe nullam poteſtis.* Cernis autem eandem terram, quaſi quibuſdam redimitam & circumdatam cingulis: è quibus duos maxime inter ſe diverſos, & cœli verticibus ipſis ex utraque parte ſubnixos, *obriguiſſe pruina* vides, medium autem illum, & maximum, *ſolis ardore torreri.* duo ſunt habitabiles: quorum auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt, adverſa vobis urgent veſtigia, nihil ad veſtrum genus: hic autem alter ſubjectus aquiloni, quem incolitis, cerne, quam tenui vos parte contingat. omnis enim terra, quæ colitur à vobis, anguſta verticibus, lateribus latior, *parva quædam inſula eſt*, circumfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine, quam ſit parvus, vides. Ex his ipſis cultis, notiſque terris, num aut tuum aut cujuſquam noſtrûm nomen, vel Caucaſum hunc, quem cernis, tranſcendere potuit, vel illum Gangem tranſnatare? quis in reliquis Orientis, aut abeuntis ſolis ultimis aut aquilonis, auſtrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis, cernis profecto, quantis IN ANGUSTIIS VESTRA GLORIA ſe dilatari velit. Ipſi autem, qui de vobis loquuntur,

quam diu loquentur? Quin etiam, ſi cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuſcujuſque noſtrûm à patribus acceptas poſteris prodere, tamen propter eluviones, exuſtioneſq; terrarum, quas accidere tempore certo neceſſe eſt, non modo *æternam*, ſed ne *diuturnam* quidem gloriam aſſequi poſſumus. QUID AUTEM INTEREST, ab iis, qui poſtea naſcentur, ſermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit. qui ante nati ſint? qui nec pauciores, & certe meliores fuerunt viri: cum præſertim apud eos ipſos, à quibus audiri nomen noſtrum poteſt, nemo unius anni memoriam conſequi poſſit: homines enim populariter *annum* tantummodo ſolis, id eſt, unius aſtri reditu metiuntur: cum autem ad idem, unde ſemel profecta ſunt, cuncta aſtra redierint, eandemque totius anni deſcriptionem longis intervallis retulerint, tum ille vere *vertens annus* appellari poteſt: in quo vix dicere audeo, quam multa ſæcula hominum teneantur. namque ut olim deficere ſol hominibus, exſtinguique viſus eſt, cum Romuli animus hæc ipſa in templa penetravit: ita quandoque eadem parte ſol, eodemque tempore iterum defecerit, tum ſignis omnibus ad idem principium, ſtelliſque revocatis, expletum annum habeto. hujus quidem anni nondum viceſimam partem ſcito eſſe converſam. Quocirca ſi reditum in hunc locum deſperaveris, *in quo omnia ſunt magnis & præſtantibus viris*: quanti tandem eſt iſta hominum gloria, quæ pertinere vix ad unius anni partem exiguam poteſt? Igitur alte ſpectare ſi voles, atque hanc ſedem, & æternam domum contueri: NEQUE TE SERMONIBUS VULGI DEDERIS, nec in præmiis humanis ſpem poſueris rerum tuarum: ſuis te oportet *illecebris ipſa virtus* trahat ad verum decus. quid de te alii, loquantur, ipſi videant: ſed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille, &

angustiis cingitur iis regionum, quas vides; nec umquam de ullo perennis fuit; & obruitur hominum interitu; & oblivione posteritatis exstinguitur. Quæ cum dixisset, Ego vero inquam, ô Africane, si quidem bene meritus de patria quasi limes ad cœli aditum patet, quanquam à pueritia vestigiis ingressus patriis, & tuis, decori vestro non defui: nunc tamen tanto præmio proposito, enitar multo vigilantius. & ille, Tu vero enitere, & sic habeto, NON ESSE TE MORTALEM, SED CORPUS HOC. nec enim is, quem forma ista declarat: sed mens cujusque, is est quisque: non ea figura, quæ digito demonstrari potest. Deum te igitur cito esse: siquidem Deus est, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit, & moderatur, & movet id corpus, cui præpositus est, quam hunc mundum ille princeps Deus: & ut mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus æternus, sic fragile corpus *animus sempiternus* movet. Nam *quod semper movetur, æternum est:* quod autem motum affert alicui, quodque agitatur aliunde; quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. solum igitur, quod sese movet, quia nunquam deseritur à se; numquam ne moveri quidem desinit: quin etiam ceteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est movendi. principio autem nulla est origo. nam *ex principio oriuntur omnia:* ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim esset principium, quod gigneretur aliunde: quod si numquam oritur, ne occidit quidem umquam. nam principium exstinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ità fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se movetur: id autem nec nasci potest, nec mori: vel *concidat omne cœlum,* om-

niſque natura conſiſtat neceſſe eſt, nec vim ullam nanciſcatur, quæ à primo impulſu moveatur. Cum pateat igitur æternum id eſſe, quod à ſeipſo moveatur, quis eſt, qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? inanimum eſt enim omne, quod pulſu agitatur externo: quod autem animal eſt, id motu cietur interiore, & ſuo. nam hæc eſt natura propria animæ, atque vis. Quæ ſi eſt una ex omnibus, quæ ſeſe moveat: neque nata eſt certe, & æterna eſt. *hanc tu exerce in optimis rebus.* ſunt autem optimæ curæ, de ſalute patriæ, quibus agitatus, & exercitatus animus, velocius in hanc ſedem, & domum ſuam pervolabit: idque ocyus faciet, ſi jam tum, cum erit incluſus in corpore, eminebit foras, & ea, quæ extra erunt, contemplans, quam maxime ſe à corpore abſtrahet. Nam EORUM ANIMI, qui ſe corporis voluptatibus dediderunt, earumque ſe quaſi miniſtros præbuerunt, impulſuque libidinum voluptatibus obedientium, Deorum, & hominum jura violaverunt: corporibus elapſi circum terram ipſam volutantur: nec hunc in locum, niſi multis exagitati ſeculis, revertuntur, Ille diſceſſit: ego ſomno ſolutus ſum.

AURE-

AUR. THEODOSII MACROBII

V. Cl. & Inlustris

Commentarius in Somnium Scipionis Lib. II.

Saturnalia Lib. VII.

De differentiis & societatibus Græci Latinique verbi Libellus.

Cum integris & ex chirographo auctis Joh. Isacii Pontani, Joh. Meursii, Jacobi Gronovii *Notis.*

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & Illustris *Commentarius ex Cicerone* IN SOMNIUM SCIPIONIS.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Quæ differentia & quæ similitudo sit inter Platonis ac Ciceronis de republica libros; curque aut ille indicium Eris, aut hic somnium Scipionis operi suo adsciverit.

INter Platonis & Ciceronis libros, quos de r. p. utrumque constituisse constat, Eustathi fili, vitæ mihi pariter dulcedo & gloria, hoc interesse prima fronte perspeximus, quod ille rempubl. ordinavit, hic retulit; alter qualis esse deberet, alter qualis esset à majoribus instituta, disseruit. in hoc tamen vel maxime operis similitudinem servavit imitatio, quod cum Plato in voluminis con-

A *Vrelii Macrobii* | Plura hujus libri in Somnium Scipionis habentur apud plures Mss. exemplaria. Præter cæteros usus est membranis aliquot selectis Franciscus Modius. Quarum tamen lectiones præcipuas repræsentavit editio nostra prior: Et nunc quoque isti adjecimus, quæ supererant, præter perpaucas hisce Notis inspersas, utpote dubias, & tales fere, de quibus suum cuique judicium erit. Contulisse etiam se Mss. duo tria Vir Cl. Casp. Barthius in Adversariis suis l. 37. cap. 17. & lib. 39. 12. commemorat; quorum unius hic erat titulus: *Macrobii Theodosii, viri consularis & illustris, Commentariorum tertiæ diei Saturnaliorum Liber primus incipit:* quasi Saturnaliorum pars II. Libri duo in Somnium fuerint. De quibus ipsum Barthium disserentem vide locis jam dictis. Alterius codicis ab eodem inspecti hæc verba primâ fronte reperiebantur. *Macrobii Ambrosii Oriniocensis in Somnium Scipionis Commentarium incipit:* Quarum tertia voce aut patriam aut potius Onirocriticam respicere exscriptorem idem Barthius existimat. Tertio exemplari inscriptio seu titulus talis erat: *Macrobii Ambrosii Theodosii, viri clari & illustris, ex Cicerone in Somnium Scipionis incipiunt.* Pont. Scholiastes quoque unius nostrorum codd. testatur triplex auctori nomen fuisse: *Macrobius Ambrosius Ornicensis.* Id monstrum quid sibi velit, aut quomodo procurandum sit, non liquet. Post explicationem priorum duum nominum idem Scholiastes reddit *Onocrisius*, quod antea ediderat *Ornicsis.* Sic enim pergit: *Onocrisius dictus est q. somniorum judex: ideo quia ostendit & dijudicat, quæ somnia sint vera, & quæ aliquid designent, & quæ non.* Quali è scholio Cl. Barthii conjecturam natam suspicere. Si nihil aliud latet, frustra laboramus: neque felicius hoc Macrobio, quam *Coci* Martiali, Plauto *Asinii* vocabula attributa. De-

 clusione

clusione [2] à quodam vitæ reddito, quam reliquisse videbatur, indicari faciat qui sit; [3] exutarum corporibus status animarum, adjecta quadam sphærarum vel siderum non ociosa descriptione, rerum facies non dissimilia significans à Tulliano Scipione per quietem sibi ingesta narratur. Sed quod vel illi commento tali, vel huic tali somnio in his potissimum libris opus fuerit, in quibus de rerum publ. statu loquebatur, quoque attinuerit inter gubernandarum urbium constituta, circulos, orbes globosque describere, de stellarum modo, de cœli conversione tractare, quæsitu dignum & mihi visum est, & aliis fortasse videatur: ne viros sapientia præcellentes nihilque in investigatione veri nisi divinum sentire solitos, aliquid castigato operi adjecisse superfluum suspicemur. de hoc ergo prius pauca dicenda sunt, ut liquido mens operis, de quo loquimur, innotescat. Rerum omnium Plato & actuum naturam penitus inspiciens advertit in omni sermone suo de reipublicæ institutione proposito infundendum animis justitiæ amorem; sine qua non solum respublica, sed nec exiguus hominum cœtus, nec domus quidem parva constabit. ad [4] hunc porro justitiæ affectum pectoribus inoculandum nihil æque patrocinaturum vidit, quam si fructus ejus non videretur cum vita hominis terminari. hunc vero superstitem durare post hominem [5] qui poterat ostendi, nisi prius de animæ immortalitate constaret? fide autem facta perpetuitatis animarum, consequens esse animadvertit, ut certa illis loca nexu corporis absolutis, pro contemplatu probi improbive meriti deputata sint. Sic in Phædone, inexpugnabilium luce rationum anima in veram dignitatem propriæ immortalitatis asserta, sequitur distinctio locorum, quæ hanc vitam relinquentibus ea lege debentur [6] quam sibi quisque vivendo

patria non deest, quod conjiciam; deest, cui fidam. Cæterum duo tantum libros Mss. Barthius habuit. Sed quem primum hic vides referri titulum, erat præfixus Saturnalibus, secundus commentario ad Somnium, uterque ejusdem voluminis. Vide Barthii verba. *Gronovius.*

[2] *A quodam vitæ reddito* | Ms. *à quodam Eri vitæ reddito.* Est hic *Er Platonicus:* quem eodem hoc capite *Platonicum Erem* vocat. Et ibidem statim: *qui sit exutarum corporibus status animarum*, idem Ms. *à corporibus*. Pont.

A quodam vitæ reddito | Noster item antiquissimus nomen proprium infert, *à quodam Er:* unde non *Eri* faciendum, quod amplecti videtur Isacius, (*Erum* vocari video, sed sine auctore, ab aliis) sed *Ere*, ut c. 2. *cum de Platonico Ere jactantur.* Neque hoc nomen à priscis librariis recte additum dicimus, sed ab ipso auctore. Tum etiam superius in quatuor scriptis inveni *uterque constituit*, quod non video, cur vulgato sit posthabendum. *Gronov.*

[3] *Exutarum corporibus.* | Non addo cum Barthio & Isacio, particulam *a*, etsi mihi quoque in uno inventam. Arnobius lib. 2. *In pecudes atque alias belluas ire animas improborum, postquam sunt corporibus humanis exutæ.* Gronov.

[4] *Hunc porro justitiæ, &c.* | Minus accurate in aliis libris, *inculcandum.* *Inoculare* ἐνοφθαλμίζειν, est metaphora, ut admonet Camerarius, ab insitionibus tracta. Sive etiam allusum, quod non absone existimes, ad dictum Poëtæ apud Athenæum veteris, qui justitiæ dixit χρύσεον ὄμμα. *Pont.*

[5] *Qui poterat ostendi* | Addit optimus *juste*, ut & membranæ Barthianæ. *Gron.*

[6] *Quam sibi quisque vivendo sanxerit* | Unus *sanxit*, sed in duobus melioribus vere opinor *sanxerunt*. Ut lib. 1. Saturn. 5. *Discedentes domum quisque suam regressi sunt.* Justinus lib. v. cap. 7. *Sibi quisque ante oculos famem, obsidionem proponentes.* Corn. Nepos Themist. 4. *Plurimi hortarentur, ut domos suas quisque discederent.* Ubi pronomen perperam in nonnullis editis omittitur. Familiarissimum poëtis. *Gronov.*

sanxerit,

sanxerit. Sic in Gorgia, post peractam pro justitia disputationem, de habitu post corpus animarum morali gravitate Socraticæ dulcedinis ammonemur. Idem igitur observanter secutus est in illis præcipue voluminibus, [7] quibus statum reipublicæ formandum præcepit, nam postquam principatum justitiæ dedit, docuitque animam post animal non perire: per illam demum fabulam (sic enim quidam vocant) quo anima post corpus evadat [8] & unde ad corpus veniat, in fine operis asseruit, ut justitiæ vel cultæ præmium vel spretæ pœnam, animis quippe immortalibus subiturisque judicium, servari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore judicio reservans quam ingenio repertus est, postquam in omni reipublicæ ocio ac negotio palmam justitiæ disputando dedit: sacras immortalium animarum sedes & cœlestium arcana regionum in ipso consummati operis fastigio locavit; indicans quo his perveniendum vel potius revertendum sit, qui rempublicam cum prudentia, justitia, fortitudine ac moderatione tractaverunt. Sed ille Platonicus secretorum relator [9] Er quidam nomine fuit, natione Pamphylus, miles officio, qui, cum vulneribus in prælio acceptis vitam effudisse visus, duodecimo die demum inter cæteros una peremptos ultimo esset honorandus igne, subito seu recepta anima seu retenta quicquid emensis inter utramque vitam diebus egerat videratve, tanquam publicum professus indicium, humano generi enuntiavit. Hanc fabulam Cicero licet ab indoctis quasi ipse veri conscius doleat irrisam, exemplum tamen stolidæ reprehensionis vitans excitari narraturum quam reviviscere maluit.

7 *Quibus statum reipubl. formandum præcepit* | Non Mss. modo omnes, sed & primitus editi *recepit*. Quod omnino auctoris est, Hujus libri cap. 8. *Ut postea locum omnem, quem hic tractandum recepimus, revolvamus.* Ita legendum suo loco dicemus. 11, 4. *Illa sunt persequenda, quibus verba, quæ explananda receperis, possint liquere.* Et cap. 5. eod. *Quæ hoc loco explananda recepimus.* Gronov.

8 *Et unde* | Iidem rursus *vel unde. Gr.*

9 *Er quidam nomine* | Verba Platonis sunt libro ultimo de republ. Ἀλλ' οὐ μέντοι σοί, ἦν δ' ἐγώ, Ἀλκίνου γε ἀπόλογον ἐρῶ, ἀλλ' ἀλκίμου μὲν ἀνδρὸς, Ἠρὸς τοῦ Ἀρμενίου, τὸ γένος Παμφύλου, ὅς ποτε ἐν πολέμῳ τελευτήσας, ἀναιρεθέντων δεκαταίων τῶν νεκρῶν ἤδη διεφθαρμένων, ὑγιὴς μὲν ἀνῃρέθη, κομισθεὶς δ' οἴκαδε, μέλλων θάπτεσθαι, δωδεκαταῖος ἐπὶ τῇ πυρᾷ κείμενος ἀνεβίω. Sed si Plutarcho fides, vitium in his verbis latet: is enim non Armenium ipsum fuisse, ut volunt interpretes Platonis, sed Harmonii filium scribit, & certa ratione Platonem ei hunc patrem attribuisse. Verba ejus sunt libro IX Sympos. problemate 7: Ἐνταῦθα δὲ τὸν αὐτάγγελον τῶν ἐν ᾅδου, Πάμφυλον γένος, Ἁρμονίου πατρὸς, Ἦρα (sic lege cum quibusdam Mss.) δὲ αὐτὸν ὀνομάζειν, αἰνιττόμενον, ὅτι γεννῶνται μὲν αἱ ψυχαὶ καθ' ἁρμονίαν, καὶ συναρμόττονται τοῖς σώμασιν. ἀπαλλαγεῖσαι δὲ συμφέρονται πανταχόθεν εἰς τὸν ἀέρα. Est autem Er nomen Asiaticum, ut discimus ex sacris libris. *Gronov.*

CAP. II.

Quid respondendum Coloti Epicureo putanti philosopho non esse utendum fabulis: quasque fabulas philosophia recipiat, & quando his philosophi soleant uti.

AC, prius quam somnii verba consulamus, enodandum nobis est, à quo genere hominum Tullius memoret vel irrisam Platonis fabulam, vel ne sibi idem eveniat non vereri, nec enim his verbis vult imperitum vulgus intelligi, sed genus hominum veri ignarum sub peritiæ ostentatione: quippe quos & legisse talia, & ad reprehendendum animatos constaret. Dicemus igitur & quos in tantum philosophum referat quandam censuræ exercuisse levitatem, quisve eorum etiam scriptam reliquerit accusationem; & postremo quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi necessaria est, responderi conveniat objectis. quibus, quod factu facile est, enervatis, jam quicquid [1] vel contra Platonis vel contra Ciceronis opinionem etiam in Scipionis somnium seu jaculatus est unquam morsus livoris, seu forte jaculabitur, dissolutum erit. Epicureorum tota factio, [2] æquo semper errore à vero devia, & illa existimans ridenda quæ nesciat, sacrum volumen & augustissima irrisit naturæ seria. Colotes vero inter Epicuri auditores [3] famosior & loquacitate notabilior, etiam in librum retulit quæ de hoc amarius reprehendit. sed cetera, quæ injuria notavit, siquidem ad somnium de quo hic procedit sermo non attinent, hoc loco nobis omittenda sunt. illam calumniam persequemur, quæ, nisi supplodatur, manebit Ciceroni cum Platone communis. ait à philosopho fabulam non oportuisse confingi: quoniam nullum figmenti genus veri professoribus conveniret. Cur enim, inquit, si rerum cœlestium notionem, si habitum nos animarum docere voluisti, non simplici & absoluta hoc insinuatione curatum est, sed quæsita persona casusque excogitata novitas [4] & composita advocati scena figmenti ipsam

[1] *Vel contra Platonis*] Sensus auctoris est, se responsurum objectis in ea parte, qua negabatur fabulas acturo de cœlestibus operi immiscendas à Platone fuisse: cujus ubi vanitatem clare ostendisset, jam pariter nullius fore momenti ea, quæ contra Ciceronem vel excogitata sunt, vel forte etiamnum excogitabuntur. Qui sensus satis dilucidus & manifestus. Ac propterea τὰ *vel contra Platonis* auctoritate scriptorum & vetuste cusorum non retinenda judico. *Gronov.*

[2] *Æquo errore devia*] Ita loquitur Evangelus de Virgilio III. Sat. 2. *Ne non ubique in libando pari errore sit devius.* Id.

[3] *Famosior & loquacitate notabilior*] Τὰ *famosior &* iidem à posterioribus editoribus esse inculcata produnt, quippe nusquam reperias. Sed & pro *reprehendit*, quo verbo in antecedentibus utitur, omnes constanter *cavillatus est*, & hoc modo non semel sibi adversantes Macrobius perstringit. II. 16. *In his etiam vir tantus & alias ultra ceteros serius, similis cavillanti est.* Gronov.

[4] *Et composita advocati scena figmenti*] Quid est *advocati*? Utrum longe arcessiti? an potius scribendum: *& compositi advocata scena figmenti.* Sic *advocata* esset adhibita, ut *quæsita* & *excogitata*. Ut cap. 20. hoc lib. *Et uterque lunaris defectus argumentum pro se advocat.* Sat. VII. 14. *Et illam* rationem *advocata memoria recognoscit.* Et cap. ult. *Remediis, quæ contra perniciem putredinis advocantur.* *Compositum figmentum*, ut *compositam fallaciam* Plautus, *compositam fabulam* Livius & Justinus, *componere mimum* Petronius dixere. *Gronov.*

[5] quærendi veri januam mendacio polluerunt? Hæc quoniam, cum de Platonico Ere jactantur, etiam quietem Africani nostri somniantis incusant (utraque enim sub apposito argumento electa persona est quæ accommoda enuntiandis haberetur) resistamus urgenti; & frustra arguens refellatur: ut una calumnia dissoluta utriusq; factum incolumem, ut fas est, retineat dignitatem. Nec omnibus fabulis philosophia repugnat, nec omnibus acquiescit. &, ut facile secerni possit, quæ ex his ab se abdicet ac velut profana [6] ab ipso vestibulo sacræ disputationis excludat, quæve etiam sæpe ac libenter admittat, divisionum gradibus explicandum est. Fabulæ, quarum nomen indicat falsi professionem, aut tantum conciliandæ auribus voluptatis aut adhortationis quoque in bonam frugem gratia repertæ sunt, auditum mulcent; velut comœdiæ, quales Menander ejusve imitatores agendas dederunt: vel argumenta fictis casibus amatorum referta; [7] quibus vel multum se Arbiter exercuit, vel Apuleium nonnunquam lusisse miramur. Hoc totum fabularum genus, quod solas aurium delicias profitetur, [8] è sacrario suo in nutricum cunas sapientiæ tractatus eliminat. Ex his autem, quæ ad quamdam virtutis speciem intellectum legentis hortantur, fit secunda discretio. In quibusdam enim & argumentum ex ficto locatur & per mendacia ipse relationis ordo contexitur: ut sunt illæ [9] Æsopi fabulæ elegantia fictionis illustres. at in aliis argumentum quidem fundatur veri soliditate: sed hæc ipsa veritas per quædam composita & ficta profertur. & hoc jam vocatur fabulosa narratio non fabula; ut sunt cerimoniarum sacra; ut Hesiodi & Orphei, quæ de deorum progenie actuve narrantur; ut mystica Pythagoreorum sensa referuntur. Ex hac ergo secunda divisione, quam diximus, à philosophiæ libris prior species, quæ concepta de falso per falsum narratur, aliena est. Sequens in aliam rursum discretionem scissa dividitur. nam, cum veritas argumento subest, solaque fit narratio fabulosa; non unus reperitur modus per figmentum vera referendi. aut enim contextio narrationis per turpia & indigna numinibus ac monstro similia componitur: ut di adulteri, Saturnus pudenda Cœli patris abscindens, & ipse rursus à filio regno potito in vincula conjectus; quod genus totum philosophi nescire maluerunt: aut sacrarum rerum notio

5 *Quærendi veri januam.* | Eodem modo *januam narrandi* dixit v. Sat. 2. *Id.*

6 *Ab ipso vestibulo sacræ disputationis.* | Ita *vestibulum quæstionis* cap. 21. *Nec longum est invenire rationem, quæ in ipso vestibulo excubat quæstionis.* Ἀντὶ τοῦ *quæve etiam* MSS. *quæ vero etiam*, quod non sperno. Sed & videtur scribendum: *quas ex his ab se abdicet, ac velut profanas*: tum *quas vero*, nempe fabulas. *Gron.*

7 *Quibus vel multum se Arbiter exercuit* | Ita Camerarii & alia illa vetustior editio. Tamen quod suggerit Stephanus. *Quibus vel multum esse Arbitrum*, si ex libris est; non displicebit quod aliis jam diu observatum, *In quibus vel multum, &c.* Pont.

8 *E sacrario suo in nutricum cunas sapientiæ, &c.* | Servat ad oram, liber Lugdunensis, *directo.* Quæ fortassis suggestio non temeraria; & velificaretur modo MS. aura, credam fuisse: *Sapientiæ dierecto eliminat.* Videndus de voce ea Festus & Plautus. *Pontan.*

9 *Æsopi fabulæ.* | Editiones Ascensiana & Camerariana *Æsopiæ.* quod valde probem, si quæ habuerint membranæ. Sic Phædrus libros suos *Æsopiarum fabularum* inscribit. Sic Theo Sophista Αἰσωπείους λόγους, Aphthonius Αἰσώπειον μῦθον. Gronov.

[10] ſub pio figmentorum velamine honeſtis & tecta rebus & veſtita nominibus enuntiatur. & hoc eſt ſolum figmenti genus, quod cautio de divinis rebus Philoſophantis admittit. Cum igitur nullam diſputationi pariat injuriam vel Er index, vel ſomnians Africanus, ſed rerum ſacrarum enuntiatio integra ſui dignitate his ſit tecta nominibus, accuſator tandem edoctus à fabulis fabuloſa ſecernere conquieſcat. Sciendum eſt tamen non in omnem diſputationem philoſophos [11] admittere fabuloſa; ſed his uti ſolent, cum vel de anima, vel de aëreis ætheriiſve poteſtatibus, vel de cæteris dis loquuntur. Ceterum cum ad ſummum & principem omnium deum, [12] qui apud Græcos τ' ἀγαθὸν, qui πρῶτον αἴτιον nuncupatur, tractatus ſe audet attollere; vel ad mentem, quem Græci νȣ̃ν appellant, originales rerum ſpecies, quæ ἰδέαι dictæ ſunt, continentem, ex ſummo natam & profectam Deo: [13] cum de his, inquam, loquuntur, ſummo Deo ac mente, nihil fabuloſum penitus attingunt. ſed [14] ſi quid de his aſſignare conantur, quæ non ſermonem tantummodo ſed cogitationem quoque humanam ſuperant, ad ſimilitudines & exempla confugiunt. Sic Plato cum de τ' ἀγαθῷ loqui eſſet animatus, dicere quid ſit non auſus eſt, hoc ſolum de eo

[10] *Sub pio figmentorum velamine.* | Hæc vera & vetuſta lectio. Miror, quare ſecutus Stephanum Iſaacius maluerit ſecundam vocem loco huic commodiſſimam inducere. Poſtea niſi legas, *quod cautio de divinis rebus philoſophantis admittit*, ne ſenſum quidem perfectum eſſe puto: illi tamen boni viri expulerunt invito auctore vocem *philoſophantis*. Gronov.

[11] *Admittere fabuloſa.* | Hic auctius olim vulgo legebatur: *fabuloſa vel licita.* Delevit Modius duo poſteriora verba, & eum ſecuti editores. Noſtri ſcripti ea retinent, & leviter corrigenda cenſeo, *admittere fabuloſa vel ficta*; ut paulo ante *per quadam compoſita & ficta.* Gronov.

[12] *Qui apud Græcos τ' ἀγαθόν.* | Unde probabitur ſummum Deum vocari Græcis τ' ἀγαθόν? MSS. vitium indicant; quorum in altero expreſſum quidem eſt Tagaθon ſed ſupra ſcriptum: i. *ſummum.* in altero τογαθὸν, ſupra vero *Tugaton* i. *ſummus.* Quod ſequitur, in priori eſt, *qui* προτοναιιτον, & ſupra *protopanton* i. *omnipotens:* in altero, *qui* παντων, & in verſuum intervallo, *protopanton* i. *primus princeps omnium.* Videtur Macrobius ſcripſiſſe: *qui apud Græcos θ' ὕπατον, qui* πρῶτον πάντων *nuncupatur.* Nam & quod inferius: *Plato cum de τ' ἀγαθῷ loqui eſſet animatus:* pro eo quem poſteriorem dixi, *de* τωγάθων, & rurſus ſupra, *tugato*; prior *de tagatho*, cum explicatione: i. *omnium rerum principio.* Legas tamen apud Platonem, quod propugnat vulgatam. *Idem.*

[13] *Cum de his, inquam, loquuntur ſummo Deo ac mente.* | Hanc lectionem qui ab auctore eſſe negant, ſed à neſcio quo ad commentarios hos commentante, ut eam ſuſpicionem nobis approbarent, non hic ſiſtere debuerunt, ſed per ſingulas paginas ire, & quæ paſſim explanandi cauſa Macrobius adjicit, recidere. Ita intellexiſſent, ſævire id eſſe, non opiferum venire. Nam ſic ſequenti capite pronunciatis quinque ſomniorum diverſitatibus, quorum ultima duo ἐνύπνιον & φάντασμα poſuerat, addit: *Ultima ex his duo, cum videntur, cura interpretationis indigna ſunt, quia nihil divinationis apportant: ἐνύπνιον dico & φάντασμα.* Rurſus capite ſexto agens de numero diſpari ſeptem & pari octo, ait: *Unde intelligi datur, hos duos numeros, octo dico & ſeptem, &c.* cum tamen nullorum præterea meminiſſet. Sed faſtidium parerem, ſi plura adderem, quæ exploratum mihi faciunt γνησιώτατα eſſe. Et libri quatuor omnes confirmant. *Gronov.*

[14] *Si quid de his aſſignare.* | Conjeceram *ſignare*, quo utitur pro ſignificare, aperire, cap. 5. *Ipſius ſomnii, de quo loquimur, mentem propoſitumque ſignavimus.* & paſſim. Sed compoſitum ferri poteſt, quo etiam utitur. cap. 6. *Ternarius aſſignat animam tribus ſuis partibus abſolutam.* cap. 10. *Omnia in nobiſmet ipſis humanis corporibus aſſignare conati ſunt.* cap. 18. *Hæc autem etiam quinq; ſtellarum receſſum aſſignare ſufficient.* Gronov.

ſciens, quod ſciri quale ſit ab homine non poſſet: ſolum vero [15] ei ſimillimum de viſibilibus ſolem repperit; & per ejus ſimilitudinem [16] viam ſermoni ſuo attollens ſe ad non comprehendenda patefecit. ideo & nullum ejus ſimulachrum, quod cum dis aliis conſtitueretur, finxit antiquitas: quia ſummus deus nataque ex eo mens ſicut ultra animam, ita ſupra naturam ſunt: quo nihil fas eſt de fabulis pervenire. De dis autem, ut dixi, cæteris, & de anima non fruſtra ſe, nec, ut oblectent, ad fabuloſa convertunt: ſed quia ſciunt inimicam eſſe naturæ apertam nudamque expoſitionem ſui: quæ ſicut vulgaribus hominum ſenſibus intellectum ſui vario rerum tegmine operimentoque ſubtraxit: ita à prudentibus arcana ſua voluit per fabuloſa tractari. ſic ipſa myſteria figurarum cuniculis operiuntur; ne vel hæc adeptis nuda rerum talium ſe natura præbeat: ſed ſummatibus tantum viris ſapientia interprete veri arcani conſciis, contenti ſint reliqui ad venerationem figuris defendentibus à vilitate ſecretum. Numenio denique inter philoſophos occultorum curioſiori offenſam numinum, quod Eleuſinia ſacra interpretando vulgaverit, ſomnia prodiderunt, viſas [17] ſibi ipſas Eleuſinias deas habitu meretricio ante apertum lupanar ludere proſtantes; admirantique & cauſas non convenientis numinibus turpitudinis conſulenti reſpondiſſe iratas, ab ipſo ſe adyto pudicitiæ ſuæ vi abſtractas & paſſim adeuntibus proſtitutas. Adeo ſemper ita ſe & ſciri & coli numina maluerunt, qualiter in vulgus antiquitas fabulata eſt; quæ & imagines & ſimulacra formarum talium prorſus alienis, & ætates tam incrementi quam diminutionis ignaris, & amictus ornatuſque varios corpus non habentibus aſſignavit. ſecundum hæc Pythagoras ipſe atque Empedocles, [18] Parmenides quoque & Heraclitus de diis fabulati ſunt: nec ſecus Timæus; qui progenies eorum, ſicuti traditum fuerat, exſecutus eſt.

[15] *Ei ſimillimum de viſibilibus ſolem repperit.* | Nec vane apud Plutarchum Zoroaſtres *Lucem* appellavit. Et ipſe inter homines homo olim Deus, quid niſi ſe *Lucem* eſſe profeſſus eſt? Unde nec alienum fortaſſis vulgatum illud Pythagoræ; *De Deo non eſſe ſine lumine loquendum.* Nam ut ait Romanus Philoſophus, *furioſa res eſt in tenebris impetus.* Pontan.

[16] *Viam ſermoni ſuo attollens ſe.* | Magis me paſcit ſcriptura antiqua *attollendi ſe.* Neque enim Platonem ſe attollere ait, ſed ſermonem; quæ perpetua Aurelii ratio eſt. Paullo ante eſt: *Cum ad ſummum tractatus ſe audet attollere.* Gronov.

[17] *Viſas ſibi ipſas Eleuſinias D. ludere proſtantes.* | Tanquam non ſatis nefas foret & impium eas ſtare ante fornicem, etiam laſcivum luſum affingit. Sed correctorum manum vel ſola orationis σύνταξις tibi probabit; & MSS. omnes cum primis editionibus exhibent: *viſo ſibi* &c. *videre proſtantes.* hoc eſt, quum ſibi viſus eſt videre. Et propria hæc illarum imaginum oratio eſt, unde & *nocturnus viſus.* Noſter cap. ſeq. *Omnium, quæ videre ſibi dormientes videntur.* Et: *amicum peregre commorantem, quem non cogitabat, viſus eſt ſibi reverſum videre.* Cap. 5. *Partem cœli in qua ſibi Scipio per quietem hæc vel vidiſſe viſus eſt vel audiſſe quæ retulit.* Ovid. 7. Met. 650. *Qualeſque in imagine ſomni Viſus eram vidiſſe viros.* Gronov.

[18] *Parmenides quoque & Heraclitus de Diis fabulati ſunt.* | Barthii membranæ: *Parmenides quoque & Heraclitus defabulati ſunt.* Et ſtatim: *nec ſecus Timæus; qui progenies Deorum, ſicuti traditum fuerat, exſecutus eſt.* Vulgo & perperam ibi, *eorum,* pro *Deorum.* Pontanus.

CAPUT III.

Quinque esse genera somniandi; atque somnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri.

HIS prælibatis, antequam ipsa somnii verba tractemus, prius quot somniandi modos [1] observatio deprehenderit, cum licentiam figurarū quæ passim quiescentibus ingeruntur sub definitionem ac regulam vetustas mitteret, edisseramus: ut cui eorum generi somnium, de quo agimus, applicandum sit innotescat. Omnium, quæ videri sibi dormientes videntur, quinque sunt principales & diversitates & nomina: aut enim est ὄνειρος secundum Græcos, quod Latini *somnium* vocant; aut est ὅραμα, quod *visio* recte appellatur, aut est χρηματισμὸς, quod [2] *oraculum* nuncupatur, aut est ἐνύπνιον, quod *insomnium* dicitur; aut est φάντασμα, quod Cicero, quotiens opus hoc nomine fuit, *visum* vocavit. Ultima ex his duo, cum videntur, cura interpretationis indigna sunt, quia nihil divinationis apportant: ἐνύπνιον dico & φάντασμα. est enim ἐνύπνιον quotiens cura oppressi animi corporisve sive fortunæ, qualis vigilantem fatigaverat, [3] talem se ingerit dormienti. [4] animi; si amator deliciis suis aut fruentem se videat aut carentem: si metuens quis imminentem sibi [5] vel insidiis vel potestate personam, aut incurrisse hanc ex imagine cogitatio-

[1] *Observatio deprehenderit.* | Scribe, membranis auctoribus: *Observatio veterum deprehenderit, cum licentias figurarum q. p. q. ing. sub def. ac regulam mitteret.* Gronov.

[2] *Oraculum nuncupatur.* | Oraculum somnium intellexit antiquitas, quod in fanis sive templis singulari cura captabant. Cic. 1. de Divinatione: *Qui præerant Lacedæmoniis Ephori non contenti vigilantibus curis, in Pasiphaës fano, (quod est in agro propter urbem) somniandi causa incubabant, quia vera quietis oracula ducebant.* Apuleii simile somnium in templo Isidis, exstat Milesii sermonis undecimo. Suetonii quoque locus Vespasiano cap. 7. notabilis. *E plebe*, inquit, *quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, sedentem pro tribunali Vespasianum pariter adeunt, orantes opem Valetudinis demonstratam a Serapide per quietem.* Certam eam fuisse demonstrationem addit idem Suetonius: *Cum vix fides esset rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet,* (Vespasianus) *extremo hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit; nec eventus defuit.* Pontar.

[3] *Talem se ingerit dormienti. animi; ut si amator, &c.* | Sequitur Barthius ductum sui codicis, legitque *dormientis animo.* Mihi, quod editur, prævalet. *Pont.*

[4] *Animi; si amator deliciis suis* | Ἐνύπνιον par descripsit eleganter Petronius: ubi & id ab oraculo sive χρηματισμῷ discriminat:

Somnia quæ mentes ludunt, volitantibus umbris,
Non delubra Deum, nec ab æthere numina mittunt,
Sed sibi quisque facit. Nam quum prostrata sopore
Urget membra quies, & mens sine pondere ludit;
Quicquid luce fuit, tenebris agit, oppida bello
Qui quatit, & flammis miserandas sævit in urbes:
Tela videt, versasque acies, & funera regum,
Atque exundantes perfuso sanguine campos,
&c. *Pontan.*

[5] *Vel insidiis vel potestate* | Mavult idem Barthius *vel insidiis prove potestate* cum in membranis sit *pro potestate.* Pont.

num

num ſuarum, aut effugiſſe videatur. [6] corporis; ſi temeto ingurgitatus aut diſtentus cibo, vel ex abundantia præfocari ſe exiſtimet, vel [7] gravantibus exonerari: aut contra, ſi eſuriens cibum aut potum ſitiens deſiderare, quærere, vel etiam inveniſſe videatur. fortunæ; cum ſe quis æſtimet vel potentia, vel magiſtratu aut augeri pro deſiderio, aut exui pro timore. Hæc & his ſimilia, quoniam ex habitu mentis quietem ſicut prævenerant, ita & turbaverant dormientis, [8] una cum ſomno avolant & pariter evaneſcunt. hinc & inſomnio nomen eſt, non quia per ſomnium videtur (hoc enim eſt huic generi commune cum cæteris) ſed quia in ipſo ſomnio tantummodo eſſe creditur, dum videtur; poſt ſomnium nullam ſui utilitatem vel ſignificationem relinquit. Falſa eſſe inſomnia nec Maro tacuit,

Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes,

cœlum hic vivorum regionem vocans: quia ſicut di nobis, ita nos defunctis ſuperi habemur. Amorem quoque deſcribens, [9] cujus curam ſequuntur inſomnia, ait;

--- - *Hærent infixi pectore vultus,*
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.

& poſt hæc.

Anna ſoror quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?

φάντασμα vero, hoc eſt *viſum*, cum inter vigiliam & adultam quie-

[6] *Corporis; ſi temeto ingurgitatus* | Apuleius lib. 1. *Næ merito, inquam, medici fidi cibo & crapula diſtentos ſæva & gravia ſomniare autumant. Mihi denique, quod poculis veſperi minus temperavi, nox acerba diras, & truces imagines obtulit.* Plutarchus quoque Sympoſiacῶn lib. 8. quæſtione decima, *cibos*, ait, *certos eſſe qui difficiles ſomnos faciant & animam perturbent; teſtatumquid fieri fabarum exemplo & polypodis capite, quibus abſtinere jubentur qui divinare per ſomnum cuperent.* Hinc Cicero (quod à re alienum non erit addidiſſe) cenſuit Pythagoreis interdictum, ne faba veſcerentur, quod is cibus tranquillitatem mentis quærentibus conſtaret eſſe contrarius. *Sed Ariſtoxenus muſicus,* (uti annotat ſtudioſe Noctium Scriptor) *vir literarum veterum diligentiſſimus, Ariſtotelis auditor, in libro quem de Pythagora reliquit, nullo ſæpius legumento Pythagoram dicit uſum quam fabis: quoniam is cibus & ſubduceret ſenſim alvum & lævigaret.* Verba ipſa Ariſtoxeni adſcripſit, quem dixi, Auctor, & obiter de κυάμῳ non eſitato cauſam erroris adnectit ex male intellecto Empedoclis verſu. Locus eſt lib. 4. c. 11. Et Clemens Alexandrinus 3. Strom. ait prohibitam à Pythagoricis fabam, quia ſterilitatem mulieribus inducit & viris. Theophraſtus quoque de cauſis Plantarum refert, fabarum ſemina ſata prope radices arborum ipſas arbores ſteriles efficere. Et denique Plutarchus: *Fabis abſtine*, id eſt, *reipublicæ adminiſtrationem vita. Nam olim Magiſtratus per ſuffragia fabis lata creabantur.* Porro in Apuleii, quæ poſui, verbis, *medici fidi*, non fidam ſatis ſcripturam animadverterunt viri eruditi. Cenſuit Cl. Lipſius reſcribendum, *medicifici*, vel *medicifices* pro ipſis *medicis*, quique artem eam faciant, ut *ſignifices* & talia. Alii *medici viri* urgent. Ego hic nihil definiam: videndum tamen moneo ne Auſoniana vox fuerit; *medicini cibo & crapula diſtentos ſæva & gravia ſomniare autumant.* Nam ita pro *medicis* dixiſſe alicubi Burdigalenſem illum in Epiſtolis obſervavi. Hoc, inquam, videndum; quamvis ipſe, ut rem dicam, malim, *Medici filii.* Macrob. lib. 1. cap. 17. *Eadem opinio ſoſpitalis & Medici Dei in noſtris quoque ſacris fovetur. namque virgines Veſtales ita indigetant:* Apollo. Medice. Apollo. Pæan. *Pont.*

[7] *Gravantibus exonerari* | In Ms. Barthius innuit eſſe *gravantia*; quod eo modo accipiendum ſit, quemadmodum *abundantia*, quod uno verſu præcedit. *Id.*

[8] *Una cum ſomno advolant & pariter evaneſcunt* | Probat magis Modius quod in membranis ſuis reperiri ait: *avolant & pariter evaneſcunt.* Pontan. Veriſſime Modius, & nunc ita edimus. *Gronov.*

[9] *Cujus curam ſequuntur* | In omnibus antiquis offendo ſemper *ſequuntur*, etſi eam particulam expellat Modius. *Gron.*

tem [10] in quadam, ut aiunt, prima ſomni nebula adhuc ſe vigilare æſtimans, qui dormire vix cœpit, aſpicere videtur irruentes in ſe, vel paſſim vagantes formas, à natura ſeu magnitudine ſeu ſpecie diſcrepantes, variaſque tempeſtates rerum vel lætas vel turbulentas. [11] In hoc genere eſt ἐφιάλτης; quem publica perſuaſio quieſcentes opinatur invadere & pondere ſuo preſſos ac ſentientes gravare. His duobus modis ad nullam noſcendi futuri opem receptis, tribus ceteris in ingenium divinationis inſtruimur. Et eſt Oraculum quidem, cum in ſomnis parens vel alia ſancta graviſque perſona, ſeu ſacerdos, vel etiam deus, [12] aperte eventurum quid, aut non eventurum, faciendum vitandumve denunciat. Viſio eſt autem, cum id quis videt, quod eodem modo quo apparuerat eveniet. amicum peregre commorantem, quem non cogitabat, viſus ſibi eſt reverſum videre, [13] & procedenti obvius, quem viderat, [14] venit in amplexus. depoſitum in quiete ſuſcipit; [15] & matutinus ei precator occurrit mandans pecu-

[10] *In quadam (ut aiunt) prima ſomni nebula, &c.* | Non abſimilem dixit ſomnum ſuum Seneca ad Lucilium Epiſtol. 83.

Conſuetudinem meam noſti, breviſſimo ſomno utor & quaſi interjungo; ſatis mihi eſt vigilare deſiiſſe.

Sed clarior res erit, ſi cum ſcriptis pleriſque reformes: *& quaſi intervigilo*, id enim eſt, quod explicat ipſe, & quaſi dicat, ſufficit mihi nec indormiſſe omnino, nec plane vigilaſſe. Senſit hoc liquido Seneca, illud ſcripſit; ſed ita ut vocem *intervigilo* interpretemur non veluti verbum, verum ut *ſomni* adjectionem. *Somno* itaque *breviſſimo & quaſi intervigilo* erit levi & veluti inſomni. Tale de canum natura expreſſit poeta vetus; *Hæc leviſomna canum fido cum murmure corda.* Dictio denique, quam eruimus, poſſit aliquid, qua flexione, adferre dubitationis, ſed non debet. Plautus, *Tuam fidem Venus Noctivigila.* Et Apuleius lib. 9. Met. *Lucubrabant pervigilam farinam.* Amo autem virum doctum qui licet mentem hanc Philoſophi non tetigerit, maluit tamen de ſcriptura ſatagere quam temere rejicere. *Pontan.*

[11] *In hoc genere eſt* ἐφιάλτης | Maro in Culice:

Devictum mœſtus procul aſpiciens Ephialten. Pont.

[12] *Aperte eventurum quid, aut non eventurum* | Utrobique membranæ quas inſpexit Barthius, *venturum.* & ſtatim *nunciat*, non *denunciat.* Pont.

[13] *Et procedenti obvius* | An non? *procedens obvio, quem viderat, venit in amplexus.* Egreſſus ædibus in publicum, cum obvium haberet, quem ſecundum quietem viderat. *Gronov.*

[14] *Venit in amplexus. depoſitum* | Perperam interpungit hæc poſtrema editio, quaſi omnia eſſent unum ὅραμα, cum duo ſint ὁραμάτων exempla, alterum amico occurrentis reverſo; alterum depoſitos excipientis nummos; quarum rerum uterque ſomnurnam imaginem acceperat. Sed & membranæ *ſuſcepit*, recte: nam quia eveniſſe narrat, quod ſignificatum erat, hoc præterito melius pronunciatur. Ut ante: *Viſus eſt ſibi reverſum videre*, non *videt*: jam enim geſta res fuerat. Dein membrana: *mandans pecuniam tutelæ & fidæ celandam cuſtodiæ committens.* Gronov.

[15] *Et matutinus ei precator occurrit* | Locus eſt Senecæ Philoſophic. 16. lib. 6. de Beneficiis:

Itaque medico qui nihil amplius quam manum tangit, & me inter eos, quos perambulat, ponit, ſine ullo affectu facienda vitandave præcipiens, nihil amplius debeo, quia me non tanquam amicum vidit, ſed tanquam imperatorem.

Qui quam miſerum in modum hujus, ſuperiorisque ætatis doctiſſimos exercuerit, abunde ſciet quiſquis conſuluerit Alciat. l. 7. c. 13. parerg. Duarenum lib. 1. cap. 54. Diſput. Anniverſ. Connanum, Hotomannum, Pincianum: &, omnes ne enumerem, unus Gruterus ad Senecam eſto inſtar omnium. Eo autem ſententiæ fere ſingulorum redeunt ut ægrotos imperantes ſive imperatores antiquitus cenſeant appellatos: quod quam abſonum hoc certe Senecæ loco ſit, uberius aliquando, ſi volentibus Muſis erit, demonſtrabimus; nunc ſufficiat monuiſſe omnino Macrobiana illa voce faciendum: *quia me non tanquam amicum vidit, ſed tanquam precatorem.* Vitii cauſa fuit quod finalis litera in voce *tanquam*, geminaverit in ſequenti. De-

niæ

niæ tutelã, [16] & fidæ cuſtodiæ celanda committens. [17] Somniũ proprie vocatur, quod tegit figuris & velat ambagibus non niſi interpretatione intelligendam ſignificationem rei quæ demonſtratur, quod quale ſit, à nobis non exponendum eſt, cum hoc unuſquiſque, ex uſu quid ſit, agnoſcat. [18] Hujus quinque ſunt ſpecies, aut enim proprium, aut alienum, aut commune, aut publicum, aut generale eſt. Proprium eſt; cum ſe quis facientem patientemve aliquid ſomniat: alienum; cum alium: commune; cum ſe una cum alio. Publicum eſt; cum civitati forove vel theatro ſeu quibuſlibet publicis mœnibus actibuſve triſte vel lætum quid exiſtimat accidiſſe. generale eſt, cum circa ſolis orbem lunaremve globum, [19] ſeu alia ſidera vel cœlum omneſve terras aliquid ſomniat innovatum. Hoc ergo, quod Scipio vidiſſe ſe retulit, [20] & illa quæ ſola probabilia ſunt genera principalitatis amplectitur, & omnes ipſius ſomnii ſpecies attingit. eſt enim Oraculum; quia Paulus & Africanus [21] uterque parens, ſancti graveſque ambo nec alieni ſacerdotio, quid illi eventurum eſſet denuntiaverunt. eſt Viſio: quia loca ipſa, in quibus poſt corpus vel qualis futurus eſſet, aſpexit. eſt Somnium; quia rerum, quæ illi narratæ ſunt altitudo tecta profunditate prudentiæ non poteſt nobis niſi ſcientia interpretationis aperiri. [22] Ad ipſius quoque ſomnii ſpecies omnes refertur.

inde *amicum* & *precatorem* quam eleganter comparaverit Philoſophus, quis niſi cui animus pro ſale ſit, non videat? *Pont.* De hoc loco Senecæ vide, ſi lubet, Salmaſium ad Spartiani Hadrianum, qui primus verum ejus ſenſum vidit, pag. 7. & 8. quem ſequitur Ludovicus Savotus de nummis lib. iii. cap. 12. *Gronov.*

16 *Et fidæ cuſtodiæ celanda committens* | Libri nonnulli *celandam*, ut ad *pecuniam* ſive *tutelam referatur*, quod præcedit. *Pontan.*

17 *Somnium proprie vocatur, quod tegit figuris* | Idque ὄνειρος eſt. Artemidorus ſignanter: *Siquidem* ὄνειρος *Græcis ab* ὂν *id eſt verum*, *&* εἴρειν *quod eſt loquor conſtruitur.* Pontan.

18 *Hujus quinque ſunt ſpecies* | Sumptum ab eodem, quem dixi, Artemidoro. Qui & aptiſſime adnectit ejuſmodi tunc ſomnia dici proprie ἀλληγορικοὺς ὀνείρους. Vide cap. 1. lib. 1. Doctos itaque viros qui hanc ſugillant Macrobii partitionem, ſugillare prius oportuit in hac palæſtra principis Artemidori. *Pont.*

19 *Seu alia ſidera vel cœlum omneſque terras aliquid ſentiat innovatum* | Ita accipio iſtud Aſtrampſychi in Onirocritico, πολὸν βλέπειν θέοντα, μυστικὸν τόδε. Nam quod alias legitur, πῶλον, quomodo novum aut notabile? Hippocrates quoque aſpexit in rebus ægri, Libro de Inſomniis: Γῆ κινδυμένη θεωμένη ἢ οἰκίη, ὑγιαίνοντι μὲν ἀνδρὶ, ἀσθενείην σημαίνει· νοσέωντι δὲ, ὑγείην καὶ μετακίνησιν τοῦ ὑπάρχοντος: *Terra aut domus moveri viſa, ſano quidem viro debilitatem ſignificat; ægrotanti vero ſanitatem, & ex preſenti ſtatu tranſmotionem.* Pontan.

20 *Et illa quæ ſola probabilia* | MSs. *& tria illa q. ſ. p.* Qua non video probabiliorem eſſe vulgatam ſcripturam. *Gronov.*

21 *Uterque parens ſancti graveſque ambo* | Hæc priſtina & certa Aurelii lectio, quæ neſcio quem verborum concentum auribus ultima voce conciliat, & ex poeticis videtur hauſiſſe. Ovid. 1. Met. 325. *Innocuos ambo, cultores numinis ambo.* Virg. 4. Georg. 341. *Oceanitides ambæ, Ambæ auro, pictis incinctæ veſtibus ambæ.* Statius vi. Theb. *Ambo pii, carique ambo.* Itaque nil mutem apud eundem Ovid. viii. Met. 372.

At gemini, nondum cœleſtia ſidera, fratres,
Ambo conſpicui, nive candidioribus ambo
Vectabantur equis.

Tum etiam MSs. *alieni à ſacerdotio*, ut perpetuo auctor. *Gronov.*

22 *Ad ipſius quoque ſomnii ſpecies omnes refertur* | Legunt membranæ Modianæ: *Ad ipſum quoque ſomnii ſpecies omnes referuntur.* Et ſtatim, pro, *ad ſupera ipſe*, membranæ Barthii *ad ſuperna per ſe ipſe.* Pont. Sane & noſter optimus *referuntur*, ſed non etiam *ad ipſum.* An concinnior longe ſit ea ſcripta lectio, quam adeo laudat Modius, auctor indicabit ipſe, cujus verba ſunt cap. 4. *Tractatis generibus ac modis, ad quos Scipionis ſomnium refertur.* Et cap. 5. *Ipſaſque diſtinximus ſpecies*

eſt

est proprium; quia ad supera ipse perductus est, & de se futura cognovit. est alienum; quod, quem statum aliorum animæ sortitæ sint, deprehendit. est commune; quod eadem loca tam sibi quam cæteris ejusdem meriti didicit præparari. est publicum; quod victoriam patriæ & Karthaginis interitum & Capitolinum triumphum ac sollicitudinem futuræ seditionis agnovit. est generale; quod cœlum cœlique circulos conversionisque concentum vivo adhuc homini nova & incognita, stellarum etiam ac luminum motus, terræque omnis situm, suspiciendo vel despiciendo concepit. Nec dici potest non aptum fuisse Scipionis personæ somnium, quod & generale esset & publicum: quia necdum illi contigisset amplissimus magistratus; imo cum adhuc, ut ipse dicit, pæne miles haberetur. aiunt enim non habenda pro veris de statu civitatis somnia, nisi quæ rector ejus magistratusve vidisset, aut quæ de plebe non unus sed multi similia somniassent: ideo apud Homerum, cum in concilio Græcorum Agamemnon somnium, quod de instruendo prælio viderat, publicaret, Nestor, qui non minus ipse prudentia quam omnis juventa viribus juvit exercitum, concilians fidem relatis, [23] De statu, inquit, publico credendum regio somnio: quod si alter vidisset, repudiaremus ut futile. Sed non ab re erat, ut Scipio, etsi necdum adeptus tunc fuerat consulatum, nec erat rector exercitus, Karthaginis somniaret interitum, cujus erat auctor futurus; audiretque victoriam beneficio suo publicam; videret etiam secreta naturæ vir non minus philosophia quam virtute præcellens. His assertis, quia superius falsitatis insomniorum Vergilium testem citantes, ejus versus fecimus mentionem eruti de geminarum somnii descriptione portarum. Si quis forte quærere velit cur porta ex ebore falsis, & è cornu veris sit deputata; instruetur auctore Porphyrio, qui in commentariis suis hæc in eundem locum dicit ab Homero sub eadem divisione descriptum: Latet, inquit, omne verum. hoc tamen anima, cum ab officiis corporis somno ejus paululum libera est, interdum aspicit; nonnunquam tendit aciem, nec tamen pervenit: &, cum aspicit, tamen non libero & directo lumine videt, sed interjecto velamine, quod nexus naturæ caligantis obducit. Et hoc in natura esse idem Vergilius asserit dicens,

Adspice; namque omnem quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam.

somniorum, ad quas Africani somnium constaret referri. In sequentibus optimus noster, perinde ut Barthianus *ad superna per se ipse.* Gronov.

[23] *De statu*, inquit, *publico credendum regio somnio.* | Nestoris verba sunt Iliad. B.

Ὦ φίλοι, Ἀργείων ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες,
Εἰ μέν τις τὸν ὄνειρον Ἀχαιῶν ἄλλος ἔνισπε,
Ψεῦδός κεν φαῖμεν, καὶ νοσφιζοίμεθα μᾶλλον.
Νῦν δ' ἴδεν ὃς μέγ' ἄριστος ἐνὶ στρατῷ
εὔχεται εἶναι.

Nos ita obiter reddebamus:

O chari, Argivumque duces late induperantes,
Si quis ab hoc alius Danaum sua somnia narret,
Vana aiam & veris confutabo argumentis:
Nunc vidit, populo qui præsidet, ille Agamemnon.

Ubi ὄνειρον ἔνισπε formulariter intellexi quomodo Amphitryone Plautus, *Recte dicit, ut connivet; somnium narrat tibi.* Et Martialis: *Semper mane mihi de me mera somnia narras.* Pontan.

Hoc velamen cum in quieta ad verum usque aciem animæ introspicientis admittit de cornu creditur, cujus ista natura est, ut tenuatum visui pervium sit: cum autem à vero hebetat ac repellit obtutum, ebur putatur: [24] cujus corpus ita natura densatum est, ut ad quamvis extremitatem tenuitatis erasum, nullo visu ad ulteriora tendente penetretur.

24 *Natura densatum est* | Codex Barthi, *natura densetum est*, [ut & editio Parisiensis, anni 1585.] Glossa ejusdem codicis marginalis: *Inter densetum & densatum est differentia. Est enim densetum, quod in sua natura habet spissitudinem; densatum vero quod ab alio agente.* Pontan.

Cujus corpus ita natura densatum | *Densetum* nos quoque in optimæ fidei membranis offendimus: sed in alteris vulgatum, quod miror: etenim hæ quoque eandem, quæ ex Barthianis annotatur, explicationem in margine habebant. Sed ea nebulæ cyatho digna non est. Macrobii scimus esse *densetum*. Ut c. 22. *Quod de omni silvestri tumultu vastum, impenetrabile, densetum, ex defæcatis resedit elementis.* vii. Sat. 7. *Leve autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetum*, cap. 9. *Ossa nimia siccitate ita denseta sunt*, ut, *penetrabilia non sint*. Ibidem cap. 12. *Nix ergo, quæ nihil aliud est, quam aqua in aere denseta, tenuitatem sui cum denseretur amisit.* Ut recte Muretus. cap. ult. lib. 1. ad Somnium. *Nam si aer terreni frigoris exhalatione densetus in nubem cogitur.* Ita quippe MSs. non *densatus*, ut editur. Prisciani verba sunt lib. 8. *Sunt alia quamvis eandem significationem servent, diversæ tamen sunt conjugationis in usu, ut denso, densas, & denseo, denses.* Ubi exempla habes ex Virgilio. Stabiliendus obiter locus hujus libri cap. 15. *Diodorus ignem esse densatæ concretæque naturæ.* Sic vulgo legitur, & adsentitur unus à manu prima: nam postea *e* super impositum est. Antiquior diserte *densetæ*, sed chartaceus tantum *densæ*, quod in hac diversitate ab auctoris manu esse credo. Conjungit eadem hujus libri c. 19. *Quia illa luna aëris & aquæ, quæ per se concitæ & densa sunt, fæx habetur.* II. 4. aeris concentum tractans, de spiritu inquit: *Ut circa terram, quæ ultima sphærarum est, tam concretus tam densus habeatur, ut causa sit terræ in una sede semper hærendi.* Itaque tuto postremum elegi. *Gronov.*

CAP. IV.

Propositum seu scopus hujus somnii quis sit.

TRactatis generibus & modis, ad quos somnium Scipionis refertur, nunc ipsam ejusdem somnii mentem, [1] ipsumque propositum, quem Græci σκοπὸν vocant, antequam verba inspiciantur, tentemus aperire; & eo pertinere propositum præsentis operis asseramus, sicut jam [2] in principio hujus sermonis adstruximus, ut animas bene de republica meritorum post corpora cœlo reddi, & illic frui beatitatis per-

[1] *Ipsumque propositum* | Abest hoc totum à codice Barthi. *Pont.* Sed est in iis, quos vidimus & manere debet: nam seq. cap. *Super his omnibus ipsius somnii, de quo loquimur, mentem propositumque signavimus.* Gronov.

[2] *In principio hujus sermonis* | Quamvis hoc quidem non mendose, haud cunctanter tamen arripimus, quod qui ætate cæteros præstat, MS. exhibet, *in primo*, vii. Sat. 5. *In primo speciosis magis quam veris exemplis pœne nos Disarii nostri cepit ingenium.* Et præfatione earundem de Albino: *In ejus historiæ primo scriptum est*; quod Polybius dixerat, ἱστορίαν ἐν ᾗ διὰ τοῦ προοιμίου, &c. Gellius vero, *in ejus historiæ principio.* v. Sat. 2. *Homerus in primo cum vellet iniquum Græcis Apollinem facere.* Sic contra *in ultimo* iii. Sat. 4. *Id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit. In novissimo.* iv. Sat. 2. *Posthæc in novissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit.* Tale etiam est 1. Sat. 5. *A primo lucis in cœnæ tempus.* l. v. § 1. D. In litem jur. *Sed judex potest præfinire certam summam usque ad quam juretur: licuit enim & à primo nec deferre.* Adde quæ pater notavit ad Liv. x, 14. *Gronov.*

perpetuitate nos doceat. Nam Scipionem ipſum hæc occaſio ad narrandum ſomnium provocavit, quod longo tempore ſe teſtatus eſt ſilentio condidiſſe, cum enim Lælius quereretur nullas Naſicæ ſtatuas in publico, [3] in interfecti tyranni remunerationem, locatas; reſpondit Scipio poſt alia in hæc verba: *Sed quamquam ſapientibus conſcientia ipſa factorum egregiorum ampliſſimum virtutis eſt præmium: tamen illa divina virtus* [4] *non ſtatuas plumbo inhærentes, nec triumphos areſcentibus laureis, ſed ſtabiliora quædam & viridiora præmiorum genera deſiderat. Quæ tamen iſta ſunt, inquit Lælius? Tum Scipio, Patimini me, inquit, quoniam tertium diem jam feriati ſumus.* & cætera, quibus ad narrationem ſomnii venit, docens illa eſſe ſtabiliora & viridiora præmiorum genera, quæ ipſe vidiſſet in cœlo bonis rerump. ſervata rectoribus: ſicut his verbis ejus oſtenditur: *Sed quo ſis, Africane, alacrior ad tutandam rempublicam; ſic habeto. Omnibus qui patriam conſervarint, adjuverint, auxerint,* [5] *certum eſſe in cœlo & definitum locum, ubi beati ævo ſempiterno fruantur.* & paulo poſt, hunc certum locum, qui ſit deſignans, ait: *Sed ſic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego qui te genui, juſtitiam cole & pietatem: quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima eſt. ea vita via eſt in cœlum, & in hunc cœtum eorum qui jam vixere & corpore laxati illum incolunt locum, quem vides,* [6] ſignificans galaxian. Sciendum eſt enim quod locus, in quo ſibi eſſe videtur Scipio per quietem, lacteus circulus eſt, qui galaxias vocatur; ſiquidem his verbis in principio utitur: *Oſtendebat autem Carthaginem de excelſo & pleno ſtellarum illuſtri & claro quodam loco.* & paulo poſt apertius dicit: *Erat autem is ſplendidiſſimo candore inter flammas circulus elucens, quem vos, ut à Graiis accepiſtis, orbem lacteum nuncupatis; ex quo omnia mihi con-*

3 *In interfecti tyranni remunerationem* | Nec codicum ſcriptorum ita quiſquam, nec ulla veterum editionum, quæ præferunt *in interfecti tyranni remuneratione.* Longe dulcius. Florus 11. 20. Spartacus *de milite deſertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator.* 11,2. *In cauſa belli Saguntus deleta eſt.* Ita enim Nazar. codex, non *in cauſam*, quod magnus commentator amplectitur. Trebellius Pollio de Poſtumio juniore: *In honore ejus Auguſtus.* Minutius Felix: *inepta ſolatia a poëtis in dulcedine carminis luſa.* Pro quo Juſtinus dixit *in fabula dulcedinem*, Arnobius *ad voluptatem.* Solinus c. 2. *Heretum à Græcis in honore Heræ.* c. 44. *In cujus memoria uſque adhuc ſolemni curſitatione lacum populus circuit.* Ita utrobique MSs. Scholiaſtes Arati: *Canem Procridi in munere datam.* Melior tamen membrana omiſſo τῷ *in* oſtendit Macrobium hoc loco uſum epexegeſi *ſtatuas remunerationem*, quo vix me teneo, quin declinem. *Gron.*

4 *Non ſtatuas plumbo inhærentes, nec triumphos areſcentibus laureis* | Hinc adumbrata Tiberii Cæſaris verba apud Tacitum Annal. 4. *Satis ſuperque memoriæ meæ tribuent (poſteri) ut majoribus meis dignum, rerum veſtrarum providum, conſtantem in periculis, offenſionum pro utilitate publica non pavidum, credant. Hæc mihi in animis veſtris templa, hæ pulcherrimæ effigies & manſuræ. Nam quæ ſaxo ſtruuntur, ſi judicium poſterorum in odium vertit, pro ſepulchris ſpernuntur.* Pont.

5 *Certum eſſe & definitum locum* | Et hic & cap. 8. ubi ea repetit, & in ipſo ſomnii contextu abeſt à melioribus libris copula. *Gronov.*

6 *Significans galaxian.* | Hæc quoque quaſi Scipionis continua verba eſſent, eadem literarum forma ſcribi curabant Stephanus & eum plerumque fideliter ſecutus Iſacius. Sed & Scholiaſtæ Manuſcriptorum marginibus adſcribunt *verba Macrobii*, & præterea in ipſa ſomnii narratione nec in MSs. nec in editis reperiuntur, neque ſomniantis decori ſerviunt. *Idem.*

tem-

templanti præclara & mirabilia videbantur. & de hoc quidem galaxia, cum de circulis loquemur, plenius differemus.

CAP. V.

Quamquam omnes numeri modo quodam pleni ſint; tamen ſeptenarium & octonarium peculiariter plenos dici; quamque ob cauſam octonarius plenus vocetur.

SED jam quoniam inter libros, quos de republica Cicero quoſque prius Plato ſcripſerat, quæ differentia, quæ ſimilitudo habeatur, expreſſimus, & cur operi ſuo [1] vel Plato Eris indicium vel Cicero ſomnium Scipionis adſciverit, quidve ſit ab Epicureis objectum Platoni, vel quemadmodum debilis calumnia refellatur, & quibus tractatibus philoſophi admiſceant, vel à quibus penitus excludant fabuloſa, retulimus; adjecimuſque poſt hæc neceſſario genera omnium imaginum, quæ falſo quæque vero videntur in ſomnis, ipſaſque diſtinximus ſpecies ſomniorum, ad quas Africani ſomnium conſtaret referri; [2] & cur Scipioni convenerit talia ſomniare; & de geminis ſomnii portis, quæ fuerit à veteribus expreſſa ſententia; ſuper his omnibus, ipſius ſomnii, de quo loquimur, mentem propoſitumque ſignavimus; & partem cœli evidenter expreſſimus, in qua ſibi Scipio per quietem hæc vel vidiſſe viſus eſt vel audiſſe quæ retulit: nunc jam diſcutienda nobis ſunt ipſius ſomnii verba, non omnia, ſed ut quæque videbuntur digna quæſitu. ac prima nobis tractanda ſe ingerit pars illa de numeris, in qua ſic ait: *Nam cum ætas tua ſeptenos octies ſolis amfractus rediтuſque converterit, duoque hi numeri, quorum uterque plenus alter altera de cauſa habetur, circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint: in te unum atque in tuum nomen ſe tota convertet civitas. te ſenatus, te omnes boni, te ſocii, te Latini intuebuntur: tu eris unus in quo nitatur civitatis ſalus; ac, ne multa, dictator remp. conſtituas oportet, ſi impias propinquorum manus effugeris.* Plenitudinem hic non fruſtra numeris aſſignat. plenitudo enim proprie niſi divinis rebus ſuperniſque non convenit: neque enim corpus proprie plenum dixeris, quod cum ſui ſit impatiens effluendo, alieni eſt appetens hauriendo. quæ ſi metallicis corporibus non uſu veniunt, non tamen plena illa ſed vaſta dicenda ſunt. Hæc eſt igitur communis numerorum omnium plenitudo; quod cogitationi à nobis ad ſuperos meanti occurrit prima perfectio incorporalitatis in numeris. inter ipſos tamen proprie pleni vocantur

[1] *Vel Plato Eris indicium* | MS. optimus *redivivi Eris.* nec ſuſtineo repellere: vitæ redditum ſupra dixit. *Gronov.*

[2] *Et cur Scipioni convenerit* | Ferri hoc facile poteſt, ſed tamen adhibendi libri manu exarati, in quibus dilucide *& ſi Scipioni* ut ad marginem Camerarius. Quod quin ſit auctoris, non dubito. *Si* pro an. Hoc libro cap. 11. *Ergo velim dicas, inquit, ſi & pater Paulus tecum & alii ſuperſint.* cap. 16. *De luna. ſi vere luce lucet aliena, ſequentia docebunt.* cap. 17. *Quod cum dicit, admonet, ut quæratur, ſi verſatur cœlum, & ſi illi ſeptem & verſantur & contrario motu moventur.* Gron.

ſecundum

ſecundum hos modos, qui præſenti tractatui neceſſarii ſunt, qui aut vim obtinent vinculorum, aut corpora rurſus efficiuntur, aut corpus efficiunt, ſed corpus, quod intelligendo non ſentiendo, concipias. Totum hoc, [3] ut obſcuritatis deprecetur offenſa, paulo altius repetita rerum luce, pandendum eſt. Omnia corpora ſuperficie finiuntur, & in ipſam eorum pars ultima terminatur. hi autem termini,cum ſint ſemper circa corpora quorum termini ſunt, incorporei tamen intelliguntur. nam quouſque corpus eſſe dicetur; necdum terminus intelligitur: cogitatio, quæ conceperit terminum, corpus relinquit. ergo primus à corporibus ad incorporea tranſitus oſtendit corporum terminos. & [4] hæc eſt prima incorporea natura poſt corporea, ſed non pure nec ad integrum carens corpore: nam licet extra corpus natura ejus ſit; tamen non niſi circa corpus apparet. cum totum denique corpus nominas; etiam ſuperficies hoc vocabulo continetur: de corporibus eam [5] tametſi non res ſed intellectus ſequeſtrat. Hæc ſuperficies ſicut eſt corporum terminus, ita lineis terminatur, [6] quas ſuo nomine grammas Græcia nominavit. [7] punctis lineæ finiuntur. Et hæc ſunt corpora quæ mathematica vocantur; de quibus ſollerti induſtria geometricæ diſputatur. Ergo hæc ſuperficies, cum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma ſubjecti corporis accipit numerum linearum nam ſeu trium ut trigonum, ſeu quatuor ut quadratum, ſeu plurimum ſit angulorum; totidem lineis ſeſe ad extrema tangentibus [8] planicies includitur. Hoc loco ammonendi ſumus, quod

3 *Ut obſcuritatis deprecetur offenſa* | Libri *offenſam*: unde in Beroaldino diſtinguitur, neſcio quo ſenſu *deprecetur*: *offenſam paulo*. Aſcenſius edidit, *ut obſcuritatis depulſetur offenſa*, & hoc placuit Camerario, Sed quod diximus eſſe in ſcriptis, ocius admittendum cenſemus: eſt enim *deprecari* poſitum pro evitare, ut II. 15. *Ergo nec principium motus ad deprecandam alterius moventis neceſſitatem ſtare dicetur*. Gronov.

4 *Hæc eſt prima inccrporea natura poſt corporea* | Ita & Camerarius. Præfero tamen quod in vetuſtis eſt, *poſt corpora*. Infra, *primam poſt corpora diximus in corpoream naturam*. Pont. Ab Iſacio ſtant etiam omnes ſcripti. *Gronov*.

5 *Tametſi non res, ſed intellectus ſequeſtrat* | Chartaceus liber: *tamen intellectus*, quæ non paulo exquiſitior apodoſis, Ulpianus l. iii. § 1. D. de receptis. *Tametſi neminem prætor cogat arbitrium recipere, attamen, ubi ſemel quis in ſe receperit arbitrium, ad curam ſuam hanc rem putavit pertinere*. Neratius l. xliv. D. de uſufructu. *Tametſi meliorem, excolendo ædificium, domini cauſam facturus eſſet, non tamen id jure ſuo facere poteſt*.Noſter 1.Saturn.1. 3. *Quidnam id ſit, tametſi adhuc neſcio, dubitare tamen non debeo eſſe ſcitu optimum*. Quamvis duo membranacei *tamenetſi non res* delera in uno vocula *ſed*. Unde ſuſpicio ſuboriri poſſet veram ſcripturam eſſe, *tamenetſi non res, tamen intellectus*. Nam in hoc quoque valde luſerunt. Cicero iv. fam. 15. *Sed tamenetſi antea ſcripſi, quæ exiſtimavi ſcribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi*. Adde locum Cæſaris, & reliqua collecta à Mureto xi. Var. 17. Julium Scaligerum, cum in his verbis Cardani, *Quædam tamenetſi ſicca, molliunt tamen*, Grammaticorum ferulæ ſubjiceret adverſativam conjunctionem repetitam. Exercit. 104, 3. alias res egiſſe aliquando ex patre audiebam, *Gron*.

6 *Quas ſuo nomine Grammas, &c.* | Gloſſæ, *Liſta* γραμμή. Niſi *Linea* ibi potius quam *Liſta* legendum. *Pont*.

7 *Punctis lineæ finiuntur* | Suſpicor ob præcedentis verbi poſtremas literas excidiſſe binarium numerum 11. nam hac eadem pagina inquit; *duo, lineæ ductum faciunt, quæ duobus punctis, ut ſupra diximus, coercetur*. allucens ad hunc locum; ut ſit ſcribendum *duobus punctis*, &c. Gron.

8 *Planities includitur* | Interponunt vett. ſcripti *ejus*, idque ad ponendum. *Id*.

omne

omne corpus longitudinis, latitudinis & altitudinis dimensionibus constat. Ex his tribus in lineæ ductu una dimensio est. longitudo est enim sine latitudine. planicies vero, quam Græci ἐπιφάνειαν vocant, longo latoque distenditur, alto caret. & hæc planicies quantis lineis contineatur expressimus. soliditas autem corporum constat, cum his duabus additur altitudo. fit enim tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod στερεὸν vocant: qualis est tessera, [9] quæ cubus vocatur: si vero non unius partis sed totius velis corporis superficiem cogitare, quod proponamus esse quadratum (ut de uno, quod exemplo sufficiet, disputemus) jam non quatuor sed octo anguli colliguntur. quod animadvertis, si super unum quadratum, quale prius diximus, alterum tale altius impositum mente conspicias, ut altitudo quæ illi plano deerat, adjiciatur; fiatque tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod stereon vocant ad imitationem tesseræ, quæ cubus vocatur. Ex his apparet octonarium numerum solidum corpus & esse & haberi. siquidem unum apud geometras puncti locum obtinet. duo, lineæ ductum faciunt, quæ duobus punctis, ut supra diximus, coërcetur. quatuor vero puncta adversum se in duobus ordinibus bina per ordinem posita exprimunt quadri speciem à singulis punctis in adversum punctum ejecta linea. Hæc quatuor, ut diximus, duplicata & octo facta duo quadra similia describunt: quæ sibi superposita [10] additaque altitudine formam cubi, quod est solidum corpus, efficiunt. Ex his apparet antiquiorem esse numerum superficie & lineis, ex quibus illam constare memoravimus, formisque omnibus. à lineis enim ascenditur ad numerum tamquam ad priorem, ut intelligatur ex diversis numeris linearum quæ formæ geometricæ describantur. [11] Ipsam superficiem cum lineis suis, primam post corpora diximus incorpoream esse naturam, nec tamen sequestrandam, propter perpetuam cum corporibus societatem. ergo quod ab hac sursum recedit, jam pure incorporeum est. numeros autem hac superiores præcedens sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporalitatis in numeris; & hæc est, ut diximus, numerorum omnium plenitudo. seorsum autem illa, ut supra admonuimus, plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiant, aut efficiantur, aut vim obtineant vinculorum; licet alias quoque causas quibus pleni numeri efficiantur esse [12] non ambigam. Qualiter autem octonarius numerus solidum corpus efficiat antelatis probatum est. Ergo singulariter quoque plenus jure dicetur propter corporeæ soliditatis effectum, Sed & ad ipsam cœli harmo-

[9] *Quæ cubus vocatur* | MSs. *cubos.* Ita etiam paulo post & II, 2. ubi sunt eadem, optima membrana græcissat. Sed & præterea in scriptis videas prius στερεὸν Latinis formari figuris, posterius Græcis: contrarium adsciscunt editores. *Id.*

[10] *Additaque altidunine* | Deleo copulam auctore optima membrana. *Gron.*

[11] *Ipsam superficiem* | MSs. *ipsam vero superf.* Idem.

[12] *Non ambigam* | Imo *ambigamus* lege cum antiquis, quamvis singularem teneant omnes editiones: ita *diximus, admonuimus.* Defectus idem in lib. 2. cap. 12. *Ut breviter à principio omnem operis continentiam revolvam*, cum libri vett. omnes *revolvamus.*

 niam,

niam, id eſt, concinentiam, hunc numerum magis aptum eſſe non dubium eſt; cum ſphæræ ipſæ octo ſint, quæ moventur: de quibus ſecuturus ſermo procedet. Omnes quoque partes, de quibus conſtat hic numerus, tales ſunt, ut ex earum compage plenitudo naſcatur: eſt enim aut de his quæ neque generantur neque generant; de monade & ſeptem: quæ qualia ſint, ſuo loco plenius explicabitur. Aut de duplicato eo, qui & generatur & generat, id eſt, quatuor: nam hic numerus quatuor & naſcitur de duobus, & octo generat. Aut componitur de tribus & quinque; quorum alter primus omnium numerorum impar apparuit. Quinarii autem potentiam ſequens tractatus attinget. Pythagorici vero hunc numerum juſtitiam vocaverunt: quia primus omnium ita ſolvitur in numeros pariter pares, hoc eſt, in bis quaterna, ut nihilominus in numeros æque pariter pares diviſio quoque ipſa ſolvatur, id eſt, in bis bina. Eadem quoque qualitate contexitur; id eſt, bis bina bis. Cum ergo & contextio ipſius, [13] pari æqualitate procedat, & reſolutio æqualiter redeat uſque ad monadem, quæ diviſionem arithmetica ratione non recipit; merito propter æqualem diviſionem juſtitiæ nomen accepit: & quia ex ſupradictis omnibus apparet quanta & partium ſuarum & ſeorſum ſua plenitudine nitatur, jure plenus vocatur.

[13] *Pari æqualitate procedat* | Libb. *æquabilitate*, & poſtea *æquabiliter*. cap. 22. *Cœlum ab omni parte æquabiliter diſtat.* Sic *æquabiliter locari* alio loco. Et Lactantii verba ſunt v. 14. *Æquitatem dico, non utique bene judicandi, ſed ſe cum cæteris coæquandi, quam Cicero æquabilitatem vocat.* Gron.

CAP. VI.

Multas eſſe cauſas cur ſeptenarius plenus vocetur.

SUpereſt ut ſeptenarium quoque numerum plenum jure vocitandum ratio in medio conſtituta perſuadeat. Ac primum hoc tranſire ſine admiratione non poſſumus; quod duo numeri, qui in ſe multiplicati vitale ſpatium viri fortis includerent, ex pari & impari conſtiterunt. Hoc enim vere perfectum eſt, quod ex horum numerorum permixtione generatur. nam [1] impar numerus mas & par fœmina vocatur. item arithmetici imparem patris & parem matris appellatione venerantur. Hinc & Timæus Platonis fabricatorem mundanæ animæ deum partes ejus ex pari & impari, id eſt, duplari & triplari numero, intertexuiſſe memoravit; ita ut à duplari uſque ad octo, à triplari uſque ad viginti ſeptem, ſtaret alternatio mutuandi. Hi enim primi cubi utrique naſcuntur, ſiquidem à paribus bis bini, qui ſunt quatuor, ſuperficiem faciunt: bis bina bis, quæ ſunt

[1] *Impar numerus mas & par fœmina* | I I, 2. *Ut, quia impar numerus mas habetur, & par fœmina, ex pari & impari, id eſt, ex mari & fœmina naſceretur.* Gron.

octo,

octo, corpus solidum fingunt. A dispari vero ter terna, quæ sunt novem, superficiem reddunt; & ter terna ter, id est, ter novena, quæ sunt viginti septem, primum æque cubum alterius partis efficiunt. Unde intelligi datur hos duos numeros, octo dico & septem, qui ad multiplicationem annorum perfecti in republica viri convenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi animam judicatos: quia nihil post auctorem potest esse perfectius. Hoc quoque notandum est, quod superius asserentes communem numerorum omnium dignitatem, antiquiores eos superficie & lineis ejus omnibusque corporibus ostendimus: præcedens autem tractatus invenit numeros & ante animam mundi fuisse, quibus illam contextam augustissima Timæi ratio [2] naturæ ipsius conscia & testis expressit. Hinc est quod pronunciare [3] non dubitavere sapientes animam esse numerum se moventem. Nunc videamus cur septenarius numerus suo seorsum merito plenus habeatur. Cujus [4] ut expressius plenitudo noscatur, primum merita partium de quibus constat, tum demum quid ipse possit, investigemus. Constat septenarius numerus vel ex uno & sex, vel ex duobus & quinque, vel ex tribus & quatuor. Singularum compagum membra tractemus; ex quibus fatebimur nullum alium numerum [5] tam varia esse majestate secundum. Ex uno & sex compago prima componitur. Unum autem, quod μονὰς, id est, unitas dicitur, & mas idem & fœmina est; par idem atque impar; ipse non numerus, sed fons & origo numerorum. Hæc monas initium finisque omnium, neque ipsa principii aut finis sciens, ad summum refertur deum, ejusque intellectum à sequentium numero rerum & potestatum sequestrat: nec in inferiore post deum gradu eam frustra desideraveris. Hæc illa est mens ex summo enata deo, quæ vices temporum nesciens, in uno semper quod adest consistit ævo; cumque, utpote una, non sit ipsa numerabilis, innumeras tamen generum species & de se creat & intra se continet. Inde quoque aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad

[2] *Naturæ ipsius conscia & testis* | Copulam ὀβελίζω suffragantibus libris scriptis & præcedentibus Stephanum editis: sunt enim priores voces velut ad majorem fidem conciliandam testi adjecta commendatio, sæpe usitata Macrobio. cap. 16. *Hoc est, quod poeta naturæ ipsius conscius dixit*. 1. Sat. 12. *Homerus naturæ conscius*. Et cap. 14. *Ægyptios solos naturæ conscios*. Gron.

[3] *Non dubitavere sapientes* | Xenocraten innuit, de quo vide cap. 14. hujus libri. Favonius Eulogius. *Estque numerus, ut Xenocrates censuit, animus ac Deus*. Gron.

[4] *Ut expressius plenitudo noscatur* | In optimis membranis prima secundæ vocis syllaba erat erasa: aliæ juxta vulgatos constanter *pressius*, quod Macrobii putamus esse adversis licet postremis editoribus. Hoc lib. cap. 8. *Ab omni hujus mundi aspergine presse pureque detersi*. Et, *Illa autem definitione quid pressius potest esse, quid cautius de nomine civitatum*. cap. 14. *Invenietur pressius intuenti*. cap. 18. *Apud pressius intuentes ita verum esse constabit*. II. 3. *Et ut ipsam esse quæ constit ex omnibus pressius indicaret*. vii. Sat. ult. *Sed illud pressius intuendum est*. Gron.

[5] *Tam varia esse majestate secundum* | Repone *fecundum*, & sic libri. Infra: *Est ergo natura fœcundus hic numerus*. nam & hæc vetusta scriptura ibi, omisso τῷ *ita*. Similia sunt II. 5. *Verborum parcus, rerum fœcundus sermo*. &, *Enata de Platonicorum sensuum fœcunditate*. Gron.

animam poſſe referri. Anima enim aliena à ſilveſtris contagione materiæ tantum ſe auctori ſuo ac ſibi debens, ſimplicem ſortita naturam, cum ſe animandæ immenſitati univerſitatis infundat, nullum init tamen cum ſua unitate divortium. Vides ut hæc monas orta à prima rerum cauſa uſque ad animam ubique integra & ſemper individua continuationem poteſtatis obtineat. Hæc de monade caſtigatius quam ſe copia ſuggerebat. Nec te remordeat, quod, cum omni numero præeſſe videatur, in conjunctione præcipue ſeptenarii prædicetur. nulli enim aptius jungitur monas incorrupta, quam virgini. Huic autem numero, id eſt ſeptenario, adeo opinio virginitatis inolevit, ut Pallas quoque vocitetur. Nam virgo creditur, quia nullum ex ſe parit numerum duplicatus, qui intra denarium coartetur, quem primum limitem conſtat eſſe numerorum. Pallas ideo, quia ex ſolius monadis fetu, & multiplicatione proceſſit, ſicut [6] Minerva ſola ex uno parente nata perhibetur. Senarius vero, qui cum uno conjunctus ſeptenarium facit, variæ ac multiplicis religionis & potentiæ eſt. primum [7] quod ſolus ex omnibus numeris, qui infra decem ſunt, de ſuis partibus conſtat. habet enim medietatem & tertiam partem, & ſextam partem: & eſt medietas tria; tertia pars duo, ſexta pars unum: quæ omnia ſimul ſex faciunt. Habet & alia ſuæ venerationis indicia, ſed, ne longior faciat ſermo faſtidium, unum ex omnibus ejus officium perſequemur. quod ideo prætulimus, quia hoc commemorato, non ſenarii tantum, ſed & ſeptenarii pariter dignitas adſtruetur. Humano partui frequentiorem uſum novem menſium, certo numerorum modulamine natura conſtituit: ſed ratio ſub adſciti ſenarii numeri multiplicatione procedens etiam ſeptem menſes compulit uſurpari. quam breviter abſoluteque dicemus duos eſſe primos omnium numerorum cubos, id eſt, à pari octo, ab impari viginti ſeptem: & eſſe imparem marem, parem fæminam ſuperius expreſſimus. horum uterque ſi per ſenarium numerum multiplicetur, efficiunt dierum numerum, qui ſeptem menſibus explicantur. coëant enim numeri mas ille qui memoratur & fœmina, octo ſcilicet & viginti ſeptem; pariunt ex ſe quinque & triginta. hæc ſexies multiplicata creant decem & ducentos: qui numerus dierum menſem ſeptimum claudit. Ita eſt ergo natura ſecundus hic numerus, ut primam humani partus perfectionem quaſi arbiter quidam maturitatis abſolvat. Diſcretio vero futuri partus; ſicut Hippocrates refert, ſic in utero dinoſcitur. aut enim ſeptuageſimo aut nonageſimo die conceptus movetur. dies ergo motus, quicunque fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut ſeptimum

6 *Minerva ſola ex uno par.* | A Fr. Modio primum ex MSs. prodiit hæc lectio: nec eſt cur in dubium revocetur. Tantum nota Macrobio non convenire cum aliis, quibus præter Minervam, eodem pacto Vulcanus, etiam Mars dicuntur Junoni duo nomina debere. Gron.

7 *Quod ſolus ex omnibus numeris, qui infra, &c.* | Modius *ſolus* extrudit: item *intra* legit, pro *infra*. Pont. Et hoc verum eſt: nam paulo ante etiam, *qui intra denarium coarctetur*. Præterea eſt id in MSs. omnibus. Ceterum τὸ *ſolus* cave moveas. *Gron.*

aut nonum explicat mensem. Hæc de prima septenarii copulatione libata sint. Secunda de duobus & quinque est. ex his dyas, quia post monadem prima est, primus est numerus. hæc ab illa omnipotentia solitaria in corporis intelligibilis lineam prima defluxit. ideo & ad vagas stellarum & luminum sphæras refertur, quia hæ quoque ab illa, quæ ἀπλανὴς dicitur, in numerum scissæ & in varii motus contrarietatem retortæ sunt. hic ergo numerus cum quinario aptissime jungitur, dum hic ad errantes, ut diximus, ad cœli Zonas ille referatur: sed ille ratione scissionis; hic numero. [8] Illa vero quinariò numero proprietas excepta potentiæ ultra cæteras eminentis evenit, quod solus omnia quæque sunt, quæque videntur esse, complexus est. esse autem dicimus intelligibilia, videri esse corporalia omnia, seu divinum corpus habeant seu caducum. Hic ergo numerus simul omnia & supera & subjecta designat. aut enim deus summus est, aut mens ex eo nata in qua species rerum continentur, aut mundi anima quæ animarum omnium fons est, aut cœlestia sunt usque ad nos, aut terrena natura est: & sic quinarius rerum omnium numerus impletur. De secunda septenarii numeri conjunctione dicta hæc pro affectatæ brevitatis necessitate sufficiant. Tertia est de tribus & quatuor. quæ quantum valeat revolvamus. Geometrici corporis ab impari prima planicies in tribus lineis constat, his enim trigonalis forma concluditur. à pari vero prima in quatuor invenitur. Item scimus secundum Platonem, id est, secundum ipsius veritatis arcanum, illa forti inter se vinculo colligari, quibus interjecta medietas præstat vinculi firmitatem. cum vero medietas ipsa geminatur, ea quæ extima sunt non tenaciter tantum, sed etiam insolubiliter vinciuntur. Primo ergo ternario contigit numero ut inter duo summa medium, quo vinciretur, acciperet. quaternarius vero duas medietates primus omnium nactus est, quas ab hoc numero deus mundanæ molis artifex conditorque mutuatus, insolubili inter se vinculo elementa devinxit: sicut in Timæo Platonis assertum est, non aliter tam controversa sibi ac repugnantia & naturæ communionem abnuentia permisceri, terram dico & ignem, potuisse & per tam jugabilem competentiam fœderari, nisi duobus mediis aëris & aquæ nexibus vincirentur. ita enim elementa inter se diversissima opifex tamen deus ordinis oportunitate connexuit, ut facile jungerentur. nam, cum binæ essent in singulis qualitates, talem unicuique de duobus alteram dedit, ut in eo, cui adhæreret, cognatam sibi & simi-

[8] *Illa vero quinario numero, &c.* | Quinarii seu imparis numeri magna ratio & reverentia fuit apud Veteres. Notum verbum Græcum; ἢ πέντε πῖν᾽, ἢ τρὶς πῖν᾽, ἢ μὴ τέτταρα. Qui locus in Plauti Sticho est, & male interpretes, quot vidi, ad vini temperationem referunt. Liquet ex præmissis.

Quot Scyathos hos bibimus? ST. tot quot digiti sunt in manu.

De cyathorum itaque numero capiendus. Plinius hanc ad rem proprie: *Numerum quoque quaternarium prodidit Demetrius condito volumine; & quare quaterni cyathi sextariive non essent bibendi.* Extat lib. 28. cap. 6. & mirum quomodo Plautinos id enarratores fugerit, cum & Erasmo jam olim annotatum in Chiliadibus. *Pont.*

lem

lem reperiret. Terra est sicca & frigida: aqua vero frigida & humecta est. hæc duo elementa, licet sibi per siccum humectumque contraria sint, per frigidum tamen commune junguntur. Aër humectus & calidus est: &, cum aquæ frigidæ contrarius sit calore, conciliatione tamen socii copulatur humoris. super hunc ignis cum sit calidus & siccus, humorem quidem aëris respuit siccitate, sed connectitur per societatem caloris. & ita fit ut singula quæque elementorum duo sibi hinc inde vicina singulis qualitatibus velut quibusdam amplectantur ulnis. aqua terram frigore, aërem sibi nectit humore. aër aquæ humecto simili & igni calore sociatur. ignis [9] aëri miscetur ut calido; terræ jungitur siccitate. terra ignem sicco patitur; aquam frigore non respuit. Hæc tamen varietas vinculorum, si elementa duo forent, nihil inter ipsa firmitatis habuisset; si tria, minus quidem valido, aliquo tamen nexu vincienda nodaret. inter quatuor vero insolubilis colligatio est; cum duæ summitates duabus interjectionibus vinciuntur. quod erit manifestius, si in medio posuerimus ipsam continentiam sensus [10] de Timæo Platonis exceptam. Divini decoris, inquit, ratio postulabat talem fieri mundum, qui & visum pateretur, & tactum. constabat autem neque videri aliquid posse sine ignis beneficio, neque tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. unde mundi omne corpus de igni & terra instituere fabricator incipiens vidit duo convenire sine medio colligante non posse, & hoc esse optimum vinculum, quod & se pariter & à se liganda devinciat: unam vero interjectionem tunc solum posse sufficere, cum superficies sine altitudine vincienda est: at, ubi artanda vinculis est alta dimensio, nodum nisi gemina interjectione non connecti. inde aërem & aquam inter ignem terramque contexuit: & ita per omnia una & sibi conveniens jugabilis competentia occurrit elementorum diversitatem ipsa differentiarum æqualitate consocians. nam quantum interest inter aquam & aërem causa densitatis

9 *Aëri miscetur ut calido.* | MSS. multo melius *in calido.* *Gronov.*

10 *De Timæo Platonis.* | Ubi hæc Philosophi verba. Σωματοειδὲς δὴ καὶ ὁρατὸν ἁπτόν τε δεῖ τὸ γενόμενον εἶναι. Χωρισθὲν δέ τε πυρὸς οὐδὲν ἄν ποτε ὁρατὸν γένοιτο· οὐδὲ ἁπτὸν ἄνευ τινὸς στερεοῦ. στερεὸν δὲ οὐκ ἄνευ γῆς. ὅθεν ἐκ πυρὸς καὶ γῆς τὸ τοῦ παντὸς ἀρχόμενος συνιστάναι σῶμα ὁ θεὸς ἐποίει. δύο δὲ μόνω ξυνίστασθαι τρίτου χωρὶς οὐ δυνατόν. δεσμὸν γὰρ ἐν μέσῳ δεῖ τινα ἀμφοῖν ξυναγωγὸν γίνεσθαι. δεσμῶν δ' ὁ κάλλιστος, ὃς ἂν αὑτὸν καὶ τὰ ξυνδούμενα, ὅτι μάλιστα ἓν ποιῇ. Εἰ μὲν οὖν ἐπίπεδον μὲν, βάθος δὲ μηδὲν ἔχον ἔδει γίγνεσθαι τὸ τοῦ παντὸς σῶμα, μία μεσότης ἂν ἐξήρκει τά τε μεθ' αὑτῆς ξυνδεῖν καὶ ἑαυτήν. νῦν δὲ (στερεὸν γὰρ αὐτὸ προσῆκεν εἶναι, τὰ δὲ στερεὰ μία μὲν οὐδέποτε, δύο δὲ ἀεὶ μεσότητες συναρμόττουσιν) οὕτω δὴ πυρός τε καὶ γῆς, ὕδωρ ἀέρα τε ὁ θεὸς ἐν μέσῳ θεὶς, καὶ πρὸς ἄλληλα, καθ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπεργασάμενος, ὅτι πῦρ πρὸς ἀέρα, τοῦτο ἀέρα πρὸς ὕδωρ, καὶ ὅ, τι ἀὴρ πρὸς ὕδωρ, τοῦτο δ' ὕδωρ πρὸς γῆν. Gron.

& ponderis, tantundem inter aërem & ignem eſt. & rurſus quod intereſt inter aërem & aquam cauſa levitatis & raritatis, hoc intereſt inter aquam & terram. Item quod intereſt inter terram & aquam cauſa denſitatis & ponderis, hoc intereſt inter aquam & aërem : & quod inter aquam & aërem, hoc inter aërem & ignem. & contra quod intereſt inter ignem & aërem tenuitatis levitatiſque cauſa, hoc inter aërem & aquam eſt: & quod eſt inter aërem & aquam, hoc inter aquam intelligitur & terram. Nec ſolum ſibi vicina & cohærentia comparantur: ſed eadem alternis ſaltibus cuſtoditur æqualitas. nam quod eſt terra ad aërem, hoc eſt aqua ad ignem; & quotiens verteris, eandem reperies jugabilem competentiam. ita ex ipſo quo inter ſe ſunt æqualiter diverſa ſociantur. Hæc eo dicta ſint ut aperta ratione conſtaret neque planiciem ſine tribus, neque ſoliditatem ſine quatuor poſſe vinciri. ergo ſeptenarius numerus geminam vim obtinet vinciendi: quia ambæ partes ejus vincula prima ſortitæ ſunt; ternarius cum una medietate, quaternarius cum duabus. hinc in alio loco ejuſdem ſomnii Cicero de ſeptenario dicit: *Qui numerus rerum omnium fere nodus eſt.* Item omnia corpora aut mathematica ſunt alumna geometriæ, aut talia quæ viſum tactumve patiantur. horum priora tribus incrementorum gradibus conſtant. aut enim [11] linea ejicitur ex puncto, aut ex linea ſuperficies aut ex planicie ſoliditas. Altera vero corpora quatuor [12] elementorum collato tenore, in robur ſubſtantiæ corpulentæ concordi concretione coaleſcunt. Nec non omnium corporum tres ſunt dimenſiones, longitudo, latitudo, profunditas; termini adnumerato effectu ultimo quatuor; punctum, linea, ſuperficies, & ipſa ſoliditas, item, cum quatuor ſint elementa ex quibus conſtant corpora, terra, aqua, aër, & ignis, tribus ſine dubio interſtitiis ſeparantur. quorum unum eſt à terra uſque ad aquam, ab aqua uſque ad aërem ſequens, tertium ab aëre uſque ad ignem. & à terra quidem uſque ad aquam ſpatium, neceſſitas à phyſicis dicitur; quia vincire & ſolidare creditur, quod eſt in corporibus lutulentum: [13] unde Homericus cenſor cum Græcis imprecaretur, Vos omnes, inquit, in terram & aquam reſolvamini, in id dicens, quod eſt in natura humana turbidum, quo facta eſt homini prima concretio. illud vero quod eſt inter aquam

[11] *Linea ejicitur ex puncto.* | Sic jam ſuperius locutus eſt cap. 5. *A ſingulis punctis in adverſum punctum ejecta linea.* MSS. tamen hoc loco *creſcit.* Et ſatis hoc elegans videtur: nam & *creſcere* dicitur, quicquid movetur in altum, de quo pater in Obſervationum libro 3. cap. 1. & naſci lineam dicit cap. 12. *Sicut à puncto naſcitur linea & in longum ex individuo procedit.* Gronov.

[12] *Elementorum collato tenore.* | Admodum variant ſcripti codd. & multi *fœnore.* Sed admodum me afficit chartæ ſcriptura *fœdere,* quæ vox optime huc quadrat, & notat vinculum, continentiam. Sic inferius. *Hi duo numeri, tam multiplici inter ſe cognationis neceſſitate ſociati, efficiendis utriſque corporibus conſenſu miniſtri fœderis obſequuntur.* Et antea dixit terram & ignem *per jugabilem competentiam fœderari.* Licet etiam ſequatur: *explicandis corporibus hi duo numeri collativum præſtant favorem.* Gron.

[13] *Unde Homericus cenſor cum Græcis imprecaretur, &c.* | Menelaum intelligit Iliad. η dicentem: ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε. Pont.

& aërem, ἁρμονία dicitur; id eſt, apta & conſonans convenientia: quia hoc ſpatium eſt quod ſuperioribus inferiora conciliat, & facit diſſona convenire. inter aërem vero & ignem obedientia dicitur: quia ſicut lutulenta & gravia ſuperioribus neceſſitate junguntur, ita ſuperiora lutulentis obedientia copulantur, harmonia media [14] conjunctionem utriſque præſtante. Ex quatuor igitur elementis & tribus eorum interſtitiis abſolutionem corporum conſtare manifeſtum eſt. ergo hi duo numeri, tria dico & quatuor, tam multiplici inter ſe cognationis neceſſitate ſociati, efficiendis utriſque corporibus conſenſu miniſtri fœderis obſequuntur. Nec ſolum explicandis corporibus hi duo numeri collativum præſtant favorem: ſed quaternarium quidem Pythagorei [15] quem τετρακτὺν vocant, adeo quaſi ad perfectionem animæ pertinentem inter arcana venerantur, ut ex eo & jurisjurandi religionem ſibi fecerint.

Οὐ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτύν.

[16] *Juro tibi per eum, qui dat animæ noſtræ quaternarium numerum.*

Ternarius vero aſſignat animam tribus ſuis partibus abſolutam. quarum prima eſt ratio, quam λογιστικὸν appellant. ſecunda animoſitas, quam θυμικὸν vocant. tertia cupiditas, quæ ἐπιθυμητικὸν nuncupatur. item [17] nullus ſapientum animam ex ſymphoniis quoque muſicis conſtitiſſe dubitavit. inter has non parvæ potentiæ eſt quæ dicitur διὰ πασῶν. hæc conſtat ex duabus, id eſt, διὰ τεσσάρων, & διὰ πέντε: fit autem diapente ex hemiolio & fit diateſſaron ex epitrito. & eſt primus hemiolius tria, & primus epitritus quatuor. quod quale ſit, ſuo loco [18] planius exſequemur. Ergo ex his duobus numeris conſtat diateſſaron & diapente, ex quibus diapaſon ſymphonia generatur, unde Virgilius nullius diſciplinæ expers, plene & per omnia beatos exprimere volens, ait:

O terque quaterque beati.

Hæc de partibus ſeptenarii numeri ſectantes compendia diximus. de

[14] *Conjunctionem utriſque præſtante.* | Modii membranæ *utriuſque*. Idem.

[15] *Quem τετρακτὺν vocant.* | Pronomen à membranarum altera abeſt. Puto fuiſſe: *Quaternarium quidem Pythagorei (τετρακτὺν vocant) adeo quaſi, &c.* Gronov.

[16] *Juro tibi per eum.* | Hæc Latina jurisjurandi formula, neſcio cujus nugatoris eſt. Scriptorum alius: *per ſe qui noſtræ animæ numerum dedit ipſe quaternarium.* Alter: *Perque noſtræ animæ numerum dedit eſſe quaternum*: quem ſequitur Beroaldina editio. Sed quid hæc aliud volunt, quam ut cum Camerario (qui tamen paulum diſcrepat) Modio & membrana una & ipſo, certe ſcio Macrobio reſcribamus,

Per, qui noſtræ animæ numerum dedit eſſe quaternum. Gronov.

[17] *Nullus ſapientium animam ex ſymphoniis.* | Præcipue tamen hoc affirmaverunt Pythagoras & Philolaus, de quibus infra. *Gronov.*

[18] *Planius exſequemur.* | Libri omnes *plenius*. Cap. 4. *De hoc quidem galaxia plenius diſſeremus*, quæ eadem c. 14. cap. 5. *Suo loco plenius explicabitur.* Sic alibi, *plene & docte oſtendere, plene exprimere, plene inſinuare.* Infra pro *vocitabitur* MSS. *nuncupabatur.* Gronov.

ipſo

ipſo quoque pauca dicemus. Hic numerus ἑπτὰς nunc vocatur antiquato uſu primæ literæ. apud veteres enim ſeptas vocitabatur, quod Græco nomine teſtabatur venerationem debitam numero. nam primo omnium hoc numero anima mundana generata eſt, ſicut Timæus Platonis edocuit. monade enim in vertice locata, terni numeri ab eadem ex utraque parte fluxerunt; ab hac pares, ab illa impares: id eſt, poſt monadem à parte altera duo, inde quatuor, deinde octo: ab altera vero parte tria, [19] deinde novem, & inde viginti ſeptem. & ex his numeris facta contextio generationem animæ imperio creatoris effecit. Non parva ergo hinc potentia numeri hujus oſtenditur, quia mundanæ animæ origo ſeptem finibus continetur. ſeptem quoque vagantium ſphærarum ordinem illi ſtelliferæ & omnes continenti ſubjecit artifex fabricatoris providentia; quæ & ſuperioris rapidis motibus obviarent, & inferiora omnia gubernarent. Lunam quoque quaſi ex illis ſeptimam numerus ſeptenarius movet, curſumque ejus ipſe diſpenſat. quod cum multis modis probetur, ab hoc incipiat oſtendi. Luna octo & viginti prope diebus totius zodiaci ambitum conficit. nam etſi per triginta dies ad ſolem, à quo profecta eſt, remeat; ſolos tamen fere viginti octo in tota zodiaci circuitione conſumit: reliquis ſolem, qui de loco in quo eum reliquit abſceſſerat, comprehendit. Sol enim unum de duodecim ſignis integro menſe metitur. ponamus ergo ſole in prima parte arietis conſtituto ab ipſius, ut ita dicam, orbe emerſiſſe lunam, quod eam naſci vocamus, hæc poſt viginti octo dies & horas ferè ſeptem ad primam partem arietis redit; ſed illic non invenit ſolem. interea enim & ipſe progreſſionis ſuæ lege ulterius abſceſſit, & ideo ipſa necdum putatur eò unde profecta fuerat revertiſſe: quia oculi noſtri tunc non à prima parte arietis, ſed à ſole eam ſenſerant proceſſiſſe, hunc ergo diebus reliquis, id eſt, duobus, plus minuſve conſequitur; & tunc orbi ejus denuo ſuccedens ac denuo inde procedens rurſus dicitur naſci. inde ferè numquam in eodem ſigno bis continuo naſcitur niſi in geminis, ubi hoc nonnumquam evenit; quia dies in eo ſol duos ſupra triginta altitudine ſigni morante conſumit. rariſſimo in aliis, ſi circa primam ſigni partem à ſole procedat. hujus ergo viginti octo dierum numeri ſeptenarius origo eſt. nam ſi ab uno uſque ad ſeptem, quantum ſinguli numeri exprimunt, tantum antecedentibus addendo procedas; invenies viginti octo nata de ſeptem. Hunc etiam numerum, qui in quater ſeptenos æqua ſorte digeritur, ad totam zodiaci latitudinem emetiendam remetiendamque conſumit. nam ſeptem diebus ab extremitate ſeptemtrionalis oræ ob-

[19] *Deinde novem.*| Numerorum itaque digramma refingendum. Loco VIII. ponendum VIIII. *Pontan.*

ſique

lique per latum meando ad medietatem latitudinis pervenit; qui locus appellatur eclipticus: ſeptem ſequentibus à medio ad imum auſtrale delabitur: ſeptem aliis rurſus ad medium obliquata conſcendit: ultimis ſeptem ſeptemtrionali redditur ſummitati. ita iidem quater ſeptenis diebus omnem zodiaci & longitudinem & latitudinem circum perque diſcurrit. Similibus quoque diſpenſationibus hebdomadum luminis ſui vices ſempiterna lege variando diſponit. primis enim ſeptem uſque ad medietatem velut diviſi orbis excreſcit, & διχότομος tunc vocatur: ſecundis orbem totum renaſcentes ignes colligendo jam complet, & plena tunc dicitur: tertiis διχότομος rurſus efficitur, cum ad medietatem decreſcendo contrahitur: quartis ultima luminis ſui diminutione tenuatur. Septem quoque permutationibus, quas phaſis vocant Græci, toto menſe diſtinguitur; cum naſcitur, cum fit dichotomos; & cum fit ἀμφίκυρτος, cum plena, & rurſus ac denuo dichotomos, & cum ad nos luminis univerſitate privatur. amphicyrtos eſt autem, cum ſupra diametrum dichotomi eſt antequam orbis concluſione cingatur, vel de orbe jam minuens inter medietatem ac plenitudinem inſuper mediam luminis curvat eminentiam. Sol quoque ipſe, de quo vitam omnia mutuantur, ſeptimo ſigno vices ſuas variat. nam [20] à ſolſtitio hiemali ad æſtivum ſeptimo pervenit ſigno; & à tropico verno uſque ad autumnale tropicum ſeptimi ſigni peragratione producitur. Tres quoque converſiones lucis ætheræ per hunc numerum conſtant. eſt autem prima maxima, ſecunda media, minima eſt tertia. & maxima eſt anni ſecundum ſolem, media menſis ſecundum lunam, minima diei ſecundum ortum & occaſum. Eſt vero unaquæque converſio quadripartita: & ita conſtat ſeptenarius numerus, id eſt, [21] ex tribus converſionum, & ex quatuor modis, quibus unaquæque convertitur: hi ſunt autem quatuor modi. fit enim prima humida, deinde calida, inde ſicca, & ad ultimum frigida. & maxima converſio, id eſt, anni, humida eſt verno tempore, calida æſtivo, ſicca autumno, frigida per hiemem. media autem converſio menſis per lunam ita fit, ut prima ſit hebdomas humida (quia naſcens luna humorem aſſolet concitare) ſecunda calida adoleſcente in ea jam luce de ſolis adſpectu: tertia ſicca quaſi plus ab ortu remota; quarta frigida, deficiente jam lumine. Tertia vero converſio, quæ eſt diei ſecundum ortum & occaſum, ita diſponitur; quod humida ſit uſque ad primam de quatuor partibus partem diei, calida uſque ad ſecundam, ſicca uſque ad tertiam, quarta

[20] *A ſolſtitio hiemali ad æſtivum.* | Addunt libri ant. *ſolſtitium.* Cur id ab editoribus neglectum, ipſi viderint: certe eadem repetitione dicit ſequentia *à tropico verno uſque ad autumnale tropicum.* Gronov.

[21] *Ex tribus converſionum & ex quatuor modis.* | Scripti: *ex tribus generibus converſionum & ex quatuor modis.* Et omnino ſic ſcribi debet. *Gronov.*

jam

jam frigida. [22] Oceanus quoque in incremento ſuo hunc numerum tenet. nam primo naſcentis lunæ die fit copioſior ſolito; minuitur pauliſper ſecundo; minoremque videt eum tertius quam ſecundus: & ita decreſcendo ad diem ſeptimum pervenit. rurſus octavus dies manet ſeptimo par; & nonus fit ſimilis ſexto; decimus quinto; & undecimus fit quarto par; tertio quoque duodecimus; & tertius decimus fit ſimilis ſecundo; quartus decimus primo. tertia vero hebdomas eadem facit quæ prima, quarta eadem quæ ſecunda. Hic denique numerus eſt qui hominem concipi, formari, edi, vivere, ali, ac per omnes ætatum gradus tradi ſenectæ atque omnino conſtare facit. nam ut illud taceamus, quod uterum nulla vi ſeminis occupatum hoc dierum numero natura conſtituit velut decreto exonerandæ mulieris vectigali, menſe redeunte purgari: hoc tamen prætereundum non eſt, quia ſemen, quod poſt jactum ſui intra horas ſeptem non fuerit in effuſionem relapſum, hæſiſſe in vitam pronuntiatur. verum ſemine ſemel intra formandi hominis monetam locato, hoc primum artifex natura molitur,[23] ut die ſeptimo folliculum genuinum circumdet humori ex membrana tam tenui, qualis in ovo ab exteriore teſta clauditur, & intra ſe claudit liquorem. Hoc cum à phyſicis deprehenſum ſit; Hippocrates quoque ipſe, qui tam fallere quam falli neſcit, experimenti certus aſſeruit, referens in libro, qui de natura pueri inſcribitur, tale ſeminis receptaculum de utero ejus ejectum, quam ſeptimo poſt conceptum die gravidam intellexerat. Mulierem enim ſemine non effuſo, ne gravida maneret orantem, imperaverat ſaltibus concitari; aitque [24] ſeptimo die ſaltum ſeptimum ejiciendo cum tali folliculo, qualem ſupra retulimus ſuffeciſſe conceptui. hæc Hippocrates.

[22] *Oceanus quoque in incremento ſuo.* | MSS. *in cremento.* Ut & infra hoc capite: *nihil de ſe amplius in crementis virium ſperent.* Quin ſequior ætas ita locuta ſit, dubium non eſt. Favonius Eulogius: *Adde quod octavus hic numerus dierum noctiumque crementa convertit.* Scholiaſtes Germanici: *Denique crementis lunæ abſciſſa ligna furfuraceis tinearum terebramentis fiſtulaſcunt.* Quæ totidem literis legas apud Fulgentium lib. 2. fab. ult. ubi hanc vocem bis offendes. Idem de contin. Virgil. *ad deſideratam olim pervenitur Auſoniam.* i. *ad boni crementa.* Sic cunabula dixerunt, & incunabula: & Arnobius *adſcribere fortunio.* Quid quod & apud Plinium 11 Nat.Hiſt.37. illis in verbis: *Veterina tantum quadam ad incrementa lunæ morbos ſentiunt*; celebris ille Chifletianus *ad crementa* prodit, & idem mihi occurrit in bibliothecæ publicæ exemplari. Addas licet, quæ notavit Jac. Bongarſius ad Juſtini lib. 22. cap. 2. in variis lectionibus, cui adjicere poſſum, ſic & in ejuſdem bibliothecæ membrana ſcriptum reperiri. Vix tamen crediderim vel Plinium vel Curtium vel Juſtinum *crementa* dixiſſe; ſed id propagatum cenſeo ex facto ea ætate exemplari, qua *crementa* quam *incrementa* dicere malebant. Cui licet Macrobius ſit propinquior, meliores tamen eum ſecutum malim, & librarios alterum IN feciſſe lucri. *Gronov.*

[23] *Ut die ſeptimo folliculum genuinum circumdet humori ex membranâ.* | Ita ad oram Camerarius; quod ſequutus Stephanus. In textu tamen & vetuſtioribus quoque libris *genitivum* remanet. Cato de Liberis educandis, *Nutrix hæc omnia faciat in verbenis ac tubis ſine hoſtia, ut Deli ad Apollinis Genitivi aram.* Porro de *folliculo* Arnobius: *Nihil enim eſt nobis promiſſum ad hanc vitam, nec in caruncula hujus folliculo conſtitutis, opis aliquid ſponſum eſt.* Modii MS. *folliculo genuino circumdetur ex membranâ.* Pont.

[24] *Septimo die ſaltum ſeptimum ejiciendo cum tali folliculo.* | Hæc antiqua & ſcripta lectio. Alias diſerte legitur, *ſeptimo die ſaltus ejectum cum.* Illud cogitandum ſi fuerit: *ſeptimo die conceptum ejiciendo.* Vide Hippocratem libro περὶ φύσιος παιδίου. Pont.

Straton

Straton vero Peripateticus, & Diocles Caryſtius per ſeptenos dies concepti corporis fabricam hac obſervatione diſpenſant, ut hebdomade ſecunda credant guttas ſanguinis in ſuperficie folliculi, de quo diximus, apparere, tertia demergi eas introrſum ad ipſum conceptionis humorem; quarta humorem ipſum coagulari, ut quiddam velut inter carnem & ſanguinem liquida adhuc ſoliditate conveniat; quinta vero interdum fingi in ipſa ſubſtantia humoris humanam figuram magnitudine quidem apis, ſed ut in illa brevitate membra omnia & deſignata totius corporis lineamenta conſiſtant. Ideo autem adjecimus, interdum; quia conſtat, quotiens quinta hebdomade fingitur deſignatio iſta membrorum, menſe ſeptimo maturari partum: cum autem nono menſe abſolutio futura eſt, ſiquidem fœmina fabricatur, ſexta hebdomade [25] membra dividi; ſi maſculus, ſeptima. Poſt partum vero utrum victurum ſit quod effuſum eſt,an in utero ſit præmortuum, ut tantummodo ſpirans naſcatur, ſeptima hora diſcernit. ultra hunc enim horarum numerum, quæ præmortua naſcuntur, aëris halitum ferre non poſſunt: quem quiſquis ultra ſeptem horas ſuſtinuerit, intelligitur ad vitam creatus, niſi alter forte, qualis perfectum poteſt, caſus eripiat. item poſt dies ſeptem jactat reliquias umbilici, & poſt bis ſeptem incipit ad lumen viſus ejus moveri, & poſt ſepties ſeptem libere jam & pupulas & totam faciem vertit ad motus ſingulos videndorum. Poſt ſeptem vero menſes dentes incipiunt mandibulis emergere, & poſt bis ſeptem ſedet ſine caſus timore. Poſt ter ſeptem ſonus ejus in verba prorumpit; & poſt quater ſeptem non ſolum ſtat firmiter, ſed & incedit. Poſt quinquies ſeptem incipit lac nutricis horreſcere; niſi forte ad patientiam longioris uſus continuata conſuetudine protrahatur. Poſt annos ſeptem dentes, qui primi emerſerant, aliis aptioribus ad cibum ſolidum naſcentibus cedunt; eodemque anno, id eſt ſeptimo, plene abſolvitur integritas loquendi. unde & ſeptem vocales literæ à natura dicuntur inventæ; licet Latinitas eaſdem modo longas modo breves pronunciando, quinque pro ſeptem tenere maluerit. Apud quos tamen, ſi ſonos vocalium, non apices numeraveris, ſimiliter ſeptem ſunt. Poſt annos autem bis ſeptem [26] ipſa ætatis neceſſitate pubeſcit. tunc enim moveri incipit vis generationis in maſculis, & purgatio fœminarum. ideo & tutela puerili quaſi virile jam robur abſolvitur, de qua tamen fœminæ, propter votorum feſtinationem, maturius biennio legibus liberantur. Poſt ter ſeptenos annos flore genas veſtit juventa: idemque annus finem in longum creſcen-

[25] *Membra dividi,* | Interponunt libri vett. *jam,* & recte: nam id majorem temporis feſtinationem notat: ut cap. 13. hoc libro: *Hoc primum probare voluit, nihil ſe magis deſiderare, quam ut cum eo jam moraretur.* Sicuti quidem ibi quoque MSS. omnes, male omittentibus poſtremis editionibus omnes, quaſi prævenire & occupare definitum tempus cuperet. *Gronov.*

[26] *Ipſa ætatis neceſſitate pubeſcit.* | Legendum hic cenſuit Joſeph. Scaliger: *ipſa ætatis neceſſitas pubeſcit.* *Ætatis neceſſitas,* ipſum ſignum pubertatis ſit, ut pluribus explicuit illuſtris idem heros in elencho Orationis chronologicæ pag. 69. *Pont.*

di facit. & quarta annorum hebdomas impleta in latum quoque crescere ultra jam prohibet. quinta omne virium, quantæ inesse unicuique possunt, complet augmentum: nulloque modo jam potest quisquam se fortior fieri. inter pugiles denique hæc consuetudo servatur, ut, quos jam coronavere victoriæ, nihil de se amplius in incrementis virium sperent: qui vero expertes hujus gloriæ usque illo manserunt, à professione discedant. Sexies vero septem anni servant vires ante collectas, nec diminutionem nisi ex accidenti evenire patiuntur. Sed à sexta usque ad septimam septimanam fit quidem diminutio, sed occulta, & quæ detrimentum suum aperta defectione non prodat. ideo nonnullarum rerumpublicarum hic mos est, ut post sextam ad militiam nemo cogatur. in pluribus datur remissio justa post septimam. Notandum vero quod, cum numerus septem se multiplicat, facit ætatem quæ proprie perfecta & habetur & dicitur: adeo ut illius ætatis homo (utpote qui perfectionem & attigerit jam, & necdum præterierit) & consilio aptus sit, nec ab exercitio virium alienus habeatur. Cum vero decas, qui & ipse perfectissimus numerus est, perfecto numero, id est, ἑπτάδι, jungitur, ut [27] aut decies septem, aut septies deni computentur anni: hæc à physicis creditur meta vivendi, & hoc vitæ humanæ perfectum spatium terminatur. quod si quis excesserit; ab omni officio vacuus soli exercitio sapientiæ vacat, & omnem usum sui in suadendo habet, aliorum munerum vacatione reverendus. à septima enim usque ad decimam septimanam pro captu virium, quæ adhuc singulis perseverant, variantur officia. Idem numerus totius corporis membra disponit. septem enim sunt intra hominem, quæ à Græcis nigra membra vocitantur; lingua, cor, pulmo, jecur, lien, renes duo: & septem alia cum venis & meatibus, quæ adjacent singulis, ad cibum & spiritum accipiendum reddendumque sunt deputata, guttur, stomachus, alvus, vesica, & intestina principalia tria: [28] quorum unum dissiptum vocatur; quod ventrem & cætera intestina secernit. alterum medium; quod Græci μεσίντερον dicunt. tertium; quod veteres hiram vocarunt. [29] habeturque præcipuum intestinorum omnium, & cibi retrimenta deducit. De spiritu autem & cibo quibus accipiendis (ut relatum est) atque reddendis membra, quæ diximus, cum meatibus sibi

[27] *Aut decies septem.* | Liber optimus *septeni.* Sane etiam sequitur, *aut septies deni,* eodem modo. *Gronov.*

[28] *Quorum unum dissiptum vocatur.* | Faciendum cum Fruterio, *imum dissiptum. Dissiptum, disseptum* est, ut *consiptum* Festo. Celso, *septum* memini dictum. Græcis, διάφραγμα est. *Pontan.*

[29] *Habeturque præcipuum intestin.* | Præcipuum intelligi potest vel usu vel dignitate. quod enim hic tacet, indicat lib. 7. Sat: cap. 9. Spinalis medulla *adeo usu vel dignitate præcipua est, ut longum cerebrum à medicis sit vocata.* Itaque nihil nunc sollicitandum pronnuciarem, nisi in duobus libris obveniret *principium,* unde fortassis: *habetque principium.* Principium est primus locus & eminentior, principatus. Sulpitius Severus in historia sacra: *Dictumque responso domini est, duos in his populos prænunciari, & majorem minoris subdendum esse principio,* notante Barthio. Adde Lipsium ad primum Taciti Annalem. *Gronov.*

adja-

adjacentibus obsequuntur, hoc observatum est, quod sine haustu spiritus ultra horas septem, sine cibi, ultra totidem dies vita non durat. Septem sunt quoque gradus in corpore, qui dimensionem altitudinis ab imo in superficiem complent; medulla, os, nervus, vena, arteria, caro, cutis. hæc de interioribus. In aperto quoque septem sunt corporis partes; caput, pectus, manus, pedesque & pudendum. Item, quæ dividuntur, non nisi septem compagibus juncta sunt; ut in manibus est humerus, brachium, cubitus, vola & digitorum terni nodi: in pedibus vero femur, genu, tibia, pes ipse sub quo vola est, & digitorum similiter nodi terni. Et, quia sensus eorumque ministeria natura [30] in capite, velut in arce, constituit; septem foraminibus sensuum celebrantur officia: id est, oris, ac deinde oculorum, narium & aurium binis. unde non immerito hic numerus, totius fabricæ dispensator & dominus, ægris quoque corporibus periculum sanitatemve denuntiat. imo ideo & septem motibus omne corpus agitatur. aut enim accessio est, aut recessio, aut in lævam dextramve deflexio, aut sursum quis seu deorsum movetur, aut in orbem rotatur. Tot virtutibus insignitus septenarius, quas vel de partibus suis mutuatur vel totus exercet, jure plenus & habetur & dicitur. Et absoluta, ut arbitror, ratione jam constitit cur diversis ex causis octo & septem pleni vocentur. Sensus autem hic est. Cum ætas tua quinquagesimum & sextum annum compleverit, quæ summa tibi fatalis erit: spes quidem salutis publicæ te videbit, & pro remediis communis bonorum omnium status virtutibus tuis dictatura debebitur; sed si evaseris insidias propinquorum. nam per septenos octies solis amfractus reditusque, quinquaginta & sex significat annos, amfractum solis & reditum annum vocans: amfractum; propter zodiaci ambitum: reditum; quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.

30 *In capite velut in arce.* | Minutius Felix: *Oculi in summo velut in specula constituti, & omnes cæteri sensus velut in arce compositi.* Solinus in præfat. *Sicut ergo ii, qui corporum formas æmulantur, postpositis quæ reliqua sunt, ante omnia effigiant modum capitis, nec in alia membra prius lineas destinant, quam ab ipsa, ut ita dixerim, figurarum arce auspicium faciant inchoandi.* Lactantius de Opificio Dei cap. 8. *Ejus* (hominis) *prope divina mens in summo capite collocata, tanquam in arce sublimis speculatur omnia & contuetur.* Gron.

CAP. VII.

Obscura involutaque semper esse somnia ac signa de adversis; & tamen semper subesse aliquid, quo possit quoquo modo deprehendi veritas, modo diligens assit scrutator.

HIC quidam mirantur quid sibi velit ista dubitatio, *si effugeris,* quasi potuerit divina anima & olim cœlo reddita, atque hic maxime scientiam futuri professa, nescire, possit ne nepos suus an non possit evadere. sed non advertunt hanc habere legem omnia

vel

vel ſigna vel ſomnia, ut de adverſis oblique aut denuntient, aut minentur, aut moneant. & ideo quædam cavendo tranſimus; alia exorando & litando vitantur. alia ſunt ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo avertuntur ingenio. nam, ubi admonitio eſt, vigilantia cautionis evaditur: quod apportant minæ, litatio propitiationis avertit: nunquam denuntiata vaneſcunt. Hic ſubjicies: Unde igitur iſta diſcernimus, ut poſſit cavendumne an exorandum an vero patiendum ſit deprehendi? Sed præſentis operis fuerit inſinuari, qualis ſoleat in divinationibus eſſe affectata confuſio; ut deſinas de inſerta velut dubitatione mirari. ceterum in ſuo quoque opere artificis erit ſigna quærere, quibus iſta diſcernat, ſi hoc vis divina non impedit. nam illud,

Prohibent nam cetera Parcæ
Scire,——

Maronis eſt ex intima diſciplinæ profunditate ſententia. Divulgatis etiam docemur exemplis quam pæne ſemper cum prædicuntur futura, ita dubiis obſerantur, ut tamen diligens ſcrutator niſi divinitus, ut diximus, impeditur, ſubeſſe ſe reperiat apprehendendæ veſtigia veritatis: ut ecce Homericum ſomnium à Jove, ut dicitur, miſſum ad conſerendam futuro die cum hoſtibus manum ſub aperta promiſſione victoriæ, ſpem regis animavit. ille velut divinum ſecutus oraculum, commiſſo prælio, amiſſis ſuorum plurimis, vix ægreque in caſtra remeavit. num dicendum eſt deum mandaſſe mendacium? non ita eſt, ſed, quia illum caſum Græcis fata decreverant, latuit in verbis ſomnii quod animadverſum vel ad vere vincendum vel ad cavendum ſaltem potuiſſet inſtruere. habuit enim præceptio, ut univerſus produceretur exercitus. at ille ſola pugnandi hortatione contentus non vidit, quid de producenda univerſitate præceptum ſit: prætermiſſoque Achille, qui tunc recenti laceſſitus injuria ab armis cum ſuo milite feriabatur, rex progreſſus in prælium & caſum qui debebatur excepit, & abſolvit ſomnium invidia mentiendi, non omnia de imperatis ſequendo. Parem obſervantiæ diligentiam Homericæ per omnia perfectionis imitator Maro in talibus quoque rebus obtinuit. nam apud illum Æneas ad regionem inſtruendo regno fataliter eligendam, ſatis abundeque Delio inſtructus oraculo, in errorem tamen unius verbi negligentia relapſus eſt. non quidem locorum fuerat, quæ petere deberet, nomen inſertum: ſed, cum origo vetus parentum ſequenda diceretur, fuit in verbis, quod inter Cretam & Italiam, quæ ipſius gentis auctores utraque produxerant, magis oſtenderet; &, quod aiunt, digito demonſtraret Italiam. nam quum fuiſſent inde Teucer, hinc Dardanus; vox ſacra ſic alloquendo: *Dardanidæ duri:* aperte conſulentibus Italiam, de qua Dardanus profectus eſſet, objecit appellando eos parentis illius nomine, cujus erat origo rectius eligenda. Et hic certæ quidem denunci-

ationis

ationis est, quod de Scipionis fine prædicitur: sed gratia concilianđæ obscuritatis inserta dubitatio; dicto tamen, quod initio somnii continetur, absolvitur. nam cum dicitur; *circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint*: vitari hunc finem non posse pronuntiat. Quod autem Scipioni reliquos vitæ actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de sola morte similis est visus ambigenti, hæc ratio est, quod sive dum humano vel mœrori parcitur vel timori, seu quia utile est hoc maxime latere, pronius cætera oraculis quam vitæ finis exprimitur, aut cum dicitur non sine aliqua obscuritate profertur.

CAP. VIII.

Quatuor esse virtutum genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares: & cum virtus beatos efficiat, sitque primum illud virtutum genus in rerum publicarum gubernatoribus, ideo hos utique fore fœlices.

HIS aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reliqua. *Sed, quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rempublicam, sic habeto: Omnibus qui patriam conservarint, adjuverint, auxerint, certum esse in cœlo definitum locum, ubi beati ævo sempiterno fruantur. nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia cœtusque hominum jure sociati, quæ civitates appellantur: earum rectores & servatores hinc profecti huc revertuntur*, Bene & opportune, postquam de morte prædixit, mox præmia bonis post obitum speranda subjecit: quibus adeo à metu prædicti interitus cogitatio viventis erecta est, ut ad moriendi desiderium ultro animaretur majestate promissæ beatitudinis & cœlestis habitaculi. Sed de beatitate quæ debetur conservatoribus patriæ pauca dicenda sunt, ut postea [1] locum omnem, quem hic tractandum recepimus, resolvamus. Solæ faciunt virtutes beatum: nullaque alia quisquam via hoc nomen adipiscitur. unde, qui existimant nullis nisi philosophantibus inesse virtutes, nullos præter philosophos beatos esse pronuntiant. agnitionem enim rerum divinarum sapientiam proprie vocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes qui superna acie mentis requirunt, & quærendi sagaci diligentia comprehendunt, &, quantum vivendi perspicuitas præstat, imitantur. & in hoc solo esse aiunt exercitia virtutum: quarum officia sic dispensant. Prudentiæ esse, mundum istum & omnia quæ in mundo insunt, divinorum contemplatione despicere, omnemque animæ cogitationem in sola divina dirigere. temperantiæ; omnia relinquere,

[1] *Locum omnem resolvamus.* | Libri *revolvamus*, & sic auctor scripsit. Supra cap. 6. de septenarii divisionibus. *Tertia est de tribus & quatuor, quæ quantum valeat, revolvamus.* l. 4. *Ut de gravitate & acumine sonorum diversitates, quas asserit, revolvamus.* Gronov.

in quantum natura patitur, quæ corporis uſus requirit. fortitudinis; non terreri animam à corpore quodammodo ductu philoſophiæ recedentem, nec altitudinem perfectæ ad ſuperna aſcenſionis horrere. juſtitiæ; ad unam ſibi hujus propoſiti conſentire viam uniuſcujuſque virtutis obſequium. atque ita fit, ut ſecundum hoc [2] tam rigidæ definitionis abruptum, rerumpublicarum rectores beati eſſe non poſſint. Sed Plotinus inter philoſophiæ profeſſores cum Platone princeps, libro de virtutibus, gradus earum vera & naturali diviſionis ratione compoſitos per ordinem digerit. Quatuor ſunt, inquit, quaternarum genera virtutum. ex his primæ politicæ vocantur, ſecundæ purgatoriæ, tertiæ animi jam purgati, quartæ exemplares. Et ſunt politicæ hominis, qua ſociale animal eſt. his boni viri reipublicæ conſulunt, urbes tuentur; his parentes venerantur, liberos amant, proximos diligunt; his civium ſalutem gubernant; his ſocios circumſpecta providentia protegunt, juſta liberalitate devinciunt:

Hiſque ſui memores alios fecere merendo.

Et eſt politici prudentia, ad rationis normam quæ cogitat, quæque agit univerſa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere, [3] humaniſque actibus tanquam divinis arbitris, providere. Prudentiæ inſunt ratio, intellectus, circumſpectio, providentia, docilitas, cautio. Fortitudinis eſt, animum ſupra periculi metum agere, nihilque niſi turpia timere; tolerare fortiter vel adverſa vel proſpera. fortitudo præſtat magnanimitatem, fiduciam, ſecuritatem, magnificentiam, conſtantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ, nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, ſub jugum rationis cupiditatem domare. temperantiam ſequuntur modeſtia, verecundia, abſtinentia, [4] caſtitas, moderatio, parcitas, ſobrietas, pudicitia. Juſtitiæ, ſervare unicuique quod ſuum eſt. de juſtitia veniunt innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His virtutibus vir bonus primum ſui, atque inde reipublicæ rector efficitur, juſte ac provide gubernans humana, divina non deſerens. Secundæ, [5] quas purgatorias vocant, hominis ſunt, qui divini capax

[2] *Tam rigidæ definitionis abruptum.* | Quintilianus decl. 4. *Teſtor, in noviſſimo fati ſtamus abrupto.* Declam. 5. *Expectatis, judices, ut in triſtiſſimæ neceſſitatis poſitus abrupto, ad agrum continuo properaverim.* Idem.

[3] *Humaniſque actibus, tanquam divinis arbitris providere.* | Editiones pleræque, *divis arbitris.* Quod placet, & malim porro, *præſidere.* Arnobius lib. 3. *Niſi forte hoc dicitis Deos artifices non eſſe, ſed eos his artibus præſidere.* & iterum, *Cornificius halare convincitur, qui novitati præſidentibus divis alienæ potentiæ vim donat.* Pontan. Sexcenta talia proferri poſſunt: non tamen ideo & malim Macrobio impingere. Utitur enim hic τῷ *providere*, ut lib. 1. Saturn. cap. 16. *Nundinæ ſunt paganorum itemque ruſticorum, quibus conveniunt negotiis propriis vel mercibus proviſuri.* Gronov.

[4] *Caſtitas, moderatio.* | MSS. cum nonnullis editt. auctiores una temperantiæ propagine, *caſtitas, honeſtas, moderatio.* Gronov.

[5] *Quas purgatorias vocant.* | Præclare & appoſite Pythagoræ interpres Hierocles, Φιλοσοφία ἐστὶ ζωῆς ἀνθρωπίνης κάθαρσις, καὶ τελειότης. κάθαρσις μὲν ἀπὸ τῆς ὑλικῆς ἀλογίας καὶ τοῦ θνητοειδοῦς σώματος. τελειότης δὲ, τῆς οἰκείας εὐζωΐας ἀνάληψις, πρὸς τὴν θείαν ὁμοίωσιν ἐπανάγουσα. *Philoſophia eſt vitæ humanæ purgatio & perfectio. Purgatio quidem cum fæce rationi contraria mortalique corpore liberat. Perfectio, cum vitæ ſuæ præſtantia ad divinam ſimilitudinem deducit.* Pont.

eſt; ſolumque animum ejus expediunt, qui decrevit ſe à corporis contagione purgare, [6] & quadam humanorum fuga ſolis ſe inſerere divinis. hæ ſunt otioſorum, qui à rerumpublicarum actibus ſe ſequeſtrant. Harum quid ſingulæ velint ſuperius expreſſimus, cum de virtutibus philoſophantium diceremus; quas ſolas quidam exiſtimaverunt eſſe virtutes. Tertiæ ſunt purgati jam defæcatique animi & ab omni mundi hujus aſpergine preſſe pureque deterſi. illic prudentiæ eſt divina non quaſi in electione præferre, ſed ſola noſſe, & hæc, tanquam nihil ſit aliud, intueri. temperantiæ; terrenas cupiditates non reprimere, ſed penitus oblivisci. fortitudinis; paſſiones ignorare non vincere, ut [7] *neſciat iraſci, cupiat nihil.* juſtitiæ; ita cum ſupera & divina mente ſociari, ut ſervet perpetuum cum ea fœdus imitando. Quartæ exemplares ſunt, quæ in ipſa divina mente conſiſtunt, quam diximus νοῦν vocari: à quarum exemplo reliquæ omnes per ordinem defluunt. Nam ſi rerum aliarum, multo magis virtutum ideas eſſe in mente credendum eſt. Illic prudentia eſt mens ipſa divina. temperantia; quod in ſe perpetua intentione converſa eſt. fortitudo; quod ſemper idem eſt, nec aliquando mutatur. juſtitia; quod perenni lege à ſempiterna operis ſui continuatione non flectitur. Hæc ſunt quaternarum quatuor genera virtutum, quæ, præter cætera, maximam in paſſionibus habent differentiam ſui. paſſiones autem, ut ſcimus, vocantur, quod homines

Metuunt, [8] *cupiunt, gaudentque, dolentque.*

Has primæ molliunt, ſecundæ auferunt, tertiæ obliviſcuntur: in quartis nefas eſt nominari. Si ergo hoc eſt officium & effectus virtutum, beare; conſtat autem & politicas eſſe virtutes: igitur ex politicis efficiuntur beati. jure ergo Tullius de rerumpublicarum rectoribus dixit; *ubi beati ævo ſempiterno fruantur.* qui, ut oſtenderet alios otioſis, alios negotioſis virtutibus fieri beatos, non dixit abſolute nihil eſſe illi principi deo acceptius quam civitates; ſed adjecit, *quod quidem in terris fiat,* ut eos, qui ab ipſis cœleſtibus incipiunt, diſcerneret à rectoribus civitatum, quibus per terrenos actus iter paratur ad cœlum. Illa autem definitione quid preſſius poteſt eſſe, quid cautius de nomine civitatum? *quam concilia,* inquit, *cœtuſque hominum jure ſociati, quæ civitates appellantur?* nam & ſervilis quondam & gladiatoria manus concilia hominum & cœtus fuerunt, ſed non jure ſociati. illa autem ſola juſta eſt multitudo, cujus univerſitas in legum conſentit obſequium.

[6] *Et quadam humanorum fuga ſolis ſe inſerere divinis.* | Platonis hæc omnia Pythagoræque moneta percuſſa. Arnobius, *Quid Plato veſter in Theateto, nonne animo fugere ſuadet e terris, & circa illum ſemper (quantum fieri poteſt) cogitatione ac mente verſari?* Idem.

[7] *Neſciat iraſci, cupiat nihil.* | Alio charactere expreſſimus, quippe quod ſit hemiſtichion Juvenalis è Satira decima. *Gronov.*

[8] *Cupiunt, gaudentque, dolentque.* | Hoc editorum metrum eſt. Liber antiquiſſimus: *cupiuntque, dolent, gaudentque.* Et ſic Virgilius in 6. Æneide. *Gronov.*

CAP.

CAP. IX.

Quo ſenſu rerumpublicarum rectores cœlo deſcendiſſe, eoque reverti dicantur.

QUod vero ait: *Harum rectores & ſervatores, hinc profecti, huc revertuntur*; hoc modo accipiendum eſt. Animarum originem manare de cœlo inter recte philoſophantes indubitatæ conſtat eſſe ſententiæ. & animæ, dum corpore utitur, hæc eſt perfecta ſapientia, ut, unde orta ſit, de quo fonte venerit, recognoſcat. hinc illud à quodam inter alia ſeu feſtiva ſeu mordacia ſerio tamen uſurpatum eſt:

De cœlo deſcendit γνῶθι σεαυτόν.

nam & Delphici vox hæc fertur oraculi [1] conſulenti ad beatitatem quo itinere perveniret: Si te, inquit, agnoveris. ſed & ipſius fronti templi hæc inſcripta ſententia eſt. Homini autem, ut diximus, una eſt agnitio ſui, [2] ſi originis nataliſque principia atque exordia prima reſpexerit, nec *ſe quæſiverit extra.* ſic enim anima virtutes ipſas conſcientia nobilitatis induitur, quibus poſt corpus evecta, eo unde deſcenderat, reportatur: quia nec corporea ſordeſcit nec oneratur eluvie, quæ puro ac levi fonte virtutum rigatur; nec deſeruiſſe unquam cœlum videtur, quod reſpectu & cogitationibus poſſidebat. hinc anima, quam in ſe pronam corporis uſus effecit, atque in pecudem quodammodo reformavit ex homine, & abſolutionem corporis perhorreſcit, &, cum neceſſe eſt;

Non niſi cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

Sed nec poſt mortem facile corpus relinquit (quia *non funditus omnes Corporeæ excedunt peſtes*) ſed aut ſuum oberrat cadaver, aut novi corporis ambit habitaculum, non humani tantummodo, ſed ferini quoque, electo genere moribus congruo quos in homine libenter exercuit; mavultque omnia perpeti ut cœlum, quod vel ignorando, vel diſſimulando, vel potius prodendo deſeruit, evadat. civitatum vero rectores cæterique ſapientes cœlum reſpectu vel cum adhuc corpore tenentur habitantes, facile poſt corpus cœleſtem, quam penè non reliquerant, ſedem repoſcunt. nec enim de nihilo aut de vana adulatione veniebat, quod quoſdam urbium conditores aut cla-

[1] *Conſulenti.* | Oraculum Crœſo datum: Σαυτὸν γινώσκων εὐδαίμων Κροῖσε περάσεις. Camerarius.

[2] *Si originis nataliſque principia atque exordia.* | Alteram copulativam particulam ignorant tam chartaceus quam binæ membranæ, ſed hoc amplius hæ *principii.* Legendum, *ſi originis nataliſque principii exordia prima reſpexerit.* Solent enim hi ſcriptores, immo & meliores, ſic πλεονάζειν. Sic ſuperius bis dixit *cæremoniarum ſacra.* Sed & *quæſiverit* duo habent: quo numero magis apparet commodatum eſſe. *Gronov.*

ros in republica viros in numerum deorum conſecrarit antiquitas. ſed Heſiodus quoque divinæ ſubolis aſſertor priſcos reges cum diis aliis enumerat; hiſque exemplo veteris poteſtatis etiam in cœlo regendi res humanas aſſignat officium. &, ne cui faſtidioſum ſit, ſi verſus ipſos ut poëta Græcus protulit inſeramus, referemus eos ut ex [3] verbis ſuis in Latina verba converſi ſunt.

Indigetes divi fato ſummi Jovis hi ſunt:
Quondam homines, modo cum ſuperis humana tuentes,
Largi ac munifici, jus regum nunc quoque nacti.

Hoc & Vergilius non ignorat; qui, licet argumento ſuo ſerviens, heroas in inferos relegaverit, non tamen eos abducit à cœlo: ſed æthera his deputat largiorem, & noſſe eos ſolem ſuum ac ſua ſidera profitetur; ut geminæ doctrinæ obſervationes præſtiterit, & poëticæ figmentum & philoſophiæ veritatem: &, ſi ſecundum illum res quoque leviores quas vivi exercuerant, etiam poſt corpus exercent,

——*Quæ gratia curruum*
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.

multo magis rectores quondam urbium recepti in cœlum curam regendorum hominum non relinquunt. Hæ autem animæ in ultimam ſphæram recipi creduntur, quæ aplanes vocatur. nec fruſtra hoc uſurpatum eſt; ſiquidem inde profectæ ſunt. animis enim necdum deſiderio corporis irretitis ſiderea pars mundi præſtat habitaculum, & inde labuntur in corpora. ideo his illo eſt reditio, qui merentur. rectiſſime ergo dictum eſt cum in galaxia, quem aplanes continet, ſermo iſte procedat, *hinc profecti huc revertuntur.* Ad ſequentia tranſeamus.

3 *Verbis ſuis.* | Quæ hæc ſunt:
Τοὶ μὲ δαίμονές εἰσι Διὸς μεγάλε διὰ βελὰς, Ἐσθλοὶ, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων, Οἵ ῥα φυλάσσεσίν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα Πλετοδόται, καὶ τῦτο γέρας βασιλήιον ἔχον Camerarius.

CAP. X.

Quid ſecundum priſcos illos theologos inferi; & quando ex eorum ſententia, anima aut vivere aut mori dicatur.

HIC *ego, etſi eram perterritus non tam mortis metu quam inſidiarum à meis, quæſivi tamen, viveretne ipſe, & Paulus pater, & alii, quos nos exſtinctos eſſe arbitraremur.* Vel fortuitis & inter fabulas elucent ſemina infixa virtutum, quæ nunc videas licet ut è pectore Scipionis vel ſomniantis emineant. in re enim una politicarum virtutum omnium pariter exercet officium. Quod non labitur animo prædicta morte perterritus, fortitudo eſt. quod ſuorum terretur inſidiis, magiſque alienum facinus quam ſuum horreſcit. ex-

itium;

itium; de pietate & nimio in ſuos amore procedit. hæc autem diximus ad juſtitiam referri, quæ ſervat unicuique quod ſuum eſt. quod ea quæ arbitratur non pro compertis habet, ſed ſpreta opinione, quæ minis cautis animus pro vero inoleſcit, quærit diſcere certiora; indubitata prudentia eſt. quod cum perfecta beatitas, & cœleſtis habitatio humanæ naturæ, in qua ſe noverat eſſe, promittitur, audiendi tamen alia deſiderium frenat, temperat, & ſequeſtrat, ut de vita avi & patris interroget; quid niſi temperantia eſt? ut jam tum liqueret Africanum per quietem ad ea loca, quæ ſibi deberentur abductum. In hac autem interrogatione de animæ immortalitate tractatur. ipſius enim conſultationis hic ſenſus eſt: Nos, inquit, arbitramur animam cum fine morientis exſtingui, nec ulterius eſſe poſt hominem. ait enim: *quos exſtinctos eſſe arbitraremur.* quod autem exſtinguitur eſſe jam deſinit. [1] Ergo velim jam, dicas, inquit, ſi & pater Paulus tecum & alii ſuperſunt. Ad hanc interrogationem, quæ & de parentibus ut à pio filio, & cæteris ut à ſapiente ac naturam ipſam diſcutiente proceſſit, quid ille reſpondit? *Imo vero,* inquit, *hi vivunt, qui è corporum vinculis tanquam è carcere evolaverunt. veſtra vero quæ dicitur eſſe vita, mors eſt.* Si ad inferos meare mors eſt, & vita eſt eſſe cum ſuperis: facile diſcernis quæ mors animæ, quæ vita credenda ſit, ſi conſtiterit qui locus habendus ſit inferorum, ut anima dum ad hunc truditur mori, cum ab hoc procul eſt vita frui & vere ſupereſſe credatur. Et quia totum tractatum, quem veterum ſapientia de inveſtigatione hujus quæſtionis agitavit, in hac latentem verborum paucitate reperies; ex omnibus aliqua, quibus nos de rei quam quærimus abſolutione ſufficiet admoneri, amore brevitatis excerpſimus. Antequam ſtudium philoſophiæ circa naturæ inquiſitionem ad tantum vigoris adoleſceret, qui per diverſas gentes auctores conſtituendis ſacris ceremoniarum fuerunt, aliud eſſe inferos negaverunt quam ipſa corpora, quibus incluſæ animæ carcerem fœdum tenebris, horridum ſordibus & cruore patiuntur. hoc animæ ſepulchrum, hoc Ditis concava, hoc inferos vocaverunt: & omnia, quæ illic eſſe credidit fabuloſa perſuaſio, in nobiſmetipſis, & in ipſis humanis corporibus aſſignare conati ſunt: oblivionis fluvium aliud non eſſe aſſerentes quam errorem animæ obliviſcentis majeſtatem vitæ prioris, qua, antequam in corpus truderetur, potita eſt, ſolamque eſſe in corpore vitam putantis. Pari interpretatione Phlegetontem ardores irarum & cupiditatum putarunt; Acherontem, quicquid feciſſe dixiſſeve uſque ad triſtitiam humanæ varietatis more nos pænitet; Cocytum, quicquid homines in luctum lachrymaſque compellit; Stygem, quicquid inter ſe humanos animos in gurgitem mergit odiorum. ipſam quoque pœnarum deſcriptionem de ipſo uſu converſationis humanæ ſum-

[1] *Ergo velim jam dicas.* | Delent τὸ *jam* libri omnes. Iidem habent *& decæteris,* r.e. | puto commode præpoſitionem illam omitti. *Gronov.*

ptam crediderunt: [2] vulturem jecur immortale tundentem, nihil aliud intelligi volentes, quam tormenta malæ conſcientiæ obnoxia flagitio viſcera interiora rimantis, & ipſa vitalia indefeſſa [3] admiſſi ſceleris admonitione laniantis. ſemperque curas, ſi requieſcere forte tentaverint excitantis, tanquam fibris renaſcentibus inhærendo, nec ulla ſibi miſeratione parcentis, lege hac, qua *ſe judice nemo nocens abſolvitur*, nec de ſe ſuam poteſt vitare ſententiam. illos aiunt epulis ante ora poſitis excruciari fame, & inedia tabeſcere; quos magis magiſque acquirendi deſiderium cogit præſentem copiam non videre; qui in affluentia inopes, egeſtatis mala in ubertate patiuntur, neſcientes parta reſpicere, dum egent habendis. illos radiis rotarum pendere diſtrictos; qui nihil conſilio prævidentes, nihil ratione moderantes, nihil virtutibus explicantes, ſeque & actus omnes ſuos fortunæ permittentes, caſibus & fortuitis ſemper rotantur: ſaxum ingens volvere, inefficacibus laborioſiſque conatibus vitam terentes: atram ſilicem lapſuram ſemper & cadenti ſimilem illorum capitibus imminere, qui arduas poteſtates & [4] infauſtam ambiunt tyrannidem,

[2] *Vulturem jecur immortale tundentem.* | Plane ejuſdem notæ Petronii Epigrammatium:

Qui vultur jecur ultimum pererrat,
Et pectus trahit intimaſque fibras,
Non eſt quem timidi vocant poëtæ,
Sed cordis mala livor atque luxus.

Ubi non diſplicet filii Douzæ divinatio, *Tityi vocant poëtæ*, licet vulgatum ſua quoque ratione probum. At ultimo verſu, quod nondum, quod ſciam, adverſum, & tamen rei quodammodo cardo eſt, admoneo ego ſcriboque, *livor atque luctus.* Eodem hoc capite Macrobius; *Cocytum quicquid homines in luctum lachrymaſque compellit.* Sed hoc quoque poſtmodum ex Euſtathio aſſertum comperi in nuperis ad Arbitrum Spicilegiis filio eidem Douzæ. Quod rei & fidei meæ cauſa dictum volui; & illud inſuper Epitaphium breve melos additum, judicii & amoris erga eum noſtri ſi non æternum certe pium monumen.

JANI DOUSÆ FILII EPITAPHIUM.

Hanc quiſquis terris orbitam, viator,
Noli nobile præterire marmor,
Phœbi delicium, Minervæ amores,
Phœbi lux Latio, Minerva Athenis,
Ars & gratia, Cœlitumque norma,
Patris gloria, floſculuſque vatum,
Plautini decus & dolor choragi,
Atque illæ Veneres Triumvirorum,
Hoc, quo Douza jacet, manent ſepulchro.

[3] *Admiſſi ſceleris admonitione laniantis.* | Efficacius foret, *lancinantis.*

[4] *Infauſtam ambiunt tyrannidem nunquam ſine timore victuri.* | Talem inquietudinem expreſſit in Caligula Suetonius, cap. 50. *Magna parte noctis vigiliæ, cubandique tædio, nunc toro reſidens, nunc per longiſſimas porticus vagus, invocare identidem atque exſpectare lucem conſueverat.* Cui plane par Taciti ſuper Nerone locus; obſcuriuſculus tamen & non omnibus fors intellectus. Ego adſcribam ut illuſtrem & alium ejus occaſione emaculem. Lib. 14. Annal.

Reliquo noctis modo per ſilentium defixus, ſæpius pavore exſurgens, & mentis inops lucem operiebatur, tanquam exitium allaturam.

Vulgariter enim ſi penultimam vocem interpretemur, ſimilius fortaſſe vero ſit, *ablaturam.* Præter laudatum jam Tranquilli ſuffragium, ipſe Tacitus ea mente lib. 3. Hiſtoriarum de Vitellio: *Quæ*, inquit, *natura pavoris eſt, cum omnia intuenti, præſentia maxime diſplicerent, in palatium regreditur.* Pariter hic Nero, quaſi metum omnem & diſcrimen dies eximeret, luce noctem mutare deſiderat. Hæc ſententia videtur eſſe Taciti, quam tamen ſervata ſcriptura veteri, rite elicio; modo *exitium* cum Feſto & ἀρχαϊκῶς capiatur pro fine & exitu cujuſque rei. Apuleius, *Lanceam venatoriam, qua parte minatur exitium, in ima viſcera condidiſſe. Initium* deinde ſimiliter uſitatum idem Feſtus & Veteres annotarunt. Ego Tacito, ut dixi, redonandum cenſeo, ubi editur lib. Hiſtoriarum 3.

Jam reſerata militia, impulſas Vitelli res audietis; juvabit ſequi & veſtigiis vincentis inſiſtere.

nunquam ſine timore victuri; & cogentes ſubjectum vulgus odiſſe, dum metuat, ſemper [5] ſibi videntur exitium, quod merentur, excipere. Nec fruſtra hoc theologi ſuſpicati ſunt. nam & [6] Dionyſius aulæ Siculæ inclementiſſimus incubator, [7] familiari quondam ſuo ſolam beatam exiſtimanti vitam tyranni, volens quam perpetuo metu miſera, quamque impendentium ſemper periculorum plena eſſet oſtendere, gladium vagina raptum & à capulo de filo tenui pendentem, mucrone demiſſo, juſſit familiaris illius capiti inter epulas imminere: cumque ille [8] inter & Siculas & tyrannicas copias præſentis mortis periculo gravaretur, Talis eſt, inquit Dionyſius, vita quam beatam putabas: ſic nobis [9] ſemper mortem imminentem videmus. æſtima quando eſſe felix poterit, qui timere non deſinit. Secundum hæc igitur, quæ à theologis aſſeruntur, ſi vere *quiſque ſuos patimur manes*, & inferos in his corporibus eſſe credimus; quid aliud intelligendum eſt quam mori animam, cum ad corporis inferna demergitur; vivere autem, cum ad ſupera poſt corpus evadit?

Putavit autem æternus ille Cornelii cenſor reſcribendum: *reſerata Italia*. At, *reſerata initia* elementa literarum & mentem auctoris propius erit. Et ea emendatio ut mihi videtur certa, ita de priori dubito, & locum, ut vulgo acceptus eſt, accipi poſſe puto, ex illo Senecæ Epiſtol. 122. *Gravis malæ conſcientiæ lux eſt.*

[5] *Sibi videntur exitium quod merentur excipere.* | Aſpexit indubie Petronii verba; *Dii deæque quam male eſt extra legem viventibus! quicquid meruerunt ſemper exſpectant.*

[6] *Dionyſius aulæ Siculæ inclementiſſimus incubator.* | Servius in tertium Æneidos: *Apud nos incubator imperii tyrannus dicitur.* Et idem ad illud Æneid. 1. Nox *incubat. incubare proprie dicitur, per vim rem alienam velle retinere.* Martialis alluſit,

Largiris nihil, incubaſque gazæ
Ut magnus Draco.

Videndus uberius Turnebus Adverſ. primo.

[7] *Familiari quondam ſuo ſolam beatam exiſtimanti vitam tyranni.* | Quod de Saturnino Vopiſcus ſcripſit, plane genuinum eſt: *Et cum eum animarent vel ad vitam vel ad imperium, qui induerant purpuram, in hæc verba diſſeruit; Neſcitis amici quid mali ſit imperare. Gladii & tela noſtris cervicibus impendent, imminent haſtæ undique, undique ſpicula, ipſi cuſtodes timentur, ipſi comites formidantur. Non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro judicio, non arma pro ſtudio. Adde quod omnis ætas in imperio reprehenditur.* Pontan.

Familiari quondam ſuo. | Sed & tum quoque, ut patet ex Ciceronis V. Tuſc. quæſt. 22. cum vitæ meticuloſæ ſidem faceret; quamvis ad tempus narrantis Macrobii referri poſſit. Sed ex Mſſ. ſcribendum *cuidam*, ut perpetuo aſſolet. *Gronov.*

[8] *Inter Siculas & tyr. cop. p. m. periculo gravaretur.* | Verba librariorum ſimul & editorum hæſitationibus ſane quam incerta & varia. Membrana antiquior legit: *Cumque ille & inter epulas* (ſupra ſcripto *ſiculas*) *& tyrann. cop. p. m. p. gravaretur.* Altera; *cumque ille & ſiculas* (ſpatio inter *& ſiculas* ſuprapoſitum *inter*, tum ſupra τὸ *ſiculas &* eſt *dapes*) *& tyrannicas præſentis* &c. abſq; *copias.* Chartaceus autem: *Cumque ille & ſiculas & tyrannicas copias p. m. p. aſpernaretur.* Quam lectionem ſecutæ ſunt editiones uſque ad Stephanum, ut ſuſpicamur. Nos hinc veram Macrobii manum reviviſcere facimus, quæ fuit: *Cumque ille & Siculas dapes & tyrannicas copias inter præſentis mortis pericula gravaretur.* Non potuerunt barones illi concoquere τὸ *gravari* ἐνεργητικῶς uſurpari & apponi ei caſum quartum, qui tralaticius & velut conceſſus error fuit hactenus. Vide à patre meo annotata ad Senecæ Thyeſten v. 105. *Siculæ dapes* famoſæ, unde vii. Sat. menſam Siculam & Aſianam componit. *Gron.*

[9] *Semper mortem imminentem videmus.* Æliani obſervatio legitur lib. ejus ποικ. ἱστορ. x. cap. 5. Φρύγιος οὗτος λόγος, τὴν ὗν ἐάν τις ἅψηται αὐτῆς, βοᾷν, καὶ μάλα γε εἰκότως. οὔτε γὰρ ἔρια ἔχει, οὔτε ἄλλό τι. καὶ ὀνειροπολεῖ εὐθὺς τὸν θάνατον, εἰδυῖα εἰς ὅ, τι τοῖς χρησομένοις λυσιτελεῖ. Ἐοίκασι δὲ ὑῒ τοῦ Αἰσώπου οἱ τύραννοι, ὑποπτεύοντες καὶ δεδοικότες πάντα. ἴσασι γὰρ ὅτι, ὥσπερ οὖν οἱ ὗς, ὀφείλουσι καὶ ἐκεῖνοι τὴν ψυχὴν πᾶσι. Gron.

CAP. XI.

Quid & ubi inferi secundum Platonicos; quando horum sententia aut vivere anima aut mori dicatur.

Dicendum est, quid his postea veri solicitior inquisitor philosophiæ cultus adjecerit. nam & qui primum Pythagoram & qui postea Platonem secuti sunt, duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram prodiderunt: mori animal cum anima discedit è corpore, ipsam vero animam mori asserentes cum à simplici & individuo fonte naturæ in membra corporea dissipatur. Et quia una ex his manifesta & omnibus nota est; altera non nisi à sapientibus deprehensa, cæteris eam vitam esse credentibus: ideo hoc ignoratur à plurimis cur eundem mortis deum, [1] modo ditem, modo immitem vocemus: cum per alteram, id est, animalis mortem absolvi animam & ad veras naturæ divitias, atque ad propriam libertatem remitti, faustum nomen indicio sit; per alteram vero, quæ vulgo vita existimatur, animam de immortalitatis suæ luce ad quasdam tenebras mortis impelli, vocabuli testemur horrore. nam, ut constet animal, necesse est ut in corpore anima vinciatur. ideo corpus δέμας, hoc est vinculum, nuncupatur, & σῶμα, quasi quoddam σῆμα, id est, animæ sepulchrum. unde Cicero, pariter utrumque significans corpus esse vinculum, corpus esse sepulchrum, quod carcer est sepultorum, ait: *Qui è corporum vinculis tanquam è carcere evolaverunt.* Inferos autem Platonici non in corporibus esse, item non à corporibus incipere, dixerunt; sed certam mundi ipsius partem Ditis sedem, id est, inferos vocaverunt. de loci vero ipsius finibus inter se dissona publicarunt. & in tres sectas divisa sententia est. alii enim mundum in duo diviserunt; quorum alterum facit, alterum patitur. & illud facere dixerunt, quod, cum sit immutabile, alteri causas & necessitatem permutationis imponit: hoc pati; quod per mutationes variatur. & immutabilem quidem mundi partem à sphæra, quæ aplanes dicitur, usque ad globi lunaris exordium, mutabilem vero à luna ad terras usque dixerunt: & vivere animas dum in immutabili parte consistunt; mori autem, cum ad partem ceciderint permutationis capacem; atque ideo inter lunam terrasque locum mortis & inferorum vocari, [2] ipsamque lunam vitæ esse mortisque confini-

[1] *Modo ditem modo immitem.* | Vetustæ etiam sic editiones. Stephanina *modo item* vitio typorum. Videtur mihi necessario legendum, *modo mitem modo immitem*, ut est in membranis. *Gronov.*

[2] *Ipsamque Lunam vitæ esse mortisque confinium.* | Vel hinc lucem aliquam accipient verba Apulei; quæ, ut ipse asserit, non possunt sine piaculo ad prophanorum enunciari intelligentias. Exstant libro undecimo: *Accessi confinium mortis, & calcato Proserpinæ limine per omnia vectus elementa remeavi. Nocte media vidi Solem candido coruscantem lumine Deos inferos & Deos superos; accessi coram & adoravi de proximo.* Pont.

um, & animas inde in terram fluentes mori, inde ad ſupera meantes in vitam reverti, non immerito exiſtimatum eſt. à luna enim deorſum natura incipit caducorum: ab hac animæ ſub numerum dierum cadere & ſub tempus incipiunt [3] denique illam æthercam terram phyſici vocaverunt. & [4] habitatores ejus lunares populos nuncuparunt. quod ita eſſe plurimis argumentis, quæ nunc longum eſt enumerare, docuerunt. nec dubium eſt, quin ipſa ſit mortalium corporum & auctor & conditrix; adeo ut nonnulla corpora ſub luminis ejus acceſſu patiantur augmenta, & hac decreſcente minuantur. Sed ne de re manifeſta faſtidium prolixa aſſertione generetur; ad ea quæ de inferorum loco alii definiunt, tranſeamus. maluerunt enim mundum alii in elementa ter quaterna dividere; ut in primo numerentur ordine, terra, aqua, aër, ignis, quæ eſt pars liquidior aëris vicina lunæ: ſupra hæc rurſum totidem numero ſed naturæ purioris elementa; ut ſit luna pro terra quam æthercam terram à phyſicis diximus nominatam. aqua ſit ſphæra Mercurii, aër Veneris, ignis in Sole. Tertius vero elementorum ordo ita ad nos converſus habeatur; ut terram ultimam faciat, & cæteris in medium redactis, in terram deſinat tam ima quam ſumma poſtremitas: igitur ſphæra Martia ignis habeatur, aër Jovis, Saturni aqua, terra vero aplanes, [5] in qua Elyſios campos eſſe puris animis deputatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. de his campis anima, cum in corpus emittitur, per tres elementorum ordines, trina morte ad corpus uſque deſcendit. hæc eſt inter Platonicos de morte animæ cum in corpus truditur, ſecunda ſententia. Alii vero (nam tres eſſe inter eos ſententiarum diverſitates ante ſignavimus) in duas quidem & ipſi partes, ſicut primi faciunt, ſed non iiſdem terminis dividunt mundum. hi enim cœlum quod aplanes ſphæra vocitatur, partem unam, ſeptem vero ſphæras quæ vagæ vocantur, & quod inter illas ac terram eſt, terramque ipſam, alteram partem eſſe voluerunt. Secundum

3 *Denique illam æthercam terram phyſici vocaverunt.* | Idem infra, *Lunam quoque terram ſed æthercam vocaverunt.* Statii interpres vetus & doctus Lutatius hinc emaculandus eſt. Ait ad iſtud Thebaid. 1. *Mediaque ſilentia Lunæ: Philoſophi lunam eſſe in terra dicunt, quæ circa noſtrum hoc ſolum circulo altiore ſuſpenſa.* Certiſſima emendatio: *Lunam æthercam terram dicunt.* Pont.

4 *Habitatores ejus lunares populos nuncuparunt.* | Recepta opinio, Lunam non minus ac terram habitari ac coli. Arati interpres: εἶναι δ' ἐπ' αὐτῆς οἴκησιν ἄλλων ποταμούς τε καὶ ὅσα ἐπὶ γῆς. Videndus Politianus ad illud Tragici.

Sublimis alias Luna concipiat feras. Id.

5 *In qua Elyſios campos eſſe.* | Maro de Elyſio magnifice lib. 5. *Sed amœna piorum Concilia Elyſiumque colo.* Aliter in Sexto Martialis:

O quam pæne tibi Stygias ego raptus ad undas,
Elyſiæ vidi nubila fuſca plagæ!

Quo tamen loco tenent me illa verba, *nubila fuſca.* Nonne enim utraque vox ejuſdem notæ? An augere loci tenebras voluit geminatis copulatiſque epithetis? Mihi vix probabile, & credam magis non ſincera ea verba, imo ineptum par. Emaculem componamque: *Elyſiæ vidi nubila fluſtra plagæ.* Fefellerat fortaſſis librarios priſca dictio. Tertull. *Mare de fluſtris temperatum & extemplo de decumanis inquietat.* Feſtus: *Fluſtra dicuntur, cum in mari fluctus non moventur, quam Græci μαλακίαν vocant.* Quo quid aptius liventi huic ſilentique paludi? At, *nubila fuſca* cum ſit MSS. omnium lectio, erit *fuſca* veluti epithetum vocis *nubila.* Idem.

hos ergo, quorum ſectæ amicior eſt ratio, animæ beatæ ab omni cujuſcunque contagione corporis liberæ cœlum poſſident. quæ vero appetentiam corporis & hujus quam in terris vitam vocamus ab illa ſpecula altiſſima & perpetua luce deſpiciens deſiderio latenti cogitaverit, [6] pondere ipſo terrenæ cogitationis paulatim in inferiora delabitur. [7] nec ſubito hac perfecta incorporalitate luteum corpus induitur; ſed ſenſim per tacita detrimenta, & longiorem ſimplicis & abſolutiſſimæ puritatis receſſum in quædam ſiderei corporis incrementa turgeſcit: in ſingulis enim ſphæris, quæ cœlo ſubjectæ ſunt, ætherea obvolutione veſtitur; ut per eas gradatim ſocietati hujus indumenti teſtei concilietur. & ideo totidem mortibus, quot ſphæras tranſit, ad hanc pervenit quæ in terris vita vocitatur.

[6] *Pondere ipſo terrenæ cogitationis paulatim in inferiora delabitur.* | Senſit idem ſublimis ille inter Chriſtianos Philoſophus, inter Philoſophos Chriſtianus Origenes. Notavit ad Pammachium D. Hieronymus. *Dicit Origenes,* inquit, *cunctas rationabiles creaturas incorporales & inviſibiles, ſi negligentiores fuerint paulatim ad inferiora labi, & juxta qualitates locorum ad quæ defluunt aſſumere ſibi corpora. Verbi gratia, primum æthereæ, deinde aërea. Cumque ad vicina terræ pervenerint craſſioribus corporibus circundari, noviſſime humanis carnibus alligari.* Idem.

[7] *Nec ſubito hac perfecta.* | Fateor me non intelligere hunc locum, niſi cum Vett. Edd. & ſcriptis *nec ſubito à perfecta* reſcribatur. *Gronov.*

C A P. XII.

Quomodo anima ex ſuperiore mundi parte ad inferna hæc delabatur.

DEſcenſus vero ipſius, quo anima de cœlo in hujus vitæ inferna delabitur, ſic ordo digeritur: Zodiacum ita lacteus circulus obliquæ circumflexionis occurſu ambiendo complectitur, ut eum, qua duo tropica ſigna Capricornus & Cancer feruntur, interſecet. [1] Has Solis portas phyſici vocaverunt; quia in utraque obviante ſolſtitio ulterius ſolis inhibetur acceſſio, & fit ei regreſſus ad zonæ viam cujus terminos nunquam relinquit. per has portas animæ de cœlo in terras meare & de terris in cœlum remeare creduntur. ideo hominum una, altera deorum vocatur. hominum Cancer, quia per hunc in inferiora deſcenſus eſt. Capricornus deorum; quia per illum animæ in propriæ immortalitatis ſedem & in deorum numerum revertuntur. Et hoc eſt quod Homeri divina providentia in antri Ithaceſii deſcriptione ſignificat. hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorſum incipere Ditis imperium, quia animæ inde lapſæ [2] videntur jam à ſuperis receſſiſſe

[1] *Has ſolis portas.* | I Sat. 17. *His duobus ſignis, quæ portæ ſolis vocantur, cancro & capricorno hæc omnia contigerunt.* Gronov.

[2] *Videntur jam à ſuperis receſſiſſe.* | Hæc quidem omnia ad intellectum prona. Vide tamen an non ſcripſerit; *videntur jam ſuperis deceſſiſſe.* Ditis imperium ſunt inferi & mors; animabus autem mortem evenire, cum ad corpora labuntur, ſupra Macrobius oſtendit. Itaque cum ultra lacteum circulum deſcendendo animæ pervenerint, ſuperi, id eſt, qui ſupra lacteum agunt, putant eas jam in ditis imperium, hoc eſt, corpus quod mori vocant, deveniſſe. Hic ſenſus auctoris. Certe præpoſitionem membranarum altera ignorat. *Gronov.*

[3] ideo primam naſcentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Unde & Scipioni de animis beatorum oſtenſo lacteo dictum eſt: *Hinc profecti huc revertuntur.* Ergo deſcenſuræ cum adhuc in cancro ſunt, quoniam illic poſitæ necdum lacteum reliquerunt, adhuc in numero ſunt deorum. cum vero ad leonem labendo pervenerint; illic conditionis futuræ auſpicantur exordium. & quia in leone ſunt rudimenta naſcendi, & quædam humanæ naturæ tyrocinia; aquarius autem adverſus leoni eſt, & illo oriente mox occidit: ideo, cum ſol aquarium tenet, manibus parentatur; utpote in ſigno quod humanæ vitæ contrarium vel adverſum feratur. illinc ergo, id eſt, à confinio quo ſe Zodiacus lacteuſque contingunt, anima deſcendens à tereti, quæ ſola forma divina eſt, in conum defluendo producitur: ſicut à puncto naſcitur linea & in longum ex individuo procedit, ibique à puncto ſuo, quod eſt monas, venit in dyadem, quæ eſt prima protractio. Et hæc eſt eſſentia, quam individuam eandemque dividuam Plato in Timæo, cum de mundanæ animæ fabrica loqueretur, expreſſit. animæ enim ſicut mundi, ita & hominis unius modo diviſionis reperientur ignaræ, ſi divinæ naturæ ſimplicitas cogitetur; modo capaces; cum illa per mundi, hæc per hominis membra diffunditur. anima ergo cum trahitur ad corpus, in hac prima ſui productione ſilveſtrem tumultum, id eſt, hylen influentem ſibi incipit experiri. &, hoc eſt, quod Plato notavit in Phædone, animam in corpus trahi nova ebrietate trepidantem, [4] volens novum potum materialis alluvionis intelligi, quo delibuta & gravata deducitur. arcani hujus indicium eſt & crater Liberi patris ille ſidereus in regione quæ inter cancrum eſt & leonem locatus, ebrietatem illic primum deſcenſuris animis evenire ſilva influente ſignificans. unde & comes ebrietatis oblivio illic animis incipit latenter obrepere. nam ſi animæ memoriam rerum divinarum, quarum in cœlo erant conſciæ, ad corpora uſque deferrent; nulla inter homines foret de divinitate diſ-

[3] *Ideo primam naſcentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus à lacteo incipit.* | Hinc & Circulo huic nomen natum innuit libro de Nympharum antro Porphyrius: Δῆμος δὲ, inquit ὀνείρων κατὰ Πυθαγόραν αἱ ψυχαὶ, ἃς συνάγεσθαί φασιν εἰς τὸν γαλαξίαν τὸν οὕτω προσαγορευόμενον ἀπὸ τῶν γάλακτι τρεφομένων, ὅταν εἰς γένεσιν πέσωσιν. Vide Spicilegium Meurſii ad illud Theocriti, καὶ ἐμπλήσουσα γάλακτος, Idyll. 25. *Pont.*

[4] *Volens novum potum materialis alluvionis intelligi.* | Non debet hac occaſione inſanatus abire illuſtris alioqui Arnobii locus. Editur lib. 1. *Puerile, puſillum eſt, & exile, vix & illis conveniens, quos jam dudum experientia doctorum dæmonas appellat, & hos non noſſe cœleſtia & in hac rerum materia craſſiori, conditionis ſuæ ſorte verſari.* Sed oſtendit clare, præter ſententiæ ſalebram, loci plagam liber Romanus, qui ſervat, *errores non noſſe cœleſtia.* unde probabiliter, diducta compendiali ſcriptura extractaque ex proxima voce litera, fecerim: *terreſtres non noſſe cœleſtia & in hac.* Quaſi vero, inquit, cœleſtibus illis numinibus terreſtrium non eſſet perſpecta conditio & natura. *Materiam* autem *craſſiorem* intelligit quam Macrobius *materialem* dixit *alluvionem*, quæ, ut Plato ſentit, hyle influente hauritur. Porro quemadmodum Arnobius *terreſtres*, ita *cœleſtes* dixit Tibullus lib 1. *Parcite cœleſtes, æquum eſt impune licere Numina formoſis lædere veſtra ſemel.* Et ipſe Arnobius lib. 4. *Nam quid de illis amoribus dicam, quibus in fœminas ſanctos incaluiſſe cœleſtes, veſtris proditum literis atque auctoribus continetur.* Idem.

ſenſio,

ſenſio. ſed oblivionem quidem omnes deſcendendo hauriunt; aliæ vero magis, minus aliæ. & ideo in terris verum cum non omnibus liqueat, tamen opinantur omnes: quia opinionis ortus eſt memoriæ defectus. hi tamen hoc magis inveniunt, qui minus oblivionis hauſerunt: quia facile reminiſcuntur quod illic ante cognoverant. hinc eſt quod, quæ apud Latinos lectio apud Græcos vocatur repetita cognitio: [5] quia cum vera diſcimus, ea recognoſcimus quæ naturaliter noveramus prius quam materialis influxio in corpus venientes animas ebriaret. hæc eſt autem hyle, quæ omne corpus mundi quod ubicumque cernimus, ideis impreſſa formavit. ſed altiſſima & puriſſima pars ejus, qua vel ſuſtentantur divina vel conſtant, nectar vocatur, & creditur eſſe potus deorum: inferior vero & turbidior, potus animarum. & hoc eſt quod veteres Lethæum fluvium vocaverunt. ipſum autem Liberum Patrem Orphaici νοῦν ὑλικὸν ſuſpicantur intelligi; qui ab illo individuo natus in ſingulos ipſe dividitur. ideo in illorum ſacris traditur Titanio furore in membra diſcerptus, & fruſtis ſepultis rurſus unus & integer emerſiſſe; quia νοῦς, quem diximus mentem vocari, ex individuo præbendo ſe dividendum, & rurſus ex diviſo ad individuum revertendo & mundi implet officia, & naturæ ſuæ arcana non deſerit. Hoc ergo primo pondere de zodiaco & lacteo ad ſubjectas uſque ſphæras anima delapſa, dum & per illas labitur in ſingulis non ſolum (ut jam diximus) luminoſi corporis amicitur acceſſu; ſed & ſingulos motus, quos in exercitio eſt habitura, producit: in Saturni, ratiocinationem & intelligentiam, quod λογιστικὸν & θεωρητικὸν vocant: in Jovis, vim agendi, quod πρακτικὸν dicitur: in Martis, animoſitatis ardorem, quod θυμικὸν nuncupatur: in Solis, ſentiendi opinandique naturam, quod αἰσθητικὸν & φανταστικὸν appellant: deſiderii vero motum, quod ἐπιθυμητικὸν vocatur, in Veneris: pronuntiandi & interpretandi quæ ſentiat, quod ἑρμηνευτικὸν dicitur, in orbe Mercurii: φυτικὸν vero, id eſt, naturam [6] plantandi & agendi corpora, ingreſſu globi lunaris exercet. & eſt hæc ſicut à divinis ultima, ita in noſtris terreniſque omnibus prima. corpus enim hoc ſicut fæx rerum divinarum eſt; ita animalis eſt prima ſubſtantia. Et hæc eſt differentia inter terrena corpora & ſupera, cœli dico & ſiderum aliorumque elementorum; quod illa quidem ſurſum arceſſita ſunt ad animæ ſedem, & immortalitatem ex ipſa natura regionis & ſublimitatis imitatione meruerunt: ad hæc vero terrena corpora anima ipſa deducitur, & ideo mori creditur cum in caducam regionem & in ſedem mortalitatis includitur.

[5] *Quia cum vera diſcimus, ea recognoſcimus.* | Conſulendus eſt Cicero lib. 1. Tuſc. quæſt. cap. 24. Arnobius adverſus gentes lib. 11. *Quid in Menone, ô Plato, quadam rationibus numeri admota ex puerculo ſciſcitaris? & ex ejus niteris reſponſionibus comprobare, quæ diſcamus, non diſcere, ſed in eorum memoriam, quæ antiquitus noveramus, redire?* Gronov.

[6] *Plantandi & agendi corpora* | Reponendum ex Mss. *augendi.* Gronov.

cluditur. 7 Nec moveat quod de anima, quam esse immortalem dicimus, 8 mortem totiens nominamus. etenim sua morte anima non exstinguitur, sed ad tempus obruitur. nec temporali demersione beneficium perpetuitatis eximitur: cum rursus è corpore, ubi meruerit contagione vi-

7 *Nec moveat quod de anima, quam esse immortalem dicimus, mortem totiens nominamus.* | Tangit Platonem Arnobius: quod *cum animas dicat immortales, perpetuas & corporali soliditate privatas, puniri eas dicat tamen & doloribus affici sensuum. Quis autem*, subdit, *hominum non videt, quod sit immortale quod simplex, nullum posse dolorem admittere? quod autem sentiat dolorem, immortalitatem habere non posse?* Hinc itaque συλλογίζει gentium ille antagonista, mediæ esse qualitatis animas. *Sunt enim*, inquit, *mediæ qualitatis (sicut Christo auctore compertum est) & interire quæ possunt, Deum si ignoraverint, vita & exitio liberari, si ad ejus se minas atque indulgentias applicarint.* Pontanus.

Nec moveat. | Interjiciendum *te* auctoritate librorum vett. nam alloquitur filium. Sic, cap. 6. *Nec te remordeat* &c. cap. 15. *Nec te moveat, quod sæpe in longissimo positum montem videmus.* ll. 15. *Nec te confundat, quod moveri passivum verbum est.* Gron.

8 *Mortem totiens nominamus.* | Nescio an refingi debeat, *ominamus.* Pomponius, *ita tibi bene sit, qui recte ominas.* Sed in pejorem partem, Plautus: *Ob istud omen ominator capies quod te condecet.* Et de *Ominibus* quia tam oportune se offert, adferam ea de re quæ sub manu mihi, ut dicitur, nata. Sub manu, inquam, nata; nam ea potissimum promam quæ vel lucis hujusmodi egere videbuntur vel medicinæ. Cætera autem, & quæ talia huic negotio aptanda scio, non otii hujus non loci sunt.

Omen itaque Festus explicat quasi *orimen*, quod ore fiat augurium. Id accidebat vel Deorum vel hominum nutu. Hominum proprie appellat *omina* Cicero de Divinat. *Neque solum Deum*, inquit, *voces Pythagorei observabant: sed etiam hominum, quæ omina vocabant.* Apuleius de Deo Socratis: *Ita est apud Platonem: ne quisquam arbitretur omina eum vulgo loquentum captasse.* Et statim: *Videmus plerisque usu venire, qui nimia ominum superstitione non suopte corde sed alterius verbo reguntur. Ominis* tamen finitionem ad voces seu effata non constringo, utpote quod late adeo pateat ac ipsa vita & vitæ actus. Quare cum Græcis σύμβολα interpreter, quæ indicia & notas credebant antiquitus secundorum seu adversorum. Tale est (ut à Cæsare initium fit) *quod Augustus lævum sibi prodidit calceum præpostere indutum quo die seditione militari prope afflictus est.* Itidem Lampridius inter indicia imperaturi aliquando Alexandri recenset, *Quod tabula Traiani Imp. quæ lecto geniali Patris imminebat, dum mater eum in Templo pareret, in lectum decidit.* Idque *caducum auspicium* Festo aliisque auctoribus. Spartianus in Hadriano, *natali ultimo cum Antonium commendaret, prætexta sponte delapsa caput ei operuit. Annullus in quo imago ejus sculpta erat, sponte de digito delapsus est.* Hinc cecinit Naso:

Omina sunt aliquid: modo cum decedere vellet
Ad limen digitos restitit icta Nape.

Intellexit hujusmodi quoque obstacula sive remoras Plinius, & *offensiones pedum* dixit. Plautus *auspicia* sive *religionem* appellavit. Amphitruone: *Ante Auspicium commoratum est?* Et alibi, *An religio tibi objecta?* Tale capio quod oblatum Othoni in Vitellium eunti. Tacitus, *Fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemque non conditorum ancilium offerrent.* Vide & Suetonium in Nerone cap. 19. Porro offensiones pedum diserte quoque innuit Tibullus:

O quoties ingressus iter mihi tristia dixi
Offensum in porta signa dedisse pedem!

In accessu talia. Ex recessu etiam auspicia captabant: utpote si quis destinato quopiam proficiscens, subito vel infecto proposito reverteretur. In sacrificiis id potissimum occupavit. Apollonius super Sacris Triviæ Deæ ita vertitur:

——*Sacrisque peractis*
Rursus abire pyra moneo. convertere nullus
Te retro strepitusque pedum, fremitusque canimus
Cogat; nam sacri fiat labor irritus omnis.

Recte inquit irritum reddi Sacrum strepitu vel simili interpellatione. Valerium ita explico & ex veteri Scripto corrigo lib. 3. *Ne sacrificium Alexandri aut concusso thuribulo aut edito gemitu impediret.* Vulgo magistelli alicujus Glossema legitur: *gemitu regias aures aspergeret.* Sed uti hoc in Sacris præsertim, religiose servatum ita, Pythagoras perpetuo symbolo & passim præcautum voluit: βαδίζοντας, inquit, εἰς ἀποδημίας, μὴ μεταςρέφεσθαι. Causam addit & aperit, *Furiæ enim transeunt.* Nec absimile, sed majoris momenti, salutis humanæ datoris monitum, *Qui aratro manum applicuit ne respiciat.* Denique ut ista *religionem objectam* nominabant, sic contra ex Plauto iterum disco, cum o-

tiorum

tiorum penitus elimata purgari, ad perennis vitæ lucem restituta in integrum revertatur. Plene, ut arbitror, de vita & morte animæ

definitio

men in melius mitiusque interpretari amabant, dixisse, *Religionem à se rejicere.* Græci ἀποπομπεῖν appellarunt. Quod ut exemplis plurimis depromi possit, ita illustrissimum in Julio reperio. Suetonius, *Cum Cæsar Africæ oram appulisset, & in terram insiliturus corruisset, dixit ut infaustum ex casu omen averteret: Teneo te Africa.* At idem ille Cæsar adeo superstitionibus hisce majorem semper extulit animum, ut nulla unquam religione vel ab incepto absterritum vel retardatum legamus. Iterum Suetonius, *Licet immolanti aufugisset hostia, profectionem adversus Scipionem & Jubam non distulit.* Quo respexisse fortassis Senecam Consol. ad Marciam valde probabiliter credo, scripsisseque, *Tam cito dolorem vicit quam omina solebat.* nam vulgo est *omnia.* His adnecto *manum, pedem* & similia corporis sinistra, ut infausti ominis passim habita; ab Apuleio in indicium felicius replicata. Ait de sinistra lib. 2. *Quartus æquitatis ostendebat indicium, deformatam manum sinistram porrecta palmula: quæ genuina pigritia, nulla calliditate, nulla solertia prædita, videbatur æquitati magis aptior quam dextra.* Macrobius *in* Saturnal. 1. *Apollinis simulacra manu dextra Gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra, quod ad noxam sit pigrior, & salutem manus promptior largiatur.* Ista videndum an alluceant Catulli loco:

Hæc ut dixit, Amor sinistra amanti
Dextram sternuit approbationem.

Nam subdit, *Nunc ab auspicio bono profecti, Mutuis animis amant amantur.*

Sed hæc proprie humanæ vitæ ipsos actus respiciunt. Erant insuper veteribus *omina* quædam occultiora, quæ ex *Rebus*, ex *Diebus* etiam & *nominibus*, ex *locis* denique & *vestibus* deducebant. Ad *res* spectare videbantur omina infeliciter usurpata, utpote naufragia eorumque reliquiæ. Et præsertim natæ olim parœmiæ: *Aurum Tolosanum*, *equus Seianus.* Quæ singula uti notissima, sciens prætervolo. Noviter vero insignem his adopto Virgilii locum, quem poeta ille Auguralis Pythagoricæque doctrinæ peritissimus, occulte hac superstitione velavit. Ne enim infausta Didoni esse dona illa Æneæ palam assereret tali ambitione verborum insinuavit:

Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre jubet, pallam signis auroque rigentem,
Ornatus Argivæ Helenæ: quos illa Mycenis
Pergama cum peteret, inconcessosque Hymenæos,
Extulerat, Ledæ matris mirabile donum.

Et paulo inferius,

Dona ferens Pelago & flammis restantia Trojæ.

Intellexit lib. 1. Thebaid. Papinius, & imitatus est:

Nec mirum. Nam tu infaustos donante marito
Ornatus Argiva geris; dirumque monile
Hermiones. Longa est series, sed nota malorum
Persequar, unde novis tam sæva potentia donis.

Baltheus deinde Pallantis huc quoque facit ex Æneidos 12. Donasset enim prostrato Turno vitam Æneas, nisi infaustum istud insigne, quod Pallante necato Turnus rapuerat, suavissimi amici memoriam doloremque revocasset. Verba parco subscribere, sicuti & Homeri; qui Achillem visis, quæ Patroclo Hector detraxerat, armis, ira atrociter exsurgentem describit. Tu videto. Sequitur de *diebus.* Ii cladibus vel alias ominis alicujus diritate insignes & impediti, *Religiosi, nefasti, atri* dicebantur. Super quis ordine visendus Agellius; & addendus illustris Taciti locus, lib. 2. Histor. *Funesti,* inquit, *ominis loco acceptum est quod maximum pontificatum adeptus Vitellius, de Ceremoniis* XV. *Kal. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus. Nomina* deinde omina præferebant vel prosperitatis vel diuturnitatis, & contra. Bona erant *Crassus, Valerius, Macrobius, Lucius, Lucris* apud Plautum Persa 10. *Nomen atque omen quantivis est pretii.* Do. *Si te eam mihi quoque Lucridem confido fore te.* Ubi tamen leve, me judice, mendum sit, quod ita emendem: *confido fore re.* Non nomine tantum, respondit Dordalus sed re quoque Lucridem mihi futuram spero. Omnino correctio talis necessaria, ut extollatur acumen loci alioqui jacentis. Mala deinde, *Furius, Hostilius, Macer.* Martialis,

Quintum pro Decimo; pro Crasso, Regule, Macrum,
Ante salutabat Rhetor Apollonius.

Ita enim recte leges pro quod vulgo *Marcum*; & addes ex Festo in *Lacu Lucrino.* Agellius quoque non omittendus lib. 1. cap. 28. *Cavenda igitur non improprietas sola verbi, sed etiam pravitas ominis, si quis se nunc senior advocatus adolescenti superesse dicat.* Sed pertinaciter in libris omnibus hactenus legitur,

definitio liquet; quam de adytis philosophiæ doctrina & sapientia Ciceronis elicuit.

pravitas omnis. Inepte. & vidit id solus, quod sciam, Aristæneti nuperus editor. Quisquis est, agnosco lectissimum ingenium. Porro, *loca ominosa* censebant vel à nuncupatione vel à tractatione aliqua ferali. *Nuncupationem* respexit Plautus Menæchmis; *Ne mihi damnum in Epidamno duas.* Et Petronius, *Epidamni nomina quære.* Super *feralibus* vero præter ab interpretibus cumulatim & passim dicta, Taciti insigne testimonium indictum reperio, lib. Annal. 1. ubi Germanicus campos seu loca lustrat in quis cum exercitu toto occubuerat Varus: *Quod Tiberio,* inquit, *haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti; sive exercitum imagine cæsorum insepultorumque, tardatum ad prælia, & formidolosiorem hostium credebat. Neque imperatorem auguratu & vetustissimis cæremoniis præditum, attrectare feralia debuisse.* De *vestibus* denique aliquid apponi possit non occupatum. Quod nempe Q. Curtius ominosum & imperii mutationem portendisse credidit, Alexandrum Persarum & exotico habitu delectatum delitiatumque. Quo, nisi fallor, respexit firmi & alti judicii doctor Tertullianus: *Video,* inquit, *quasdam & capillum croco vertere. Pudet eas etiam nationis suæ, quod non Germanæ aut Galliæ procreatæ sint. Ita Patriam capillo transferunt. Male ac pessime sibi auspicantur flammeo capite. Flammeo capite,* ignem illum innuit perpetem, ut alibi appellat, & jugem. D. Hieronymus similiter: *Ne caput gemmis oneres, nec capillum irrufes, & ei aliquid de Gehennæ ignibus auspiceris.* Extat epist. ad Lætam, & indubie à Tertulliano, ut alia illius multa, tractum. *Pont.*

CAP. XIII.

Hominem duplici ratione mori; primum si anima corpus relinquat; deinde si anima in corpore adhuc manens, corporeas illecebras contemnat, voluptatesque & affectiones omnes exuat: ex his mortibus posteriorem hanc omnibus appetendam; priorem arcessandam non esse, sed exspectandum donec deus ipse animam à corpore dissolvat.

SED Scipio per quietem & cœlo, quod in præmium cedit beatis, & promissione immortalitatis animatus, tam gloriosam spem tamque inclytam magis magisque firmavit viso patre; de quo utrum viveret, cum adhuc videretur dubitare, quæsiverat. mortem igitur malle cœpit, ut viveret. nec flesse contentus viso parente, quem crediderat exstinctum, ubi loqui posse cœpit, hoc primum probare voluit nihil se magis desiderare, quam ut cum eo jam moraretur. [1] nec tam apud se quæ desiderabat facienda constituit, quam ante consuleret: quorum unum prudentiæ, alterum pietatis assertio est. Nunc ipsa vel consulentis vel præcipientis verba tractemus. *Quæso, inquam pater sanctissime atque optime, quoniam hæc est vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit. nisi enim cum Deus hic, cujus hoc templum est omne quod conspicis, istis te corporis custodiis liberaverit, huc*

[1] *Nec tam apud se*] Libri antiqui, *nec tamen,* quod verum est, syntaxi eadem qua Ovidius IV. Met.

Nec tamen ante adiit, etsi properabat adire,
Quam se composuit, quam circumspexit amictus.

Dein videtur legendum; *antequam consuleret,* cum una membrana. *Gronov.*

tibi aditus patere non poteſt. homines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum quem in templo hoc medium vides, quæ terra dicitur: hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas vocatis; quæ globoſæ & rotundæ divinis animatæ mentibus circos ſuos orbeſque conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi, Publi, & piis omnibus retinendus animus eſt in cuſtodia corporis: nec injuſſu ejus à quo ille eſt vobis datus, ex hominum vita migrandum eſt; ne munus aſſignatum à deo defugiſſe videamini. Hæc ſecta & præceptio Platonis eſt, qui in Phædone definit [2] homini non eſſe ſua ſponte moriendum. ſed in eodem tamen dialogo idem dicit mortem philoſophantibus appetendam, [3] & ipſam philoſophiam meditationem eſſe moriendi. hæc ſibi ergo contraria videntur: ſed non ita eſt. nam Plato duas mortes hominis novit. nec hoc nunc repeto quod ſuperius dictum eſt duas eſſe mortes; unam animæ, animalis alteram: ſed ipſius quoque animalis, hoc eſt hominis, duas aſſerit mortes; quarum unam natura, virtutes alteram præſtant. homo enim moritur, cum anima corpus relinquit ſolutum lege naturæ: mori etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore conſtituta corporeas illecebras philoſophia docente contemnit, & cupiditatum dulces inſidias reliquaſque omnes exuitur paſſiones. & hoc eſt quod ſuperius ex ſecundo virtutum ordine, quæ ſolis philoſophantibus aptæ ſunt, evenire ſignavimus. Hanc ergo mortem dicit Plato ſapientibus appetendam: illam vero, quam omnibus natura conſtituit, co-

[2] *Homini non eſſe ſua ſponte moriendum.* | Cebes apud Philoſophum quærit ex Socrate, quî dicat Μὴ θεμιτὸν εἶναι ἑαυτὸν βιάζεσθαι· Et inferius: Λύειν δέ γε αὐτὴν, ὥς φαμεν, προθυμοῦνται ἀεὶ μάλιστα οἱ φιλοσοφοῦντες ὀρθῶς, καὶ τὸ μελέτημα αὐτὸ τοῦτό ἐστι τῶν φιλοσόφων λύσις καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος. Gronov.

[3] *Et ipſam philoſophiam meditationem eſſe moriendi.* | Hæc fere ſententia corrumpendo fuit inſigni apud Senecam loco. Ait de morbo ſuo, quod ſuſpirium appellat. Epiſt. 55.

Itaque medici hanc meditationem mortis vocant.

Et ambigit vir eximius noſtraque tempeſtate medicinæ antiquæ princeps Hieron. Mercurialis, Lib. 6. cap. 16. Variarum lectionum, quæ proprie hæc fuerit ægritudo. Ὀρθόπνοιαν vix dicendam cenſet, cum ait Seneca intra horam deſinere conſueviſſe, illa vero diutius protrahatur. Ipſam itaque δύσπνοιαν vel cordis palpitationem ſtatuendam non reſtat, cum in ea non modo graviſſima anhelandi difficultas, quaſique ſuſpiratio, verum etiam præſentaneum ſuffocationis periculum fit. Nam inquit iterum Philoſophus, *Quis enim diu exſpirat?* Itaque ut ad rem; miratur hoc loco Mercurialis cur aiat Seneca medicos malum hoc *mortis* dixiſſe *meditationem.* Maluiſſet ille *exercitationem*, cum profiteatur ipſe Seneca nihil aliud eſſe ejuſmodi ægritudinem, quam animam agere. Præclare hæc Mercurialis, niſi quod ego ipſum ἆσθμα fuiſſe cenſeam; nam, ut diſerte Celſus, ἆσθμα *eſt cum vehementior eſt ſpirandi difficultas, & ſpirare æger ſine ſono & anhelitu non poſſit.* Et ſtatim, Ἆσθμα *&* ὀρθόπνοια *acuta eſſe conſueverunt;* δύσπνοια *poteſt diutius trahi.* Præclare tamen Mercurialis; & eo duce pedum mihi viſa via eſt. Senecæ, inquam, ſuam vocem & mentem eruiſſe mihi videor tali emendatione: *Modulationem mortis vocant.* Corruptio, ut dixi, à ſuperiori illi non diſſimili gnoma dimanaverit, quæ ſacro illi gregi in animo & calamo crebrior, quam hæc venuſte à Philoſopho efformata dicendi figura. *Modulationem* enim *mortis* quam ſignate dixerit funeſtum illum reciprocumque ſpiritum vel illud κύκνειον ᾆσμα à Martiale celebratum comprobaverit:

Dulcia defecta modulatur carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipſe ſui. Pont.

gi, vel inferri vel [4] accersiri vetat, docens expectandam esse naturam; & has causas hujus aperiens sanctionis, quas ex usu rerum, quæ in quotidiana conversatione sunt, mutuatur. ait enim eos, qui potestatis imperio truduntur in carcerem, non oportere inde diffugere, priusquam potestas ipsa quæ clausit abire permiserit; non enim vitari pœnam furtiva discessione, sed crescere. hoc quoque addit nos esse in dominio deorum, quorum tutela & providentia gubernamur. nihil autem esse invito domino de his quæ possidet ex eo loco, in quo suum constituerat, auferendum: & sicut qui vitam mancipio extorquet alieno, crimine non carebit; ita eum qui finem sibi, domino necdum jubente, quæsiverit, non absolutionem consequi sed reatum. hæc Platonicæ sectæ semina altius Plotinus exsequitur. Oportet, inquit, animam post hominem liberam corporeis passionibus inveniri; quam qui de corpore violenter extrudit liberam esse non patitur. qui enim sibi sua sponte necem comparat, aut pertæsus necessitatis aut metu cujusquam ad hoc descendit aut odio; quæ omnia inter passiones habentur. ergo etsi ante fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo exit extorta sordescit. deinde mortem debere ait animæ à corpore solutionem esse, non vinculum: exitu autem coacto animam circa corpus magis magisque vinciri. & revera ideo sic extortæ animæ diu circa corpus ejusve sepulturam vel locum in quo injecta manus est pervagantur: cum contra illæ animæ, quæ se in hac vita à vinculis corporeis philosophiæ morte dissolvunt, adhuc exstante corpore cœlo & sideribus inserantur. & ideo illam solam de voluntariis mortibus significat esse laudabilem, quæ comparatur, ut diximus, philosophiæ ratione, non ferro; prudentia non veneno. Addit etiam illam solam esse naturalem mortem, ubi corpus animam, non anima corpus relinquit. constat enim numerorum certam constitutamque rationem animas sociare corporibus. hi numeri dum supersunt, perseverat corpus animari; cum vero deficiunt, mox arcana illa vis solvitur, qua societas ipsa constabat. & hoc est quod fatum & fatalia vitæ tempora vocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atque perpetua est; sed impletis numeris corpus fatiscit: nec anima lassatur animando; sed officium suum deserit corpus, cum jam non possit animari. hinc illud est doctissimi vatis:

Explebo numerum reddarque tenebris.

Hæc est igitur naturalis vere mors, cum finem corporis solus numerorum suorum defectus apportat; non cum extorquetur vita corpo-

[4] *Accersiri vetat.* | Legitur hoc verbum etiam 1 Sat. 16. *Accersita est ab Ægypto auctoritas.* 11 Sat. 11. *Accersebantur autem murenæ ab usque freto Siculo.* Sed hæc scribentium errata esse mihi exploratum est: nam melius habes cap. præced. *Illa quidem sursum arcessita sunt.* Infra autem hoc cap. *Celerem finem spe futura beatitatis arcessit.* Et alibi quod fortissime me huc attrahit, est quod videam etiam Virgilio impingi id verbi, lib. 4. Sat. cap. 5. quasi scripsisset. *Si potuit manes accersere conjugis Orpheus,* cum ab omni memoria ibi lectum sit *arcessere* agnoscente etiam Servio. *Gronov.*

ti adhuc idoneo ad continuationem ferendi. Nec levis est differentia vitam vel natura vel sponte solvendi. anima enim, cum à corpore deseritur, potest in se nihil retinere corporeum, si se purè cum in hac vita esset, instituit: cum verò ipsa de corpore violenter extruditur, quia exit rupto vinculo non soluto, fit ei ipsa necessitas occasio passionis; & malis, vinculum dum rumpit, inficitur. Hanc quoque superioribus adjicit rationem non sponte pereundi. Cum constet, inquit, remunerationem animis illic esse tribuendam pro modo perfectionis, ad quam in hac vita unaquæque pervenit: non est præcipitandus vitæ finis, cum adhuc proficiendi esse possit accessio. Nec frustra hoc dictum est; nam in arcanis de animæ reditu disputationibus, fertur in hac vita delinquentes similes esse super æquale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate præsto sit surgere: animas vero ex hac vita cum delictorum sordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptum ex alto præcipitique delapsi sunt, unde facultas numquam sit resurgendi. ideo ergo concessis utendum vitæ spatiis, ut sit perfectæ purgationis major facultas. Ergo, inquies, qui jam perfecte purgatus est manum sibi debet inferre, cum non sit ei causa remanendi: quia profectum ulterius non requirit, qui ad supera pervenit. Sed hoc ipso, quo sibi celerem finem spe fruendæ beatitatis arcessit, irretitur laqueo passionis: quia spes, sicut timor, passio est. sed & cetera, quæ superior ratio disseruit, incurrit. Et hoc est quod Paulus filium spe vitæ verioris ad se venire properantem prohibet ac repellit: ne festinatum absolutionis ascensionisque desiderium magis eum hac ipsa passione vinciat ac retardet. nec dicit, quod nisi mors naturalis advenerit emori non poteris, sed, huc venire non poteris. *nisi enim, cum deus,* inquit, *istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest*: quia scit jam receptus in cœlum nisi perfectæ puritati cœlestis habitaculi aditum non patere. pari autem constantia mors nec veniens per naturam timenda est, nec contra ordinem cogenda naturæ. Ex his quæ Platonem quæque Plotinum de voluntaria morte pronunciasse retulimus, nihil in verbis Ciceronis, quibus hanc prohibet, remanebit obscurum.

CAP. XIV.

Cur mundus hic universus, dei vocetur templum: quotuplici sensu accipiatur nomen animi: & quomodo mens homini cum sideribus communis esse dicatur: tum variæ de animi natura sententiæ: quid inter stellam & sidus intersit: quid sphæra, quid orbis, quid circus: stellæ errantes unde nomen acceperint.

SED illa verba, quæ præter hoc sunt inserta, repetamus: *Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium vides, quæ terra dicitur: hisque animus datus est*

est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis; quæ globosæ & rotundæ divinis animatæ mentibus, circos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. De terra, cur globus dicatur in medio mundo positus, plenius differemus cum de novem sphæris loquemur. Bene autem universus mundus dei templum vocatur; propter illos qui æstimant nihil esse aliud deum, nisi cœlum ipsum & cœlestia ista quæ cernimus. ideo ut summi omnipotentiam dei ostenderet [1] posse vix intelligi, numquam posse videri; quicquid humano subjicitur aspectui, templum ejus vocavit, qui sola mente concipitur; ut, qui hæc veneratur ut templa, cultum tamen maximum debeat conditori; sciatque quisquis in usum templi hujus inducitur ritu sibi vivendum sacerdotis. unde & quasi quodam publico præconio tantam humano generi divinitatem inesse testatur, ut universos siderei animi cognatione nobilitet. Notandum est, quod hoc loco animum & ut proprie & ut abusive dicitur posuit. animus enim proprie mens est. quam diviniorem anima nemo dubitavit. sed nonnunquam sic & animam usurpantes vocamus. cum ergo dicit; *hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus*: mentem præstat intelligi, quæ nobis propriecum cœlo sideribusque communis est. cum vero ait; *retinendus animus est in custodia corporis*: ipsam tunc animam nominat quæ vincitur custodia corporali, cui mens divina non subditur. Nunc qualiter nobis animus, id est mens, cum sideribus communis sit, secundum theologos differamus. Deus qui prima [2] causa est & vocatur, unus omnium [3] quæq; sunt quæq; videntur esse, princeps & origo est. hic superabundanti majestatis fecunditate de se mentem creavit. Hæc mens, quæ νοῦς vocatur, qua patrem inspicit, plenam similitudinem servat auctoris: animam vero de se creat posteriora respiciens. Rursus anima partem quam intuetur induitur, ac paulatim regrediente respectu in fabricam corporum, in corporea ipsa degenerat. habet ergo & purissimam ex mente, de qua est nata, rationem, quod λογικὸν vocatur; & ex sua natura accipit præbendi sensus præbendique incrementi seminarium. quorum unum αἰσθητικὸν, alterum φυτικὸν nuncupatur. sed ex his primum, id est λογικὸν, quod innatum sibi ex mente sumpsit, sicut verè divinum est, ita solis divinis aptum. reliqua duo, αἰσθητικὸν & φυτικὸν, ut à divinis recedunt, ita convenientia sunt caducis. Anima ergo [4] creans condensque corpora (nam ideo ab anima natura incipit, quam sapientes de deo & mente νοῦν nominant) ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quem nas-

[1] *Posse vix intelligi, nunquam posse videri.* | posterius *posse*, si non melius, at certe non pejus abest à libris vetustis. *Gronov.*

[2] *Causa est, & vocatur.* | Scripsit Macrobius *causa & est & voc.* Ita habent Mss. Ita locutus est supra, ita loquitur infra, *corpora quæ divina & sunt & videntur.* cap. 19. *Omnimodo medius & sit & habeatur.* Gron.

[3] *Quæque sunt, quæque videntur.* | Ut cap. 6. *Quod solus omnia, quæque sunt, quæque videntur esse, complexus est.* Sed Ms. optimus utroque loco, *quæcunque* de quo ἐπέχω, præsertim cum & v. Sat. cap. ult. *Grammaticorum omnium, quique sunt quique fuerunt, instructissimus.* Gronov.

[4] *Creans condensque corpora.* | Libri omnes *creans sibi cond.* Gronov.

 cendo

cendo de originis suæ hauserat copia, corpora illa divina vel supera, cœli dico & siderum, quæ prima condebat, animavit: divinæque mentes omnibus corporibus, quæ in formam teretem, id est, in sphæræ modum, formabantur infusæ sunt. & hoc est quod cum de stellis loqueretur, ait; *quæ divinis animatæ mentibus.* in inferiora vero ac terrena degenerans fragilitatem corporum caducorum deprehendit meram divinitatem mentis sustinere non posse; imo partem ejus vix solis humanis corporibus convenire: quia & sola videntur erecta, tanquam ad supera ab imis recedant, & sola cœlum facile tamquam semper erecta suspiciunt; solisque inest vel in capite sphæræ similitudo, quam formam diximus, solam mentis capacem. soli ergo homini rationem, id est, vim mentis infudit, cui sedes in capite est. sed & geminam illam sentiendi crescendique naturam, quia caducum est corpus, inseruit. Et hinc est, quod homo & rationis compos est & sentit & crescit, solaque ratione meruit præstare cæteris animalibus: quæ quia semper prona sunt & ex ipsa quoque suspiciendi difficultate à superis recesserunt, nec ullam divinorum corporum similitudinem aliqua sui parte meruerunt, nihil ex mente sortita sunt; & ideo ratione caruerunt: duo quoque tantum adepta sunt, sentire vel crescere. Nam si quid in illis similitudinem rationis imitatur, non ratio sed memoria est; & memoria non illa ratione mixta, [5] sed quæ hebetudinem sensuum quinque comitatur. de qua plura nunc dicere, quoniam ad præsens opus non attinet, omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis est, quæ carent tam ratione quam sensu, & quia crescendi tantummodo usus in his viget, hac sola vivere parta dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expressit, nam & mundo animam dedit, & [6] ut puritati attestaretur, mentem vocavit. *Cœlum* enim, ait, *& terras, & maria & sidera spiritus intus alit*, id est, anima, sicut alibi pro spiramento animam dicit:

Quantum ignes animæque valent,

&, ut illius mundanæ animæ assereret dignitatem, mentem esse testatur:

Mens agitat molem.

nec non, ut ostenderet ex ipsa anima constare & animari universa quæ vivunt, addidit,

Inde hominum pecudumque genus:

& cetera. utque assereret eundem semper in anima esse vigorem, sed usum ejus hebescere in animalibus corporis densitate, adjecit: *Quantum non noxia corpora tardant*, & reliqua. Secundum hæc ergo cum ex summo deo mens, ex mente anima sit; anima vero & condat, & vita compleat omnia quæ sequuntur, cunctaque hic unus fulgor illuminet, & in universis appareat, ut in multis speculis per ordinem

5 *Sed quæ hebetudinem sensuum quinque comitatur.* | Est qui malit *habitudinem*, pro *hebetudinem*. *Pontan.*

6 *Ut puritati attestaretur.* | Mss. *puritati ejus att.* Tum pro *testatur*, illi *testatus est*. Gronov.

dinem poſitis vultus unus; cumque omnia continuis ſucceſſionibus ſe ſequantur, degenerantia per ordinem ad imum meandi: invenietur preſſius intuenti à ſummo deo uſque ad ultimam rerum fæcem una mutuis ſe vinculis religans & nuſquam interrupta connexio. & hæc eſt Homeri catena aurea, quam pendere de cœlo in terras deum juſſiſſe commemorat. His ergo dictis, ſolum hominem conſtat ex terrenis omnibus mentis, id eſt animi, ſocietatem cum cœlo & ſideribus habere communem. & hoc eſt quod ait: *hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas vocatis.* nec tamen ex ipſis cœleſtibus & ſempiternis ignibus nos dicit animatos. ignis enim ille licet divinum, tamen corpus eſt. nec ex corpore quamvis divino poſſemus animari; ſed unde ipſa illa corpora quæ divina & ſunt & videntur animata ſunt, id eſt, ex ea mundanæ animæ parte quam diximus de pura mente conſtare. & ideo poſtquam dixit: *hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus quæ ſidera & ſtellas vocatis:* mox adjecit; *quæ divinis animatæ mentibus*; ut per ſempiternos ignes, corpus ſtellarum; per divinas vero mentes, earum animas [7] manifeſta diſcretione ſignificet, & ex illis in noſtras venire animas vim mentis oſtendat. Non ab re eſt ut hæc de anima diſputatio in fine ſententias omnium, qui de anima videntur pronuntiaſſe, contineat. Plato dixit animam eſſentiam ſe moventem; Xenocrates numerum ſe moventem; Ariſtoteles ἐντελέχειαν; Pythagoras & Philolaus harmoniam; Poſſidonius ideam; Aſclepiades quinque ſenſuum exercitium ſibi conſonum; Hippocrates ſpiritum tenuem per corpus omne diſperſum; Heraclitus Ponticus lucem; Heraclitus phyſicus ſcintillam ſtellaris eſſentiæ; Zenon concretum corpori ſpiritum; Democritus ſpiritum inſertum atomis, hac facilitate motus, ut corpus illi omne ſit pervium; Critolaus peripateticus conſtare eam de quinta eſſentia; Hipparchus ignem; Anaximenes aëra; Empedocles & Critias ſanguinem; Parmenides ex terra & igne; Xenophanes ex terra & aqua; Boëthos ex aëre & igne; Epicurus ſpeciem ex igne, & aëre, & ſpiritu mixtam. Obtinuit tamen non minus de incorporalitate ejus quam de immortalitate ſententia. Nunc videamus quæ ſint hæc duo nomina quorum pariter meminit cum dicit: *quæ ſidera & ſtellas vocatis.* [8] neque enim hic res una gemina appellatione monſtratur, ut enſis & gladius: ſed ſunt ſtellæ quidem ſingulares, ut erraticæ quinque & ceteræ quæ

[7] *Manifeſtâ deſcriptione ſignificet.* | Præferam quod erat in membranis Modianis, *manifeſtâ diſcretione ſignificet.* Innuit enim diſcretionem ſive diſcrimen eſſe inter *ſempiternos ignes*, & *divinas mentes.* Pontan. Nullum vidi codicem, in quo non ſit *diſcretione*, quod omnino requiritur; & ideo contextum mutavi. *Gronov.*

[8] *Neque enim hic res una* | Reprehendere videtur Macrobium Laurentius Valla lib, 6. cap. 22. Eleg. quod exiſtimarit ex ſententia Ciceronis, ſtellas eſſe ſingulares, ut ſunt erraticæ; ſidera vero, quæ in aliquod ſignum, ſtellarum plurimum compoſitione formantur: ut Aries, Taurus. Additque Ciceronis loca alia, ubi *ſidus* & *ſidera* etiam planetas notant, Ut de Univerſitate: *itemque neſciunt hos ſiderum errores.* Eſt & alius locus Macrobii in Saturnalibus, qui ab eodem Valla notatur. Quam recte, apud eum vide lib. 1. cap. 13. Eleg. *Pont.*

non admixtæ aliis ſolæ feruntur. ſidera vero, quæ in aliquod ſignum ſtellarum plurium compoſitione formantur. ut aries, taurus, Andromeda, Perſeus, vel corona, & quæcunque variarum genera formarum in cœlum recepta creduntur. ſic & apud Græcos aſter & aſtron diverſa ſignificant. & aſter ſtella una eſt; aſtron ſignum ſtellis coactum, quod nos ſidus vocamus. Cum vero ſtellas globoſas & rotundas dicat, non ſingularium tantum exprimit ſpeciem, ſed & earum quæ in ſigna formanda convenerant. omnes enim ſtellæ inter ſe, etſi in magnitudine aliquam, nullam tamen habent in ſpecie differentiam. Per hæc autem duo nomina, ſolida ſphæra deſcribitur, quæ nec èx globo, ſi rotunditas deſit; nec ex rotunditate, ſi globus deſit, efficitur; cum alterum à forma, alterum ſoliditate corporis deferatur. Sphæras autem hic dicimus ipſarum ſtellarum corpora, quæ omnia hac ſpecie formata ſunt. dicuntur præterea ſphæræ & aplanes illa quæ maxima eſt, & ſubjectæ ſeptem per quas duo lumina & quinque vagæ diſcurrunt. circi vero & orbes duarum ſunt rerum duo nomina. & his nominibus quidem alibi aliter eſt uſus. nam & *orbem*, pro, *circulo* poſuit: ut *orbem lacteum* & *orbem*, pro, *ſphæra*: ut, *novem tibi orbibus vel potius globis.* ſed & circi vocantur qui ſphæram maximam cingunt, ut eos [9] ſequens tractatus inveniet; quorum unus eſt lacteus, de quo ait: *inter flammas circus elucens.* ſed hic horum nihil neque circi neque orbis nomine voluit intelligi. ſed eſt *orbis* in hoc loco ſtellæ una integra & peracta converſio, id eſt, ab eodem loco poſt emenſum ſphæræ, per quam movetur, ambitum in eundem locum regreſſus. Circus autem eſt hic linea ambiens ſphæram, ac veluti ſemitam faciens, per quam lumen utrinque diſcurrit, & inter quam vagantium ſtellarum error legitimus coërcetur. Quas ideo veteres errare dixerunt: quia & curſu ſuo feruntur, & contra ſphæræ maximæ, id eſt, ipſius cœli impetum contrario motu ad orientem ab occidente volvuntur. & omnium quidem par celeritas, [10] motus ſimilis & idem eſt modus meandi, ſed non omnes eodem tempore circos ſuos orbeſque conficiunt. & ideo eſt celeritas ipſa mirabilis. quia cum ſit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitatior eſſe poſſit aut ſegnior; non eodem tamen temporis ſpatio omnes ambitum ſuum peragunt. cauſam vero ſub eadem celeritate diſparis ſpatii aptius nos ſequentia docebunt.

9 *Sequens tractatus inveniet.* | Scripti quidam vel *oſtenderet*, vel *oſtendet*, ſed auſcultare vereor: nam tanquam ad hæc verba reſpiciens dicit hoc libro cap. 21. *Quid inter eos diſſenſionem fecerit, quæve magis ſit ſequenda ſententia, tractatus invenit.* Et id pro oſtendere hoc modo etiam cap. 6. legitur: *Præcedens autem tractatus invenit numeros & ante animam mundi fuiſſe.* Gron.

10 *Motus ſimilis & idem eſt modus meandi.* | Capite 21. *Cum ſit omnibus idem modus meandi: tantum eis diverſitatem temporis ſola ſpatiorum diverſitas facit.* Unde elucet modum meandi nihil eſſe aliud, quam ipſum motum & circuitus feſtinationem: ac proinde libens amplector, quod ſuggerit optimæ fidei membrana: *Motus ſimilis, id eſt, modus meandi.* Gronov.

CAP.

CAP. XV.

De undecim circulis cœlum ambientibus.

HIS de ſiderum natura & ſiderea hominum mente narratis, rurſus filium pater, ut in deos pius, ut in homines juſtus eſſet hortatus, præmium rurſus adjecit, oſtendens lacteum circulum virtutibus debitum & beatorum cœtu refertum. cujus meminit his verbis. *Erat autem is ſplendidiſſimo candore inter flammas circus elucens. quem vos, ut à Graiis accepiſtis, orbem lacteum nuncupatis.* *Orbis* hic idem quod *circus* in lactei appellatione ſignificat. [1] eſt autem lacteus unus è circis, qui ambiunt cœlum: & ſunt præter eum numero decem. de quibus quæ dicenda ſunt proferamus, cum de hoc competens ſermo proceſſerit. Solus ex omnibus hic ſubjectus eſt oculis; ceteris circulis magis cogitatione quam viſu comprehendendis. de hoc lacteo multi inter ſe diverſa ſenſerunt: cauſaſque ejus alii fabuloſas, naturales alii protulerunt. ſed nos fabuloſa reticentes, ea tantum, quæ ad naturam ejus viſa ſunt pertinere, dicemus. Theophraſtus lacteum dixit eſſe compagem, qua de duobus hemiſphæriis cœli ſphæra ſolidata eſt; & ubi oræ utrinque convenerant notabilem claritatem videri: Diodorus ignem eſſe denſatæ concretæque naturæ in unam curvi limitis ſemitam, diſcretione mundanæ fabricæ coacervante concretum; & ideo viſum intuentis admittere, reliquo igne cœleſti lucem ſuam nimia ſubtilitate diffuſam non ſubjiciente conſpectui: Democritus innumeras ſtellas breveſque omnes, quæ ſpiſſo tractu in unum coactæ ſpatiis, quæ anguſtiſſima interjacent, opertis vicinæ ſibi undique & ideo paſſim diffuſæ, lucis aſpergine continuum juncti luminis corpus oſtendunt. ſed Poſſidonius, cujus definitioni plurium conſenſus acceſſit, ait lacteum caloris eſſe ſiderei infuſionem; quam ideo adverſa Zodiaco curvitas obliquavit, ut, quoniam ſol numquam Zodiaci excedendo terminos expertem fervoris ſui partem cœli reliquam deſerebat, hic circus à via ſolis in obliquum recedens univerſitatem flexu calido temperaret. quibus autem partibus Zodiacum interſecet, ſuperius jam relatum eſt. hæc de lacteo. Decem autem alii, ut diximus, circi ſunt; quorum unus eſt ipſe Zodiacus, qui ex his decem ſolus potuit latitudinem hoc modo, quem referemus, adipiſci. Natura cœleſtium circulorum incorporalis eſt linea; quæ ita mente con-

[1] *Eſt autem lacteus unus è circis qui ambiunt cœlum.* | Imo non unus ille è cœli circulis, ſed unicus quodammodo in cœlo circulus. Errantium enim reliquique circuli nec re nec ſpecie tales, ſed *eos*, ut caute ſcripſit Capella, *Circulos non ita dicimus, ut liquentis naturæ diſcrimina corpulenta fingamus, ſed ut aſcenſus deſcenſuſque ad nos errantium demonſtremus.* Et de ipſo Lacteo paulo poſt: *Nam confinio ſeptentrionis circul[i] natus in finitorem antarcticæ regionis acclinans, pæne totum videtur permeare cœlum, quem quidam mihi deſipere videntur, qui circulum negaverunt.* Quæ verba in ſuſpicionem me ducunt ſcriptum paulo ante eidem Capellæ: *Ego præcepta potius edifferam diſciplinæ, ac undecim mundi circulos aſſevero*; pro quod editur *decem*. Pontan.

cipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere non possit. sed in Zodiaco latitudinem signorum capacitas exigebat. quantum igitur spatii lata dimensio porrectis sideribus occupabat, duabus lineis limitatum est: & tertia ducta per medium, ecliptica vocatur, quia cum cursum suum in eadem linea pariter sol & luna conficiunt, alterius eorum necesse est venire defectum: Solis; si ei tunc Luna succedat: Lunæ; si tunc adversa sit Soli. ideo nec Sol umquam deficit, nisi, cum tricesimus lunæ dies est; & nisi quinto decimo cursus sui die nescit Luna defectum. sic enim evenit ut aut lunæ contra solem positæ ad mutuandum ab eo solitum lumen, sub eadem inventus linea terræ conus obsistat, aut Soli ipsa succedens objectu suo ab humano aspectu lumen ejus repellat. In defectu ergo Sol ipse nil patitur, sed noster fraudatur adspectus. Luna vero circa proprium defectum laborat non accipiendo Solis lumen, cujus beneficio noctem colorat. quod sciens Vergilius disciplinarum omnium peritissimus, ait:

Defectus Solis varios, Lunæque labores.

Quamvis igitur trium linearum ductus Zodiacum & claudat & dividat; unum tamen circum auctor vocabulorum dici voluit antiquitas. Quinque alii, circuli paralleli vocantur. horum medius & maximus est æquinoctialis, duo extremitatibus vicini atque ideo breves: quorum unus septemtrionalis dicitur, alter australis. inter hos & medium duo sunt tropici, majores ultimis, medio minores; & ipsi ex utraque parte zonæ ustæ terminum faciunt. Præter hos alii duo sunt coluri; quibus nomen dedit imperfecta conversio. ambientes enim septemtrionalem verticem, atque inde in diversa diffusi & se in summo intersecant, & quinque parallelos in quaternas partes æqualiter dividunt, zodiacum ita intersecantes, ut unus eorum per arietem & libram, alter per cancrum atque capricornum meando decurrat: sed ad australem verticem non pervenire creduntur. duo, qui ad numerum prædictum supersunt; meridianus & horizon non scribuntur in sphæra: quia certum locum habere non possunt, sed pro diversitate circumspicientis habitantisve variantur. Meridianus est enim, quem sol cum super hominum verticem venerit ipsum diem medium efficiendo designat. &, quia globositas terræ habitationes omnium æquales sibi esse non patitur, non eadem pars cœli omnium verticem despicit. & ideo unus omnibus meridianus esse non poterit: sed singulis gentibus super verticem suum proprius meridianus efficitur. similiter sibi horizontem facit circumspectio singulorum. horizon est enim velut quodam circo designatus terminus cœli, quod super terram videtur. & quia ad ipsum verè finem non potest humana acies pervenire; quantum quisque oculos circumferendo conspexerit proprium sibi cœli quod super terram est, terminum facit. hinc horizon, quem sibi uniuscujusque circumscribit adspectus, ultra trecentos & sexaginta

[a] *In se continere.* | Membranarum altera *inter se*, sed optima cum chartaceo libro *intra se*, quod auctoris est. Habuimus supra: *Unitas innumeras species & de se creat & intra se continet.* Et sequitur: *quod intra horizontem suum continetur.* Gronov.

ginta ſtadios longitudinem [1] in ſe continere non poterit. centum enim & octoginta ſtadios non excedit acies contra videntis. ſed viſus cum ad hoc ſpatium venerit acceſſu deficiens in rotunditatem recurrendo curvatur. atque ita fit ut hic numerus ex utraque parte geminatus trecentorum ſexaginta ſtadiorum ſpatium, quod intra horizontem ſuum continetur efficiat; ſemperque quantum ex hujus ſpatii parte poſtera procedendo dimiſeris, tantum tibi de anteriore ſumetur: & ideo horizon ſemper quantacunque locorum tranſgreſſione mutatur. hunc autem, quem diximus, admittit adſpectum, aut in terris æqua planities, at pelagi tranquilla libertas, qua nullam oculis objicit offenſam. Nec te moveat quod ſæpe in longiſſimo poſitum montem videmus, aut quod ipſa cœla ſuperna ſuſpicimus. aliud eſt enim cum ſe oculis ingerit altitudo; aliud cum per planum ſe porrigit & extendit intuitus: in quo ſolo horizontis circus efficitur. Hæc de circis omnibus, quibus cœlum cingitur dicta ſufficiant. tractatum ad ſequentia transferamus.

CAP. XVI.

Qui fiat ut quædam ſtellæ nunquam à nobis videantur, & quanta ſtellarum omnium magnitudo.

EX quo mihi omnia contemplanti præclare cætera & mirabilia videbantur. Erant autem hæ ſtellæ quas nunquam ex hoc loco vidimus, & eæ magnitudines omnium quas eſſe nunquam ſuſpicati ſumus, ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo citima terris luce lucebat aliena. ſtellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant. Dicendo; *Ex quo mihi omnia contemplanti,* [1] id quod ſupra retulimus affirmat; in ipſo lacteo Scipionis & parentum per ſomnium contigiſſe conventum. duo ſunt autem præcipua, quæ in ſtellis ſe admiratum refert, aliquarum novitatem, & omnium magnitudinem. Ac prius de novitate, poſt de magnitudine diſſeremus. Plene & docte adjiciendo, *quas nunquam ex hoc loco vidimus,* cauſam cur à nobis non videantur oſtendit. locus enim noſtræ habitationis ita poſitus eſt, ut quædam ſtellæ ex ipſo numquam poſſint videri. quia ipſa pars cœli, in qua ſunt, nunquam poteſt hic habitantibus apparere. pars enim hæc terræ, quæ incolitur ab univerſis hominibus, qui nos invicem ſcire poſſumus, ad ſeptemtrionalem verticem ſurgit: & ſphæralis convexitas auſtralem nobis uerticem in ima demergit. cum ergo ſemper circa terram ab ortu in occaſum cœli ſphæra volvatur; vertex hic, qui ſeptremtriones habet, quoquo verſum mundana volubilitate vertatur, quoniam ſuper nos eſt, ſemper à nobis videtur ac ſemper oſtendit

Arctos Oceani metuentes æquore tingui:

Auſtralis contra, quaſi ſemel nobis pro habitationis noſtræ poſitione

[1] *Id eſt quod ſupra retulimus affirmat.* | Lapſus ex Stephani officina propagatus; nam verbum ſubſtantivum neceſſario eradendum, & ſic Mss. *Gronov.*

demerſus, nec ipſe nobis umquam videtur, nec ſidera ſua, quibus & ipſe ſine dubio inſignitur, oſtendit. & hoc eſt quod poëta naturæ ipſius conſcius dixit,

Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Maneſque profundi.

Sed cum hanc diverſitatem cæleſtibus partibus vel ſemper vel numquam apparendi terræ globoſitas habitantibus faciat: ab eo qui in cœlo eſt omne ſine dubio cœlum videtur non impediente aliqua parte terræ, quæ tota puncti locum pro cœli magnitudine vix obtinet. Cui ergo auſtralis verticis ſtellas numquam de terris videre contigerat, ubi circumſpectu libero ſine offenſa terreni obicis viſæ ſunt, jure quaſi novæ admirationem dederunt. & quia intellexit cauſam propter quam eas numquam ante vidiſſet, ait; *erant autem hæ ſtellæ quas numquam ex hoc loco vidimus.* hunc locum demonſtrative terram dicens, in qua erat dum iſta narraret. ſequitur illa diſcuſſio, quid ſit quod adjecit; *& hæ magnitudines omnium, quas eſſe numquam ſuſpicati ſumus,* cur autem magnitudines, quas vidit in ſtellis, nunquam homines ſuſpicati ſunt, ipſe patefecit addendo: *ſtellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant.* nam quando homo, niſi quem doctrina philoſophiæ ſupra hominem, imo vere hominem, fecit, ſuſpicari poteſt ſtellam unam omni terra eſſe majorem, cum vulgo ſingulæ vix facis unius flammam æquare poſſe videantur? ergo tunc earum vere magnitudo aſſerta credetur, ſi majores ſingulas, quam eſt omnis terra, eſſe conſtiterit. quod hoc modo [2] licebit recognoſcas. Punctum dixerunt eſſe geometræ quod ob incomprehenſibilem brevitatem ſui in partes dividi non poſſit; nec ipſum pars aliqua, ſed tantummodo ſignum eſſe dicatur. phyſici, terram ad magnitudinem circi, per quem ſol volvitur, puncti modum obtinere docuerunt. Sol autem quanto minor ſit circo proprio deprehenſum eſt. manifeſtiſſimis enim dimenſionum rationibus conſtat, menſuram ſolis ducenteſimam ſextam decimam partem habere magnitudinis circi, per quem ſol ipſe diſcurrit. cum ergo [3] ſol ad circum pars certa ſit; terra vero ad circum ſolis punctum ſit, quod pars eſſe non poſſit: ſine cunctatione judicii ſolem conſtat terra eſſe majorem, ſi major eſt pars eo, quod partis nomen nimia brevitate ſui non capit. verum ſolis circo ſuperiorum ſtellarum circos certum eſt eſſe majores, ſi eo quod continetur, id quod continet majus eſt; cum hic ſit cæleſtium ſphærarum ordo, ut à ſuperiore unaquæque inferior ambiatur. unde & lunæ ſphæram quaſi à cœlo ultimam & vicinam terræ minimam dixit; cum terra ipſa

[2] *Licebit recognoſcas.* | Ut 1 Sat. 7. *Unde quæ ſciri fas eſt, Horus noſter licebit mecum recognoſcat.* Quare nec audiendi Mss. in quibus *licet*, ut ante Stephanum legebatur. *Gronov.*

[3] *Sol ad circum pars certa ſit.* | Rectius leges ex Mss. *ad circum ſuum.* Deinde Membranæ: *quod partis nomen nimia brevitate non capit.* omiſſo *ſui* Gronov.

4 in

4 in punctum quasi vere jam postrema deficiat. si ergo stellarum superiorum circi, ut diximus, circo solis sunt grandiores; singulæ autem hujus sunt magnitudinis ut ad circum unaquæque suum modum partis obtineant: sine dubio singulæ terra sunt ampliores, quam ad solis circum qui superioribus minor est, punctum esse prædiximus. De luna, si vere luce lucet aliena, sequentia docebunt.

4 *In punctum quasi vere jam postrema deficiat.* | Servant ad oram libri loco *vere, sphæra.* Quasi terram non sphæram dignare tur dixisse, sed sphæricum quasi punctum. Quod non absonum adeo fuerit. Prius tamen quis sollicitet? *Pont.*

CAP. XVII.

Cœlum quamobrem semper & in orbem moveatur: quo sensu summus vocetur deus: & ecquid stellæ, quas fixas vocant, suo etiam proprioque motu agantur.

HÆC cum Scipionis obtutus non sine admiratione percurrens ad terras usque fluxisset, & illic familiarius hæsisset: rursus avi monitu ad superiora revocatus est, ipsum à cœli exordio sphærarum ordinem in hæc verba monstrantis: *Novem tibi orbibus vel potius globis connexa sunt omnia; quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens & continens ceteros, in quo sunt infixi illi qui volvuntur stellarum cursus sempiterni: huic subjecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque cœlum è quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor qui dicitur Jovis; tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis. deinde subter mediam fere regionem sol obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio. tanta magnitudine ut cuncta sua luce lustret & compleat. hunc ut comites consequuntur Veneris alter; alter Mercurii cursus: infimoque orbe luna radiis solis accensa convertitur. infra autem eam nihil est nisi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos: supra lunam sunt æterna omnia. nam ea, quæ est media & nona tellus, neque movetur & infima est, & in eam feruntur omnia nutu suo pondera.* Totius mundi à summo in imum diligens in hunc locum collecta descriptio est; & integrum quoddam universitatis corpus effingitur, quod quidam τὸ πᾶν, id est, omne, dixerunt. unde & hic dicit: *connexa sunt omnia.* Vergilius vero magnum corpus vocavit:

Et magno se corpore miscet.

Hoc autem loco Cicero rerum quærendarum jactis seminibus, multa nobis excolenda legavit. de septem subjectis globis ait; *qui versantur retro contrario motu atque cœlum.* quod cum dicit; admonet, ut quæramus, si versatur cœlum: & si illi septem & versantur & contrario motu moventur; aut si hunc esse sphærarum ordinem quem

Cicero refert, Platonica consentit auctoritas: &, si vere subjectæ sint: quo pacto stellæ earum omnium zodiacum lustrare dicantur, cum zodiacus & unus & in summo cœlo sit: quæve ratio in uno Zodiaco aliarum cursus breviores aliarum faciat longiores. hæc enim omnia in exponendo earum ordine necesse est asserantur. & postremo, qua ratione in terram ferantur, sicut ait, *omnia nutu suo pondera.* Versari cœlum mundanæ animæ natura & vis & ratio docet. cujus æternitas in motu est; quia numquam motus relinquit, quod vita non deserit: nec ab eo vita discedit, in quo viget semper agitatus. igitur & cæleste corpus, quod mundi anima futurum sibi immortalitatis particeps fabricata est, ne umquam vivendo deficiat, semper in motu est & stare nescit: quia nec ipsa stat anima qua impellitur. nam cum animæ, quæ incorporea est, essentia sit in motu; primum autem omnium cœli corpus anima fabricata sit: sine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migravit. cujus vis integra & incorrupta non deserit, quod primum cæpit movere. ideo vero cæli motus necessario volubilis est; quia cum semper moveri necesse sit; ultra autem locus nullus sit quo se tendat accessio; continuatione perpetuæ in se reditionis agitatur. ergo in quo potest vel habet, currit, & accedere ejus revolvi est: quia sphæræ spatia & loca complectentis omnia unus est cursus, rotari. sed & sic animam sequi semper videtur, quæ in ipsa universitate discurrit. Dicemus ergo quod eam numquam reperiat, si semper hanc sequitur. imo semper eam reperit; quia ubique tota, ubique perfecta est. cur ergo si quam quærit reperit non quiescit? quia & illa requietis est inscia. staret enim si usquam stantem animam reperiret. cum vero illa, ad cujus appetentiam trahitur, semper in universa se fundat; semper & corpus se in ipsam, & per ipsam retorquet. hæc de cælestis volubilitatis arcano pauca de multis Plotino auctore reperta sufficiant. Quod autem hunc istum extimum globum, qui ita volvitur, summum deum vocavit; non ita accipiendum est, ut ipse prima causa & deus ille omnipotentissimus existimetur: cum globus ipse, quod cœlum est, animæ sit fabrica, anima ex mente processerit; mens ex deo, qui vere summus est, procreata sit. sed summum quidem dixit ad ceterorum ordinem, qui subjecti sunt: unde mox subjecit; *arcens & continens ceteros.* deum vero quod non modo immortale animal ac divinum sit, plenum inclytæ ex illa purissima mente rationis; sed quod & virtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam summitatis sequuntur, aut ipse faciat aut ipse contineat, ipsum denique Jovem veteres vocaverunt, & apud theologos Jupiter est mundi anima. hinc illud est:

Ab Jove principium Musæ. Jovis omnia plena.

quod de Arato poëtæ alii mutuati sunt, qui de sideribus locuturus à cælo, in quo sunt sidera, exordium sumendum esse decernens,

[1] ab Jove incipiendum esse memoravit. hinc Juno & soror ejus & conjunx vocatur. est autem Juno aër: & dicitur soror; quia isdem seminibus, quibus cælum, etiam aër est procreatus: conjunx; quia aër subjectus est cælo. his illud adjiciendum est; quod præter duo lumina & stellas quinque, quæ appellantur vagæ, reliquas omnes alii infixas cælo nec nisi cum cælo moveri; alii, quorum assertio vero proprior est, has quoque dixerunt suo motu, præter quod cum cœli conversione feruntur, accedere: sed propter immensitatem extimi globi excedentia credibilem numerum secula in una eas cursus sui ambitione consumere; & ideo nullum earum motum ab homine sentiri: cum non sufficiat humanæ vitæ spatium ad breve saltem punctum tam tardæ accessionis deprehendendum. hinc Tullius nullius sectæ inscius veteribus approbatæ simul attigit utramque sententiam dicendo: *in quo sunt infixi illi qui volvuntur stellarum cursus sempiterni.* nam & in fixos dixit, & cursus habere non tacuit.

[1] *Ab Jove incipiendum.* | Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα. Quo principio & in Ptolemæo Theocritus est usus. *Camerarius.*

CAP. XVIII.

Stellas errantes contrario quam cœlum motu versari.

NUnc utrum illi septem globi, qui subjecti sunt, contrario, ut ait, quam cælum vertitur, motu ferantur, argumentis ad verum ducentibus requiramus. Solem ac lunam & stellas quinque quibus ab errore nomen est, præter quod secum trahit ab ortu in occasum cæli diurna conversio, ipsa suo motu in orientem ab occidente procedere non solum [1] literarum profanis, sed multis quoque doctrina initiatis, abhorrere à fide ac monstro simile judicatum est: sed apud pressius intuentes ita verum esse constabit, ut non solum mente concipi, sed oculis quoque ipsis possit probari. tamen ut nobis de hoc sit cum pertinaciter negante tractatus, age, quisquis tibi hoc liquere dissimulas, simul omnia quæ vel contentio sibi fingit detractans fidem, vel quæ ipsa veritas suggerit in divisionis membra mittamus. Has erraticas cum luminibus duobus aut infixas cælo, ut alia sidera, nullumque sui motum nostris oculis indicare, sed ferri mundanæ conversionis impetu, aut moveri sua quoque accessione dicemus. rursus, si moventur: aut cæli viam sequuntur ab ortu in occasum & communi & suo motu meantes; aut contrario recessu in orientem ab occidentis parte versantur. præter hæc, ut opinor, nihil potest vel esse vel fingi. nunc videamus quid ex his poterit verum probari. Si infixæ essent: numquam ab eadem statione dis-

[1] *Literarum profanis.* | Ita Minucius in Octavio suo: *Audere quosdam & hos studiorum rudes, literarum profanos, expertes artium nisi sordidarum, certum aliquid de summa rerum & majestate decernere.* Gronov.

cederent;

cederent; ſed in iſdem locis ſemper, ut aliæ, viderentur. ecce enim de infixis vergiliæ nec à ſui umquam ſe copulatione diſpergunt; nec hyadas, quæ vicinæ ſunt, deſerunt; aut Orionis proximam regionem relinquunt. ſeptemtrionum quoque compago non ſolvitur. anguis qui inter eos labitur ſemel circumfuſum non mutat amplexum. hæ vero modo in hac modo in illa cæli regione viſuntur. & ſæpe cum in unum locum duæ pluresve convenerint, & à loco tamen in quo ſimul viſæ ſunt & à ſe poſtea ſeparantur. ex hoc eas non eſſe cælo infixas oculis quoque approbantibus conſtat. igitur moventur. nec negare hoc quiſquam poterit, quod viſus affirmat. quærendum eſt ergo utrum ab ortu in occaſum an in contrarium motu proprio revolvantur. ſed & hoc quærentibus nobis non ſolum manifeſtiſſima ratio ſed viſus quoque ipſe monſtrabit. [2] conſideremus enim ſingulorum ordinem, quibus zodiacum diviſum vel diſtinctum videmus, & ab uno ſigno quolibet ordinis ejus ſumamus exordium. Cum aries exoritur, poſt ipſum taurus emergit: hunc gemini ſequuntur, hos cancer, & per ordinem reliqua ſigna. ſi iſtæ ergo in occidentem ab oriente procederent: non ab ariete in taurum, qui retro locatus eſt; nec à tauro in geminos ſignum poſterius volverentur: ſed à geminis in taurum, & à tauro in arietem recta & mundanæ volubilitatis conſona acceſſione prodirent. cum vero à primo in ſignum ſecundum, à ſecundo ad tertium, & inde ad reliqua, quæ poſteriora ſunt, revolvantur; ſigna autem infixa cælo ferantur: ſine dubio conſtat, has ſtellas non cum cœlo ſed contra cœlum moveri. hoc ut plene liqueat, adſtruamus de lunæ curſu, qui & claritate ſui & velocitate notabilior eſt. Luna, poſtquam à ſole diſcedens novata eſt, ſecundo fere die circa occaſum videtur, & quaſi vicina ſoli quem nuper reliquit. poſtquam ille demerſus eſt; ipſa cœli marginem tenet antecedenti ſuperoccidens. tertio die tardius occidit quam ſecundo; & ita quotidie longius ab occaſu recedit, ut ſeptimo die circa ſolis occaſum in medio cœlo ipſa videatur: poſt alios vero ſeptem, cum ille mergit, hæc oritur: adeo media parte menſis dimidium cœlum, id eſt, unum hemiſphærium, ab occaſu in orientem recedendo metitur. rurſus poſt ſeptem alios circa ſolis occaſum latentis hemiſphærii verticem tenet. & hujus rei indicium eſt, quod medio noctis exoritur: poſtremo totidem diebus exemptis ſolem denuo comprehendit, & vicinus videtur ortus amborum, quamdiu ſoli ſuccedens rurſus novetur, & rurſus recedens paulatim ſemper in orientem regrediendo relinquat occaſum. Sol quoque ipſe non aliter quam ab occaſu in orientem movetur; &, licet tardius receſſum ſuum quam luna conficiat (quippe qui tanto tempore [3] ſignum unum emetiatur, quanto totum zodiacum luna diſcurrit) manifeſta tamen & ſub-

2 *Conſideremus enim ſingulorum ordinem, quibus.* | Nonne res ipſa ſcribi poſtulet? *ſignorum ordinem.* Nam & ſequitur continuo, *& ab uno ſigno quolibet,* &c. *Pontan.*

3 *Signum unum emetiatur.* | Libri vetuſti *unumquodque.* Gronov.

jecta oculis motus sui præstat indicia. hunc enim in ariete esse ponamus. quod, quia æquinoctiale signum est, pares horas somni & diei facit. in hoc signo cum occidit; libram, id est, scorpii chelas mox oriri videmus: & apparet taurus vicinus occasui. nam & vergilias & hyadas partes tauri clariores non multo post sole mergente videmus. sequenti mense sol in signum posterius, id est, in taurum recedit: & ita fit ut neque vergiliæ neque alia pars tauri illo mense videatur. signum enim, quod cum sole oritur & cum sole occidit, semper occulitur. adeo ut & vicina astra solis propinquitate celentur. nam & canis tunc, quia vicinus tauro est, non videtur tectus lucis propinquitate. & hoc est quod Vergilius ait;

Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & adverso cedens canis occidit astro.

non enim vult intelligi tauro oriente cum sole, mox in occasum ferri canem, qui proximus tauro est; sed occidere eum dixit tauro gestante solem: quia tunc incipit non videri sole vicino. tunc tamen occidente sole libra adeo superior invenitur; ut totus scorpius ortus appareat: gemini vero vicini tunc videntur occasui. rursus, post tauri mensem gemini non videntur; quod in eos solem migrasse significat. post geminos recedit in cancrum: & tunc, cum occidit, mox libra in medio cælo videtur. adeo constat solem tribus signis peractis, id est, ariete & tauro & geminis, ad medietatem hemisphærii recessisse. denique, post tres menses sequentes, tribus signis quæ sequuntur emensis. cancrum dico, leonem & virginem, invenitur in libra, quæ rursus æquat noctem diei, & dum in ipso signo occidit, mox oritur aries, in quo sol ante sex menses occidere solebat. ideo autem occasum magis ejus quam ortum eligimus proponendum; quia signa posteriora post occasum videntur, &, dum ad hæc quæ sole mergente videri solent, solem redire monstramus, sine dubio eum contrario motu recedere, quam cœlum movetur, ostendimus. Hæc autem, quæ de sole & luna diximus, etiam quinque stellarum recessum assignare sufficient. pari enim ratione in posteriora signa migrando semper mundanæ volubilitati contraria recessione versantur.

CAP. XIX.

Quem Cicero & quem Plato Soli inter errantes ſtellas aſſignaverint ordinem: cur luna lumen ſuum mutuetur à ſole, ſicque luceat ut tamen non calefaciat. dehinc cur ſol non abſolute ſed fere medius inter planetas eſſe dicatur. unde ſideribus nomina: & cur ſtellarum errantium aliæ adverſæ nobis ſint, aliæ proſperæ.

HIS aſſertis de ſphærarum ordine pauca dicenda ſunt. in quo diſſentire à Platone Cicero videri poteſt: cum hic ſolis ſphæram quartam de ſeptem, id eſt, in medio, locatam dicat. Plato a luna ſurſum ſecundam, hoc eſt, inter ſeptem à ſummo locum ſextum tenere commemoret. Ciceroni Archimedes & Chaldæorum ratio conſentit. Plato Ægyptios omnium philoſophiæ diſciplinarum parentes ſecutus eſt, qui ita ſolem inter lunam & Mercurium locatum volunt, [1] ut ratione tamen deprehenderint & edixerint, cur à nonnullis ſol ſupra Mercurium ſupraque Venerem eſſe credatur. nam nec illi, qui ita æſtimant, à ſpecie veri procul aberrant. opinionem vero iſtius permutationis hujuſmodi ratio perſuaſit. A Saturni ſphæra, quæ eſt prima de ſeptem, uſque ad ſphæram Jovis à ſummo ſecundam, interjecti ſpatii tanta diſtantia eſt, ut zodiaci ambitum ſuperior triginta annis, duodecim vero annis ſubjecta conficiat. rurſus tantum à Jove ſphæra Martis recedit, ut eundem curſum biennio peragat. Venus autem tanto eſt regione Martis inferior, ut ei annus ſatis ſit [2] ad zodiacum peragrandum jam vero ita Veneri proxima eſt ſtella Mercurii, & Mercurio ſol propinquus; ut hi tres cælum ſuum pari temporis ſpatio, id eſt, anno, plus minuſve circumeant, igitur & Cicero hos duos curſus comites ſolis vocavit, quia in ſpatio pari longe à ſe numquam recedunt. luna autem tantum ab his deorſum recedit, ut quod illi anno, viginti octo diebus ipſa conficiat, ideo neque de trium ſuperiorum ordine, quem

[1] *Ut ratione tamen deprehenderint & edixerint.* | Animo meo poſtrema hîc vocula ſpuria ſit. Suggerit ad marginem Lugdunenſis: *elicuerint.* Fallor? aut ſcripſit Aurelius, *delicuerint*, quod nos *delicaverint* aut *declaraverint* dixiſſemus. Nonius: *Delica eſt aperi vel explana.* Titinnius, *Quid iſtuc eſt? aut quid iſtic ſibi vult ſermo, mater delica.* Pont. Non parva lectionis in Mss. eſt varietas: ſed antiquiſſimus: *ut rationem tamen & deprehenderint & edixerint*, Quod forte verum eſt: nam & lib. 2. cap. ult. *Poſtquam quanta & quam divina præmia virtutibus debeantur, edixit.* Suſpicor tamen fuiſſe olim, *& ediderint.* Eſt enim interdum edere id ipſum, quod & *prodere* dicunt & divulgare. Cicero 3. de legibus: *apud eoſdem qui magiſtratu abierint, edant & exponant, quid in magiſtratu geſſerint.* Gronov.

[2] *Ad zodiacum peragrandum.* | Conſueta Aſtrologis & Arateorum ſcholiaſtæ & infra noſtro quoque loquendi ratio. Sed non fuerat hoc loco expellenda vetus ſcriptura, quæ apparet in ſcriptis *ad Zodiacum peragendum* quæ melior eſt. Sic cap. præced. *Solem tribus ſignis peractis*, &c. hoc eſt, emenſis. Quintilianus decl. 1. *Nec tota tibi penatium ſacra peragenda ſunt.* & Ovidius illic à patre meo adductus: *Cum ſol duodena peregit Signa.* Infra quoque non male ſcripti, *ideo & Cicero.* Item, *luna a. t. ab his deorſum receſſit.* Gronov.

manifeſte

manifeste clareque distinguit immensa distantia, neque de lunæ regione, quæ ab omnibus multum recessit, inter veteres aliqua fuit dissensio. horum vero trium sibi proximorum Veneris, Mercurii & Solis ordinem vicinia confudit; sed apud alios. nam Ægyptiorum sollertiam ratio non fugit: quæ talis est. [3] Circulus, per quem sol discurrit à Mercurii circulo ut inferior ambitur. illum quoque superior circulus Veneris includit: atque ita fit ut hæ duæ stellæ, cum per superiores circulorum suorum vertices currunt, intelligantur supra solem locatæ: cum vero per inferiora commeant circulorum; sol eis superior æstimetur. Illis ergo qui sphæras earum sub sole dixerunt, hoc visum est ex illo stellarum cursu qui nonnumquam, ut diximus, videtur inferior; qui & vere notabilior est, quia tunc liberius apparet. nam cum superiora tenent, magis radiis occuluntur. & ideo persuasio ista convaluit; & ab omnibus pœne hic ordo in usum receptus est: perspicacior tamen observatio meliorem ordinem deprehendit, quem præter indaginem visus hæc quoque ratio commendat; quod lunam, quæ luce propria caret & de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse subjectam. hæc enim ratio facit lunam non habere lumen proprium, ceteras omnes stellas lucere suo, quod illæ supra solem locatæ in ipso purissimo æthere sunt, in quo omne, quicquid est, lux naturalis & sua est: quæ tota cum igne suo ita sphæræ solis incumbit, ut cœli zonæ, quæ procul à sole sunt, perpetuo frigore oppressæ sint, sicut infra ostendetur. luna vero, quia sola ipsa sub sole est & caducorum jam regioni luce sua carenti proxima, [4] lucem nisi de superposito sole, cui resplendet, habere non potuit. [5] denique quia totius mundi ima pars terra est; ætheris autem ima pars luna est; lunam quoque terram sed æthereampvocaverunt; immobilis tamen, ut terra, esse non potuit, quia in sphæra, quæ volvitur, nihil manet immobile præter centrum. mundanæ autem sphæræ terra centrum est; ideo sola immobilis perseverat. Rursus terra accepto solis lumine clarescit

[3] *Circulus per quem Sol discurrit, à Mercurii circulo* | Respexit ingeniosissimus seculi sui Nicolaus Copernicus: *Quapropter*, inquit, *minime contemnendum arbitror, quod M. Capella, qui Encyclopædian scripsit, & quidam alii Latinorum percalluerunt. Existimant enim quod Venus & Mercurius circumerrant Solem in medio existentem, & eam ob causam ab illo non ulterius digredi putant, quam suorum convexitas orbium patiatur, quoniam terram non ambiunt ut cæteri, sed absidas conversas habent.* Quam deinde solertiam æmulus Clarissimus ille Danorum & ævi nostri Atlas, vir inlustris Tycho Brahe, non Soli Cœlove, ut Torinensis ille torpentem quietem, sed naturæ eorum, quæ ut anima nostra in motu semper convenientissimum habitum tribuit, assimilem plane Ægyptiorum huic, uti noster sentit; ut Capella, Pythagoræ invento. Tychonianas vero hypotheses ipsas, cœlesti ingenio & cura elaboratas (quod nos, dum in insula Ponti Danici Venusia jucundissime cum eo degimus penitius didicimus) agnoscet aliquando nec mirabitur satis, nostra aut postera ætas. *Pontan.*

[4] *Lucem nisi de superposito Sole, cui resplendet* | Malim, *desuper opposito.* Dixit jam ante, *Sic enim evenit, ut aut Luna contra Solem posita ad mutuandum ab eo solitum lumen* Idem.

[5] *Denique quia totius mundi una pars terra est; ætheris autem una pars luna est* | Legendum omnino cum Modio, *ima pars terra est.* item; *ima pars luna est*; utrobique inquam *ima* pro *una* reponendo. *Idem.*

tantum-

tantummodo, non relucet; luna ſpeculi inſtar, lumen quo illuſtratur emittit: quia illa aëris & aquæ, quæ per ſe concreta & denſa ſunt, fæx habetur, & ideo extrema vaſtitate denſata eſt, nec ultra ſuperficiem quavis luce penetratur: hæc licet & ipſa finis eſt, ſed liquidiſſimæ lucis & ignis ætherei, ideo quamvis denſius corpus ſit quam cetera cœleſtia, ut multo tamen terreno purius, ſit acceptæ luci penetrabilis adeo, ut eam de ſe rurſus emittat, nullum tamen ad nos perferentem ſenſum caloris, quia lucis radius, cum ad nos de origine ſua, id eſt, de ſole pervenit, naturam ſecum ignis de quo naſcitur devehit: cum vero in lunæ corpus infunditur & inde reſplendet, ſolam refundit claritudinem, non calorem. nam & ſpeculum, cum ſplendorem de ſe vi oppoſiti eminus ignis emitit, ſolam ignis ſimilitudinem carentem ſenſu caloris oſtendit. Quem ſoli ordinem Plato dederit vel ejus auctores, quoſve Cicero ſecutus quartum locum globo ejus aſſignaverit, vel quæ ratio perſuaſionem hujus diverſitatis induxerit, & cur dixerit Tullius, *infimoque orbi luna radiis ſolis accenſa convertitur*, ſatis dictum eſt. ſed his hoc adjiciendum eſt, cur Cicero, cum quartum de ſeptem ſolem velit, quartus autem inter ſeptem non fere medius ſed omnimodo medius & ſit & habeatur, non abrupte medium ſolem ſed fere medium dixerit his verbis: *deinde ſubter mediam fere regionem ſol obtinet.* ſed non vacat [6]adjectio, quam hæc pronunciatio temperat. nam ſol quartum locum obtinens mediam regionem tenebit numero, ſpatio non tenebit. ſi inter ternos enim ſummos & imos locatur, ſine dubio medius eſt numero: ſed totius ſpatii quod ſeptem ſphæræ occupant, dimenſione perſpecta, regio ſolis non invenitur in medio ſpatio locata; quia magis à ſummo ipſe quam ab ipſo receſſit ima poſtremitas, quod ſine ulla diſceptationis ambage compendioſa probabit aſſertio. Saturni ſtella, quæ ſumma eſt, Zodiacum triginta annis peragrat; ſol medius anno uno; luna ultima uno menſe non integro. tantum ergo intereſt inter ſolem & Saturnum, quantum inter unum & triginta; tantum inter lunam ſolemque, quantum inter duodecim & unum. Ex his apparet totius à ſummo in imum ſpatii certam ex media parte diviſionem ſolis regione non fieri. ſed quia hic de numero loquebatur, in quo vere qui quartus, & medius eſt; ideo pronunciavit quidem medium, ſed, propter latentem ſpatiorum diviſionem, verbum quo hanc definitionem temperaret adjecit. Notandum, quod eſſe ſtellam Saturni & alteram

[6] *Adjectio, quam hæc pronunciatio temperat*] Certe pronunciatio hæc non temperat adjectionem, hoc eſt, particulam *fere*, ſed ipſi particulæ ineſt vis pronunciationem iſtam temperandi, ne præciſe &, ut ait, auctor, abrupte medius Sol pronuncietur. Itaque relicto Stephano ſequamur potius veteres editos & ſcriptos, in quibus eſt: *adjectio fere* (hoc ex MSs. addo, nam in editis omiſſum) *qua hæc pronunciatio temperatur.* Et eodem modo poſtea reponendum, *ſed propter ſpatiorum dimenſionem adjecit verbum fere, quo hanc definitionem temperat.* Hic namque ordo ab iiſdem exhibetur, omiſſo τοῦ *latentem* & *dimenſionem* non *diviſionem*, tum adjecta particula. *Gronov.*

alteram Jovis, Martis aliam, non naturæ conſtitutio ſed [7] humana perſuaſio eſt; quæ *ſtellis numeros & nomina fecit.* non enim ait illam quæ Saturnia eſt, ſed *quam in terris Saturniam nominant*; &, *ille fulgor qui dicitur Jovis*, &, *quem Martium dicitis.* adeo expreſſit in ſingulis nomina hæc [8] non eſſe inventa naturæ ſed hominum commenta ſignificationi diſtinctionis accommoda. Quod vero fulgorem Jovis humano generi proſperum & ſalutarem, contra Martis rutilum & terribilem terris vocavit, alterum tractum eſt ex ſtellarum colore, (nam fulget Jovis, rutilat Martis) alterum ex tractatu eorum, qui de his ſtellis ad hominum vitam manare volunt adverſa vel proſpera. nam plerumque de Martis ſtella terribilia, de Jovis ſalutaria evenire definiunt. cauſam ſi quis forte altius quærat, [9] unde divinis malivolentia, ut ſtella malefica eſſe dicatur (ſicut de Martis & Saturni ſtellis exiſtimatur) aut cur notabilior benignitas Jovis & Veneris inter genethliacos habeatur, cum ſit divinorum una natura; in medium proferam rationem apud unum omnino, quod ſciam, lectam. nam Ptolemæus in libris tribus, quos de harmonia compoſuit, patefecit cauſam quam breviter explicabo. [10] Certi ſunt numeri, per quos inter omnia, quæ ſibi conveniunt junguntur & aptantur, fit jugabilis competentia; nec quicquam poteſt alteri niſi per hos numeros convenire. [11] ſunt autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris, quadruplus. quæ hoc loco interim quaſi nomina numerorum accipias volo. in ſequentibus vero, dum de harmonia cœli loquemur, quid ſint hi numeri, quidve poſſint opportunius aperiemus. modo hoc noſſe ſufficiat, quia ſine his numeris nulla colligatio, nulla poteſt eſſe concordia. vitam vero noſtram præcipue ſol & luna moderantur. nam cum ſint caducorum corporum hæc duo propria, ſentire vel creſcere; αἰσθητικὸν, id eſt, ſentiendi natura, de ſole; φυτικὸν autem, id eſt, creſcendi natura, de lunari ad nos globoſitate perveniunt. ſic utriuſque luminis beneficio hæc nobis conſtat vita qua fruimur. Converſatio tamen noſtra & proventus actuum tam ad ipſa duo lumina, quam ad quinque vagas ſtellas refertur. ſed harum ſtellarum alias interventus numerorum, quorum ſupra fecimus mentionem, cum luminibus bene jungit ac ſociat; alias nullus ap-

[7] *Humana perſuaſio eſt; quæ ſtellis numeros & nomina fecit* | Plenus fere verſiculus eſt, & Senecæ quoque annotatus lib. 7. Natural. Quæſtionum cap. 25. *Nondum ſunt*, inquit, *anni mille quingenti, ex quo Græcia*

-- ſtellis numeros & nomina fecit.

Eſtque Virgilii lib. 1. Georg. ſub initium: *Navita dum ſtellis*, &c. *Pont.*

[8] *Non eſſe inventa naturæ* | Totum locum ita referunt MSs. *Non eſſe inventa ex natura, ſed hominum commento ſignif. diſt. accommodata.* Gronov.

[9] *Unde divinis malevolentia* | MSs. adдunt ſine hæſitatione *adſcribatur*, nec reprobandum puto. Et iidem *genealogos* pro *genethliacos*. Gronov.

[10] *Certi ſunt numeri* | Ratio Macrobii poſcit, ut ſcribamus cum MSs. *Certi ſunt, inquit, numeri.* Et deinde *quæ ſibi convenienter junguntur*, multo melius. *Gronov.*

[11] *Sunt autem Epitritus* | Reſcribo cum antiquis. *Sunt autem hi; epitritus*, &c. Plane ut libro ii. cap. 1. *Numerorum pauci inventi ſunt, qui ſibi ad efficiendam muſicam convenirent. Sunt autem hi ſex omnes; epitritus, &c.* Gronov.

plicat numeri nexus ad lumina. ergo Veneria & Jovialis ſtella per hos numeros lumini utrique ſociantur, ſed Jovialis ſoli per omnes, lunæ vero per plures, & Veneria lunæ per omnes, ſoli per plures numeros aggregatur. Hinc, licet utraque benefica credatur. Jovis tamen ſtella cum ſole accommodatior eſt, & Veneria cum luna: atque ideo vitæ noſtræ magis commodant, quaſi luminibus vitæ noſtræ auctoribus numerorum ratione concordes. Saturni autem Martiſque ſtellæ ita non habent cum luminibus competentiam, ut tamen aliqua vel extrema numerorum linea Saturnus ad ſolem, Mars aſpiciat ad lunam. ideo minus commodi vitæ humanæ exiſtimantur, quaſi cum vitæ auctoribus apta numerorum ratione non juncti. cur tamen & ipſi nonnunquam opes vel claritatem hominibus præſtare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum: quia hic ſufficit aperuiſſe rationem, cur alia terribilis, alia ſalutaris exiſtimetur. Et Plotinus quidem in libro qui inſcribitur, *Si faciunt aſtra*, pronunciat nihil vi vel poteſtate eorum hominibus evenire; ſed ea quæ decreti neceſſitas in ſingulos ſancit, ita per horum ſeptem tranſitum ſtatione receſſuve monſtrari, ut aves ſeu prætervolando ſeu ſtando futura pennis vel voce ſignificant neſcientes. ſic quoque tamen jure vocabitur hic ſalutaris, ille terribilis; cum per hunc proſpera, per illum ſignificentur incommoda.

CAP. XX.

De diverſis nominibus Solis, deque ejuſdem magnitudine.

IN his autem tot nominibus, quæ de ſole dicuntur, non fruſtra nec ad laudis pompam laſcivit oratio: ſed [1] res vere vocabulis exprimitur. *Dux & princeps*, ait, *& moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio.* Plato in Timæo, cum de octo ſphæris loqueretur, ſic ait: Ut autem per ipſos octo circuitus celeritatis & tarditatis certa menſura & ſit & noſcatur; deus in ambitu ſupra terram [2] ſecundum lumen accendit, quod nunc ſolem vocamus. Vides ut hæc definitio vult eſſe omnium ſphærarum lumen in ſole. ſed Cicero ſciens etiam ceteras ſtellas habere lumen ſuum, ſolamque lunam, ut ſæpe jam diximus, [3] proprio carere; obſcuritatem definitio-

[1] *Res vere vocabulis &c.* | Vera ſcriptura eſt *ſed res veræ vocabulis exprimuntur.* Gronov.

[2] *Secundum lumen accendit* | At vero ſi omnium ſphærarum lumen eſſe in Sole dixit Plato, jam unum tantum lumen agnoſcere videtur, ut ſecundum lumen eſſe non poſſit. Vitium ſcripturæ agnoſco, & reſcribo: *Deus in ambitu ſupra terram ſecundo lumen accendit.* Eo enim loco Plato ſolem collocabat, à luna ſurſum ſecundam dicens, ut inquit Macrobius cap. 19. Et de hac emendatione dubitare non poteſt, qui Platonem conſuluerit, cujus verba, ut opinio mea clareſcat, adſcribam. Ἵνα δὲ εἴη μέτρον ἐναργές τι πρὸς ἄλληλα βραδυτῆτι καὶ τάχει· καὶ τὰ περὶ τὰς ὀκτὼ φορὰς πορεύοιτο, φῶς ὁ θεὸς ἀνῆψεν ἐν τῇ πρὸς γῆν δευτέρᾳ τῶν περιόδων. ὃ δὴ νῦν κεκλήκαμεν Ἥλιον. Ecce verbotenus à Macrobio expreſſum Platonem. Video nunc jam aliis hanc lectionem obſervatam, & ab iis ac Camerario ad marginem appoſitam: eoque magis neglectam poſtea miror. *Gron.*

[3] *Proprio carere* | Vetuſti additum habent *lumine*, quod non videtur ab Aurelii ſimplicitate alienum. Poſt paulo legas neceſſe eſt, *non ſolum ait*, dux, *ſed* & princeps & moderator luminum reliquorum. *Adeo & ceteras ſtellas ſcit eſſe lumina, ſed hunc*, &c. *Gronov.*

nis hujus liquidius abſolvens & oſtendens in ſole maximum lumen eſſe, non ſolum ait, *dux & princeps & moderator luminum reliquorum* (adeo & ceteras ſtellas ſcit eſſe lumina,) ſed hunc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cœleſtis lucis appellat. dux ergo eſt, quia omnes luminis majeſtate præcedit. princeps; quia ita eminet, ut propterea quod talis ſolus appareat ſol vocetur; moderator reliquorum dicitur, quia ipſe curſus eorum recurſuſque certa definitione ſpatii moderatur. nam certa ſpatii definitio eſt, ad quam cum unaquæque erratica ſtella recedens à ſole pervenerit, tamquam ultra prohibeatur accedere, agi retro videtur, & rurſus cum certam partem recedendo contigerit, ad directi curſus conſueta revocatur. ita ſolis vis & poteſtas motus reliquorum luminum conſtituta dimenſione moderatur. mens mundi ita appellatur [4] ut phyſici eum cor cœli vocaverunt. inde nimirum; quod omnia, [5] quæ ſtatuta ratione per cœlum fieri videmus, diem noctemque & migrantes inter utrumque prolixitatis brevitatiſque vices & certis temporibus æquam utriuſque menſuram; dein veris clementem teporem, torridum cancri ac leonis æſtum, mollitiem autumnalis auræ, vim frigoris inter utramque temperiem, omnia hæc ſolis curſus & ratio diſpenſat. jure ergo cor cœli dicitur, per quem fiunt omnia quæ divina ratione fieri videmus, Eſt & hæc cauſa, propter quam jure cor cœli vocetur; quod natura ignis ſemper in motu perpetuoque agitatu eſt. Solem autem ignis ætherei fontem dictum eſſe retulimus. hoc eſt ergo ſol in æthere, quod in animali cor: cujus iſta natura eſt, ne unquam ceſſet à motu; aut brevis ejus quocumque caſu ab agitatione ceſſatio mox animal interimat. hæc de eo quod ſolem mundi mentem vocavit. Cur vero & temperatio mundi dictus ſit, ratio in aperto eſt. ita enim non ſolum terram ſed ipſum quoque [6] cœlum, quod vere mundus vocatur, temperari à ſole certiſſimum eſt, ut extremitates ejus, quæ à via ſolis longiſſime receſſerunt, omni careant beneficio caloris, & una frigoris perpetuitate torpeſcant. quod ſequentibus apertius explicabitur. Reſtat ut & de magnitudine ejus [7] quam veriſſima prædicatione, pauca & non prætereunda dicamus. Phyſici hoc maxime conſequi in omni circa magnitudinem ſolis inquiſitione voluerunt, quanto major eſſe poſſit quam terræ. & Eratoſthenes in libris dimenſionum ſic ait: Menſura terræ ſepties & vicies multipli-

[4] *Ut Phyſici eum cor cœli vocaverunt* | Membrana utraque *vocarent*. Igitur lege *vocarunt* Gronov.

[5] *Quæ ſtatuta ratione* | *Quæ ſtatâ ratione* erat in membranis. *Pont.*

[6] *Cœlum, quod vere mundus vocatur* | II. 1. *Ideo & annus mundanus dicitur, quia mundus proprie cœlum vocatur.* I. Sat. 9. *Alii* Janum *mundum, id eſt, cœlum eſſe voluerunt.* Ibidem cap. 18. *Quia ſolem mundi mentem eſſe dixerunt; mundus autem vocatur cœlum.* Gronov.

[7] *Quam veriſſima prædicatione* | De ſe hæc verba auctorem protuliſſe nuperi contextus voluerunt: at veteres habent additum τὸ *extulit*, nempe Scipio ſomnians & per eum Cicero, dum eum tanta magnitudine eſſe ait, ut cuncta ſua luce luſtret & compleat. *Gron.*

[8] *Poſſidonius dicit multo multoque ſæpius* | Cleomedes, Ποσειδώνιος ὑποθέμενος μυριοπλασίονα, τὸν ἡλιακὸν κύκλον τοῦ τῆς γῆς κύκλου, ἀπὸ τούτου ὁρμώμενος δείκνυσιν τὴν μυριάδων τριακοσίων εἶναι δεῖ τὴν τοῦ ἡλίου διάμετρον. Pont.

cata menſuram ſolis efficiet. [8] Poſſidonius dicit multo multoque ſæpius multiplicatam ſolis ſpatium efficere: & uterque lunaris defectus argumentum pro ſe advocat. ita cum ſolem volunt terra majorem probare, teſtimonio lunæ deficientis utuntur: cum defectum lunæ conantur aſſerere; probationem de ſolis magnitudine mutuantur. & ſic evenit ut, [9] dum utrumque de altero adſtruitur, neutrum probabiliter adſtruatur, ſemper in medio viciſſim nutante mutuo teſtimonio. quid enim per rem adhuc probandam probetur? ſed Ægyptii nihil ad conjecturam loquentes ſequeſtrato ac libero argumento nec in patrocinium ſibi lunæ defectum vocantes, quanta menſura ſol terra major ſit probare voluerunt, [10] ut tum demum per terræ magnitudinem oſtenderent cur luna deficiat. hoc autem nequaquam dubitabatur non poſſe aliter deprehendi, niſi menſura & terræ & ſolis inventa, ut fieret ex collatione diſcretio. & terrena quidem dimenſio oculis rationem juvantibus de facili conſtabat. ſolis vero menſuram aliter niſi per menſuram cœli per quod diſcurrit, inveniri non poſſe viderunt. ergo primum metiendum ſibi cœlum illud, id eſt, iter ſolis, conſtituerunt, ut per id poſſent modum ſolis agnoſcere. Sed quæſo, ſi quis umquam tam ocioſus, tamque ab omni erit ſerio feriatus, ut hæc quoque in manus ſumat; ne talem veterum promiſſionem quaſi inſaniæ proximam aut horreſcat aut rideat. etenim ad rem, quæ natura incomprehenſibilis videbatur, viam ſibi fecit ingenium: & per terram [11] qui cœli modus ſit repererunt. ut autem liquere poſſit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda ſunt, ut ſit rerum ſequentium aditus inſtructior. In omni orbe vel ſphæra medietas centrum vocatur: nihilque aliud eſt centrum, niſi punctum quo ſphæræ aut orbis medium certiſſima obſervatione diſtinguitur. item ducta linea de quocunque loco circuli, qui deſignat ambitum, in quacumque ejuſdem circuli ſummitate orbis partem aliquam dividat neceſſe eſt. ſed non omni modo medietas eſt orbis quam ſeparat iſta diviſio. illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium dividit, quæ à ſummo in ſummum ita ducitur, ut neceſſe ſit eam tranſire per centrum. & hæc linea, quæ orbem ſic æqualiter dividit, diametros nuncupatur. item omnis diametros cujuſcumque orbis, triplicata cum adjectione ſeptimæ partis ſuæ, menſuram facit circuli, quo orbis includitur: id eſt, ſi uncias ſeptem teneat diametri longitudo, & velis ex ea noſſe quot uncias orbis ipſius circulus teneat, triplicabis ſeptem, & faciunt viginti unum. his adjicies ſeptimam partem, hoc eſt, unum; & pronunciabis in viginti & duabus unciis hujus circuli eſſe menſuram, cujus diametros ſeptem unciis extenditur. Hæc omnia geometricis evidentiſſimiſque rationibus probare

9 *Dum utrumque de altero adſtruitur* | Omnino *dum alterum de altero*, ut eſt in MSs. *Gronov.*

10 *Ut tum demum per terræ magnitudinem* | Nil magis contra mentem auctoris, quem lunæ defectum non per terræ ſed ſolis magnitudinem velle dicere Ægyptios probaviſſe res ipſa loquitur. Emendo ex MSs. omnibus *per magnitudinem ejus.* Gronov.

11 *Qui cœli modus ſit, repererunt* | Fatua ſcriptura: audacter reponerem *reperit*, niſi id audacter non fieri docerent MSs. *Gron.*

poſſemus,

possemus, nisi & neminem de ipsis dubitare arbitraremur, & caveremus justo prolixius volumen extendere. Sciendum & hoc est, quod umbra terræ quam sol post occasum in inferiore hemisphærio currens sursum cogit emitti, ex qua super terram fit obscuritas quæ nox vocatur, sexagies in altum multiplicatur ab ea mensura, quam terræ diametros habet. & hac longitudine ad ipsum circulum, per quem sol currit, erecta, conclusione luminis tenebras in terram refundit. Prodendum est igitur, quanta diametros terræ sit, ut constet quid possit sexagies multiplicata colligere. unde, his prælibatis, ad tractatum mensurarum quas promisit oratio revertatur. Evidentissimis & indubitabilibus dimensionibus constitit universæ terræ ambitum, quæ quibuscumque vel incolitur vel inhabitabilis jacet, habere stadiorum milia ducenta quinquaginta duo. cum ergo tantum ambitus teneat; sine dubio octoginta milia stadiorum vel non multo amplius diametros habet, secundum triplicationem cum septimæ partis adjectione, quam superius de diametro & circulo regulariter diximus. & quia ad efficiendam terrenæ umbræ longitudinem non ambitus terræ sed diametri mensura multiplicanda est (ipsa est enim quam sursum constat excrescere) sexagies multiplicanda tibi erunt octoginta milia quæ terræ diametros habet; quæ faciunt quadragies octies centena milia stadiorum esse à terra usque ad solis cursum, quo umbram terræ diximus pervenire. terra autem in medio cœlestis circuli, per quem sol currit, ut centrum locata est. Ergo mensura terrenæ umbræ medietatem diametri cœlestis efficiet; &, si ab altera quoque parte terræ [13] par usque ad dimidium circuli mensura tendatur, integra circuli, per quem sol currit, diametros invenitur, duplicatis igitur illis quadragies octies centenis milibus, erit integra diametros cœlestis circuli nonagies sexies centenis milibus stadiorum: & inventa diametros facile mensuram nobis ipsius quoque ambitus prodit. hanc enim summam, quam diametros fecit, debes ter multiplicare, adjecta parte septima, ut sæpe jam dictum est: & ita invenies totius circuli, per quem sol currit, ambitum stadiorum habere trecenties centena milia, & insuper centum septuaginta milia. His dictis, quibus mensura quam terræ vel ambitus, vel diametros habet, sed & circuli modus per quem sol currit vel diametri ejus ostenditur: nunc quam solis esse mensuram vel quemadmodum illi prudentissimi deprehenderint indicemus. nam sicut ex terrena umbra potuit circuli per quem sol meat deprehendi magnitudo; ita per ipsum circulum mensura solis inventa est, in hunc modum procedente inquisitionis ingenio. Æquinoctiali die ante solis ortum æquabiliter locatum est saxeum vas in hemisphærii speciem cavata ambitione curvatum, infra per lineas designato duodecim diei horarum numero, quas styli prominentis umbra cum transitu solis prætereundo distinguit. hoc est au-

[13] *Par ad dimidium circuli mensura tendatur* | Libri omnes *ad eundem circulum.* Ut præcedente pagina: *& hac longitudine ad ipsum circulum, per quem Sol currit, erecta.* Gron.

tem, ut ſcimus, hujuſmodi vaſis officium, ut tanto tempore à priore ejus extremitate ad alteram uſque ſtyli umbra percurrat, quanto ſol medietatem cœli ab ortu in occaſum unius ſcilicet hemiſphærii converſione metitur. nam totius cœli integra converſio diem noctemque concludit. & ideo conſtat, quantum ſol in circulo ſuo meat, tantum in hoc vaſe umbram meare. huic igitur æquabiliter collocato circa tempus ſolis ortui propinquantis inhæſit diligens obſervantis obtutus: & cum ad primum ſolis radium, quem de ſe emiſit prima ſummitas orbis, emergens umbra de ſtyli decidens ſummitate primam curvi labri eminentiam contigit; locus ipſe, qui umbræ primitias excepit; nota impreſſione ſignatus eſt; obſervatumque quamdiu ſuper terram ita ſolis orbis integer appareret [13] ut ima ejus ſummitas adhuc horizonti videretur inſidere, & mox locus ad quem umbra tunc in vaſe migraverat, adnotatus eſt: habitaque dimenſione inter ambas umbrarum notas,quæ integrum ſolis orbem, id eſt, diametrum, natæ de duabus ejus ſummitatibus metiuntur; pars nona reperta eſt ejus ſpatii, quod à ſummo vaſis labro uſque ad horæ primæ lineam continetur. & ex hoc conſtitit, quod in curſu ſolis unam temporis æquinoctialis horam faciat repetitus novies orbis ejus acceſſus. & quia converſio cœleſtis hemiſphærii peractis horis duodecim [14] diem condidit, novies autem duodecim efficiunt centum octo; ſine dubio ſolis diametros centeſima & octava pars hemiſphærii æquinoctialis eſt. ergo æquinoctialis totius circuli ducenteſima ſexta decima pars eſt. ipſum autem circulum habere ſtadiorum trecenties centena milia & inſuper centum & ſeptuaginta milia antelatis probatum eſt. Ergo ſi ejus ſummæ ducenteſimam ſextamdecimam [15] partem perfecte conſideraveris; menſuram diametri ſolis invenies. eſt autem pars illa fere in centum quadraginta milibus. diametros igitur ſolis centum quadraginta milium fere ſtadiorum eſſe dicenda eſt: unde pene duplex quam terræ diametros invenitur. conſtat autem geometricæ rationis examine, cum de duobus orbibus altera diametros duplo alteram vincit, illum orbem cujus diametros dupla eſt, orbe altero octies eſſe majorem. ergo ex his dicendum eſt ſolem octies terra eſſe majorem. Hæc de ſolis magnitudine breviter de multis excerpta libavimus.

[13] *Ut ima ejus ſummitas* | Vulgo editur, *una*, pro *ima*, ſed & ſuperius, ubi editum, *denique quia totius mundi una pars terra eſt*, legendum ſimiliter oſtendimus, *ima pars*, pro *una*: & ſtatim, *ætheris autem ima pars*, non *una*. Pont.

[14] *Diem condidit* | Quomodo Callimachus ἥλιον κατεδύσαμεν. Et Maro, *ſoles condere.* Nec aliter locus ille Senecæ ſcribendus in Epiſtolis; *Alexandrum ille Herculeanus & fatalis ſcyphus condidit.* nam *perdidit* gloſſematium eſt. Idem Conſol. ad Martiam: *Atque ita lumen omne præcludi juſſit & ſe in tenebris condidit.* Phœdrus: *Si maneret ſenſus condito patri.* Ubi Rittershuſius: *condere, verbum mortuale:* Idem.

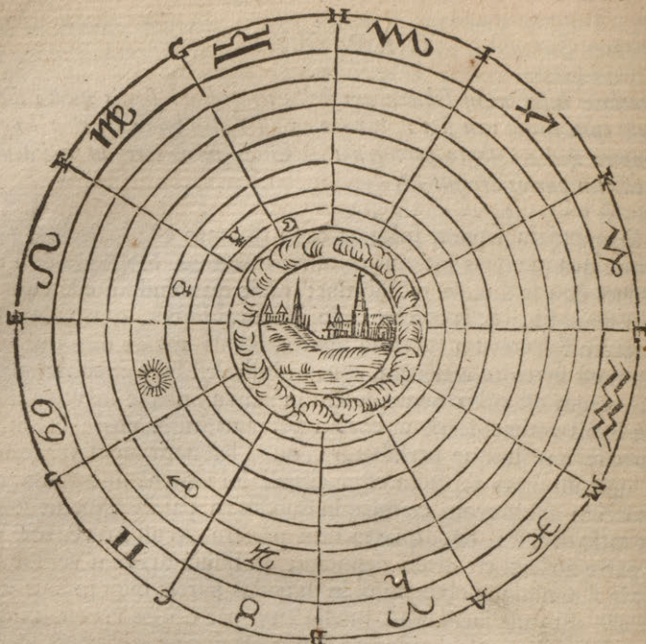
[15] *Partem perfecte conſideraveris* | Libri vett. ſolummodo *conſideraveris partem.* Gron.

CAP

CAP. XXI.

Qua ratione inferiorum sphærarum stellæ in zodiaci signis meare dicantur, cum in iis non sint: curque ex illis aliæ breviori, aliæ longiori tempore zodiaci signa percurrant; & quomodo circulus zodiacus in duodecim partes divisus sit.

SED quoniam septem sphæras cœlo diximus esse subjectas, exteriore quaque quas interius continet ambiente, longeque & à cœlo omnes & à se singulæ recesserunt: nunc quærendum est, cum zodiacus unus sit, & is constet cœlo sideribus infixis, quemadmodum inferiorum sphærarum stellæ in signis zodiaci meare dicantur. nec longum est invenire rationem, quæ in ipso vestibulo excubat quæstionis. verum est enim neque solem lunamve, neque de vagis ullam ita in signis zodiaci ferri, ut eorum sideribus misceantur; sed in illo signo esse unaquæque perhibetur, quod habuerit supra verticem in ea, quæ illi signo subjecta est, circuli sui regione discurrens. quia singularum sphærarum circulos in duodecim partes æque ut zodiacum ratio divisit: &, quæ in eam partem circuli sui venerit, quæ sub parte zodiaci est arieti deputata, in ipsum arietem venisse conceditur: similisque observatio in singulas partes migrantibus stellis tenetur. Et quia facilior ad intellectum per oculos via est, id quod sermo descripsit, visus assignet. esto enim zodiacus circulus, cui adscriptum est A. intra hunc septem alii orbes locentur: & zodiacus ab A per ordinem affixis notis, quibus adscribentur litteræ sequentes, in partes duodecim dividatur: sitque spatium, quod inter A & B clauditur, arieti deputatum; quod intra B & C tauro; quod inter C & D geminis; cancro quod sequitur, & reliquis per ordinem cetera. his constitutis jam de singulis zodiaci notis & literis singulæ deorsum lineæ per omnes circulos ad ultimum usque ducantur: proculdubio per orbes singulos duodenas partes dividet transitus linearum. in quocumque igitur circulo seu sol in illo, seu luna, vel de vagis quæcumque discurrat, cum ad spatium venerit quod inter lineas clauditur ab A & B, notis & literis defluentes, in ariete esse dicetur: quia illic constituta spatium arietis in zodiaco designatum super verticem, sicut descripsimus, habebit, similiter in quamcumque migraverit partem, in signo sub quo fuerit, esse dicetur.

Atque hæc ipſa deſcriptio eodem compendio nos docebit, cur eumdem Zodiacum eademque ſigna aliæ tempore longiore, aliæ breviore percurrant. Quotiens enim plures orbes intra ſe locantur, ſicut maximus eſt ille qui primus eſt & minimus qui locum ultimum tenet ita de mediis, qui ſummo proprior eſt, inferioribus major, qui vicinior eſt ultimo, brevior ſuperioribus habetur. & inter has igitur ſeptem ſphæras gradum celeritatis ſuæ ſingulis ordo poſitionis adſcripſit. ideo ſtellæ, quæ per ſpatia grandiora diſcurrunt, ambitum ſuum tempore prolixiore conficiunt; quæ per anguſta, breviore. conſtat enim nullam inter eas celerius ceteris tardiuſve procedere. ſed cum ſit omnibus idem modus meandi, tantam eis diverſitatem temporis ſola ſpaciorum diverſitas facit. nam, ut de mediis nunc prætermittamus, ne eadem ſæpe repetantur, quod eadem ſigna Saturnus annis triginta, luna diebus viginti octo ambit & permeat, ſola cauſa in quantitate eſt circulorum: quorum alter maximus alter minimus. ergo & ceterarum ſingulæ pro ſpacii ſui modo tempus meandi aut extendunt aut contrahunt. Hoc loco diligens rerum diſcuſſor inveniet quod requirat. inſpectis enim zodiaci notis, quas monſtrat in præſidium fidei advocata deſcriptio. Quis vero, inquiet, circi cæleſtis duodecim partes aut invenit aut fecit, maxime cum nulla oculis ſubjiciantur exordia ſingularum? Huic igitur tam neceſſariæ interrogationi hiſtoria ipſa reſpondeat factum referens, quo à veteribus &

tentata

tentata est tam difficilis & effecta divisio. Ægyptiorum enim retro majores, quos constat primos omnium cœlum scrutari & metiri ausos, postquam perpetuæ apud se serenitatis obsequio cœlum semper suspectu libero intuentes deprehenderunt, universis vel stellis vel sideribus infixis cœlo, cum sole solas & luna quinque stellas vagari; nec has tamen per omnes cœli partes passim ac sine certa erroris sui lege discurrere; numquam denique ad septemtrionalem verticem deviare; numquam ad australis poli ima demergi; sed intra unius obliqui circi limitem omnes habere discursus; nec omnes tamen ire pariter & redire; sed alias aliis ad eundem locum pervenire temporibus: rursus ex his alias accedere; retro agi alias, viderique stare nonnumquam. postquam, inquam, hæc inter eas agi viderunt: certas sibi partes decreverunt in ipso circo constituere & divisionibus annotare; ut certa essent locorum nomina, in quibus eas morari, vel de quibus exisse, ad quæye rursus esse venturas, & sibi invicem annunciarent & ad posteros noscenda transmitterent. [1] Duobus igitur vasis æneis præparatis, quorum alteri fundus erat in modum clepsydræ foratus; illud quod erat integrum vacuum subjecerunt pleno aquæ altero superposito; sed meatu ante munito & quamlibet de infixis unam clarissimam stellam lucideque notabilem orientem observaverunt. quæ ubi primum cœpit emergere: mox munitione subducta permiserunt subjecto vasi aquam superioris influere, fluxitque in noctis ipsius & sequentis diei finem, atque in id noctis secundæ: quamdiu eadem stella ad ortum rursus reverteret: quæ ubi apparere vix cœpit; mox aqua quæ influebat amota est. cum igitur observatæ stellæ itus ac reditus integram significaret cœli conversionem: mensuram sibi cœli in aquæ de illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt. hac ergo in partes æquas duodecim sub fida dimensione divisa alia duo hujus capacitatis procurata sunt vasa; ut singula tantum singulas de illis duodecim partibus ferrent: totaque rursus aqua in vas suum pristinum foramine prius clauso refusa est; & de duobus illis vasis capacitatis minoris alterum subjecerunt pleno, alterum juxta expeditum paratumque posuerunt. his præparatis; nocte alia in illa jam cœli parte, per quam solem lunamque & quinque vagas meare diuturna observatione didicerant, quamque postea zodiacum vocaverunt, ascensurum observaverunt sidus, cui postea nomen arietis indiderunt. hujus incipiente ortu statim subjecto vasi superpositæ aquæ fluxum dederunt. quod ubi com-

[1] *Duobus igitur vasis æneis præparatis*] Expressit hanc veterum astra spectantium inventionem non minus perspicue Theo in Commentariis ad Ptolemæum lib. ς. συντάξ. μεγάλης. Quam qui volet ibidem recognoscito. Ptolemæus vero ipse rationem istam ut incertam præterit. Hipparchus in rectis ascensionibus locum aliquem dat, in obliquis non item. Verba sunt Theonis: Ἵππαρχος δὲ ἐπὶ μὲν τῆς ὀρθῆς σφαίρας ἀληθὲς εἶναι τοῦτο φασὶν ὡς ἀδιαφοροῦντες ἐν τῇ ἰσημερίᾳ τοῦ χρόνου τῆς τοῦ κόσμου περιστροφῆς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ὅλης ἡμέρας, ὅς ἐστιν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς κατὰ τὴν ἑξῆς ἡμέραν πρώτης ἀνατολῆς· ἐπὶ δὲ τῆς ἐγκεκλιμένης ψεῦδος. Causam deinde adjiciens ait, διὰ τὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ τῶν βορειοτέρων κλιμάτων παρὰ τὴν τοῦ ἰσημερινοῦ ἔγκλισιν ἐν πλείοσι χρόνοις ἀναφέρεσθαι τοῦ ὁρίζοντος ἤπερ ἐπὶ τῶν νοτιοτέρων. Pont.

pletum

pletum est; mox eo sublato effusoque alterum simile subjecerunt, certis signis observatis ac memoriter annotatis, item ejus loci stella quæ oriebatur cum primum vas esset impletum, intelligentes quod eo tempore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cæli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco, quo oriri incipiente aqua in primum vas cœpit influere, usq; ad locum qui oriebatur cum idem primum vas impleretur, duodecimam partem cœli, id est, unum signum, esse dixerunt. item secundo vase impleto & mox retracto illo, simile quod olim effusum paraverant, iterum subdiderunt, notato similiter loco qui emergebat, cum secundum vas esset impletum: & à fine primi signi usque ad locum, qui ad secundæ aquæ finem oriebatur, secundum signum notatum est. atque ita vicissim vasa mutando, & per singulas influentis aquæ partes singulos sibi ascendentium cœli partium limites annotando, ubi consummata jam omni per duodecim partes aqua, ad primi signi exordia perventum est: sine dubio jam divisas certisque sibi observationibus & indiciis annotatas duodecim cœli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. quod non nocte una sed duabus effectum est. quia omne cœlum una nocte non volvitur; sed per diem vertitur pars ejus media & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum sibi proximarum noctium divisit inspectio: sed diversorum temporum nocturna dimensio utrumque hemisphærium [2] paribus aquæ vicibus annotavit. & has ipsas duodecim partes signa appellari maluerunt: certaque singulis vocabula gratia significationis adjecta sunt: &, quia signa Græco nomine ζώδια nuncupantur, [3] circum ipsum zodiacum quasi signiferum vocaverunt. Hanc autem rationem iidem illi cur arietem, cum in sphæra nihil primum nihilque postremum sit, primum tamen dici maluerint prodiderunt. aiunt incipiente die illo, qui primus omnium luxit, id est, quo in hunc fulgorem cœlum & elementa purgata sunt, [4] qui ideo mundi natalis jure vocitatur, arietem in medio cœlo fuisse: &, quia medium cœlum quasi mundi vertex est, arietem propterea primum inter omnes habitum, qui ut mundi caput in exordio lucis apparuit. subnectunt etiam causam, cur hæc ipsa duodecim signa assignata sint diversorum numinum potestati. aiunt enim in hac ipsa genitura mundi ariete, ut diximus, medium cœlum tenente, horam fuisse mundi nascentis; cancro gestante tunc lunam. post hunc sol cum leone oriebatur, cum Mercurio virgo, libra cum Venere; Mars erat in scorpio; sagittarium Jupiter obtinebat; in capricorno Saturnus meabat. sic factum est ut singuli eorum signorum domini esse dicantur, in quibus cum mundus nasceretur, fuisse creduntur. sed duobus quidem luminibus singula tantum signa, in quibus tunc fuerant,

2 *Paribus aque vicibus annotavit.* | Omnino reducendum quod ad oram Camerarii edit. *paribus aquæ vicibus.* Elegans ea dictio & à militia ducta. Plautus, *vices memorat & cicatrices denudat.* Propertius lib.3. *Remorumque pares ducite sorte vices.* Idem.

3 *Circum ipsum Zodiacum.* | Membranæ, *circum ipsum signorum Zodiacum.* Gronov.

4 *Qui ideo mundi natalis jure vocitatur.* | De tota hac re videndus uberius Julius Tirmicus cap. 1. lib. 3. ubi mundani thematis auctores ponuntur Æsculapius, Anubis, & eos secuti Petosyris & Necepso. *Pont.*

assig-

assignavit antiquitas, cancrum lunæ, soli leonem. quinque vero stellis præter illa signa, quibus tunc inhærebant, quinque reliqua sic adjecit vetustas, ut in assignandis à fine prioris ordinis, ordo secundus inciperet. superius enim diximus in capricorno Saturnum post omnes fuisse. ergo secunda adjectio eum primum fecit, qui ultimus fuerat: ideo aquarius, qui capricornum sequitur, Saturno datur. Jovi, qui ante Saturnum erat, pisces dicantur; aries Marti, qui præcesserat Jovem, taurus Veneri quam Mars sequebatur, gemini Mercurio, post quem Venus fuerat, deputati sunt. Notandum hoc loco quod in genitura mundi vel ipsa rerum providentia [5] vel vetustatis ingenium hunc stellis ordinem dedit, quem Plato assignavit sphæris earum, ut esset luna prima, sol secundus, super hunc Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, inde Jupiter, & Saturnus ultimus. sed sine hujus tamen rationis patrocinio abunde Platonicum ordinem prior ratio commendat. Ex his, quæ de verbis Ciceronis proximè prælatis quærenda proposuimus, qua licuit brevitate à summa sphæra, quæ aplanes dicitur, usque ad lunam, quæ ultima divinorum est, omnia jam, ut opinor, absolvimus. nam & cœlum volvi & cur ita volvatur ostendimus; septemque sphæras contrario motu ferri ratio indubitata patefecit; & de ipso sphærarum ordine quid diversi senserint vel quid inter eos dissensionem fecerit, [6] quæve magis sequenda sit sententia, tractatus invenit. nec hoc tacitum est cur inter omnes stellas sola sine fratris radiis luna non luceat. sed & quæ spaciorum ratio solem ab his quoque, qui eum inter septem quartum locarunt, non tamen abrupte medium sed fere medium dici coëgerit publicatum est. quid significent nomina, quibus ita vocatur ut laudari tantum putetur, innotuit. magnitudo quoque ejus, sed & cœlestis per quem discurrit circuli, terræque pariter, quanta sit vel quemadmodum deprehensa monstratum est, subjectarum sphærarum stellæ quemadmodum zodiaco, qui supra omnes est ferri dicantur, vel quæ ratio diversarum faciat seu celerem seu tardum recursum; sed & ipse zodiacus in duodecim partes qua ratione divisus, curque aries primus habeatur, & quæ signa in quorum numinum ditione sint, absolutum est. Sed omnia hæc, quæ de summo ad lunam usque perveniunt, sacra, incorrupta, divina sunt: quia in ipsis est æther semper idem nec unquam recipiens inæqualem varietatis æstum. infra lunam & aër & natura permutationis pariter incipiunt. & sicut ætheris & aëris, ita divinorum & caducorum luna confinium est. Quod autem ait: *nihil infra lunam* esse *divinum, præter animos munere deorum hominum generi datos*; non ita accipiendum est, animos hic esse ut hic nasci putentur: sed sicut solem in terris esse dicere solemus, cujus radius advenit & recedit; ita animorum origo cœlestis est, sed lege temporalis hospitalitatis hic exsulat.

[5] *Vel vetustatis ingenium* | Apuleius de Mundo: *Sola philosophia suum non despexit ingenium.* Glossarium, *ingenium*, εὐφυΐα, φύσις. Idem.

[6] *Quæve magis sequenda sit sententia.* | Liber optimæ notæ *quæve magis sequenda sint.* Gronov.

hæc

hæc ergo regio divinum nihil habet ipsa, sed recipit; &, quia recipit, etiam remittit. proprium autem habere diceretur, si ei semper tenere licuisset. Sed quid mirum, si animus de hac regione non constat, cum nec corpori fabricando sola suffecerit? nam quia terra, aqua, & aër infra lunam sunt; ex his solis corpus fieri non potuit quod idoneum esset ad vitam: sed opus fuit præsidio ignis ætherei, qui terrenis membris vitam & animam sustinendi commodaret vigorem, qui vitalem calorem & faceret & ferret. Hæc & de aëre dixisse nos satis sit. restat ut de terra, quæ sphærarum nona & mundi ultima est, dictu necessaria disseramus.

CAP. XXII.

Terra qua de causa immobilis sit, & omnia in eam suo nutu ferantur pondera.

NAM *ea quæ est media & nona tellus*, inquit, *neque movetur & infima est*, *in eam feruntur omnia nutu suo pondera.* Illæ vero insolubiles causæ sunt quæ mutuis invicem nexibus vinciuntur, &, dum altera alteram facit, ac vicissim de se nascuntur, numquam à naturalis societatis amplexibus separantur. talia sunt vincula quibus terram natura constrinxit. nam ideo in eam feruntur omnia, quia ut media non movetur: ideo autem non movetur quia infima est: nec poterat infima non esse, in quam omnia feruntur. Horum singula quæ inseparabiliter involuta rerum in se necessitas vinxit tractatus expediat. *Non movetur*, ait. est enim centron, in sphæra autem solum centron diximus non moveri; quia necesse est ut circa aliquid immobile sphæra moveatur. adjecit; *infima est.* recte hoc quoque. nam quod centron est, medium est, in sphæra vero hoc solum constat esse imum, quod medium est, & si terra ima est, sequitur ut vere dictum sit in eam ferri omnia. semper enim natura pondera in imum deducit. nam & in ipso mundo, ut esset terra sic factum est. Quicquid ex omni materia, de qua facta sunt omnia, purissimum ac liquidissimum fuit, id tenuit summitatem; & æther vocatus est. pars illa cui minor puritas & inerat aliquid levis ponderis, aër exstitit; & in secunda delapsus est: post hæc, quod adhuc quidem liquidum sed jam usque ad tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum est. jam vero, quod de omni silvestri tumultu vastum, impenetrabile, densetum ex defæcatis abrasum resedit elementis, hæsit in imo: quod demersum est stringente perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem, longinquitas solis coacervavit. quod ergo ita concretum est terræ nomen accepit. hanc spissus aër & terreno frigori propior quam solis calori stupore spiraminis densioris undique versum fulcit & continet: nec in recessum aut accessum moveri eam patitur vel vis circumvallantis & ex omni parte

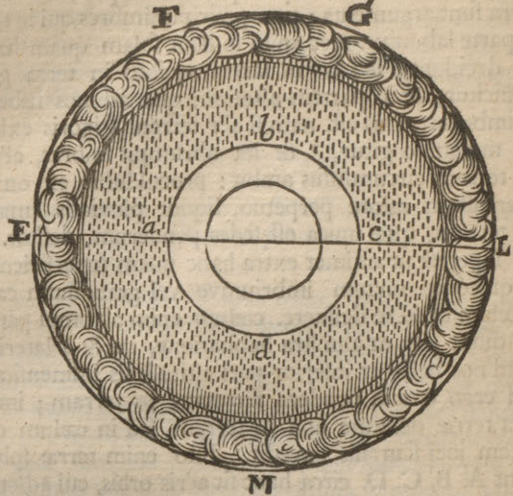
vigore ſimili librantis auræ, vel ipſa ſphæralis extremitas; quæ, ſi paululum à medio deviaverit, fit cuicumque vertici propior, & imum relinquit. quod ideo in ſolo medio eſt, quia ipſa ſola pars à quovis ſphæræ vertice pari ſpatio recedit. In hanc igitur, quæ & ima eſt & quaſi media & non movetur, quia centron eſt, omnia pondera ferri neceſſe eſt: quia & ipſa in hunc locum quaſi pondus relapſa eſt. [1] cujus cum alia innumera ſunt argumenta; tum præcipue imbres, qui in terram ex omni aëris parte labuntur. nec enim in hanc ſolam quam habitamus ſuperficiem decidunt: ſed & in latera, quibus in terra globoſitas ſphæralis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior, idem imbrium caſus eſt. nam ſi aër terreni frigoris exhalatione denſatus in nubem cogitur, [2] & ita abrumpit imbres, aër autem univerſam terram circumfuſus ambit: proculdubio ex omni parte aëris, præter uſtam calore perpetuo, liquor pluvialis emanat, qui undique in terram, quæ unica eſt ſedes ponderum, defluit. Quod qui reſpuit, ſupereſt ut æſtimet extra hanc unam ſuperficiem, quam incolimus, quicquid nivium imbriumve vel grandinum cadit, hoc totum in cœlum de aëre defluere. cœlum enim ab omni parte terræ æquabiliter diſtat; & ut à noſtra habitatione, ita & à lateribus & à parte quæ ad nos habetur inferior pari altitudinis immenſitate ſuſpicitur. Niſi ergo omnia pondera ferrentur in terram; imbres qui extra latera terræ defluunt non in terram ſed in cælum caderent. quod vilitatem joci ſcurrilis excedit. Eſto enim terræ ſphæra, cui adſcripta ſunt A, B, C, D. circa hanc ſit aëris orbis, cui adſcripta ſunt E, F, G, L, M. & utrumque orbem, id eſt, terræ & aëris, dividat linea ducta ab E, uſque ad L, erit ſuperior iſta quam poſſidemus, & illa ſub pedibus. Niſi ergo caderet omne pondus in terram; parvam nimis imbrium partem terra ſuſciperet ab A, uſque ad C. latera vero aëris, id eſt, ab F, uſque ad E, & à G, uſque ad L, humorem ſuum in aërem cœlumque dejicerent: de inferiori autem cœli hemiſphærio pluvia in exteriora & ideo naturæ incognita deflueret, ſicut oſtendit ſubjecta deſcriptio. Sed hoc vel refellere dedignatur ſermo ſobrius: quod ſic abſurdum eſt, ut ſine argumentorum patrocinio ſubruatur. reſtat ergo ut indubitabili ratione monſtratum ſit, in terram ferri omnia nutu ſuo pondera. Iſta autem, quæ de

[1] *Cujus cum alia innumera ſunt argumenta* | Mss. *Argumento ſunt cum alia innumera.* Quod verius. Supra cap. 11. *Ad propriam libertatem remitti fauſtum nomen indicio eſt.* II. 4. *Si tardior leniorve ictus incidit, graviorem* ſonum præſtat. *Indicio eſt virga. cap.* 14. *Non eſſe omnia immobilia adſpectus ipſe indicio eſt.* 1 Sat. 1. *Quod licito fieri Platonis dialogi teſtimonio ſunt.* & cap. 7. *Simulacrum ejus indicio eſt.* Et ſæpius. *Gronov.*

[2] *Et ita abrumpit imbres* | Mss. omnes *abrumpit in imbres,* quorum ſcripturam meliorem judico. II. 1. *Cogente natura, ut in ſonum erumpat duorum corporum violenta colliſio.* Hæc ibi membranarum lectio, non *deſinat.* 1 Sat. 8. *Quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ vinculis detinetur.* Sic *prorumpere in verba.* ſupra cap. 6. *Poſt ter ſeptem ſonus ejus in verba prorumpit.* Gronov.

hoc

hoc dicta sunt, opitulantur nobis & ad illius loci disputationem quæ antipodas esse commemorat. Sed hic inhibita continuatione tractatus ad secundi commentarii volumen disputationum sequentium reservemus.

Commentarii libri primi Finis.

AU RE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & Inlustris COMMENTARIUS Ex CICERONE, IN Somnium Scipionis.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Concentum quemdam effici motu cœlestium corporum, & quomodo ratio ejus concentus à Pythagora sit deprehensus: tum qui numeri apti sint consonantibus musicis; quotque consonantiæ sint.

SUperiore commentario, Eustathi, [1] luce mihi dilectior fili, usque ad stelliferæ sphæræ cursum & subjectarum septem sermo processerat. nunc jam de musica earum modulatione disputetur. *Quis hic, inquam, quis est, qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disjunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis impulsu & motu ipsorum orbium efficitur, & acuta cum gravibus temperans, varios æquabiliter concentus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte graviter ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cujus conversio est concitatior, acute excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infi-*

[1] *Luce mihi dilectior*] Mss. diversitate sua me adducunt, ut censeam scriptum scribendumque esse *luce mihi charior dilectiorque*, quomodo disertim est in chartaceo & editionibus. *Gronov.*

mus. nam terra nona immobilis manens ima ſede ſemper hæret, complexa mundi medium locum. illi autem octo curſus,[2] in quibus eadem vis eſt modorum, ſeptem efficiunt diſtinctos intervallis ſonos: qui numerus rerum omnium fere nodus eſt, quod docti homines nervis imitati atque cantibus, aperuerunt ſibi reditum in hunc locum. Expoſito ſphærarum ordine motuque deſcripto quo ſeptem ſubjectæ in contrarium cœlo feruntur; conſequens eſt ut, qualem ſonum tantarum molium impulſus efficiat, hic requiratur. ex ipſo enim circumductu orbium ſonum naſci neceſſe eſt: quia percuſſus aër ipſo interventu ictus vim de ſe fragoris emittit, ipſa cogente natura ut in ſonum deſinat duorum corporum violenta colliſio. Sed is ſonus, qui ex qualicumque aëris ictu naſcitur, aut dulce quiddam in aures & muſicum defert, aut ineptum & aſperum ſonat. nam, ſi ictum obſervatio numerorum certa moderetur, [3] compoſitum ſibique conſentiens modulamen editur. at, cum increpat tumultuaria & nullis modis gubernata colliſio, fragor turbidus & inconditus offendit auditum. in cœlo autem conſtat nihil fortuitum, nihil tumultuarium provenire; ſed univerſa illic divinis legibus & ſtata ratione procedere. Ex his inexpugnabili ratiocinatione collectum eſt, muſicos ſonos de ſphærarum cœleſtium converſione procedere: quia & ſonum ex motu fieri neceſſe eſt, & ratio, quæ divinis ineſt, fit ſono cauſa modulaminis. Hoc Pythagoras primus omnium Graiæ gentis hominum mente concepit: & intellexit quidem compoſitum quiddam de ſphæris ſonare propter neceſſitatem rationis, quæ à cœleſtibus non recedit; ſed quæ eſſet illa ratio, vel quibus obſervanda modis non facile deprehendebat: cumque eum fruſtra tantæ tamque arcanæ rei diuturna inquiſitio ſatigaret, fors obtulit quod cogitatio alta non reperit. cum enim caſu præteriret

[2] *In quibus eadem vis eſt modorum*] Olim legebatur hic, ut eſt in Mss. *in quibus eadem vis eſt duorum, ſeptem efficiunt.* Suppoſuerunt hic *modorum*: at capite quarto, ubi eadem verba repetuntur, reliquerunt *duorum* magno vel inconſtantiæ vel diſſolutionis probro. Retinendum autem utrobique *duorum*, niſi Ciceronem quoque volunt ſibimet ipſum reſponſare. Senſus eſt, quamvis ſint octo curſus vel orbes, qui ſinguli edunt muſicum ſonum, non tamen octo diverſos effici ſonos, ſed tantummodo ſeptem, quia duorum, nempe Veneris & Mercurii, eadem vis, idem ſonus. At ecce tibi apud Ciceronem uno ex codice reddiderunt *in quibus eadem vis eſt duorum Mercurii & Veneris.* At mihi exploratum eſt has tres voces eſſe ab interprete, ac per errorem librarii quocunque illo in codice addita: quum Cicero de induſtria caverit ne nominibus iſtis ſphærarum frequentius uteretur, quo auguſtior eſſet obſcuritas. Sed aiunt ſine his locum fore obſcuriſſimum omnibus, præterquam Aſtronomis. Certe omnibus, qui nihil legerunt. Nam qui Macrobio dederunt operam, ſciunt hujus ipſius libri cap. 4. haberi: *Octo ſunt igitur, quæ moventur: ſed ſeptem ſoni ſunt, qui concinentiam de volubilitate conficiunt: propterea, quia Mercurialis & Venereus orbis pari ambitu comitati ſolem, viæ ejus tanquam ſatellites obſequuntur, & ideo à nonnullis aſtronomiæ ſtudentibus eandem vim ſortiri exiſtimantur.* Eodem pertinet, quod c. 11. *Nam curſus quidem Veneris atque Mercurii pœne par ſoli eſt.* Nec diverſa habes l. 1. c. 19. Et accepit à Platone, cujus eſt in libro de anima mundi. Δύο δ' ἰσόδρομοι ἁελίῳ ἐντὶ, Ἑρμᾶτε καὶ Ἥρας, τὸ Ἀφροδίτας καὶ φωσφόρον τοι πολλοὶ καλέοντι. Gronov.

[3] *Compoſitum, ſibique conſentiens modulamen editur*] Alias eſt *educitur.* Ego præeunte marginali lectione *efficitur*, refingam, *elicitur.* Pontan.

in publico fabros [4] ignitum ferrum ictibus mollientes, in aures ejus malleorum ſoni certo ſibi reſpondentes ordine repente ceciderunt: in quibus ita gravitati acumina conſonabant, ut utrumque ad audientis ſenſum ſtata dimenſione remearet, & ex variis impulſibus unum ſibi conſonans naſceretur. Hic, occaſionem ſibi oblatam ratus deprehendendi oculis & manibus, quod olim cogitatione quærebat, fabros adit, & imminens operi curioſius intuetur annotans ſonos, qui de ſingulorum lacertis conficiebantur. quos cum ferientium viribus adſcribendos putaret; jubet ut inter ſe malleolos mutent. quibus mutatis ſonorum diverſitas ab hominibus recedens malleolos ſequebatur. tunc omnem curam ad pondera eorum examinanda vertit: cumque ſibi diverſitatem ponderis, quod habebatur in ſingulis, annotaſſet; aliis ponderibus in majus minuſve excedentibus fieri malleos imperavit, quorum ictibus ſoni nequaquam prioribus ſimiles nec ita ſibi conſonantes exaudiebantur: tunc animadvertit concordiam vocis lege ponderum provenire; collectiſque omnibus numeris, quibus conſentiens ſibi diverſitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides vertit examen; & inteſtina ovium vel boum nervos tam variis ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuiſſe didicerat: taliſque ex his concentus evenit, qualem prior obſervatio non fruſtra animadverſa promiſerat, adjecta dulcedine quam natura fidium ſonora præſtabat. Hic Pythagoras tanti ſecreti compos deprehendit numeros ex quibus ſoni ſibi conſoni naſcerentur: adeo ut fidibus ſub hac numerorum obſervatione compoſitis certæ certis, aliæq; aliis convenientium ſibi numerorum concordia tenderentur; ut una impulſa plectro, alia licet longe poſita ſed numeris conveniens ſimul ſonaret. ex omni autem innumera varietate numerorum pauci & numerabiles inventi ſunt, qui ſibi ad efficiendum muſicam convenirent. Sunt autem hi ſex omnes; epitritus, hemiolus, duplaris, triplaris, quadruplus & epogdous. Et eſt epitritus, cum de duobus numeris major habet totum minorem & inſuper ejus tertiam partem; ut ſunt quatuor ad tria. nam in quatuor ſunt tria, & tertia pars trium, id eſt, unum. & is numerus eſt vocatus epitritus; deque eo naſcitur ſymphonia quæ appellatur διὰ τεσσάρων. Hemiolus eſt, cum de duobus numeris major habet totum minorem, & inſuper ejus medietatem; ut ſunt tria ad duo. nam in tribus ſunt duo & media pars eorum, id eſt unum. & ex hoc numero, qui hemiolus dicitur, naſcitur ſymphonia quæ appellatur διὰ πέντε. Duplaris numerus eſt, cum de duobus numeris minor bis in majore numeratur; ut ſunt quatuor ad duo. & ex hoc duplari naſcitur ſymphonia cui nomen eſt διὰ πασῶν.

4 *Ignitum &c. mollientes*] Modius ex Ms. *molientes*. Horat. tamen Sat. 4. l. 1. *Dum ferrum molliat ignis.* Attamen illa Ms. lectio haudquaquam inſuper habenda, dixitque Ovidius 11. de Arte. *Jam molire animum, qui duret, & adſtrue formam. Solus ad extremes pervenit ille rogos.* Sic & Maro, *moliri claſſem, moliri habenas.* Et Terent. *dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt.* Pontan.

Triplaris autem cum de duobus numeris minor ter in majore numeratur; ut sunt tria ad unum. & ex hoc numero symphonia procedit, quæ dicitur διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. Quadruplus est, cum de duobus numeris minor quater in majore numeratur; ut sunt quatuor ad unum; qui numerus facit symphoniam, quam dicunt δὶς διὰ πασῶν. Epogdous est numerus, qui intra se habet minorem & insuper ejus octavam partem, ut novem ad octo; quia in novem & octo sunt & insuper octava pars eorum, id est, unum. hic numerus sonum parit, quem tonon musici vocaverunt. sonum vero tono minorem veteres quidem semitonium vocitare voluerunt. sed non ita accipiendum est, ut dimidius tonus putetur; quia nec semivocalem in literis pro medietate vocalis accipimus. deinde tonus per naturam sui in duo dividi sibi æqua non poterit. cum enim ex novenario numero constet, novem autem numquam æqualiter dividantur; tonus in duas dividi medietates recusat. sed semitonium vocaverunt sonum tono minorem: quem tam parvo distare à tono deprehensum est, quantum hi duo numeri inter se distant, id est, ducenta quadraginta tria & ducenta quinquaginta sex. Hoc semitonium Pythagorici quidem veteres diesin nominabant: sed sequens usus sonum semitonio minorem diesin constituit nominandum. Plato semitonium limma vocitavit. Sunt igitur symphoniæ quinque, id est, διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν. sed hic numerus symphoniarum ad musicam pertinet, quam vel flatus humanus intendere vel capere potest humanus auditus. ultra autem se tendit harmoniæ cœlestis accessio, id est, usque ad quater διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. nunc interim de his, quas nominavimus, differamus. Symphonia diatessaron constat de duobus tonis & semitonio; ut minutias, quæ in additamento sunt, relinquamus ne difficultatem creemus: & fit ex epitrito. diapente constat ex tribus tonis & hemitonio; & fit de hemiolio. diapason constat de sex tonis; & fit de duplari. verum διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε constat ex novem tonis & hemitonio, & fit de triplari numero. dis autem diapason continet tonos duodecim, & fit ex quadruplo.

CAP. II.

Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam esse docuerit; & quod hinc etiam probari possit concentum quemdam esse cœlestium corporum.

HInc Plato postquam & Pythagoricæ successione doctrinæ, & ingenii proprii divina profunditate, cognovit nullam esse posse sine his numeris jugabilem competentiam: in Timæo suo mundi animam per istorum numerorum contextionem ineffabili providentia dei fabricatoris instituit. cujus sensus, si huic operi fuerit appositus,

plurimum

plurimum nos ad verborum Ciceronis, quæ circa diſciplinam muſicæ videntur obſcura, intellectum juvabit. Sed ne quod in patrocinium alterius expoſitionis adhibetur, ipſum per ſe difficile credatur; pauca nobis præmittenda ſunt, quæ ſimul utriuſque intelligentiam faciant lucidiorem. Omne ſolidum corpus trina dimenſione diſtenditur. habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. nec poteſt inveniri in quolibet corpore quarta dimenſio: ſed his tribus omne corpus ſolidum continetur. Geometræ tamen alia ſibi corpora proponunt, quæ appellant mathematica,[1] cogitationi tantum ſubjicienda, non ſenſui. Dicunt enim punctum corpus eſſe individuum, in quo neque longitudo neque latitudo neque altitudo deprehendatur: quippe quod in nullas partes dividi poſſit. hoc protractum efficit lineam, id eſt, corpus unius dimenſionis. longum eſt enim ſine lato, ſine alto; & duobus punctis ex utraque parte ſolam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam ſi geminaveris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimenſionibus æſtimatur longo latoque; ſed alto caret. (& hoc eſt quod apud illos ſuperficies vocatur) punctis autem quatuor continetur, id eſt, per ſingulas lineas binis. ſi vero hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, ut ſubjectis duabus duæ ſuperponantur, adjicietur profunditas; & hinc ſolidum corpus efficietur, quod ſine dubio octo angulis continebitur: quod videmus in teſſera, quæ Græco nomine cubus vocatur. His Geometricis rationibus applicatur natura numerorum & *μονὰς* punctum putatur; quia ſicut punctum corpus non eſt, ſed ex ſe facit corpora; ita monas numerus eſſe non dicitur, ſed origo numerorum. Primus ergo numerus in duobus eſt; qui ſimilis eſt lineæ de puncto ſub gemina puncti terminatione productæ. hic numerus, *duo*, geminatus de ſe efficit quatuor, ad ſimilitudinem mathematici corporis, quod ſub quatuor punctis longo latoque diſtenditur. quaternarius quoque ipſe geminatus octo efficit; qui numerus ſolidum corpus imitatur: ſicut duas lineas diximus duabus ſuperpoſitas octo angulorum dimenſione integram corporis ſoliditatem creare, & hoc eſt, quod apud geometras dicitur, bis bina bis corpus eſſe jam ſolidum. Ergo à pari numero acceſſio uſque ad octo ſoliditas eſt corporis. ideo inter principia huic numero plenitudinem deputavit. Nunc oportet ex impari quoque numero quemadmodum idem efficiatur inſpicere. & quia tam paris quam imparis numeri monas origo eſt; ternarius numerus prima linea eſſe credatur. hic triplicatus novenarium numerum facit; qui & ipſe quaſi de duabus lineis longum latumque corpus efficit; ſicut quaternarius ſecundum de paribus efficit: item novenarius triplicatus tertiam dimenſionem præſtat: & ita à parte imparis numeri in viginti ſeptem, quæ ſunt ter

[1] *Cogitationi tantum ſubjicienda.* | Libb. vett. *ſubjacentia*, quamvis 1. 18. dixerit, *reliquo igne cæleſti lucem ſuam nimia ſubtilitate diffuſam non ſubjiciente conſpectui.* Gronov.

terna ter, ſolidum corpus efficitur: ſicut in numero pari bis bina bis, qui eſt octonarius, ſoliditatem creavit. Ergo ad efficiendum utrobique ſolidum corpus monas neceſſaria eſt, & ſex alii numeri, id eſt, terni, à pari & impari. à pari quidem, duo, quatuor, octo. ab impari autem, tria, novem, viginti ſeptem. Timæus igitur Platonis in fabricanda mundi anima conſilium divinitatis enuncians ait illam per hos numeros fuiſſe contextam, qui & à pari & ab impari cubum, id eſt, perfectionem ſoliditatis efficiunt: non quia aliquid ſignificaret illam habere corporeum; ſed ut poſſit univerſitatem animando penetrare, & mundi ſolidum corpus implere per numeros ſoliditatis effecta eſt. Nunc ad ipſa Platonis verba veniamus. nam cum de Deo animam mundi fabricante loqueretur, ait: [2] Primam ex omni fermento partem tulit. hinc ſumpſit duplam partem prioris; tertiam vero ſecundæ hemioliam ſed primæ triplam, & quartam duplam ſecundæ, quintam tertiæ triplam, ſextam primæ octavam, & ſeptimam vicies ſepties à prima multiplicatam. poſt hoc, ſpatia quæ inter duplos & triplos numeros hiabant, inſertis partibus adimplebat; ut binæ medietates ſingula ſpatia colligarent. ex quibus vinculis hemiolii & epitriti & epogdoi naſcebantur. Hæc Platonis verba ita à nonnullis excepta ſunt; ut primam partem monada crederent, ſecundam, quam dixi duplam prioris, dualem numerum eſſe conſiderent; tertiam, ternarium numerum, qui ad duo hemiolius eſt, ad unum triplus; & quartam, quatuor, qui ad ſecundum, id eſt, ad duo duplus eſt; quintam, novenarium, qui ad tertium, id eſt, ad tria triplus eſt; ſextam autem octonarium, qui primum octies continet. at vero pars ſeptima in viginti & ſeptem fuit; quæ faciunt, ut diximus, augmentum tertium imparis numeri. [3] Alternis ſaltibus enim, ut animadvertere facile eſt, proceſſit illa contextio: ut poſt monadem, quæ & par & impar eſt, primus par numerus poneretur, id eſt, duo; deinde ſequeretur primus impar, id eſt, tria;

[2] *Primam ex omni fermento* | Verba Platonis ſunt. Μίαν ἀφεῖλε τὸ πρῶτον ἀπὸ παντὸς μοῖραν. μετὰ δὲ ταύτην ἀφῄρει διπλασίαν ταύτης. τὴν δ' αὖ τρίτην, ἡμιολίαν μὲν τῆς δευτέρας, τριπλασίαν δὲ τῆς πρώτης. τετάρτην δὲ τῆς δευτέρας διπλῆν. πέμπτην δὲ τριπλῆν τῆς τρίτης, τὴν δ' ἕκτην, τῆς πρώτης ὀκταπλασίαν. ἑβδόμην δὲ ἑπτακαιεικοσαπλασίαν τῆς πρώτης. μετὰ δὲ ταῦτα ξυνεπληροῦτο τά τε διπλάσια καὶ τριπλάσια διαστήματα, μοίρας ἔτι ἐκεῖθεν ἀποτέμνων καὶ τιθεὶς εἰς τὸ μεταξὺ τούτων, ὥστε ἑκάστῳ διαστήματι δύο εἶναι μεσότητας. τὴν μὲν ταὐτῷ μέρει τῶν ἄκρων αὐτῶν ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερεχομένην, τὴν δ' ἴσῳ μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑπερέχουσαν, ἴσῳ δ' ὑπερεχομένην, ἡμιολίων δὲ διαστάσεων καὶ ἐπιτρίτων καὶ ἐπογδόων γινομένων. Unde apparet novarum editionum mendum eſſe in τοῖς *ſextam primæ octavam*, & mutandum in *Octuplam*, ut eſt in vett. libb. omnibus. *Gronov.*

[3] *Alternis ſaltibus enim.* | Vox *ſaltibus* Modio omiſſa. *Pontanus.* Τὸ *ſaltibus* in nullo exemplari invenio. Non tamen auſculto. l. 6. *Nec ſolum ſibi vicina & cohærentia comparantur: ſed eadem alternis ſaltibus cuſtoditur æqualitas.* Sed & neſcio unde chartaceus pro τοῖς *animadvertere facile eſt*, habet *an. poſſe eſt* cum quibuſdam editionibus, etſi membranæ vulgatum ſervent. Forte fuit: *anim. præſto eſt*, cujus explicatio primo ſuperſcripta, deinde gloſſæ locum invaſit. Supra lib. 14. *Similes eſſe ſuper æquale ſolum cadentibus, quibus denuo ſine difficultate præſto ſit ſurgere.* Gronov.

quarto loco ſecundus par; id eſt, quatuor; quinto loco ſecundus impar, id eſt, novem; ſexto loco tertius par, id eſt, octo; ſeptimo loco tertius impar, id eſt, viginti & ſeptem: ut, quia impar numerus mas habetur & par femina, ex pari & impari, id eſt, ex mari & femina naſceretur, quæ erat univerſa paritura, & ad utriuſque ſoliditatem uſque procederet quaſi ſolidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat componenda, qui ſoli continent jugabilem competentiam. quia omni mundo ipſa erat jugabilem præſtatura concordiam. nam duo ad unum dupla ſunt; de duplo autem diapaſon ſymphoniam naſci jam diximus. tria vero ad duo hemiolium numerum faciunt, hinc oritur diapente. quatuor ad tria epitritus numerus eſt. ex hoc componitur diateſſaron. item quatuor ad unum in quadrupli rationi cenſentur. ex quo ſymphonia diſdiapaſon naſcitur. Ergo mundi anima, quæ ad motum hoc quod videmus univerſitatis corpus impellit, contexta numeris muſicam de ſe creantibus concinentiam, neceſſe eſt ut ſonos muſicos de motu, quem proprio impulſu præſtat efficiat; quorum originem in fabrica ſuæ contextionis invenit. ait enim Plato, ut ſupra retulimus, auctorem animæ deum, poſt numerorum inter ſe imparium contextionem, hemioliis, epitritis, & epogdois, & limmate hiantia intervalla ſuppleſſe. ideo doctiſſime Tullius in verbis ſuis oſtendit Platonici dogmatis profunditatem. *Quis hic, inquam, quis eſt, qui complet aures meas tantus & tam dulcis ſonus? Hic eſt, inquit, ille qui intervallis disjunctus imparibus, ſed tamen pro rata parte ratione diſtinctis, impulſu & motu ipſorum orbium efficitur.* Vides ut intervalla commemorat, & hæc inter ſe imparia eſſe teſtatur; nec diffitetur rata ratione diſtincta: quia ſecundum Timæum Platonis imparium inter ſe intervalla numerorum, ratis ad ſe numeris, hemioliis ſcilicet, epitritis, & epogdois, hemitoniiſque diſtincta ſunt; quibus omnis canora ratio continetur. Hinc enim animadvertitur, quia hæc verba Ciceronis numquam profecto ad intellectum paterent, niſi hemioliorum, epitritorum & epogdoorum ratione præmiſſa, quibus intervalla numerorum diſtincta ſunt, & niſi Platonicis numeris quibus mundi anima eſt contexta patefactis, & ratione præmiſſa cur ex numeris muſicam creantibus anima intexta ſit. hæc enim omnia & cauſam mundani motus oſtendunt, quem ſolus animæ præſtat impulſus, & neceſſitatem muſicæ concinentiæ, quam motui à ſe facto inſerit anima innatam ſibi ab origine.

CAP. III.

Aliis præterea indiciis ac rationibus concentum illum motuum cœlestium posse ostendi: quodque intervalla ea, quæ esse in anima ratione sola intelliguntur, revera in ipso mundi corpore deprehendantur.

Hinc [1] Plato in republica sua, cum de sphærarum cælestium volubilitate tractaret, singulas ait Sirenas singulis orbibus insidere, significans sphærarum motu cantum numinibus exhiberi. nam Siren dea canens Græco intellectu valet. theologi quoque novem musas, octo sphærarum musicos cantus & unam maximam concinentiam quæ consit ex omnibus esse voluere. Unde Hesiodus in theogonia sua octavam musam Uraniam vocat: quia post septem vagas, quæ subjectæ sunt, octava stellifera sphæra superposita proprio nomine cœlum vocatur: &, ut ostenderet nonam esse & maximam, quam conficit sonorum concors universitas, adjecit;

Καλλιόπη θ᾽ ἣ δὴ προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασέων.

ex nomine ostendens ipsam vocis dulcedinem nonam Musam vocari (nam Καλλιόπη optimæ vocis Græca interpretatio est) &, ut ipsam esse quæ consit ex omnibus pressius indicaret, assignavit illi universitatis vocabulum; videlicet, ἣ δὴ προφερεστάτη ἁπασέων. nam & Apollinem ideo Μουσηγέτην vocant, quasi ducem & principem orbium cæterorum, ut ipse Cicero refert: *Dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio.* Musas esse mundi [2] cantum etiam sciunt, qui eas Camenas quasi canenas à canendo dixerunt. Ideo canere cœlum etiam theologi comprobantes sonos musicos sacrificiis adhibuerunt; qui apud alios lyra vel cythara, apud nonnullos tibiis aliisve musicis instrumentis fieri solebant. in ipsis quoque hymnis deorum per stropham & antistropham metra canoris versibus adhibebantur; ut per stropham rectus orbis stelliferi motus, per antistropham diversus vagarum regressus prædicaretur. ex quibus duo-

[1] *Plato in republica sua.* | Libro decimo hæc leguntur: ἐπὶ δὲ τῶν κύκλων αὐτοῦ ἄνωθεν ἐφ᾽ ἑκάστου βεβηκέναι Σειρῆνα συμπεριφερομένην, φωνὴν μίαν ἱεῖσαν ἀνὰ τόνον. ἐκ πασῶν δὲ ὀκτὼ οὐσῶν μίαν ἁρμονίαν ξυμφωνεῖν. Gronov.

[2] *Cantum etiam sciunt, qui eas Camenas.* | Quia, ut emendarent librariorum ineptias, editoribus nuperis obvium non fuit, recidendum, quod affectum erat, censuerunt. In editionibus enim ante Stephanum legas *etiam rustici sciunt*, ut & codex Leidensis in charta. At id ingenium agrestibus tribuisse Macrobium facile asperneris, & aliud ostendunt membranæ, quarum antiquior sic habet: *cantum et etbrusci. Erant qui eas.* Sine τῷ *sciunt:* est autem suprapositum *vel rustici sciunt.* Secunda:

ti
cantum etrusci sciunt, qui eas. Non dubito, quin scripserit auctor: *Musas esse mundi cantum etiam Etrusci scierunt, qui eas.* Quod probare multis nihil attinet, cum Etruscæ circa ista sacra disciplinæ in veterum libris quam maxime sint τεθρυλλημέναι. Nisi forte malis: *Musas esse mundi cantum & prisci scierunt.* Gronov.

bus

bus motibus primus in natura hymnus dicandus deo sumpsit exordium. [3] mortuos quoque ad sepulturam prosequi oportere cum cantu plurimarum gentium vel regionum instituta sanxerunt. persuasione hac; quia post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cœlum redire credantur. nam ideo in hac vita omnis anima musicis sonis capitur; ut non soli qui sunt habitu cultiores, verum universæ quoque barbaræ nationes cantus, quibus vel ad ardorem virtutis animentur, vel ad mollitiem voluptatis resolvantur, exerceant: quia anima in corpus defert memoriam musicæ cujus in cœlo fuit conscia; & ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum sit tam immite tam asperum pectus quod non oblectamentorum talium teneatur affectu. hinc æstimo & Orphei vel Amphionis fabulam, quorum alter animalia ratione carentia, alter saxa quoque [4] trahere cantibus referebantur, sumpsisse principium: quia primi forte gentes vel sine rationis cultu barbaras vel saxi instar nullo affectu mobiles ad sensum voluptatis canendo traxerunt. ita denique omnis habitus animæ cantibus gubernatur, ut & ad bellum progressui & item receptui canatur cantu & excitante & rursus sedante virtutem: *dat somnos adimitque*; nec non curas & immittit & retrahit: iram suggerit, clementiam suadet, corporum quoque morbis medetur. nam hinc est, quod [5] ægris remedia præstantes præcinere dicuntur. [6] &, quid mirum si inter homines musicæ tanta dominatio est, cum aves quoque, ut luscinia, ut cygni aliæve id genus, cantum veluti quadam disciplina artis exerceant; nonnullæ vero vel aves vel terrenæ seu aquatiles belluæ invitante cantu in retia sponte decurrant; & pastoralis fistula ad pastum progressis quietem imperet gregibus? nec mirum. inesse enim mundanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta,

[3] *Mortuos quoque ad sepulturam prosequi oportere cum cantu.* | Hinc apud Glossographum, ὕμνοι ἐπὶ τῶν νεκρῶν, *Noniæ.* Et apud Agellium, *Siticines dicti quod apud sitos id est vita functos canebant.* Quales erant & *præficæ*, nisi quod lamentabilior harum fuerit clangor. Macrobius autem hoc loco quarundam gentium peculiare institutum notat, quibus hilariores erant & gaudentes exequiæ. Et addit, *Hac persuasione id factum, quia post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cœlum redire credantur.* Fortassis itaque & Christianorum eo ævo ritus hic aspexerit Aurelius. D. Hieronymus in funere Fabiolæ: *Sonabant psalmi & aurata templorum reboans in sublime quatiebat aleluia.* Ubi adnotat eruditissimus Scholiastes, *canebatur aleluia quasi gratulantium quod evolasset ad cœlum.* Hæc addenda iis, quæ annotata nuper de Funeribus Romanorum accuratissimo Kirchmanno lib. 2. cap. 6. sub finem. *Pontan.*

[4] *Trahere cantibus referebantur.* | In omnibus antiq. habetur *ferebatur.* Deinde etiam *nullo affectu molles*, pro *mobiles.* Gronov.

[5] *Ægris remedia præstantes præcinere.* | Illustrat & confirmat in his verbis Macrobium pater meus lib. 11. observationum cap. 1. *Gronov.*

[6] *Et quid mirum si inter homines musicæ tanta dominatio.* | Censorinus: *Hominum quoque mentes ipsæ, quamvis Epicuro reclamante, divinæ suam naturam per cantus agnoscunt. Denique, quo facilius sufferant laborem, vel in navis metu à vectore symphonia adhibetur.* Quibus in verbis bis peccatum. Primum lego: *divinam suam naturam.* Et hoc erit quod dixit Macrobius, *Anima in corpus defert memoriam musicæ cujus in cœlo fuit conscia.* Deinde, *navis meatu*, vel, quod potius puto, *metatu*, vel *motu.* *Metare* enim proprie de re prolixa & longa. Maro de Serpente: *Metabat sese circum loca*, &c. *Pontan.*

præ-

prædiximus. ipsa autem mundi anima viventibus omnibus vitam ministrat,

Hinc hominum pecudumque genus vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Jure igitur musica capitur omne quod vivit; quia cœlestis anima, qua animatur universitas, originem sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphæralem motum mundi corpus impellit sonum efficit, qui intervallis est disjunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, sicut à principio ipsa contexta est. sed hæc intervalla, quæ in anima quippe incorporea sola æstimantur ratione non sensu, quærendum est utrum & in ipso mundi corpore dimensio librata servaverit. & Archimedes quidem stadiorum numerum deprehendisse se credidit, quibus à terræ superficie luna distaret, & à luna Mercurius, à Mercurio Venus, sol à Venere, Mars à sole, à Marte Jupiter, Saturnus à Jove. sed & à Saturni orbe usque [7] ad ipsum stelliferum cœlum omne spatium se ratione emensum putavit. quæ tamen Archimedis dimensio à Platonicis repudiata est quasi dupla & tripla intervalla non servans: & statuerunt hoc esse credendum ut, quantum est à terra usque ad lunam, duplum sit à terra usque ad solem, quantumque est à terra usque ad solem, triplum sit à terra usque ad Venerem; quantumque est à terra usque ad Venerem, quater tantum sit à terra usque ad Mercurii stellam; quantumque est ad Mercurium à terra, novies tantum sit à terra usque ad Martem; & quantum à terra usque ad Martem est, octies tantum sit à terra usque ad Jovem; quantumque est à terra usque ad Jovem, septies & vicies tantum sit à terra usque ad Saturni orbem. Hanc Platonicorum persuasionem Porphyrius libris suis inseruit, quibus Timæi obscuritatibus nonnihil lucis infudit; aitque eos credere ad imaginem contextionis animæ esse in corpore mundi intervalla, quæ epitritis, hemioliis & epogdois hemitoniisque complentur & limmate; & ita provenire concentum. cujus ratio in substantia animæ contexta mundano quoque copori, quod ab anima movetur, inserta est. unde ex omni parte docta & perfecta est Ciceronis assertio, qui intervallis imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, cœlestem sonum dicit esse disjunctum.

[7] *Ad ipsum stelliferum cœlum.* Membranæ *cursum*, quam vocem à Macrobio retentam verosimillimum est. *Gronov.*

CAP.

CAP. IV.

Qui fiat ut inter ſonos cœleſtis illius concentus alius acutior ſit, alius gravior: quodnam ibi melodiæ ſit genus; & cur ſonus ille à nobis non audiatur.

NUnc locus admonet ut de gravitate & acumine ſonorum diverſitates quas aſſerit revolvamus. *Et natura fert ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute ſonent; quam ob cauſam ſummus ille cæli ſtellifer curſus, cujus converſio eſt concitatior, acute excitato movetur ſono, graviſſimo autem hic lunaris atque infimus.* Diximus numquam ſonum fieri niſi aëre percuſſo. ut autem ſonus ipſe aut acutior aut gravior proferatur, ictus efficit: qui, dum ingens & celer incidit, acutum ſonum præſtat; [1] ſi tardior leniorve, graviorem. indicio eſt virga; quæ dum auras percutit, ſi impulſu cito feriat, ſonum acuit; [2] ſi lentior, gravius ferit auditum. in fidibus quoque idem videmus: quæ, ſi tractu artiore tenduntur, acute ſonant; ſi laxiore, gravius. [3] Ergo & ſuperiores orbes; dum pro amplitudine ſua impetu grandiore volvuntur, [4] dumque ſpiritu ut in origine ſua fortiore tenduntur, propter ipſam, ut ait, concitatiorem converſionem acute excitato moventur ſono; graviſſimo autem hic lunaris atque infimus: quoniam ſpiritu ut in extremitate langueſcente jam volvitur, &, propter anguſtias quibus penultimus orbis artatur impetu leniore convertitur. Nec ſecus probamus in tibiis; de quarum foraminibus vicinis ori inflantis ſonus acutus emittitur; de longinquis autem [5] & termino longiore poſitis gravior: item acutior per patentiora foramina, gravior per anguſta. & utriuſque cauſæ ratio una eſt; quia ſpiritus ubi incipit fortior eſt, defectior ubi deſinit: & quia ma-

[1] *Si tardior lentiorve.* | Ad oram editionum veterum eſt, *leniorve.* Et firmat quod ſequitur, *ſi leniore; ingravius ferit auditum.* Ubi tamen libri alii *lentiore.* Sed illud retinuerim. *Pont.*

[2] *Si lentior, gravius ferit auditum* | Utrum induſtria an diſſimulatione Pontani ſic exhibuerint typographi, parum liquet: certe alio modo allegat in notis, quam habent editiones. Sed celare non poſſum lectionem optimæ membranæ: *in gravius flectit auditum.* Deinde ἀντὶ τῶν *ſi laxiore gravius*, Modius malit *gravius laxiore*, membranæ *gravius ſi laxiore*, quas probem potius. *Gronov.*

[3] *Ergo & ſuperiores orbes, dum pro amplitudine ſua impetu grandiore volvuntur.* | Capiet Macrobius de diurno curſu, qui indubie concitatiſſimus in ſupremis, ſi ambitionis videamus ad inferiores orbes diſparitatem, & tamen progreſſionis æqualitatem. Alias autem, & aſpectu annui motus, Saturni orbem tardiſſimum intelligi, pervulgatum eſt. *Pont.*

[4] *Dumque ſpiritu ut in origine ſua fortiore* | Malim, *ſui.* Idem.

[5] *Et termino longiore poſitis* | Explicanda hæc remittimus auctori ſuo; neque enim videmus, qui tolerari poſſint. Legimus interim cum primis exemplaribus, *de longinquis autem & termino proximis.* Deinde reſtitue, *quanto ab origine ſua deorſum recedit, tanto,* &c. Quod non capientes nuper mutaverunt eodem auſu, quo etiam Ovidium, nunc tamen hac in parte ſuum opera & beneficio τῦ ἐν ποικίλοις ἐπισημοτάτυ, VIII. Met. 749. *Nec non & cætera tanto Silva ſub hac, ſilvâ quanto jacet herba ſub omni.* Fortaſſis etiam hoc pacto corrigendus Macrobius hoc lib. cap. 1. ubi vulgo: *quem tam parvo diſtare a tono deprehenſum eſt, quantum hi duo numeri diſtant.* Fortaſſis, inquam, ibi reponendum *quanto.* Gronov.

jorem impetum per majus foramen impellit; contra autem in angustis contingit & eminus positis. Ergo orbis altissimus & ut in immensum patens & ut spiritu eo fortiore, quo origini suæ vicinior est, incitatus sonorum de se acumen emittit. Vox ultimi & pro spatii brevitate & pro longinquitate jam frangitur. Hinc quoque apertius approbatur spiritum, quantum ab origine sua deorsum recedit, tantum circa impulsum fieri leniorem; ut circa terram, quæ ultima sphærarum est, tam concretus tam densus habeatur, ut causa sit terræ in una sede semper hærendi; nec in quamlibet partem permittatur moveri, obsessa undique circumfusi spiritus densitate. in sphæra autem ultimum locum esse qui medius est antecedentibus jam probatum est. Ergo universi mundani corporis sphæræ novem sunt. prima illa stellifera, quæ proprio nomine cœlum dicitur & aplanes apud Græcos vocatur, arcens & continens cæteras. hæc ab oriente semper volvitur in occasum. subjectæ septem, quas vagas dicimus, ab occidente in orientem feruntur. nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ moventur: sed septem soni sunt, qui concinentiam de volubilitate conficiunt; propterea quia Mercurialis & Venereus orbis pari ambitu comitati solem viæ ejus tanquam satellites obsequuntur,& ideo [6] à nonnullis astronomiæ studentibus eamdem vim sortiri existimantur. unde ait: *illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos; qui numerus rerum omnium fere nodus est:* Septenarium autem numerum rerum omnium nodum esse plene cum de numeris superius loqueremur expressimus. ad illuminandum, ut æstimo, obscuritatem verborum Ciceronis de musica tractatus succinctus à nobis qua licuit brevitate sufficiet. nam netas & hypatas aliarumque fidium vocabula percurrere, & tenorum vel limmatum minuta subtilia, & quid in sonis pro litera, quid pro syllaba, quid pro integro nomine accipiatur asserere, ostentantis est non docentis. nec enim quia fecit in hoc loco Cicero musicæ mentionem, occasione hac eundum est per universos tractatus, qui possunt esse de musica: quos, quantum mea fert opinino, terminum habere non æstimo: sed illa sunt persequenda, quibus verba, quæ explananda receperis, possint liquere: quia in re naturaliter obscura qui in exponendo plura quam necesse est superfundit, addit tenebras non adimit densitatem. unde finem de hac tractatus parte faciemus, adjecto uno quod scitu dignum putamus: quia cum sint melodiæ musicæ tria genera, enarmonium, diatonum & chromaticum, primum quidem propter nimiam sui difficultatem ab usu recessit; tertium vero est infame mollitie. unde medium, id est, diatonum, mundanæ musicæ doctrina Platonis adscribitur. Nec hoc inter prætereunda ponemus, quod musicam perpetua cœli volubilitate nascentem ideo claro non sentimus auditu,

[6] *A nonnullis Astronomiæ studentibus* | Lego apud Senecam, *ea philosophiæ vis, ut non solum studentes, sed etiam conversantes juvet.* Et iterum, *Minore labore opus est studentibus in diem.* Pontan.

quia major ſonus eſt quam ut humanarum [7] aurium percipiatur anguſtiis. nam, ſi Nili catadupa ab auribus incolarum amplitudinem fragoris excludunt, quid mirum ſi noſtrum ſonus excedit auditum quem mundanæ molisimpulſus emittit? nec enim de nihilo eſt quod ait: *qui complet aures meas tantus & tam dulcis ſonus ?* ſed voluit intelligi, quod ſi ejus, qui cœleſtibus meruit intereſſe ſecretis, completæ aures ſunt ſoni magnitudine ; ſupereſt ut cæterorum hominum ſenſus mundanæ concinentiæ non capiat auditum. ſed jam tractatum ad ſequentia conferamus.

[7] *Aurium percipiatur anguſtiis* | *Recipiatur* membrana vetuſtior. Altera *aurium anguſtia recipiat.* Sed primam præpono. *Gronov.*

CAP. V.

Terræ medietatem eam, in qua nos ſumus, quinque eſſe diſtinctam zonis: quodque ex iis duæ tantum ſint habitabiles ; quarum altera habitetur à nobis, alteram qui incolant homines ignoretur, tum vero & in reliqua terræ mediate zonas eſſe eaſdem ; & inter illas duas quoque ab hominibus habitari.

[1] *Vides habitari in terra raris & anguſtis locis* [2] *& in ipſis quaſi maculis ubi habitatur vaſtas ſolitudines interjectas ; eoſque, qui incolunt terram, non modo interruptos ita eſſe ut nihil inter ipſos ab aliis*

[1] *Vides habitari in terra raris & anguſtis locis* | Senecæ locum Natural. Quæſt. lib. 1. ſub Prologi finem hac occaſione correxerim. Vulgatur : *Quid tibi inquam iſta proderint ? Si nihil aliud, hoc certe, ſciam omnia anguſta eſſe.* Correxerim,inquam,*cætera ſciam omnia anguſta eſſe.* Facit pro hac mente ſententia præmiſſa & illa paulo ante verba : *Nec poteſt ante contemnere porticus & lacunaria ebore fulgentia & penſiles ſilvas & derivata in domos flumina , quam totum circumeat mundum, & terrarum orbem ſuperne deſpiciens, anguſtum & magna ex parte opertum mari, etiam ea parte qua extat late ſqualidum, & aut uſtum aut rigentem, ſibi ipſe ait ; Hoc eſt punctum quod inter tot gentes ferro & igni dividitur.* Et iterum Epiſtol. 120. *Maximum argumentum eſt animi ab altiori venientis ſede, ſi hæc in quibus verſatur humilia judicat & anguſta.* Pontan.

[2] *Et in ipſis quaſi maculis, ubi habitatur* | Hac forma inſulas *nævulos maris,* elegantiſſime dixit in libello de Mundo Apuleius: *Minores,* inquit, *ut nævuli quidam per apertas ponti ſunt ſparſæ regiones.* Quam lectionis venuſtatem debemus Cl. Vir. Vulcanii Manuſcripto. Nam alias editur, *ut nebulæ quidem.* Et ſtatim ejuſdem Apuleiani libelli eodem capite locus, qui huc quoque faciat, in mendo etiamnum manet, & neſcio an juvare potuerit idem ille codex, certe non juvit. Extat pag. 64. *Multæ aliæ urbes admodum ſparſæ hanc noſtram inſulam, id eſt, hunc terrarum orbem, ornamentis ſuis pingunt & continuatione , ut quibuſdam ſertis , coronant.* At obſecro quænam iſtæ urbes ſive oppida ſint, hunc terræ orbem tam decore cingentia ? Ego interpretem nullum reperio nec puto reperiri. Quocirca ingenio duce, &, niſi valde fallar, certiſſima correctione expedio, *Multaque aliæ , tuberes admodum.* περὶ τῆς νήσων φύσεως καὶ θέσεως omnis hic ſermo. Ideoque Apuleius Ariſtotelis mentem proprie & preſſe ſublegens μεγίστας νήσους interpretatus eſt, *aggeres inſularum.* Minuſculas vero quas Philoſophus μικρὰς appellavit καὶ οὐκ ὀλίγας, ille metaphoræ ſuæ memor *tuberes admodum ſparſas* aptiſſime extulerat ſi per imperitos licuiſſet. Nos reducamus περιλογίν, huic convenientiſſimam vocem. Petron. *lævior are, vel rotundo Horti tubere, quod creavit unda.* Et Martialis :

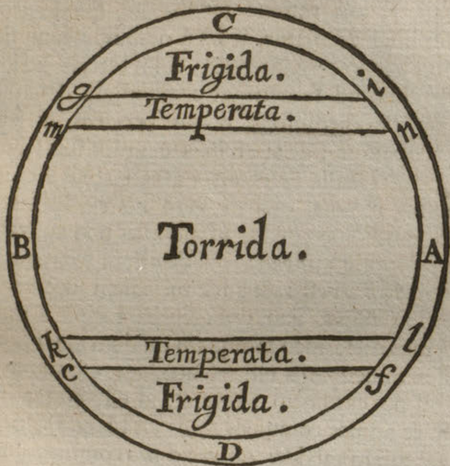
Læta ſuburbanis mittuntur apyrina ramis,
Et vernæ tuberes ; quid tibi cum Lybicis ?

ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos stare vobis: à quibus expectare gloriam certe nullam poteris. cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam & circumdatam circulis. è quibus duos maxime inter se diversos & cœli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse pruina vides, medium autem illum & maximum solis ardore torreri. duo sunt habitabiles; quorum australis ille, in quo qui insistunt adversa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus: hic autem alter subjectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. omnis enim terra quæ colitur à vobis angusta verticibus, lateribus latior, parva quædam est insula circumfusa illo mari, quod Athlanticum, quod magnum, quem oceanum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit parvus vides. Postquam cœlum quo omnia continentur, & subjectarum sphærarum ordinem motumque ac de motu sonum, cœlestis musicæ modos & numeros explicantem, & aërem subditum lunæ Tullianus sermo per necessaria & præsenti operi apta ductus ad terram usquè descripsit; ipsius jam terræ descriptionem verborum parcus rerum fœcundus absolvit. etenim maculas habitationum, ac de ipsis habitatoribus alios interruptos adversosque, obliquos etiam & transversos alios nominando [3] terrenæ sphæræ globositatem [4] sermone tantum non coloribus pinxit. Illud quoque non sine perfectione doctrinæ est, quod cum aliis nos non patitur errare, qui terram semel cingi oceano crediderunt. nam, si dixisset; *omnis terra parva quædam est insula, circumfusa illo mari*; unum oceani ambitum dedisset intelligi. sed adjiciendo, *quæ colitur à vobis*, veram ejus divisionem, de qua paulo post disseremus, nosse cupientibus intelligendam reliquit. De quinque autem cingulis, ne, quæso, æstimes duorum Romanæ facundiæ parentum Maronis & Tullii dissentire doctrinam; cum hic ipsis cingulis terram redimitam dicat, ille iisdem, quas Græco nomine zonas vocat, asserat cœlum teneri. utrumque enim incorrruptam veramque nec alteri contrariam retulisse rationem procedente disputatione constabit. Sed ut omnia, quæ hoc loco explananda recipimus, liquere possint; habendus est primum sermo de cingulis: quia situ eorum ante oculos locato cætera erunt intellectui proniora. prius autem qualiter terram coronent, deinde quemadmodum cœlum teneant, explicandum est. Terra & nona & ultima sphæra est. hanc dividit horizon, id est, finalis circulus; de quo ante retulimus. ergo medietas, cujus partem nos incolimus, sub eo cœlo est, quod fuerit super terram; & reliqua medietas sub illo, quod dum volvitur

3 *Terrenæ sphæræ globositatem sermone tantum non coloribus pinxit* | Modii membranæ paulo aliter, & auctiores. Habent enim: *terrenæ sphæræ globositatem tantum non coloribus pinxit, sed veritate rei vel certissimis spatiis designavit*. Pontan.

4 *Sermone tantum non coloribus, &c.* | Prima vox abest ab utraque membrana, & omnino turbat sententiam. In sequentibus miror variari: edidit enim Isaacius, *qui colitur à vobis*: In secunda membrana habetur *quod*, quasi de mari id diceret, cum necessario requiratur *quæ*, ut est in optima. *Gronov.*

ad ea loca quæ ad nos videntur inferiora deſcendit. in medio enim locata ex omni ſui parte cœlum ſuſpicit. [5] hujus igitur ad cœlum brevitas cui punctum eſt, ad nos vero immenſa globoſitas, diſtinguitur locis inter ſe viciſſim preſſis nimietate vel frigoris vel caloris geminam nacta inter diverſa temperiem. nam & ſeptemtrionalis & auſtralis extremitas perpetua obriguerunt pruina. & hi velut duo ſunt cinguli quibus terra redimitur, ſed ambitu breves quaſi extrema cingentes. horum uterque habitationis impatiens eſt; quia torpor ille glacialis nec animali nec frugi vitam miniſtrat. illo enim aëre corpus alitur quo herba nutritur. medius cingulus & ideo maximus æterno afflatu continui caloris uſtus ſpatium, quod & lato ambitu & prolixius occupavit, nimietate fervoris facit inhabitabile victuris. inter extremos vero & medium duo majores ultimis, medio minores ex utriuſque vicinitatis intemperie temperantur: in hiſque tantum vitales auras natura dedit incolis carpere. Et, quia animo facilius illabitur [6] concepta ratione quam ſermone deſcriptio; eſto orbis terræ

cui adſcripta ſunt *a*, *b*, *c*, *d*, & circa, *a*, adſcribantur *n* & *l*; circa *b* autem *m* & *k*, & circa *c*, *g* & *i*, & circa *d*, *e* & *f*, & ducantur rectæ

[5] *Hujus igitur ad cœlum brevitas cui punctum eſt* | Cœlo videlicet terra punctum eſt. Male alias, *qua punctum eſt*. Quod ad oram, *ceu punctum eſt* proxime verum eſt, non tamen verum. Liquet ex filo orationis. *Pontan.*

[6] *Concepta ratione quam ſermone deſcriptio* | Hæc Macrobii verba incomprehenſibilia ſunt. Repone: *concepta ratio deſcriptione quam ſermone.* Sic habent libri omnes, & eſt horum ſenſus idem illis in cap. xxi. lib. I. *Quia facilior ad intellectum per oculos via eſt.* Nam deſcriptio auctori huic eſt figura, γραφὴ, tabula. Infra cap. 6. de hac ipſa: *redeundum tibi eſt ad orbis terræ deſcriptionem.* cap. 7. *Ut inſtruit viſum antelata deſcriptio.* lib. I. cap. 21. *Zodiaci notis, quas monſtrat in præſidium fidei advocata deſcriptio.* Et alibi. *Gronov.*

lineæ

neæ à signis ad signa, quæ dicimus, id est, à *g*, in *i*; ab *m*, in *n*; à *k*, in *l*; ab *e*, in *f*. spatia igitur duo adversa sibi, id est, unum à, *c*, usque ad lineam quæ in, *i*, ducta est, alterum à, *d*, usque ad lineam quæ in, *f*, ducta est, intelligantur pruina obriguisse perpetua. est enim superior septemtrionalis, inferior australis extremitas. medium vero ab, *n*, usque in, *l*, zona sit torrida, restat ut cingulus ab, *i*, usque ad, *n*, subjecto calore & superiore frigore temperetur: rursus ut Zona quæ est inter, *l* & *f*, accipiat de superjecto calore & subdito frigore temperiem. Nec excogitatas à nobis lineas, quas duximus, æstimetur. circi sunt enim de quibus supra retulimus, septemtrionalis & australis & tropici duo. nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet adscribi, qui opportuniore loco rursus addetur. Licet igitur sint hæ duæ *mortalibus ægris Munere concessæ divum*, quas diximus temperatas, non tamen ambæ zonæ hominibus nostri generis indultæ sunt: sed sola superior quæ est ab, *i*, usque ad, *n*, incolitur ab omni, quale scire possumus hominum genere, Romani Græcive sint vel Barbari cujusque nationis. Illa vero ab, *l*, usque ad, *f*, sola ratione intelligitur, quod propter similem temperiem similiter incolatur, sed [7] à quibus, neque licuit unquam nobis nec licebit cognoscere. interjecta enim torrida utrique hominum generi commercium ad se denegat commeandi. denique de quatuor habitationis nostræ cardinibus, oriens, occidens, & septemtrio suis vocabulis nuncupantur: quia ab ipsis exordiis suis sciuntur à nobis. nam, etsi septemtrionalis extremitas inhabitabilis est, non multo tamen est à nobis remota. quarto vero nostræ habitationis cardini causa hæc alterum nomen dedit, ut meridies non australis vocaretur; quia & ille est proprie australis, qui de altera extremitate procedens adversus septemtrionali est: & hunc meridiem jure vocitari facit locus de quo incipit nobis. nam quia sentiri incipit à medio terræ, in qua medii est usus diei, ideo tamquam quidam medidies, una mutata litera, meridies nuncupatus est. Sciendum est autem quod ventus qui per hunc ad nos cardinem pervenit, id est, auster, ita in origine sua gelidus est, ut ad nos commendabilis est blando rigore septemtrio: sed quia per flammam torridæ Zonæ ad nos commeat, admixtus igni calescit; &, qui incipit frigidus, calidus pervenit. neque enim vel ratio vel natura pateretur ut ex duobus æquo pressis rigore cardinibus, dissimili tactu flatus emitteretur. Nec dubium est nostrum quoque septemtrionem ad illos qui australi adjacent, propter eamdem rationem calidum pervenire; & austrum corporibus eorum gemino auræ suæ rigore blandiri. Eadem ratio nos non permittit ambigere quin per illam

7 *A quibus, neque licuit unquam nobis nec licebit cognoscere* | Melior & verior ille apud Senecam Tragicum vates. In Medea:
—— *Venient annis*
Secula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphysque novos
Detegat orbes; nec sit terris
Ultima Tyle. Pontan.

quoque

quoque ſuperficiem terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer Zonarum ambitus, quæ hic temperatæ ſunt, eodem ductu temperatus habeatur; atque ideo illic quoque eædem duæ Zonæ à ſe diſtantes ſimiliter incolantur. aut dicat, quiſquis huic fidei obviare mavult, quid ſit quod ab hac eum definitione deterreat. nam ſi nobis vivendi facultas eſt in hac terrarum parte quam colimus; quia calcantes humum cœlum ſuſpicimus ſuper verticem, quia ſol nobis & oritur & occidit, quia circumfuſo fruimur aëre cujus ſpiramus hauſtu: cur non & illic aliquos vivere credamus ubi eadem ſemper in promptu ſunt? nam, qui ibi dicuntur morari, eamdem credendi ſunt ſpirare auram: quia eadem eſt in ejuſdem Zonalis ambitus continuatione temperies. idem ſol illis & obire dicetur noſtro ortu, & orietur cum nobis occidet: calcabunt æque ut nos humum; & ſupra verticem ſemper cœlum videbunt. nec metus erit ne de terra in cœlum decidant; cum nihil umquam poſſit ruere ſurſum. ſi enim nobis quod aſſerere genus joci eſt, [8] deorſum habetur ubi eſt terra, & ſurſum ubi eſt cœlum: illis quoque ſurſum erit quod de inferiore ſuſpicient, nec aliquando in ſuperna caſuri ſunt. Affirmaverim quoq; & apud illos minus rerum peritos hæc æſtimare de nobis, nec credere poſſe nos in quo ſumus loco degere; ſed opinari ſi quis ſub pedibus eorum tentaret ſtare caſurum. numquam tamen apud nos quiſquam timuit ne caderet in cœlum. ergo nec apud illos quiſquam in ſuperiora caſurus eſt: ſicut omnia nutu ſuo pondera in terram ferri ſuperius relata docuerunt. Poſtremo quis ambigat in [9] ſphæra terræ ea quæ inferiora dicuntur ſuperioribus ſuis eſſe contraria ut eſt oriens occidenti? nam in utraque parte par diametros habetur. cum ergo & orientem & occidentem ſimiliter conſtet habitari; quid eſt quod fidem hujus quoque diverſæ ſibi habitationis excludat? Hæc omnia non otioſus lector in tam paucis verbis Ciceronis inveniet. nam, cum dicit *terram cingulis ſuis redimitam atque circumdatam*, oſtendit per omne corpus terræ eamdem temperatorum cingulorum continuatam eſſe temperiem: & cum ait, *in terra maculas habitationum videri*, non eas dicit quæ in parte noſtræ habitationis nonnullis deſertis locis interpoſitis incoluntur. non enim adjiceret, *in ipſis maculis vaſtas ſolitudines interjectas*; ſi ipſas ſolitudines diceret, inter quas certæ partes macularum inſtar haberentur. ſed quia maculas dicit has quatuor, quas ita

[8] *Deorſum habetur, ubi eſt terra* | Prima (quod ſciam) hoc recepit Aſcenſiana, quam imitati Stephanus cum ſequutis editoribus. Sed Beroaldina, *genus joci eſt viſum, habetur, ubi*. Quod ferri poſſe vix puto, etſi omnes hoc modo quos vidi, Mss. libri, ut tamen diſcernere vix poſſis, *viſum, nuſum*, an *inſum* voluerint ſcribere. Videtur latere gloſſa. Poſterior ætas pro deorſum uſurpavit *juſum*, ut ex Martyrologiis jam notatum eſt, in quibus inter alia Speuſippus, Eleuſippus, & Meleuſippus narrantur, *ligatis manibus ſuſum & pedibus juſum*. Fortaſſe hac voce nunc uſus fuit Macrobius, quamlibet ſuperſit dubitandi ratio. *Gronov.*

[9] *In ſphæra terræ ea quæ inferiora* | Legendum vel cum membrana optima *terræ ita, quæ inf.* vel cum chartaceo, *terra ita ea, quæ inf.* Gronov.

duobus terræ hemisphæriis binas esse ratio monstravit, bene adjecit, *interjectas solitudines.* nam sicut pars quæ habitatur à nobis multa solitudinum interjectione distinguitur: credendum est in illis quoque tribus aliis habitationibus similes esse inter deserta & culta distinctiones. Sed & quatuor habitationum incolas & relatione situs & ipsa quoque standi qualitate depinxit. primum enim ait alios præter nos ita incolere terram ut à se interrupti nullam meandi habeant ad se facultatem, & verba ipsa declarant non eum de uno hominum genere loqui in hac superficie à nobis solius torridæ [10] interjectione divisa (sic enim magis diceret, *ita interruptos ut nihil ab illis ad vos manare possit*) sed dicendo, *ita interruptos ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit*, qualiter inter se illa hominum genera sint divisa significat. Quod autem vere ad nostram partem referretur adjecit dicendo de illis qui & à nobis & à se invicem divisi sunt; *partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos stare nobis.* interruptio ergo non unius generis à nobis sed omnium generum à se divisorum refertur; quæ ita distinguenda est. Hi quos separat à nobis perusta, quos Græci ἀντοικοὺς vocant, similiter ab illis qui inferiorem zonæ suæ incolunt partem interjecta australi gelida separantur. rursus illos ab ἀντοικοῖς suis, id est per nostri cinguli inferiora viventibus interjectio ardentis sequestrat: & illi à nobis septemtrionalis extremitatis rigore removentur. Et quia non est una omnium affinis continuatio; sed interjectæ sunt solitudines ex calore vel frigore mutuum negantibus commeatum: has terræ partes, quæ à quatuor hominum generibus incoluntur, maculas habitationum vocavit. Quemadmodum autem cæteri omnes vestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit: & australes quidem aperte pronunciavit adversos stare nobis, dicendo; *quorum australis ille, in quo qui insistunt, adversa nobis urgent vestigia.* & ideo adversi nobis sunt, quia in parte sphæræ quæ contra nos est morantur. Restat inquirere quos transversos & quos obliquos nobis stare memoraverit. sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transversos stare nobis dixerit inferiorem zonæ nostræ partem tenentes, obliquos vero eos, qui australis cinguli devexa sortiti sunt.

10 *Interjectione divisa* | Magis placet cum Mss. & editis antiquis *diviso*. Gronov.

CAP.

CAP. VI.

Quanta terræ ſpatia habitationi ceſſerint, quanta inculta ſint.

SUpereſt ut de terræ ipſius ſpatiis, quanta habitationi ceſſerint, quanta ſint inculta, referamus; id eſt, quæ ſit ſingulorum dimenſio cingulorum. Quod ut facile dinoſcas, redeundum tibi eſt ad orbis terræ deſcriptionem, quam paulo ante ſubjecimus; ut per notas adſcriptarum literarum ratio dimenſionum lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, id eſt, circulus qui univerſum ambitum claudit, cui adſcripta ſunt *a*, *b*, *c*, *d*, ab his qui eum ratione dimenſi ſunt, in ſexaginta diviſus eſt partes. habet autem totus ipſe ambitus ſtadiorum ducenta quinquaginta duo milia. ergo ſingulæ ſexageſimæ extenduntur ſtadiis quaternis, milibus ducenis. & ſine dubio medietas ejus, quæ eſt à *d*, per orientem, id eſt per *a*, uſque ad *c*, habet triginta ſexageſimas & ſtadiorum milia centum viginti ſex. quarta vero pars quæ eſt ab *a*, uſque ad *c*, incipiens à medio peruſtæ, habet ſexageſimas quindecim & ſtadiorum milia ſexaginta & tria. hujus quartæ partis menſura relata conſtabit totius ambitus plena dimenſio. [1] Ab *a*, igitur uſque ad *p*, quod eſt medietas peruſtæ, habet ſexageſimas quatuor; quæ faciunt ſtadiorum milia ſexdecim, cum octingentorum adjectione. ergo omnis peruſta partium ſexageſimarum octo eſt, & tenet ſtadiorum milia triginta tria & ſexcenta inſuper. latitudo autem cinguli noſtri qui temperatus eſt, *i. e.* à *p*, uſq; ad *o*, habet ſexageſimas quinque, quæ faciunt ſtadiorum milia viginti & unum. & ſpatium frigidæ ab *o*, uſque ad *c*, habet ſexageſimas ſex: quæ ſtadiorum tenent viginti quinque milia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cujus menſuram evidenter expreſſimus, alterius quartæ partis magnitudinem, ab *a*, uſque ad *d*, pari dimenſionum diſtinctione cognoſces. cum ergo quantum teneat ſphæræ ſuperficies, quæ ad nos eſt, omni in ſua medietate cognoveris: de menſura quoque inferioris medietatis, id eſt, à *d*, per *b*, uſque ad *c*, ſimiliter inſtrueris. modo enim quia orbem terræ in plano pinximus (in plano autem medium exprimere non poſſumus ſphæralem tumorem) mutu-

[1] *Ab* a *igitur uſque ad* p, *quod eſt* | Hoc modo editiones omnes, cum tamen certus reſideat error in litera *p* hoc loco & inferius, item in litera *o*, quarum neutra eſt in ſuperiore deſcriptione. Itaque Aſcenſius novum ſchema hic appinxit, in quo *p* literam poſuit loco τῆ *n* & *o* loco τῆ *i*, quem tamen nemo ſecutus, ut opinor, quia in ſcriptis non reperiebant: & ex ſuo ingenio eam commentum eſſe Aſcenſium colligo inde, quod Macrobius novam ſphæram hic non repoſuit, ſed ad proximam remiſit lectorem, dicens, ei redeundum eſſe ad orbis terræ deſcriptionem, quam paulo ante ſubjecerat. Sed etiam in nullo Ms. invenio uſquam literas *p* vel *o*. Quare hic reſcribe cum iis: *ab* a *igitur uſque ad* n, *quod eſt*. Deinde: *qui temperatus eſt ab* n *uſque ad* i. Item, *&* *ſpatium frigidæ ab* i *uſque ad* c. Gronov.

ati sumus altitudinis intellectum à circulo; qui magis horizon quam meridianus videatur. Cæterum volo hoc mente percipias, ita nos hanc protulisse mensuram, tamquam à *d*, per *a*, usque ad *c*, pars terræ superior sit, cujus partem nos incolimus; & à *d*, per *b*, usque ad *c*, pars terræ habeatur inferior.

CAP. VII.

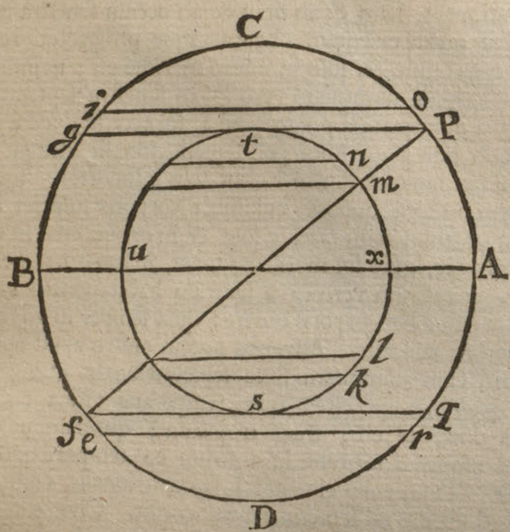
In cælo easdem inesse zonas quæ insunt terræ; atque causam hujus diversitatis esse Solem: qui ut accessu suo causa caloris est; ita recessu frigus inducit.

HOC quoque tractatu proprium sortito finem, nunc illud quod probandum promisimus asseramus, id est, hos cingulos & Maronem bene cœlo, & bene terræ assignasse Ciceronem; & utrumque non discrepantia sed consona, eademque dixisse. natura enim cœli hanc in diversis terræ partibus temperiem nimietatemque distinxit: & qualitas vel frigoris vel caloris, quæ cuilibet ætheris parti semel inhæsit, eamdem inficit partem terræ, quam despicit ambiendo. Et quia has diversitates, quæ certis finibus terminantur, [1] cingulos in cœlo vocarunt, necesse est totidem cingulos & hic intelligi; sicut in brevissimo speculo, cum facies monstratur ingens tenent in angusto membra vel lineamenta ordinem quem sua in vero digesserat amplitudo. Sed hic quoque asserendi quod dicitur minuemus laborem oculis subjiciendo picturam. Esto enim cœli sphæra, *a*, *b*, *c*, *d*. & intra se claudat sphæram terræ, cui adscripta sunt *s*, *x*, *t*, *u*. & ducatur in cœli sphæra circulus septemtrionalis ab *i*, usque in *o*. tropicus æstivus à *g*, in *p*. & æquinoctialis à *b*, in *a*. & tropicus hiemalis ab *f*, in *q*. & australis ab *e*, in *r*. sed & zodiacus ducatur ab *f*, in *p*. rursus in sphæra terræ ducantur iidem limites cingulorum, quos supra descripsimus in *n*, in *m*, in *l*, in *k*. His ita depictis sine difficultate constabit singulas terræ partes à singulis cœli partibus super verticem suum impositis qualitatem circa nimietatem vel temperiem mutuari. nam quod est sursum à *d*, usque ad *r*, hoc despicit terram ab *s*, usque ad *k*. & quod est in cœlo ab *r*, usque ad *q*, hoc inficit terram à *k*, usque ad *l*. & quod in cœlo est à *q*, usque in *p*, tale facit in terra ab *l*, usque ad *m*. qualeque est desuper à *p*, usque ad *o*: tale in terra ab *m*, usque ad *n*. & quale illic ab *o*, usque ad *c*, tale hic est ab *n*, usque ad *t*. Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id est, à *d*, usque ad *r*, & à *c*, usque ad *o*, æterno rigore densatæ. ideo, in terra idem est ab *s*, usque ad *k*, & à *t*, usque ad *n*. rursus in cœlo, à *q*, usque ad *p*, nimio calore fervet. ideo in terra quoque, ab *l*, usque ad *m*, idem fervor est. item sunt in cœlo

[1] *Cingulos in cœlo vocarunt*] Supra similiter *stadios* dixit, pag. 57. *Ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinem in se continere non poterit. Centum enim & octoginta stadios*, &c. Glossarium: *Cingillus* στρόφιον, ζώνιον. Pontan.

temperies,

temperies, ab *o*, uſque ad *p*, & à *q*, in *r*. ideo ſunt hic quoque temperatæ, ab *n*, in *m*, & ab *l*, in *k*. æquinoctialis enim circulus, qui ab *a*, uſque ad *b*, ductus eſt, mediam ſecat peruſtam. Et ipſum autem ſciſſe Ciceronem, quod terreni cinguli cœleſtibus inficiantur, ex verbis ejus oſtenditur. ait enim: *E quibus duo maxime inter ſe diverſos & cœli verticibus ipſis ex utraque parte ſubnixos obriguiſſe pruina vides.* Ecce teſtatur finale frigus eſſe de cœlo. idem quoque de fervore medio dicit, *medium autem illum & maximum ſolis ardore*

torreri. Cum ergo manifeſte & rigorem de cœli verticibus & fervorem de ſole in terræ cingulos venire ſignaverit; oſtendit prius in cœlo hos eoſdem cingulos conſtituiſſe. Nunc, quoniam conſtitit eaſdem in cœlo & in terra zonas eſſe vel cingulos (hæc enim unius rei duo ſunt nomina) jam dicendum eſt, quæ cauſa in æthere hanc diverſitatem qualitatis efficiat. Peruſta duobus tropicis clauditur, id eſt, [2] à *g*, in *p*, tempore æſtivo: & ab *f*, in *q*, hiemali. ab *f* autem in *p*, zodiacum deſcribendo perduximus. ergo ſignum *p*, tropicus ille cancer habeatur, & ſignum *f*, capricornus. conſtat autem ſolem neque ſurſum ultra cancrum neque ultra capricornum deorſum

[2] *A* g, *in* p, *tempore æſtivo, & ab* f, *in* q, *hiemali* | Hæc abſurdiſſima lectio quomodo inſinuaverit in editionem Stephani, quomodo fefellerit ab Tychone cœleſtia doctum Iſacium, mirari eſt. Quis enim vel ſomniavit unquam æquinoctialem aliis tropicis claudi æſtivo, aliis hiberno tempore, & ſic tropicos mutare nonnunquam ſitum, ſemel humano ingenio illis attributum? Nos re ipſa jubente, εἰς Ἀφάνας mittimus furtivum illud *tempore*, quod nec primæ editiones nec librorum ſcriptorum quiſquam agnoſcit. *Gronov,*

meare; ſed, cum [3] ad tropicorum confinia pervenerit, mox reverti: unde & ſolſtitia vocantur. & quia æſtivus tropicus temperatæ noſtræ terminus eſt; ideo cum ſol ad ipſum finem venerit, facit nobis æſtivos calores de vicino urens ſenſu majore ſubjecta. illo denique tempore auſtrali generi reverti hiemem non poteſt ambigi; quia tunc ab illis ſol omni viæ ſuæ ſpatio recedit. rurſus, cum ad *f* ſignum, id eſt, ad capricornum venerit, facit hiemem nobis receſſu ſuo & illis vicinitate reducit æſtatem. Hic notandum eſt de tribus tantum cardinibus [4] in quamcumque domum ingredi ſolem; de quarto numquam. nam & ab ortu & ab occaſu feneſtra ſolem recipit; quippe quem orientem obeuntemque proſpectet. recipit & à meridie; quia omne iter ſolis in noſtro meridie eſt; ut inſtruit viſum antelata deſcriptio. numquam vero ſolem feneſtra ſeptemtrionis admittit; quia numquam à *p* ſigno, ad *o*, ſol accedit; ſed à *p*, ſemper retrocedendo nunquam fines poli ſeptemtrionalis attingit: & ideo numquam per hunc cardinem radius ſolis infunditur. Ejuſdem rei probationem umbra quoque cujuſlibet corporis ſufficiet adſtruere. nam & in occaſum cadit oriente ſole, & in ortum cum ſit occiduus: medio autem die, quia ſol meridiem tenet, in ſeptemtrionem umbra depellitur. in auſtrum vero circa noſtram habitationem impoſſibile eſt umbram cujuſlibet corporis cadere: quia ſemper in adverſam ſoli partem umbra jactatur. Adverſus autem auſtro apud nos ſol eſſe non poterit, cum numquam fines ſeptemtrionales attingat. Sane quoniam pars illa peruſtæ, quæ temperatæ vicina eſt, admittit habitantes illic, id eſt, trans tropicum; quæcumque habitantur ſpatia umbram mittunt in auſtrum eo tempore quo ſol cancrum tenet. Tunc enim eis fit ſol ſeptemtrionalis, cum tropicum tenet; quod ab illis ad ſeptemtrionem recedit. Civitas autem Syene, quæ provinciæ Thebaidos poſt ſuperiorum montium deſerta principium eſt, ſub ipſo æſtivo tropico conſtituta eſt: & eo die, quo ſol certam partem ingreditur cancri hora diei ſexta (quoniam ſol tunc ſuper ipſum invenitur verticem civitatis) nulla illic poteſt in terram de quolibet corpore umbra jactari, ſed nec ſtylus hemiſphærii monſtrantis horas, quem γνώμονα vocant, tunc de ſe poteſt umbram creare. & hoc eſt quod Lucanus dicere voluit, nec tamen plene, ut habetur, abſolvit. dicendo enim, ---[5] *Atq; umbras numquam flectente Syene,*

[3] *Ad tropicorum confinia* | Liber vetus *tropicorum ſigna*. Alter *tropicum ſignum*. Poſſis dubitare utrum ſit ſcribendum cum chartaceo *ad tropicûm confinia*, an *ad tropicorum finem*. Gron.

[4] *In quamcunque domum* | Mſs. omnes *eadem*. Gronov.

[5] *Atque umbras numquam*, &c. | Sugillat Macrobium Brodæus, quod verſu hoc Lucani perverſius legerit *nunquam*. Ipſe *nuſquam* reponit. At tu, utcunque legeris, habebit rationem Macrobiana nota. verſus Poetæ totus talis eſt: ---- *Calida medius mihi cognitus axis Ægypto, atq; umbras nuſquam flectente Syene.* Si enim dicat cognitum ſibi etiam meridianum illius oppidi, quod umbras neſcit; γνικῶς dixerit nimis, nam umbras novit ſemper, præterquam exiſtente in tropico meridiano Cancri Sole. Si idcirco explicueris, quando umbras non flectit; mathematicum non Poetam intelliges. Et certe juvanda in pluribus potius vatum ſenſa, quam exigenda omnia ad rigidam normam. *Pontan.*

rem

rem quidem attigit, ſed turbavit verum. [6] non enim numquam flectit ſed uno tempore: quod cum ſua ratione retulimus. His relatis conſtat ſolem numquam egredi fines peruſtæ. quia de tropico in tropicum Zodiacus obliquatus eſt. manifeſta eſt igitur cauſa cur hæc zona flammis ſit ſemper obnoxia: quippe quam ſol totius æthereæ flammæ & fons & adminiſtrator, numquam relinquat. Ergo ambæ partes ultimæ, id eſt ſeptemtrionalis & auſtralis, ad quas nunquam [7] ſolis calor accedit, neceſſario perpetua premuntur pruina: duas vero, ut diximus, temperat hinc atque illinc vicinia caloris & frigoris. denique in hac ipſa zona, quam incolimus, quæ tota dicitur temperata, partes tamen, quæ peruſto cingulo vicinæ ſunt, cæteris calidiores ſunt, ut eſt Æthiopia, Arabia, Ægytus & Libya; in quibus calor ita circumfuſi aëris corpus extenuat; ut aut numquam aut raro cogatur in nubes; & ideo nullus pene apud illos uſus eſt imbrium. rurſus quæ uſque ad frigidæ fines preſſius accedunt; ut eſt palus Mæotis, ut regiones quas præterfluunt Tanais & Iſter, omniaque ſuper Scythiam loca, quorum incolas vetuſtas Hyperboreos vocavit, quaſi originem boreæ introrſum recedendo tranſiſſent, adeo æterna pene premuntur pruina, ut non facile explicetur quanta ſit illic frigidæ nimietatis injuria: loca vero quæ in medio temperatæ ſunt, quoniam ab utraque nimietate longe recedunt, veram tenent ſalutaremque temperiem.

[6] *Non enim unquam flectit* | Membranæ auctiores *nunquam quidem flectit.* Gronov.

[7] *Solis calor accedit* | Membrana optima *ſolis accedit ardor.* Altera *ſolis ardor accedit.* Certe utraque *ardor*, non *calor.* ut cap.8. *Inaccessum eſt propter nimium ſolis ardorem.* Gron.

CAP. VIII.

Obiter quomodo explicandus locus Virgilii primo Georgicôn de circulo zodiaco.

LOcus nos admonet ut (quoniam diximus, rem quæ à nullo poſſit refelli, utrumque tropicum circum Zodiaco terminos facere, nec umquam ſolem alterutrum tropicum excedere poſſe vel ſurſum vel deorſum meando; trans Zodiacum vero circum, id eſt, trans uſtam, quæ tropicis clauditur, [1] ex utraque parte [2] accipere temperatas) quæramus quid ſit quod ait Virgilius quem nullius umquam diſciplinæ error involvit;

> - - - - *duæ mortalibus ægris*
> *Munere conceſſæ divum: & via ſecta per ambas,*
> *Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.*

[1] *Ex utraque parte accipere temperatas* | Scripſerit Macrob. *occipere.* Conſidera, & probabis. *Pontan.*

[2] *Accipere temperatas* | Qua in parte, oro, hoc præſtat vulgato ante Stephanum *incipere*, quod ſervant omnes Mss. & tamen in Stephanino voluit alius v tuſtatis ingenium conſiderando legere *occipere.* Gronov.

videtur enim dicere his verſibus Zodiacum per temperatas ductum, & ſolis curſum per ipſas ferri ; quod nec opinari fas eſt : quia neutrum tropicum curſus ſolis excedit. num igitur illud attendit quod diximus & intra tropicum in ea peruſtæ parte, quæ vicina eſt temperatæ, habitatores eſſe ? nam Syene ſub ipſo tropico eſt : Meroë autem tribus milibus octingentis ſtadiis in peruſtam à Syene introrſum recedit : & ab illa uſque ad terram cinnamomi feracem ſunt ſtadia octingenta. & per hæc omnia ſpatia peruſtæ licet rari tamen vita fruuntur habitantes. ultra vero jam inacceſſum eſt ; propter nimium ſolis ardorem. cum ergo tantum ſpatii ex peruſta vitam miniſtret ; & ſine dubio circa viciniam alterius temperatæ, id eſt, antæcorum, tantumdem ſpatii habere peruſtæ fines [3] & parem manſuetudinem non negetur (paria enim in utraque parte ſunt omnia) ideo credendum eſt per poëticam tubam, quæ omnia ſemper in majus extollit, dixiſſe viam ſolis ſectam per temperatas : quoniam ex utraque parte fines peruſtæ in eo ſunt ſimiles temperatis, quod ſe patiuntur habitari. an forte poëtica licentia particulam pro ſimili pene particula poſuit ; & pro *ſub ambas*, dicere maluit, *per ambas* ? nam revera ductus Zodiaci ſub ambas temperatas ultro citroque pervenit, non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipſum & in omnibus imitatorem hujus Maronem ſæpe tales mutaſſe particulas. an, quod mihi vero propius videtur, *per ambas*, pro, *inter ambas*, voluit intelligi ? Zodiacus enim inter ambas temperatas volvitur, non per ambas. [4] familiariter autem, *per*, pro, *inter*, ponere ſolet ; ſicut alibi quoque,

Circum perque duas in morem fluminis arctos.

neque enim anguis ſidereus arctos ſecat : ſed, dum & amplectitur & intervenit, circum eas & inter eas volvitur, non per eas. Ergo poteſt conſtare nobis intellectus, ſi *per ambas*, pro *inter ambas*, more

[3] *Et parem manſuetudinem* | Modius legit *pari manſuetudine*, cui intercedunt omnes Leidenſes libri, & an ſit mutandum, cuivis videre præſto eſt. *Gronov.*

4 *Familiariter autem*, per, *pro*, inter *ponere ſolet* | Nec aliter P. Arbiter illo verſu :

——— Nec, vaga paſſim,
Flumina per notas ibant morientia ripas.

Per notas ripas, id eſt, *intra ripas*. Nec audio qui in nuperis & electiſſimis alias Notis *morientibus* hiſce *fluminibus* mederi conatur, quaſi ſcriptum fuiſſet Petronio :

———Nec vaga paſſim
Flumina per notas ibant torrentia ripas.

Hoc ſenſu : *vaga flumina paſſim torrentia, tunc non ibant per notas ripas.* Sed veriſſimum eſt, quomodo poſui ego, & interpunxi. Non manebant, inquit, intra ripas ſuas flumina, paſſim vaga. Et ne hæſitet quiſpiam porro, ponam Manilianos verſus, lib. 4. Aſtronomicω̄n, quos hic adumbravit Petr.

Donec in Ægyptum redeant curvata per undas
Littora, Niliacis iterum morientia ripis.

Quod autem ait Arbiter, *ibant morientia*, aſpexit quodammodo Claudianus, *Naſcentes ibant in ſecula libri.* Nec tempero mihi quin hac occaſione inſigni item loco ſubveniam, qui nondum diſcuſſus ſatis, in *Culice Maroniano.* Exſtat à principio non longe :

Hæc teneras fruticum ſentes rimatur, at illa
Imminet irrigui præſtanti marginis undæ.

Ubi ambigere video viros doctos num faciendum potius *properanti marginis undæ.* At germaniſſimum hic eſſe *præſtanti undæ*, obſervo luculenter ex Juvenali :

——— Quanto præſtantius eſſet (das
Numen aquæ, viridi ſi margine clauderet un-
Herba, nec ingenuū violarent marmora tophū.

Qui locus ex Satyra tertia eſt, & unicus explicandis iſtis Maronianis. *Pontan.*

ipsius poëtæ dictum existimemus. nobis aliud ad defensionem, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quoniam in medio posuimus quos fines numquam via solis excedat; manifestum est autem omnibus quid Maro dixerit, quem constat erroris ignarum: erit ingenii singulorum invenire quid possit amplius pro absolvenda hac quæstione confiteri.

CAP. IX.

Non uno sed gemino oceani ambitu terram omnem circumflui: & quomodo angusta verticibus, latior lateribus, sit habitabilis nostra: tum de exiguitate oceani, quem nos magnum vocamus.

HIS quoque, ut arbitror, non otiosa inspectione tractatis: nunc de oceano quod promisimus adstruamus, non uno sed gemino ejus ambitu terræ corpus omne circumflui. [1] cujus primus meatus est, qui ab indocto hominum genere nescitur. is enim, quem solum oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refusis secundum ex necessitate ambitum fecit. cæterum prior ejus corona per zonam terræ calidam meat, superiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. ab oriente vero duos sinus refundit; unum ad extremitatem septemtrionis, ad australis alterum: rursusque ab occidente duo pariter enascuntur sinus: qui usque ad ambas, quas supra diximus, extremitates refusi occurrunt ab oriente demissis; &, dum vi summa & impetu immaniore miscentur, invicemque se feriunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa oceani accessio pariter & recessio. &, ubicumque in nostro mari contingit idem vel in angustis fretis, vel in planis forte littoribus, ex ipsis oceani finibus, quos oceanum nunc vocamus, eveniunt: quia nostrum mare ex illis influit. cæterum verior, ut ita dicam, ejus alveus tenet zonam perustam. & tam ipse qui æquinoctialem, quam sinus ex eo nati qui horizontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur, omnem terram quadrifidam dividunt; & singulas, ut supra diximus, habitationes insulas faciunt. nam inter nos & australes homines means ille per calidam zonam, totamque cingens, & rursus [2] utriusque regionis extrema finibus suis ambiens, binas in superiore atque inferiore terræ superficie insulas facit. unde Tullius hoc volens intelligi non dixit, *omnis terra parva quædam est insula*; sed, *omnis terra quæ colitur à vobis parva quædam est insula*: quia & singulæ de quatuor habitationibus parvæ quædam efficiuntur insulæ, oceano

[1] *Cujus primus meatus* | Scripti libri *cujus verus & primus meatus.* Infra vides originalem & veriorem alveum vocari: ut de hac lectione non sit dubitandum. *Gron. v.*

[2] *Utriusque regionis extrema finibus suis ambiens* | Membranæ Modianæ, *finibus suis*; quomodo paulo ante hac pag. *de finibus ab illo originali refusis.* Ubi vulgo etiam edunt *de finibus*, sed perperam, & contra membranas. *Pontan.*

bis

bis eas, ut diximus, ambiente. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta: ex qua & nostri maris originem, quæ totius una est, & rubri atque Indici ortum videbis, Caspiumque mare unde oriatur invenies. licet non ignorem esse nonnullos qui ei de oceano ingressum negent. Nec dubium est in illam quoque australis generis temperatam mare de oceano similiter influere. sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cujus situs nobis incognitus per-

severat. Quod autem dixit nostram habitabilem *angustam verticibus, lateribus latiorem*, [3] in eadem descriptione poterimus advertere. nam, quanto longior est tropicus circus septemtrionali circo, tanto zona verticibus quam lateribus angustior est: quia summitas ejus in artum extremi cinguli brevitate contrahitur. deductio autem laterum cum longitudine tropici ab utraq; parte distenditur. denique veteres omnem habitabilem nostram extentæ chlamydi similem esse dixerunt. item quia omnis terra, in qua & oceanus est, ad quemvis cœlestem circulum quasi centron obtinet puncti locum, necessario de oceano adjecit, *Qui tamen tanto nomine quam sit parvus vides*. nam licet apud nos Athlanticum mare magnum vocetur: de cœlo tamen despicientibus non potest magnum videri, cum ad cœlum terra signum sit & punctum

3 *In eadem descriptione poterimus advertere* | Nec absonum quod ad oram Lugdunensis, *Id eadem.* Idem.

quod

quod dividi non possit in partes. ideo autem terræ brevitas tam diligenter asseritur, ut parvi pendendum ambitum famæ vir fortis intelligat, quæ in tam parvo magna esse non poterit, ut contentus potius conscientiæ præmio gloriam non requirat. quod doctrinæ propositum non minus in sequentibus apparebit.

CAP. X.

Mundum quidem esse æternum: cæterum inde non posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros; quando mundo ipso manente ea quæ in ipso sunt vicissitudine quadam nunc occidant, nunc rursus oriantur.

QUinetiam si cupiet proles futurorum hominum deinceps laudes uniuscujusque nostrum acceptas à patribus posteris prodere: tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria: unde Scipio perfectionem cupiens infundere nepoti, auctor est ut contentus conscientiæ præmio, gloriam non requirat. in qua appetenda quoniam duo sunt maxime quæ præoptari possint; ut & quam latissime vagetur & quam diutissime perseveret: postquam superius, de habitationis nostræ angustiis disserendo, totius terræ quæ ad cœlum puncti locum obtinet [1] minimam quandam docuit à nostri generis hominibus particulam possideri; nullius vero gloriam vel in illam totam partem potuisse diffundi (siquidem Gangem transnare vel transcendere Caucasum Romani nominis fama non valuit) spem, quam de propaganda late gloria ante oculos ponendo nostri orbis angustias amputavit, vult etiam diuturnitatis auferre; ut plene animo nepotis contemptum gloriæ compos dissuasor insinuet. & ait, nec in hac ipsa parte, in quam sapientis & fortis viri nomen serpere potest, æternitatem nominis posse durare; cum modo exustione, modo eluvione terrarum diuturnitati rerum intercedat occasus. quod quale sit differemus. in hac enim parte tractatus illa quæstio latenter absolvitur, quæ multorum cogitationes de ambigenda mundi æternitate solicitat; nam quis facile mundum semper fuisse consentiat? cum & ipsa historiarum fides multarum rerum cultum emendationemque vel inventionem ipsam recentem esse fateatur: cumque rudes primum homines & incuria silvestri non multum à ferarum

[1] *Maximam quandam docuit nostri g. h. particulam* | Quare hanc nostrorum hominum magis maximam, quam tres alias? Pontanum lector, non Macrobium, his verbis manifeste corruptis inscribes, & corriges *minimam quandam docuit à nostris.* Sic enim est in veteribus membranis & editionibus, Stephanina quoque, nisi quod præpositionem omisit; ac Andreæ Vesaliensis, ad cujus oram Pontanus primum notas suas conjecit, nunc ære mihi comparata. Per me ergo obtinebit antiquum, donec quid ille respexerit instruar. *Gronov.*

asperi-

asperitate dissimiles meminerit vel fabuletur antiquitas; tradatque nec hunc eis, quo nunc utimur, victum fuisse, sed glande prius & baccis altos, sero sperasse de sulcis alimoniam: cumque ita exordium rerum & ipsius humanæ nationis opinemur, ut aurea primum sæcula fuisse credamus; & inde natura per metalla viliora degenerans ferro sæcula postrema fœdaverit. ac, ne totum videamur de fabulis mutuari, quis non hinc æstimet mundum quandoque cœpisse, nec longam retro ejus ætatem: cum ab hinc ultra duo retro annorum milia de excellenti rerum gestarum memoria ne Græca quidem exstet historia? nam supra Ninum, à quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum est. si enim ab initio imo ante initium fuit mundus, ut philosophi volunt: cur per innumerabilium seriem sæculorum non fuerat cultus quo nunc utimur inventus? non literarum usus quo solo memoriæ fulcitur æternitas? cur denique multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate pervenit? ut ecce: Galli vitem vel cultum oleæ Roma jam adolescente didicerunt. aliæ vero gentes adhuc multa nesciunt, quæ nobis inventa placuerunt. Hæc omnia videntur æternitati rerum repugnare, dum opinari nos faciunt certo mundi principio paulatim singula quæque cœpisse. Sed mundum quidem fuisse semper philosophia auctor est, conditore quidem deo, sed non ex tempore. siquidem tempus ante mundum esse non potuit: cum nihil aliud tempora nisi cursus solis efficiat. res vero humanæ ex parte maxima sæpe occidunt manente mundo, & rursus oriuntur vel eluvione vicissim vel exustione redeunte. cujus vicissitudinis causa vel necessitas talis est. Ignem æthereum physici tradiderunt humore nutriri, asserentes ideo sub Zona cœli perusta, quam via solis, id est, Zodiacus, occupavit, oceanum, sicut supra descripsimus, à natura locatum; ut omnis latitudo qua sol cum quinque vagis & luna ultro citroque discurrunt, habeat subjecti humoris alimoniam: & hoc esse volunt quod Homerus, divinarum omnium inventionum fons & origo, sub poëtici nube figmenti verum sapientibus intelligi dedit, [2] Jovem cum dis cæteris, id est, cum stellis profectum in oceanum Æthiopibus eum ad epulas invitantibus, per quam imaginem fabulosam Homerum significasse volunt hauriri de humore nutrimenta sideribus: qui ob hoc Æthiopas reges epularum cœlestium dicit, quoniam circa oceani oram non nisi Æthiopes habitant, quos vicinia solis usque ad speciem nigri coloris exurit. Cum ergo calor nutriatur humore: [3] hoc vicissitudinis contingit, ut modo calor modo humor ex-

[2] *Jovem cum Dis cæteris profectum in Oceanum* | Arnobius libro vi. *Hoc est enim proprium Deorum ubique esse totos, non adesse, non abesse, non cœnatum ad Æthiopas pergere, & post dies bissenos privatum ad domicilium redire.* Versus autem Homericos & eandem pene enarrationem posuit auctor *lib.* 1. Saturn. *cap.* 23. discrepans ab Arnobio, quod δωδεκάτη non ἡμέρα explicet, sed ὥρα. Tu vide sis, & adjunge Lipsium in Physiologia Stoica. *Gronov.*

[3] *Hoc vicissitudinis contingit* | Hoc quidem non reprobandum: libri tamen veteres *hæc vicissitudo*. Gronov.

uberet. evenit enim ut ignis uſque ad maximum enutritus augmentum, hauſtum vincat humorem, & ſic aëris mutata temperies licentiam præſtet incendio, & terra penitus flagrantia immiſſi ignis uratur. ſed mox, impetu caloris abſumpto, paulatim vires revertuntur humori, cum magna pars ignis incendiis erogata minus jam de renaſcente humore conſumat. ac rurſus longo temporum tractu ita creſcens humor altius vincit, ut terris infundatur eluvio, rurſus calor poſt hoc vires reſumit. & ita fit ut manente mundo inter exſuperantis caloris humoriſque vices, terrarum cultus cum hominum genere ſæpe intercidat, & reducta temperie rurſus novetur. numquam tamen ſeu eluvio, ſeu exuſtio, omnes terras, aut omne hominum genus vel omnino operit, vel penitus exurit. Ægypto certe, ut Plato in Timæo fatetur, [4] numquam nimietas humoris nocuit vel caloris. unde & infinita annorum milia in ſolis Ægyptiorum monumentis libriſque releguntur. cæteræ igitur terrarum partes internecioni ſuperſtites ſeminarium inſtaurando generi humano fiunt: atque ita contingit, ut non rudi mundo rudes homines & cultus inſcii, cujus memoriam intercepit interitus, in terris oberrent, & aſperitatem paulatim vagæ feritatis exuti conciliabula & cœtus [5] natura conſtituente patiantur: ſitque primum inter eos mali neſcia & adhuc aſtutiæ inexperta [6] ſimplicitas; quæ nomen auri primis ſæculis præſtat. inde, quo magis ad cultum rerum atque artium uſus promovet, tanto facilius in animos ſerpit [7] æmulatio, quæ primum bene incipiens, in invidiam latenter evadit. & ex hac jam naſcitur quicquid genus hominum poſt ſequentibus ſæculis experitur. Hæc eſt ergo quæ rebus humanis pereundi atque iterum revertendi incolumi mundo viciſſitudo variatur.

4 *Numquam nimietas humoris* | Rem ipſam & cauſam ſimul aperit Soloni in his Platonis verbis, τῶν ἱερέων ὁ μάλα παλαιός. ὅταν. διὰ μακρῶν χρόνων γίνεται τῶν ἐπὶ γῆς πυρὶ πολλῷ φθορὰ, τότε ὅσοι κατ' ὄρη καὶ ἐν ὑψηλοῖς τόποις καὶ ἐν ξηροῖς οἰκοῦσι, μᾶλλον διόλλυνται τῶν ποταμοῖς καὶ θαλάττῃ προσοικούντων. ἡμῖν δὲ ὁ Νεῖλος εἴς τε ἄλλα σωτὴρ καὶ τότε ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας σώζει λυόμενος. ὅταν δ' αὖ οἱ θεοὶ τὴν γῆν ὕδασι καθαίροντες κατακλύζωσιν οἱ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι διασώζονται βουκόλοι νομεῖς τε. οἱ δ' ἐν ταῖς παρ' ὑμῖν πόλεσιν εἰς τὴν θάλατταν ὑπὸ τῶν ποταμῶν φέρονται. κατὰ δὲ τὴν χώραν οὔτε τότε οὔτε ἄλλοτε ἄνωθεν ἐπὶ τὰς ἀρούρας ὕδωρ ἐπιῤῥεῖ, τὸ δὲ ἐναντίον κάτωθεν ἐπανιέναι πέφυκεν. Gronov.

5 *Natura conſtituente* | Auctor ſcripſit *inſtruente*, quod eſt, docente & formante ut patiantur cœtus & conſiliabula. Id eſt in omnibus libris I, 4. *Si quis forte quærere velit*, &c. *inſtruetur auctore Porphyrio.* cap. 14. *de menſura quoque inferioris medietatis inſtrueris.* cap. 15. *ut inſtruit viſum ante lata deſcriptio.* II, 15. *Hoc quemadmodum accipiendum ſit, inſtruemus.* Et multis ita locis. *Gronov.*

6 *Simplicitas; quæ nomen auri primis ſeculis præſtat* | Claudianus:

—— *Lætatur Terra reverſo*
Numine, quod priſci poſt tempora perdidit auri. Pontan.

7 *Æmulatio, quæ primum bene incipiens, in invidiam latenter evadit* | Velleius; *Alit æmulatio ingenia, & nunc invidia, nunc admiratio incitationem accendit.* Pontan.

CAP.

CAP. XI.

De diversitate annorum: quodque is qui vere annus vertens est ac mundanus, quindecim annorum nostrorum ambiat milia.

QUid autem interest ab his qui postea nascentur sermonem fore de te; cum ab his nullus fuerit, qui ante nati sunt, qui nec pauciores & certe meliores fuerunt viri? præsertim cum apud eos ipsos, à quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. homines enim populariter annum tantummodo solis, id est, unius astri reditu metiuntur. re ipsa autem cum ad idem unde semel profecta sunt cuncta astra redierint, eandemque totius cœli descriptionem longis intervallis retulerint: tum ille vere vertens annus appellari potest. in quo vix dicere audeo quam multa hominum sæcula teneantur. namque, ut olim deficere sol hominibus extinguique visus est cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetravit; quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit; tum signis omnibus ad idem principium stellisque revocatis expletum annum habeto. cujus quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam. Idem agere perseverat instans dissuasioni gloriæ desiderandæ. quam cum locis artam, nec in ipsis angustiis æternam supra docuisset; nunc non solum perpetuitatis expertem sed nec ad unius anni integri metas posse propagari docet. cujus assertionis quæ sit ratio dicemus. Annus non is solus est quem nunc communis omnium usus appellat: sed singulorum seu luminum seu stellarum, emenso omni cœli circuitu à certo loco in eumdem locum reditus annus suus est. sic mensis lunæ annus est intra quem cœli ambitum lustrat. nam & à luna mensis dicitur; quia Græco nomine luna mene vocatur. Virgilius denique ad discretionem lunaris anni, qui brevis est, annum qui circumcursu solis efficitur significare volens ait:

Interea magnum sol circumvolvitur annum,

magnum vocans solis, comparatione lunaris. nam cursus quidem Veneris atque Mercurii pene par soli est. Martis vero annus fere biennium tenet. tanto enim tempore cœlum circumit. Jovis autem stella duodecim & Saturni triginta annos in eadem circuitione consumit. Hæc de luminibus ac vagis, ut sæpe relata, jam nota sunt. Annus vero, qui mundanus vocatur, qui vere vertens est, qui conversione plenæ universitatis efficitur, largissimis sæculis explicatur, cujus ratio est talis. Stellæ omnes & sidera quæ infixa cœlo videntur, quorum proprium motum numquam visus humanus sentire vel deprehendere potest moventur tamen; & præter cœli volubilitatem, qua semper trahuntur, [1] suo quoque accessu tam sero promoventur, ut

[1] *Suo quoque accessu tam sero promoventur*] Placet quod ad oram vetustæ editionis, *promovent*. Imo omnino reducendum. *Pontan.*

nullius

nullius hominum vita tam longa ſit, quæ obſervatione continua factam de loco permutationem in quo eas primum viderat, deprehendat. mundani ergo anni finis eſt; cum ſtellæ omnes omniaque ſidera quæ aplanes habet, à certo loco ad eumdem locum ita remeaverint, ut ne una quidem cœli ſtella in alio loco ſit, quam in quo fuit cum aliæ omnes ex eo loco motæ ſunt, ad quem reverſæ anno ſuo finem dederunt: ita ut lumina quoque cum erraticis quinque in iſdem locis & partibus ſint in quibus incipiente mundano anno fuerunt. hoc autem, ut phyſici volunt, poſt annorum quindecim milia peracta contingit. Ergo ſicut annus lunæ menſis eſt, & annus ſolis duodecim menſes, & aliarum ſtellarum hi ſunt anni quos ſupra retulimus: ita mundanum annum quindecim milia annorum, quales nunc computamus, efficiunt. Ille ergo vere annus vertens vocandus eſt, quem non ſolis, id eſt, unius aſtri, reditu metiuntur; ſed quem ſtellarum omnium, in quocunque cœlo ſunt, ad eumdem locum reditus ſub eadem cœli totius deſcriptione concludit. unde & mundanus dicitur; quia mundus proprie cœlum vocatur. Igitur ut annum ſolis non ſolum à Kalendis Januariis uſque ad eaſdem vocamus; ſed & à ſequente poſt Kalendas die uſque ad eumdem diem, & à quocunque cujuſlibet menſis die uſque in diem eumdem, reditus annus vocatur: ita hujus mundani ànni initium ſibi quiſque facit quodcumque decreverit. ut, ecce, nunc Cicero à defectu ſolis, qui ſub Romuli fine contigit, mundani anni principium ſibi ipſe conſtituit. & licet jam ſæpiſſime poſtea defectus ſolis evenerit; non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio ſolis impleſſe; ſed tunc implebitur, cum ſol deficiens in iſdem locis & partibus & ipſe erit, & omnes cœli ſtellas omniaque ſidera rurſus inveniet in quibus fuerant cum ſub Romuli fine deficeret. Igitur à diſceſſu Romuli poſt annorum quindecim milia, ſicut aſſerunt phyſici, ſol denuo ita deficiet, ut in eodem ſigno eademque parte ſit ad idem principium, in quo ſub Romulo fuerat ſtellis quoque omnibus ſigniſque revocatis. peracti autem fuerant, cum Scipio in Africa militaret, à diſceſſu Romuli anni quingenti ſeptuaginta & tres. anno enim ab urbe condita ſexcenteſimo ſeptimo hic Scipio deleta Carthagine triumphavit. ex quo numero annis remotis triginta duobus regni Romuli & duobus qui [2] inter ſomnium Scipionis & conſummatum bellum fuerunt, quingenti ſeptuaginta tres à diſceſſu Romuli ad ſomnium uſque remanebunt. ergo ratiocinabiliter vereq; ſignavit necdum mundani anni viceſimam partem eſſe converſam. nam viceſimæ parti quot anni ſuperſint à fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuiſſe quingentos ſeptuaginta tres, [3] quiſquis in digitos mittit inveniet.

[2] *Inter ſomnium Scipionis* | Veteribus libris ignorant nomen proprium, idque penitus non deſideratur. *Gronov.*

[3] *Quiſquis in digitos mittit* | Talis Veterum computus modus. Plaut. *Dextra digitus rationem computat, feriens femur dextrum.* Sed hæc talia aliis uberius enotata. Et extat de eo ſingularis libellus Bedæ, quem in commentariis Hieronymianis exſcripſit fere Eraſmus. Tu videbis, *Pont.* lib. 1. Sat. 1. *Annos ergo coëuntium mitti in digitos, exemplo Platonis nobis ſuffragante non convenit.* Gron.

CAP.

CAP. XII.

Hominem non corpus esse sed mentem: & nunquid in hoc mundo vere intereat ac corrumpatur.

Tu vero enitere & sic habeto; non esse te mortalem, sed corpus hoc. nec enim tu is es quem forma ista declarat; sed mens cujusque is est quisque, non ea figura quæ digito demonstrari potest. deum te igitur scito esse: siquidem est deus qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit & moderatur & movet id corpus cui præpositus est, quam hunc mundum ille princeps deus, & ut ille mundum quadam parte mortalem ipse deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet. Bene & sapienter Tullianus hic Scipio circa institutionem nepotis ordinem recte docentis implevit. nam, ut breviter à principio omnem operis continentiam revolvam, [1] principio tempus ei mortis & imminentes propinquorum prædixit insidias; ut totum de hac vita sperare dedisceret, quam non diuturnam comperisset. dein, ne metu prædictæ mortis frangeretur, ostendit sapienti & bono civi in immortalitatem morte migrandum: cumque eum ultro spes ista traxisset ad moriendi desiderium; succedit Pauli patris opportuna dissuasio accensam filii festinationem ab appetitu spontaneæ mortis excludens. Plene igitur in animo somniantis utrimque plantata sperandi expectandique temperie altius jam [2] circa divina erigendum nepotis animum Africanus ingreditur: nec prius eum terram patitur intueri, quam cœli ac siderum naturam, motum, ac modulamen agnoscat; & hæc omnia sciat præmio cessura virtutum. ac postquam mens firmata Scipionis alacritate tantæ promissionis erigitur: tum demum gloria, quæ apud indoctos magnum virtutis præmium creditur, contemni jubetur; dum ostenditur ex terrarum brevitate vel casibus, arta locis, angusta temporibus. Africanus igitur pene exutus hominem & defæcata mente jam naturæ suæ capax hic apertius admonetur ut esse se deum noverit. Et hæc sit præsentis operis consummmatio, ut animam non solum immortalem sed deum esse clarescat. Ille ergo jam post corpus qui fuerat in divinitatem receptus dicturus viro adhuc in vita posito, *deum te esse scito*, non prius tantam prærogativam committit homini, quam qui sit ipse discernat: ne æstimetur hoc quoque divinum dici, quod mortale in nobis & caducum est. &, quia Tullio mos est profundam rerum scientiam sub brevitate tegere verborum, nunc quoque miro compendio tantum concludit arcanum, quod

[1] *Principio tempus ei mortis* | Non parum inamœna accidit tam propinqua primæ vocis repetitio, quod nusquam à Macrobio factum memini. Lego proinde cum Mss. *primum tempus ejus mortis*. Gronov.

[2] *Circa divina erigendum nep. anim.* | Vocem *divina* indicio veterum librorum abundare pronuntio: quod si illis invitis eam retineas, inconcinne nimium apparebit subsequentis periodi ordo. *Gronov.*

Plotinus magis quam quiſquam verborum parcus libro integro diſſeruit, cujus inſcriptio eſt; *Quid animal, quid homo.* in hoc ergo libro Plotinus quærit cujus ſint in nobis voluptates, mœrores, metuſque ac deſideria & animoſitates vel dolores, poſtremo cogitationes & intellectus, utrum meræ animæ an vero animæ utentis corpore: & poſt multa, quæ ſub copioſa rerum denſitate diſſeruit, quæ nunc nobis ob hoc ſolum prætereunda ſunt, ne uſque ad faſtidii neceſſitatem [3] volumen extendant, hoc poſtremo pronunciat; animal eſſe corpus animatum. ſed nec hoc neglectum vel non quæſitum relinquit quo animæ beneficio quave via ſocietatis animetur. has ergo omnes quas prædiximus paſſiones aſſignat animali: verum autem hominem ipſam animam eſſe teſtatur. Ergo qui videtur non ipſe verus homo eſt, ſed verus ille eſt à quo regitur quod videtur. ſic, cum morte animalis diſceſſerit animatio, cadit corpus regente viduatum. & hoc eſt quod videtur in homine mortale: anima autem, qui verus homo eſt, ab omni conditione mortalitatis aliena eſt adeo, ut ad imitationem dei mundum regentis regat & ipſa corpus dum à ſe animatur. ideo phyſici mundum magnum hominem, [4] & hominem brevem mundum eſſe dixerunt. per ſimilitudines igitur cæterarum prærogativarum, quibus deum anima videtur imitari, animam deum & priſci philoſophorum & Tullius dixit. Quod autem ait *mundum quadam parte mortalem*: ad communem opinionem reſpicit qua mori aliqua intra mundum videntur; ut animal exanimatum, vel ignis extinctus, vel ſiccatus humor. hæc enim omnino interiiſſe creduntur. Sed conſtat ſecundum veræ rationis aſſertionem, quam & ipſe non neſcit, nec Virgilius ignorat dicendo;

Nec morti eſſe locum; - - - -

conſtat, inquam, [5] nihil intra vivum mundum perire; ſed eorum quæ interire videntur ſolam mutari ſpeciem: & illud in originem ſuam atque in ipſa elementa remeare, quod tale quale fuit eſſe defecerit. Denique & Plotinus alio in loco cum de corporum abſumptione diſſereret, [6] & hoc diſſolvi poſſe pronuntiaret quicquid effluit: objecit ſibi; Cur ergo elementa quorum fluxus in aperto eſt non ſimiliter aliquando ſolvuntur? & [7] breviter tantæ objectioni validæque

[3] *Volumen extendant* | Nec male tamen membranæ *volumen ſe extendat.* I, 20. *Et caveremus juſto prolixius volumen extendere.* Gronov.

[4] *Et hominem brevem mundum eſſe dixerunt* | Nec abſonum iſtud Carphilidis; τὶ ἄνθρωπος; ὀλιγοχρόνιον φάντασμα. *Quid homo? minimi temporis phantaſia.* Pont. Arnob. lib. II. *Hic eſt ille pretioſus & rationibus homo auguſtiſſimis præditus, mundus minor qui dicitur, & totius in ſpeciem ſimilitudinis fabricatus atque formatus.* Gronov.

[5] *Nihil intra vivum mundum perire* | Sen. *Non credis nihil in hoc mundo perire ſed mutare regionem? Magni iſta credidere viri.* Pont.

[6] *Et hoc diſſolvi poſſe pronunciaret quicquid effluit:* | Non habent Modii membranæ illud *hoc*. Et ſane omitti ſine incommodo poteſt. *Idem.* Leidenſes à me adhibitæ nullæ Modio addicunt: & quia ſenſui parum officit, nondum adducor, ut in hanc voculam ſtylum vertam. *Gronov.*

[7] *Breviter tantæ objectioni validæque* | Nullam vim habet vox ultima. Lego, *valideque* ut cap. 16. *Hæc & alia valide dicerentur.* Sic, ibi libris vett. non *valde.* Gronov.

respondit, [8] ideo elementa licet fluant nunquam tamen solvi, quia non foras effluunt. á cæteris enim corporibus quod effluit recedit, elementorum fluxus numquam ab ipsis recedit elementis. ergo in hoc mundo pars nulla mortalis est secundum veræ rationis asserta. Sed quod ait, *eum quadam parte mortalem*: ad communem, ut diximus, opinionem paululum inclinare se voluit: in fine autem validissimum immortalitatis animæ argumentum ponit, quia ipsa corpori præstat agitatum. quod quale sit ex ipsis verbis Ciceronis quæ sequuntur invenies.

[8] *Ideo elementa licet fluant* | Apposite ad Mallium Claudianus:
At quotiens elementa doces, semperque fluentis
Materiæ causas, quæ vis animaverit astra
Impleritque choros. — Pontan.

C A P. XIII.

De tribus ratiocinandi modis, quibus immortalitatem animæ asseruere Platonici.

NAM quod semper movetur, æternum est, quod autem motum affert alicui quodque ipsum agitatur aliunde, quando habet finem motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod se ipsum movet, quia numquam deseritur à se, numquam ne moveri quidem desinit. quin etiam cæteris quæ moventur hic fons hoc principium est movendi. principii autem nulla est origo. nam è principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. nec enim esset principium quod gigneretur aliunde. quod si non oritur, nec occidit quidem umquam: nam principium exstinctum nec ipsum [1] *ab alia renascetur nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia. ita fit ut motus principium ex eo sit quod ipsum à se movetur. id autem nec nasci potest nec mori: vel concidat omne cœlum omnisque natura & consistat necesse est, nec vim ullam nanciscatur quam à primo impulsa moveatur.* [2] *cum pateat igitur æternum id esse quod ipsum se moveat, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimum est enim omne quod pulsu agitatur externo. quod autem est anima, id motu cietur interiore & suo. nam hæc est propria natura animi atque vis. quæ si est una ex omnibus quæ seipsa moveat; neque nata certe est & æterna.* Omnis hic locus de Phœdro Platonis ad verbum à Cicerone translatus est; in quo validissimis argumentis animæ immortalitas asseritur. & hæc est argu-

[1] *Ab alia renascetur* | Lib. I. Tusc. Quæst. 23. legitur *ab alio renasc.* Hoc loco Mss. omnes *ab alio nascetur*, quod verisimilius suadent verba Platonis οὔτ᾽ αὐτή ποτε ἐκ τοῦ γίγνοιτο. Gronov.

[2] *Cum pateat igitur æternum* | Quæ dehinc sequuntur, in Stephani & utraque Pontani editione alio superioribus charactere sunt expressa, quasi Macrobii exordiatur inde oratio. Qua re non potest fieri, quin studiosus lector aut fallatur aut turbetur. Sunt autem & hæc Ciceronis usque ad illa: *quæ se ipsa moveat; neque nata certe est & æterna.* Hoc ergo vitium ut tolleretur, curavi. Verba Platonis cum Cicerone confert Ant. Muretus lib. viii. Var. cap. 3. *Gronov.*

mentorum ſumma; eſſe animam mortis immunem, quoniam ex ſe movetur. Sciendum eſt autem quod duobus modis immortalitas intelligitur. aut enim ideo eſt immortale quid, quia per ſe non eſt capax mortis; aut quia procuratione alterius à morte defenditur. ex his prior modus ad animæ ſecundus ad mundi immortalitatem refertur. illa enim ſuapte natura à conditione mortis aliena eſt: mundus vero animæ beneficio in hac vitæ perpetuitate retinetur. Rurſus ſemper moveri dupliciter accipitur. hoc enim dicitur & de eo quod ex quo eſt ſemper movetur; & de eo, quod ſemper & eſt & movetur. & ſecundus modus eſt, quo animam dicimus ſemper moveri. His præmiſſis jam quibus ſyllogiſmis de immortalitate animæ diverſi ſectatores Platonis ratiocinati ſint oportet aperiri. ſunt enim qui per gradus ſyllogiſmorum ad unum finem probationis evadant certam ſibi propoſitionem ſequentis ex antecedentis concluſione facientes. apud quos hic prior eſt: Anima ex ſe movetur: quicquid autem ex ſe movetur, ſemper movetur. igitur Anima ſemper movetur. ſecundus ita, qui naſcitur ex prioris fine: Anima ſemper movetur. quod autem ſemper movetur, immortale eſt. igitur anima immortalis eſt. & ita in duobus ſyllogiſmis duæ res probantur, id eſt, & ſemper moveri animam, ut in priore; & eſſe immortalem, ut colligitur de ſecundo. Alii vero uſque ad tertium gradum ita argumentando procedunt: Anima ex ſe movetur. quod autem ex ſe movetur, principium eſt motus igitur Anima principium motus eſt. rurſus ex hac concluſione naſcitur propoſitio: Anima principium motus eſt. quod autem principium motus eſt, natum non eſt. igitur Anima nata non eſt. tertio loco: Anima nata non eſt. quod natum non eſt, immortale eſt. igitur anima immortalis eſt. Alii vero omnem ratiocinationem ſuam in unius ſyllogiſmi compendium redigerunt. Anima ex ſe movetur. quod ex ſe movetur, principium motus eſt. quod principium motus eſt, natum non eſt. quod natum non eſt, immortale eſt, igitur anima immortalis eſt.

CAP XIV.

Quibus rationibus Ariſtoteles contra Platonem monſtrare voluerit animam à ſeipſa moveri non poſſe.

SED harum omnium ratiocinationum apud eum poteſt poſtrema concluſio de animæ immortalitate conſtare, qui primam propoſitionem, id eſt, ex ſe moveri animam, non refellit. hac enim in fide non recepta, debilia fiunt omnia quæ ſequuntur: ſed huic Stoicorum quidem accedit aſſenſio. [1] Ariſtoteles vero adeo non acquieſcit,

[1] *Ariſtoteles vero adeo non acquieſcit, ut animam non ſolum ex ſe non moveri* | Sanior apud Gloſſographum Niciarius, τί ψυχή; τὸ κινούμενον. τί ἄψυχον; τὸ μὴ κινούμενον *Quid anima? Quod movetur. Quid ſine anima? Quod non movetur.* Pontan.

eſcit, ut animam non ſolum ex ſe non moveri, ſed ne moveri quidem penitus conetur aſſerere. ita enim calidis argumentationibus adſtruit nihil ex ſe moveri, ut etiam ſiquid hoc facere concedat, animam tamen hoc non eſſe confirmet. Si enim anima, inquit, principium motus eſt: doceo non poſſe principium motus moveri. & ita diviſionem ſuæ artis ingreditur; ut primum doceat in rerum natura eſſe aliquid immobile, deinde hoc eſſe animam tentet oſtendere. Neceſſe eſt, inquit, aut omnia quæ ſunt immobilia eſſe, aut omnia moveri, aut aliqua ex his moveri, aliqua non moveri. item ſi damus, ait, & motum & quietem: neceſſe eſt aut alia ſemper moveri & alia numquam moveri; aut omnia ſimul nunc quieſcere nunc moveri. de his, inquit, quid magis verum ſit requiramus. Non eſſe omnia immobilia adſpectus ipſe teſtimonio eſt; quia ſunt quorum motum videmus. rurſus non moveri omnia viſus docet, quo immota cognoſcimus. ſed nec omnia diſcere poſſumus modo motum pati, modo eſſe ſine motu; quia ſunt quorum perpetuum motum videmus; ut de cœleſtibus nulla dubitatio eſt. reſtat igitur, ait, ut, ſicut aliqua ſemper moventur, ita ſit aliquid ſemper immobile. ex his ut collectum ſit eſſe aliquid immobile, nullus obviat vel refellit. nam & vera diviſio eſt, & ſectæ Platonicæ non repugnat: neque enim, ſi quid eſt immobile, ſequitur ut hoc ſit anima: nec, qui dicit animam ex ſe moveri, jam moveri univerſa confirmat; ſed modum adſtruit quo anima movetur: ſi quid vero eſt aliud immobile; nihil ad hoc quod de anima adſtruitur pertinebit. Quod & ipſe Ariſtoteles videns, poſtquam docuit aliquid eſſe immobile, hoc eſſe animam vult dicere: & incipit aſſerere nihil eſſe quod ex ſe moveri poſſit, ſed omnia quæ moventur ab alio moveri. quod ſi vere probaret; nihil ad patrocinium Platonicæ ſectæ relinqueretur. quemadmodum enim credi poſſet ex ſe moveri animam, ſi conſtaret nihil eſſe quod ex ſe poſſit moveri? in hac autem Ariſtotelica argumentatione hujuſmodi diviſionis ordo contexitur. Ex omnibus quæ moventur, inquit, alia per ſe moventur, alia ex accidenti. & ex accidenti, inquit, moventur, quæ cum ipſa non moveantur, in eo tamen ſunt quod movetur: ut in navi ſarcina ſeu vector quieſcens. aut etiam cum pars movetur quieſcente integritate: ut ſi quis ſtans pedem manumve vel caput agitet. per ſe autem movetur, quod neque ex accidenti, neque ex parte, ſed & totum ſimul movetur; ut cum ad ſuperiora ignis adſcendit. & de his quidem, quæ ex accidenti moventur, nulla dubitatio eſt quin ab alio moveantur. probabo autem, inquit, etiam ea quæ per ſe moventur ab alio moveri. Ex omnibus enim, ait, quæ per ſe moventur alia cauſam motus intra ſe poſſident: ut animalia, ut arbores; quæ ſine dubio ab alio intelliguntur moveri, à cauſa ſcilicet quæ in ipſis latet, nam cauſam motus ab eo quod movetur ratio ſequeſtrat. alia vero aperte ab alio moventur, id eſt, aut vi aut natura. & vi dicimus moveri omne jaculum, quod, cum de manu jaculantis receſſerit, ſuo

ſuo quidem motu ferri videtur; ſed origo motus ad vim refertur. ſic enim nonnumquam & terram ſurſum & ignem deorſum ferri videmus: quod alienus ſine dubio cogit impulſus. natura vero moventur vel gravia cum per ſe deorſum, vel levia cum ſurſum feruntur. ſed & hæc dicendum eſt ab alio moveri, licet, à quo, habeatur incertum. ratio enim, ait, deprehendit eſſe neſcio quid quod hæc moveat. nam, ſi ſponte moverentur, ſponte etiam ſtarent: ſed nec unam viam ſemper agerent; imo per diverſa moverentur, ſi ſpontaneo ferrentur agitatu. cum vero hoc facere non poſſint; ſed levibus ſemper adſcenſus & deſcenſus gravibus deputatus ſit: apparet, eorum motum ad certam & conſtitutam naturæ neceſſitatem referri. Hæc ſunt & his ſimilia, quibus Ariſtoteles omne quod movetur ab alio moveri probaſſe ſe credidit. Sed Platonici, ut paulo poſt demonſtrabitur, argumenta hæc arguta magis quam vera eſſe docuerunt. Nunc ſequens ejuſdem jungenda diviſio eſt; qua non poſſe animam ex ſe moveri, etiamſi hoc alia res facere poſſet, laborat oſtendere: & hujus rei primam propoſitionem ab illis mutuatur, quæ ſibi æſtimat conſtitiſſe. ſic enim ait: Cum igitur omne, quod movetur, conſtet ab alio moveri: ſine dubio id quod primum movet, quia non ab alio movetur (neque enim haberetur jam primum ſi ab alio moveretur) neceſſe eſt, inquit, ut aut ſtare dicatur aut ſeipſum movere. nam ſi ab alio moveri dicatur: illud quoque, quod ipſum movet, dicetur ab alio moveri; & illud rurſus ab alio: & in infinitum inquiſitio iſta caſura eſt, numquam exordia prima reperiens ſi ſemper aliud ea, quæ putaveris prima, præcedit. reſtat igitur, inquit, ut, ſi quod primum movet non dicatur ſtare, ipſum ſe movere dicatur. & ſic erit in uno eodemque aliud quod movet, aliud quod movetur. ſiquidem in omni, ait, motu tria hæc ſint neceſſe eſt: id quod movet, & quo movet, & quod movetur. ex his, quod movetur, tantum movetur, non etiam movet: cum illud quo fit motus & moveatur & moveat; illud vero, quod movet, non etiam moveatur: ut ex tribus ſit commune quod medium, duo vero ſibi contraria intelligantur. nam ſicut eſt quod movetur & non movet; ita eſt, inquit, quod movet & non movetur: propter quod diximus quia cum omne quod movetur ab alio moveatur, ſi hoc quod movet & jam ipſum movetur: quæremus ſemper motus hujus, nec umquam inveniemus exordium. deinde ſi quid ſe movere dicatur: neceſſe eſt, inquit, ut aut totum à toto, aut partem à parte, aut partem à toto, aut totum à parte exiſtimemus moveri: & tamen motus ille, ſeu à toto ſeu à parte procedat, alterum ſui poſtulabit auctorem. Ex omnibus his in unum Ariſtotelica ratiocinatio tota colligitur hoc modo. Omne quod movetur ab alio movetur. quod igitur primum movet, aut ſtat, aut ab alio & ipſum movetur: ſed ſi ab alio, jam non poteſt hoc primum vocari, & ſemper quod primum moveat requiremus. reſtat ut ſtare

 dicatur.

dicatur. ſtat igitur quod primum movet. Contra Platonem ergo, qui dicit animam motus eſſe principium, in hunc modum opponitur ſyllogiſmus: Anima principium motus eſt. principium autem motus non movetur. igitur Anima non movetur. & hoc eſt quod primo loco violenter objecit: nec eouſque perſuadere contentus animam non moveri: aliis quoque rationibus non minus violentis perurget. Nullum, inquit, initium idem poteſt eſſe ei cujus eſt initium. nam apud geometras principium lineæ punctum dicitur eſſe non linea: apud arithmeticos principium numeri non eſt numerus. item cauſa naſcendi ipſa non naſcitur. & ipſa ergo motus cauſa vel initium non movetur. ergo anima quæ initium motus eſt non movetur. additur hoc quoque. Numquam, inquit, fieri poteſt, ut circa unam eandemque rem uno eodemque tempore contrarietates ad unum idemque pertinentes eveniant. ſcimus autem quia movere facere eſt & moveri pati eſt. ei igitur quod ſe movet, ſimul evenient duo ſibi contraria & facere & pati: quod impoſſibile eſt. anima igitur non poteſt ſe movere. item dicit: Si animæ eſſentia motus eſſet; numquam quieſceret à motu. nihil eſt enim quod recipiat eſſentiæ ſuæ contrarietatem. nam ignis numquam frigidus erit; nec nix umquam ſponte ſua caleſcet. anima autem nonnumquam à motu ceſſat (non enim ſemper corpus videmus agitari) non igitur animæ eſſentia motus eſt, cujus contrarietatem receptat. ait etiam; Anima, ſi aliis cauſa motus eſt, ſibi cauſa motus eſſe non poterit. nihil enim eſt, inquit, quod ejuſdem rei ſibi cauſa ſit cujus eſt alii: ut medicus, ut exercitor corporum, ſanitatem vel valentiam, quam ille ægris, hic luctatoribus præſtat, non utique ex hoc etiam ſibi præſtant. item dicit: Omnis motus ad exercitium ſui inſtrumento eget, ut ſingularum artium uſus docet. ergo videndum ne & animæ ad ſe movendum inſtrumento opus ſit. quod ſi impoſſibile judicatur: & illud impoſſibile erit, ut anima ipſa ſe moveat. item dicit: Si movetur anima ſine dubio cum reliquis motibus & de loco & in locum movetur. quod ſi eſt: modo corpus ingreditur, modo rurſus egreditur; & hoc frequenter exercet. ſed hoc videmus fieri non poſſe. non igitur movetur. his quoque addit: Si anima ſe movet; neceſſe eſt ut aliquo motus genere ſe moveat. ergo aut in loco ſe movet, aut ſeipſam pariendo ſe movet, aut ſeipſam conſumendo, aut ſe augendo, aut ſe minuendo. hæc ſunt enim, ait, motus genera. horum ſingula, inquit, quemadmodum poſſint fieri requiramus. Si in loco ſe movet: aut in rectam lineam ſe movet, aut ſphærico motu in orbem rotatur. ſed recta linea infinita nulla eſt. nam, quæcumque in natura intelligatur linea, quocumque fine ſine dubio terminatur. ſi ergo per lineam terminatam anima ſe movet; non ſemper movetur. nam, cum ad finem venitur & inde rurſus in exordium reditur, neceſſe eſt interſtitium motus fieri in ipſa permutatione redeundi. ſed nec in orbem rotari poteſt: quia omnis ſphæra circa aliquod immobile, quod centron vocamus, movetur. ſi ergo

&

& anima ſic movetur: aut intra ſe habet quod immobile eſt; & ita fit ut non tota moveatur: aut, ſi non intra ſe habet; ſequitur aliud non minus abſurdum, ut centron foris ſit, quod eſſe non poterit. conſtat ergo ex his, ait, quod in loco ſe non moveat. ſed ſi ipſa ſe parit; ſequitur ut eamdem & eſſe & non eſſe dicamus. ſi vero ſe ipſa conſumit; non erit immortalis. quod ſi ſe aut auget aut minuit; eadem ſimul & major ſe & minor reperietur. & ex his talem colligit ſyllogiſmum: Si anima ſe movet: aliquo motus genere ſe movet. nullum autem motus genus quo ſe moveat invenitur. non ſe igitur movet.

CAP. XV.

Quibus argumentis Platonici magiſtrum ſuum adverſus Ariſtotelem tueantur, oſtendentes utique eſſe aliquid quod à ſeipſo moveatur; idque neceſſario eſſe animam; quibus probatis enervata eſt prima objectio Ariſtotelis.

COntra has tam ſubtiles & argutas & veriſimiles argumentationes, accingendum eſt ſecundum ſectatores Platonis, qui inceptum quo Ariſtoteles tam veram tamque validam definitionem magiſtri ſauciare tentaverat ſubruerunt. neque vero tam immemor mei aut ita male animatus ſum, ut ex ingenio meo vel Ariſtoteli reſiſtam vel aſſim Platoni. ſed ut quiſque magnorum virorum, qui ſe Platonicos dici gloriabantur, aut ſingula aut bina defenſa ad oſtentationem ſuorum operum reliquerunt, collecta hæc in unum continuæ defenſionis corpus coacervavi; adjecto ſi quid poſt illos aut ſentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo ſunt quæ aſſerere conatus eſt: unum quod dicit nihil eſſe quod ex ſe moveatur; alterum quo animam hoc eſſe non poſſe confirmat: utrique reſiſtendum eſt; ut & conſtet poſſe aliquid ex ſe moveri, & animam hoc eſſe clareſcat. In primis igitur illius diviſionis oportet nos cavere præſtigias; in qua enumerans aliqua quæ ex ſe moventur, & oſtendens illa quoque ab alio moveri, id eſt, à cauſa interius latente, videtur ſibi probaſſe omnia quæ moventur, etiamſi ex ſe moveri dicantur, ab alio tamen moveri. hujus enim rei pars vera eſt. ſed eſt falſa concluſio. nam eſſe aliqua quæ, cum ex ſe moveri videantur, ab alio tamen conſtet moveri nec nos diffitemur. non tamen omnia quæ ex ſe moventur hoc ſuſtinent, ut ab alio ea moveri neceſſe ſit. Plato enim cum dicit animam ex ſe moveri, id eſt, cum αὐτοκίνητον vocat, non vult eam inter illa numerari, quæ ex ſe quidem videntur moveri, ſed à cauſa quæ intra ſe latet moventur; ut moventur animalia auctore quidem alio, ſed occulto (nam ab anima moventur) aut ut moventur arbores (quarum etſi non videtur agitator, à natura tamen eas interius latente conſtat agitari) ſed Plato ita dicit ani-

mam ex ſe moveri, ut non aliam cauſam vel extrinſecus accidentem vel interius latentem hujus motus dicat auctorem. Hoc quemadmodum accipiendum ſit inſtruemus. Ignem calidum vocamus, ſed & ferrum calidum dicimus, & nivem frigidam & ſaxum frigidum nuncupamus: mel dulce ſed & mulſum dulce vocitamus. horum tamen ſingula de [1] diverſis diverſe ſignificant. aliter enim de igne aliter de ferro calidi nomen accipimus: quia ignis per ſe calet, non ab alio fit calidus; contra ferrum non niſi ex alio caleſcit. ut nix frigida, ut mel dulce ſit, non aliunde contingit, ſed per naturam: ſaxo tamen frigus vel mulſo dulcedo à nive vel melle proveniunt. ſic & ſtare & moveri tam de his dicitur quæ ab ſe vel ſtant vel moventur, quam de illis quæ vel ſiſtuntur vel agitantur ex alio. ſed quibus moveri ab alio vel ſtare contingit; hæc & ſtare deſiſtunt & moveri; quibus autem idem eſt & eſſe, & moveri; nunquam à motu ceſſant. quia ſine eſſentia ſua eſſe non poſſunt. ſicut ferrum amittit calorem: ignis vero calere non deſinit. ab ſe ergo movetur anima, licet & animalia vel arbores per ſe videantur moveri. ſed illis, quamvis interius latens, alia tamen [2] cauſa eſt, id eſt, anima vel natura, quæ motum miniſtrat: ideo & amittunt hoc quod aliunde ſumpſerunt. anima vero ita per ſe movetur ut ignis per ſe calet, nulla adventitia cauſa vel illum calefaciente vel hanc movente. nam, cum ignem calidum dicimus, non duo diverſa concipimus, unum quod calefacit, alterum quod calefit; ſed totum calidum ſecundum naturam ſuam vocamus. cum nivem frigidam cum mel dulce appellamus, non aliud quod hanc qualitatem præſtat, aliud cui præſtatur accipimus. ita & cum animam per ſe moveri dicimus,non gemina conſideratio ſequitur moventis & moti; ſed in ipſo motu eſſentiam ejus agnoſcimus. quia, quod eſt in igne nomen calidi,in nive vocabulum frigidi,appellatio dulcis in melle; hoc neceſſe eſt de anima [3] *αὐτοκίνητον* nomen intelligi: quod Latina converſio ſignificat per ſe moveri. Nec te confundat quod *moveri* paſſivum verbum eſt: nec, ſicut *ſecari* cum dicitur duo pariter conſiderantur,quod ſecat & quod ſecatur; item cum *teneri* dicitur duo intelliguntur, quod tenet & quod tenetur: ita hic *moveri* duarum rerum ſignificationem putes, quæ movet & quæ movetur. nam *ſecari* quidem & *teneri* paſſio eſt; ideo conſiderationem & facientis & patientis amplectitur; *moveri* autem cum de his quidem dicitur quæ ab alio moventur utramque conſiderationem ſimiliter repræſentat; de eo autem quod ita per ſe movetur ut ſit *αὐτοκίνητον* cum *moveri* dicitur, quia ex ſe non ex alio movetur, nulla poteſt ſuſpicio paſſionis intelligi. nam & *ſtare* licet paſſivum verbum non eſſe videatur, cum de eo tamen dicitur quod ſtat alio ſiſtente; ut, *ſtant terris de-*

[1] *Diverſis diverſe ſignificant* | MSs. *diverſis diverſa.* Sequentia *ſed per naturam,* nec neceſſaria ſunt, nec ab ullo Ms. probantur. *Gronov.*

[2] *Cauſa eſt, id eſt, &c.* | Brevius & non paulo concinnius MSs. *cauſa, id eſt, anima vel natura, motum miniſtrat.* Gronov.

[3] Αὐτοκίνητον | Lege *αὐτοκινήτου*, ut præcedit *nomen calidi, vocabulum frigidi,* Et MSs. quoque id exigunt. *Gronov.*

fixæ

fixæ hastæ: significat passionem. sic & *moveri*, licet passivum sonet; quando tamen nihil inest faciens, patiens inesse non poterit. &, ut absolutius liqueat non verborum sed rerum intellectu passionem significari; ecce ignis cum fertur ad superna nihil patitur; cum deorsum fertur sine dubio patitur. quia hoc nisi alio impellente, non sustinet: & cum unum idemque verbum proferatur; passionem tamen modo inesse modo abesse dicemus. ergo & *moveri* idem in significatione est quod *calere*; & cum ferrum calere dicimus vel stylum moveri (quia utrique hoc aliunde provenit) passionem esse fatemur. cum vero aut ignis calere aut moveri anima dicetur (quia illius in calore & in motu hujus essentia est) nullus hic locus relinquitur passioni: sed ille sic calere sicut moveri ista dicetur. Hoc loco Aristoteles argutam de verbis calumniam sarciens, Platonem quoque ipsum duo, id est, quod movet & quod movetur, significasse contendit dicendo: Solum igitur quod seipsum movet, quia numquam deseritur à se, numquam ne moveri quidem desinit; & aperte illum duo expressisse proclamat his verbis; quod movet & movetur. sed videtur mihi vir tantus nihil ignorare potuisse: sed in exercitio argutiarum talium [4] cohibentem sibi operam sponte lusisse. Cæterum qui non advertat, cum quid dicitur seipsum movere, non duo intelligenda? sicut & cum dicitur ἑαυτὸν τιμωρούμενος id est, se puniens; non alter qui punit alter est qui punitur; &, cum se perdere, se involvere, se liberare quis dicitur; non necesse est unum facientem alterum subesse patientem. sed hoc solum intellectu hujus elocutionis exprimitur, ut qui se punit aut qui se liberat, non ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut intulisse aut præstitisse dicatur, sic & de αὐτοκινήτῳ, cum dicitur, *seipsum movet*; ad hoc dicitur ut æstimationem alterius moventis excludat; quam volens Plato de cogitatione legentis eximere, his quæ præmisit expressit. Nam quod semper, ait, movetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodque ipsum movetur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Quid his verbis invenietur expressius clara significatione testantibus, non aliunde moveri quod seipsum movet, cum animam ob hoc dicat æternam quia seipsam movet & non movetur aliunde? ergo se movere hoc solum significat, non ab alio moveri. Nec putes quod idem moveat idemque moveatur; sed moveri sine alio movente

[4] *Cohibentem sibi*] Quia nondum concoquo, quæ de verbo isto à viris summis notantur, sequor membranarum scripturam, quæ dictat *conniventem*. Est quidem ibi *connivente sibi opera*, & potest utcunque defendi. Attamen vox *operam* verbo *lusisse* non videtur posse deberi. Plautus Casina: *Si nunc me suspendam, meam operam luserim*. Pseudolo: *In pertusum ingerimus dicta dolium, operam ludimus* Sic ergo Macrobius: *in exercitio minutiarum talium conniventem sibi, operam sponte lusisse*. Hoc est indulgentem & ignoscentem sibimet ipsum. Ut faciunt maxima quæque ingenia. M. Seneca controv. 10. de Ovidio: *Verbis minime licenter usus est, nisi in carminibus, in quibus non ignoravit vitia sua, sed amavit*, &c. *Ex quo apparet summi ingenii viro judicium non defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum, sed animum. Ajebat interim decentiorem faciem esse, in qua aliquis nævus esset*. Macrobius cap. sequenti: *quoniam spontanea conniventia concessimus*. Gronov.

vente se movere est. aperte ergo constitit quia non omne quod movetur ab alio movetur. ergo αὐτοκίνητον potest non ab alio moveri. sed ne à se quidem sic movetur, ut in ipso aliud sit quod movet, aliud quod movetur; [5] nec ex toto, nec pro parte, ut ille proponit: sed ob hoc solum seipsum movere dicitur, ne ab alio moveri æstimetur. Sed & illa de motibus Aristotelica divisio, quam supra retulimus, surripienti magis apta est quam probanti, in qua ait; sicut est quod movetur & non movet, ita est quod movet & non movetur. constat enim quod omne quicquid movetur movet alia: sicut dicitur aut gubernaculum navem, aut navis circumfusum sibi aerem vel undas movere. quid autem est quod non possit aliud dum ipsum movetur impellere? ergo, si verum non est ea quæ moventur alia non movere, non constat illud ut aliquid quod moveat nec tamen moveatur invenias. Illa igitur magis probanda est in decimo de legibus à Platone motuum prolata divisio. Omnis motus, inquit, aut se movet & alia, aut ab alio movetur & alia movet. & prior ad animam, ad omnia vero corpora secundus refertur. hi ergo duo motus & differentia separantur & societate junguntur: commune hoc habent, quod & prior & secundus movent alia: hoc autem differunt quod ille à se, hic ab alio movetur. Ex his omnibus, quæ eruta de Platonicorum sensuum fœcunditate collegimus, constitit non esse verum, omnia quæ moventur ab alio moveri. ergo nec principium motus ad deprecandam alterius moventis necessitatem stare dicetur: quia potest se ipse, ut diximus, movere alio non movente. enervatus est igitur syllogismus, quem præmissa varia & multiplici divisione collegerat. hoc est; Anima principium motus est. principium autem motus non movetur. igitur anima non movetur. Restat ut, quia constitit posse aliquid per se moveri alio non movente, animam hoc esse doceatur. quod facile docebitur, si de manifestis & indubitabilibus argumenta sumamus. Homini motum aut anima præstat aut corpus aut de utroque permixtio. & quia tria sunt, de quibus inquisitio ista procedit, cum neque à corpore neque à permixtione præstari hoc posse constiterit, restat ut ab anima moveri hominem nulla dubitatio sit. Nunc de singulis ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimum corpus suo motu moveri manifestius est quam ut asserendum sit. nihil est autem quod dum immobile sit aliud possit movere. igitur corpus hominem non movet. videndum ne forte animæ & corporis ipsa permixtio hunc sibi motum ministret. sed quia constat motum corpori non inesse, si nec animæ inest (ex duabus rebus motu carentibus nullus motus efficitur; sicut nec ex duabus dulcibus amaritudo, nec ex duabus amaris dulcedo proveniet, nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore nascetur. omnis enim geminata qualitas crescit: numquam ex duplica-

[5] *Nec ex toto nec pro parte*] Libri omnes *ex parte*. Gronov.

pis

tis ſimilibus contrarietas emergit) ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. hominem igitur permixtio non movebit. hinc inexpugnabilis ſyllogiſmus ex confeſſarum rerum indubitabili luce colligitur: Animal movetur. motum autem animali aut anima præſtat aut corpus aut ex utroque permixtio. ſed neque corpus neque permixtio motum præſtat. igitur anima motum præſtat. Ex his apparet animam initium motus eſſe. initium autem motus tractatus ſuperior docuit per ſe moveri. animam ergo *αὐτοκίνητον* eſſe, id eſt, per ſe moveri nulla dubitatio eſt.

CAP. XVI.

Quem in modum reliquæ Ariſtotelis objectiones Platonicis refellantur.

HIC ille rurſus obloquitur, & [1] alia de initiis diſputatione confligit. eadem enim hic ſolvendo repetimus, quæ ſupra in ordinem objecta digeſſimus. Non poſſunt, inquit, eadem initiis ſuis eſſe quæ inde naſcuntur; & ideo animam, quæ initium motus eſt, non moveri. ne idem ſit initium & quod de initio naſcitur, id eſt, ne motus ex motu proceſſiſſe videatur. Ad hæc facilis & abſoluta reſponſio eſt. quia ut principia & hæc quæ de principiis prodeunt in aliquo nonnunquam inter ſe differre fateamur; numquam tamen ita poſſunt ſibi eſſe contraria, ut adverſa ſibi ſunt *ſtare & moveri*. nam ſi albi initium nigrum vocaretur, & ſiccum eſſet humoris exordium; bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. ſed non ita eſt. quia uſque ad contrarietatem initia & conſequentia diſſidere natura non patitur, invenitur tamen inter ipſa nonnunquam talis differentia, qualis inter ſe origini progreſſionique conveniat: ut eſt hic quoque inter motum quo movetur anima & quo movet cætera. non enim animam Plato ſimpliciter motum dixit, ſed motum ſe moventem. inter motum ergo ſe moventem & motum quo movet cætera quid interſit in aperto eſt. ſiquidem ille ſine auctore eſt, hic aliis motus auctor eſt. conſtat ergo neque adeo poſſe initia ac de initiis procreata differre, ut contraria ſibi ſint, nec tamen hic moderatam differentiam defuiſſe. non igitur ſtabit principium motus, [2] quod ille artificii concluſione collegit. His tertia, ut meminimus, ſucceſſit objectio; uni rei contraria ſimul accidere non poſſe, & quia contraria ſibi ſunt *movere* & *moveri*, non poſſe animam ſe movere; ne eadem & moveatur & moveat. ſed hoc ſuperius aſ-

[1] *Alia de initiis diſputatione*] Membrana media: *in aliam de initiis ſtipationem.* Sed optima: *in aliam de initiis diſputationem.* Gronov.

[2] *Quod ille artificii concluſione*] Lege cum MSs. *artifici* I. 6. *Artifex fabricatoris providentia.* Ibid. *Hoc primum artifex naturæ molitur.* Ovidius 15. Met. *Artifices naturæ manus admovit.* Sic 1. Saturn. 24. *Quanta de Græcis tanquam aliud agens modo profeſſa imitatione tranſtulerit.* Male illic quoque *artificii.* 11 Sat. 9. *artifex nodus.* Aliquid etiam. notavit Salmaſius ad Solinum. Gron.

ſerta diſſolvunt. ſiquidem conſtitit in animæ motu duo non intelligenda, quod moveat & quod moveatur. quia nihil aliud eſt ab ſe moveri, quam moveri alio non movente. nulla eſt ergo contrarietas ubi quod fit, unum eſt: quia fit non ab alio circa alium; quippe cum ipſe motus animæ ſit eſſentia. Ex hoc ei, ut ſupra retulimus, nata eſt occaſio quarti certaminis. Si animæ eſſentia motus eſt, inquit; cur interdum quieſcit, cum nulla alia res contrarietatem propriæ admittat eſſentiæ? [3] ignis, cujus eſſentiæ calor ineſt, calere non deſinit. & quia frigidum nivis in eſſentia ejus eſt, non niſi ſemper eſt frigida. & anima igitur eadem ratione numquam à motu ceſſare deberet. ſed dicat velim, quando ceſſare animam ſuſpicatur. Si movendo, inquit, ſe moveat & corpus: neceſſe eſt utique, quando non moveri corpus videamus, animam quoque intelligamus non moveri. Contra hoc in promptu eſt gemina defenſio. primum quia non in hoc deprehenditur motus animæ, ſi corpus agitetur. nam &, cum nulla pars corporis moveri videtur in homine, tamen ipſa cogitatio, aut in quocumque animali auditus, viſus, odoratus, & ſimilia; ſed & in quiete ipſa ſpirare, ſomniare, omnia hæc motus animæ ſunt. deinde quis ipſum corpus dicat immobile etiam dum non videtur agitari; cum incrementa membrorum, aut, [4] ſi jam creſcendi ætas & tempus exceſſit, cum ſaltus cordis ceſſationis impatiens, cum cibi ordinata digeries naturali diſpenſatione inter venas & viſcera ſuccum miniſtrans, cum ipſa collectio fluentorum perpetuum corporis teſtentur agitatum? & anima igitur æterno & ſuo motu, ſed & corpus quandiu ab initio & cauſa motus animatur ſemper movetur. Hinc eidem fomes quintæ ortus eſt quæſtionis. Si anima, inquit, aliis cauſa eſt motus; ipſa ſibi cauſa motus eſſe non poterit. quia nihil eſt quod ejuſdem rei & ſibi & aliis cauſa ſit. Ego vero, licet facile poſſim probare plurima eſſe quæ ejuſdem rei & ſibi & aliis cauſa ſint, ne tamen ſtudio videar omnibus quæ aſſerit obviare, hoc verum eſſe concedam: quod & pro vero habitum ad aſſerendum motum animæ non nocebit. Etenim animam initium motus & cauſam vocamus. de cauſa poſt videbimus. interim conſtat omne initium ineſſe rei, cujus eſt initium: & ideo, quicquid in quamcumque rem ab initio ſuo proficiſcitur, hoc in ipſo initio reperitur. ſic initium caloris non poteſt non calere. ignem ipſum, de quo calor in alia tranſit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non ſe ipſe calefacit: quia natura totus eſt calidus. Teneo quod volebam, nam nec anima ita ſe movet, ut ſit inter motum moventemque diſcretio;

3 *Ignis, cujus eſſentiæ calor ineſt* | Malim ego: *cujus eſſentia calor eſt.* quo modo diſerte Lugdunenſis editionis ora. Supra dixit: *Cum ipſe motus, animæ ſit eſſentia.* Pont.

4 *Si jam creſcendi ætas & tempus exceſſit* | Camerarii liber, *ceſſit*, Pont. Sicubi reperiretur in libris veteribus *conceſſit*, quod tamen mihi non contigit, ſine ulla mora eliminato τῷ *exceſſit* reponendum cenſerem: quippe & melius conveniens & ſuavius. Ovidius VI. Met. 719. *Ergo ubi conceſſit tempus puerile juventæ.* Virgilius VIII. Æn. 40. *Tumor omnis & iræ Conceſſere Deum.* Gron.

ſed ita tota ſuo motu movetur, ut nihil poſſis ſeparare quod moveat. Hæc de initio dicta ſufficient. De cauſa vero, quoniam ſpontanea conniventia conceſſimus ne quid ejuſdem rei & ſibi & aliis cauſa ſit, libenter acquieſcimus, ne anima, quæ aliis cauſa motus eſt, etiam ſibi cauſa motus eſſe videatur. his enim cauſa motus eſt quæ non moverentur, niſi ipſa præſtaret. illa vero, ut moveatur non ſibi ipſa largitur, ſed eſſentiæ ſuæ eſt quod movetur. ex hoc quæſtio [5] quæ ſequitur abſoluta eſt. Tunc enim forte concedam ut ad motus exercitium inſtrumenta quærantur, quando aliud eſt quod movet, aliud quod movetur. in anima vero hoc nec ſcurrilis jocus ſine damno verecundiæ audebit expetere, cujus motus eſt in eſſentia : cum ignis, licet ex cauſa intra ſe latente moveatur, nullis tamen inſtrumentis ad ſuperna conſcendat. multoque minus hæc in anima quærenda ſunt, cujus motus eſſentia ſua eſt. in his etiam quæ ſequuntur, vir tantus & alias ultra cæteros ſerius, ſimilis cavillanti eſt. Si movetur, inquit, anima, inter cæteros motus etiam de loco in locum movetur. ergo modo, ait, corpus egreditur, modo rurſus ingreditur ; & in hoc exercitio ſæpe verſatur ; quod fieri non videmus. non igitur movetur. Contra hoc nullus eſt qui non ſine hæſitatione reſpondeat, non omnia quæ moventur etiam de loco in locum moveri. aptius denique in eum ſimilis interrogatio retorquenda eſt. Moveri arbores dicis ; quod cum, ut opinor, annuerit ; pari dicacitate ferietur. Si moventur arbores ; ſine dubio ut tu dicere ſoles, inter alios motus etiam de loco in locum moventur. hoc autem videmus per ſe eas facere non poſſe. igitur arbores non moventur. Sed ut hunc ſyllogiſmum additamento ſerium facere poſſimus ; poſtquam dixerimus, ergo arbores non moventur, adjiciemus ; ſed moventur arbores. non igitur omnia quæ moventur etiam de loco in locum moventur. & ita finis in exitum ſanæ concluſionis evadit. Si ergo arbores fatebimur moveri quidem, ſed apto ſibi motu : cur hoc animæ negemus ut motu eſſentiæ ſuæ conveniente moveatur. hæc & alia valde dicerentur, etiamſi hoc motus genere moveri anima non poſſet. cum vero & corpus animet acceſſu, & à corpore certa conſtituti temporis lege diſcedat : quis eam neget etiam in locum, ut ita dicam, moveri ? quod autem non ſæpe ſub uno tempore acceſſum variat & receſſum ; facit hoc diſpoſitio arcana & conſulta naturæ : quæ ad animalis vitam certis vinculis continendam, tantum animæ injecit corporis amorem, [6] ut amet ultro quo vincta eſt ; raroque contingat ne finita

[5] *Quæ ſequitur, &c.* | Fr. Modius *jam ſoluta* : cui quia accedunt membranæ noſtræ, libenter aſſentire poſſum, quamvis vulgatum defendatur 1, 20. *Obſcuritatem diviſionis hujus liquidius abſolvens.* 11. 8. *Quid poſſit amplius pro abſolvenda hac quæſtione confiteri.* Et 1 Saturn. 6. *Qui ambiguitatem ſortis abſolverat.* Gronov.

[6] *Ut amet ultro quo juncta eſt* | Omnino legerim, *quo vincta eſt.* Amat, inquit, corpus anima ; & eo licet carcere veluti quodam teneatur, arcano nihilominus Naturæ conſulto, amat tamen. In Lugdunenſi erat, *cui devincta eſt.* Quod ſuffragatur. Et ipſe Macrob. lib. 1. cap. xi. *Nam ut conſtet animal, neceſſe eſt ut in corpore anima vinciatur.* Et nunc, quia ita quoque habent membranæ Modianæ, in textum recipimus. *Pontan.*

quoque lege temporis ſui mœrens & invita diſcedat. Hac quoque objectione, ut arbitror, diſſoluta, ad eas interrogationes quibus nos videtur urgere veniamus. Si movet, inquit ſe anima; aliquo motus genere ſe movet. dicendumne eſt igitur animam ſe in locum movere? ergo ille locus aut orbis aut linea eſt; an ſe pariendo ſeu conſumendo movetur? Se ne auget aut minuit? aut proferatur, ait, in medium aliud motus genus, quo eam dicamus moveri. Sed omnis hæc interrogationum moleſta congeries ex una eademq; defluit male conceptæ definitionis aſtutia. nam quia ſemel ſibi propoſuit omne quod movetur ab alio moveri: omnia hæc motuum genera in anima quærit: in quibus aliud quod movet aliud eſt quod movetur, cum nihil horum in animam cadere poſſit, in qua nulla diſcretio eſt moventis & moti. Quis eſt igitur, dicet aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, ſi horum nullus eſt? Sciet hoc quiſquis noſſe deſiderat vel Platone dicente vel Tullio. quinetiam cæteris, quæ moventur hic fons hoc principium eſt movendi. [7] Quanta ſit autem vocabuli hujus expreſſio, quo anima fons motus vocatur, facile reperies, ſi rei inviſibilis motum ſine auctore atque ideo ſine initio ac ſine fine prodeuntem & cætera moventem mente concipias: cui nihil ſimilius de viſibilibus quam fons potuerit reperiri; qui ita principium eſt aquæ, ut cum de ſe fluvios & lacus procreet, à nullo naſci ipſe dicatur. nam, ſi ab alio naſceretur, non eſſet ipſe principium: & ſicut fons non ſemper facile deprehenditur; ab ipſo tamen qui funduntur aut Nilus eſt, aut Eridanus, aut Iſter, aut Tanais; &, ut [8] illorum rapacitatem videndo admirans, & intra te tantarum aquarum originem requirens, cogitatione recurris ad fontem, & hunc omnem motum intelligis de primo ſcaturiginis manare principio: ita cum corporum motum, ſeu divina ſeu terrena ſint, conſiderando quærere forte auctorem velis, mens tua ad animam quaſi ad fontem recurrat, cujus motum etiam ſine corporis miniſterio teſtantur cogitationes, gaudia, ſpes timores. nam motus ejus eſt boni malique diſcretio, virtutum amor, cupido vitiorum; ex quibus effluunt omnes inde naſcentium rerum meatus. motus enim ejus eſt quicquid iraſcimur, & in fervorem mutuæ colliſionis armamur: unde paulatim procedens rabies fluctuat præliorum. motus ejus eſt; quod in deſideria rapimur, quod cupiditatibus alligamur. ſed hi motus ſi ratione gubernentur proveniunt ſalutares: ſi

7 *Quanta ſit autem vocabuli h. e.* | Sic legitur in omnibus, quas vidi, editionibus. At in membrana utraque *jam* pro *autem*. Quod notandum, quia placuit ea vocula veteribus in connectendo. Juſtinus VI. 8. poſt multas Epaminondæ recenſitas virtutes addit: *Jam literarum ſtudium, jam philoſophiæ doctrina tanta.* XLI. 5. *Jam fontium ac ſilvarum ea copia eſt, jam promontoriorum altitudo* V, 4. *Jam multis locis prælia facit.* Ut ibi habetur in Mss. Bongarſianis & Lugdunenſi. *Gronov.*

8 *Illorum rapacitatem videndo* | Mss. *rapiditatem*; utrumque bonum, & quod innumeris apud Poëtas exemplis adſtrui facile eſt. Sed ultimum, quia id agnoſcunt libri antiqui, præferendum cenſeo. Quintilianus VI. Inſtitut 2. *Æſtu fertur & velut rapido flumini obſequitur.* Gronov.

destituantur; in præceps & rapiuntur & rapiunt. Didicisti motus animæ, quos modo sine ministerio corporis, modo per corpus exercet. si vero ipsius mundanæ animæ motus requires; cœlestem volubilitatem & sphærarum subjacentium rapidos impetus intuere, ortum occasumve solis, cursus siderum vel recursus; quæ omnia anima movente proveniunt. immobilem vero eam dicere, quæ movet omnia, Aristoteli non convenit (qui quantus in aliis sit probatum est,) sed illi tantum, quem vis naturæ quem ratio manifesta non moveat.

CAP. XVII.

Scipionem ab avo suo Africano tam ad otiosas quam ad negotiosas virtutes incitatum fuisse: tum de tribus philosophiæ partibus, quarum nullam Cicero intactam prætererit.

EDocto igitur atque asserto animæ motu, Africanus qualiter exercitio ejus utendum sit in hæc verba mandat & præcipit. *Hanc tu exerce optimis in rebus. sunt autem optimæ curæ de salute patriæ: quibus agitatus & exercitatus animus velocius in hanc sedem & domum suam pervolabit, idque ocius faciet, si jam tum cum erit inclusus in corpore eminebit foras, & ea quæ extra erunt contemplans, quam maxime se à corpore abstrahet. namque eorum animi, qui se voluptatibus corporis dediderunt, earumque se quasi ministros præbuerunt, impulsuque libidinum voluptatibus obedientium deorum & hominum jura violaverunt, corporibus elapsi, circum terram ipsam volutantur; nec hunc in locum nisi multis agitati sæculis revertuntur.* In superiore hujus operis parte diximus alias otiosas, alias negotiosas esse virtutes; & illas philosophis, has rerum publicarum rectoribus convenire; utrasque tamen exercentem facere beatum. hæ virtutes interdum dividuntur; nonnumquam vero miscentur, cum utrarumque capax & natura & institutione animus invenitur. nam si quis ab omni quidem doctrina habeatur alienus, in republica tamen & prudens & temperatus & fortis & justus sit; hic à feriatis remotus eminet tamen actualium vigore virtutum; quibus nihilominus cœlum cedit in præmium. si quis vero insita quiete naturæ non sit aptus ad agendum; sed solum optima conscientiæ dote [1] erectus ad supera doctrinæ supellectilem ad exercitium divinæ disputationis expendat, sectator cœlestium devius caducorum; is quoque ad cœli verticem otiosis virtutibus subvehitur. sæpe tamen evenit ut idem pectus & agendi & disputandi perfectione sublime sit; & cœlum utroque adipiscatur exercitio virtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur: cujus vita virtutes numquam deseruit; semper exercuit. in secundo Pythagoras, qui agendi nescius, fuit artifex disserendi; & solas doctrinæ & conscientiæ vir-

1. *Erectus ad supera* | *Ad superna* membranæ. *Pontan.*

tutes ſecutus eſt. ſint in tertio ac mixto genere apud Græcos Lycurgus & Solon; inter Romanos Numa, Catones ambo, [2] multique alii qui & philoſophiam hauſerunt altius, & firmamentum reipublicæ præſtiterunt. [3] ſoli enim ſapientiæ otio deditos, & abunde Græcia tulit, ita Roma non neſcivit. Quoniam igitur Africanus noſter quem modo avus præceptor inſtituit, ex illo genere eſt; quod & de doctrina vivendi regulam mutuatur & ſtatum publicum virtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandantur: ſed ut in caſtris locato & ſudanti ſub armis, primum virtutes politicæ ſuggeruntur his verbis: *Sunt autem optimæ curæ de ſalute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus, velocius in hanc ſedem & domum ſuum provolabit.* deinde quaſi non minus docto quam forti viro philoſophis apta ſubduntur, cum dicitur: *idq; ocius faciet, ſi jam tunc cum erit incluſus in corpore eminebit foras, & ea quæ extra erunt contemplans quam maxime ſe à corpore abſtrahet.* Hæc enim illius ſunt præcepta doctrinæ, quæ illam dicit mortem philoſophantibus appetendam. ex qua fit ut adhuc in corpore poſiti corpus ut alienam ſarcinam, in quantum patitur natura, deſpiciant. & facile nunc atq; opportune virtutes ſuadet; poſtquam quanta & quam divina præmia virtutibus debeantur edixit. Sed quia inter leges quoque illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna ſancitur; ideo in concluſione operis [4] pœnam ſancit extra hæc præcepta viventibus, quem locum Er ille Platonicus copioſius exſecutus eſt ſæcula infinita dinumerans, quibus nocentum animæ in eaſdem pœnas ſæpe revolutæ ſero de tartaris emergere permittuntur, & ad naturæ ſuæ principia, quod eſt cœlum, tandem impetrata purgatione remeare. neceſſe eſt enim omnem animam ad originis ſuæ ſedem reverti. ſed quæ corpus tamquam peregrinæ incolunt cito poſt corpus velut ad patriam revertuntur. quæ vero corporum illecebris ut ſuis ſedibus inhærent; quanto ab illis violentius ſeparantur, tanto ad ſupera ſerius revertuntur. Sed jam finem ſomnio cohibita diſputatione faciamus, hoc adjecto quod concluſionem decebit. Quia cum ſint totius philoſophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & ſit moralis quæ docet morum elimatam perfectionem; naturalis, quæ de divinis corporibus diſpu-

[2] *Multique alii qui & philoſophiam hauſerunt altius, & firmamentum reipublicæ præſtiterunt* | Talis ille apud Tacitum Priſcus: *Helvidius Priſcus*, inquit, *ingenium illuſtre altioribus ſtudiis juvenis admodum dedit: non ut plerique, ut nomine magnifico ſegne otium velaret, ſed quo firmior adverſus fortuita Rempub. capeſſeret. Doctores ſapientiæ ſecutus eſt qui ſola bona quæ honeſta, mala tantum quæ turpia; potentiam, nobilitatem, cæteraque extra animum, neque bonis neque malis annumerant.* Et Aurelii noſtri verba quo attentius noto; hunc ille virum, hæc verba reſpexerit. *Pont.*

[3] *Soli enim ſapientiæ otio deditos ut abunde Græcia tulit, ita Roma non neſcivit.* | Membranæ Modii: *ſapienti otio*; item, *Roma neſcivit*, omiſsâ voculâ *non*. Sed nos receptam lectionem non mutavimus: & placet ea ob præcedentia, ubi inter Romanos memorantur Numa, Catones ambo, multique alii qui & philoſophiam hauſerunt altius, & firmamentum reipublicæ præſtiterunt. *Pontan.*

[4] *Pœnam ſancit extra hæc præcepta viventibus* | Petronius: *Dii deæque quam male eſt extra legem viventibus.* Idem.

tat;

tat; rationalis, cum de incorporalibus ſermo eſt, quæ mens ſola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc ſomnio prætermiſit. nam illa ad virtutes amoremque patriæ,& ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet niſi ethicæ philoſophiæ inſtituta moralia? cum vero vel de ſphærarum modo, vel de novitate ſive magnitudine ſiderum, deque principatu ſolis & circis cœleſtibus cinguliſque terreſtribus & oceani ſitu loquitur, & harmoniæ ſuperum pandit arcanum: [5] phyſicæ decreta commemorat. at cum de motu & immortalitate animæ diſputat; cui nihil conſtat ineſſe corporeum, cujuſque eſſentiam nullius ſenſus ſed ſola ratio deprehendit: illic [6] ad altitudinem philoſophiæ adſcendit. Vere igitur pronunciandum eſt nihil hoc opere perfectius, quo univerſa philoſophiæ continetur integritas.

[5] *Phyſicæ decreta commemorat* | Lactantius V. 17. *Voluit oſtendere latere in abdito veritatem, ut decretum diſciplinæ ſuæ tueretur,* de Carneade. Arnobius lib. 11. *Cunctis tamen argumenta non deſunt, quibus & ſua decreta confirment, & aliorum ſubvertant & labefaciant ſcita.* Libri tamen omnes *ſecreta.* Gronov.

[6] *Ad altitudinem philoſophiæ aſcendit* | Imperfecta oratio: nam & ethica præcepta & phyſica decreta ipſo Macrobio auctore philoſophiæ partes ſunt. Supple ex Mss. & antiquis editionibus *philoſophiæ rationalis aſcendit.* Quem tertium philoſophandi modum dixit, iſque hic deſideratur. *Gronov.*

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII [1] V. C. & Inluſtris

Conviviorum Primi Diei SATURNALIORUM.

[2] LIBER PRIMUS.

MUltas variaſque res in hac vita nobis, Euſtathi fili, natura conciliavit: ſed nulla nos magis quam eorum qui è nobis eſſent procreati caritate devinxit: eamque noſtram in his educandis atque erudiendis curam eſſe voluit; ut parentes neque, ſi id quod cuperent ex ſententia cederet, tantum ulla alia ex re voluptatis, neque, ſi contra eveniret, tantum mœroris capere poſſint. hinc eſt quod mihi quoque inſtitutione tua nihil antiquius æſtimatur. ad cujus perfectionem compendia longis amfractibus anteponenda ducens, moræque omnis impatiens, non opperior ut per hæc ſola promoveas quibus ediſcendis naviter ipſe in-

[1] *V. C. & Inluſtris* | Magnifica ſcriptoris hujus, & muneris quoque ejus mentio in codice Theodoſiano, lib. 6. Titulo 8. de præpoſitis ſacri cubiculi. Verba ſunt; *Sed ut nos ad hanc promulgationem Macrobii viri inluſtris merita provocarunt, ita obſervationem quoque legis ab ejus volumus ſumere provectionis auſpicium, ut qui ante ipſum fuerunt ſub hac conditione, præſtituto honore lætentur, ut non ſuæ promotionis tempora ad legis uſurpationem revolvant, nec præferri poſtulent iis qui prætorianam vel urbanam præfecturam vel militare magiſterium poſt eorum provectionem ſortiti ſunt, ſed perinde habeantur ac ſi nunc cæperint, & in eodem ordine permanentes, in quo nunc eos liberalitas noſtra conſtituit, provectionis viri inluſtris Macrobii tempora metiant, ut ex hujus adminiſtrationis exordio, prout quiſque provectus eſt vel fuerit provehendus, ſuæ locum vindicet dignitatis.* Quem locum indicio debeo atque humanitati clariſſimi viri Joſ. Scaligeri; cui & majora debebo. *Pontan.* Neſcio an ejuſdem viri, idem certe nomen honoratum ſub Arcadio & Honorio monſtrare poſſumus ex Codicis Juſtinianei libro I. tit. 9. de paganis lege 3. quæ miſſa dicitur *Macrobio præfecto prætorio Hiſpaniarum.* Gron.

[2] *Liber Primus* | Semel hoc dixero. Stephani textum, qui optimus viſus, expreſſimus, niſi ſi operarum alicubi aut alias error fuerit. Cæterum de Scripto quæ vel addita vel immutata ad autographum pariter edidimus. Et id & alia ſuis indicabimus locis. *Pont.*

vigilas:

vigilas: ſed ago, ut ego quoque tibi legerim; & quicquid mihi vel te jam in lucem edito, vel antequam naſcereris, in diverſis ſeu Græcæ ſeu Romanæ linguæ voluminibus elaboratum eſt, id totum ſit tibi ſcientiæ ſupellex: & quaſi de quodam literarum peno, ſi quando uſus venerit, aut hiſtoriæ quæ in librorum ſtrue latens clam vulgo eſt, aut dicti factive memorabilis reminiſcendi, facile id tibi inventu atque depromptu ſit. Nec indigeſte tamquam in acervum congeſſimus digna memoratu: ſed variarum rerum diſparilitas auctoribus diverſa, confuſa temporibus, ita in quoddam digeſta corpus eſt; ut, quæ indiſtincte atque promiſcue ad memoriæ ſubſidium annotaveramus, in ordinem inſtar membrorum cohærentia convenirent. Nec mihi vitio vertas, ſi res quas ex lectione varia mutuabor, ipſis ſæpe verbis quibus ab ipſis auctoribus enarratæ ſunt explicabo. quia præſens opus non eloquentiæ oſtentationem, ſed noſcendorum congeriem pollicetur. & boni conſulas oportet, ſi notitiam vetuſtatis modo noſtris non obſcure, modo ipſis antiquorum fideliter verbis recognoſcas, prout quæque ſe vel enarranda vel transferenda ſuggeſſerint. [3] apes enim quodammodo debemus imitari, quæ vagantur & flores carpunt; deinde quicquid attulere diſponunt ac per favos dividunt; & ſuccum varium in unum ſaporem mixtura quadam & proprietate ſpiritus ſui mutant. Nos quoque, quicquid diverſa lectione quæſivimus, committemus ſtylo; ut in ordinem eodem digerente coaleſcant. nam & in animo melius diſtincta ſervantur; & ipſa diſtinctio non ſine quodam fermento, quo conditur univerſitas, in unius ſaporis uſum varia libamenta confundit: ut, etiamſi quid apparuerit unde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe quam unde ſumptum noſcetur appareat. quod in corpore noſtro videmus ſine ulla opera noſtra facere naturam. Alimenta quæ accipimus, quamdiu in ſua qualitate perſeverant, & ſolida innatant, male ſtomacho oneri ſunt. at cum ex eo, quod erant, mutata ſunt; tum demum in vires & ſanguinem tranſeunt. idem in his quibus aluntur ingenia præſtemus; ut quæcumque hauſimus, non patiamur integra eſſe ne aliena ſint; ſed in quandam digeriem concoquantur. alioquin in memoriam ire poſſunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus unde unum fiat ex omnibus, ſicut unus numerus fit ex ſingulis. hoc faciat noſter animus; omnia, quibus eſt adjutus, abſcondat; ipſum tamen oſtendat quod effecit: ut qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant ut nullius ſint odoris propria quæ condientur, [4] confuſura videlicet omnium ſuccos odoraminum in ſpiramentum unum. Vides quam multorum vocibus chorus conſtet. una tamen ex omnibus redditur. aliqua eſt illic acuta, aliqua gravis, aliqua media: accedunt viris fœminæ: interponitur fiſtula. ita ſingulorum illic latent voces, omni-

[3] *Apes enim* | Habet ex Senecæ Epiſt. 84. ubi tamen *per favos digerunt*, non *dividunt*. Idem.

[4] *Confuſura videlicet omnium ſuccos* | Lego ex vet. cod. *confuſuri*. Meurſius.

ûm apparent, [5] & fit concentus ex diſſonis. tale hoc præſens opus volo. multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in unum conſpirata. in quibus ſi neque ea quæ jam tibi ſunt cognita aſperneris, nec quæ ignota ſunt vites: invenies plurima, quæ ſit aut voluptati legere, aut cultui legiſſe, aut uſui meminiſſe. nihil enim huic operi inſertum puto aut cognitu inutile aut difficile perceptu; ſed omnia quibus ſit ingenium tuum vegetius, memoria adminiculatior, [6] oratio ſolertior, ſermo incorruptior: niſi ſicubi nos ſub alio ortos cœlo Latinæ linguæ vena non adjuvet. Quod ab his, ſi tamen quibuſdam forte nonnumquam tempus voluntaſque erit iſta cognoſcere, petitum impetratumque volumus, ut æqui boníque conſulant, ſi in noſtro ſermone nativa Romani oris elegantia deſideretur. [7] Sed ne ego incautus ſum, qui venuſtatem reprehenſionis incurri à M. quondam Catone profectæ in A. Albinum, qui cum L. Lucullo conſul fuit. is Albinus res Romanas oratione Græca ſcriptitavit. in ejus hiſtoriæ primo ſcriptum eſt ad hanc ſententiam: Neminem ſuccenſere ſibi convenire,ſiquid in illis libris parum compoſite aut minus eleganter ſcriptum foret. nam ſum,inquit,homo Romanus natus in Latio; & eloquium Græcum à nobis alieniſſimum eſt, ideoq; veniam gratiamque malæ exiſtimationis, ſi quid eſſet erratum, poſtulavit. Ea cum legiſſet M. Cato: Ne tu, inquit, Aule, nimium nugator es, cum maluiſti culpam deprecari, quam culpa vacare. nam petere veniam ſolemus aut cum imprudentes erravimus, aut cum noxam imperio compellentis admiſimus. te, inquit, oro, quis perpulit ut id committeres, quod priuſquam faceres peteres uti ignoſceretur? Nunc argumentum, quod huic operi dedimus, velut ſub quodam prologi habitu dicemus.

[5] *Et ſit concentus ex diſſonis* | Apulei de Mundo locus geminus eſt. Eum, quia levi vitio hactenus nutat, apponam ut confirmetur: *At enim ut in choreis, cum dux carminis hymno præcinit, concinentium vulgus virorum & fœminarum mixtis gravibus & acutis clamoribus unam harmoniam reſonant: Sic divina mens mundanas varietates, ad inſtar unius concentionis, revelat.* S ripſerat Lucius, *evelat.* Feſtus *evelatum, eventilatum, unde velabra quibus frumentum ventilatur.* Certe non potuit ſignantiori, quod voluit, dictione depromere. *Pontan.*

[6] *Oratio ſolertior, ſermo incorruptior* | Circumludit Agellii verba quæ lib. 20. capite poſtremo. Et ea ipſa quia ſimiliter ibi labe correctorum, etiam in ſcriptis, quos vidi, aſperſa, huc adducam, ut emaculem: *Ex quo facile adoleſcent ingenia hominum vegetiora, aut memoria adminiculatior, aut oratio ſolertior, aut ſermo incorruptior, aut delectatior motio, aut in ludis liberalior.* Quid enim hîc, *dilectatior motio?* Mea fide reſcribe, *delectator in otio.* Hæc olim notata nobis. Nunc dum iſta recognoſcimus, deprehendi eandem Gellianam emendationem in mentem quoque fuiſſe atque expreſſam V. Cl. Jano Rutgerſio Var. Lect. lib. 4. cap. xi. Qui & ibi videndus. Item Theodoro Cantero V. Cl. epiſtola ad P. Scriverium. *Pontan.*

[7] *Sed ne ego incautus ſum* | Diverſa eſt & melior priſca ſcriptura, *ſed næ ego incautus ſum, qui &c. incurram.* Sic etiam infra: *næ tu, inquit, Aule.* Gronov.

CAP.

CAP. I.

Argumentum operis totius.

SAturnalibus apud Vettium Prætextatum Romanæ nobilitatis proceres doctique alii congregantur; & tempus solemniter feriatum deputant colloquio liberali, convivia quoque sibi mutua comitate præbentes, nec discedentes à se nisi ad nocturnam quietem. nam per omne spatium feriarum meliorem diei partem seriis disputationibus occupantes, cœnæ tempore sermones conviviales agitant: ita ut nullum diei tempus docte aliquid vel lepide proferendi vacuum relinquatur. sed erit in mensa sermo jucundior; ut habeat voluptatis amplius, severitatis minus. nam cum apud alios quibus sunt descripta convivia, tum in illo Platonis symposio non austeriore aliqua de re convivarum sermo, sed Cupidinis varia & lepida descriptio est. in quo quidem Socrates non artioribus, ut assolet, nodis urget atque implicat adversarium; [1] sed eludendi magisque decertandi modo apprehensis dat elabendi prope atque effugiendi locum: oportet enim versari in convivio sermones ut castitate integros, ita appetibiles venustate. Matutina vero erit robustior disputatio; quæ viros & doctos & præclarissimos deceat. neque enim Cottæ, Lælii, Scipiones amplissimis de rebus quoad Romanæ literæ erunt in veterum libris disputabunt: Prætextatos vero, Flavianos, Albinos, Symmachos, & Eustathios, quorum splendor similis & non inferior virtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit, si uni aut alteri ex his, quos cœtus coëgit, matura ætas posterior sæculo Prætextati sit. quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt. quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut hujus pueritia vix illius apprehenderit senectutem: & tamen inter illos de rebus arduis disputatur. inclutum dialogum Socrates habita cum Timæo disputatione consumit; quos constat eodem sæculo non fuisse. Paralus vero & Xanthippus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem disserunt secundo adventu Athenis morante; quos multo ante infamis illa pestilentia Atheniensis absumpserat. Annos ergo coëuntium mitti in digitos, exemplo Platonis nobis suffragante, non convenit. Quo autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt apparere ac secerni possent; Decium de Postumiano quinam ille sermo aut inter quos fuisset sciscitantem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, jam Decii & Postumiani sermo palam faciet, quæ hujus colloquii vel origo fuerit, vel ordo processerit.

[1] *Sed eludendi magisque decertandi modo*] Melius v. c. *magis quam decertandi*. Meurs.

CAP. II.

Quæ convivalis hujus sermonis origo & quis ordo fuerit.

DEcius. Tentanti mihi, Postumiane, aditus tuos [1] & mollissima consultandi tempora commodo assunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Jano dicati. cæteris enim ferme diebus, qui perorandis causis opportuni sunt, hora omnino reperiri nulla potest; quin tuorum clientium negotia vel defendas in foro, vel domi discas. Nunc autem (scio te enim non ludo sed serio feriari) si est commodum respondere id quod rogatum venio: tibi ipsi, quantum arbitror, non injucundum, mihi vero gratissimum feceris. Requiro autem abs te id primum, interfuerisne convivio per compluscuIos dies continua comitate renovato, eique sermoni quem prædicare in primis, quemque apud omnes maximis ornare laudibus diceris: quem quidem ego ex patre audissem; nisi post illa convivia Roma profectus Neapoli moraretur. aliis vero nuper interfui admirantibus memoriæ tuæ vires, universa quæ tunc dicta sunt per ordinem sæpe referentis. *Postumianus:* Hoc unum, Deci, nobis (ut & ipse, quantum tua sinit adolescentia, videre & ex patre Albino audire potuisti) in omni vitæ cursu optimum visum est, ut, quantum cessare à causarum defensione licuisset, tantum ad eruditorum hominum tuique similium [2] congressum aliquem sermonem conferrem. neque enim recte institutus animus requiescere aut utilius aut honestius usquam potest, quam in aliqua opportunitate docte ac liberaliter colloquendi interrogandique & respondendi comitate. Sed quodnam istud convivium? an vero dubitandum non est quin id dicas quod doctissimis procerum cæterisque nuper apud Vettium Prætextatum fuit, & quod discurrens post inter reliquos grata vicissitudo variavit? *Decius:* De hoc ipso quæsitum venio; & explices velim quale illud convivium fuerit, à quo te afuisse propter singularem omnium in te amicitiam non opinor. *Postumianus:* Voluissem equidem, neque id illis, ut æstimo, ingratum fuisset. sed cum essent amicorum complures mihi causæ illis diebus pernoscendæ, ad cœnam tum rogatus meditandi non edendi illud mihi tempus esse respondi; hortatusque sum ut alium potius nullo involutum negotio atque à cura liberum quærerent. itaque factum est. nam facundum & eruditum virum Eusebium rhetorem, inter Græcos præstantem omnibus idem nostra ætate professis,

[1] *Et mollissima consultandi tempora* | Adumbratum de Marone. Martialis quoque notavit.

Nosti tempora tu Jovis sereni,
Cum fulget placidus suoque vultu,
Quo nil supplicibus solet negare. Pont.

[2] *Ad congressum aliquem sermonem conferrem* | Solius hoc Stephani est; quod tamen ne subsistere quidem posse puto. Sub τῷ *tantum* subintelligendum temporis, otii, cessationis. Revocandum igitur ex pristinis *sermonemque.* Gronov.

doctrinæ

doctrinæ Latiaris haud inſcium Prætextatus meum in locum invitari imperavit. *Decius*: Unde igitur illa tibi nota ſunt, quæ tum jucunde & comiter ad inſtituendam vitam exemplis, ut audio, rerum copioſiſſimis & variæ doctrinæ ubertate prolata digeſtaque ſunt? *Poſtumianus*: Cum ſolſtitiali die, qui Saturnaliorum feſta quibus illa convivia celebrata ſunt conſecutus eſt, forenſi cura vacuus lætiore animo eſſem domi; eo Euſebius cum paucis è ſectatoribus ſuis venit: ſtatimque vultu renidens; Permagna me, inquit, abs te Poſtumiane cum ex aliis tum hoc maxime gratia fateor obſtrictum, quod à Prætextato veniam poſtulando, mihi in cœna vacuefeciſti locum. itaque intelligo, non ſtudium tantum tuum, ſed ipſam quoque ut aliquid àbs te mihi fiat commodi, conſentire atque adſpirare fortunam. Viſne, inquam, reſtituere id nobis quod debitum tam benigne ac tam libenter fateris; noſtrumque hoc otium, quo perfrui raro admodum licet, eo ducere, ut his, quibus tunc tu interfueris, nunc nos intereſſe videamur? Faciam, inquit, ut vis. Narrabo autem tibi non cibum aut potum, tametſi ea quoque ubertim caſteque affuerint; ſed & quæ vel in conviviis vel maxime extra menſam ab iſdem per tot dies dicta ſunt, in quantum potero, animo repetam. quæ quidem ego cum audirem: ad eorum mihi vitam qui beati à ſapientibus dicerentur accedere videbar. nam &, quæ pridie quam adeſſem inter eos dicta ſunt, Avieno mihi inſinuante comperta ſunt; & omnia ſcripto mandavi, ne quid ſubtraheret oblivio. quæ ſi ex me audire geſtis: cave æſtimes diem unum referendis, quæ per tot dies ſunt dicta, ſufficere. *Decius*: Quemnam igitur & inter quos aut unde ortum ſermonem Poſtumiane fuiſſe dicebat? ita præſto ſum indefeſſus auditor. *Poſtumianus*: Tum ille, [3] Declinante, inquit, in veſperum die, quem Saturnale feſtum erat inſecuturum, cum Vettius Prætextatus [4] domi convenire geſtientibus copiam faceret: eo venerunt Aurelius Symmachus & Cæcina Albinus, cum ætate tum etiam moribus ac ſtudiis inter ſe conjunctiſſimi. hos Servius inter Grammaticos doctorem recens profeſſus, juxta doctrinam mirabilis & amabilis verecundiæ terram intuens & velut latenti ſimilis ſequebatur Quos cum proſpexiſſet obviamque proceſſiſſet, ac perblande ſalutaviſſet: converſus ad Furium Albinum, qui tum forte cum Avieno aderat, Viſne, ait, mi Albine, cum his, quos adveniſſe peropportune vides, quoſque jure civitatis noſtræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos naſci cœperat ſermo communicemus? Quid ni maxime velim? Albinus inquit. nec enim ulla alia de re quam de doctis quæſtionibus colloqui aut nobis aut his poteſt eſſe jucundius. cumque conſediſſent; tum Cæcina; Quidnam id ſit, mi Prætextate,

3 *Declinante in veſperum die* | Charta Academica *veſperam*; quod, licet editiones omnes in vulgatam conſentiant, Macrobio aſſerunt vel illa capitis ſeq. *Deinde veſpera, quod à Græcis tractum eſt, illi enim ἑσπέραν, à Stella Heſpero dicunt*. Gronov.

4 *Domi convenire geſtientibus* | Vet. cod. auctior voce, *convenire ſeg*. Meurſ.

tametsi adhuc nescio; dubitare tamen non debeo esse scitu optimum, cum & vobis ad colloquendum causam attulerit, & nos ejus esse expertes non sinatis. [5] Atqui scias, inquit, oportet eum inter nos sermonem fuisse, ut, quoniam dies crastinus festis Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus, id est, quando crastinum diem initium sumere existimemus. & inter nos quidem parva quædam de hac disputatione libavimus. verum quia te quicquid in libris latet investigare notius est, quam ut per verecundiam negare possis, pergas volo in medium proferre quicquid de hoc quod quærimus [6] edoctum tibi comprehensumque est.

[5] *Atque scias oportet* | Stephanus dedit *atqui*. Sed utrumque defectum, alterum & nugatorium est. Lege, *atqui scias, inquit, oportet*. Nam loquentis persona mutatur, & desinente Cæcinâ Prætextatus incipit. *Gronov.*

[6] *Edoctum tibi comprehensumque est* | Erat in Anglicano recte, *eductum tibi*. Pont.

CAP. III.

De principio ac divisione civilis diei.

TUm Cæcina: Cum vobis, [1] qui me in hunc sermonem inducitis, nihil ex omnibus quæ veteribus elaborata sunt aut ignoratio neget, aut oblivio subtrahat: superfluum video inter scientes nota proferre. Sed ne quis me æstimet dignatione consultationis gravari, quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit, paucis revolvam. Post hæc, cum omnes paratos ad audiendum erectosque vidisset, ita exorsus est. M. Varro in libro rerum humanarum, quem de diebus scripsit, *Homines*, inquit, *qui ex media nocte* [2] *ad proximam mediam noctem his horis viginti quatuor nati sunt, uno die nati dicuntur.* quibus verbis ita videtur dierum observationem divisisse, ut qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit illo, quem nox secuta est; contra vero qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die videatur natus qui post eam noctem diluxerit. Athenienses autem aliter observare idem Varro in eodem libro scripsit; eosque à solis occasu ad solem iterum occidentem omne id medium tempus unum diem esse dicere. Babylonios porro aliter. à sole enim exorto ad exortum ejusdem incipientem id spatium unius diei nomine vocare. Umbros vero unum & eundem diem esse dicere à meridie ad insequentem meridiem. *Quod quidem*, inquit Varro, *nimis absurdum est. nam qui Kalendis hora sexta apud Umbros natus est, dies*

[1] *Qui me in hunc sermonem inducitis* | Idem vetus, *adducitis*, quod fuerit, *abducitis*. Pontan.

[2] *Ad proximam mediam noctem his horis 24. nati sunt* | Apud Agell. lib. 3. cap. 2. verba hæc Varronis monosyllabo auctiora: *in his horis* 24. &c. Emendabis obiter Censorinum cap. 23. ubi male hodie *in his oris quatuor & viginti*. Scribo, *horis q. e. v.* Leviculum est. M.

ejus natalis videri debebit & Kalendarum dimidiatus, & [3] *qui post Kalendas erit usque ad oram ejusdem diei sextam.* Populum autem Romanum ita, uti Varro dixit, dies singulos annumerare à media nocte ad mediam proximam multis Argumentis ostenditur. [4] Sacra sunt enim Romana partim diurna, alia nocturna. & ea quæ diurna sunt [5] ab initio diei ad medium noctis protenduntur: ab hora sexta noctis sequentis nocturnis sacris tempus impenditur. ad hoc ritus quoque & mos auspicandi eamdem esse observationem docet. nam magistratus, quando uno die eis & auspicandum est & id agendum super quo processit auspicium, post mediam noctem auspicantur, & post exortum solem agunt: auspicatique & egisse eodem die dicuntur. præterea tribuni plebis, quos nullum diem integrum abesse Roma licet, cum post mediam noctem proficiscuntur, & post primam facem ante mediam noctem sequentem revertuntur, non videntur afuisse diem: quoniam ante horam noctis sextam regressi partem aliquam illius in urbe consumunt. Quintum quoque Mucium jureconsultum [6] dicere solitum: lege non isse usurpatum mulierem, quæ, cum Kalendis Januariis apud virum matrimonii causa esse cœpisset, a. d. diem quartum Kalendas Januarias sequentes usurpatum isset. non enim posse impleri trinoctium, quo abesse à viro usurpandi causa ex duodecim tabulis deberet: quoniam tertiæ noctis posteriores sex horæ alterius anni essent, qui inciperet ex Kalendis. Virgilius quoque id ipsum ostendit, ut hominem decuit poëticas res agentem, recondita atque operta veteris ritus significatione:

- - - - *Torquet*, inquit, *medios nox humida cursus:*
Et me sævus equis oriens afflavit anhelis.

his enim verbis diem, quem Romani civilem appellaverunt, à sexta noctis hora oriri admonet. idem poëta quando nox quoque incipiat expressit in sexto. cum enim dixisset:

Hac vice sermonum roseis aurora quadrigis
Jam medium æthereo cursu trajecerat axem.

mox suggessit vates:

Nox ruit Ænea. nos flendo ducimus horas.

[7] ita observantissimus civilium definitionum diei & noctis initia descripsit. qui dies ita dividitur. Primum tempus diei dicitur mediæ no-

[3] *Qui post Kalendas erit ante horam ejusdem diei sextam* | Agellius aliter citat hæc Varronis: *Et qui est post Kalendas dies ante horam e. d. s.* Idem.

[4] *Sacra sunt enim Romana partim diurna, alia nocturna* | Lego ex v. c. & Agellio *partim nocturna.* Idem. Sane si Stephano sua mutatio aut Pontano constet, nobis non placebit βαλανηφαγεῖν. Vide, si operæ est, observata patri lib. III. obs. cap. 2. *Gronov.*

[5] *Ab initio diei ad medium noctis protendantur* | Hæc verba absunt à v. c. *Meurs.*

[6] *Dicere solitum: lege non isse usurpatum mulierem* | Eadem & Anglicano scriptura fuit. Videatur tamen immissa voce legend. *solitum legi: lege.* Pont.

[7] *Ita observantissimus civilium definitionum* | Ver. c. auctior: *Sed ita.* Lego, *Et ita.* Meurs.

ctis

ctis inclinatio; deinde gallicinium, [8] inde conticuum, cum & galli conticeſcunt & homines etiam tum quieſcunt; deinde diluculum, id eſt, cum incipit dies dignoſci; inde mane, cum dies clarus eſt. [9] mane autem dictum aut quod [10] ab inferioribus, id eſt, à manibus exordium lucis emergat, aut, quod verius mihi videtur, ab omine boni nominis. nam & Lanuvii *mane* pro *bono* dicunt: ſicut apud nos quoque contrarium eſt *immane*. ut, *immanis bellua*, vel, *immane facinus*, & hoc genus cætera, pro *non bono*. deinde à mane ad meridiem, hoc eſt, ad medium diei. inde jam ſupra vocatur tempus occiduum; & mox ſuprema tempeſtas, hoc eſt, diei noviſſimum tempus. ſicut expreſſum eſt in duodecim tabulis [11] SOLIS. OCCASUS. SUPREMA. TEMPESTAS. ESTO. [12] deinde veſpera; quod à Græcis tractatum eſt. illi enim ἑσπέραν à ſtella heſpero dicunt: unde & Heſperia Italia, quod occaſui ſubjecta ſit, nominatur. ab hoc tempore prima fax dicitur; deinde concubia; & inde intempeſta; quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. hæc eſt diei civilis à Romanis obſervata diviſio. ergo noctu futura, cum media eſſe cœperit, auſpicium Saturnaliorum erit; quibus die craſtini mos inchoandi eſt.

8 *Inde conticuum* | Et veteres excuſi & ſcriptus retinent, *conticinium*. Pont.

9 *Mane autem dictum, aut quod ab inferioribus, id eſt, à manibus* | Idem, *inferioribus locis*, ſed male. Toto vero hoc loco Varronem ſequitur, aut potius non ſeq. Non enim à *manibus* ille, ſed *manando* dictionem iſtam deducit. Ait Varro: *Diei principium mane, quo tunc manat dies ab oriente. Niſi potius quod bonum antiqui dicebant manum, ad cujuſmodi religionem Græci quoque, cum lumen adfertur, ſolent dicere* φῶς ἀγαθόν. Sed ad poſteriorem hanc ſententiam Macrobius quoque poſt inclinat. *Idem*.

10 *Ab inferioribus, id eſt, à manibus* | MS. Anglicanus habet, *ab inferioribus locis*. quæ lectio non, ut olim exiſtimavimus, omnino rejicienda. Nam Plinius & Martialis, ut me poſtea commonuit amicus vetus, vir Cl. Petrus Scriverius, videntur aſſerere lectionem codicis membranacei. Quorum hic lib. 12. epigr. 63.

Nec regale nimis fulmen, nec fulmine digna,
Sciſſa nec ad Manes, nec ſita dives humus.

Plinius vero Hiſtoriæ Naturalis lib. 33. in Procemio: *Imus in viſcera ejus, & in ſede Manium opes quærimus*. Pontan.

11 *Solis occaſus ſuprema tempeſtas* | Mirum ſimiliter hanc formulam concipi etiam in editionibus priſcis, cum manifeſtum ſit & proculcatum jam in xii. Tabulis legi SOL OCCASUS. Et fallor? an apud Valerium cap. 3. lib 7. legendum hac itidem forma; *Ut equis inſidentes, ſole orto curſum in quendam locum dirigerent*; pro quod editur, *ſolis ortu*, Pontan.

12 *Deinde veſpera; quod à Græcis tractatum eſt.* | Omnino verum, *tractum eſt*. Ita liber & Gryph. edit. & iſtud Typographi mendum putaſſem, niſi reperiſſem in pluribus editionibus. *Idem*.

CAP.

CAP. IV.

Latine dici Saturnaliorum, noctu futura, *&*, die craſtini.

HIC, cum omnes quaſi vetuſtatis promptuarium Albini memoriam laudaviſſent, Prætextatus Avienum videns Furio inſuſurrantem, Quidnam hoc eſt, mi Aviene, inquit, quod uni Albino indicatum clam cæteris eſſe velis? tum ille: Moveor quidem auctoritate Cæcinæ, nec ignoro errorem in tantam non cadere doctrinam: aures tamen meas iſta verborum novitas perculit; cum, *noctu futura*, & *die craſtini*, magis quam *nocte futura*, & *die craſtino*, dicere ut regulis placet maluit. nam, *noctu*, non appellatio ſed adverbium eſt. porro, *futura*, quod nomen eſt, non poteſt cum adverbio convenire. nec dubium eſt hoc inter ſe eſſe *noctu* & *nocte*, quod *diu* & *die*. & rurſus, *die* & *craſtini*, non de eodem caſu ſunt; & niſi caſus idem nomina in hujuſmodi elocutione non jungit. *Saturnaliorum* deinde malimus quam *Saturnalium* dicere opto dinoſcere. Ad hæc cum Cæcina renidens taceret; & Servius à Symmacho rogatus eſſet quidnam de his exiſtimaret: Licet, inquit, in hoc non cœtu minus nobilitate quam doctrina reverendo, magis mihi diſcendum ſit quam docendum: famulabor tamen arbitrio jubentis; & inſinuabo primum de Saturnalibus, poſt de cæteris, unde ſit ſic eloquendi non novitas ſed vetuſtas. Qui *Saturnalium* dicit, regula innititur. nomina enim quæ dativum pluralem in *bus* mittunt, numquam genitivum ejuſdem numeri ſyllaba creviſſe patiuntur; ſed aut totidem habet; ut, *monilibus monilium*, *ſedilibus ſedilium*; aut una ſyllaba minus eſt; ut, *carminibus carminum*, *luminibus luminum*. ſic ergo *Saturnalibus* rectius *Saturnalium* quam *Saturnaliorum*. ſed, qui *Saturnaliorum* dicunt, auctoritate magnorum muniuntur virorum. nam & Salluſtius in tertia *Bacchanaliorum* ait; & [1] Maſurius Faſtorum ſecundo *Vinaliorum dies*, inquit, *Jovi ſacer eſt. non, ut quidam putant, Veneri.* [2] &, ut ipſos quoque Grammaticos in teſtimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello, qui Saturnus inſcribitur. *Saturnaliorum*, inquit, *dies apud Græcos quoque feſti habentur.* & in eodem libro, *Dilucide me*, inquit, *de conſtitutione Saturnaliorum ſcripſiſſe arbitror.* item Julius Modeſtus de feriis, *Saturnaliorum*, inquit, *feriæ.* & in eodem libro, *Antias*, inquit, *Agonaliorum repertorem Numam Pompilium refert.* Hæc tamen, inquies, auctoritas quæro an poſſit aliqua ratione defendi. planè, quatenus

[1] *Maſurius Faſtorum ſecundo*| Idem hic Maſurius de quo Perſius.

Cur mihi non liceat, juſſit quodcunq; voluntas,
Excepto ſiquid Maſuri rubrica notavit.

Ad quod vetus Gloſſarius, *Maſurius hic Sabinus legis conſultus fuit.* Pontan,

[2] *Et ut ipſos quoq; Grammaticos in teſtimonium citem*| Petron. *Et ne Poetas quidem ad teſtimonium citem.* Nec fugit ad Petronium filium Douzam. Douzam breves illos & longum deflebiles Reipublicæ literariæ amores. Addatur & Varro de Re Ruſt. cap. 4. *Sed quid ego illum voco ad teſtimonium?* Idem.

alienum

alienum non eſt committi Grammaticum cum ſua analogia, tentabo ſuſpicionibus eruere quid ſit quod eos à ſolita enunciatione detorſerit, ut mallent *Saturnaliorum* quam *Saturnalium* dicere. Ac primum æſtimo quod hæc nomina, quæ ſunt feſtorum dierum neutralia carentque numero ſingulari, diverſæ conditionis eſſe voluerunt ab his nominibus quæ utroque numero figurantur. Compitalia enim, & Bacchanalia, & Agonalia, Vinaliaque, & reliqua his ſimilia feſtorum dierum nomina ſunt, nec ſingulariter nominantur; aut, ſi ſingulari numero dixeris, non idem ſignificabis niſi adjeceris feſtum: ut *Bacchanale feſtum*, *Agonale feſtum*, & reliqua: ut jam non poſitivum ſit ſed adjectivum, quod Græci ἐπίθετον vocant. animati ſunt ergo ad faciendam diſcretionem in genitivo caſu; ut ex hac declinatione exprimerent nomen ſolemnis diei, ſcientes in nonnullis ſæpe nominibus dativo in *bus* exeunte, nihilominus genitivum in *rum* finiri: ut, *domibus domorum*, *duobus duorum*, *ambobus amborum.* Ita &, *viridia*, cum ἀντὶ ἐπιθέτȣ accipiuntur, genitivum in *ium* faciunt; ut *viridia prata*, *viridium pratorum.* cum vero ipſam loci viriditatem ſignificare volumus; *viridiorum* dicimus: ut cum dicitur; *formoſa facies viridiorum.* tunc enim *viridia* quaſi poſitivum ponitur non accidens. tanta enim apud veteres fuit licentia hujus genitivi; ut Aſinius Pollio *vectigaliorum* frequenter uſurpet: quod *vectigal* non minus dicatur quam *vectigalia.* ſed & cum legamus; *lævaque ancile gerebat*: tamen & *anciliorum* relatum eſt. Videndum ergo ne magis varietas veteres delectaverit, quam ut ad amuſſim verum ſit feſtorum dierum nomina ſic vocata. ecce enim & præter ſolemnium dierum vocabula, alia quoque ſic declinata reperimus ut præcedens ſermo patefecit; *viridiorum*, & *vectigaliorum*, & *anciliorum*. ſed & ipſa feſtorum nomina ſecundum regulam declinata apud veteres reperio: ſiquidem Varro *Ferialium diem* ait *à ferendis in ſepulchra epulis* dici. non dixit *Ferialiorum*, & alibi *Floralium* non *Floraliorum* ait cum idem non ludos florales illic ſed ipſum feſtum Floralia ſignificaret. Maſurius etiam ſecundo Faſtorum, *Liberalium dies*, inquit, *à pontificibus agonium Martiale appellatur.* & in eodem libro: *Eam noctem deincepſque inſequentem diem qui eſt Lucarium*, non dixit, *Lucariorum.* itemque, *Liberalium*, multi dixere, non *Liberaliorum.* unde pronunciandum eſt veteres indulſiſſe copiæ per varietatem: ut dicebant, *exanimos* & *exanimes*, *inermos* & *inermes*, tum *hilaros* atque *hilares.* & ideo certum eſt licito & *Saturnalium* & *Saturnaliorum* dici; cum alterum regula cum auctoritate, alterum etſi ſola ſed multorum defendat auctoritas. [3] reliqua autem verba,

3 *Reliqua autem verba, quæ Avieno noſtro nova viſa ſunt, veterum nobis* | Probaturum ſe ait antiquitus olitum dici, *hac noctu* & *concubia noctu.* Item *diequarte*, *diecraſtini.* Quæ autem, ſi verba ipſa ſpectemus, quomodo Avieno nova viſa ſint, mihi novum. Sed tollit hunc ſcrupulum liber, qui ſcribit; *Reliqua autem à verbi ore Avieno noſtro nova viſa*, *veterum.* Et hoc veriſſimum eſt, ab uſu ſuo & efferendi forma noviora paruerunt. Non ceperunt hanc dictionem muſtei homines, *à verbi ore*, idcoque pro libi-

quæ Avieno noſtro nova viſa ſunt, veterum nobis ſunt teſtimoniis aſſerenda. Ennius enim, niſi cui videtur inter noſtræ ætatis politiores munditias reſpuendus, *noctu concubia* dixit his verſibus;

Qua Galli furtim noctu ſumma arcis adorti
Mœnia concubia, vigileſque repente cruentant.

quo in loco animadvertendum eſt non ſolum quod *noctu concubia*, ſed quod etiam *qua noctu* dixerit. & hoc poſuit in annalium ſeptimo. [4] in quorum tertio clarius idem dixit:

Hac noctu filo pendebit Etruria tota.

Claudius quoque Quadrigarius annali tertio: *Senatus autem de noctu convenire, noctu multa domum dimitti.* Non eſſe ab re puto hoc in loco id quoque admonere. quod decemviri in duodecim tabulis inuſitate *nox* pro *noctu* dixerunt. Verba hæc ſunt. SEI. NOX. FURTUM. FACTUM. ESIT. SEI. IM. OCCISIT. IOVRE. CAISUS. ESTO. in quibus verbis id etiam notandum eſt, quod ab eo quod eſt, *is*, non *eum*, caſu accuſativo ſed, *im*, dixerunt. Sed nec, *die craſtini*, à doctiſſimo viro ſine veterum auctoritate prolatum eſt: quibus mos erat modo *diequinti* modo *diequinte* pro adverbio copulative dicere. cujus indicium eſt quod ſyllaba ſecunda corripitur quæ natura producitur cum ſolum dicitur *die*. Quod autem diximus extremam iſtius vocis ſyllabam tum per *e*, tum per *i*, ſcribi, conſuetum id veteribus fuit ut his literis plerumque in fine indifferenter uterentur; ſicut *præfiſcine* & *præfiſcini*, *proclive* & *proclivi*. Venit ecce, illius verſus Pomponiani in memoriam qui eſt ex Attellana, [5] quæ Mevia inſcribitur:

[6] *Dies hic ſextus, cum nihil egi, die quarte moriar fame.*

Die priſtine eodem modo dicebatur; quod ſignificabat die priſtino, id eſt priore: quod nunc pridie dicitur converſo compoſitionis ordine, quaſi *priſtino die.* nec inficias eo lectum apud veteres, *die quarto.* ſed invenitur de tranſacto non de futuro poſitum. nam Cn. Mattius homo impenſe doctus, in mimiambis pro eo dicit quod nudius quartus nos dicimus, in his verſibus;

[7] *Nuper die quarto ut recordor, & certe*
Aquarium urceum unicum domi fregit.

dine interpolarunt. at nos pro priſco & probo aſſeremus vel ipſius Macrobii monitu; qui alibi non diſſimilius locutus, *Quæ*, inquit, *cum in ore priſcæ auctoritatis crebro fuerint.* Porro de *Noctu futura* & alia quæ hoc capite diſſeruntur, ad Agellii librum octavum cap. 1. pertinere, vel index ibidem adhuc reliquus indicio ſit. *Pont.*

[4] *In quorum tertio clarius idem dixit* | V. c. *clarius quidem idem dixit.* Meurſ.

[5] *Qua Mevia inſcribitur* | Scribe *Mævia*, & apud Agellium lib. 10. c. 24. *inſcribitur.* Hodie ibi, *ſcribitur.* Meurſ.

[6] *Dies hic ſextus, cum nihil egi; die quarte moriar fame* | Quomodo *die quarte*, quum jam *ſextum diem* præteritum fateatur? An ſcribendum *die ſeptime*, item *edi* pro egi? ut reſpexerit ſcilicet poëta illud Varronis: *Nec non id etiam eſt ad vim facultateſque ejus numeri* (ſeptenarii) *augendas, quod quibus inediâ mori conſilium eſt, ſeptimo demum die mortem oppetunt.* Pont.

Dies hic ſextus &c. | Malit hic Scriverius noſter *tertius* loco *ſextus.* Sed vide in Notis noſtris ad hunc ipſum locum. *Pont.*

[7] *Nuper die quarto, ut recordor, & certe* | Adſcriptum oræ codicis Scriveriani, *ut recordor, exertè,* Idem.

hoc

hoc igitur intererit ut, [8] *die quarto*, quidem de præterito dicamus, *die quarti* autem de futuro. Verum ne de *die crastini* nihil retulisse videamur : [9] suppetit Cælianum illud ex libro historiarum secundo : *Si vis mihi equitatum dare; & ipse cum cætero exercitu me sequi : die quinti Romæ in Capitolium curabo tibi cœnam coctam.* Hic Symmachus, Cælius tuus, inquit, & historiam & verbum ex Originibus M. Catonis accepit; apud quem ita scriptum est: *Igitur dictatorem Carthaginiensium magister equitum monuit, Mitte mecum Romam equitatum, die quinti in Capitolio cœna cocta erit.* Et Prætexatus. [10] Æstimo nonnihil ad demonstrandam consuetudinem veterum etiam prætoris verba conferre; quibus more majorum ferias concipere solet, quæ appellantur Compitalia. ea verba hæc sunt : DIE. NONI. POPOLO. ROMANO. QUIRITIBUS. COMPITALIA. ERUNT. QUANDO. CONCEPTA. FOVERINT. N.

[8] *Die quarto quidem de præterito* | Sic & *breve* est præteriti temporis, *brevi* futuri Catullus: *Vos bonæ senibus viris cognitæ breve fœminæ.* Idem.

[9] *Suppetit Cælianum illud ex libro Historiarum secundo* | In Codice vetere est, *Cæcilianum.* Sed bene ex Agellio reposuerunt viri docti, *Cælianum.* Fuit Cœlius Antipater historicus non ignobilis. Laudat eum Cic. lib. 1. de Oratore, & Val. Maximus lib. 1. cap. 7. his verbis: *Cælius etiam certus Romanæ historiæ auctor sermonem de eâ re ad suas aures illo adhuc vivo pervenisse scribit.* Scripsit Annales, & Historias. Illos citat Nonius non semel: Has Festus in *Topper.* Agellius lib. 10. c. 24. Macrobius hoc loco. De ætate ejus, Gracchorum fratrum coætaneum fuisse colligo ex Valerii verbis citatis. *Meurs.*

[10] *Æstimo nonnihil ad demonstrandam consuetudinem* | Occasione horum verborum, emendabo Agellium loco citato. Hodiemale: *Is autem erit perpetuæ veterum consuetudinis gratiâ verba solemnia prætoris ponere*, &c. Lego, *Jus autem erit, &c.* Idem.

CAP. V.

De exauctoratis obsoletisque verbis : tum recte ac Latine dici, mille verborum est.

TUM Avienus adspiciens Servium, Curius, inquit, & Fabricius & Coruncanius antiquissimi viri, vel etiam his antiquiores Horatii illi trigemini plane ac dilucide cum suis fabulati sunt: neque Auruncorum aut Sicanorum aut Pelasgorum, qui primi coluisse in Italia dicuntur, sed ætatis suæ verbis utebantur. tu autem perinde quasi cum matre Evandri loquare, vis nobis verba multis jam sæculis obliterata revocare: ad quorum congeriem præstantes quoque viros, quorum memoriam continuus legendi usus instruit, incitasti. sed antiquitatem vobis placere jactatis; quod honesta & sobria & modesta sit. vivamus ergo moribus præteritis, præsentibus verbis loquamur. ego enim id, quod à [1] C. Cæsare excellentis ingenii ac providentiæ viro in primo Analogiæ libro scriptum est, habeo

[1] *C. Cæsare, excellentis ingenii ac providentiæ viro* | Monente eodem amico nostro, in Gellio legitur *prudentiæ*, lib. 1. cap. 10. *Pontan.*

semper

ſemper in memoria atque in pectore, ut tamquam ſcopulum [2] ſic fugiam infrequens atque inſolens verbum: mille denique verborum talium eſt: quæ, cum in ore priſcæ auctoritatis crebro fuerint, exauctorata tamen à ſequenti ætate repudiataque ſunt. horum copiam proferre nunc poſſem, ni tempus noctis jam propinquantis neceſſariæ diſceſſionis nos admoneret. Bona verba, quæſo, Prætextatus morali, ut aſſolet, gravitate ſubjecit: nec inſolenter parentis artium antiquitatis reverentiam verberemus, cujus amorem tu quoque dum diſſimulas, magis prodis. cum enim dicis *mille verborum eſt*; quid aliud ſermo tuus niſi ipſam redolet vetuſtatem: nam licet M. Cicero in oratione, quam pro Milone concepit, ita ſcriptum reliquerit: *Ante fundum Clodii, quo in fundo propter inſanas illas ſubſtructiones facile mille hominum verſabatur valentium.* non *verſabantur*; quod in libris minus accurate ſcriptis reperiri ſolet. & in ſexta in Antonium; *Qui umquam in illo Jano inventus eſt, qui L. Antonio mille nummum ferret expenſum?* licet [3] Varro quoque ejuſdem ſæculi homo in ſeptimodecimo Humanarum dixerit; *Plus mille & centum annorum eſt*: tamen fiduciam ſic componendi non niſi ex antecedentium auctoritate ſumpſerunt. nam Quadrigarius in tertio annalium ita ſcripſit: *Ibi occiditur mille hominum.* & Lucilius in tertio Satyrarum:

Ad portam mille, à porta eſt ſex inde Salernum.

alibi vero etiam declinationem hujus nominis exſecutus eſt. nam in libro quintodecimo ita dicit:

Hunc milli paſſûm qui viceret atque duobus
Campanus ſonipes; ſubcurſor nullus ſequetur
Majore ſpatio ac diverſus videbitur ire.

idem in libro nono:

Tu milli nummûm potes uno quærere centum.

milli paſſum, dixit, pro *mille paſſibus*, & *milli nummum*, pro *mille nummis*, aperteque oſtendit, *mille*, & vocabulum eſſe, & ſingulari numero dici, & caſum etiam capere ablativum, ejuſque pluralivum eſſe *millia*. *mille* enim non ex eo ponitur, quod Græce chilia dicuntur, ſed quod chilias. & ſicut una chilias & duæ chiliades, ita unum mille & duo milia veteres certa atque directa ratione dicebant. Et heus tu? his ne tam doctis viris, quorum M. Cicero & Varro imitatores ſe gloriantur, adimere vis in verborum comitiis jus ſuffragandi: & tanquam [4] ſexagenarios majores de ponte dejicies?

[2] *Sic fugiam infrequens atque inſolens verbum* | Ad conſuetudinem itaque vocamur, quam & ipſe omnino probem, ſed caute tamen & cum veteri magiſtro Fabio; *Conſuetudo*, inquit, *ſi ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat; periculoſiſſimum dabit præceptum, non orationi modo, ſed (quod majus eſt) vitæ.* Et paulo poſt, *Ergo conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum, ſicut vivendi, conſenſum bonorum.* Pont.

[3] *Varro quoque ejuſdem ſæculi homo in ſeptimodecimo Humanarum* | Ita etiam vetus meus codex. Agellii tamen codices conſtanter 18. Lapſus proclivis, ubi tamen ſit, judicare minime proclive. *Meurſ.*

[4] *Sexagenarios majores* | *Sexagenario majores.* Pont.

jicies?

jicies? plura de hoc differeremus, ni vos invitos ab invito discedere hora cogeret. Sed vultisne diem sequentem, quem plerique omnes abaco & latrunculis conterunt, nos istis sobriis fabulis à primo lucis in cœnæ tempus, ipsam quoque cœnam non obrutam poculis, non lascivientem ferculis, sed quæstionibus doctis pudicam & mutuis ex lecto relationibus exigamus? sic enim ferias præ omni negotio fœtas commodi senserimus, non animum, ut dicitur, remittentes (nam remittere, inquit Musonius, animum quasi amittere est) sed demulcentes eum paululum atque laxantes jucundis honestisque sermonum illectationibus? quod si ita decernitis: dis Penatibus meis huc conveniendo gratissimum feceritis. Tum Symmachus: Nullus, qui quidem se dignum hoc conventu meminerit, sodalitatem hanc vel ipsum conventus regem repudiabit. sed, ne quid ad perfectionem cœtus desideretur, invitandos ad eundem congressum convictumque censeo [5] Flavianum, [6] qui quantum sit, mirandum, viro venusto patre præstantior non minus ornatu morum gravitateque vitæ quam copia profundæ eruditionis asseruit; simulque Postumianum, qui forum defensionum dignatione nobilitat; & Eustathium qui tantus in omni philosophiæ genere est, ut solus nobis repræsentet ingenia trium philosophorum, de quibus nostra antiquitas gloriata est. illos dico; quos Athenienses quondam ad senatum legaverunt impetratum uti multam remitteret, quam civitati eorum fecerat propter Oropi vastationem. ea multa fuerat talentum fere quingentum. erant isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus: quos ferunt seorsum quemque ostentandi gratia per celeberrima urbis loca magno conventu hominum dissertavisse. fuit, ut relatum est, facundia Carneades violenta & rapida, scita & tereti Critolaus, modesta Diogenes & sobria. sed in senatum introducti [7] interprete usi sunt Cœlio senatore. at hic noster cum sectas omnes assecutus, sed probabiliorem secutus sit; omniaque hæc inter Græcos genera dicendi solus impleat: inter nos tamen ita sui locuples interpres est, ut nescias qua lingua facilius vel ornatius expleat operam disserendi. Probavere omnes Q. Aurelii judicium quo edecumatos elegit sodales: atque his ita constitutis, primum à Prætextato, simul deinde à se discedentes domum quisque suam regressi sunt.

[5] *Flavianum, qui quantum sit, mirandum, viro venusto patre præstantior* | Conjiciit hic idem Scriverius noster rescribendum, *Qui quanto sit, mirando viro, Venusto patre præstantior*, vel etiam *Murrano Virio Venusto patre præstantior*, ut nomina hæc propria sint; cujus modi in Thesauro Inscriptionum Gruteniarum occurrunt. Vide Indicem ejusdem Thesauri capite de propriis nominibus. *Murranus* tamen in Indice suâ literâ non reperitur, sed alibi. *Pont.*

[6] *Qui quantum sit, mirandum, viro venusto* | Ita Stephanus. Cantabrigiensis scriptus, *qui quanto sit mirando viro, venusto patre.* Et similia vestigia in vulgatis avorum memoria. Tamen, si displicebit, conjecturis quid aliud eruatur. Ecce exemplum: *qui quanto sit, mirandum, vir venusto patre præstantior.* Pont.

[7] *Interprete usi sunt Cœlio senatore* | Agellius lib. 7. cap. 14. *Cæcilio.* Omnino scribendum, *C. Aquilio.* Meurs.

C AP.

CAP. VI.

De origine ac usu prætextæ; *quomodo hæc in usum transierit nominis; inibique de aliorum quorundam nominum propriorum origine.*

POstero die ad ædes Vettii matutini omnes, inter quos pridie convenerat, affuerunt, quibus Prætextatus in bibliothecam receptis, in qua eos opperiebatur, Præclarum, inquit, diem mihi fore video, cum & vos adestis, & affuturos se illi, quos ad conventus nostri societatem rogari placuit, spoponderunt. soli Postumiano antiquior visa est instruendarum cura defensionum; in cujus abnuentis locum [1] Eusebium Graja & doctrina & facundia rhetorem subrogavi: insinuatumque omnibus ut ab exorto die se nobis indulgerent, quandoquidem nullis hodie officiis publicis occupari fas esset. togatus certe, vel trabeatus, paludatusque seu prætextatus hac die videtur nullus. tum Avienus (ut ei interpellandi mos erat.) Cum sacrum mihi, ait, ac Reipublicæ nomen, Prætextate, tuum inter vocabula diversi habitus refers: admoneor non ludicræ, ut æstimo, quæstionis. cum enim [2] vestitus togæ vel trabeæ seu paludamenti nullum de se proprii nominis usum fecerit; quæro abs te cur hoc de solo prætextæ habitu usurpaverit vetustas, aut huic nomini quæ origo contigerit? Inter hæc Avieni dicta Flavianus & Eustathius, par insigne amicitiæ, ac minimo post Eusebius ingressi alacriorem fecere cœtum; acceptaque ac reddita salutatione consederunt, percunctantes quidnam offenderint sermocinationis. Tum Vettius, Peropportune, inquit, affuistis mihi assertorem quærenti. [3] movet enim mihi Avienus nostri nominis quæstionem; & ita originem ejus flagitat, tamquam fides ab eo generis exigatur. nam, cum nullus sit qui appelletur suo nomine vel togatus vel trabeatus vel paludatus, cur prætextatus nomen habeatur postulat in medium proferri. sed & cum, posti inscriptum sit Delphici templi, & unius è numero sapientum eadem sit ista sententia, γνῶθι σεαυτὸν; quid in me scire æstimandus sim si nomen ignoro, cujus mihi nunc & origo & causa dicenda est? Tullus Hostilius Hosti filius Rex Romanorum tertius, debellatis Etruscis sellam curulem lictoresque & togam pictam at-

[1] *Eusebium Graja & doctrina & facundia rhetorem.* | Plenior laus in veteri, *clarum rhetorem.* Pont.

[2] *Vestitus togæ, vel trabeæ, seu paludamenti nullum de se proprii nominis usum fecerit.* | Atqui observavit Scriverius noster in tabulâ marmoreâ effossâ Romæ anno 1592. URSUM TOGATUM, qui primus vitreâ pilâ cum suis lusoribus decenter lusisse eo in præstantissimo monumento laudatur. Et ut constet idem hoc nomen Macrobio vetustius esse, fatetur ibîdem se victum à VERO tertium Consule. Vide pag. DCXXXVII. N. 1. *Idem.*

[3] *Movet enim mihi Avienus nostri nominis.* | Vel nobis Avienus nostri, vel mihi Avienus mei, fuerat dicendum, etsi neutrum à Macrobio. Editiones aliæ: *mihi Avienus noster mei nominis.* Ms. *mihi Avienus noster nominis.* Quod forte non alienandum. *Gron.*

que prætextam, quæ insignia magistratuum Etruscorum erant, primus ut Romæ haberentur instituit. sed prætextam illo sæculo puerilis non usurpabat ætas. erat enim, ut cætera quæ enumeravi, honoris habitus. sed postea Tarquinius Demarati exsulis Corinthii filius Priscus, quem quidam Lucumonem vocitatum ferunt, rex tertius ab Hostilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphum, quo bello filium suum annos quatuordecim natum, quod hostem manu percusserat, & pro concione laudavit, & bulla aurea prætextaque donavit, insigniens puerum ultra annos fortem præmiis virilitatis & honoris. nam sicut prætexta magistratuum; ita bulla gestamen erat triumphantium, quam in triumpho præ se gerebant, inclusis intra eam remediis quæ crederent adversus invidiam valentissima. hinc deductus mos ut prætexta & bulla in usum puerorum nobilium usurparentur; ad omen & vota conciliandæ virtutis ei similis, cui primis in annis munera ista cesserunt. alii putant eundem Priscum, cum is quoque statum civium sollertia providi principis ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua duxisse; instituisseque ut patricii bulla aurea cum toga cui purpura prætexitur uterentur, duntaxat illi quorum patres curulem gesserant magistratum: cæteris autem ut prætexta tantum uterentur indultum; sed usque ad eos quorum parentes equo stipendia justa meruissent. Libertinis vero nullo jure uti prætextis licebat; ac multo minus peregrinis, quibus nulla esset cum Romanis necessitudo. sed postea libertinorum quoque filiis prætexta concessa est ex causa tali: quam M. Lælius augur refert, qui bello Punico secundo duumviros dicit ex senatus consulto, propter multa prodigia, libros Sibyllinos adisse; & inspectis his nunciasse in Capitolio supplicandum, lectisterniumque ex collata stipe faciendum, ita ut libertinæ quoque quæ longa veste uterentur in eam rem pecuniam subministrarent. acta igitur obsecratio est pueris ingenuis, itemque libertinis, sed & virginibus patrimis matrimisque pronunciantibus carmen. ex quo concessum ut libertinorum quoque filii, qui ex justa duntaxat matrefamilias nati fuissent, togam prætextam & lorum in collo pro bullæ decore gestarent. Verrius Flaccus ait, cum populus Romanus pestilentia laboraret, essetque responsum id accidere quod dii despicerentur, anxiam urbem fuisse, quia non intelligeretur oraculum; evenisseque ut Circensium die puer de cœnaculo pompam superne despiceret, & patri referret quo ordine secreta sacrorum in arca pilenti composita vidisset: qui cum rem gestam senatui nuntiasset; placuisse velari loca ea qua pompa veheretur: atque ita peste sedata puerum, qui ambiguitatem sortis absolverat, togæ prætextæ usum munus impetravisse. Vetustatis peritissimi referunt in raptu Sabinarum unam mulierem nomine Hersiliam, dum adhæret filiæ, simul raptam: quam cum Romulus Hosto cuidam ex agro Latino, qui in asylum ejus confugerat, virtute conspicuo uxorem dedisset; natum ex ea puerum

ante-

antequam alia ulla Sabinarum partum ederet; eumque, quod primus esset in hostico procreatus Hostum Hostilium à matre vocitatum, & eundem à Romulo bulla aurea ac prætextæ insignibus honoratum. is enim cum raptas ad consolandum vocasset, spopondisse fertur se ejus infanti, quæ prima sibi civem Romanum esset enixa, illustre munus daturum. Nonnulli credunt ingenuis pueris attributum ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent; quam inspicientes ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent, togamque prætextam his additam; ut ex purpuræ rubore ingenuitatis pudore regerentur. Diximus unde prætexta. adjecimus & caussas quibus æstimatur concessa pueritiæ. nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis paucis explicandum est. Mos antea senatoribus fuit in curiam cum prætextatis filiis introire. cum in senatu res major quæpiam consultabatur; eaque in posterum diem prolata esset: placuit ut hanc rem, super qua tractavissent, ne quis enuntiaret priusquam decreta esset. mater Papirii pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percunctatur filium, quidnam in senatu egissent patres. puer respondit tacendum esse, neque id dici licere. mulier fit audiendi cupidior. secretum rei & silentium pueri animum ejus ad inquirendum everberat. quærit igitur compressius violentiusque. tum puer urgente matre lepidi atque festivi mendacii consilium capit. actum in senatu dixit utrum videretur utilius magisque è republica esse, unusne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta esset. hoc illa ubi audivit, animo compavescit; domo trepidans egreditur; ad cæteras matronas affert: postridieque ad senatum copiosa matrumfamilias caterva confluunt: lacrymantes atque obsecrantes orant [4] una potius ut duobus nupta fieret, quam ut uni duæ. senatores ingredientes curiam, quæ illa mulierum intemperies, & quid sibi postulatio isthæc vellet, mirabantur; & ut non parvæ rei prodigium illam verecundi sexus impudicam insaniam pavescebant. Puer Papirius publicum metum demit. nam in medium curiæ progressus quid ipsi mater audire institisset, quid matri ipse simulasset, sicut fuerat, enarrat. senatus fidem atque ingenium pueri exosculatur; consultumque facit uti posthac pueri cum patribus in curiam non introëant præter illum unum Papirium: eique puero postea cognomentum honoris gratia decreto inditum, *Prætextatus*; ob tacendi loquendique in prætextæ ætate prudentiam. hoc cognomentum postea familiæ nostræ in nomen hæsit. non aliter dicti Scipiones: nisi quod Cornelius, qui cognominem patrem luminibus carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus,

[4] *Una potius ut duobus nupta foret, quam uni duæ.* | Scivit apud Aristænetum Apollogenes Epistola XI. lib. 2. Ἀλλ' εἴθε καθάπερ οἱ ἔρωτες τῇ ἐμῇ συνομιλοῦντες ἐνδιαιτῶνται ψυχῇ, ἄτερ ζηλοτυπίας χωρὶς αἱ γυναῖκες συνῴκουν ἀλλήλαις. id est, *Sed utinam, sicut diversi in animo meo conversantur cupidines, ita & mulier utraque, sine amulo livore possent convivere.* Pont.

nomen ex cognomine posteris dedit. sic Messala tuus, Aviene, dictus à cognomento Valerii Maximi? qui postquam Messanam urbem Siciliæ nobilissimam cepit, Messala cognominatus est. Nec mirum si ex cognominibus nata sunt nomina: cum contra & cognomina ex propriis sint tracta nominibus; ut ab Æmilio, Æmilianus, [5] à Servio Servilianus. Hic subjecit Eusebius: Messala & Scipio, alter de pietate, de virtute alter, ut refers, cognomina reppererunt. sed Scropha & Asina, quæ viris non mediocribus cognomenta sunt, volo dicas unde contigerint; cum contumeliæ quam honori propriora videantur. Tum ille: Nec honor nec injuria sed casus fecit hæc nomina. nam Asinæ cognomentum Corneliis datum est, quoniam princeps Corneliæ gentis empto fundo, seu filia data marito, cum sponsores ab eo sollemniter poscerentur, asinam cum pecuniæ onere produxit in forum quasi pro sponsoribus præsens pignus. Tremellius vero Scropha cognominatus est eventu tali. is Tremellius cum familia atque liberis in villa erat: servi ejus, cum de vicino scropha erraret, surreptam conficiunt. vicinus advocatis custodibus omnia circumvenit, ne qua efferri possit; isque ad dominum appellat restitui sibi pecudem. Tremellius, qui ex villico rem comperisset, scrophæ cadaver sub centonibus collocat, super quos uxor cubabat, quæstionem vicino permittit. cum ventum est ad cubiculum: verba jurationis concipit nullam esse in villa sua scropham, nisi istam, inquit, quæ in centonibus jacet; lectulum monstrat. ea facetissima juratio Tremellio Scrophæ cognomentum dedit.

[5] *A Servio Servilianus.* | Neque Servius proprium nomen familiæ fuit in republica, ut Æmilius; neque à Servio Servilianus. Nihil utroque falsius. Et tamen vulgatum occurrit in Ms. & Andreæ Vesaliensis, Camerarii, Stephani, utraque Pontani editionibus. In sola anni 1607, anonymo præside, invenio *à Servilio*, quod proculdubio verum. *Gronov.*

CAP. VII.

De Saturnaliorum origine ac vetustate; ubi & alia quædam obiter perstringuntur.

DUM ista narrantur: unus à famulitio, cui provincia erat admittere volentes dominum convenire, Euangelum adesse nuntiat cum Dysario; qui tunc Romæ præstare videbatur cæteris medendi artem professis. corrugato indicavere vultu plerique de considentibus Euangeli interventum ocio suo inamœnum minusque placido conventui congruentem. erat enim amarulenta dicacitate, [1] & linguæ protervæ, mendacii procax, ac securus offensarum, quas sine delectu cari vel non amici in se passim verbis odia serentibus provo-

[1] *Et linguæ protervæ, mendacii procax, ac securus offensarum.* | Hæc iterum Cl. V. Stephani lectio, quam reliquimus. Germanior tamen, imo germana plane, quæ inscripto, & vetuste quoque cusis; *Et lingua proterve mordaci, procax & securus offens.* Pont.

cabat. Sed Prætextatus, ut erat in omnes æque placidus ac mitis, ut admitterentur missis obviis imperavit. quos Horus ingredientes commodum consecutus comitabatur, vir corpore atque animo juxta validus: qui post innumeras inter pugiles palmas ad philosophiæ studia migravit; sectamque Antisthenis & Cratetis atque ipsius Diogenis secutus, inter Cynicos non incelebris habebatur. Sed Euangelus, postquam tantum cœtum assurgentem sibi ingressus offendit, Casus ne, inquit, hos omnes ad te, Prætextate, contraxit; an altius quiddam cui remotis arbitris opus sit cogitaturi ex disposito convenistis? quod si ita est, ut æstimo; abibo potius quam me vestris miscebo secretis; à quibus me amovebit voluntas, licet fortuna fecisset irruere. Tum Vettius, quamvis ad omnem patientiam constanter animi tranquillitate firmus, [2] nonnihil tamen [3] consulatione tam proterva motus, Si aut me, inquit, Euangele, aut hæc innocentiæ lumina cogitasses: nullum inter nos tale secretum opinarere; quod non vel tibi vel etiam vulgo fieri dilucidum posset; quia neque ego sum immemor, nec horum quemquam inscium credo sancti illius præcepti philosophiæ; sic loquendum esse cum hominibus tamquam dii audiant, sic loquendum cum dis tamquam homines audiant. cujus secunda pars sancit, ne quid à dis petamus quod velle nos indecorum sit hominibus confiteri. nos vero, ut & honorem sacris feriis haberemus, & vitaremus tamen torporem feriandi, [4] atque otium in negotium verteremus, convenimus diem totum doctis fabulis velut ex symbola conferendis daturi. nam, si per sacra sollemnia *rivos deducere nulla Religio probibet.* si salubri fluvio mersare oves fas & jura permittunt: cur non religionis honor putetur dicare sacris diebus sacrum studium literarum? sed, quia vos quoque deorum aliquis nobis additos voluit, facite, si volentibus vobis erit, diem communibus & fabulis & epulis exigamus: [5] quibus ut omnes hodie qui præsentes sunt aquiescant impetratum teneo. Tunc ille: Supervenire

2 *Nonnihil tamen consultatione tam protervâ motus* | Lego *insultatione t. p.* Meurs.

3 *Consultatione tam protervâ.* | Id est, interrogatione tam proterva. Et ita eâ voce iterum usus est cap. 16. *De hoc quoque quod Hori nostri consultatio non tenet.* item cap. 17. *à consultatione oraculorum.* item cap. 2. lib. 7. Saturnal. *Qui vult amœnus esse consultor.* id est, interrogator. Et ibid. cap. 4. *Cæteris ex filo consultationis ejus interrogandi constitueretur exemplum.* Quod monitum volui, ne quis alios mutantes sequatur. *Pontan.*

4 *Atque otium in negotium verteremus.* | Anglicanus, & item editio vetus: *in negotium utile.* Idem.

5 *Quibus ut omnes hodie, cui præsentes sunt acquiescant, impetratum teneo.* | Apud Festum est, *Impetritum, impetratum.* Id porro in transcursu dictum sit, formularem videri fuisse loquutionem priscis, *Si impetrari posset, non impetrari potest*, ab auspiciis ductam, in queis *impetrire* sive *impetrare* id erat, quod in Sacrificiis *litare.* Plautus, quod dico, Casina extulit, *Nolo ames.* St. *Non potest impetrari.* & alibi sæpius. Curculio hinc emaculanda videtur scenâ, *Date viam*; ubi editum:

Recte hic monstrat, si imperare possit.

& attentatum viris eruditis, *se imperare posse*, sed sequentia qui cogitat, minime id huc facere facile videat. Puto itaque, quod innui, verum esse, *si impetrare possit.* Nam & à vulgato, qua literis, vix abit; qua sententia, poscunt continua illa verba:

Nam ita nunc mos viget,
Ita nunc servitium est, profecto modus haberi non potest. Idem.

fabulis non evocatos haud equidem turpe exiſtimatur: verum ſponte irruere in convivium aliis præparatum, nec ab Homero ſine nota vel in fratre memoratum eſt. & vide ne nimium arroganter tres tibi velis Menelaos contigiſſe, cum illi tanto regi unus evenerit. Tum omnes Prætextatum juvantes orare blandeque ad commune invitare conſortium: Euangelum quidem ſæpius & maxime, ſed nonnumquam & cum eo pariter ingreſſos. Inter hæc Euangelus petitu omnium temperatus, M. Varronis, inquit, librum vobis arbitror non ignotum ex ſatyris Menippeis, qui inſcribitur: NESCIS. QUID. VESPER. VEHAT. in quo convivarum numerum hac lege definit, ut neque minor quam Gratiarum ſit, neque quam Muſarum numeroſior. hic video, excepto rege convivii, tot vos eſſe quot Muſæ ſunt. quid ergo perfecto numero quæritis adjiciendo? & Vettius, Hoc, inquit, nobis præſentia veſtra præſtabit, ut & Muſas impleamus & Gratias: quas ad feſtum deorum omnium principis æquum eſt convenire. Cum igitur conſediſſent: Horus Avienum intuens, quem familiarius frequentare ſolitus erat. In hujus, inquit, Saturni cultu, quem deorum principem dicitis, ritus veſter ab Ægyptiorum religioſiſſima gente diſſentit. nam illi neque Saturnum nec ipſum Serapim receperant in arcana templorum, uſque ad Alexandri Macedonis occaſum. poſt quem tyrannide Ptolemæorum preſſi, hos quoque deos in cultum recipere Alexandrinorum more, apud quos præcipue colebantur, coacti ſunt. ita tamen imperio paruerunt; ut non omnino religionis ſuæ obſervata confunderent. nam quia numquam fas fuit Ægyptiis pecudibus aut ſanguine, ſed precibus & ture ſolo placare deos; his autem duobus advenis hoſtiæ erant ex more mactandæ: fana eorum extra pomœrium locaverunt; ut & illi ſacrificii ſollemnis ſibi cruore colerentur, nec tamen urbana templa morte pecudum polluerentur. nullum itaque Ægypti oppidum intra muros ſuos aut Saturni aut Serapis fanum recepit. [6] horum alterum [7] vix ægreque à vobis ad-

[6] *Horum alterum vix ægre admiſſum audio.* | Editiones tamen præter Stephani, omnes, & Ms. *vix ægreque.* Illud nihilominus, & magis ſi libri auctoritas juvet, omnino amplectendum. Apuleius ſic extuliſſe videatur, *curioſe ſedulo*, lib. 1. *Et ego curioſe ſedulo arbitratus jugulum comitis.* Nec aliter fortaſſe Catullus:

Et hæc peſſima ſe puella vidit
Jocoſe lepide vovere divis.

Nam in ſcripto fuit, *jocoſe lepide*; quod tamen tuetur eruditiſſimus caſtigator, quem videto. *Idem.*

Horum alterum vix ægreque à vobis admiſſum audio. | *Vix ægre*, non ut eſt editum *vix ægreque*, rectior lectio ſit. Suntque locutiones priſcæ, *vix ægre*; *curioſe ſedulo*; *jocoſe lepide.* Quorum hoc poſtremum Catulli eſt, quamvis aliter explicare olim conatus eſt Scaliger, ſed perperam. Nam referenda hæc ad parelea, ſeu ea quæ in oratione abundant, & elegantiæ tantum cauſâ, non vero neceſſario ponuntur; ut *etiam quoque*, apud Plautum; *quoque &*, apud Virgilium Æneidos 1; *Ergo propterea*, Terent. Hecyra; *Ergo igitur*, Apuleius; *Quamvis licet*, Cicero. Cujuſmodi plura attulit V. Cl. Auſonius Popina in eo libro, quem edidit De uſu antiquæ locutionis. Quibus addi ſuperiora iſta aliaque poſſunt. *Scriverius.*

[7] *Vix ægreque.* | Notaverat Scriverius, & appoſitis aliorum verbis approbaverat copulam à Stephano omiſſam. Ecce Iſacius, quo & ſibi Hylas dictus eſſet, cum in reliquis omnibus Macrobium ſuum ad Stephanum velut amuſſim componeret, nunc edi-

miſſum

miſſum audio: Saturnum vero vel maximo inter cæteros honore celebratis. ſi ergo nihil eſt quod me hoc ſcire prohibeat volo in medium proferatur. Hic Avienus in Prætextatum exſpectationem conſulentis remittens, Licet omnes, ait, qui aſſunt pari doctrina polleant; ſacrorum tamen Vettius unice conſcius poteſt tibi & originem cultus, qui huic deo penditur, & cauſam feſti ſollemnis aperire. Quod cum Prætextatus in alios refundere tentaſſet: omnes ab eo impetraverunt ut ipſe diſſereret. tunc ille ſilentio facto ita exorſus eſt. Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre fas eſt; non quæ ad arcanam divinitatis naturam refertur, ſed quæ aut fabuloſis admixta diſſeritur, aut à phyſicis in vulgus aperitur. nam occultas [8] & manantes ex meri veri fonte rationes ne in ipſis quidem ſacris enarrari permittitur. ſed ſi quis illas aſſequitur; continere intra conſcientiam tectas jubetur. Unde quæ ſciri fas eſt Horus noſter licebit mecum recognoſcat. Regionem iſtam, quæ nunc vocatur Italia, regno Janus obtinuit. qui ut Higinus Protarchum Trallianum ſecutus tradit, cum Cameſe æque indigena [9] terram hanc ita participata potentia poſſidebant; ut regio Cameſene, oppidum Janiculum vocitaretur. Poſt ad Janum ſolum regnum redactum eſt; qui creditur geminam faciem prætuliſſe, ut quæ ante quæque poſt tergum eſſent intueretur. quod proculdubio ad prudentiam regis ſollertiamque referendum eſt, qui & præterita noſſet & futura proſpiceret, ſicut [10] Antevorta & Poſtvorta divinitatis ſcil. aptiſſimæ comites apud Romanos coluntur. Hic igitur Janus, cum Saturnum claſſe pervectum excepiſſet hoſpitio, & ab eo edoctus peritiam ruris ferum illum & rudem ante fruges cognitas victum in melius redegiſſet, regni eum ſocietate muneravit, cum primus quoque æra ſignaret; ſervavit & in hoc Saturni reverentiam, ut, quoniam ille navi fuerat advectus, ex una quidem parte ſui capitis effigies, ex altera vero navis exprimeretur;

tiones præter Stephani omnes & Ms. cauſatur. Addit, ſi libri auctoritas juvet, omnino illud amplectendum. Forte tum non faſtidiendum putarem. Sed cur ille tam imperioſe? Quid in Macrobio valent exempla aliorum? ille autem nunc *breviter abſoluteque, manifeſte clareque, preſſe pureque, plene & docte*, nunc *ratiocinabiliter vereque, ſæpe ac libenter, ſatis abundeque, benigne ac libenter, dilucide ac plane*, & infinita talia nuſquam omiſſâ copulâ. Et tamen, his non conſideratis, Pontanus ait illud nihilominus amplectendum. Imo neceſſario mutandum nos putamus, & judicem ei ferimus vel ipſum Macrobium, quem debuit diligentius adhibere. Is autem lib. 1. Somnii cap. 7. *Ille velut divinum ſecutus oraculum commiſſo prælio, amiſſis ſuorum plurimis, vix ægreque in caſtra remeavit.* Gronov.

[8] *Et manantes ex meri veri fonte rationes.* | Deleverim τὸ *meri*, ut natum ex voce ſequenti. *Meurſ.*

[9] *Terram hanc ita participatâ potentiâ poſſidebant.* | Melius v. c. *poſſidebat.* Meurſius. Σχεδιάζει Meurſius, cum ex v. c. *poſſidebat* profert, melius opinatus. *Janus cum Cameſe, poſſidebant* ut Remus *cum fratre Quirino jura dabant.* Gronov.

[10] *Antevorta & Poſtverta divinitatis ſcilicet aptiſſimæ comites.* | Videbatur referre Anglicanus ille vetus, *divitiarum ſcilicet.* Quod quæramus. In Faſtis eſt:

Porrima placatur, Poſtvortaque, ſive ſorores
Sive fugæ comites Mænali Diva tuæ. Pont.

[11] quo Saturni memoriam in posteros propagaret. ita fuisse signatum hodieque intelligitur in aleæ lusu: cum pueri denarios in sublime jactantes, [12] *capita aut navia*, lusu teste vetustatis exclamant. Hos una concordesque regnasse vicinaque oppida communi opera condidisse, præter Maronem qui refert,

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen:

etiam illud in promptu est, quod posteri quoque duos eis continuos menses dicarunt, ut December sacrum Saturni, Januarius alterius vocabulum possideret. Cum inter hæc subito Saturnus non comparuisset: excogitavit Janus honorum ejus augmenta. ac primum terram omnem ditioni suæ parentem Saturniam nominavit: aram deinde cum sacris tamquam deo condidit, quæ Saturnalia nominavit. tot sæculis Saturnalia præcedunt Romanæ urbis ætatem. observari igitur eum jussit majestate religionis quasi vitæ melioris auctorem. simulacrum ejus indicio est; cui falcem insigne messis adjecit. Huic deo insertiones surculorum pomorumque educationes & omnium cujuscemodi fertilium tribuunt disciplinas. Cyrenenses etiam, cum rem divinam ei faciunt, ficis recentibus coronantur, placentasque mutuo missitant, mellis & fructuum repertorem Saturnum æstimantes. [13] Hunc Romani etiam Stercutum vocant; quod primus stercore fœcunditatem agris comparaverit. Regni ejus tempora fælicissima feruntur cum propter rerum copiam, tum etiam quod nondum quisquam servitio vel libertate discriminabatur. quæ res intelligi potest, quod Saturnalibus tota servis licentia permittitur. Alia Saturnaliorum causa sic traditur. Qui erant ab Hercule

[11] *Quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. ita fuisse signatum.* | In eodem planius; *Æs ita fuisse signatum.* Hinc Naso:

At bona posteritas puppim signavit in ære,
Hospitis adventum testificata Dei. Id.

[12] *Capita aut navia.* | Affinis huic lusui ille Augusti, *par impar*, Græcis est ζυγὰν ἢ ἄζυγα. *Navia* autem μονόξυλα σκάφη *linter.* Vide & Festum, qui *lignum excavatum* interpretatur ut navis. *Idem.*

[13] *Hunc Romani etiam Stercutum vocant.* | Scriptus, *stergutius*, quod valet, *stercutius.* Solemnis enim veteribus commutatatio fuit literarum G. C, item C. Q. Notata hæc passim excellentissimis ingèniis, imo erratorum ab iisdem talium acervi multoties eliminati latifundiis bonorum scriptorum. Et fallor? an nobis etiamnum unum alterum reliquum factum? Exstat Catulliano Epithalamio Manlii & Juliæ:

Non tuus levis in mala
Deditus vir adultera,
Probra turpia persequens
A tuis teneris volet
Secubare papillis.

Sed lectio scripta & vetus est, *Proca, turpia persequens.* Unde indubie fecerim, *præ qua, (turpia persequens)* scriptum enim fuerat, *proca*; quomodo *aca* pro *aqua*, item, *coad* pro *quoad*, & similia, antiqua fere semper scriptio est. A mente vero ista, non abit quod mox in Epigrammatibus: *Nec præ me velle tenere jovem:* De lege vero pedia non est quod quis jam dubitet. nam aliquoties inserit spondæum. statim,

Lusisti nucibus. lubet
Jam servire Thalassio.

Alterum deinde quod innuo legitur Elegia ad Manlium.

Nam mihi quam dederit duplex Amathusia curam
Scitis, & in quo me torruerit genere.

Ubi, *in quo genere* Græcorum more positum, qui ἐν ποίᾳ ἰδέᾳ. Et valde blanditur. Suspicabar nihilominus *in quo me torruerit cenere*, pari cum Macrobiano hoc errore, G. pro C. quomodo etiam in Glossario, *gras* & *grassum* pro *crass, crassum.* Sed ut hoc suspicari tamen obiter libeat, ita prius præstare non verear. *Idem.*

in Italia relicti, ut quidam ferunt, irato quod incustoditum fuisset armentum, ut nonnulli æstimant, consulto eos relinquente ut aram suam atque ædem ab incursionibus tuerentur. hi ergo, cum à latronibus infestarentur, occupato edito colle Saturnios se nominaverunt, quo ante nomine etiam idem collis vocabatur. &, quia se hujus dei senserunt nomine ac religione tutos; instituisse Saturnalia feruntur, ut agrestes vicinorum animos ad majorem sacri reverentiam ipsa indicti festi observatio vocaret. Nec illam causam, quæ Saturnalibus assignatur, ignoro: quod Pelasgi, sicut Varro memorat, cum sedibus suis pulsi diversas terras petissent, confluxerunt plerique Dodonam, & incerti quibus hærerent locis ejusmodi accepere responsum:

Στείχετε μαιόμενοι [14] Σικελῶν Σατυρνίαν αἶαν
Ἠδ' Ἀβοριγενέων Κοτύλην οὗ νᾶσος ὀχεῖται,
[15] Αἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε Φοίβῳ,
Καὶ κεφαλὰς Ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

acceptaque sorte, cum Latium post errores plurimos appulissent, in lacu Cutyliensi enatam insulam deprehenderunt. amplissimus enim cespes sive ille continens limus seu paludis fuit, coacta compage, virgultis & arboribus in silvæ licentiam comptus jactantibus [16] per amnem fluctibus vagabatur; ut fides ex hoc etiam Delo facta sit, quæ celsa montibus vasta campis tamen [17] per maria ambulabat. hoc igitur miraculo deprehenso has sibi sedes prædictas esse didicerunt: vastatisque Siciliensibus incolis occupavere regionem, decima prædæ secundum responsum Apollini consecrata, erectisque Diti sacello & Saturno ara: cujus festum Saturnalia nominarunt. cumque diu humanis capitibus Ditem & virorum victimis Saturnum placare se crederent propter oraculum in quo erat;

[18] Καὶ κεφαλὰς Ἅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα:

Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam revertentem, suasisse illorum posteris ut faustis sacrificiis infausta mutarent,

[14] Σικελῶν Σατυρνίαν. | In v. c. Σατύρνιον. Meurs.

[15] Αἷς ἀναμιχθέντες. | Melius in v. c. οἷς. Nam Aborigines intelligit. *Meursius.*

[16] *Per amnem fluctibus vagabatur.* | De Cutiliensi lacu loquitur, quem an amnem recte dixerimus, cogitemus. Calamo exaratus, *per omnem lacum.* Vetuste editus, *per omne mare.* Res tanti non est: monitum volui tamen. *Pont.*

[17] *Per maria ambulabat.* | Iterum iidem veteres: *migrabat.* Idem.

[18] Καὶ κεφαλὰς Ἅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα. | In Lactantio tamen est, καὶ κεφαλὰς Κρονίδῃ. At abnuit Macrobius, qui ditem capitibus, Saturnum vero viris ait placatum. Ἅδῃ itaque in Firmiano refingendum sit; & τὸ πατρὶ Saturnum denotaverit. *Idem.* Quid audio? Macrobius quia Ditem capitibus, Saturnum viris ait placatum, abnuit Lactantii scripturam, quæ Κρονίδῃ habet pro Ἅδῃ? & propterea refingendum id in Firmiano? Ubi ergo primorum Deorum genealogiæ & nomina? Quasi Ἅδης non esset Κρονίδης. Omnino certam putamus Lactantii lectionem, & utroque Macrobii loco Ἅδης videtur fuisse explicatio glossæ Κρονίδης: nam ita, præterquam apud Lactantium, legitur & apud Dionysium Halicarnassæum, & Stephanum in Ἀβοριγῖνες, qui de Dionysii lectione dubitari non permittit. *Gronov.*

inferente;

inferentes Diti non hominum capita sed [19] oscilla ad humanam effigiem Arte simulata; & aras Saturnias [20] non mactando viros sed accensis luminibus excolentes; quia non solum virum sed & lumina φῶτα significat. inde mos per Saturnalia missitandis cereis cœpit. alii cereos non ob aliud mitti putant, quam quod hoc principe ab incomi & tenebrosa vita quasi ad lucem & bonarum artium scientiam editi sumus. Illud quoque in literis invenio; quod, cum multi occasione Saturnaliorum per avaritiam à clientibus ambitiose munera exigerent, idque onus tenuiores gravaret: [21] Publicius tribunus plebi tulit, non nisi ditioribus cerei missitarentur. Hic Albinus Cæcina subjecit: Qualem nunc permutationem sacrificii, Prætextate, memorasti, invenio postea Compitalibus celebratam; cum ludi per urbem in compitis agitabantur, restituti scilicet à Tarquinio Superbo Laribus ac Maniæ, ex responso Apollinis: quo præceptum est ut pro capitibus, capitibus supplicaretur. idque aliquandiu observatum, ut pro familiarium sospitate [22] pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larum. quod sacrificii genus Junius Brutus consul Tarquinio pulso aliter constituit celebrandum. [23] nam capitibus allii & papaveris supplicari jussit, ut responso Apollinis satisfieret de nomine capitum; remoto scilicet scelere infaustæ sacrificationis: [24] factumque est ut effigies Maniæ suspensæ

[19] *Oscilla ad humanam effigiem arte simulata.* | Libens rescribo, *simulata*, id erit, ficta & formata. Sæpicule hæc vox in melioribus libris corrupta. Petronio redonanda videatur pag. 29. ubi vulgatur:

Mox ubi ridendas inclusit pagina partes,
Vera redit facies, dissimulata perit.

Nec effugit Nobiliss. viri Douzæ acumen. Vidit enim inverti dictione ista, *dissimulata*, versiculi totius mentem. Reposuit idcirco apposite, *assimilata*. Sed de germanitate vocis cum cogito, putem ex reliquiis scripturæ veteris, rescribendum uti innui *desimilata*, rara quidem, sed, ita Musis placeam, ut digna Petronio dictione. Quid ni enim ea, ut, *deformo, depingo, defiguro*, & talia? Horatius lib. Epist. 2. *Aut alius Lysippo duceret æra, Fortis Alexandri vultum simulantia.* vulgo est *simulantia*. Pont.

[20] *Non mactando viros.* | Sic, quas inspexi, editiones. Chartaceus tamen *viro.* Quod sane verba oraculi desiderant; & rejectum apparet ab illis, qui non advertebant singulis paginis à Cicerone & Livio ejusmodi ablativos libenter poni, ut *defendenda pace, dimittendis adversariis, &c.* Gronov.

[21] *Publicius tribunus plebi tulit, non nisi ditioribus.* | Lego ex conjecturâ, & v. c. *tribunus plebei tulit, ut non n. d.* Genitivus antiquus *plebei.* Meurs.

[22] *Pueri mactarentur Maniæ deæ.* | Interpres vetus Persii: *Manium dicit deformem & ignotum. eo quod Maniæ dicuntur indecori vultus personæ, quibus pueri terrentur.* Pont.

[23] *Nam capitibus allii & papaveris supplicari jussit.* | Forte huc allusum Satyrico:

-----Si non
Prædictum ter mane caput gustaveris alli.

Et quod statim addit Macrobius, *Periculum si quod immineret familiis, expiarent*, non absimile videatur. quod iterum, quem dixi, Persii interpres ad illud; *ovoque pericula rupto*, ita enarrat: *Sacerdotes qui explorandis periculis sacra faciebant, observare solebant ovum igni impositum, utrum in capite an in lateribus desudaret. Si autem ruptum effluxerat, periculum ei portendebat pro quo factum fuerat, vel rei familiari ejus.* Pont.

[24] *Factumque est ut effigies Maniæ suspensæ.* | Fuit cum de mendo hunc locum suspectum habui, nunc tamen mens mihi longe alia. De effigiebus Maniæ in compitis suspendi solitis quod ait, sciendum ex lanâ eas fuisse, & duplices quidem, has viriles, illas muliebres, quæ pro liberorum capitibus ponebantur, nam pro servorum pilæ. Precantes Maniam & Lares ut simulacris his & pilis contenti vivis parcerent. Meurs.

pro ſingulorum foribus periculum, ſi quod immineret familiis, expiarent: ludoſque ipſos ex viis compitorum in quibus agitabantur Compitalia appellitaverunt. ſed perge cætera. Tum Prætextatus: Bene & opportune ſimilis emendatio ſacrificiorum relata eſt. ſed ex his cauſis quæ de origine hujus feſti relatæ ſunt apparet, Saturnalia vetuſtiora eſſe urbe Romana: adeo, ut ante Romam in Græcia hoc ſollemne cœpiſſe L. Accius in annalibus ſuis referat his verſibus:

Maxima pars Grajum Saturno & maxime Athenæ
Conficiunt ſacra, quæ Cronia eſſe iterantur ab illis;
[25] *Eumque diem celebrant:* [26] *per agros urbeſque fere omnes*
Exercent epulis læti: famuloſque procurant
Quiſque ſuos: noſtrique itidem. & mos traditus illinc
Iſte, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.

[25] *Eumque diem celebrant, per agros urbeſque fere omnes* | Accii verſus eſt ex annalibus. Sed cur tam ſollicite appictum, *fere omnes*? an hiſtorica fide, an qua alia re? Anglicanus diſerte, *urbeſque per omnes*. Deinde *imque*, pro *eumque* fecero, ut fiat illud Feſti: *Nis antiqui dicebant pro nobis, ſam pro ſuam, im pro eum.* Gloſſ. *Im*, αὐτὸν, εἰς αὐτόν. Pont.

Eumque diem celebrant | Lego: *Emque d. c.* Nam *em* pro *eum* veteres dicebant, ſicut *emdem* pro *eundem*. Male apud Feſtum, *Emem, eundem*. Emenda, *emdem, e.* Ad Macrobium quod attinet, ingenue fateor, magis placere lectionem v. c. *Cumque diem c.* *Meurſ.*

[26] *Per agros urbeſque per omnes* | Sic lego cum Pontano, & præterea: *famuloſque procurant Quiſque ſuos; noſtriſque itidem eſt mos traditus illinc.* Gron.

CAP. VIII.

De templo Saturni, deque his quæ in hujus æde aut imagine viſuntur, & quomodo intelligenda ſint ea quæ de hoc deo fabuloſe dici conſueverunt.

NUnc de ipſo dei templo pauca referenda ſunt. Tullum Hoſtilium, cum bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphaſſet, inveni fanum Saturno ex voto conſecraviſſe; & Saturnalia tunc primum Romæ inſtituta, quamvis Varro libro ſexto, qui eſt de ſacris ædibus, ſcribat ædem Saturni ad forum faciendam locaſſe L. Tarquinium regem; Titum vero Larcium dictatorem Saturnalibus eam dedicaſſe. [1] Nec me fugit Gellium ſcribere [2] ſenatum decreviſſe ut ædes Saturni fieret: eique rei L. Furium tribunum militum præfuiſſe.

[1] *Nec me fugit Gellium ſcribere* | Ne quid erres lector, non eſt hic Aulus Gellius Noct. Attic. ſcriptor, cujus ſimia Macrobius: ſed C. Gellius & Annalium, cujus meminit infra cap. 16. & lib. 3. c. 17. Reſtituendum hoc nomen Atticarum Noctium ſcriptori lib 18. cap. 12. ubi male. *Cn. Vellius in Annalibus*, &c. Lego *Cn. Gellius*. Vide eundem A. Gellium lib. 8. cap. 13. lib. 13. cap. 21 & Cenſorinum cap. 17. *Meurſ.*

[2] *Senatum decreviſſe* | Quod maxime, utpote à prava manu, debuit Stephanus χαίζειν, id Macrobio obtruſit, & ſecutus eſt Pontanus. Editi omnes ante eum & Ms. *decreſſe*. Sic ſupra dixit *fleſſe, ſuppleſſe, ſciſſe, impleſſe, conſuerunt*, & amœnus in his antiquorum luſus omnibus notus. *Gronov.*

isse. [3] Habet aram & ante senatulum. illic Græco ritu capite aperto res divina fit: quia primo à Pelasgis, post ab Hercule ita eam à principio factitatam putant: [4] Ædem vero Saturni ærarium Romani esse voluerunt, quod tempore quo incoluit Italiam fertur nullum in ejus finibus furtum esse commissum: aut quia sub illo nihil erat cujusquam privatum;

Nec signare solum aut partiri limite campum
Fas erat in medium quærebant.

ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis universa communia. Illud non omiserim, Tritonas cum buccinis, fastidio Saturni ædis superpositos: quoniam ab ejus commemoratione ad nostram ætatem historia clara & quasi vocalis est; ante vero muta & obscura & incognita. quod testantur caudæ Tritonum humi mersæ & absconditæ. Cur autem Saturnus ipse in compedibus visatur, Verrius Flaccus causam se ignorare dicit. verum mihi Apollodori lectio sic suggerit: Saturnum Apollodorus alligari ait per annum laneo vinculo, & solvi ad diem sibi festum, id est, mensi hoc decembri: atque inde proverbium ductum; deos laneos pedes habere. significari vero decimo mense semen in utero animatum in vitam grandescere: quod donec erumpat in lucem mollibus naturæ vinculis detinetur. est porro idem κρόνος καὶ χρόνος. Saturnum enim in quantum mythici fictionibus distrahunt, in tantum physici ad quandam verisimilitudinem revocant. hunc aiunt abscidisse Cæli patris pudenda: quibus in mare dejectis Venerem procreatam, [5] quæ à spuma unde coaluit Ἀφροδίτη nomen accepit, ex quo intelligi volunt cum chaos esset tempora non fuisse. siquidem tempus est certa dimensio quæ ex cœli conversione colligitur,

[3] *Habet aram & ante senatulum* | Onufrius in Urbe Roma, regione viii. quæ *Forum Romanum* appellata: *Templum Saturnicum ara, ubi erat ærarium, ante quod erat æneum Silvani signum.* Hic Macrobii locus pluribus alias à Scriverio excutiendus. *Pont.* Alii excusi: *Et ante se cænaculum.* Illud ex scriptis est. Valerius quoque notavit lib. 2. cap. 2. Ubi ita constituenda ejus verba: *Antea Senatus stationem eo loci peragebat qui hodieque Senatulum appellatur.* Nec aliter Achilles Statius ad librum de illust. Grammaticis cap. 17. legend. censuit hunc Tranquilli locum, *Statuam habet Præneste, in inferiori fori parte, contra Senatulum.* In vet. impres. *hemicylium* est. Quid autem *Senatulum* ex Æl. Lampridii verbis liquet, qui in Heliogabalo inquit: *Fecit & in colle Quirinali Senatulum, id est, mulierum senatum, in quo ante fuerat conventus matronis, solemnibus tantum diebus,* &c. Pontan.

[4] *Ædem vero Saturni ærarium esse voluerunt quod* | Aliam assignat causam in illud Persii, *Saturniaque impulit æra* interpres vetus: *Æs,* inquit, *in æde Saturni condebatur nondum argento auroque signato. Unde ærarium nomen accepit.* Interpreti assentitur & Cyprianus de Idolorum Vanitate: *Hic literas imprimere, hic signare nummos in Italiâ primus instituit, unde ærarium Saturni vocitatur.* Pont.

[5] *Quæ à spuma unde coaluit, ἀφροδίτη nomen accepit* | Arnobius non longe dissimilibus verbis; *Nunquid à nobis dicitur ex pelagi spuma & ex cœli genitalibus amputatis, Cythereæ Veneris concretum coaluisse candorem.* Eleganter. Sed & illud supra hanc ipsam deam decenti orationis velo in ejusdem Pervigilio:

Tunc cruore de superno, ac spumeo Ponti è globo,
Cærulas inter catervas, inter & bipedes equos,
Fecit undantem Dionem de maritis imbribus. Pont.

tempus

tempus cœpit inde. ab ipſo natus putatur κρόνος, qui, ut diximus χρόνος eſt. cumque ſemina rerum omnium poſt cœlum gignendarum de cœlo fluerent & elementa univerſa quæ mundo plenitudinem facerent ex illis ſeminibus funderentur: ubi mundus omnibus ſuis partibus membriſque perfectus eſt; certo jam tempore finis factus eſt procedendi de cœlo ſemina ad elementorum conceptionem. quippe quæ jam plena fuerant procreata. Ad [6] animalium vero æternam propagationem ad Venerem generandi facultas ex humore tranſlata eſt: ut per coitum maris feminæque cuncta deinceps gignerentur. Propter abſciſionis pudendorum fabulam etiam noſtri eum [7] Saturnum vocitarunt, παρὰ τὴν σάθην, quæ membrum virile declarat, veluti Sathimum. [8] unde etiam Satyros veluti Sathimnos, quod ſint in libidinem proni, appellatos opinantur. falcem ei quidem putant attributam, quod tempus omnia metat, exſecet & incidat. hunc aiunt filios ſuos ſolitum devorare, eoſdemque rurſus evomere. per quod ſimiliter ſignificatur eum tempus eſſe; à quo vicibus cuncta gignantur abſumanturque, & ex eo denuo renaſcantur. eundemque à filio pulſum quid aliud eſt, quam tempora ſeneſcentia ab his quæ poſt ſunt nata depelli? Vinctum autem: quod certa lege naturæ connexa ſint tempora; vel quod omnes fruges quibuſdam vinculis nodiſque alternentur. nam & falcem volunt fabulæ in Siciliam decidiſſe; quod ſit terra iſta vel maxime fertilis.

[6] *Animalium vero æternam propagationem* | Orationis mens imo nec oratio ſtabit, niſi cum ſcripto ſcribas, *ad animalium*. Et ita, omiſſis aliorum ex conjecturâ divinationibus, reponi curavimus. *Idem.*

[7] *Saturnum vocitârunt παρὰ τὴν σάθην, quæ membrum virile declarat, veluti Sathimnum* V. c. *veluti Saturnum.* Facile veram lectionem reſtituo, *v. Sathurnum.* Meurſ.

[8] *Unde etiam Satyros veluti Sathimnos* | Vet. cod. *Sathumos.* Emendo *Sathyros.* Idem.

CAP. IX.

Qui deus Janus, deque variis ejus dei nominibus & poteſtate.

ET quia Janum cum Saturno regnaſſe memoravimus, de Saturno autem quid mythici quid phyſici æſtiment jam relatum eſt: de Jano quoque; quid ab utriſque jactetur in medium proferemus. Mythici referunt regnante Jano omnium domos religione ac ſanctitate fuiſſe munitas: idcircoque ei divinos honores eſſe decretos, & ob merita introitus & exitus ædium eidem conſecratos. Xenon quoque primo Italicon tradit Janum in Italia primum dis templa feciſſe, & ritus inſtituiſſe ſacrorum; ideo eum in ſacrificiis præfationem meruiſſe perpetuam. quidam ideo eum dici bifrontem putant; quod & præterita ſcivérit, & futura providerit. Sed phyſici eum magnis conſecrant argumentis divinitatis. nam ſunt qui Janum eundem eſſe atque Apollinem & Dianam dicant, & in hoc uno utrumque exprimi numen affirment. Etenim, ſicut Nigidius quoque refert, apud

apud Græcos Apollo colitur qui Θυραῖος vocatur: ejusque aras ante fores suas celebrant, ipsum exitus & introitus demonstrantes potentem. idem Apollo apud illos & Ἀγυιεὺς nuncupatur; quasi viis præpositus urbanis. illi enim vias, quæ intra pomœria sunt, ἀγυιὰς appellant. Dianæ vero ut Triviæ viarum omnium iidem tribuunt potestatem. sed apud nos Janum omnibus præesse januis nomen ostendit, quod simile Θυραίῳ. nam & cum clavi ac virga figuratur: quasi omnium & portarum custos & rector viarum. pronuntiavit Nigidius Apollinem Janum esse, Dianamque Janam; apposita, *d*, litera, quæ sæpe, *i*, literæ, causa decoris apponitur; ut, *reditur*, *redhibetur*, *redintegratur*, & similia. Janum quidam solem demonstrari volunt; & ideo geminum, quasi utriusque januæ cœlestis potentem; qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: invocarique primum, cum alicui deo res divina celebratur; ut per eum pateat ad illum cui immolatur accessus, quasi preces supplicum per portas suas ad deos ipse transmittat. inde & simulacrum ejus plerunque fingitur [1] manu dextera trecentorum, & sinistra sexaginta & quinque numerum retinens; ad demonstrandam anni dimensionem, quæ præcipua est solis potestas alii mundum, id est, cœlum esse voluerunt; Janumque ab eundo dictum, quod mundus semper eat dum in orbem volvitur, & ex se initium faciens in se refertur. unde & Cornificius Etymorum libro tertio, *Cicero* inquit, *non Janum sed Eanum nominat ab eundo.* hinc & Phœnices in sacris imaginem ejus exprimentes draconem finxerunt in orbem redactum, caudamque suam devorantem; ut appareat mundum & ex seipso ali & in se revolvi. ideo & apud nos in quatuor partes spectat; [2] ut demonstrat simulacrum ejus Faleris advectum. [3] Gavius Bassus, in eo libro

[1] *Manu dextera trecentorum & sinistra sexaginta & quinque numerum retinens* | Est quidem hæc anni perfecta dimensio, qualis à Cæsare constituta. At cum Numa, qui simulachrum hoc dedicavit, ccclv. solummodo sciverit, malim cum Plinio legere, qui diserte lib. 34. cap. 7. *Præterea*, inquit, *Janus geminus a rege Numa dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis ut trecentorum quinquaginta quinque dierum nota, per significationem annui temporis, & ævi se Deum indicet.* Georgius tamen Codinus in Constantinopoli, περὶ ἀγάλματος Ιανουαρίου, cum Macrobio facit *Pont.* Quid fiet igitur Macrobio cum tali lectione. Volumusne, ut dixerit annum ex potestate solis dimensum ccclv. dies habere? Hoc nec sobrius sermo, nec, ut ipse Macrobius alibi, scurrilis jocus audeat. Proculdubio quoties numerum dierum anni mutaverunt, etiam novos Janos erexerunt, digitorum positu pro ratione numerorum commutato: ut alium Janum respexerit Plinius, alium Macrobius, & cum eo Codinus. *Gron.*

[2] *Ut demonstrat simulachrum ejus Phaleris advectum* | In Scripto erat, *adactum.* Quod alii cogitabunt. Camerarius *Valeriis* divinarat. Apud Stephanum de Urbibus est: φάλαρα, πόλις Θετταλίας, πλησίον λαμίας. τὸ ἐθνικὸν φαλαρεὺς, ὡς μεγαρεύς. Idem.

[3] *Gavius Bassus* | Eidem Scriverio non videtur cum viro clarissimo rescribendum *Gabius*, quod id nominis nuspiam in veterum Inscriptionum monumentis, at sæpius imo sæpissime *Gavius* & *Gavia* occurrat. Quotum autoritate idem existimat apud A. Gellium lib. 3. cap. 6. legendum non *Gabius*, sed *Gavius*, quemadmodum integrum permansit nomen idem lib. 11. cap. 17. Noctium Atticarum. *Pont.*

Gavius Bassus in eo libro quem de diis composuit | V. c. *Cajus Bassus.* Lego, *Gabius B.* ut & lib. 3. cap. 6. ex Agellio, ubi semper *Gabius* est, nisi lib. 11. cap. 17. ubi male *Gavii*, ut hîc. Apud Lactantium quoque lib. 1. c. 22. est; *C. Bassus.* Scribo, *G. Bassus.* Meurs.

quem de dis composuit, Janum bifrontem fingi ait, quasi superum atque inferum janitorem; eumdem quadriformem quasi universa climata majestate complexum. Saliorum quoque antiquissimis carminibus deorum deus canitur. Marcus etiam Messala Cn. Domitii in consulatu collega, idemque per annos quinquaginta & quinque augur, de Jano ita incipit: *Qui cuncta fingit eademque regit, aquæ terræque vim ac naturam gravem atque pronam in profundum dilabentem, ignis atque animæ levem immensum in sublime fugientem copulavit circumdato cœlo: quæ vis cœli maxima* [4] *duas vis dispares colligavit.* In sacris quoque invocamus Janum geminum, Janum Patrem, Janum Junonium, Janum Consivium, Janum Quirinum, Janum Patulcium & Clusivium. Cur geminum invocemus supra jam diximus. Patrem, quasi deorum deum; Junonium, quasi non solum mensis Januarii sed omnium mensium ingressus tenentem. in ditione autem Junonis sunt omnes Calendæ. unde & Varro libro quinto rerum divinarum scribit Jano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas. Consivium, à conferendo, id est, à propagine generis humani, quæ Jano auctore conseritur; Quirinum, quasi bellorum potentem, ab hasta quam Sabini curim vocant; Patulcium & Clusivium, quia bello caulæ ejus patent, pace clauduntur. hujus autem rei hæc causa narratur. Cum bello Sabino, quod virginum raptarum gratia commissum est, Romani portam quæ sub radicibus collis Viminalis erat, quæ postea ex eventu Janualis vocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hostes ruebant: postquam est clausa; mox sponte patefacta est: cumque iterum ac tertio idem contigisset; armati plurimi pro limine quia claudere nequibant custodes steterunt, cumque ex alia parte acerrimo prœlio certaretur: subito fama pertulit fusos à Tatio nostros. Quam ob causam Romani, qui aditum tuebantur, territi profugerunt. cumque Sabini per portam patentem irrupturi essent: fertur ex æde Jani per hanc portam magnam vim torrentium undis scatentibus erupisse; multasque perduellium catervas aut devoratas rapida voragine deperiisse. ea re placitum, ut belli tempore velut ad urbis auxilium profecto deo fores reserarentur. hæc de Jano.

[4] *Duas vis dispares colligavit*] Ἀρχαϊκῶς Salustius iii. Hist. *Assuetum ad omnes vis controversiarum.* In Macrobio vulgo, *vires dispares.* Pont.

CAP.

CAP. X.

Quo die Saturnalia celebrari consueverint, & quod primo uno tantum, deinde pluribus diebus sunt celebrata.

SED, ut ad Saturnalia revertamur, bellum Saturnalibus sumere nefas habitum. pœnas à nocente isdem diebus exigere piaculare est. Apud majores nostros Saturnalia die uno finiebantur; qui erat a. d. quartumdecimum Calendas Januarias. sed postquam C. Cæsar huic mensi duos addidit dies, sextodecimo cœpta celebrari. ea re factum est ut, cum vulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnullique à C. Cæsare inserto die & alii vetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur. licet & apud veteres opinio fuerit septem diebus peragi Saturnalia; si opinio vocanda est quæ idoneis firmatur auctoribus. Novius enim probatissimus Atellanarum scriptor ait,

Olim exspectata veniunt septem Saturnalia.

[a] Memmius quoque, qui post Novium & Pomponium diu jacentem artem Atellaniam suscitavit, *Nostri*, inquit, *majores velut bene multa instituere*; *hoc optime*; *A frigore fecere summo dies septem Saturnalia.* Sed Mallius ait eos qui se, ut supra diximus, Saturni nomine & religione defenderant, per triduum festos instituisse dies, & Saturnalia vocavisse. *unde & Augustus, hujus rei*, inquit, *opinionem secutus in legibus judiciiariis triduo servari ferias jussit.* Masurius & alii uno die, id est, quarto decimo Calendas Januarias fuisse Saturnalia crediderunt: quorum sententiam Fenestella confirmat, dicens Æmiliam virginem quintodecimo Calendarum Januariarum esse damnatam. Quo die, si Saturnalia gererentur, nec causam omnino dixisset. deinde adjecit: *Sequebantur eum diem Saturnalia.* mox ait, *Postero autem die, qui fuit tertius decimus Calendarum Januariarum, Liciniam virginem ut causam diceret jussam.* ex quo ostendit tertiodecimo Calendarum profestum esse. duodecimo vero feriæ sunt divæ Angeroniæ, cui pontifices in sacello Volupiæ sacrum faciunt: quam Verrius Flaccus Angeroniam dici ait, quod angores ac animorum solicitudines propitiata depellat. Masurius adjicit simulacrum hujus deæ ore obligato atque signato in ara Volupiæ propterea collocatum; quod qui suos dolores anxietatesque dissimulant, perveniant patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Julius Modestus ideo sacrificari huic deæ dicit; quod populus Romanus morbo, qui angina dicitur, præmisso voto sit liberatus. Undecimo autem Calendas feriæ sunt

[1] *Memmius* | Gaius sive C. Memmius à Servio citatur de triumpho Luculli. Vide eum ex editione P. Danielis ad Maronem, Æneid lib. 4. ad versum

-- stellatus jaspide fulvâ Ensis erat. Pont.

[a] *Mummius quoque qui post Novium* | Lego, *Memmius.* Ejus meminerunt Agellius l. 19. cap. 9. & Nonius, *Clivus.* Meurs.

Laribus

Laribus conſecratæ; quibus ædem bello Antiochi Æmilius Regillus prætor in campo Martio curandam vovit. Decimo Kalendas feriæ ſunt Jovis, quæ appellantur Larentinalia; de quibus, quia fabulari libet, hæ feræ opiniones ſunt. Ferunt enim regnante Anco, æditum Herculis per ferias otiantem, deum teſſeris provocaſſe, ipſo utriuſque manum tuente: adjecta conditione ut victus cœna ſcortoque multaretur. victore itaque Hercule illum Accam Larentiam per id tempus nobiliſſimum ſcortum intra ædem incluſiſſe cum cœna; eamque poſtero die diſtuliſſe rumorem quod poſt concubitum dei accepiſſet munus; [2] nec commodum primæ occaſionis, cum ſe domum reciperet, offerendæ aſpernaretur. eveniſſe itaque ut egreſſa templo mox à Carucio capto ejus pulchritudine compellaretur, cujus voluntatem ſecuta aſſumptaque nuptiis, poſt obitum viri omnium bonorum ejus facta compos, cum decederet populum Romanum nuncupavit hæredem. & ideo ab Anco in Velabro loco celeberrimo urbis ſepulta eſt: ac ſolemne ſacrificium eidem conſtitutum, quo dis manibus ejus per flaminem ſacrificaretur, Jovique feriæ conſecratæ, quia æſtimaverunt antiqui animas à Jove dari, & rurſus poſt mortem eidem reddi. Cato ait Larentiam meretricio quæſtu locupletatam poſt exceſſum ſuum populo agros Turacem, Semurium, Lutirium & Solinium reliquiſſe; & ideo ſepulchri magnificentia & annuæ parentationis honore dignatam. Macer hiſtoriarum libro primo Fauſtuli conjugem Accam Larentiam Romuli & Remi nutricem fuiſſe confirmat. Hanc regnante Romulo Carucio cuidam Tuſco diviti denuptam, auctamque hereditate viri, quam poſt Romulo quem educaſſet reliquit: & ab eo parentalia diemque feſtum cauſa pietatis ſtatutum. ex his ergo omnibus colligi poteſt & uno die Saturnalia fuiſſe, & non niſi quartodecimo Kalendarum Januariarum celebrata: quo ſolo die apud ædem Saturni [3] convivio diſſoluto Saturnalia clamitabantur; qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cum primum Saturno pariter & Opi fuerit adſcriptus. Hanc autem deam Opem Saturni conjugem crediderunt; & ideo hoc menſe Saturnalia itemque Opalia celebrari: quod Saturnus ejuſque uxor tam frugum quam fructuum repertores eſſe credantur. itaque omni jam fœtu agrorum coacto ab hominibus hos deos coli quaſi vitæ cultioris auctores; quos etiam nonnullis cœlum ac terram eſſe perſuaſum eſt; Saturnumque à ſatu dictum, cujus cauſa de cœ-

[2] *Nec commodum primæ occaſionis* | Melius v. c. *ne commodum p. o.* Idem.

[3] *Convivio diſſoluto Saturnalia clamitabantur* | Camerarii & item editio priſca: *convivio ſolito.* Forte, *ſoluto.* Nam, diſſolutus, ἄσωτος hic eſt. Deinde Anglicanus, non *clamitabantur*, ſed *comitabantur.* An *committebantur*, quomodo ludos committere? Aut remotior potius vox fuit, ſcriptumque, *commiſſabantur*, vel, ut in Orthographicis ſcribendum præcipit Velius Longus, *comiſſabantur*? Super tota voce ita Feſtus: *Comiſſatio, inquit, à vicis, quos Græci κῶμας dicunt, appellatur quibus in locis alii alios convictus cauſa invitabant.* Gloſſæ Latinæ, *comiſſatum*, ἐπὶ κῶμον. Græcæ, κῶμον, *comiſſatum, comiſſatio.* Ariſtophanes Pluto: ἔοικε δ' ἐπὶ κῶμον βαδίζειν quod ita vertunt, *videtur ad laſcivum convivium ire.* Pont.

lo est: & terram Opem, cujus ope humanæ vitæ alimenta quærun- tur; vel ab opere, per quod fructus frugesque nascuntur. Huic deæ sedentes vota concipiunt, terramque de industria tangunt; de- monstrantes & ipsam matrem esse terram mortalibus appetendam. Philochorus Saturno & Opi primum in Attica statuisse aram Cecro- pem dicit, eosque deos pro Jove terraque coluisse, instituisseque ut patres familiarum & frugibus & fructibus jam coactis passim cum servis vescerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure to- leraverant. delectari enim deum honore servorum contemplatu la- boris. hinc est quod ex instituto peregrino huic deo sacrum aperto capite facimus. abunde jam probasse nos æstimo Saturnalia uno tan- tum die, id est, quartodecimo Calendarum solita celebrari: sed post in triduum propagata primum ex adjectis à Cæsare huic mensi die- bus; deinde [4] ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Satur- nalibus addixit. à sextodecimo igitur cœpta in quartumdecimum desinunt; quo solo fieri ante consueverant. sed Sigillariorum adje- cta celebritas, in septem dies discursum publicum & lætitiam reli- gionis extendit.

4 *Ex edicto Augusti, quo trium dierum* Et Caligula post, ut notat Suetonius, unum quoque adjecit. cap. 17. *Et ut lætitiam pub- licam in perpetuum quoque augeret, adjecit di- em Saturnalibus, appellavitque Juvenalem.* Dio lx. Quintum Saturnalium hunc credidit. *Idem.*

CAP. XI.

Non esse contemnendam sortem Servorum, cum & dii horum curam ge- rant, & multos ex his fideles, providos, fortes; & philosophos quo- que fuisse constet: tum sigillariorum origo quæ fuerit.

TUnc Euangelus, Hoc quidem, inquit, jam ferre non possum, quod Prætextatus noster in ingenii sui pompam & ostentatio- nem loquendi, vel paulo ante honori alicujus dei assignari voluit, quod servi cum dominis vescerentur: quasi vero curent divina de servis, aut sapiens quisquam domi suæ contumeliam tam fœdæ socie- tatis admittat; vel Sigillaria, quæ lusum reptanti adhuc infantiæ oscillis fictilibus præbent, tentat officio religionis adscribere, & quia princeps religiosorum putatur, nonnulla etiam superstitionis admis- cet, quasi vero nobis fas non sit Prætextato aliquando non credere. Hic cum omnes exhorruissent: Prætextatus renidens; Superstitiosum me, Euangele, nec dignum cui credatur æstimes volo, nisi utriusque tibi rei fidem ratio asserta monstraverit. &, ut primum de servis loquamur, joco ne an serio putas esse hominum genus quod di im- mortales nec cura sua nec providentia dignentur? an forte servos in hominum numero esse non pateris? audi igitur quanta indignatio

de

de servi supplicio cœlum penetraverit. [1] anno enim post Romam conditam quadringentesimo quadragesimo quarto, Autronius quidam Maximus servum suum verberatum patibuloque constrictum [2] ante spectaculi commissionem per circum egit. ob quam causam indignatus Jupiter, [3] Annio cuidam per quietem imperavit, ut senatui nuntiaret non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. quo dissimulante; filium ipsius mors repentina consumpsit: ac, post secundam denunciationem, ob eandem negligentiam, ipse quoque in subitam corporis debilitatem solutus est. sic demum ex consilio amicorum lectica delatus senatui retulit: & vix consummato sermone sine mora recuperata bona valetudine curia pedibus egressus est. ex senatus itaque consulto & Mævia lege ad propitiandum Jovem [4] additus est illis Circensibus dies is, qui instauratitius dictus est; non à patibulo ut quidam putant Græco nomine ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, sed à redintegratione, ut Varroni placet, qui instaurare ait esse instar novare. vides quanta de servo ad deorum summum cura pervenerit. tibi autem unde [5] in servos tantum & tam immane fastidium? quasi non ex isdem tibi & constent & alantur elementis, eundemque spiritum ab eodem principe carpant. vis tu cogitare eos quos jus tuum vocas, isdem seminibus ortos eodem frui cœlo, æque vivere æque mori? servi sunt, imo homines. servi sunt, imo conservi. si cogitaveris tantundem in utrosque licere fortunæ: tam tu illum videre liberum potes, quam ille te servum. nescis qua ætate Hecuba servire cœpit, qua Crœsus, qua Darii mater, qua Diogenes, qua Platon ipse? po-

[1] *Anno enim post Romam conditam* ccccxliv | Alii cccclxxiv. Meliores cclxiv. *Meurs.*

[2] *Ante spectaculi commissionem per circum egit* | Recte dicit ante spectaculi commissionem. & consonat id cum reliquorum, qui eandem historiam enarrant, relatione. Sed ego iis omissis, testem unicum vel emendationis vel in hoc Notarum mearum exordio ominis ergo Valerium producam. Ait is, lib. 1. cap. 7. *Cum plebeis ludis quidam paterfamilias per circum Flaminium priusquam pompa induceretur, servum suum verberibus multatum, sub furca ad supplicium egisset.* Ubi vox *pompa* ad rem Circensem idonea quidem; nec ea quæsitoribus molestiæ aut æstus quicquam attulisset, nisi codices casci ævi suggessissent ejus vicem, *croma*. Quod cum sistat & illiget etiam eruditissimos seculi nostri & in hoc scriptionis genere exercitatissimos homines, operæ pretium putavi de eodem per otium cogitasse. Et vide, velut insusurrante bono genio, hæc mihi correctio desubito enata, *priusquam acroama induceretur.* *Acroama* Græca quidem dictio, sed circo sæpicule & ludis etiam à Latinis aptata. Docet vel Cicer pro Sestio: *Ille ipse ludens non solum spectator, sed actor & acroama.* Recte autem dixi in Macrobio expressum, *ante spectaculi commissionem*, quia in ipsis commissionibus hujusmodi acroamatia habebantur. Seneca Epist. 85. *In commissionibus nostris plus cantorum est, quam olim in theatris spectatorum fuit.* Facit huc quoque Apuleius. l. 10. *Ac dum ludicris scenicorum choreis primitiæ spectaculi dedicantur.* Pon.

[3] *Annio cuidam per quietem imperavit* | Super hominis hujus nomine inter Auctores dissensus est. Valerio, Livio, Plutarcho & Dionysio T. *Latinus* appellatur. Lactantius divinarum Institutionum 2. cap. 8. T. *Atinium* extulit, & amplectitur Pighius, qui antiquam & plebeiam ait familiam Atiniam. Certe Macrobii scriptura parum ab hac Lactantii voce deviat; & corrupta potius censenda quam falsa. *Idem.*

[4] *Additus est illis Circensibus dies is, qui instauratitius dictus est* | Vetus, *dies isque instauratius.* Idem.

[5] *In servos tantum & tam immane fastidium* | Plautus Milite: *Ergo iste me meus macerat, quod ille fastidiosus est.* Anglicanus autem scriptus non *immane* legebat, sed *inane.* quod palato quidem non hebeti movendæ sit salivæ, Persius, *O quantum est in rebus inane!* Et Maro: *inania murmura.* Pont.

ſtremo quid ita nomen ſervitutis horremus? ſervus eſt quidem; ſed neceſſitate: [6] ſed fortaſſe libero animo ſervus eſt. hoc illi nocebit, ſi oſtenderis quis non ſit. alius libidini ſervit, alius avaritiæ, [7] alius ambitioni, omnes ſpei, omnes timori. & certe nulla ſervitus turpior quam voluntaria. at nos jugo à fortuna impoſito ſubjacentem tanquam miſerum vilemque calcamus: quod vero nos noſtris cervicibus inſerimus; non patimur reprehendi. invenies inter ſervos aliquem pecunia fortiorem. invenies dominum ſpe lucri oſcula alienorum ſervorum manibus inſigentem. non ergo fortuna homines æſtimabo ſed moribus. [8] ſibi quiſque dat mores: conditionem caſus aſſignat. Quemadmodum ſtultus eſt qui empturus equum non ipſum inſpicit ſed ſtratum ejus ac fræenos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte aut ex conditione, quæ modo veſtis nobis circundata eſt, æſtimandum putat. Non eſt, mi Euangele, quod amicum tantum in foro & in curia quæras. ſi diligenter attenderis; invenies & domi. tu modo vive cum ſervo clementer, comiter quoque & in ſermonem illum, & nonnumquam in neceſſarium admitte conſilium. nam & majores noſtri omnem dominis invidiam, omnem ſervis contumeliam detrahentes, dominum patremfamilias, ſervos familiares appellaverunt. colant ergo te potius ſervi tui, mihi crede, quam timeant. Dicet aliquis nunc me dominos de faſtigio ſuo dejicere, & quodammodo ad pileum ſervos vocare; quos debere dixi magis colere quam timere. hoc qui ſenſerit, obliviſcetur id dominis parum non eſſe, quod dis ſatis eſt. deinde qui colitur etiam amatur: non poteſt amor cum timore miſceri. unde putas arrogantiſſimum illud manaſſe proverbium, quo jactatur totidem hoſtes nobis eſſe quot ſervos? Non habemus illos hoſtes, ſed facimus; cum in illos ſuperbiſſimi, contumelioſiſſimi, crudeliſſimi ſumus; & ad rabiem nos cogunt pervenire deliciæ, ut, quicquid non ex voluntate reſpondit, iram furoremque evocet. Domi enim nobis animos induimus tyrannorum; &, non quantum decet ſed quantum licet, exercere volumus in ſervos. nam, ut cætera crudelitatis genera prætereeam, ſunt qui, dum ſe menſæ copiis & aviditate diſtendunt, circumſtantibus ſervis movere labra nec in hoc quidem ut loquantur licere permittunt. [9] virga murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt. tuſſis, ſternutamentum, ſingultus magno malo luitur. ſic fit ut iſti de do-

[6] *Sed fortaſſe libero animo ſervus eſt.* | Interpungo, & emendo, *ſ. f. liber animo: ſervus eſt, hoc i. n.* &c. *Meurſ.*

[7] *Alius ambitioni, omnes ſpei, omnes timori.* | Seneca, ex quo hauſit, ſtrictius: *Alius ambitioni, omnes timori.* Alias Macrobianum iſtud non abſonum. Juvenal. *Quid enim ratione timemus aut cupimus?* Ubi ſpes & metus ſimiliter junguntur. *Pont.*

[8] *Sibi quiſque dat mores, conditionem caſus aſſignat.* | Imo juxta illud: SUI CUIQUE MORES FINGUNT FORTUNAM. In Seneca eſt, *miniſteria caſus aſſignat.* Epiſtol. 47. *Idem.*

[9] *Virga murmur omne compeſcitur.* | Juvenalis Sat. 14.

Hic lavet argentum, vaſa aſpera tergeat alter,
Vox domini fremit inſtantis, virgamque tenentis. Idem.

mino

mino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. at illi, qui-bus non tantum præſentibus dominis, ſed cum ipſis erat ſermo quorum os non conſuebatur, parati erant cum domino porrigere cervicem, & periculum imminens in caput ſuum vertere. in conviviis loquebantur; ſed in tormentis tacebant. Vis exercitas in ſervili pectore virtutes recenſeamus: [10] primus tibi Urbinus occurrat: qui cum juſſus occidi in Reatino lateret, latebris proditis, unus ex ſervis anulo ejus & veſte inſignitus in cubiculo, ad quod irruebant qui perſequebantur, pro domino jacuit; militibuſque ingredientibus cervicem præbuit, & ictum tamquam Urbinus excepit. Urbinus poſtea reſtitutus monumentum ei fecit, titulo ſcriptionis qui tantum meritum loqueretur adjecto. Æſopus libertus Demoſthenis conſcius adulterii, quod cum Julia patronus admiſerat, tortus diutiſſime perſeveravit non prodere patronum; donec aliis coarguentibus conſciis Demoſthenes ipſe fateretur. & ne æſtimes ab uno facile celari poſſe ſecretum: Labienum ope libertorum latentem, ut indicarent liberti nullo tormentorum genere compulſi ſunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidem beneficio potius libertatis acceptæ quam ingenio debuiſſe; accipe ſervi in dominum benignitatem cum ipſe à domino puniretur. Antium enim Reſtionem proſcriptum ſolumque nocte fugientem, diripientibus bona ejus aliis, ſervus compeditus inſcripta fronte, cum poſt damnationem domini aliena eſſet miſericordia ſolutus, fugientem perſecutus eſt: hortatuſque ne ſe timeret ſcientem contumeliam ſuam fortunæ imputandam eſſe non domino: abditumque miniſterio ſuo aluit. cum deinde perſequentes adeſſe ſenſiſſet; ſenem, quem caſus obtulit, jugulavit, & in conſtructam pyram conjecit: qua accenſa occurrit eis qui Reſtionem quærebant, dicens damnatum ſibi pœnas luiſſe, multo acrius à ſe vexatum quam ipſe vexaverat: & fide habita Reſtio liberatus eſt. Cæpionem quoque, qui in Auguſti necem fuerat animatus, poſtquam detecto ſcelere damnatus eſt, ſervus ad Tiberim in ciſta detulit, pervectumque Hoſtiam inde in agrum Laurentem ad villam patris nocturno itinere perduxit. Cumis deinde navigationis naufragio una expulſum dominum Neapoli diſſimulanter occulit: exceptuſque à centurione nec pretio nec minis ut dominum proderet potuit adduci. Aſinio etiam Pollione acerbe cogente Patavinos, ut pecuniam & arma conferrent, dominiſq; ob hoc latentibus, præmio ſervis cum libertate propoſito qui dominos ſuos proderent; conſtat ſervorum nullum victum præmio dominum prodidiſſe. Audi in ſervis non fidem tantum ſed & fœcundum bonæ inventionis ingeniũ. [11] Cum preme-

[10] *Primus tibi Vrbinus occurrat.* | Lego *Vrbinius* ex Valerio Maximo lib. 6. cap. 8. *Meurſ.*

[11] *Cum premeret obſidio Grumentum.* | *Drumentum.* Meuretus ad lib. 3. Senecæ de Benef. legit *Adrumentum*, ut ſit urbs Africæ. Sed renuit Gruterus, qui ex hoc Macrobii & omnibus Senecæ ſcriptis libris retinet *Grumentum.* Et ſunt *Grumentini* in Italiâ populus Lucaniæ regionis. De quibus Plinius & alii. Male eſt in nonnullis editionibus. *Cluentum. Pont.*

ret obsidio Grumentum: servi relicta domina ad hostes transfugerunt. capto deinde oppido impetum in domum habita conspiratione fecerunt, & extraxerunt dominam vultu pœnam minante, ac voce obviis asserente, quod tandem sibi data esset copia crudelem dominam puniendi: raptamque quasi ad supplicium obsequiis plenis pietate tutati sunt. Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem exitum mortis ludibrio præferentem. C. Vettium Pelignum Italicensem comprehensum à cohortibus suis ut Pompeio traderetur servus ejus occidit; ac se, ne domino superstes fieret, interemit. C. Graccum ex Aventino fugientem Euporus servus, vel, ut quidam tradunt, Philocrates dum aliqua spes salutis erat indivulsus comes qua potuit ratione tutatus est: super occisum deinde animam scissis proprio vulnere visceribus effudit. Ipsum P. Scipionem Africani patrem, postquam cum Annibale conflixerat, saucium in equum servus imposuit; & cæteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis præstitisse viventibus. Quid? quod in his quoque exigendæ vindictæ reperitur animositas? nam Seluci regis servus, cum serviret amico ejus à quo dominus fuerat interemptus, cœnantem in ultionem domini confodit. Quid? quod duas virtutes, quæ inter nobiles quoque unice claræ sunt, in uno video fuisse mancipio, imperium regendi peritiam & imperium contemnendi magnanimitatem; Anaxilaus enim Messenius, qui Messanam in Sicilia condidit, fuit Rheginorum tyrannus. is cum parvos relinqueret liberos, Micitho servo suo commmendasse contentus est. is tutelam sancte gessit; imperiumque tam clementer obtinuit, ut Rhegini à servo regi non dedignarentur. perductis deinde in ætatem pueris & bona & imperium tradidit. ipse parvo viatico sumpto profectus est; & Olympiæ cum summa tranquillitate consenuit. Quid etiam in commune servilis fortuna profuerit non paucis docetur. Bello Punico, cum deessent qui scriberentur, servi pro dominis pugnaturos se polliciti in civitatem recepti sunt; & Volones, quia sponte hoc voluerunt, appellati. ad Cannas quoque victis Romanis octo milia servorum empta militaverunt: cumque minoris captivi redimi possent: maluit se respublica servis in tanta tempestate committere. sed & post calamitatem apud Thrasumenum notæ cladis acceptam libertini quoque in sacramentum vocati sunt. bello sociali cohortium duodecim ex libertinis conscriptarum opera memorabilis virtutis apparuit. C. Cæsarem, cum milites in amissorum locum substitueret, servos quoque ab amicis accepisse, & eorum forti opera usum esse comperimus. Cæsar Augustus in Germania & Illyrico cohortes libertinorum complures legit, quas voluntarias appellavit. ac ne putes hæc in nostra tantum contigisse republica, Borysthenitæ oppugnante Zopyrione servis liberatis dataque civitate peregrinis & factis tabulis novis hostem sustinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius, cum mille & quingenti soli

Lace-

Lacedæmonii qui arma ferre possent superfuissent, ex servis manumissis bellatorum novem milia conscripsit. Athenienses quoque consumptis publicis opibus servis libertatem dederunt. ac ne in solo virili sexu æstimes inter servos extitisse virtutes; accipe ancillarum factum non minus memorabile; nec quo utilius Reipublicæ in ulla nobilitate reperias. Nonis Juliis diem festum esse ancillarum tam vulgo notum est, ut nec origo nec causa celebritatis ignota sit. Junoni enim Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæque sacrificant sub arbore caprifico, in memoriam benignæ virtutis quæ in ancillarum animis pro conservatione publicæ dignitatis apparuit. nam post urbem captam cum sedatus esset Gallicus motus; resuplica vero esset ad tenue deducta: finitimi opportunitatem invadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Postumium Livium Fidenatium dictatorem. qui mandatis ad senatum missis postulavit, ut si vellent reliquias suæ civitatis manere, matres familiæ sibi & virgines dederentur. cumque patres essent in ancipiti deliberatione suspensi: ancilla nomine Tutela seu Philotis pollicita est se cum cæteris ancillis sub nomine dominarum ad hostes ituram: habituquematrum familias & virginum sumpto, hostibus cum prosequentium lacrymis ad fidem doloris ingestæ sunt. quæ cum à Livio in castris distributæ fuissent; viros plurimo vino provocaverunt, diem festum apud se esse simulantes. quibus soporatis; ex arbore caprifico quæ castris erat proxima signum Romanis dederunt. qui cum repentina incursione superassent: memor beneficii senatus omnes ancillas manu jussit emitti; dotemque iis ex publico fecit, & ornatum quo tunc erant usæ gestare concessit; diemque ipsum Nonas Caprotinas nuncupavit, ab illa caprifico ex qua signum victoriæ ceperunt: sacrificiumque statuit annua solemnitate celebrandum, cui lac, quod ex caprifico manat, propter memoriam facti præcedentis adhibetur. Sed nec ad philosophandum ineptum vel impar servile ingenium fuit. Phædon ex cohorte Socratica Socratique & Platoni perfamiliaris adeo, ut Plato ejus nomini librum illum divinum de immortalitate animæ dicaret, servus fuit forma atque ingenio liberali, hunc Cebes Socraticus hortante Socrate emisse dicitur, habuisseque in philosophiæ disciplinis, atque is postea philosophus illustris emersit: sermonesque ejus de Socrate admodum elegantes leguntur. alii quoque non pauci servi fuerunt; qui post philosophi clari exstiterunt. ex quibus ille Menippus fuit cujus libros M. Varro in satyris æmulatus est; quas alii cynicas ipse appellat Menippeas. [12] sed & Philostrati Peripatetici servus Pompolus & Zenonis Stoici servus qui Perseus vocatus est, & Epicuri cui Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate vixerunt: Diogenes etiam cynicus, licet ex libertate in servitutem venum ierat,

[12] *Sed & Philostrati Peripatetici servus Pompolus.* | Emendo, *Theophrasti. P. f. Pompylus.* Vide Gellium lib. 2. cap. 18. & Diogenem Laërtium lib. 5. in vitâ Theophrasti. *Meurs.*

quem cum emere vellet Xeniades Corinthius, & quid artificii novisset percunctatus esset; novi, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. [13] tunc Xeniades responsum ejus [14] demiratus emisit manu; filiosque suos ei tradens; Accipe, inquit, liberos meos quibus imperes. De Epicteto autem philosopho nobili, quod is quoque servus fuit, recentior est memoria quam ut possit inter obliterata nesciri. cujus etiam de se scripti duo versus feruntur: ex quibus illud latenter intelligas, non omnimodo dis exosos esse, qui in hac vita cum ærumnarum varietate luctantur; sed esse arcanas caussas, ad quas paucorum potuit pervenire curiositas.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
Καὶ πενίην Ἶρος καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Habes, ut opinor, assertum non esse fastidio despiciendum servile nomen; cum & Jovem tetigerit cura de servo, & multos ex his fideles, providos, fortes, philosophos etiam exstitisse constiterit. Nunc de sigillaribus, ne ridenda me potius æstimes quam sancta dixisse, paucis recensendum est. [15] Epicadus refert Herculem occiso Geryone, cum victor per Italiam armenta duxisset, [16] ponte, qui nunc sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominum simulacra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluvium demisisse: ut aqua secunda in mare devecta, pro corporibus defunctorum veluti patriis sedibus redderentur, & inde usum talia simulacra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi hujus rei illa origo verior æstimatur, quam paulo ante memini retulisse. Pelasgos, postquam fælicior interpretatio capita non viventium sed fictilia, & φωτὸς æstimationem non solum hominem sed etiam lumen significare docuisset, cœpisse Saturno cereos potius accendere, & in sacellum Ditis aræ Saturni cohærens oscilla quædam pro suis capitibus ferre: ex illo traditum ut cerei Saturnalibus missitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur ac venalia pararentur; quæ homines pro se atque suis piaculum pro Dite Saturno facerent. ideo Saturnalibus talium commerciorum cœpta celebritas septem occupat dies; quos tamen feriatos facit esse non festos omnes. nam medio, id est, tertiodecimo Kalendas festum probavimus: & aliis hoc assertionibus ab his probatum est, qui rationem anni, mensium dierumque & ordinationem à C. Cæsare digestam plenius retulerunt.

[13] *Tunc Xeniades responsum ejus demiratus emisit manu.* | Quomodo manu misit quem nondum emerat? Emendo *emit, & misit manu.* Idem.

[14] *Demiratus emisit manu.* | Mallet Scriverius, *emit, & misit manu.* Pont.

[15] *Epicadus refert Herculem occiso Geryone.* | An eum ipse intelligat de illustribus Grammaticis Tranquillus? *Cornelius Epicadus*, inquit, *Lucii Corn. Sullæ Dictatoris libertus, calatorque Sacerdotio augurali.* Idem.

[16] *Ponte qui nunc Sublicius dicitur* | Emendo Lactantium l. 1. cap. 21. ubi male, *Uti in Tyberim de ponte Milvio mitteretur.* Scribo, *de ponte Sublicio m.* Meurs.

CAP. XII.

Quomodo annum ordinaverit Romulus.

CUmque hic facere vellet finem loquendi, subjecit Aurelius Symmachus; Pergin, Prætextate, eloquio tam dulci de anno quoque edissertare antequam experiaris molestiam consulentis; si quis forte de præsentibus ignorat quo ordine vel apud priscos fuerit vel certioribus postea regulis innovatus sit? ad quod discendum ipse mihi videris audientum animos incitasse de diebus mensi additis disserendo. tum ille [1] eodem ductu orandi reliqua contexit. Anni certus modus apud solos semper Ægyptios fuit. aliarum gentium dispari numero [2] pari errore nutabat. &, ut contentus sim referendo paucarum morem regionum, [3] Arcades annum suum tribus mensibus explicabant, Acarnanes sex; Græci reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac varietate Romanos quoque olim auctore Romulo annum suum decem habuisse mensibus ordinatum; [4] qui annus incipiebat à Martio, & conficiebatur diebus trecentis quatuor: ut sex quidem menses, id est, Aprilis, Junius, Sextilis, September, November, December tricenum essent dierum; quatuor vero, Martius, Majus, Quintilis, October, tricenis & singulis expedirentur: qui hodieque septimanas habent Nonas, cæteri quintanas. Septimanas autem habentibus ad idibus revertebantur Kalendæ. a. d. diem septimumdecimum. verum habentibus quintanas a. d. octavumdecimum remeabat initium Kalendarum. Hæc fuit Romuli ordinatio; qui primum anni mensem genitori suo Marti dicavit. quem mensem anni primum fuisse vel ex hoc maxime probatur, quod ab ipso Quintilis quintus est, & deinceps pro numero nominabantur. Hujus etiam prima die ignem novum Vestæ aris accendebant: ut incipiente anno cura denuo servandi novati ignis inciperet. eodem quoque ingrediente mense tam in regia curiisque atque Flaminum domibus laureæ veteres novis laureis mutabantur. eodem quoque mense & publice & privatim ad Annam Perennam sacrificatum itur; ut annare perennareque commode

[1] *Eodem ductu orandi reliqua contexit.* | Vetus, *contexuit.* Glossarius, *contexit* συνυφαίνει. Pontan.

[2] *Pari errore nutabat.* | Pessime alii *mutabant.* Gronov.

[3] *Arcades annum suum tribus mensibus explicabant.* | Ex Hori ut putatur instituto. Censorinus, *Sunt qui tradant hunc annum trimenstrem Horon instituisse, eoque ver, æstatem, autumnum, hiemem,* ὥρας *& annum dici & Græcos annales Horos, eorumque scriptores Horographos.* Imo & Dani nostrates (quod per occasionem dictum sit) diserte hodieque *Oor* pro *anno* & vulgo frequentant. *Idem.*

[4] *Qui annus incipiebat* à *Martio.* | Vetus idem & editiones priscæ, *Quia annus.* Id.

liceat.

liceat. [5] Hoc menſe mercedes exſolvebant magiſtris, quas completus annus deberi fecit: comitia auſpicabantur; vectigalia locabant: & ſervis cœnas apponebant matronæ, ut domini Saturnalibus. illæ, ut principio anni ad promptum obſequium honore ſervos invitarent; [6] hi, quia gratiam perfecti operis exſolverent. Secundum menſem nominavit Aprilem ut quidam putant cum adſpiratione, quaſi Aphrilem; à ſpuma quam Græci afron vocant, unde orta Venus creditur. & hanc Romuli fuiſſe aſſerunt rationem; ut primum quidem menſem à patre ſuo Marte, ſecundum ab Æneæ matre Venere nominaret: & hi potiſſimum anni principia ſervarent, à quibus eſſet Romani nominis origo; cum hodieque in ſacris Martem patrem, Venerem genitricem vocemus. alii putant Romulum vel altiore prudentia, vel certi numinis providentia ita primos ordinaſſe menſes, ut, cum præcedens Marti eſſet dicatus deo plerumque hominum necatori, ut Homerus naturæ conſcius ait,

Ἆρες Ἄρες βροτολοιγὲ, μιαιφόνε, τειχεσιπλῆτα,

ſecundus Veneri dicaretur, quæ vim ejus quaſi benefica leniret, nam & in duodecim Zodiaci ſignis, quorum certa certorum numinum domicilia creduntur, cum primum ſignum aries Marti aſſignatus ſit: ſequens mox Venerem, id eſt, taurus accepit. & rurſus è regione ſcorpius ita diviſus eſt, ut deo eſſet utrique communis. nec æſtimatur ratione cæleſti carere ipſa diviſio. ſiquidem aculeo velut potentiſſimo telo pars armata poſterior domicilium Martis eſt. priorem vero partem, cui ζυγὸς apud Græcos nomen eſt, nos libram vocamus, Venus accepit; quæ velut jugo concordi jungit matrimonia amicitiaſque componit. Sed Cincius in eo libro, quem de Faſtis reliquit, ait imperite quoſdam opinari Aprilem menſem antiquos à Venere dixiſſe; cum nullus dies feſtus nullumque ſacrificium inſigne Veneri per hunc menſem à majoribus inſtitutum ſit: ſed ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut cæterorum cæleſtium, laus celebretur. Cincio etiam Varro conſentit, affirmans nomen Veneris ne ſub regibus quidem apud Romanos vel Latinum vel Græcum fuiſſe; & ideo non potuiſſe menſem à Venere nominari: ſed cum, fere ante æquinoctium vernum triſte ſit cælum & nubibus obductum, ſed & mare navigantibus clauſum, terræ etiam ipſæ aut aqua aut pruina aut nivibus contegantur, eaque omnia verno, id eſt, hoc menſe, aperiantur, arbores quoque nec minus cætera quæ continet terra aperire ſe in

[5] *Hoc menſe mercedes exſolvebant magiſtris, quas completus annus deberi fecit.* | Juvenal.

Hac, inquit, cures, & cum ſe verterit annus,
Accipe, victori populus quod poſtulat, aurum.

Mercedem autem hanc fuiſe quinque aureos, annotat ibidem interpres vetus. *Idem.*

[6] *Hi quia gratiam.* | Cl. Salmaſius legit: *hi quaſi gratiam.* Vide Exercit. Plinianas pag. 18. ex verbis Solini, *Idem.*

germen

germen incipiant: ab his omnibus mensem Aprilem dici [7] merito credendum est quasi aperilem, sicut apud Athenienses ἀνθεστηριών idem mensis vocatur ab eo quod hoc tempore cuncta florescant. Non tamen negat Verrius Flaccus hoc die postea constitutum, ut matronæ Veneri sacrum facerent: cujus rei causam, quia huic loco non convenit, prætereundum est. Maium Romulus tertium posuit, de cujus nomine inter auctores lata dissensio est. nam Fulvius Nobilior in Fastis, quos in æde Herculis Musarum posuit, Romulum dicit postquam populum in majores junioresque divisit, ut altera pars consilio, altera armis rempublicam tueretur, in honorem utriusque partis hunc Maium, sequentem Junium vocasse. sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis transisse commemorent, apud quos nunc quoque vocatur deus Maius, qui est Jupiter, à magnitudine scilicet ac majestate dictus. Cincius mensem nominatum putat à Maia, quam Vulcani dicit uxorem; argumentoque utitur quod flamen Vulcanalis Calendis Maiis huic deæ rem divinam facit, sed Piso uxorem Vulcani Majestam non Maiam dicit vocari. contendunt alii Maiam Mercurii matrem mensi nomen dedisse; hinc maxime probantes, quod hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioque sacrificant. Affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo consentit, hanc Maiam cui mense Maio res divina celebratur terram esse, hoc adeptam nomen à magnitudine; sicut & mater magna in sacris vocatur: assertionemque æstimationis suæ etiam hinc colligunt, quod sus prægnans ei mactatur, quæ hostia propria est terræ: & Mercurium ideo illi in sacris adjungi dicunt; quia vox nascenti homini terræ contactu datur. scimus autem Mercurium vocis & sermonis potentem. Auctor est Cornelius Labeo [8] huic Maiæ ædem Calendis Maiis dedicatam sub nomine bonæ deæ: & eandem esse Bonam deam & terram ex ipso ritu occultiore sacrorum doceri posse confirmat: hanc eandem Bonam deam Faunamque & Opem & Fatuam pontificum libris indigitari. Bonam; quod omnium nobis ad victum bonorum causa est. Faunam; quod omni usui animantium favet. Opem; quod ipsius auxilio vita constet. Fatuam à fando; quod, ut supra diximus, infantes partu editi non prius vocem edunt, quam attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deam potentiam habere Junonis, ideoque sceptrum regale in sinistra manu ei additum, eamdem alii Proserpinam credunt, porcaque ei rem divinam fieri: quia segetem quam Ceres mortalibus tribuit porca depasta est. alii χθονίαν ἑκάτην: Bœoti Se-

7 *Merito credendum est* | Conjeceram *esse*, quia hæc quoque ut præcedentia dependent à superioribus, *Varro consentit affirmans.* Video nunc à Stephano appositum verbum *est*, tanquam Cincii ipsius aut Macrobii sit Collectio. Potius tamen, licet ei addicat MS. in charta, sequerer vett. editiones, quæ neutrum habent. *Gronov.*

8 *Huic Maiæ ædem* | Haudquaquam fastidio, quod fecerunt nuperi, veterum exemplarium & MS. scripturam: *huic Maiæ, id est, terræ ædem.* Ubique enim hic auctor ita se exponit. Et sic cap. 15. *Regina sacrorum, id est, regis uxor porcam, &c.* Invenies in prioribus Stephano: ille cum Pontano quatuor voces exegit. *Gronov.*

melam credunt, nec non eandem Fauni filiam dicunt; obstitisseque voluntati patris in amorem suum lapsi, ut & virga myrtea ab eo verberaretur, cum desiderio patris nec vino ab eodem pressa cessisset: transfigurasse se tamen in serpentem pater creditur, & coïsse cum filia. horum omnium [9] hæc proferuntur indicia [10] quod virgam myrteam in templo haberi nefas sit; quod super caput ejus extendatur vitis, qua maxime eam pater decipere tentavit, quod vinum in templum ejus non suo nomine soleat inferri, sed [11] vas in quo vinum inditum est mellarium nominetur, & vinum lac nuncupetur; serpentesque in templo ejus nec terrentes nec timentes appareant. Quidam Medæam putant; [12] quod in ædem ejus omne genus herbarum sit, ex quibus antistites dant plerumque medicinas: & quod templum ejus virum introire non liceat, propter injuriam quam ab

[9] *Hæc proferuntur indicia* | Olim fuit: *hoc proferunt indicii:* Et cur mutatum? *Gron.*

[10] *Quod virgam myrteam in templo haberi nefas sit* | Scripsit antiquitus rituum talium rationes & causas Butas. Arnobius super eadem hac re lib. 5. *Cum ei divinam rem mulieres faciunt, vini amphora constituitur obtecta, nec myrteas fas est inferre verbenas, sicut suis scribit in causalibus Butas.* Porro in Macrobio quod sequitur, *Vas, in quo vinum inditum est, mellarium nominetur*, indubie corrigendum legendumque, *miliarium.* Glossarii auctor, *χαλκέιον, olla, aneum, miliarium* Glossæ Lat. *miliarium Θέρμηρον* corrupte. Faciendum fors, Θερμαντήριον. Sed ab aliis Θέρμιστρον laudatum invenio; quod præfero. *Pont.*

[11] *Vas in quo vinum inditum, mellarium* | Conjectavimus *miliarium*, causa duplici. Primum *mellarium* non vas aut poculum sit, quale intelligendum hic, sed (ut Varro docet) μελιτροφεῖον est. Deinde Arnobius vas aliquod requiri, quod liquorem recipiat, pervicerit: qui diserte, *amphoram* dixit *constitui objectam.* Verba superius posuimus. Nec video quomodo receptæ lectioni patrocinetur quod de sacerdotibus hujus Deæ, quasi apes eæ dictæ, adferri possit. Tamen videbimus. *Pont.*

Vas in quo vinum inditum est mellarium nominetur | Vir Clarissimus Theod. Canterus retulit mihi malle se *miliarium*, quod & Pontano meo visum, qui id ipsum tanquam oraculum aliquod mordicus retinet. Certe nolim: Sed expendamus. Miliarium in balneo locum habebat forinsecus inter foliorum spatia. Palladius lib. 1. cap. 40. *Miliarium vero plumbeum, cui ærea patina subest, inter foliorum spatia forinsecus statuamus fornace subjectâ; ad quod miliarium fistula frigidaria dirigatur, & ab hoc ad solium similis magnitudinis fistula procedat, quæ tantum, &c.* Lib. 4. vero cap. 8. *Vas æneum miliario simile, id est, altum & Angustum, vespere inter alvearia collocemus, & in fundo ejus ponamus lumen accensum.* Legendum, *vas æneum mellario simile.* Erant autem *Mellaria* eadem quæ Alvearia. Varro de Re Rust. lib. 3. cap. 16. Μελιττῶνας *ita facere oportet, quos alii* μελιτροφεῖα *appellant, eadem quidam mellaria.* Appellabatur vero vas illud vinarium Bonæ deæ sacris inferri solitum *Mellarium*, qua ratione sacerdotes ejus μέλισσαι. Porphyrius lib. de Nymph. antro: Τὰς Δήμητρος (hæc eadem cum Bonâ deâ) ἱερείας, ὡς τῆς χθονίας θεᾶς μύστιδας, μελίσσας οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν. Euripidis Scholiastes ad Hippolytum: Τὰς ἱερείας (Δήμητρος) μελίσσας ἐκάλουν οἱ ποιηταί. Callimachus Hymn. 2.

Δηοῖ δ᾽ οὐκ ἀπὸ παντὸς ὕδωρ φορέουσι μέλισσαι.

Ita autem dictæ à Melissa filia Melissei Cretensium regis, ut ex Didymi libris ἐξηγήσεως πινδαρικῆς memorat Lactantius lib. 22. his verbis: *Didymus in libris* ἐξηγήσεως πινδαρικῆς *ait Melissea Cretensium regem primum diis sacrificasse, ac ritus novos sacrorumque pompas introduxisse. Hujus duas fuisse filias, Amaltheam & Melissam, quæ Jovem puerum caprino lacte ac melle nutrierunt. unde poëtica illa fabula originem sumpsit, advolasse apes, atque os pueri melle complesse. Melissam vero à patre primam sacerdotem Matri magnæ constitutam. unde adhuc ejusdem Matris antistites Melissæ nuncupantur.* Hæc ad defensionem loci hujus Macrobiani, quam spero cordatum lectorem non rejecturum. Quæ vero injuria est, è balneis miliarium inferre sacris; quod neque balneatores amittere, neque admittere sacerdotes velint? Judicate. *Meurs.*

[12] *Quod in ædem ejus omne genus herbarum sit* | *In ædem* pro *in æde*, Archaismus est. *Pont.*

in-

ingrato viro Jaſone perpeſſa eſt. Hæc apud Græcos ὁ θεὸς γυναικεία dicitur; quam Varro Fauni filiam eſſe tradit adeo pudicam, ut extra γυναικωνῖτιν numquam ſit egreſſa, nec nomen ejus in publico fuerit auditum,nec virum umquam viderit,nec à viro viſa ſit: propter quod nec vir templum ejus ingreditur. Unde & mulieres in Italia ſacro Herculis non licet intereſſe; quia Herculi, cum boves Geryonis per agros Italiæ duceret ſitienti reſpondit mulier, aquam ſe non poſſe præſtare, quod fæminarum deæ celebraretur dies, nec ex eo apparatu viris guſtare fas eſſet. propter quod Hercules facturus ſacrum deteſtatus eſt præſentiam fæminarum, & Potitio ac Pinario ſacrorum cuſtodibus juſſit ne mulierem intereſſe permitterent. ecce occaſio nominis, quo Maiam eandem eſſe & Terram & Bonam deam diximus, coëgit nos de Bona dea quæcumque comperimus protuliſſe. Junius Maium ſequitur aut ex parte populi, ut ſupra diximus, nominatus, aut, ut Cincius arbitratur, quod Junonius apud Latinos ante vocitatus, diuque apud Aricinos Præneſtinoſque hac appellatione in faſtos relatus ſit: adeo ut, ſicut Niſus in commentariis faſtorum dicit, apud majores quoque noſtros hæc appellatio menſis diu manſerit: ſed poſt detritis quibuſdam literis ex Junonio Junius dictus ſit. nam & ædes Junoni Monetæ Calend. Juniis dedicata eſt. Nonnulli putaverunt Junium menſem à Junio Bruto, qui primus Romæ conſul factus eſt, nominatum: quod hoc menſe, id eſt, Calendis Juniis, pulſo Tarquinio ſacrum Carnæ deæ in Cælo monte voti reus fecerit. Hanc deam vitalibus humanis præeſſe credunt. ab ea denique petitur ut jecinora & corda, quæque ſunt intrinſecus viſcera, ſalva conſervet. & quia cordis beneficio cujus diſſimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi publici ſtatus exſtitit, hanc deam quæ vitalibus præeſt templo ſacravit. cui pulte fabacia & larido ſacrificatur; quod his maxime rebus vires corporis roborentur. nam & Calendæ Juniæ fabariæ vulgo vocantur: quia hoc menſe adultæ fabæ divinis rebus adhibentur. Sequitur Julius, qui cum, ſecundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero vocaretur; nihilominus tamen etiam poſt præpoſitos à Numa Januarium ac Februarium, retinuit nomen; cum non videretur jam quintus eſſe, ſed ſeptimus. ſed poſtea in honorem Julii Cæſaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio M. filio conſule, Julius appellatus eſt; quod hoc menſe a. d. quartum Idus Quintiles Julius procreatus ſit. Auguſtus deinde eſt, qui Sextilis ante vocatus eſt, donec honori Auguſti daretur ex ſenatuſconſulto. cujus verba ſubjeci:

CUM. IMPERATOR. CÆSAR. AUGUSTUS. MENSE. SEXTILI. ET PRIMUM. CONSULATUM. INIERIT. ET. TRIUMPHOS. TRES. IN. URBEM· INTULERIT. ET. EX. JANICULO. LEGIONES. DEDUCTÆ. SECUTÆQUE. SINT. EJUS. AUSPICIA. AC. FIDEM. SED. ET. ÆGYPTUS. HOC. MENSE.

MENSE. IN. POTESTATEM. POPULI. ROMANI. REDACTA. SIT. FINISQUE. HOC. MENSE. BELLIS. CIVILIBUS. IMPOSITUS. SIT. ATQUE. OB. HAS. CAUSAS. HIC. MENSIS. HUIC. IMPERIO. FELICISSIMUS. SIT. AC. FUERIT. PLACERE. SENATUI. UT. HIC. MENSIS. AUGUSTUS. APPELLETUR. [13] Item plebiſcitum factum ob eandem rem, Sexto Pacubio tribuno plebem rogante. [13] Menſis September principalem ſui retinet appellationem; quem Germanici appellatione, Octobrem vero ſuo nomine Domitianus invaſerat. ſed ubi infauſtum vocabulum ex omni ære vel ſaxo placuit eradi; menſes quoque [15] uſurpatione tyrannicæ appellationis exuti ſunt. cautio poſtea principum cæterorum diri omnis infauſta vitantium menſibus à Septembri uſque ad Decembrem priſca nomina reſervavit. Hæc fuit à Romulo annua ordinata dimenſio, qui, ſicut ſupra jam diximus, annum decem menſium, dierum vero quatuor & trecentorum habendum eſſe inſtituit; menſeſque ita diſpoſuit, ut quatuor ex his tricenos ſingulos, ſex vero tricenos haberent dies. Sed cum is numerus neque ſolis curſui neque lunæ rationibus conveniret: nonnumquam uſu veniebat ut frigus anni æſtivis menſibus, & contra calor hiemalibus proveniret. quod ubi contigiſſet: tantum dierum ſine ullo menſis nomine patiebantur abſumi; quantum ad id anni tempus adduceret, quo cæli habitus inſtanti menſi aptus inveniretur.

[13] *Item plebiſcitum factum ob eandem rem.* | Non auſcultandum Camerarii ſeu vetuſtis editionibus, *idem plebiſcitum* legentibus. Diſparari enim debent, *plebiſcitum* & *ſenatus conſultum.* Idem.

[14] *Menſis September principalem ſui retinet appellationem; quem Germanici appellatione, Octobrem vero ſuo nomine Domitianus invaſerat.* | In aliis fere omnibus editionibus eſt: *retinet appellationem ex Germanici appellatione. Octobrem vero.* Firmat priorem lectionem illud Suetonii in Domitiano: *Poſt autem duos triumphos, Germanici cognomine aſſumpto, Septembrem menſem & Octobrem, ex appellationibus ſuis Germanicum Domitianumque tranſnominavit; quod altero ſuſcepiſſet imperium, altero natus eſſet.* Hinc ejuſdem hæc verba in Caligula: *At in memoriam patris, Septembrem menſem Germanicum appellavit.* Idem.

[15] *Uſurpatione tyrannicæ appellationis exuti.* | Niſi auctor ſcripſerit *uſurpationem.* Lib. I. in ſomn. cap. 13. *Cum anima cupiditatum dulces inſidias reliquaſque omnes exuitur paſſiones.* cap. 9. *Sic enim anima virtutes ipſarum conſcientia nobilitatis induitur.* Et pene ſemper. Gr.

CAP.

CAP. XIII.

De ordinatione anni per Numam: & quæ causa fuerit intercalandi: quoque tempore primum intercalatum sit.

SED secutus Numa, [1] quantum sub cœlo rudi & sæculo adhuc impolito, solo ingenio magistro comprehendere potuit, vel quia Græcorum observatione forsan instructus est quinquaginta dies addidit; [2] ut in trecentos quinquaginta quatuor dies, quibus duodecim lunæ cursus confici credidit, annus extenderetur: atque his quinquaginta à se additis, adjecit alios sex retractos illis sex mensibus, qui triginta habebant dies, id est, de singulis singulos; factosque quinquaginta & sex dies, in duos novos menses pari ratione divisit, ac de duobus priorem Januarium nuncupavit, primumque anni esse voluit, tamquam bicipitis dei mensem, respicientem ac prospicientem transacti anni finem, futuriq; principia. secundum dicavit Februo deo qui lustrationum potens creditur. lustrari autem eo mense civitatem necesse erat; quo statuit ut justa dis Manibus solverentur. Numæ ordinationem finitimi mox secuti totidem diebus totidemque mensibus, ut Pompilio placuit, annum suum computare cœperunt. sed hoc solo discrepabant; quod menses undetricenum tricenumque numero alternaverunt. Paulo post Numa in honorem imparis numeri, secretum hoc & ante Pythagoram parturiente natura, unum adjecit diem quem Januario dedit; ut tam in anno quam in mensibus singulis præter unum Februarium impar numerus servaretur. nam quia duodecim menses, si singuli aut pari aut impari numero putarentur, consummationem parem facerent: unus pari numero institutus universam putationem imparem fecit. Januarius igitur, Aprilis, Junius, Sextilis, September, November, December, undetricenis censebantur diebus, & quintanas nonas habebant: ac post idus in omnibus a. d. septimum decimum Calendas computabatur. Martius vero, Maius, Quintilis & October, dies tricenos singulos possidebant. nonæ in his septimanæ erant. similiterque post Idus, decem & septem dies in singulis usque ad sequentes Calendas putabantur. sed solus Februarius viginti & octo retinuit dies: quasi inferis & deminutio & par numerus conveniret. Cum ergo Romani ex hac distributione Pompilii ad lunæ cursum, sicut Græci, annum proprium computarent; necessario & interkalarem mensem instituerunt more Græcorum. nam & Græci, cum animadverterent temere se trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinasse annum (quoniam appareret de solis cursu, qui trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante Zodiacum conficit, deesse anno suo undecim dies & quadrantem) interkalares stata ratione commenti sunt.

[1] *Quantum sub cœlo rudi, & sæculo adhuc impolito, solo ingenio magistro comprehendere potuit.*] Lego, *quantum sæculo rudi & a.i.* Meurs.

[2] *Ut in trecentos quinquaginta quatuor.* Ita & Plutarchus. Solinus & Censorinus,] *trecentos quinquaginta quinque.* Pontan.

[3] ita ut octavo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenum dierum composuerunt, interkalarent. id Græci fecerunt, quoniam erat operosum atque difficile omnibus annis undecim dies & quadrantem interkalare. itaque maluerunt hunc numerum octies multiplicare, & nonaginta dies, qui nascuntur si quadrans cum diebus undecim octies componatur, inserere in tres menses, ut diximus distribuendos. hos dies ὑπερβαίνοντας, [4] menses vero [5] ἐμβολίμους appellitabant. Hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit. sed frustra, quippe fugit eos unum diem, sicut supra admonuimus, [6] additum esse ad Græcum numerum, in honorem imparis numeri. ea re per octennium convenire numerus atque ordo non poterat. sed nondum hoc errore comperto, per octo annos nonaginta quasi superfundendos Græcorum exemplo computabant dies; alternisque annis binos & vicenos, alternis ternos & vicenos interkalares expensabant interkalationibus quatuor. sed octavo quoque anno interkalantes octo affluebant dies ex singulis; quibus vertentis anni numerum apud Romanos, supra Græcum abundasse jam diximus. hoc quoque errore jam cognito, hæc species emendationis inducta est. Tertio quoque octennio ita interkalandos dispensabant dies, ut non nonaginta sed sexaginta sex interkalarent, compensatis viginti & quatuor diebus pro illis qui per totidem annos supra Græcorum numerum creverant. Omni autem interkalationi mensis Februarius deputatus est: quoniam is ultimus anni erat, quod etiam ipsum de Græcorum imitatione faciebant. nam & illi ultimo anni sui mensi superfluos interserebant dies, ut refert Glaucippus qui de sacris Atheniensium scribit. verum una re à Græcis differebant. nam illi confecto ultimo mense, Romani non confecto Februario sed post vicesimum & tertium diem ejus interkalabant. Terminalibus scilicet jam peractis: deinde reliquos Februarii mensis dies, qui erant quinque, post interkalationem subjungebant: credo vetere religionis suæ more, ut Februarium omnimodo Martius consequeretur. Sed cum sæpe eveniret ut nundinæ modo in anni principem diem, modo in nonas caderent (utrumque autem perniciosum Reipublicæ putabatur) remedium quo hoc averteretur excogitatum est, quod aperiemus; si prius ostenderimus cur nundinæ vel primis Calendis vel Nonis omnibus cavebantur. nam, quo-

3 *Ita ut octavo quoque anno* | Solinus cap. 3. nonum refert. Sed exscriptorum impostura est. Scribe: *Hosque octies multiplicatos in annum octavum reservabant.* Meur.

4 *Menses vero ἐμβολίσμους appellitabant.* | Lego, ἐμβολίμους. Simile mendum in Solino cap. 3. & Isidoro Orig. lib. 6. cap. 16. quos ambos unâ operâ restitue. *Idem.*

5 Εμβολίσμους. | Lege ἐμβολίμους. Vide Claud. Salmasium in Exercit. Plinianis. *Pontan.* Recte jam legitur in Camerariana, & in aliis ad marginem ita corrigitur. Soli Stephano visum est auctorem pariter & lectorem vexare. *Gronov.*

6 *Additum esse ad Græcum numerum.* | A quonam additus iste numerus? à Romanisne an à Græcis? ægre prima fronte exsculpseris. Quare cum Scripto & vetuste vulgato legend. *additum à se.* Ab ipsis Romanis adjectus iste dies, & ut supra docuit à Numa, idque in imparis numeri honorem. *Pont.*

tiens incipiente anno dies cœpit qui addictus est nundinis, omnis ille annus infaustis casibus luctuosus fuit: maximeque Lepidiano tumultu opinio ista firmata est. Nonis autem conventus universæ multitudinis vitandus æstimabatur; quoniam populus Romanus exactis etiam regibus diem hunc nonarum maxime celebrabant, quem natalem Servii Tullii existimabant. quia, cum incertum esset quo mense Servius Tullius natus fuisset, nonis tamen natum esse constaret, omnes nonas celebri notitia frequentabant. veritos ergo qui diebus præerant ne quid nundinis collecta universitas ob regis desiderium novaret, cavisse ut nonæ à nundinis segregarentur. unde dies ille, quo abundare annum diximus, eorum est permissus arbitrio qui fastis præerant, uti cum vellent intercalaretur: dummodo eum in medio Terminaliorum vel mensis intercalaris ita locarent, ut à suspecto die celebritatem averterent nundinarum. atque hoc est quod quidam veterum retulerunt non solum mensem apud Romanos, verum etiam diem intercalarem fuisse. Quando autem primo intercalatum sit varie refertur, & Macer quidem Licinius ejus rei originem Romulo assignat. Antias libro secundo Numam Pompilium sacrorum causa id invenisse contendit. Junius Servium Tullium regem primum intercalasse commemorat; à quo & nundinas institutas Varroni placet. Tuditanus refert libro tertio magistratuum Decemviros, qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit auctores. Fulvius autem id egisse [7] Manium consulem dicit ab urbe condita anno quingentesimo sexagesimo secundo, inito mox bello Ætolico. sed hunc arguit Varro scribendo antiquissimam legem fuisse incisam in columna ærea à L. Pinario & Furio consulibus, cui mentio intercalaris adscribitur. Hæc de intercalandi principio satis relata sint.

7 *Manium consulem* | Camerarii & Lugdunens. editio *Martium consulem.* Pont.

CAP. XIV.

Quem in modum primum Julius, deinde Augustus Cæsares annum correxerint.

VErum fuit tempus cum propter superstitionem intercalatio omnis omissa est. nonnumquam vero per gratiam sacerdotum, [1] qui publicanis proferri vel imminui consulto anni dies volebant, modo auctio modo retractio dierum proveniebat: & sub specie observationis emergebat major confusionis occasio. sed postea C. Cæsar omnem hanc inconstantiam temporum vagam adhuc & incertam

1 *Qui publicanis proferri* | *Proferri*, eo loco idem est quod *augeri*. Pont.

in ordinem statæ definitionis coëgit, [2] adnitente sibi M. Flavio scriba qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit, ut & ordo eorum inveniri facillime posset, & invento certus status perseveraret. Ergo C. Cæsar exordium novæ ordinationis initurus dies omnes, qui adhuc confusionem poterant facere, consumpsit: eaque re factum est ut annus confusionis [3] ultimus in quadringentos quadraginta tres dies tenderetur. post hæc imitatus Ægyptios, solos divinarum rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui [4] diebus singulis tricenis sexaginta quinque & quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit. nam, sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minus quam mensem in Zodiaci circumitione consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligendus est, quem peragit dum ad id signum se denuo vertit, ex quo digressus est. unde annus vertens vocatur & habetur magnus; cum lunæ annus brevis putetur. horum Virgilius utrumque complexus est:

Interea magnum sol circumvolvitur annum.

hinc Atejus Capito annum à circuitu temporis putat dictum: quia veteres, *an*, pro, *circum*, ponere consueverunt, ut [5] Cato in Originibus, *An terminum*, id est, *circum terminum*; &, [6] *ambire*, dicitur, pro, *circumire*. Julius ergo Cæsar decem dies observationi veteri superadjecit; ut annum trecenti sexaginta quinque dies, quibus sol

[2] *Adnitente sibi* M. *Flavio scribâ* | Mendum est; nam M. Flavius tribunus plebis fuit an. ab urbe CDXXX. Lego, *Cn. Flavio scribâ*. Hic est ille, qui libertino patre genitus, & scriba, cum ingenti nobilitatis indignatione factus ædilis curulis, jus civile per multa sæcula inter sacra cæremoniasque deorum immortalium abditum, solisque pontificibus notum, vulgavit, ac fastos pœne toto foro exposuit, anno ab urbe CDXLIX. Vide hunc ipsum Macrobium capite sequenti, Agellium lib 6. cap. 9. Valerium Maximum lib. 2 c. 5. Livium lib. 9. *Meurs.* Quo labitur vir eruditus? Flavius ille libertino patre genitus vocatur *Cnæus* præter Gellium, Valerium, etiam à Pomponio l. 11. D. orig. juris & Cicerone vi. ad Att. 1. Livius *Cajum* vocat, patrem ejus *Cnæum*, in quo male Meursius. Sed cum is vixerit circa annum U. C. CDXLIX. Cæsar res gesserit circa annum DCC. quomodo ille potuit ad hunc dictatorem scriptos singulos dies retulisse, cum ultra annos ducentos dissideant? Sed & quid de altero M. Flavio vult? fuit ille tribunus, visceratione & rogatione de Tusculanis notus. Putatne hunc intellectum ab editoribus Macrobii? Plena gerrarum omnia. *Gronov.*

[3] *Ultimus in quadringentos quadraginta tres dies tenderetur* | Consentit Censorinus cap. 20. nisi quod dies 45. dicat. Solinus vero loco citato indubie mendosus: *Ille ergo annus solus* 343. *dies habet.* Scribo, 443. *dies h.* Suetonius in Julio Cæsare cap. 40. cum dicit annum eum habuisse 15. menses, eodem recidit. *Id.*

[4] *Diebus singulis* 365 | Media vox à Stephano apposita, quid ponderis apportet, non video. Nec MS. nec ullæ ante eum edd. agnoscunt. *Gronov.*

[5] *Ut Cato in Originibus, anterminum, id est, circum terminum* | Vide Festum in voce *Antermini*, & ad eum V. C. Josephi Scaligeri castigationes. Docet autem non divulse hoc vocabuli legendum sed conjuncte, cum sit adjecti vicem. Et adde quod etiam in Scripto ego invenerim, *Oratorum Anterminum*, quomodo reponendum. In Glossario est, *Anterminus*, Διχόθεν ὅρος. Pont.

Cato in Originibus, An terminum | In vetere codice, *Cato in Originibus oratorum.* Emendo & interpungo: *Cato in Originibus: Oratores am terminum.* Et fors fuat ut hinc emendem & suppleam Festum in *Oratores.* ubi ni fallor, habes Catonis locum à Macrobio designatum his verbis: *Propter id bellum cæpit Cœlius Pr. Albanus, oratores misit Romam, eum* .... Lego, *oratores misit Romam am terminum.* Meurs.

[6] *Ambire dicitur pro circumire* | Dele τὸ *dicitur*, & vide præcedentia. *Gron.*

Zodiacum lustrat, efficerent: &, ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoque anno sacerdotes, qui curabant mensibus ac diebus, unum intercalarent diem; eo scilicet mense ac loco quo etiam apud veteres intercalabatur, id est, ante quinque ultimos Februarii mensis dies; [7] idque bissextum censuit nominandum. dies autem decem, quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit: in Januarium & Sextilem & Decembrem binos dies inservit; in Aprilem autem, Junium, Septembrem, Novembrem, singulos. sed neque mensi Februario addidit diem, ne deum inferum religio immutaretur: & Martio, Maio, Quintili, Octobri servavit pristinum statum; quod satis pleno erant numero, id est, dierum singulorum tricenorumque. ideo & septimanas habent nonas, sicut Numa constituit: quia nihil in his Julius mutavit. sed Januarius, Sextilis, December, quibus Cæsar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Cæsarem cœperint, quintanas tamen habent nonas; & ab idibus illis sequentes Calendæ in undevicesimum revertuntur: quia Cæsar quos addidit dies neque ante nonas neque ante idus inserere voluit; ne nonarum aut iduum religionem, quæ stato erant die, novella comperendinatione corrumperet. sed nec post idus mox voluit inferre; ne feriarum quarumque violaretur indictio. sed peractis cujusque mensis feriis locum diebus advenis fecit. & Januario quidem, quos dicimus, quartum & tertium Calendas Februarias dedit; Aprili sextum Calendas Maias; Junio tertium Calendas Julias; Augusto quartum & tertium Calendas Septembreis; Septembri tertium Calendas Octobris; Novembri tertium Calendas Decembres; Decembri vero quartum & tertium Calendas Januarias. ita factum est, ut cum omnes hi menses quibus dies addidit ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis Calendas a. d. septimumdecimum revertentes, postea ex augmento additorum dierum hi, qui duos acceperunt, a. d. nonumdecimum, qui vero unum, a. d. octavumdecimum haberent reditum Calendarum. Feriarum tamen cujusque mensis ordo servatus est. nam si cui fere tertius ab idibus dies festus aut feriatus fuit, & tunc a. d. sextumdecimum dicebatur: etiam post augmentum dierum eadem religio servata est, ut tertio ab idibus die celebraretur; licet ab incremento non jam a. d. sextumdecimum Calendas, sed a. d. septimumdecimum si unus, a. d. octavumdecimum si duo additi sunt, diceretur. nam ideo novos dies circa finem cujusque mensis inseruit, ubi finem omnium quæ in mense erant reperit feriarum, adjectosque à se dies fastos notavit; ut majorem daret actionibus libertatem: & non solum nullum nefastum, sed nec comitialem quemquam de adjectis diebus instituit; ne ambitionem magistratuum au-

7 *Idque bissextum censuit nominandum*] Lego *bisextum c. n.* Censorinus cap. 20. *Instituit ut peracto quadriennii circuitu dies unus, ubi mensis quondam solebas, post Terminalia intercalaretur, quod nunc bisextum vocatur.* Isidorus Orig. lib. 6. cap. 18. *Bisextus est post annos quatuor unus dies adjectus.* Celsus: *Qui natus est bisexto Calendas* (Martias) *nihil refert virum priore, &c. Meurs.*

geret adjectio. sic annum civilem Cæsar habitis ad lunam dimensionibus constitutum edicto palam posito publicavit. Et error hucusque stare potuisset, ni sacerdotes sibi errorem novum ex ipsa emendatione fecissent. nam cum oporteret diem, qui ex quadrantibus consit, quarto quoque anno confecto antequam quintus inciperet, intercalare: illi quarto non peracto sed incipiente intercalabant. hic error sex & triginta annis permansit: quibus annis intercalati sunt dies duodecim, cum debuerint intercalari novem. sed hunc quoque errorem sero deprehensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine intercalari die transigi jussit: ut illi tres dies, qui per annos triginta & sex vitio sacerdotalis festinationis excreverant, sequentibus annis duodecim nullo die intercalato devorarentur. post hoc, unum diem secundum ordinationem Cæsaris quinto quoque incipiente anno intercalari jussit; & omnem hunc ordinem æreæ tabulæ ad æternam custodiam incisione mandavit.

CAP. XV.

De Calendis, Idibus, ac Nonis.

TUnc Horus, Dies quidem hic inquit, intercalaris antequam quintus annus incipiat inserendus cum Ægypti matris artium ratione consentit, sed nihil in illorum mensibus explicandis videtur operosum; quos tricenum dierum omnes habent; eoque explicitis duodecim mensibus, id est, trecentis sexaginta diebus exactis, tunc inter Augustum atque Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus confit. at hic non à primo in ultimum mensis diem ad incrementum continuum numerus accedit; sed post calendas dirigitur in nonas: unde ad quasdam idus deflecti audio. Post rursus, ni fallor, imo ut nunc quoque retulisti, in sequentes calendas. quæ omnia quid sibi velint scire equidem vellem, nam illud nec consequi posse me spero, ut vocabula comprehendam quæ singulis apud vos diebus adduntur; dum alios fastos variisque alios nominibus nuncupatis nundinas quoque vestras nescire me fateor: de quibus observatio tam diligens tam cauta narratur. Hæc nec mihi erubescendum est ignorare peregrino: à te vero, Prætexate, discere nec civem puderet. Tunc Prætextatus, Non solum, inquit, tibi, Hore, cum sis Ægypto oriundus, sed ne nobis quidem, quibus origo Romana est, erubescendum puto quærere, quod quæsitu dignum omnes veteres putaverunt. nam de calendis, nonis, & idibus, deque feriarum variis observationibus innumeros auctores cura quæstionis exercuit: & ideo nos quæ de his ab omnibus dicta sunt in unum breviter colligemus. Romulus enim, cum ingenio acri quidem sed agresti, statum proprii ordinaret imperii, initium cujusque mensis

ex

ex illo ſumebat die, quo novam lunam contigiſſet videri. quia vero non continuo evenit ut eodem die ſemper appareat; ſed modo tardius modo celerius ex certis cauſis videri ſolet: contigit, ut, cum tardius apparuit, præcedenti menſi plures dies, aut cum celerius, pauciores darentur. & ſingulis quibuſque menſibus perpetuam numeri legem primus caſus addixit. ſic factum eſt ut alii triginta & unum, alii undetriginta ſortirentur dies. omnibus tamen menſibus ex die nonarum idus nono die repreſentari placuit: & inter idus ac ſequentes calendas conſtitutum eſt ſedecim dies eſſe numerandos. ideo menſis uberior duos illos quibus augebatur dies inter calendas ſuas & nonas habebat. hinc aliis quintus à calendis dies aliis ſeptimus nonas facit. Cæſar tamen ut ſupra diximus ſtata ſacra cuſtodiens nec in illis menſibus, quibus binos adjecit dies, ordinem voluit mutare nonarum, quia peractis totius menſis feriis [1] dies ſuos rei divinæ cautus inſeruit. Priſcis ergo temporibus, antequam faſti à Cn. Flavio ſcriba invitis patribus in omnium notitiam proderentur, pontifici minori hæc provincia delegabatur, ut novæ lunæ primum obſervaret adſpectum, viſamque regi ſacrificulo nuntiaret, itaque ſacrificio à rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex calata, id eſt, vocata in Capitolium plebe juxta curiam Calabram, quæ caſæ Romuli proxima eſt, quot numero dies à calendis ad nonas ſupereſſent pronuntiabat: & quintanas quidem dicto quinquies verbo καλῶ, ſeptima-

[1] *Dies ſuos rei divinæ* | Placet I. Lipſii conjectura; *die ſuo* Vide cap. 21. I. Electorum. *Pontanus.* Non poteſt placere, quicquid lauti ſit in vocabulo, cui ſententia locum negat. *Cautus* volunt eſſe quicquid in ſacris cavendum & religionis ergo vitandum aut omittendum ſit. At non hic tradit Macrobius Cæſarem nova ſacra, novas cæremonias, novas ferias addidiſſe: Sed *dies ſuos* (quibus auxit annum, cum eum ex lunari ſolarem faceret) nempe decem, binos tribus, reliquos ſingulos quatuor menſibus (ſive malis dies ſuos cuique menſi ab eodem datos) inſeruiſſe tum demum, quum feriæ & religioſi dies, nonæ ſcilicet iduſque jam præteriiſſent; hoc modo proſpiciens, ne quâ in re divina offenſio fieret. *Cautus rei divinæ*, ut *fœlices ſtudiique locique*, & ſimilia. Vide eadem cap. 14. *Quia Cæſar quos addidit dies, neque ante nonas neque ante idus inſerere voluit, ne nonarum aut iduum religionem, quæ ſtato erant die, novella comperendinatione corrumperet.* Utrum autem paulo poſt, *accepturos cauſas feriarum à rege ſacrorum*, habendum ſit, an exploſis tribus verbis *accepturos cautus ſacrorum*, ut Lipſius aut *accepturos pauſas ſacrorum*, ut Pontanus conantur, haud difficile judicium eſt. *Accepturos cauſas feriarum*, id eſt, quæ feriæ cur aut cui deo eſſent celebrandæ. *Gronov.*

[2] *Ipſi curiæ, ad quam vocabantur, Calabræ nomen datum eſt. ideo autem* | Addebatur in Anglicano & vetuſtis item editionibus, *Calabræ nomen datum eſt, & claſſi, quod omnis in eam populus vocaretur.* Cui etymo & Fabius aſtipulatur lib. 1. cap. 10. *Jam fit*, inquit, *& claſſis à calando.* Porro facit etiam ut afferam ea verba lib. 2. Arnobius, qui diſerte hunc quoque ordinem ſive gradum claſſi dat. *Definite*, inquit, *hominem, proletarius cum ſit, claſſibus, & capite cum cenſeatur adſcribere ordinibus primis.* Nam proletarii & capite cenſi viliſſimæ atque tenuiſſimæ fortunæ erant in populo. Hinc Saluſtius in hiſtoria, *Ipſe interea milites ſcribere, non more majorum nec ex claſſibus, ſed ut libido cujuſque erat, capite cenſos pleroſque.* Ex quibus & *Calabram claſſe* quiddam ſecretius ac honoratius fuiſſe colligere ſit, & Feſtus innuere videtur? *Calabra*, inquit, *curia dicebatur ubi tantum ratio ſacrorum gerebatur.* Et Gloſſarii auctor, *Calabra*, ἱππέων βουλή, ex divinatione noſtra. vulgo enim eſt corrupte, ἵππων βουλή. Sed divinationem meam memini me aliquando probaſſe D. Scaligero. Scripſeram hæc cum, ut fit, in Tullii ad Atticum invenio: *Equites curiæ bellum, non mihi. nam ego diſſenſi.* Ita inquam invenio ſed à Boſio formatum, qui fuiſſe fatetur in Scripto compendio literarum, *Equit. curiæ.* Unde ſiquis, *Equitum curiæ* fecerit, forte rei & vero ſimilius fecerit. Locus eſt Epiſt. 1. lib. 2. *Pont.*

nas repetito septies prædicabat. verbum autem καλῶ Græcum est, id est, voco. & hunc diem qui ex his diebus qui calarentur primus esset, placuit calendas vocari. hinc & [2] ipsi curiæ, ad quam vocabantur, Calabræ nomen datum est. Ideo autem minor pontifex numerum dierum qui ad nonas superessent calando prodebat; quod post novam lunam oportebat nonarum die populares qui in agris essent confluere in urbem, [3] accepturos causas feriarum à rege sacrorum, [4] scripturosque quid esset eo mense faciendum. unde quidam hinc nonas æstimant dictas, quasi novæ initium observationis; vel quod ab eo semper ad idus novem dies putantur: sicut apud Tuscos nonæ plures habebantur, quod hi nono quoque die regem suum salutabant & de propriis negotiis consulebant. Iduum porro nomen à Tuscis, apud quos is dies *itis* vocatur, sumptum est. *item* autem illi interpretabantur Jovis fiduciam. nam cum Jovem accipiamus lucis auctorem, [5] unde & Lucetium Salii in carmine canunt, & Cretenses Δία τ ἡμέραν vocant; ipsi quoque Romani Diespitrem appellant ut diei patrem: jure hic dies Jovis fiducia vocatur; cujus lux non finitur cum solis occasu, sed [6] splendorem diei & noctis continuat illustrante luna: quod semper in plenilunio, id est, medio mense, fieri solet. diem igitur, qui vel nocturnis caret tenebris, Jovis fiduciam Tusco nomine vocaverunt: unde & omnes idus Jovis ferias observandas sanxit antiquitas. alii putant idus, quod ea die plena luna videatur, a videndo vidus appellatas, mox literam *u*, detractam: sicut contra, quod Græci ἰδεῖν dicunt; nos, *u*, litera

3 *Accepturos causas feriarum à rege sacrorum scituros&que* | Elidit ibidem idem Lipsius trinas hic voces, legitque, ut ait, cum primis editionibus, *cautus sacrorum.* At meus & item vetuste cusi diserte, ut posui, promunt; possitque videri probum, nisi vox *causas* turbaret. Fecerim itaque ex ea, *pausas feriarum*, & videatur huc facere quod sequitur statim; *scituro&que quid esset eo mense faciendum.* Nec abludit Symmachi locus: *Ubi fruendis feriis modus nullus est. Modus nullus* est *pausa nulla.* Porro *pausa feriarum* elegantissime usurpabitur ad exemplum Lucretii:

Nec quisquam expergitus exstat
Frigida quem semel est vitai pausa secuta.
Idem.

4 *Scripturosque quid esset eo mense faciendum* | Placet magis veteris codicis lectio, *scituros&que quid e. & c.* Simile mendum apud Catonem de Re Rust. cap. 5. *Si fecerit, scribit in mente familiæ quid fiet.* Vetus codex meus excusus anno CIↃ. IↃ. XXI. habet, *scibit quid i. m. f. f.* Optime. *Meurs.*

Scripturosque quid eo | Sic Henric. Stephanus. nullo alio profectu, quam ut Jo. Meursio daret locum monendi placere magis vet. cod. lectionem, *scituros&que.* Quæris, quis sit vetus ille codex? Quodvis exemplar editum ante Stephanum. Et profecto, si rustici veteres Romani tam conficientes literarum fuissent, ut quicquid audirent calari, in scriptum redigerent, multo citius Fastos, nec Cn. Flavium exspectandum habuissent. *Gron.*

5 *Unde & Lucetium Salii* | Glossæ, *Lucerius,* Ζεύς. Sed illud putem rectius. M. Capella, ut Jovem *Lucetium* sic quoque Junonem Lucetiam dicendam censuit. Ait l. 2. cap. 5. *Te Lucinam quod lucem nascentibus tribuas, ac Lucetiam convenit nuncupari.* Pont.

6 *Splendorem diei & noctis continuat, illustrante luna* | *Diei* quidem splendorem admiserim, at quomodo recte *noctis,* qui splendor meræ tenebræ? Scriptus habet, *noctem.* Elicio ex vestigiis prioris lectionis, *splendorem diei & noctu continuat.* vel ex hac, *splendore diei & noctem.* Idem.

addita

addita, *videre* dicimus. nonnullis placet idus dictas vocabulo Græco, οἷον ἀπὸ τοῦ εἴδους, quod eo die plenam speciem luna demonstret. sunt qui æstiment idus ab ove iduli dictas, quam hoc nomine vocant Tusci; & omnibus idibus Jovi immolatur à flamine. Nobis illa ratio nominis vero proprior æstimatur, ut idus vocemus diem qui dividit mensem. *iduare* enim Etrusca lingua *dividere* est. inde *vidua* quasi *valde idua*, id est, *valde divisa*: aut *vidua*, id est, *à viro divisa*. Ut autem idus omnes Jovi, ita omnes Calendas Junoni tributas & Varronis & pontificalis affirmat auctoritas: quod etiam Laurentes patriis religionibus servant; qui & cognomen deæ ex carimoniis addiderunt Calendarem Junonem vocantes. Sed & omnibus calendis à mense Martio ad Decembrem huic deæ Calendarum die supplicant. Romæ quoque calendis omnibus, præter quod pontifex minor in curia Calabra rem divinam Junoni facit, etiam regina sacrorum, porcam vel agnam in regia Junoni immolat: à qua etiam Janum Junonium vocatum esse diximus, quod illi deo omnis ingressus, huic deæ cuncti calendarum dies videntur adscripti. cum enim initia mensium majores nostri ab exortu lunæ servaverint: jure Junoni addixerunt calendas, lunam ac Junonem eandem putantes: vel quia luna per aërem meat (unde & Græci lunam ἄρτεμιν nuncuparunt, id est, ἀερότομιν, quod aëra secat) Juno autem aëris arbitra est; merito initia mensium, id est, calendas huic deæ consecraverunt. Nec hoc prætermiserim quod nuptiis copulandis calendas, nonas, & idus religiosas, id est, devitandas censuerunt. hi enim dies præter nonas feriati sunt. feriis autem vim cuiquam fieri piaculare est. ideo tunc vitantur nuptiæ, in quibus vis fieri virginibus videtur. Sed Verrium Flaccum juris pontificii peritissimum dicere solitum refert Varro, quia feriis tergere veteres fossas liceret; novas facere jus non esset: ideo magis viduis quam virginibus idoneas esse ferias ad nubendum. Subjiciet aliquis: Cur ergo nonis, si feriatus dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Hujus quoque rei in aperto causa est. nam quia primus nuptiarum dies verecundiæ datur, postridie autem nuptam in domo viri dominium incipere oportet adipisci & rem facere divinam; omnes autem postriduani dies seu post calendas, sive post nonas idusve, ex æquo atri sunt: [7] ideo & nonas inhabiles nuptiis esse dixerunt, ne nupta aut postero die libertatem auspicaretur uxoriam; aut atro immolaret, quo nefas est sacra celebrari.

7 *Ideo & Nonas inhabiles nuptiis.* De Maio quoque mense notum adagium: *Mense malas Maio nubere vulgus ait.* Idem.

CAP. XVI.

Quæ discrimina diversitatesque fuerint dierum apud Romanos.

SED quia nos ad commemorationem dierum ordo deduxit: de hoc quoque, quod Hori nostri consultatio continet, pauca dicenda sunt. Numa ut in menses annum, ita in dies mensem quemque distribuit; diesque omnes aut festos aut profestos aut intercisos vocavit. festi dis dicati sunt. profesti hominibus ob administrandam rem privatam publicamque concessi. intercisi deorum hominumque communes sunt. festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. profestis, fasti, comitiales, comperendini, stati, prœliales. intercisi in se non in alia dividuntur, illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est jus dicere. nam, cum hostia cæditur, fari nefas est: inter cæsa & porrecta fari licet: rursus, cum adoletur, non licet. ergo de divisione festorum & profestorum dierum latius differendum est. Sacra celebritas est vel cum sacrificia dis offeruntur, vel cum dies divinis epulationibus celebratur, vel cum ludi in honorem aguntur deorum, vel cum feriæ observantur. feriarum autem publicarum genera sunt quatuor. aut enim stativæ sunt, aut conceptivæ, aut imperativæ, aut nundinæ. & sunt stativæ universi populi communes certis & constitutis diebus ac mensibus, & in fastis statis observationibus annotatæ: in quibus præcipue servantur Agonalia, Carmentalia, Lupercalia. conceptivæ sunt, quæ quotannis à magistratibus vel à sacerdotibus concipiuntur in dies certos vel etiam incertos: ut sunt Latinæ, Sementivæ, Paganalia, Compitalia. imperativæ sunt, quas consules vel prætores pro arbitrio potestatis indicunt. nundinæ sunt paganorum itemque rusticorum, quibus conveniunt negotiis propriis vel mercibus provisuri. sunt præterea feriæ propriæ familiarum; ut familiæ Claudiæ vel Æmiliæ seu Juliæ sive Corneliæ: & si quas ferias proprias quæque familia ex usu domesticæ celebritatis observat. sunt singulorum; ut natalium fulgurumque susceptiones, item funerum atque expiationum: apud Veteres quoque qui nominasset Salutem, Semoniam, Sejam, Segetiam, Tutilinam, ferias observabat. item Flaminica, quotiens tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset deos. affirmabant autem sacerdotes pollui ferias, si indictis conceptisque opus aliquod fieret. præterea regem sacrorum flaminesque non licebat videre feriis opus fieri; & ideo [1] per præconem denun-

[1] *Per præconem denuntiabatur ne quid tale ageretur.* | Lego, *per præciam d.* Nam quibus id muneris dabatur *Præciæ* dicebantur. Festus: *Præcias dicebant, qui à Flaminibus præmittebantur, ut denuntiarent opificibus, manus abstinerent ab opere, ne si vidisset sacerdos facientem opus, sacra polluerentur.* Scioli isti librarii non intelligentes in *præconem* mutarunt, bellâ & fælici, ut videbatur, emendatione. *Meurs.*

tiabatur

tiabatur ne quid tale ageretur: & præcepti negligens multabatur, præter multam vero affirmabatur eum, qui talibus diebus imprudens aliquid egiſſet, porco piaculum dare debere; prudentem expiare non poſſe. [2] Scævola pontifex affirmabat. ſed Umbro negat eam pollui [3] qui opus vel ad deos pertinens ſacrorumve cauſa feciſſet, vel aliquid ad urgentem vitæ utilitatem reſpiciens actitaſſet. Scævola denique conſultus quid feriis agi liceret, reſpondit, quod prætermiſſum noceret. ſi bos in ſpecum decidiſſet, eumque paterfamilias adhibitis operis liberaſſet; non eſt viſus ferias polluiſſe: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminenti vindicavit ruina. unde & Maro omnium diſciplinarum peritus ſciens lavari ovem aut lanæ purgandæ aut ſcabiei curandæ gratia, [4] pronunciavit tunc ovem per ferias licere merſari, ſi hoc remedii cauſa fieret:

Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.

adjiciendo enim *ſalubri*, oſtendit avertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ cauſa fieri conceſſum. Hæc de feſtis & qui inde naſcuntur, qui etiam nefaſti vocantur. Nunc de profeſtis, & qui ex his procedunt, loquemur, id eſt, faſtis, comitialibus, comperendinis, ſtatis, prœlialibus. Faſti ſunt; quibus licet fari prætori tria verba ſollemnia: do, dico, addico. his contrarii ſunt nefaſti. Comitiales ſunt, quibus cum populo agi licet: & faſtis quidem lege agi poteſt, cum populo non poteſt; comitialibus utrumque poteſt. Comperendini; quibus vadimonium licet dicere: Stati; qui judicii cauſa cum peregrino inſtituuntur. ut Plautus in Curculione: *Si ſtatus condictus cum hoſte intercesſit dies. hoſtem* nunc more vetere ſignificat peregrinum. Prœliales ab juſtis non ſegregaverim, ſiquidem juſti ſunt continui triginta dies, [5] quibus exercitui imperato vexillum ruſſi coloris in arce poſitum eſt. præliales autem omnes quibus fas eſt res repetere, vel hoſtem laceſſere. nam cum Latiar, hoc eſt, Latinarum ſollemne concipitur, item diebus Saturnaliorum, ſed & cum mundus patet, nefas eſt prælium ſumere; quia nec Latinarum tempore,

[2] *Scævola pontifex affirmabat.* | Libri priſci *aſſeverabat.* nam vix verſu ſupra dictum jam, *affirmabant.* Pontan.

[3] *Qui opus vel ad Deos pertinens, Sacrorumve cauſa feciſſet.* | Scriptus reticebat, *cauſa.* Nec eſt cur exprimamus. *Idem.*

[4] *Pronunciavit tunc ovem per ferias licere merſari, ſi hoc remedii cauſa fieret.* | His ſubjungit, explicatque Virgilii hunc verſum:

Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.

Et ante dixerat eadem hac pagina: *Si bos in ſpecum decidiſſet, eumque paterfamilias adhibitis operis liberaſſet, non eſt viſus ferias poluiſſe:* Cui & reſpondet illud Chriſti Servatoris noſtri. Matth. cap. 12: *Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam: & ſi ceciderit hæc ſabbathis in foveam, nonne tenebit & levabit eam?* Et Lucæ cap. 14. *Cujus veſtrum aſinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die Sabbathi?* Ubi quas vocat Macrobius *ferias*, Evangeliſtæ *ſabbatha* & *ſabbathum* dicunt; quam hi *foveam* & *puteum*, ille *ſpecum* appellat. *Ovis* & *bovis* vox utrobique poſita. [Vide & caput 3. lib. 3. Saturnal. de eadem re.] *Pont.*

[5] *Quibus exercitui imperato vexillum.* | Lego, *exercitu imperato.* Meurſ.

quo

quo publice quondam induciæ inter populum Romanum Latinosque firmatæ sunt, inchoari bellum decebat, nec Saturni festo qui sine ullo tumultu bellico creditur imperasse, nec patente mundo quod sacrum Diti patri & Proserpinæ dicatum est: meliusque occlusa Plutonis fauce eundum ad prœlium putaverunt, unde & Varro ita scribit. [6] *Mundus cum patet; deorum tristium atque inferum quasi janua patet. propterea non modo prœlium committi, verum etiam delectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, navim solvere, uxorem liberum quærendorum causa ducere religiosum est.* Vitabant veteres ad viros vocandos etiam dies qui essent notati rebus adversis; vitabant etiam feriis. sicut Varro in augurum libris scribit in hæc verba; *Viros vocare feriis non oportet: si vocavit piaculum esto.* Sciendum est tamen eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum: at cum exciperent, nullum obstitisse diem quo minus vel salutem suam vel publicam defenderent dignitatem. quis enim observationi locus cum eligendi facultas non suspersit? dies autem postridianos ad omnia majores nostri cavendos putarunt; quos etiam atros, velut infausta appellatione, damnarunt. eosdem tamen nonnulli communes velut ad emendationem nominis vocitaverunt. horum causam Gellius annalium libro quintodecimo, & Cassius Hemina historiarum libro secundo referunt. Anno ab urbe condita trecentesimo sexagesimo tertio, à tribunis militum Virgilio Mallio Æmilio Postumio collegisque eorum in senatu tractatum, quid esset propter quod totiens intra paucos annos male esset afflicta respublica; & ex præcepto patrum L. Aquinium aruspicem in senatum venire jussum religionum requirendarum gratia dixisse, Q. Sulpitium tribunum militum, ad Aliam adversum Gallos pugnaturum, rem divinam dimicandi gratia fecisse postridie idus Quintiles; item apud Cremeram multisque aliis temporibus & locis post sacrificium die postero celebratum male cessisse conflictum: tunc patres jussisse ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur; pontificesque statuisse postridie omnes Calendas, nonas, idus atros dies habendos; ut hi dies, neque prœliales, neque puri, neque comitiales essent. sed & Fabius Maximus Servilianus pontifex in libro XII. negat oportere atro die parentare: quia tunc quoque Janum Jovemque præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet. ante diem quoque quartum Calendas vel nonas, vel idus [7] tamquam inominalem diem plerique

6 *Mundus cum patet, Deorum tristium atque inferum quasi janua patet.* | De mundi hujus patore apud Festum quoque est; ubi & quando patuerit, additur. At interim eo nomine quid intellexere veteres? An de Eleusiniæ Cereris Mundo dictum, de quo Apuleius apologia? *Quoniam,* inquit, *ut res est, majus periculum decernis, speculum philosopho, quam Cereris mundum prophano videre.* Fuerit enim arcanus seu mysticus ille ornatus de quo luculenter lib. 5. Arnobius *Pontan.*

7 *Tamquam inominalem.* | Videndus A. gellius lib. 5. cap. 17. *Idem.*

Tanquam inominalem diem plerique vitant.| Lego, *innominalem.* Innominalis est nefastus, *Meurs.*

vitant. ejus observationis an religio ulla sit tradita quæri solet, sed nos nihil super ea re scriptum invenimus: nisi quod Q. Claudius annalium quinto cladem illam vastissimam pugnæ Cannensis factam refert ante diem quartum nonas Sextiles. ad rem sane militarem nihil attinere notat Varro utrum fastus vel nefastus dies sit; sed ad solas hoc actiones respicere privatas. Quod autem nundinas ferias dixi, potest argui quia Titius de feriis scribens nundinarum dies non inter ferias retulit, sed tantum sollemnes vocavit: & quod Julius Modestus affirmat, Messala augure consulente pontifices an nundinarum Romanarum nonarumque dies feriis tenerentur, respondisse eos nundinas sibi ferias non videri: & quod Trebatius in libro primo religionum ait nundinis magistratum posse manumittere judiciaque addicere. sed contra Julius Cæsar sextodecimo auspiciorum libro negat nundinis concionem advocari posse, id est, cum populo agi: ideoque nundinis Romanorum haberi comitia non posse. Cornelius etiam Labeo primo fastorum libro nundinis ferias esse pronuntiat. Causam vero hujus varietatis apud Granium Licinianum libro secundo diligens lector inveniet. ait enim nundinas Jovis ferias esse. siquidem flaminica omnibus nundinis in regia Jovi arietem soleat immolare, sed lege Hortensia effectum ut fastæ essent: uti rustici qui nundinandi causa in urbem veniebant lites componerent. nefasto enim die prætori fari non licebat. ergo, qui ferias dicunt, à mendacio vindicantur patrocinio vetustatis: qui contra sentiunt, æstimatu ætatis quæ legem secuta est vera depromunt. Harum originem quidam Romulo assignant: quem communicato regno cum T. Tatio sacrificiis & sodalitatibus institutis nundinas quoque adjecisse commemorant; sicut Tuditanus affirmat. sed Cassius Servium Tullium fecisse nundinas dicit; ut in urbem ex agris convenirent urbanas rusticasque res ordinaturi. [8] Geminus ait diem nundinarum exactis jam regibus cœpisse celebrari; quia plerique de plebe repetita Servii Tullii memoria parentarent ei in nundinis. cui rei etiam Varro consentit. Rutilius scribit Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono autem die, intermisso rure, ad mercatum legesque accipiendas Romam venirent: & ut scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita à singulis atque universis facile noscebantur. unde etiam mos tractus ut leges trinundino die promulgarentur. ea re etiam candidatis usus fuit in comitium nundinis venire & in colle consistere; unde coram

[8] *Geminus ait.* | Sola Lugdunensis editio: *Geminius.* Apud D. Hieronymum prænomen ejus & elogium (modo is sit) tale est: *Unde pulchre Varius Geminius sublimis orator, Qui non litigat cœlebs est.* Exstat adversus Jovinianum libro primo. *Pont.*

Geminus ait diem nundinarum exactis jam regibus cœpisse celebrari. | V. c. *Geminius.* Sed *Geminus* rectum est. Meminerunt ejus Cicero, Plutarchus, Suetonius, alii. De prænomine ejus incertum: alii *Tanusium*, alii *Tamisium*, alii *Ganusium*, alii *Canutium*. Meurs.

possent

possent ab universis videri. sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, [9] post quam in ternundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperunt. Est etiam Nundina Romanorum dea, à nono die nascentium nuncupata qui lustricus dicitur. [10] est autem dies lustricus, quo infantes lustrantur & nomen accipiunt. sed is maribus nonus, octavus est fæminis. Plene ut arbitror, anni ac mensium constitutione digesta, habet Horus noster quod de dierum vocabulis & observatione consuluit. Et scire equidem velim nunquid sit quod argutus Niligena & gentis accola numerorum potentis ex hoc ordine Romanæ dispensationis irrideat: an Tuscum quoque Tiberim aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat. subjecit Eustathius: Non solum Horus noster gravis vir & ornatus, sed nec quisquam alius, ut æstimo, tam futilis posset esse judicii, qui Romani anni sic ad unguem, ut aiunt, emendatum ordinem non probaret; cui majorem gratiam & tenax memoria & luculenta oratio referentis adjecit. nec mirum si hæc digeries morsum reprehensionis evasit; cui arcessita est ab Ægypto postremæ correctionis auctoritas. Nam Julius Cæsar ut siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Ægyptiis disciplinis hausit; ita hoc quoque ex eadem institutione mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tempus extenderet. Latii vero veteres incolæ, quia nihil jam tum discere ab Ægypto licebat, ad quam nullus illis commeatus patebat, morem Græciæ in numerandis mensium diebus sequuti sunt; ut retroversum cedente numero ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret. ita enim nos decimum diem deinde nonum & postea octavum dicimus, ut Athenienses δεκάτην καὶ ἐνάτην φθίνοντος soliti sunt dicere. Homerus quoque cum ait;

Τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς, τοῦ δ᾽ ἱσταμένοιο.

Quid aliud nisi illum φθίνοντα dicit, cujus paulatim deficientis supputatio in nomen desinit secuturi; & ἱστάμενον illum qui præcedit numerum successurus priori in defectum meanti: quod & [11] Homerus vester Mantuanus intelligens illud stare dici, ad quod acceditur; ait:

Stat sua cuique dies;

extremum diem stare dicens [12] quasi ad quem per omnes statur. idem poëta doctrina ac verecundia juxta nobilis, sciens Romanos veteres ad lunæ cursum & sequentes ad solis anni tempora digessisse,

[9] *Postquam in ternundino.* | Sic Stephanus. Alii *postquam trinundino*, quomodo & Ms. Alii *in trinundino*. Sed omnino recipiendum, quod quorundam margines habent, *postquam internundino*, vel *in internundino*. Gronov.

[10] *Est autem dies lustricus, quo infantes lustrantur & nomen accipiunt.* | *Lustricus dies*, *Nominalia* Tertulliano cap. 6. libro de Idololatria. Glossarium: *Nominalia* ὀνομαθεσία. Pont.

[11] *Homerus vester Mantuanus.* | In aliis fere omnibus, *noster*, est. Male. nam Eustathii verba sunt. *Idem.*

[12] *Quasi ad quem per omnes statur.* | Iidem, *eatur.* Idem.

utriusque sæculi opinioni reverentiam servans, inquit :

Vos [13] *quoque, labentem cœlo quæ ducitis annum*
Liber & alma Ceres :

tam lunam quam solem duces anni hac invocatione designans.

[13] *Vos quoque labentem*, &c | Augeo ex V. C. | ——*Vos ô clarissima mundi Lumina*, inquit, *labentem*, &c. *Meurs.*

CAP. XVII.

Omnes deos referri ad Solem. Et quod ex variis Apollinis ostendatur nominibus, ipsum eundem esse deum quem Solem dicimus.

HIC Avienus : Hoc equidem mecum multum ac frequenter agitavi, quid sit, quod solem modo Apollinem, modo Liberum, modo sub aliarum appellationum varietate veneremur. [1] Et quia

[1] *Et quia sacrorum omnium præsulem esse te, Vetti Prætextate, divina voluerunt.* | Huc spectat insignis Inscriptio, monente chartâ libro Scriverii hoc loco interjectâ. Quæ ita habet ;

AGORII

Vettio. Agorio. Prætextato. V. C. Pontifici. Vestæ. Pontifici. Soli. Quindecimviro. Auguri. Tauroboliato. Curiali. Neocoro. Hierofantæ. Patri. Sacrorum. Quæstori. Candidato. Pratori. Urbano. Correctori. Tusciæ. &. Umbriæ. Consulari. Lusitaniæ. Proconf. Achaiæ. Præfecto. Urbi. Praf. Præt. II. Italiæ. Et. Illyrici. Consuli. Designato.
Dedicata. Cal. Feb.
Dn. Fl. Valentiano. Aug. III.
Et. Eutropio. Conss.
Romæ, in hortis Matthæorum.

De Flaviano, qui unus ex collocutoribus, & ex proceribus Romanæ nobilitatis, ut apparet ex argumento operis Saturnaliorum lib. I. cap. I. egregium monumentum, hactenusque ineditum, in monte Cœlio Romæ effossum anno 1617. cum altero illo de Q. Aurelio Symmacho, subjiciam hîc opportune, annotatum in codicis sui prælimine à Scriverio nostro :

Virio. Nicomacho. Flaviano. V.C. Quæst. Prat. Pontific. Majori. Consulari. Siciliæ. Vicario. Africæ. Quæstori. Intra Palatium. præf. Prat. Iterum. Cos. Ord. Historico. Disertissimo. Q. Fabius. Memmius. Symmachus. V. C.
Prosocero. Optimo.

Vixisse autem hunc Flavianum, eodem Scriverio monente, sub Honorio & Theodosio, liquet ex Inscriptione, quæ est apud Gruterum pag. clxx. n. 5. De Vettio item Prætextato habetur Epigraphe pag. cccix. 2, 3, 4. item pag. cccx, I. & pag. ccclxxxvi, 3. Ex quibus omnibus abunde constare potest, quibus cum dipnosophistis virisque eo ævo clarissimis hæc Saturnaliorum Macrobii nostri sermocinatio sit habita celebrataque.

Cæterum de Cæcinâ Albino ex ejusdem annotatione, duas has Inscriptiones luculentas accipe.

1. *Ex basi marmoreâ grandi & perpulchrâ literâ literatâ ;*

SaLvis DD. NN. HonorIo. &. TheodosIo PP. FF. semper. Augg. Cæcina. Decius Acinatius. Albinus. V. C. Præf. Urbis Facto. à. se. adjeciT. ornaviT. dedicata. pridIe. nonas. novembreIs. rust..... iI...., linio. coS.

Habet Gruterus à Gutensteinio, qui ad marmor. Romæ descripsit, pag. cclxxxvi, 7.

2. *Similiter in basi marmoreâ grandi legitur Romæ.*

D φ D φ Fl. Arcadio. pIo. feLici vicTori. ac TriumFaTori. semper AuguuTo. Cæcina. Decius. ALbinus. V. C. præFecTus. urbi. Vice. sacra. judicans. devoTus. numini. majesTaTIque. ejus.

Vidit Smetius & Boissardus. ex quibus Gruterus pag. cclxxxvii, 2.

Atque hîc nota *Decium Albini filium* Macrobio laudatum lib. Saturn. I. c. II. Et vide, an cum Avieno Macrobiano & Poëta, idem sit, L. AUR. AVIANUS. SYMMACHUS. V. C. de quo præclare vet. Inscriptio Romæ sub Capitolio in basi statuæ, dedicatæ III. Cal. Maias Gratiano iv. & Merobaude coss. quam eorundem fide producit Gruterus pag. ccclxx, 3. *Pont.*

sacrorum

ſacrorum omnium præſulem eſſe te, Vetti Prætextate, divina voluerunt: perge, quæſo, rationem mihi tantæ ſub uno nomine in omnibus diverſitatis aperire. Tum Vettius, Cave æſtimes, mi Aviene, poëtarum gregem cum de dis fabulantur non ab adytis plerunque philoſophiæ ſemina mutuari. nam quod omnes pæne deos duntaxat qui ſub cælo ſunt ad ſolem referunt; non vana ſuperſtitio ſed ratio divina commendat. ſi enim ſol, ut veteribus placuit, dux & moderator eſt luminum reliquorum, & ſolus ſtellis errantibus præſtat; ipſarum vero ſtellarum curſus ordinem rerum humanarum, ut quibuſdam videtur, pro poteſtate diſponunt, vel, ut Plotino conſtat placuiſſe, ſignificant; neceſſe eſt ut ſolem qui moderatur noſtra moderantes omnium quæ circa nos geruntur fateamur auctorem. & ſicut Maro, cum de una Junone diceret, *quo numine læſo*, oſtendit unius dei effectus varios pro variis cenſendos eſſe numinibus: ita diverſæ virtutes ſolis nomina dis dederunt: unde ἓν τὸ πᾶν ſapientum principes prodiderunt. virtutem igitur ſolis, quæ divinationi curationique præeſt, Apollinem vocaverunt: quæ ſermonis auctor eſt, Mercurii nomen accepit. nam quia ſermo interpretatur cogitationes latentes, Ἑρμῆς ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν propria appellatione vocitatus eſt. virtus ſolis eſt, quæ fructibus, effectus ejuſdem eſt qui frugibus præeſt: & hinc natæ ſunt appellationes deorum, ſicut cæterorum, qui ad ſolem certa & arcana ratione referuntur. &, ne tanto ſecreto nuda præſtetur aſſertio, auctoritates veterum de ſingulis conſulamus. Apollinis nomen multiplici interpretatione ad ſolem refertur. cujus rei ordinem pergam pandere. Plato ſolem Ἀπόλλωνα cognominatum ſcribit, ἀπὸ τοῦ ἀεὶ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id eſt; à jactu radiorum: Chryſippus Apollinem ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φαύλων οὐσιῶν τοῦ πυρὸς ὄντα (prima enim nominis litera retinet ſignificationem negandi, ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ καὶ οὐχὶ πολλοί. nam & Latinitas eum, quia tantam claritudinem ſolis obtinuit, ſolem vocavit) Speuſippus, quod ex multis ignibus conſtet vis ejus, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς αὐτοῦ συνεστῶτος. Cleanthes: ὡς ἀπ᾽ ἄλλων καὶ ἄλλων τὰς ἀνατολὰς ποιουμένου, quod ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Appollinem nominatum ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν, id eſt, quia intra circuitum mundi, quem Græci πόλον appellant, impetu latus ad ortus refertur. alii cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολλύντα τὰ ζῶα. exanimat enim & perimit animantes, cum peſtem intemperie caloris immittit. ut Euripides in Phaëthonte:

Ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι᾽, ὥς μ᾽ ἀπώλεσας;
Ὅθεν σ᾽ Ἀπόλλων ἐμφανῶς κλήσει βροτός.

Item Archilochus;

Ἄναξ Ἄπολλον, καὶ σὺ, τοὺς μὲν αἰτίους
Πήμαινε, καὶ σφᾶς ὄλλυ᾽ ὥσπερ ὀλλύεις.

Deniqué

Denique inuſtos morbo Ἀπολλωνοβλήτους καὶ Ἡλιοβλήτους appellant. & quia ſimiles ſunt ſolis effectus lunæ in juvando nocendoque; ideo fœminas certis afflictas morbis Σεληνοβλήτους καὶ Ἀρτεμιδοβλήτους vocant. hinc eſt quod arcu & ſagittis Apollinis ſimulacra decorantur: ut per ſagittas intelligatur vis emiſſa radiorum. unde Homerus,

> Αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς,
> Βάλλ'.

Idem auctor eſt & publicæ ſoſpitatis, quam creditur ſol animantibus præſtare temperie. ſed quia perpetuam præſtat ſalubritatem & peſtilens ab ipſo caſus rarior eſt: ideo Apollinis ſimulacra manu dextra Gratias geſtant, arcum cum ſagittis ſiniſtra: quod ad noxam ſit pigrior; & ſalutem manus promptior largiatur. hinc eſt quod eidem attribuitur medendi poteſtas: quia temperatus ſolis calor morborum omnium fuga eſt. [2] nam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους Ἀπόλλωνα, tamquam Ἀπέλλωνα, cognominatum putant. Quæ ſententia Latinæ quoque nominis enuntiationi congruens fecit ne hujus dei nomen verteremus; ut Apollinem apellentem mala intelligas, quem Athenienſes ἀλεξίκακον appellant. & Lindii colunt Apollinem λοίμιον, hoc cognomine finita peſtilentia nuncupatum. eadem opinio ſoſpitalis & me dici dei in noſtris quoque ſacris fovetur. namque virgines Veſtales ita indigitant:

APOLLO. MEDICE. APOLLO. PÆAN. Cum ergo ſint hujuſce ſideris, id eſt, ſolis duo maximi effectus; alter quo calore temperato juvat mortalium vitam, alter quo jactu radiorum nonnumquam peſtiferum virus immittit: duo eademque cognomina circa ſingulos effectus propriis enuntiationibus ſignant, appellantes deũ ἰήιον atque παιᾶνα. quæ cognomina utrique effectui apta ſunt; ut ſit ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, à ſanando, & παιὰν, ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας: & rurſus ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἱέναι, ab immittendo, βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς, & παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν, à feriendo. obtinuit tamen ut cum ſanitatem dari ſibi precantur ἰὴ παιὰν per η literam enuntient, id eſt medere pæan. cum autem ἴε παιὰν per ε literam dicunt cum adſpiratione prioris literæ; ſignificant hoc dici in aliquem adverſa precatione, βάλλε παιὰν, id eſt, immitte feriendo. qua voce ferunt Latonam uſam cum Apollinem hortaretur impetum Pythonis inceſſere ſagittis. cujus rei naturalem rationem ſuo loco reddam. [3] Hanc vocem, id eſt, ἴε παιὰν, confirmaſſe fertur oraculum Delphicum Athenienſibus petentibus opem dei adverſus Amazonas Theſeo regnante. namque inituros bellum juſſit his ipſis verbis ſe-

[2] *Nam ὡς ἀπελαύνοντα, τὰς νόσους Ἀπόλλωνα, tamquam Ἀπέλλωνα cognominatum putant.* | Lego ex V. C. *nam tam ὡ ἀ. τ. ν,* ἀπολοῦντα *c. p.* Meurſ.

[3] *Hanc vocem, id eſt, ἴε παιὰν.* | Quatuor has poſtremas voces ut gloſſema ſubolentes inducere mavelim. *Id.* Quid differt hæc enuntiatio ab illâ præcedenti, *cum ergo ſint hujuſce ſideris, id eſt, ſolis* &c. Et tamen ex illa aliquid inducere mavelit vir doctus, hac non offenditur. Sed hæc vana faſtidia memini jam ſupra occucurriſſe. *Gronov.*

metipſum

metipſum auxiliatorem invocare hortarique. [4] Apollodorus in libro quartodecimo περὶ θεῶν, ἰήιον ſolem ſcribit ita appellari Apollinem ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν κόσμον ἵεσθαι καὶ ἰέναι; quod ſol per orbem impetu fertur. Sed Timotheus ita: σύ τ' ὦ τὸν ἀεὶ πόλον οὐράνιον λαμπραῖς ἀκτῖσιν ἥλιε βάλλων πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖς βέλος σᾶς ἀπὸ νευρᾶς ἰὴ παιάν. Eundem deum præſtantem ſalubribus cauſis οὔλιον appellant, id eſt, ſanitatis auctorem, ut ait Homerus:

Οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε.

[5] Meandrius ſcribit Mileſios Ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro ſalute ſua immolare. Pherecydes refert Theſea, cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, voviſſe pro ſalute atque reditu ſuo Ἀπόλλωνι οὐλίῳ καὶ Ἀρτέμιδι οὐλίᾳ. Nec mirum ſi gemini effectus variis nominibus celebrantur: cum alios quoque deos ex contrario in eadem re duplici cenſeri & poteſtate accipiamus & nomine; ut Neptunum, quem alias ἐνοσίχθονα, id eſt, terram moventem, alias ἀσφαλίωνα, id eſt, ſtabilientem vocant. item; Mercurius hominum mentes vel oculos & excitat & ſopit: ut ait poëta;

Εἵλετο δὲ ῥάβδον τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει.

unde & Apollinem, id eſt, Solem, modo ſoſpitatem modo peſtem ſignificantibus cognominibus adoramus: cum tamen peſtis quæ ab eo noxiis immittitur aperte hunc deum [6] bonis propugnare ſignificet. hinc eſt quod apud Pachynum Siciliæ promontorium Apollo Libyſtinus eximia religione celebratur. nam cum Libyci invaſuri Siciliam claſſem appuliſſent ad id promontorium: Apollo, qui ibi colitur invocatus ab incolis immiſſa hoſtibus peſte, & pæne cunctis ſubita morte interceptis, Libyſtinus cognominatus eſt. Noſtris quoque continetur annalibus ſimilis ejuſdem dei præſentiæ majeſtas. nam cum ludi Romæ Apollini celebrarentur, ex vaticinio Marcii vatis carmineque Sibyllino, repentino hoſtis adventu plebs ad arma excitata occurrit hoſti; eoque tempore nubes ſagittarum in adverſos viſa ferri & hoſtem fugavit & victores Romanos ad ſpectacula dei ſoſpitalis reduxit: hinc intelligitur prœlii cauſa, non peſtilentiæ, ſicut quidam æſtimant, ludos inſtitutos. Hæc eſt autem hujus æſtimationis ratio; quod tunc ſol ſuper ipſum noſtræ habitationis verticem fulget. nam cancer in æſtivo tropico eſt, in quo meante ſole, radii temperatam noſtram non eminus ſed ſuperne

4 *Apollodorus in libro* 14. *περὶ θεῶν.* | Obſerva, Lector, librum 14. Apollodori citari, cum hodie tres duntaxat circumferantur. Stephanus quoque in ἀρχαῖς 16. laudat. Harpocration in ἀποπομπαῖς 6. Meurſ.

5 *Meandrius ſcribit Mileſios Ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro ſalute ſuâ immolare.* | Emendo: *Leandrius ſ.* Meminerunt ejus multi. Arnobius lib. 6. *in Didymæo Mileſio Cleochum dicit habuiſſe ſuprema Leandrius.* Clemens Protrept. Λεάνδριος ἢ Κλέαρχον ἐν Μιλήτῳ τεθάφθαι ἐν τῷ Διδυμαίῳ φησίν. Diogenes Laertius lib. 1. Θάλητι ταῦτα δὴ ὁ Καλλίμαχος ἐν τοῖς ἰάμβοις ἄλλος ἱστορεῖ, παρὰ Λεανδρίου λαβὼν τοῦ Μιλησίου. Reſtitues etiam hujus nomen Etymologicographo in οὖλις, & Theodoreto, θεραπευτ. lib. 8. *Idem.*

6 *Bonis propugnare.* Id eſt, *pro bonis pugnare.* Pont. Infra cap. 20. *Ipſe creditur gigantes interemiſſe, cum cœlo propugnaret.* Gronov.

demiſſi

demissi rectis fulgoribus lustrant. unde æstimatum est à nonnullis, ad propitiandum tunc maxime deum caloris Apollinaribus litari. Sed invenio in literis hos ludos victoriæ non valetudinis causa, ut quidam annalium scriptores memorant, institutos. bello enim Punico hi ludi ex libris Sibyllinis primum sunt instituti suadente Cornelio Rufo decemviro, qui propterea Sibylla cognominatus est; & postea corrupto nomine primus Sylla cœpit vocitari. Fertur autem in carminibus Marcii vatis, cujus duo volumina illata sunt in senatum, inventum esse ita scriptum, HOSTEM. ROMANI. SI. EX. AGRO. EXPELLERE. VULTIS. VOMICAM. QUE. QUÆ. GENTIUM. VENIT. LONGE. [7] APOLLINI. CENSEO. VOVENDOS. LUDOS. QUI. QUOT. ANNIS. COMITER. FIANT. HIS. LUDIS. FACIENDIS. PRÆSIT. IS. PRÆTOR. QUI. JUS. POPULO. PLEBI. QUE. DABIT. SUMMUM. DECEMVIRI. GRÆCO. RITU. HOSTIIS. SACRA. FACIANT. HOC. SI. RECTE. FACIETIS. GAUDEBITIS. SEMPER. FIET. QUE. RES. PUBLICA. MELIOR. NAM. IS. DIVOS. EXSTINGUET. PERDVELLES. VESTROS. QUI. VESTROS. CAMPOS. PASCUNT. PLACIDE. Ex hoc carmine cum procurandi gratia dies unus rebus divinis impensus esset, postea senatus consultum factum uti Decemviri, quo magis instruerentur de ludis Apollini agendis reque divina recte facienda, libros Sibyllinos adirent. in quibus cum eadem reperta nuntiatum esset: censuerunt patres Apollini ludos vovendos faciendosque, inque eam rem duodecim milia æris prætori & duas hostias majores dari: decemvirisque præceptum est ut Græco ritu [8] hisce hostiis sacrum facerent Apollini bove aurato & capris duabus albis auratis, Latonæ bove fœmina aurata. ludos in circo populus coronatus spectare jussus. Hæc præcipue traditur origo ludorum Apollinarium. Nunc ex aliis quoque hujus dei nominibus eundem esse Apollinem & solem probemus. Loxias cognominatur ut ait Oenopides, ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινούμενος, id est, quod obliquum circulum ab occasu ad orientem pergit; aut, ut Cleanthes scribit ἐπειδὴ καθ' ἕλικας κινεῖται. λοξαὶ γάρ εἰσιν καὶ αὗται. quod flexuosum pergit iter ἢ ὅτι τὰς λοξὰς ἀκτῖνας ἵησιν ἐφ' ἡμᾶς βορείους ὄντας νότιος ὤν, vel quod transversos in nos à meridie immittit radios, cum simus ad ipsum septemtrionales. Delius cognominatur ἀπὸ τοῦ δῆλα καὶ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτὶ, quod illuminando omnia clara demonstret. φοῖβος appellatur, ut ait Cornificius, ἀπὸ τοῦ φοιτᾷν βίᾳ, quod vi fertur. plerique autem à specie & nitore Phœbum, id est, καθαρὸν καὶ λαμπρὸν dictum

7 *Apollini censeo vovendos ludos qui quotannis comiter fiant.* V. C. *Communiter.* Nec male. *Meurs.*

8 *Hisce hostiis sacrum facerent Apollini.* Scripto aberat, *sacrum*: benissime. Notum hoc Maronis: *Cum faciam vitula.* Et mirum quam affectet ejus ubique dictionem Macrobius. *Pont.*

putant, item Phaneta appellant ἀπὸ τοῦ φαίνειν: & Φαναῖον, ἐπειδὴ φαίνεται νέος, quia sol quotidie renovat sese. unde Virgilius: *Mane novum.* 9 Camerienses, qui sacram soli incolunt insulam, ἀειγενέτῃ Apollini immolant; 10 τῷ τὸν ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἥλιον ἀεὶ γεννᾶν, id est, quod semper exoriens gignitur, quódque ipse generat universa inseminando, fovendo, producendo, alendo, augendoque. Apollinis Lycii plures accipimus cognominis causas. Antipater Stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit, ἀπὸ τοῦ λευκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντος ἡλίου. Cleanthes Lycium Apollinem appellatum notat, quia veluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoque humorem eripit radiis. prisci Græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortus, λύκην appellaverunt, 11 ἀπὸ τοῦ λευκοῦ, id est temporis: hodieque lycophos cognominant. de quo tempore ita poëta scribit:

Ἦμος δ' οὔτ' ἄρπω ἠώς, ἔτι ἀμφιλύκη νύξ,

Idem Homerus.

Εὔχεο δ' Ἀπόλλωνι λυκηγενέϊ κλυτοτόξῳ.

quod significat, τῷ γεννῶντι τὴν λύκην, id est, qui generat exortu suo lucem. radiorum enim splendor propinquantem solem longe lateque præcedens, atque caliginem paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem. neque minus Romani ut pleraque alia ex Græco, ita lucem videntur à lyce figurasse. Annum quoque vetustissimi Græcorum 12 λυκάβαντα appellant, τὸν ἀπὸ τοῦ λύκου, id est, sole βαι·

9 *Camerienses, qui sacram soli incolunt insulam.* | Lego, *Camirenses*; ut paulo post Camirus una de tribus urbibus Rhodi, quæ soli sacra insula. Apud Theocritum quoque in epigrammatis ubi est:

Πείσανδρος ξυνέγραψεν οὐκ Καμείρου.

Emendant viri magni Καμείρου. ego Καμίρου. Neque in eo solum, sed & in Strabone: Κάμιρος enim urbis nomen, Κάμειρος autem conditoris. Pindarus Olympion Od. 7.

--- ὧν εἷς μὲν Κάμειρον
Πρεσβύτατον τ' Ἰά-
λυσον ἔτεκεν, Λίνδον τ'. ἀπάτερθε δ' ἔχον
Διὰ γαῖαν τρίχα δασ-
σάμενοι, πατρώϊαν
Ἀστέων μοῖραν. κέκληνται δέ σφιν ἕδραι.

Eustathius ad Dionysium: Καὶ Κάμιρος διὰ τοῦ ι γραφομένη, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ κυρίου. ὁ γὰρ Κάμειρος τὸ κύριον γράφεται διὰ τῆς διφθόγγου. *Meurs.*

10 Τῷ τὸν ἀεὶ γίγνεσθαι | Legendum τῷ τὸν ἥλιον ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾶν. *Pontan.* At quare ita? Non indigemus voce ἥλιον quia de eo solo agitur. Ms. & edd. constanter, τῷ τὸν αὐτὸν ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾶν, nisi quod Camerar. ante γίγνεσθαι etiam καὶ habet, & alia secundum ἀεὶ omittat. Sed illud omnino approbandum. *Gronov.*

11 Ἀπὸ τοῦ λευκοῦ, *id est temporis.* | Imo verius. *id est candore.* Pont. Certe verius τοῦ λευκοῦ redditur *candoris*, quam *temporis*: sed non verius est *candoris* quam *temporis* hoc loco scripsisse Macrobium. Frustra quoque alii, *id est, luce temporis*: aut λύκου, *id est temporis.* Tantum erroris dedit una vox male inculcata. Non enim interpretatus est τὸ λευκὸν Macrobius, sed scrisipt ἀπὸ: si τοῦ λευκοῦ. *id temporis hodieque* λυκόφως *cognominant.* Hoc acceptum referas licet ingenio illustris Grotii ad Aratea. *Id temporis*, ut *id noctis* cap. 21. lib. 1. in somn. Minutius Fælix. *nam id temporis post æstivam diem, in temperiem semet autumnitas dirigebat.* Arnobius lib. 5. *Qui illud temporis has partes incolebant terrigenæ.* Gronov.

12 Λυκάβαντα. | *Ælianus:* λέγουσι δὲ φίλον ἡλίῳ εἶναι αὐτὸν, καὶ διὰ ταῦτα εἰς τιμὴν τὴν τοῦ ζώου κεκλῆσθαι καὶ τὸν ἐνιαυτὸν λυκάβαντα εἰσὶν οἳ λέγουσι. χαίρειν δὲ αὐτῷ καὶ τὸν Ἀπόλλωνα λόγος. Id est: *Jam porro lycabanta iccirco annum nominari existimant, quod erga lupum Sol amorem habeat. Tum eo Apollinem delectari ajunt.* Glossarium, λυκοφῶς, *crepusculum, diluculum*, Proverbium Gallicum, *inter lupum & canem* ad hunc Glossarii locum pertinet. Proprie enim λυκοφῶς, *lupilux.* Pont.

νόμενον καὶ μετρέμενον. λύκον autem ſolem vocari etiam Lycopolitana Thebaidos civitas teſtimonio eſt : quæ pari religione Apollinem, itemque lupum, hoc eſt λύκον, colit, in utroque ſolem venerans; quod hoc animal rapit & conſumit omnia in modum ſolis, ac plurimum oculorum acie cernens tenebras noctis evincit. ipſos quoque λύκους ἀπὸ τῆς λύκης, id eſt, à prima luce appellatos quidam putant: quia hæ feræ maxime id tempus aptum rapiendo pecori obſervant, quod antelucanum poſt nocturnam famem ad paſtum ſtabulis expellitur. Apollinem πατρῷον cognominaverunt non propria gentis unius aut civitatis religione, ſed ut auctorem progenerandarum omnium rerum; quod ſol humoribus exſiccatis ad progenerandum omnibus præbuit cauſam, ut ait Orpheus:

Πατρὸς ἔχοντα νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν.

unde nos quoque Janum patrem vocamus Solem ſub hac appellatione venerantes. Νόμιον Ἀπόλλωνα cognominaverunt, non ex officio paſtorali, & fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora paviſſe; ſed quia ſol paſcit omnia quæ terra progenerat. unde non unius generis ſed omnium pecorum paſtor canitur. ut apud Homerum Neptuno dicente:

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες.

Atque idem apud eundem poëtam equarum paſtor ſignificatur, ut ait:

Τὰς ἐν Πιερίῃ θρέψ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων,
Ἄμφω θηλείας, φόβον Ἄρηος φορεούσας.

[13] præterea ædes, ut ovium paſtoris, ſunt apud Camirenſes, ἐπιμηλίου, apud Naxios ποιμνίου: itemque deus ἀρνοκόμης colitur, & apud Lesbios ναπαῖος. & multa ſunt cognomina per diverſas civitates ad dei paſtoris officium tendentia. quapropter univerſi pecoris antiſtes & vere paſtor agnoſcitur. Apollo ἐλελεὺς appellatur, ἀπὸ τοῦ ἐλίττεσθαι περὶ τὴν γῆν, quod æterno circa terram meatu veluti volvi videtur: ut ait Euripides;

Ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα.

ἢ ὅτι συναλισθέντος πολλοῦ πυρὸς περιπολεῖ: ut ait Empedocles;

Οὕνεκ' ἀναλισθεὶς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει,

ὑπὸ τ' ἄλλων ἀπὸ τοῦ συναλίσκειν καὶ συναθροίζειν τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἀνατείλῃ, quod exoriens homines conducit in cœtum. Apollo chryſocomes cognominatur, à fulgore radiorum, quas vocant comas aureas ſolis. [14] unde & ἀκερσεκόμης, [15] quod numquam radii poſſunt à fonte lucis avelli: item argyrotoxus; quod enaſcens per ſummum orbis ambitum velut arcus quidam figuratur alba & argentea ſpecie; ex quo arcu radii in modum emicant ſagittarum.

[13] *Præterea ædes, ut ovium paſtoris, ſunt apud Camirenſes* ἐπὶ μηλίου. | Scribo, ἐπιμηλίου. Meurſ.

[14] *Unde & ἀκερσεκόμης.* | Alias ἀκειρεκόμης. Utrumque rectum. Homerus εἰς Ἀπόλλωνα:

Ὣς εἰπὼν ἐβίβασκεν ἀπὸ χθονὸς εὐρυοδείης
Φοῖβος ἀκερσεκόμης. Pont.

[15] *Quod numquam radii poſſunt à fronte lucis avelli.* | Nihil certius quam reſcribendum, *à fonte lucis*, & ita nunc reponi curavimus. *Idem.*

Smyntheus cognominatur; ὅτι ζέων θεῖ; quia fervens currit: καρνεῖος, ὅτι καιόμενος ὁρᾶται νέος: vel quod, cum omnia ardentia consumantur, hic suo calore candens semper novus constat. item, Ἀπόλλων [16] σκιάλλιος ὅτι τὰς κινήσεις ἀλλοίας ποιεῖ, semper nobis ab austro currens, θυμβραῖος Ἀπόλλων, ὁ τοὺς ὄμβρους θεὶς, quod est deus imbricitor. Ἀπόλλων φιλήσιος, quod lumen ejus exoriens amabile amicissima veneratione consalutamus. Ἀπόλλων πύθιος οὐκ ἀπὸ τῆς πεύσεως, id est, non à consultatione oraculorum dictus à physicis æstimatur: sed ἀπὸ τοῦ πύθειν, id est, σήπειν, quod numquam sine vi caloris efficitur. hinc ergo πύθιον dictum æstimant: licet hoc nomen ex nece draconis inditum deo Græci fabulentur. quæ tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani. quod apparebit si percurratur ordo, qui de Apolline nascente narratur, sicut paulo superius enarraturum me esse promisi. Latonæ Apollinem Dianamque parituræ Juno dicitur obstitisse, [17] sed, ubi quandoque partus effusus est, draconem ferunt qui πύθων vocitabatur invasisse cunas deorum; Apollinemque in prima infantia sagittis beluam confecisse. quod ita intelligendum naturalis ratio demonstrat. namque post chaos ubi primum cœpit confusa deformitas, in rerum formas & in elementa nitescere, terraque adhuc humida substantia molli atque instabili sede nutaret, convalescente paulatim æthereo calore, atque inde seminibus in eam igneis defluentibus hæc sidera edita esse creduntur, & solem quidem maxima vi caloris in superna raptum; [18] lunam vero humidiore & velut fœmineo sexu naturali quodam pressam tepore inferiora tenuisse tamquam ille magis substantia patris constet, hæc matris. siquidem Latonam physici volunt terram videri; cui diu intervenit Juno ne numina quæ diximus ederentur; hoc est, aër qui tunc humidus adhuc gravisque obstabat ætheri ne fulgor luminum [19] per humosi aëris densitatem tamquam è cujusdam partus progressione

[16] Σκιάλλιος ὅτι τὰς κινήσεις | Non video, quid hic faciant istæ κινήσεις. Nec tamen variant editiones, nisi quod alicubi κινήθεις, alicubi κινήσει. Forte fuit: ὅτι τὰς σκίας ἀλλοίας ποιεῖ. Nempe quia ipse ab austro nobis currit, facit, ut umbræ in aliam & diversam partem, hoc est, septentrionem jaciantur. Intelliges autem hoc ex Macrobii doctrina, quâ docuit impossibile esse umbram cujuslibet corporis circa nostram habitationem in austrum cadere posse, quia semper in adversam soli partem umbra jactatur, & omne iter Solis in nostro meridie est. lib. 1. in somn. cap. 7. *Gronov.*

[17] *Sed, ubi quandoque partus effusus est.* | Lego *esset.* Meurs.

[18] *Lunam vero humidiori & velut fœmineo sexu.* | Adumbratus quodammodo locus de Apuleio. Ait is Milesii sermonis undecimo: *Ista luce fœminea collustrans cuncta mœnia: & nudis ignibus nutriens læta semina.* Nisi quod Lucii hisce verbis non elucet, quod notat in hoc astro signanter Macrobius, *humidiori sexu.* Mea sententia levis corruptelæ nubes Apuleium involvit, quam levi motu discutio; *uvidis ignibus. Uvidos ignes* plane ex sensu Caldæorum qui nutrientem illam lunæ virtutem humectantem vaporem appellant. Juvat in commentariis Beroaldus qui in quibusdam libris legisse ait, *udis.* Sed Plauti sui voce *uvidis* indubie usus fuerat Lucius, quæ ob insolentiam degenerarit tandem in *nudis.* Hoc facile & vere suspicor, solum miror Beroaldi monitum non sequi potuisse Apulei editores. *Pont.*

[19] *Per humosi aëris densitatem.* | *Humoris aërii,* libri veteres. *Idem.*

fulgeret.

fulgeret. ſed divinæ providentiæ vicit inſtantia, quæ creditur juviſſe partum; ideo in inſula Delo, ad confirmandam fidem fabulæ, ædes providentiæ, quam ναὸν προνοίας Ἀθηνᾶς appellant, apta religione celebratur. propterea in inſula dicuntur nati, quod ex mari nobis oriri videntur. hæc inſula ideo Delos vocatur; quia ortus & quaſi partus luminum omnia facit δῆλα, id eſt, aperta clareſcere. Hæc eſt autem de nece draconis ratio naturalis, ut ſcribit Antipater Stoicus. nam terræ adhuc humidæ exhalatio meando in ſupera volubili impetu, atque inde ſeſe, poſtquam calefacta eſt, inſtar ſerpentis mortiferi in infera revolvendo corrumpebat omnia vi putredinis, quæ non niſi ex calore & humore generatur; ipſumque ſolem denſitate caliginis obtegendo, videbatur quodammodo lumen ejus eximere. ſed divino fervore radiorum tandem velut ſagittis incidentibus extenuata, exſiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. Eſt & alia ratio draconis perempti. nam ſolis meatus, licet ab ecliptica linea numquam recedat, ſurſum tamen ac deorſum ventorum vices certa deflexione variando, iter ſuum velut flexum draconis involvit. unde Euripides;

> Πυριγενὴς δὲ δράκων ὁδὸν ἡγεῖται [τῶν] τετραμόρφοις
> Ὥραις ζευγνὺς ἁρμονίᾳ πολύκαρπον ὄχημα.

ſub hac ergo appellatione cæleſtis itineris ſol cum confeciſſet ſuum curſum, draconem confeciſſe dicebatur. inde fabula exorta eſt de ſerpentis nece. Sagittarum autem nomine non niſi radiorum jactus oſtenditur. qui tunc longiſſimi intelliguntur, quo tempore altiſſimus ſol diebus longiſſimis ſolſtitio æſtivo conficit annuum curſum. inde ἑκηβόλος & ἑκατηβόλος dictus ἕκαθεν τὰς ἀκτῖνας βάλλων, è longiſſimo altiſſimoque radios in terram uſque demittens. De Pythii cognomine ſufficere iſta poſſent; ni hæc quoque ſe ratio ejuſdem appellationis ingereret. cum enim ſol in ſigno cancri æſtivum ſolſtitium facit in quo eſt longiſſimi diei terminus, & inde retrogreſſum agit ad diminutionem dierum, Pythius eo tempore appellatur, ὡς πύματον θέων, ὅ ἐστι τὸν τελευταῖον δρόμον τρέχων. Idem ei nomen convenit & cum capricornum rurſus ingrediens ultimum breviſſimi diei curſum intelligitur peregiſſe, & ideo in alterutro ſignorum peracto annuo ſpatio draconem Apollo, id eſt, flexuoſum iter ſuum, ibi confeciſſe memoratur. hanc opinionem Cornificius in etymis retulit. Ideo autem his duobus ſignis, quæ portæ ſolis vocantur, [20] cancro & capricorno hæc omnia contigerunt; quod cancer animal retro atque oblique cedit, eademque ratione ſol in eo ſigno obliquum, ut ſolet, incipit agere retrogreſſum. capræ vero conſuetudo hæc in paſtu videtur,

[20] *Cancro & capricorno hæc omnia contigerunt.* | *Hæc nomina* ex iiſdem. *Id.*

ut ſemper altum paſcendo petat. ſed & ſol in capricorno incipit ab imis in alta remeare. Ἀπόλλωνα διδυμαῖον vocant, [21] quod geminam ſpeciem ſui numinis præfert ipſe illuminando formandoque lunam. etenim ex uno fonte lucis gemino ſidere ſpatia diei & noctis illuſtrant. unde & Romani ſolem ſub nomine & ſpecie Jani, Didymæi Apollinis appellatione venerantur. [22] Ἀπόλλωνα δήλφιον vocant; quod quæ obſcura ſunt claritudine lucis oſtendit, ἀπὸ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ; aut, ut Numenio placet, quaſi unum & ſolum. ait enim priſca Græcorum lingua δήλφον unum vocari. *unde & frater*, inquit, *ἀδελφὸς dicitur*, *quaſi jam non unus*. Hierapolitani præterea, qui ſunt gentis Aſſyriorum, omnes ſolis effectus atque virtutes ad unius ſimulacri barbati ſpeciem redigunt; eundemque Apollinem appellant. hujus facies prolixa in acutum barba figurata eſt, eminente ſuper caput calatho. ſimulacrum thorace munitum eſt. dextera erectam tenet haſtam ſuperſtante Victoriæ vulgo ſigno: ſiniſtra floris porrigit ſpeciem: ſummiſque ab humeris gorgoneum velamentum redimitum anguibus tegit ſcapulas. [23] aquilæ propter exprimunt inſtar volatus: ante pedes imago fœminea eſt; cujus dextera lævaque ſunt ſigna fœminarum. ea cingit flexuoſo volumine draco. radios in terram ſuperne jaci barba demiſſa ſignificat. calathus aureus ſurgens in altum monſtrat ætheris ſummam; unde ſolis creditur eſſe ſubſtantia. ha-

[21] *Quod geminam ſpeciem ſui numinis præfert.* | Monuerunt amici de conjectura ſummæ ſpei adoleſcentis Hugeiani Grotii. Reſcribendum videlicet hic *numinis* in *luminis*. Et placuit placetque ſerio: moneoque inſuper, interpretem Statii veterem, Lutatium ſimiliter emaculandum, ubi vulgatur: *Hoc vultu fingitur* (Sol nimirum) *vel quod hic Deus cæteros ſui nominis & potentiæ impetu excellat ut inter reliquas feras Leo. Luminis* enim *impetus* recte dicetur: at *nominis*, vel etiam *numinis*, quomodo pote? Extat ſub finem libri ſecundi Thebaidos. *Idem.*

[22] Ἀπόλλωνα δέλφιον *vocant, quod quæ obſcura ſunt claritudine lucis oſtendit.* | Videatur etiam alluſiſſe Poëta illo verſu,

--- αὐτὰρ ὁ βωμὸς
Αὐτὸς δέλφειος, καὶ ἐπόψιος ἔσσεται αἰεί.
--- *Sed ara*
Ipſa Delphia, & viſenda erit ſemper.

Exſtat hymno εἰς Ἀπόλλωνα. Idem.

[23] *Aquilæ propter exprimunt inſtar volatum* | Habes ſententiam fors & verba, ſi legas: *Aquilas propter exprimunt inſtar volantus.* Nam de pluribus aquilis non una ſolum agi, ex ſequentibus liquet. Locuto fere par libro 7. cap. 15. *Duas eſſe fiſtulas inſtar canalium.* Porro, *propter exprimunt*, *eſt*, *juxta exp.* quod ſciunt quibus linguæ Latiæ vel minimus ſenſus. *Pont.*

Aquilæ propter exprimunt inſtar volatus. | Ita etiam in V. C. eſt. Reſtituo tranſpoſitis leviter vocibus: *aquilæ inſtar exprimunt propter v.* Eſt autem *Inſtar* hoc loco idem quod effigies & figura. Auſonius in Parentalibus:

Voce ciere animas funeris inſtar habet.

Agellius lib. 2. cap. 6. *Inculpatus autem inſtar eſt inculpatæ virtutis.* Apuleius Florid. 11. *Pſittacus indiæ avis eſt: inſtar illi minimo minus quam columbarum.* Pro formâ poſuit Virgil. Æneid. 6. extremo:

--- *quantum inſtar in ipſo.*

Pro effigie & ſimulacro Macrobius hîc, & Suetonius in Julio Cæſare: *Cujus iam etiam inſtar pro æde Veneris genetricis poſtea dedicavit.* Meurſ. Recte pontanus accepit τὸ *propter*; recte quoque Meurſius τὸ *inſtar*. Sed utriuſque mutatio corrumpit potius quam emendat vulgatam lectionem, qua nihil clarius, integrius, ſincerius: *Gron.*

ſtæ atque loricæ argumento imago adjungitur Martis; quem eundem ac ſolem eſſe procedens ſermo patefaciet. Victoria teſtatur cuncta ſummitti hujus ſideris poteſtati. floris ſpecies florem rerum proteſtatur, quas hic Deus inſeminat, progenerat, fovet, nutrit, maturatque. ſpecies fœminea terræ imago eſt, quam ſol deſuper illuſtrat. ſigna duo æque fœminea quibus ambitur, hylen naturamque ſignificant conſamulantes: & draconis effigies flexuoſum iter ſideris monſtrat. aquilæ propter altiſſimam velocitatem volatus, altitudinem ſolis oſtendunt. addita eſt gorgonea veſtis, quod Minerva quam hujus præſidem accipimus, ſolis virtus ſit: ſicut & Porphyrius teſtatur Minervam eſſe virtutem ſolis, quæ humanis mentibus prudentiam ſubminiſtrat. nam ideo hæc dea [24] Jovis capite prognata memoratur, id eſt, de ſumma ætheris parte edita, unde origo ſolis eſt.

[24] *Jovis capite prognata memoratur, id eſt de ſumma ætheris parte*] Arnobius doctiſſime: *Eandem hanc alii æthercam verticem & ſummitatis ipſius eſſe ſummam dixerunt. Memoriam nonnulli, unde ipſum nomen Minerva quaſi quadam Meminerva formatum eſt.* Pon.

CAP. XVIII.

Liberum quoque patrem, eum ipſum eſſe deum quem Solem.

HÆC, quæ de Apolline diximus, poſſunt etiam de Libero patre dicta æſtimari. nam Ariſtoteles, qui theologumena ſcripſit, Apollinem & Liberum patrem unum eundemque deum eſſe, cum multis argumentis aſſerat, etiam apud Ligyreos ait in Thracia eſſe adytum Libero conſecratum,ex quo redduntur oracula.ſed in hoc adyto vaticinaturi plurimo mero ſumpto, uti apud Clarium aqua potata, effantur oracula. apud Lacedæmonios etiam in ſacris, [1] quæ Apollini celebrant Hyacinthia vocantes, hedera coronantur Bacchico ritu. item Bœotii Parnaſum montem Apollini ſacratum eſſe memorantes, ſimul tamen in eodem & oraculum Delphicum & ſpeluncas Bacchicas uni deo conſecratas colunt. unde & Apollini & Libero patri in eodem monte res divina celebratur. Quod cum & Varro & Granius Flaccus affirment, [2] etiam [3] Euripides his docet,

[1] *Quæ Apollini celebrant, Hyacinthia vocantes*] Juvenalis: *Facit hoc illos hyacinthos* quo modo & *hyacinthina læna* apud Perſium, ni fallor, legi; & apud Divum Hieronymum, levi item diſcrimine *Hyacinthina ſacra*, non *hyacintha*. Vid. lib. 1. adverſus Jovinianum. *Pont.*

[2] *Etiam Euripides his docet* Διόνυσος θύρσοισι] Verſus illi in Ariſtophanis Ranis ſunt. Act. 5. Sc. 1. Tu videto. *Idem.*

[3] *Euripides*] Macrob. aut prorſus in hujus loci citatione hallucinatur: eſt enim ſumtus ex Ariſtophanis Ranis; aut quia inibi Euripides hæc introducitur ad Dionyſium dicens, iſte tanquam ab Euripide dicta intelligi voluit. Anonymus ad editionem Stoerii.

[4]Διόνυσος ὃς θύρσοισι καὶ νεβρῶν δοραῖς
Καθαπτὸς, ἐν πεύκαισι παρνασὸν κάτα πηδᾷ χορεύων.

In hoc monte Parnaſo Bacchanalia alternis annis aguntur: ubi & Satyrorum, ut affirmant, frequens cernitur cœtus, & plerumque voces propriæ eorum exaudiuntur: itemque cymbalorum crepitus ad aures hominum ſæpe perveniunt. &, ne quis opinetur diverſis dis Parnaſum montem dicatum, idem Euripides in Licymnio Apollinem Liberumque unum eundemque deum eſſe ſignificans ſcribit,

Δέσποτα φιλόδαφνε, Βάκχε [5]Παιὰν, Ἀπόλλον, εὔλυρε.

ad eandem ſententiam Æſchylus:

Ὁ κισσεὺς Ἀπόλλων, [6]ὁ καβαῖος, ὁ μάντις.

ſed licet illo prius aſſerto eundem eſſe Apollinem ac ſolem, edoctoque poſtea ipſum eſſe Liberum patrem qui Apollo eſt, nulla ex his dubitatio ſit ſolem ac Liberum patrem ejuſdem numinis habendum: abſolute tamen hoc argumentis liquidioribus adſtruetur. in ſacris enim hæc religioſi arcani obſervatio tenetur, ut ſol, cum in ſupero, id eſt, in diurno hemiſphærio eſt; Apollo vocitetur: cum in infero, id eſt nocturno, Dionyſius, qui eſt Liber pater, habeatur. item Liberi patris ſimulachra partim puerili ætate partim juvenili fingunt, [7]præterea barbata ſpecie, ſenili quoque uti Græci ejus [8]quem Baſſarea, item quem Briſea appellant, & ut in Campania Neapolitani celebrant Hebona cognominantes. Hæ autem ætatum diverſitates ad ſolem referuntur, ut parvulus videatur hiemali ſolſtitio, qualem Ægyptii proferunt ex adyto die certa; quod tunc breviſſimo die veluti parvus & infans videatur: exinde autem procedentibus augmentis æquinoctio vernali ſimiliter atque adoleſcentis adipiſcitur vires, figuraque juvenis ornatur; poſtea ſtatuitur ejus ætas pleniſſima effigie barbæ ſolſtitio æſtivo; quo tempore ſummum ſui conſequitur augmentum. exinde per diminutiones dierum veluti ſeneſcenti quar-

[4] Διόνυσος θύρσοισι | Vapulat hoc loco ab anonymo infelix Macrobius, vindice adhuc deſtitutus: nec pati poteſt Pontanus, quin hos verſus in Ariſtophane lectorem videri jubeat. Ne nos quidem alio te mittere poſſumus cum dolore & damno noſtro; ſed potuerunt olim: nam teſtatur Ariſtophanis ſcholiaſtes in principio Hypſipyles ea fuiſſe. Idem monuit doctiſſimus Leopardus lib. 5. Emend. cap. 12. Quo ineptior vir ille ignotus quiſquis eſt, qui Macrobium hallucinationis accuſat, quam ipſe miſer incurrit. Sed & cum legeretur Διόνυσος θυρσοῖς vel θύρσαις, monuit idem egregius vir reponendum Διόνυσος ὃς θύρσοισι, & impetravit id à Camerario, aliiſque qui attenti fuerunt. Solus Stephanus cum Pontano ne non ubique eoſdem poſſes cognoſcere, metro jacturam inferre omiſſa vocula ὃς maluerunt. Nos Leopardum, id eſt hoc quidem loco, ipſum veritatis arcanum merito ſecuti ſumus. *Gronov.*

[5] Παιὰν, Ἀπόλλων, εὔλυρε | Lego, Ἄπολλον quinto caſu. *Meurſ.*

[6] Ὁ καβαῖος, ὁ μάντις | Lego, ὁ καὶ βάκχος, ὁ μ. Idem.

[7] *Præterea barbatâ ſpecie, ſenili quoque* | Legendum *ſenilique ore*, pro, *ſenili quoque*. Pontan.

[8] *Quem Baccapea, item quem Briſſea appellant* | Monſtra verborum! Reſtituo, *q. Baſſarea, i. q. Bryſea ap.* Nota nimis Βασσαρεὺς & Βρυσεὺς Bacchi cognomenta. Jam, ut obiter hoc dicam, quod ait Macrobius Liberi ſimulacra alia eſſe puerili, alia virili, alia ſenili ſpecie, cur id factitatum docet Ulpianus ad Oration. κατὰ μειδίου ἐκ πάσης ἡλικίας ἠγωνίζοντο χοροὶ τοῦ Διονύσου. διότι καὶ πᾶν σχῆμα αὐτοῦ περιτιθέασι. καὶ γὰρ παῖδα, καὶ πρεσβύτην, καὶ ἄνδρα γράφουσιν αὐτόν. Macrobius phyſicam rationem reddit. *Meurſ.*

ta forma deus figuratur. Item in Thracia eundem haberi ſolem atque Liberum accipimus; [9] quem illi [10] Sebadium nuncupantes, magnifica religione celebrant, ut Alexander ſcribit: eique deo in colle Zilmiſſo ædes dicata eſt ſpecie rotunda; cujus medium interpatet tectum. rotunditas ædis monſtrat hujuſce ſideris ſpeciem: ſummoque tecto lumen admittitur, ut appareat ſolem cuncta vertice ſummo luſtrare lucis emiſſu, & quia oriente eo univerſa pateſiunt. Orpheus quoque ſolem volens intelligi ait inter cætera:

Τήκων αἰθέρα δῖον, ἀκίνητον πρὶν ἐόντα.
[11] Ἐξανέφηνε θεοῖσιν ὥραν κάλλιστον ἰδέσθαι,
Ὃν δὴ νῦν καλέουσι φάνητά τε καὶ Διόνυσον,
Εὐβουλῆά τ' ἄνακτα, καὶ ἀνταύγην ἀείδηλον.
Ἄλλοι δ' ἄλλο καλοῦσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
Πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, Διόνυσος δ' ἐπεκλήθη,
Οὕνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν ὄλυμπον,
Ἀλλαχθεὶς δ' ὄνομ' ἔσχε προσωνυμίας πρὸς ἕκαστον
Παντοδαπὰς κατὰ καιρὸν, ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

phaneta dixit ſolem ἀπὸ τοῦ φωτὸς καὶ φανεροῦ, id eſt, à lumine atque illuminatione, quia cunctis viſitur cuncta conſpiciens Dionyſos, ut ipſe vates ait, ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι, id eſt, quod circumferatur in ambitum. unde Cleanthes ita cognominatum ſcribit ἀπὸ τοῦ διανύσαι, quia quotidiano impetu ab oriente ad occaſum diem noctemque faciendo, cœli conficit curſum. phyſici Διόνυσον, Διὸς νοῦν, quia ſolem, mundi mentem eſſe dixerunt. mundus autem vocatur cœlum, quod appellant Jovem. unde Aratus de cælo dicturus ait:

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα.

Liber à Romànis appellatur; quod liber & vagus eſt, [12] ut ait Nævius:

Hac qua ſol vagus igneas habenas
Immittit propius, jugatque terræ.

idem [13] verſus Orphici εὐβουλῆα vocantes boni conſilii hunc deum præſtitem monſtrant. nam, ſi conceptu mentis conſilia naſcuntur; mundi autem mentem ſolem eſſe opinantur auctores, à quo in ho-

9 *Quem illi Sebadium nuncupantes* | Lego *Sabazium.* Euſtathius ad Dionyſium: ἦσαν δὲ καὶ ἔθνος θρακικὸν Σάβαι, ὅπερ τοὺς βάκχους δηλοῖ φρυγία διαλέκτῳ. ἐξ οὗ καὶ ὁ Διόνυσος ἔοικε Σαβάζιος λέγεσθαι, διὸ καὶ βάκχος ὁ αὐτός. Idem.

10 *Sebadium nuncupantes* | Ex veteribus lapidum monumentis ſcribendum, *Sabazium* Inſcriptio marmoris candidiſſimi Romæ:

L. Nunnius. Alexander.
Donum. Dedit. Jovi. Sabazio.

Et ſic in aliis. Vide Inſcriptionem ipſam p. 22. num. 5. & aliam num. 4. *Scriver.*

11 Ἐξανέφηνε θεοῖσιν ὡρὰν | Labat verſus. Editio anni 1607. θεοῖσιν ὀρᾶν. Sed ſequitur ἰδέσθαι. Melius Camerarius & Veſalienſis, θεοῖς ὥραν. Intellige venuſtatem ſuam. Κάλλιστον, ſive adjectivum velis fœmineo genere, quod jus in pleriſque ſic terminatis ſibi dant Attici, ſive adverbium, parum intereſt. *Gronov.*

12 *Ut ait Nævius* | Falſo hic *Nævium* citari pro *Lævio* ait Joſ. Scaliger cap. 27. lib. 2. Lectionum Auſonianorum. *Pont.*

13 *Verſus Orphici* | Plurimi exhibent *Orphei*, non male. Ms. & editus anno 1500 *Orpheici.* Alterum utrum proculdubio reponendum, niſi malis *Orphaici*, ut I ſomn. 12 *Ipſum autem Liberum patrem Orphaici* νοῦν ὑλικὸν *ſuſpicantur intelligi.* Gron.

mines

mines manat intelligendi principium: merito boni consilii solem antistitem crediderunt. Solem Liberum esse manifeste pronuntiat Orpheus hoc versu:

Ἥλιος ὃν Διόνυσον ἐπίκλησιν καλέουσιν.

& is quidem versus absolutior. ille vero ejusdem vatis operosior;

Εἷς Ζεύς, εἷς Ἀΐδης, εἷς Ἥλιος, εἷς Διόνυσος.

hujus versus auctoritas fundatur oraculo Apollinis Clarii; in quo aliud quoque nomen Soli adjicitur, qui in isdem sacris versibus inter cætera vocatur ἰάω. nam consultus Apollo Clarius [14] quis deorum habendus sit, qui vocatur ἰάω ita effatus est:

Ὄργια μὲν δεδαῶτας ἐχρῆν νηπενθέα κεύθειν.
Εν δ' ἀπάτῃ παύρῃ σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνός.
Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν ἰάω,
Χείματι μὲν τ' ἀΐδην, δία δ' εἴαρος ἀρχομένοιο,
Ἡέλιον δὲ θέρευς μετοπώρου δ' ἁβρὸν ἰάω.

Hujus oraculi vim numinis nominisque interpretationem, qua Liber pater & Sol ἰάω significatur, exsecutus est Cornelius Labeo in libro cui titulus est, *De oraculo Apollinis Clarii*. Item Orpheus, Liberum atque Solem unum esse deum eundemque demonstrans, de ornatu vestituque ejus in sacris Liberalibus ita scribit:

Ταῦτά γε πάντα τελεῖν ἱερᾷ σκευῇ πυκάσαντα
Σῶμα θεοῦ πλάττειν ἐριαυγοῦς ἠελίοιο.
Πρῶτα μὲν ἀργυφέαις ἐναλίγκιον ἀκτίνεσσιν
Πέπλον φοινίκεον πυρὶ εἴκελον ἀμφιβαλέσθαι:
Αὐτὰρ ὕπερθε νεβροῖο παναιόλου εὐρὺ καθάψαι
Δέρμα πολύστικτον θηρὸς κατὰ δεξιὸν ὦμον,
Ἄστρων δαιδαλέων μίμημ' ἱεροῦ τε πόλοιο,
Εἶτα δ' ὕπερθε νεβρῆς χρύσεον ζωστῆρα βαλέσθαι
Παμφανόωντα πέριξ στέρνων φορέειν μέγα σῆμα
Εὐθὺς ὅτ' ἐκ περάτων γαίης φαέθων ἀνορούσων
Χρυσείαις ἀκτῖσι βάλῃ ῥόον ὠκεανοῖο,
Αὐγὴ δ' ἄσπετος ᾖ, ἀνὰ δὲ δρόσῳ ἀμφιμιγεῖσα
Μαρμαίρῃ δίνῃσιν ἑλισσομένη κατὰ κύκλον,
Πρόσθε θεοῦ· ζώνη δ' ἄρ' ὑπὸ στέρνων ἀμετρήτων
Φαίνετ' ἄρ' ὠκεανοῦ κύκλος, μέγα θαῦμ' ἐσιδέσθαι.

Hinc & Virgilius sciens Liberum patrem Solem esse & Cererem Lunam, qui pariter fertilitatibus glebæ & maturandis frugibus vel nocturno temperamento vel diurno calore moderantur,

14 *Quis deorum habendus sit, qui vocatur* Ἰάω, *ita effatus, est, &c.* | Diodorus Siculus histor. lib. 1. ubi verba facit de legumlatoribus antiquis, qui simularunt se Deorum munere acceptas leges popularibus suis constituisse, hæc confestim subjicit: *Apud Judæos Moses finxit deum illum, qui* Ἰάω *cognominatur, leges ipsi tradidisse*. Hæc ille. Unde ut & ex loco & verbis Apollinis à Macrobio jam citatis liquere potest, summum illud numen, quod *Jehovam* SS. Scripturæ appellant, etiam ethnicis ac præsertim Græcis non fuisse incognitum. Vide item N. Fulleri Miscell. Sacra cap. 6. lib. 2. & lib. 4. cap. 14. *Pont.*

Vestro

——— *Vestro*, ait, *si munere Tellus*
Chaoniam pingui glandem mutavit arista.

Solem vero terrenæ esse fœcunditatis auctorem idem poëta profano mox docuit exemplo, cum ait:

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros.

& reliqua. Si enim hominum commento ignis adhibitus multiplex præstat auxilium: quid adscribendum est ætherio solis calori?

CAP. XIX.

Ne Martis quidem aut Mercurii aliud esse numen quam Solem.

QUÆ de Libero patre dicta sunt hæc Martem eundem ac solem esse demonstrant. siquidem plerique Liberum cum Marte conjungunt, unum deum esse monstrantes. unde Bacchus ἐνυάλιος cognominatur; quod est inter propria Martis nomina. colitur etiam apud Lacedæmonios simulacrum Liberi patris hasta insigne non thyrso. sed & cum thyrsum tenet, quid aliud quam latens telum gerit, cujus mucro hedera lambente protegitur? quod ostendit vinculo quodam patientiæ obligandos impetus belli. habet enim hedera vinciendi obligandique naturam; nec non & calor vini, cujus Liber pater auctor est, sæpe homines ad furorem bellicum usque propellit. igitur propter cognatum utriusque effectus calorem Martem ac Liberum unum eundemque deum esse voluerunt. certe Romani utrumque patris appellatione venerantur, alterum Liberum patrem, alterum Marspitrem, id est, Martem patrem cognominantes. hinc etiam Liber pater bellorum potens probatur; quod eum primum ediderunt auctorem triumphi. Cum igitur Liber pater idem ac Sol sit, Mars vero idem ac Liber pater: Martem Solem esse quis dubitet? Accitani etiam Hispana gens, simulacrum Martis radiis ornatum maxima religione celebrant Neton vocantes. & certe ratio naturalis exigit ut Di caloris cœlestis parentes magis nominibus quam re substantiaque divisi sint. fervorem autem, quo animus excandescit excitaturque aliâs ad iram, aliâs ad virtutes, nonnumquam ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominaverunt. cujus vim poëta exprimendo & similitudini ignis applicando ait:

Μαίνετο δ' ὡς ὅτ' ἄρης ἐγχέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ.

In summa pronunciandum est effectum solis, de quo fervor animorum, de quo calor sanguinis excitatur, Martem vocari. Ut vero Mercurius Sol probetur superius edocta suffragio sunt. eumdem enim esse Apollinem atque Mercurium vel hinc apparet: quod apud multas gentes stella Mercurii ad Apollinis nomen refertur; & quod Apollo Musis præsidet; Mercurius sermonem, quod est Musarum munus, impertit. præter hoc quoque Mercurium pro sole censeri multa documenta sunt. primum; quod simulacra Mercurii pinnatis alis adornantur, quæ res monstrat Solis velocitatem. nam quia men-

tis potentem Mercurium credimus, appellatumque ita intelligimus ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν & ſol mundi mens eſt, ſumma autem eſt velocitas mentis ut ait Homerus ;

ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα,

ideo pinnis Mercurius quaſi ipſa natura ſolis ornatur. Hoc argumentum Ægyptii lucidius abſolvunt ipſius ſolis ſimulacra pinnata fingentes ; quibus color apud illos non unus eſt. alterum enim cærula ſpecie, alterum clara fingunt ; ex his clarum ſuperum & cæruleum inferum vocant. inferi autem nomen Soli datur, cum in inferiore hemiſphærio, id eſt, hiemalibus ſignis curſum ſuum peragit ; ſuperi, cum partem Zodiaci ambit æſtivam. Eadem circa Mercurium ſub alia fabula fictio eſt, cum inter ſuperos & inferos deos adminiſter ac nuntius æſtimatur. Argiphontes præterea cognominatur non quod Argum peremerit, quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, cuſtodiſſe Junonis imperio Inachi filiam Io ejus deæ pellicem converſam in bovis formam : ſed ſub hujuſcemodi fabula Argus eſt cœlum ſtellarum luce diſtinctum ; quibus ineſſe quædam ſpecies cœleſtium videtur oculorum. cœlum autem Argum vocitari placuit à candore & velocitate [1] παρὰ τὸ λευκὸν καὶ ταχύ. Et videtur terram deſuper obſervare : quam Ægyptii, hieroglyphicis literis cum ſignare volunt, ponunt bovis figuram. is ergo ambitus cœli ſtellarum luminibus ornatus tunc æſtimatur enectus à Mercurio, cum ſol diurno tempore obſcurando ſidera velut enecat, vi luminis ſui conſpectum eorum auferendo mortalibus. pleraque etiam ſimulacra Mercurii quadrato ſtatu figurantur ſolo capite inſignata & virilibus erectis. quæ figura ſignificat Solem mundi eſſe caput & rerum ſatorem, omnemque vim ejus non in quodam diviſorum miniſterio membrorum, ſed in ſola mente conſiſtere, cujus ſedes in capite eſt. quatuor latera eadem ratione finguntur, qua & tetrachordum Mercurio creditur attributum. quippe ſignificat hic numerus vel totidem plagas mundi, vel quatuor vices temporum, quibus annus includitur ; vel quod duobus æquinoctiis duobuſque ſolſtitiis Zodiaci ratio diſtincta eſt : ut lyra Apollinis, chordarum ſeptem tot cœleſtium ſphærarum motus præſtat intelligi, [2] quibus Solem mode-

[1] Παρὰ τὸ λευκὸν καὶ ταχύ | Sanequam diverſe hoc loco legitur. παρὰ τὸ λευκὸν ταχύ· παρὰ τὸ ἀργὸν ταχύ· παρὰ τὸ ἀργὸν καὶ ταχύ. Nihil ſufficit. Lego : παρὰ τὸ ἀργὸν, τουτέστι λευκὸν καὶ ταχύ. Tale quid omnino requiritur. *Gron.*

[2] *Quibus Solem moderatorem natura conſtituit* | Et tunc Perſica voce *Mithram* dictum inſuper noto. Statius Thebaidos I.

-- Seu te roſeum Titana vocari
Gentis Achæmeniæ ritu, ſeu præſtat Oſyrim
Frugiferum, ſeu Perſei ſub rupibus antri
Indignata ſequi torquentem cornua Mithram.

Nam *cornua indignata ſequi*, Lunam alioſque planetas interpreter. Tertullianus adverſus Marcionem lib. I. *Sicuti aridæ & ardentis naturæ ſacramenta leones Mithræ philoſophantur.* Sed omnium diſertiſſime Claudianus de laudibus Stiliconis : *Et vaga teſtatur volventem ſidera Mithram.* Atque hæc cauſa eſt ſimulachrum hujus Dei vultu fuiſſe leonis, cum tiara Perſico (ita legerim apud Lutatium non *priſci* ut laudat Bernartius) habitu, utraque manu reluctantis tauri cornua comprimens. *Pont.*

ratorem

ratorem natura constituit. in Mercurio solem coli etiam ex caduceo claret, quod Ægyptii in specie draconum maris & fœminæ conjunctorum figuraverunt Mercurio consecrandum. hi dracones parte media voluminis sui invicem nodo, quem vocant Herculis, obligantur; primæque partes eorum reflexæ in circulum pressis osculis ambitum circuli jungunt: & post nodum caudæ revocantur ad capulum caducei; ornanturque alis ex eadem capuli parte nascentibus. Argumentum caducei ad genituram quoque hominum, quæ genesis appellatur, Ægyptii protendunt deos præstites homini nascenti quatuor adesse memorantes, δαίμονα, τύχην, ἔρωτα, ἀνάγκην: & duo priores Solem ac Lunam intelligi volunt, quod Sol auctor spiritus caloris ac luminis humanæ vitæ genitor & custos est; & ideo nascentis dæmon, id est, deus creditur: Luna τύχη; quia corporum præsul est, quæ fortuitorum varietate jactantur: amor osculo significatur; necessitas nodo. cur pinnæ adjiciantur jam superius absolutum est. Ad hujusmodi argumenta draconum præcipue volumen electum est propter iter utriusque sideris flexuosum.

CAP. XX.

Quin Æsculapium quoque, & Salutem, & Herculem, & cum Iside, ipsum etiam Serapin, alios quam Solem deos non esse.

HInc est quod simulacris Æsculapii & Salutis draco subjungitur; quod hi ad Solis naturam Lunæque referuntur. & est Æsculapius vis salubris de substantia solis subveniens animis corporibusque mortalium: Salus autem naturæ lunaris effectus est, quo corpora animantium juvantur salutifero firmata temperamento. ideo ergo simulacris eorum junguntur figuræ draconum; quia præstant ut humana corpora velut infirmitatis pelle deposita, ad pristinum revirescant virorem, ut virescunt dracones per annos singulos pelle senectutis exuta, propterea & ad ipsum solem species draconis refertur; quia Sol semper velut à quadam imæ depressionis senecta in altitudinem suam ut in robur revertitur juventutis. Esse autem draconem inter præcipua solis argumenta, etiam nominis fictione monstratur, [1] quod sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est, videre. nam ferunt hunc serpentem acie acutissima & pervigili naturam sideris hujus imitari; atque ideo ædium, adytorum, oraculorum, thesaurorum custodiam draconibus assignari. Æsculapium vero eundem esse atque Apollinem non solum hinc probatur, quod ex illo natus creditur; sed quod ei & jus divinationis adjungitur. nam Apollodorus in

[1] *Quod sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est, videre* | Iisdem fere verbis Festus: *Dracones dicti ἀπὸ τοῦ δερκεῖν quod est videre. Clarissimam enim dicuntur habere oculorum aciem: qua ex causa incubantes eos thesauris custodiæ causa finxerunt.* Unde liquet non abs re dictum Martiali:

Largiris nihil, incubasque gazæ
Ut magnus Draco. Pont.

libris

libris quibus titulus eſt περὶ θεῶν, ſcribit quod Æſculapius divinationibus & auguriis præſit. nec mirum: ſiquidem medicinæ atque divinationum conſociatæ ſunt diſciplinæ, nam medicus vel commoda vel incommoda in corpore futura prænoſcit; ſicut ait Hippocrates, oportere medicum dicere de ægro. τά τε παρεόντα καὶ τὰ προγεγονότα καὶ τα μέλλοντα ἔσεσθαι, id eſt,

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura ſequentur.

quod congruit divinationibus, quæ ſciunt

Τά τε ὄντα, τά τ᾽ ἐσσόμενα, πρό τ᾽ ἐόντα.

Sed nec Hercules à ſubſtantia ſolis alienus eſt. quippe Hercules ea eſt ſolis poteſtas, quæ humano generi [2] virtutem ad ſimilitudinem præſtat deorum. Nec æſtimes Alcmena apud Thebas Bœotias natum ſolum [3] vel primum Herculem nuncupatum. immo poſt multos atque poſtremus ille hac appellatione dignatus eſt honoratuſque hoc nomine; quia nimia fortitudine meruit [4] nomen dei virtutem regentis. cæterum deus Hercules religioſe quidem & apud Tyron colitur: verum ſacratiſſima & auguſtiſſima Ægyptii eum religione venerantur, ultraque memoriam quæ apud illos retro longiſſima eſt, ut carentem initio colunt. Ipſe creditur & gigantas interemiſſe cum cœlo propugnaret, quaſi virtus deorum. gigantas autem quid aliud fuiſſe credendum eſt quam hominum quandam impiam gentem deos negantem; & ideo æſtimatam deos pellere de cœleſti ſede voluiſſe; horum pedes in draconum volumina deſinebant. quod ſignificat nihil eos rectum nihil ſuperum cogitaſſe, totius vitæ eorum greſſu at-

2 *Virtutem ad ſimilitudinem præſtat Deorum* | Aurem mihi vellit hic locus & admonet plane parilis apud Senecam Tragicum ſuper eodem hoc Hercule loci. Sed loci, qui jam diu cenſores exercuit, & ita exercuit, ut nec induſtria ulla aut libris devenire ad verum valuerint; Anglicanus vero vetus, quo ego nuper uſus, inter tineas & blattas obſcure ſepoſitus nivea ejus veſte & vultu ſolus & occulte fruebatur. Ego hac occaſione non invitus in luce locabo. Vulgatur Agamemnone verſ. 805.

Semper ingentes educas alumnos,
Imparem æquaſti numerum Deorum.

At in veteri illo, quem dixi erat: *impetu æquaſti.* & ſequutus ſum libens (quiſquis ille fuit) optimi ſenſus optimum ſcribam: riſi vero quæ ſuper *impare hoc Deorum numero* varie philoſophati interpretes viri, & vidi denique quam ſimplex ſemper oratio veritas. In Hercule Furente ipſe de ſe Hercules, *Inferna noſtros regna ſenſêre impetus.* Videnda tamen quæ poſtmodum notavi ad eundem locum in editione harum Tragœdiarum V. Cl. Petri Scriverii. *Idem.*

3 *Vel primum Herculem nuncupatum* | Recte annotat Macrobius non illi, ſimulac genitus fuit, Herculis nomen datum. Ex Hiſtoria enim & Pythiis ſermonibus notum Heraclidem appellatum primitus: Poſt certa de cauſa oraculum conſulenti Apollinis & compoti votorum facto, hoc inſuper carmen & omen à Deo editum:

Ἡρακλῆ δ᾽ σε Φοῖβος ἐπώνυμον ἐξονομάζει,
Ἦρα γὰρ ἀνθρώποισι φέρων, κλέος ἄφθιτον ἕξεις.

Quod & ſignanter adumbravit Aurelius noſter illis ſtatim verbis, *Meruit nomen Dei virtutem regentis* Ubi tamen vocem, *regentis* (probabo ſpero doctis) refinxero libens in *vegentis.* Pomponius Majali: *Animos Venus veget ingentibus ventis.* Idem.

4 *Nomen dei virtutem regentis* | Qui refinxerit libens *vegentis*, & ſe probaturum doctis ſperat, operam ludit. Deus regens virtutem eſt præſes virtutis, quem aliter dicere ſolet curantem virtuti (quomodo præfecti in exercitu curare dicuntur) frequentiſſime autem potentem virtutis. Sic Apollo Θυραῖος *exitus & introitus potens.* Mercurius *vocis & ſermonis potens.* Et quidni hic, ut lib. 1. Som. cap. 9. *Hiſque* (priſcis regibus) *exemplo veteris poteſtatis etiam in cœlo regendi res humanas aſſignat officium.* Gron.

que

que processu in inferna mergente. ab hac gente sol pœnas debitas vi pestiferi caloris exegit. Et revera Herculem solem esse vel ex nomine claret. Ἡρακλῆς enim quid aliud est nisi ἥρας, id est aëris κλέος. quæ porro alia aëris gloria est nisi solis illuminatio; cujus recessu profunditate occulitur tenebrarum? Præterea sacrorum administrationes apud Ægyptios multiplici actu multiplicem dei asserunt potestatem, [5] significantes Herculem hunc esse τὸν ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων ἥλιον. Ex re quoque alibi terrarum gesta argumentum non vile colligitur. nam Theron rex Hispaniæ citerioris, cum ad expugnandum Herculis templum ageretur furore instructus exercitu navium; Gaditani ex adverso venerunt provecti navibus longis: commissoque prælio adhuc æquo Marte exsistente pugna subito in fugam versæ sunt regiæ naves; simulque improviso igne correptæ conflagraverunt. paucissimi, qui superfuerant, hostium capti indicaverunt apparuisse sibi leones proris Gaditanæ classis superstantes, ac subito suas naves immissis radiis quales in Solis capite pinguntur exustas. Eidem Ægypto adjacens civitas, quæ conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur, Sarapin atque Isin cultu pæne attonitæ venerationis observat: omnem tamen illam venerationem Soli se sub illius nomine testatur impendere, vel dum calathum capiti ejus infigunt, vel dum simulacro signum tricipitis animantis adjungunt; quod exprimit medio eodemque maximo capite leonis effigiem. dextera parte [6] caput canis exoritur mansueta specie blandientis. pars vero læva cervicis

[5] *Significantes Herculem hunc esse*] Cur tributi duodecim labores Herculi, cum plures exantlarit, docet Servius ad illud Virgil. 8. Æneid.

Tartareum ille manu custodem in vincla petivit.

Hercules, inquit, *à prudentioribus mente magis quam corpore fortis inducitur, adeo ut duodecim ejus labores referri possint ad aliquid* (forte rectius, *ad animum.*) *nam cum plura fecerit, duodecim ei tantum adsignantur propter agnita duodecim signa.* Pont.

[6] *Caput canis exoritur*] Ita reposuimus, ex libris, pro *leonis*. Anubis enim intelligendus, de quo Juvenalis Sat. 6.

Qui grege lanigero circundatus, & grege calvo,
Plangentis populi currit derisor Anubis.

Interpres, *Anubis dictus quia caput caninum accepit per mysteria.* Laur. Pignorius pag. 32. malit legere ad naturam canis, *derosor Anubis.* Vide eum in Expos. mensæ Isiacæ. At *derisor* dicitur respectu populi plangentis. Porro locus Macrobii qui præcessit cap. 19. p. 295 *Argumentum caducei ad genituram quoque hominis quæ genesis appellatur, Ægytii protendunt*, faciat forte adhunc ipsum Juvenalis locum, sed ut hodie in Juvenale editur nihil minus. Est enim in omnibus libris: *Magnaque debetur violato pœna caduco.* Et interpretes quot adeo tot quoque sententias refero. In codice vero, qui penes me scripto (quomodo & alii in aliis licet non probent) invenio: *pœna caduceo.* Locum totum videamus & clara indicia dabit ita legendum: Id solum præmonendum, Anubin quoque sub forma Mercurii cultum, ut diserte ad illud Maronis, *Omnigenumque Deum monstra & latrator Anubis*, annotat Honoratus. Ait itaque jam Juvenalis:

Plangentis populi currit derisor Anubis.
Ille petit veniam, quoties non abstinet uxor
Concubitu sacris observandisque diebus,
Magnaque debetur violato pœna caduceo,
Et movisse caput visa est argentea serpens
Illius lachrymis, meditataque murmura præstant
Ut veniam culpæ non abnuat.

Erit ergo, *violatum caduceum*, ipsum numen seu ut Aurelius locutus, *genituræ præstes Deus. Argenteam* autem *serpentem*, *draconem* ubivis dixit Macrobius. quomodo & in ipsa caducei descriptione. Etiam Lycophron Cassandra: νῆσον δ' ἐπὶ δρακοντίου, nam Cychreum intelligit qui ὄφις dictus, ut docet Stephanus. *Idem.*

rapacis

rapicis lupi capite finitur; easque formas animalium draco connectit volumine suo capite redeunte ad dei dexteram qua compescitur monstrum. Ergo leonis capite monstratur præsens tempus: quia conditio ejus inter præteritum futurumque actu præsenti valida fervensque est. sed & præteritum tempus lupi capite signatur, quod memoria rerum transactarum rapitur & aufertur. item canis blandientis effigies futuri temporis designat eventum; de quo nobis spes licet incerta blanditur, tempora autem cui nisi proprio famularentur auctori? cujus vertex insignitus calatho & altitudinem sideris monstrat, & [7] potentiam capacitatis ostentat: quia in eum omnia terrena redeunt dum immisso calore rapiuntur. Accipe nunc quid de Sole vel Sarapi pronuntietur oraculo. nam Sarapis, quem Ægyptii deum maximum prodiderunt, oratus à Nicocreonte Cypriorum rege quis deorum haberetur his versibus, sollicitam religionem regis instruxit:

Εἰμὶ θεὸς τοῖος δὲ μαθεῖν, οἷον κ᾽ ἐγὼ εἴπω.
Οὐράνιος κόσμος κεφαλὴ, γαστὴρ δὲ θάλασσα.
Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ᾽ οὔατ᾽ ἐν αἰθέρι κεῖται.
Ομμά τε τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

[8] ex his apparet Sarapis & solis unam & individuam esse naturam. Isis juncta religione celebratur, quæ est vel terra vel natura rerum subjacens Soli. hinc est quod continuatis uberibus corpus deæ omne densetur, quia terræ vel rerum naturæ altu nutritur universitas.

7 *Et potentiam capacitatis ostentat* | Lego: *e.p. rapacitatis.* Subdit enim: *quia in eum omnia terrena redeunt dum immisso calore rapiuntur.* Meurs. Calathi figura rapacitatem sideris nulla vel subtilissima ratione potest simulare. Sed quia omnia terrena immisso calore rapta in eum redire possunt, inde amplitudinem ejus calathi, hoc est, capacitatis potentiam ostentat. Hoc Macrobii est. *Gronov.*

8 *Ex his apparet Sarapis & solis unam esse & individuam naturam* | Æliani locus libri de Animalibus 10. cap. 28. lepidus est: Μισοῦσι δὲ οἱ αὐτοὶ θεραπευταὶ τοῦ Διὸς τοῦ προειρημένου καὶ τὴν ὄρυγα, Τὸ δὲ αἴτιον, ἀποστραφεὶς πρὸς τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, τὰ περιττὰ τῆς ἑαυτοῦ τροφῆς ἐκθλίβει, φασὶν Αἰγύπτιοι. id est, *Et vero etiam quos modo commemoravi Serapidis colentes, ex eo Orygem oderunt, quod ad Solis exortum conversus, sicut Ægyptii ferunt, alvum dejiciat.* Nec absimilia narrat Apollo, Orus ἱερογλυφικῶν libro priore. Qui volet, videto. *Pont.*

CAP

CAP. XXI.

Adonin, Attinem, Osirin, & Horum, aliud non esse quam Solem. Praeterea & duodecim signa Zodiaci ad naturam Solis referri.

ADonin quoque Solem esse non dubitabitur inspecta religione Assyriorum, [1] apud quos Veneris Architidis & Adonis maxima olim veneratio viguit, quam nunc Phœnices tenent. nam physici terræ superius hemisphærium, cujus partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt; inferius vero hemisphærium terræ Proserpinam vocaverunt. ergo apud Assyrios sive Phœnicas lugens inducitur dea: quod Sol annuo gressu per duodecim signorum ordinem pergens partem quoque hemisphærii inferioris ingreditur; quia de duodecim signis Zodiaci sex superiora sex inferiora censentur: & cum est in inferioribus & ideo dies breviores facit, lugere creditur dea, tamquam Sole raptu mortis temporalis amisso à Proserpina retento; quam numen terræ inferioris circuli & antipodum diximus, rursumque Adonin redditum Veneri credi volunt, cum sol evictis sex signis inferioris ordinis incipit nostri circuli lustrare hemisphærium cum incremento luminis & dierum. ab apro autem tradunt interemptum Adonin, hyemis imaginem in hoc animali fingentes; quod aper hispidus & asper gaudet locis humidis & lutosis pruinaque contectis, proprieque hyemali fructu pascitur glande. ergo hyems veluti vulnus est solis, quæ & lucem ejus nobis minuit & calorem; quod utrumque animantibus accidit morte. Simulacrum hujus deæ in monte Libano fingitur capite obnupto, specie tristi, faciem manu læva intra amictum sustinens, lachrymæ visione conspicientium manare creduntur. quæ imago præter quod lugentis est, ut diximus, deæ, terræ quoque hyemalis est; quo tempore obnupta nubibus sole viduata stupet, fontesque veluti terræ oculi uberius manant, agrique interim suo cultu vidui mæstam faciem sui monstrant. Sed cum sol emersit ab inferioribus partibus terræ, vernalisque æquinoctii transgreditur fines augendo diem: tunc est & Venus læta & pulchra virent arva segetibus, prata herbis, arbores foliis. ideo majores nostri Aprilem mensem

[1] *Apud quos Veneris Architidis.* | Monuit conjectaneis ad Varronem clarissimus Scaliger refingendum, *Dercitidis*, detorta nimirum voce à Syriaco *Adardaga*. Sed caussas qui uberius volet ibidem videto. Vide Ramirezi Pontocont. cap. 21. & vide Macrobium nostrum cap. seq. 23. Ubi ait: *subjungunt eidem deam nomine Adargatim.* Vide denique Miscel. sacra N. Fulleri cap. 13. lib. 1. Vide item notas Bongarsii ad Justinum lib. 36. ubi pro *Arathis* leg. *Atharan*, quæ Syrorum sit dea, etiam *Atargatis* dicta. Strabo 16. & hujus meminisse etiam Macrobium putat hoc loco. Seldenus lib. de diis Syris cap. 3. Syntag. 2. legit *Aphacidis.* Non enim, inquit, Derceto, non Adargidis aut Ategatis monte Libano colebatur, sed Venus Aphacitis, à regione cognomine dicta. Zosimus hist. 1. Aphica locus est inter Heliopolim & Byblum, ubi fanum est Veneris Aphacitidis. Sed vide, quem dixi, loco citato Seldenum. *Pontan.*

Veneri dicaverunt. Similiter Phryges fabulis & ſacrorum adminiſtrationibus immutatis, [2] circa matrem deum & Attinem eadem intelligi præſtant. quis enim ambigat matrem deum terram haberi? Hæc dea leonibus vehitur, validis impetu atque fervore animalibus; quæ natura cæli eſt, [3] cujus ambitu aër continetur qui vehit terram. Solem vero ſub nomine Attinis ornant fiſtula & virga. fiſtula ordinem ſpiritus inæqualis oſtendit: quia venti, in quibus nulla æqualitas eſt, propriam ſumunt de ſole ſubſtantiam. virga poteſtatem ſolis aſſerit qui cuncta moderatur. præcipuam autem Solis in his cæremoniis verti rationem hinc etiam poteſt colligi; quod ritu eorum catabaſi finita, ſimulationeque luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium a. d. octavum Calendas Aprilis, quem diem Hilaria appellant, quo primum tempore ſol diem longiorem nocte protendit. idem ſub diverſis nominibus religionis effectus eſt apud Ægyptios, cum Iſis Oſirin luget. nec in occulto eſt neque aliud eſſe Oſirin quam Solem, nec Iſin aliud eſſe quam terram, ut diximus, naturamve rerum: eademque ratio quæ circa Adonin & Attinem vertitur in Ægyptia quoque religione luctum & lætitiam vicibus annuæ adminiſtrationis alternat: [4] hinc Oſirin Ægyptii, ut ſolem eſſe aſſerant, quotiens hieroglyphicis literis ſuis exprimere volunt, inſculpunt ſceptrum, [5] inque eo ſpeciem oculi exprimunt, & hoc ſigno Oſirin monſtrant; ſignificantes

2 *Circa matrem Deum.* | Inſcriptum Romæ in ædibus Cardinalis Columnæ ad Palatium majus:

DOMUS ÆTERNA FLAVIÆ CHRYSIDIS LABERIA FELICIA SACERDOS MAXIMA MATRIS DEUM M. L. *Pont.*

3 *Cujus ambitu aër continetur, qui vehit terram.* | Notabilis hic locus de Telluris aërea vectione; nec præteriit Batavæ juventutis gloria, Douza filius, qui Notis ad Tibullum apte hinc firmavit irriſum imperitis Lucani verſiculum & mentem; *Dum terra fretum terramque levabit Aër.* Sed ipſum vidiſſe operæ erit impenſa. Opinio hæc, ſi ad naturæ potius, quam poëtarum decreta exigatur, ridebitur viris philoſophis. Excuſſiſſe tamen majoribus operis ait in Poëtices libris vir ſcientiæ nullius inſcius Jul. Scal. qui & Philoſtrati prolato loco non diſſimilem de aqua ſententiam veterum referente, cenſuit Lucani, quæ & nos ſupra laudavimus verba, non negligendæ cenſuræ. Imo & Plinius, princeps inter Latinos naturæ myſtes, ait cap. 5. lib. 2. *Hujus* (ſcilicet *aëris*) *vi ſuſpenſam cum quarto aquarum elemento, librari medio ſpatio tellurem.* Suggeſſit oportune Scriverius Lucretii verſus, unde hæc iſta de Matre Deum, & aërea quoque terræ libratione; quod & Lucanus, uti, jamjam monuimus, & Claudianus etiam extulerat:

Et qui perpetuo terras ambitque vehitque
Nec premat incumbens oneri, nec ceſſerit aër.

Sed Lucretii, quos dixi, verſus illuſtres ſunt & digniſſimi adſcriptione:

Hanc veteres Graium docti cecinere poëtæ
Sublimem in curru bijuges agitare leones,
Aëris in ſpatio magnam pendere docentes
Tellurem, neque poſſe in terra ſiſtere Terram.

Extant lib. 2. ubi de Deum Matre: *Id.*

4 *Hinc Oſirim Ægyptii.* | Magnus ab Ægyptiis huic idolo honos habitus. Satyrici, carmen de eodem capiendum:

Exclamare libet populus quod clamat Oſiri
Invento.

Clamatum autem, uti invenio in Gloſſis vetuſtis, *εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν.* *Idem.*

5 *Inque eo ſpeciem oculi exprimunt.* | Placet Cl. Lipſii inventum, æſtimantis vix aliam notam ſuper impreſſam cruci commiſſæ; ut pote quæ Tau literam referat cum annulo vel anſula ſuperne. Ipſum T. *vitam venturam* interpretati Ægyptii, unde hieroglyhicâs & appoſite, ut & idem cenſet, Sol adſcriptus qui auctor vitæ. Sed ipſum adiſſe non pigeat Notis ad primum lib. de cruce cap. 8. *Idem.*

hunc

hunc deum Solem esse, regalique potestate sublimem cuncta despicere: quia [6] Solem Jovis oculum appellat antiquitas. Apud eosdem Apollo, qui est Sol, Horus vocatur, ex quo & horæ viginti quatuor, quibus dies noxque conficitur, nomen acceperunt: & [7] quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horæ vocantur. Idem Ægyptii, volentes ipsius Solis nomine dicare simulachrum, figuravere raso capite, sed dextra parte crine remanente. servatus crinis docet Solem naturæ rerum numquam esse in operto. dempti autem capilli residente radice monstrant hoc sidus etiam tempore quo non visitur à nobis rursum emergendi, uti capillos, habere substantiam. eodem argumento significatur & tempus quo angusta lux est, cum velut abrasis incrementis [8] naturæque manente exstantia, ad minimum diei sol pervenit spatium; quod veteres appellavere brumale solstitium; brumam à brevitate dierum cognominantes, id est, βραχὺ ἦμαρ. ex quibus latebris vel angustiis [9] rursus emergens ad æstivum hemisphærium tanquam enascens in augmenta porrigitur; & tunc ad regnum suum pervenisse jam creditur. propterea Ægyptii animal in Zodiaco consecravere ea cæli parte, qua maxime annuo cursu Sol valido effervet calore; leonisque inibi signum domicilium Solis appellant: quia id animal videtur ex natura Solis substantiam ducere, [10] primumque impetu & calore præstat animalia, uti præstat sol sidera; validusque est leo pectore & priore corporis parte, ac degenerat posterioribus membris. æque solis vis prima parte diei ad meridiem increscit, vel prima parte anni à vere in æstatem; mox elanguescens deducitur vel ad occasum qui diei, vel ad hyemem quæ anni pars videtur esse posterior, idemque oculis patentibus atque igneis cernitur semper; ut sol patenti igneoque oculo terram conspectu perpetuo atque infatigabili cernit. Nec solus leo sed

6 *Solem Jovis oculum appellat antiquitas.* | Charphilides Τί ἥλιος; οὐράνιος ὀφθαλμός: *Quid Sol? cælestis oculus.* Et apud Hesiodum, Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμός. Vide Laur. Pigorium Mensæ Isiacæ Expositione p. 16. ubi docet ab Eusebio Osirin multioculum dictum itemque à Diodoro & Plutarcho. *Idem.*

7 *Quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horæ vocantur.* | Obiter Censorinum emenda cap. 19. *Eoque ver, æstatem, autumnum, hyemem, ὥρας & annum dici,* &c. Scribo, ὥρας *Meurs.*

8 *Naturæque manente extantia.* | Faciendum, *angusta manente extantia*; indicio Anglicani scripti, cui, ut fere solet, assentitur vetuste cusus. *Pont.*

9 *Rursus emergens ad æstivum hemisphærium, tanquam enascens in augmentum porrigitur.* | Lego, *tanquam renascens.* Meurs.

10 *Primumque impetu & calore præstat animalia, ut præstat Sol sidera.* | Leonis indolem eleganter etiam adumbravit Manilius, in ejus asterismo, sed loco tamen necdum satis firmato. Vulgatur lib. 4.

Hoc habet, hoc studium postes ornare superbos
Pellibus, & captas domibus configere prædas.
Et purgare metu silvas & vivere rapto.

Sed repperit in chirographis vir clarissimus, *parare metu.* unde & ipse formandum censuit, *purare.* sed scriptum aio Poëtæ, *pacare metu*, convenientissime in hoc animal quod ut dixit Macrobius præstat cætera. Tyrannus enim dominatorque quodammodo in silvestri illo ac vasto regno est, quem oderunt dum metuunt. Deinde ridet magis *vivere victor*; nam in scriptis intelligo esse, *victo*, non *rapto.* Plautus, *virtute dixit vos victores vivere*, &c. Denique *Hoc habet*, fuerit, *hoc havet.* Pont.

[11] ſigna quoque univerſa Zodiaci ad naturam Solis jure referuntur, &, ut ab ariete incipiam, magna illi concordia eſt. nam is per menſes ſex hybernales ſiniſtro incubat lateri, ab æquinoctio verno ſupra dexterum latus: ſicut & Sol ab eodem tempore dexterum hemiſphærium, reliquo ambit ſiniſtrum. [12] Ideo & Hammonem, quem deum Solem occidentem Libyes exiſtimant, arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal valet, ſicut ſol radiis. nam & apud Græcos ἀπὸ τοῦ κέρως κριὸς appellatur. Taurum vero ad ſolem referri multiplici ratione Ægyptius cultus oſtendit: vel quia apud Heliopolim taurum Soli conſecratum, [13] quem Neton cognominant, maxime colunt; vel quia bos Apis in civitate Memphi Solis inſtar excipitur; vel quia in oppido Hermunthi magnifico Apollinis templo conſecratum Soli colunt taurum, Pacin cognominantes, inſignem miraculis convenientibus naturæ Solis. nam & per ſingulas horas mutare colores affirmatur, & hirſutus ſetis dicitur in adverſum naſcentibus contra naturam omnium animalium. unde habetur veluti imago Solis in diverſam mundi partem nitentis. [14] Gemini autem, qui alternis mortibus vivere creduntur, quid aliud niſi Solem, unum eundemque ſignificant, modo deſcendentem in ima mundi, modo mundi in ſummam altitudinem reſurgentem? Cancer obliquo greſſu quid aliud niſi iter Solis oſtendit, qui viam nunquam rectam ſed per illam ſemper meare ſortitus eſt,

Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo;

11 *Signa quoque univerſa Zodiaci ad naturam ſolis.* | Nec ſigna ſolum ſidera, ſed & reliqua quoque quæ ſtata Cenſorinus dixit ad mirabile hoc validumque aſtrum referri, Poëtis teſtibus docere non ſit difficile. Quid? Nonne Maro per *Sirium* ſtellam ſolem intellexiſſe dicendus illo verſu,

Jam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
Ardebat cælo.

Et Suidas annotat. σείριον à multis exponi τὸν ἥλιον, id eſt, *Sirium ſolem.* Sed ut hoc obiter addam, *Sirius* cum indubie ſit ſtella in lingua Canis lucida, variant tamen auctores cujus proprie dicatur, an videlicet Orionis, an Iſidis, aut denique Cephali. Pollux lib. 5. cap. 5. Icarii canem fuiſſe vult innuere, quod firmandum cenſeo aſſenſu Naſonis. In Nuce;

Qui ſi non aptas ſolem fugientibus umbras,
Finditur Icario cum cane terra, darem.

Pont.

12 *Ideo & Hammonem, quem deum ſolem occidentem Libyes exiſtimant, arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal valet, ſicut Sol radiis.* | Feſtus Pompeius Hammonem cognominatum tradit, quia in arenâ putatur inventus, quæ Græcè ἄμμος dicitur. At proprius Hebræi rem explicent, quibus *Hamma* vox *Solem* ac *calorem* diſertè notat. unde & *Cham* ſive *Hham* quoque dictus iiſdem eſt, quod ejus ſcilicet poſteri à ſole uſti nigrique ſint. Quod autem cornibus eundem Hammonem fingi addat, inde eſt, quod orientales populi *cornicari* pro *radiare* ſeu *coruſcare* acceperunt. Unde & Moſi cornua tribuuntur, quod vultus ejus coruſcare ac radiare videretur. *Idem.*

13 *Quem Neton cognominant.* | V. c. *Netiron.* Meurſ. Hoc vocabulum Hiſpanicâ linguâ Marti datum ſupra dixit Macrobius. Sed ex Stephani mutatione: nam Mſ. ibi cum editis. omnibus *Necyn*, quomodo & Ortelius allegat. Camerarius tantum & Stœriana teſtantur in antiquo eſſe *Neton.* Hoc loco MS. cum editione anni 1500. *Neriton.* Aſcenſius, Veſal. Camerar. *Netiron* & plerique ad marginem antiquos habere *Neuton*, quomodo Seldenus in Mſ. ut prædicat, vetuſtiſſimo invenit, cui placet *Mnevin*, quem ſequitur Grotius ad Exodon, & hactenus acquieſco. *Gron.*

14 *Gemini autem qui alternis mortibus.* | In ſcripto legebatur, *motibus.* Sed ego non audio. Minutius: *Caſtores alternis moriuntur, ut vivant.* Manilius numeroſe, *Otia & æternam peragunt in morte juventam.* Pont.

maxime-

maximeque in illo ſigno Sol à curſu ſupero incipit obliquus inferiora jam petere. De leone ſupra jam dictum eſt. Virgo autem, quæ manu ariſtam refert, quid aliùd quam δύναμις ἡλιακὴ quæ fructibus curat? & ideo juſtitia creditur; quæ ſola facit naſcentes fructus ad hominum uſus pervenire. Scorpius totus, in quo Libra eſt, naturam Solis imaginatur; qui hyeme torpeſcit, & tranſacta hac aculeum rurſus erigit, vi ſua nullum naturæ damnum ex hyberno torpore perpeſſa. Sagittarius, qui omnium Zodiaci domiciliorum imus atque poſtremus eſt, ideo ex homine in feram per membra poſteriora degenerat, quaſi poſtremis partibus ſuis à ſuperis in inferna detruſus. ſagittam tamen jacit: quod indicat tunc quoque univerſorum conſtare vitam radio Solis vel ab ima parte venientis. Capricornus ab infernis partibus ad ſupera Solem reducens capræ naturam videtur imitari; [15] quæ dum paſcitur, [16] ab imis partibus prominentium ſemper ſcopulorum alta depoſcit. Aquarius nonne ipſam vim Solis oſtendit? unde enim imber caderet in terras, niſi ſolis calor ad ſupera traheret humorem; cujus reſuſio pluvialis eſt copia? In ultimo ordine Zodiaci piſces locati ſunt: quos conſecravit Soli non aliqua naturæ ſuæ imitatio, ut cætera, ſed oſtentatio potentiæ ſideris, [17] à quo vita non ſolùm aëreis terreniſque animalibus datur, ſed illis quoque quorum converſatio aquis merſa velut à conſpectu ſolis exſulat. tanta eſt vis Solis ut abſtruſa quoque penetrando vivificet.

[15] *Quæ dum paſcitur, ab imis partibus prominentium ſemper ſcopulorum alta depoſcit.* | Bene *depoſcit.* petunt enim altum ſemper paſcendo capræ, & dixit jam idem ante noſter cap. 17. pag. 284. his verbis: *Capræ conſuetudo hæc in paſtu videtur, ut ſemper altum paſcendo petat. Petit*, inquit, *altum paſcendo*, id eſt, ut hîc loquitur, *dum paſcitur.* Libri ſi qui *depaſcit* hîc habent pro *depoſcit*, omnino hinc emendandi. Item p. 308. *Quod & terrenum eſſet, & tamen ſemper peteret alta paſcendo.* Idem.

[16] *Ab imis partibus prominentium ſemper ſcopulorum alta devoſcit.* | Lego, *ſcopulorum alta depaſcit.* Meurſ.

[17] *A quo vita non ſolum aëris terrenique animalibus datur.* | Melius v. c. *aëris terreniſque.* Idem.

CAP. XXII.

Quod Nemeſis, Pan, (quem vocant Inuum) & Saturnus, aliud non ſint quam Sol.

ET, ut ad Solis multiplicem poteſtatem revolvatur oratio, [1] Nemeſis, quæ contra ſuperbiam colitur, quid aliud eſt quam Solis

[1] *Nemeſis, quæ contra ſuperbiam colitur.* | Diſerte expreſſit Catullus:

Nunc audax cave ſis: praceſque noſtras
Oramus cave deſpuas ocello;
Ne pœnas Nemeſis repoſcat à te.
Eſt vehemens Dea, lædere hanc caveto.

Eſt enim *audax* hoc loco θρασύς ex Gloſſario, quomodo neſcio an alus ſumptum *Pont.*

poteſtas? cujus iſta natura eſt ut fulgentia obſcuret & conſpectui auferat, quæque ſunt in obſcuro illuminet offeratque conſpectui. Pan ipſe, quem vocant Inuum, ſub hoc habitu quo cernitur Solem ſe eſſe prudentioribus permittit intelligi. hunc deum Arcades colunt appellantes τὸν τῆς ὕλης κύριον: non ſilvarum dominum, ſed univerſæ ſubſtantiæ materialis dominatorem ſignificari volentes. cujus materiæ vis univerſorum corporum, ſeu illa divina ſeu terrena ſint, componit eſſentiam. ergo Inui cornua barbæque prolixa demiſſio naturam lucis oſtendunt, qua ſol & ambitum cœli ſuperioris illuminat & inferiora colluſtrat. unde Homerus de eo ait;

Ὤρνυθ' ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι, ἠδὲ βροτοῖσιν.

Quid fiſtula vel virga ſignificent ſuperius in habitu Attinis expreſſimus. Quod in capræ pedes deſinit, hæc argumenti ratio eſt; quia materia, quæ in omnem ſubſtantiam Sole diſpenſante porrigitur, divinis de ſe corporibus effectis in terræ finitur elementum. ad hujus igitur extremitatis ſignum pedes hujus animalis electi ſunt, quod & terrenum eſſet & tamen ſemper peteret alta paſcendo; ſicut Sol vel cum radios ſuperne demittit in terras vel cum ſe recolligit in montibus viſitur. Hujus Inui amor & deliciæ ἠχὼ creditur nullius oculis obnoxia: quod ſignificat harmoniam cœli, quæ Soli amica eſt quaſi ſphærarum omnium de quibus naſcitur moderatori; [2] nec tamen poteſt noſtris umquam ſenſibus deprehendi. Saturnus ipſe, qui auctor eſt temporum, & ideo à Græcis immutata litera κρόνος quaſi χρόνος vocatur, quid aliud niſi Sol intelligendus eſt? cum tradatur ordo elementorum temporum numeroſitate diſtinctus, luce patefactus, nexus æternitate conductus, viſione diſcretus: quæ omnia actum Solis oſtendunt.

[2] *Nec tamen poteſt noſtris.* | A Camerario, Veſalienſi, Stoer. ſumſerunt hoc Stephanus cum Pontano. Mſ. & priſca editio Veneta *τὸ poteſt* non habent: & agnoſco in eo putidam ſpiſſationem, cum reſpiciat oratio *τὸ ſignificat*: neque enim præcedentia ſola explicant ſecretum ἠχοῦς, ſed & hæc ipſa. Lege: *quod ſignificat harmoniam cœli Soli amicam eſſe, quaſi ſphærarum omnium, de quibus naſcitur, moderatori nec tamen noſtris unquam ſenſibus deprehendi.* Gronov.

CAP. XXIII.

Jovem quoque, & Assyriorum Adad, eundem esse quem Solem: Tum & theologorum, & Orphei autoritate ostendi posse, omnes referri ad Solem.

NEC ipse Jupiter rex deorum Solis naturam videtur excedere: sed eumdem esse Jovem ac Solem claris docetur indiciis. nam cum ait Homerus:

Ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανὸν μετ᾽ ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ ἅμα πάντες ἕποντο,
Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις ἐλεύσεται οὔλυμπόνδε.

Jovis appellatione Solem intelligi Cornificius scribit, [1] cui unda oceani velut dapes ministrat. ideo enim, sicut & Possidonius & Cleanthes affirmant, Solis meatus à plaga quæ usta dicitur non recedit; quia sub ipsa currit oceanus, qui terram & ambit & dividit. omnium autem physicorum assertione constat calorem humore nutriri. nam quod ait,

Θεοὶ δ᾽ ἅμα πάντες ἕποντο,

sidera intelliguntur; quæ cum eo ad occasus ortusque quotidiano impetu cœli feruntur, eodemque aluntur humore. θεοὺς enim dicunt sidera & stellas, ἀπὸ τοῦ θέειν, id est, τρέχειν, quod semper in cursu sint; ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖσθαι addit poëta,

Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις,

non dierum sed horarum significans numerum, quibus referuntur ad hemisphærii superioris exortum. Intellectum nostrum ducunt in eandem sententiam etiam de Timæo Platonis hæc verba: Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, ἐλαύνων πτηνὸν ἅρμα, πρῶτος πορεύεται διακοσμῶν πάντα, καὶ ἐπιμελούμενος· τῷ δὲ ἕπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ ἕνδεκα μέρη κεκοσμημένη, μένει δὲ ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. his enim verbis magnum in cœlo ducem solem vult sub appellatione Jovis intelligi, alato curru velocitatem sideris monstrans. nam, quia in quocunque signo fuerit præstat omnia signa & sidera, signorumque præstites deos, videtur cunctos deos ducatu præire ornando cuncta ordinandoque; atque ideo velut exercitum ejus cæteros deos haberi per xii. signorum partes distributos; quia ipse duodecimi signi, in quocumque signo fuerit locum occupat. nomen autem dæmonum cum deorum appellatione conjungit; aut quia dii sunt δαήμονες, id est, scientes futuri, aut, ut Possidonius scribit in libris quibus titulus est περὶ

[1] *Cui unda Oceani velut dapes ministrat* Anglicanus: *cui undam Oceani.* Sed hac lectione oratio vix stat, nec vulgata sententia. Non ambigo quin scripserit longævus, *cui undam oceanus.* Et hoc est quod clarius in Somnium dixit, cap. 10. lib. 2. *Ignem æthereum physici tradidere humore nutriri.* Et statim, *ideo Sol sub Zona cœli perusta ultro citroque discurrit, ut habeat subjecti humoris alimonium.* Pont.

ἡρώων ἢ δαιμόνων, quia ex ætherea ſubſtantia parta atque diviſa qualitas illis eſt; ſive ἀπὸ τοῦ δεομένου, id eſt, χαιομένου: ſeu ἀπὸ τοῦ δαιομένου hoc eſt, μειζομένου. Quod autem addit μένει δ' ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη, ſignificat quia hæc ſola, quam terram eſſe accipimus, manet immobilis intra domum deorum, id eſt, intra mundum, ut ait Euripides;

Καὶ γαῖα μῆτερ. ἑστίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ
Βροτῶν καλοῦσιν, ἡμένην ἐν αἰθέρι.

hinc quoque oſtenditur quid de Sole & Jove ſit ſentiendum, cum alibi dicatur;

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας.

& alibi:

Ἠέλιός θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις.

unde utrumque conſtat una poteſtate cenſendum. Aſſyrii quoque Solem ſub nomine Jovis, quem Dia Heliopoliten cognominant, maximis cæremoniis celebrant in civitate quæ Heliopolis nuncupatur. [a] ejus dei ſimulacrum ſumptum eſt de oppido Ægypti, quod & ipſum Heliopolis appellatur, regnante apud Ægyptios Senemure, ſeu idem Senepos nomine fuit: perlatumque eſt primum in eam per Opiam legatum Deleboris regis Aſſyriorum, ſacerdoteſque Ægyptios, quorum princeps fuit Partemetis; diuque habitum apud Aſſyrios poſtea Heliopolim commigravit. Cur ita factum, quaque ratione Ægypto profectum in hæc loca ubi nunc eſt poſtea venerit, rituque Aſſyrio magis quam Ægyptio colatur dicere ſuperſedi, quia ad præſentem non attinet cauſam. Hunc vero eumdem Jovem Solemque eſſe cum ex ipſo ſacrorum ritu, tum ex habitu dinoſcitur. ſimulacrum enim aureum ſpecie imberbi inſtat dextra elevata cum flagro in aurigæ modum; læva tenet fulmen & ſpicas, quæ cuncta Jovis Soliſque conſociatam potentiam monſtrant. Hujus templi religio etiam divinatione præpollet, quæ ad Apollinis poteſtatem refertur qui idem atque Sol eſt. vehitur enim ſimulacrum dei Heliopolitani ferculo, uti vehuntur in pompa ludorum Circenſium deorum ſimulacra: & ſubeunt plerumque provinciæ proceres raſo capite longi temporis caſtimonia puri; feruntúrque divino ſpiritu, non ſuo arbitrio, ſed quo deus propellit vehentes: ut videmus apud Antium promoveri ſimulacra Fortunarum ad danda reſponſa. Conſulunt hunc deum & abſentes miſſis diplomatibus conſignatis: reſcribitque ordine ad ea quæ conſultatione addita continentur. Sic & imperator Trajanus initurus ex ea provincia Parthiam cum exercitu conſtantiſſimæ religionis hortantibus amicis, qui maxima hujuſce numinis ceperant experimenta, ut de eventu conſuleret rei cœptæ, egit Romano conſilio prius explorando fidem religionis; ne forte fraus ſubeſſet humana: & primum miſit ſignatos codicillos, ad quos ſibi reſcribi vellet. deus juſſit afferri chartam, eamque ſignari puram

[a] *Ejus dici ſimulacrum ſumptum eſt* | Lego ex vet. cod. *dei*. Meurſ.

& mitti, ſtupentibus ſacerdotibus ad ejuſmodi factum. ignorabant quippe conditionem codicillorum. hos cum maxima admiratione Trajanus excepit, quod ipſe quoque puris tabulis cum deo egiſſet. tunc aliis codicillis conſcriptis ſignatiſque conſuluit, an Romam perpetrato bello rediturus eſſet, [3] vitem centurialem deus ex muneribus in æde dedicatis deferri juſſit, diviſamque in partes ſudario condi ac proinde ferri. exitus rei obitu Trajani apparuit oſſibus Romam relatis. nam fragmentis ſpecies reliquiarum, vitis argumento caſus futuri tempus oſtenſum eſt. Et, ne ſermo per ſingulorum nomina deorum vagetur, accipe quid Aſſyrii de Solis potentia opinentur. deo enim, quem ſummum maximumque venerantur, [4] Adad nomen dederunt. ejus nominis interpretatio ſignificat, *unus*. hunc ergo ut potentiſſimum adorant deum: ſed ſubjungunt eidem deam nomine Adargatin, omnemque poteſtatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, Solem terramque intelligentes, nec multitudine nominum enuntiantes diviſam eorum per omnes ſpecies poteſtatem, ſed argumentis, quibus ornantur, ſignificantes multiplicem præſtantiam duplicis numinis. ipſa autem argumenta Solis rationem loquuntur. namque ſimulachrum Adad inſigne cernitur radiis inclinatis, quibus monſtratur vim cœli in radiis eſſe Solis, qui demittuntur in terram. Adargatis ſimulacrum ſurſum verſum reclinatis radiis inſigne eſt; monſtrando radiorum vi ſuperne miſſorum enaſci quæcunque terra progenerat. ſub eodem ſimulacro ſpecies leonum ſunt, eadem ratione terram eſſe monſtrantes qua Phryges finxere matrem deum, id eſt, terram leonibus vehi. Poſtremo potentiam Solis ad omnium poteſtatum ſummitatem referri indicant theologi; qui in ſacris hoc breviſſima precatione demonſtrant, dicentes, ἥλιε παντοκράτορ, κόσμου πνεῦμα, κόσμου δύναμις, κόσμου φῶς. Solem eſſe omnia & Orpheus teſtatur his verſibus.

Κέκλυθι τηλεπόρου δίνης ἑλικαύγεα κύκλον.
Οὐρανίαις στροφάλιγξι περίδρομον αἰὲν ἑλίσσων.
Ἀγλαὲ Ζεῦ Διόνυσε, πάτερ πόντου, πάτερ αἴης,
Ἥλιε παγγενέτορ, παναίολε, χρυσεοφεγγές.

[3] *Vitam centurialem deus* | V. c. *Vitem*. Optime. Clamant ſequentia. *Idem*.

[4] *Adad nomen dederunt: ejus nominis interpretatio ſignificat unus* | Significaverit itaque appellatio Dei *unum*, at ipſe Deus Solem. Non diſcriminavit Scaliger pater exercit. 153. 4. *Adad*, inquit, *legi olim Solem dictum Perſarum lingua. Ejuſdem nominis in Africa radix eſt, &c.* Jacobus Rævardus libro Variarum tertio, capite decimo, ubi de Heliogabali nomine diſſerit, laudat nummum veterem, cum hac Inſcriptione: SACERDOS. DEI. SOLIS. ELAGAB. Unde videndum ait, monente Cl. V. Guidone Laurino, num hoc Macrobii loco pro ADAD, AGAB refingendum ſit. *Adad* Aſſyriis *unum* notaſſe, ſed *Ahad* vel *Elhad* potius ſcribendum, docent me harum ſeu Orientalium linguarum peritiores: tum & confundi ſubinde, cum etiam *Badad* vox Orientalibus ſit *ſolus* ſeu *unicus*. ut ita *Adad*, omiſſa perperam primore litera, pro *Badad* hoc loco accepta videatur, poſitaque. His adde alia quædam notata Seldeno cap. 6. Syntagmatis lib. 1. de DIS SYRIS. *Pont*.

Nomen dederunt | Ἀδὼδ Philoni Biblienſi. Sed *Ahad* legendum monet Scaliger in Notis ad Fragmenta operi de Emendat. Tempor. ſubjecta. Ubi etiam Syris ipſis *Atergata* deam, quam mox *Adargatin* nuncupat Macrobius, efferri idem obſervat. *Idem*.

CAP.

CAP. XXIV.

De laudibus variaque eruditione Vergilii. T m de iis quæ ſequentibus libris per ordinem ſunt explicanda.

HIC, cum Prætextatus feciſſet finem loquendi, omnes in eum affixis vultibus admirationem ſtupore prodebant: dein laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem; affirmantes hunc eſſe unum arcanæ deorum naturæ conſcium, qui ſolus divina & aſſequi animo & eloqui poſſet ingenio. Inter hæc Euangelus, Equidem inquit, miror potuiſſe tantorum poteſtatem numinum comprehendi. verum, quod Mantuanum noſtrum ad ſingula cum de divinis ſermo eſt teſtem citatis, gratioſius eſt quam ut judicio fieri putetur. an ego credam quod ille cum diceret,

Liber & alma Ceres,

pro Sole & Luna, non hoc in alterius poëtæ imitationem poſuit, ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorans? niſi forte, ut Græci omnia ſua in immenſum tollunt, nos quoque etiam poëtas noſtros volumus philoſophari: cum ipſe Tullius, qui non minus profeſſus eſt philoſophandi ſtudium quam loquendi, quotiens aut de natura deorum aut de fato aut de divinatione diſputat, gloriam quam oratione conflavit incondita rerum relatione minuat. Tum Symmachus, De Cicerone, Euangele, qui convitiis impenetrabilis eſt, poſt videbimus. nunc, quia cum Marone nobis negotium eſt, reſpondeas volo utrum poëtæ hujus opera inſtituendis tantum pueris idonea judices, an alia illis altiora ineſſe fatearis: videris enim mihi ita adhuc Vergilianos habere verſus, qualiter eos pueri magiſtris prælegentibus canebamus. Immo pueri cum eſſemus, Symmache, ſine judicio mirabamur: inſpicere autem vitia nec per magiſtros nec per ætatem licebat; quæ tamen non pudenter quiſquam negabit, cum ipſe confeſſus ſit. qui enim moriens poema ſuum legavit igni, quid niſi famæ ſuæ vulnera poſteritati ſubtrahenda curavit? nec immerito erubuit quippe de ſe futura judicia, ſi legeretur petitio deæ precantis filio arma à marito cui ſoli nupſerat, nec ex eo prolem ſuſcepiſſe ſe noverat; vel ſi mille alia multum pudenda ſeu in verbis modo Græcis modo barbaris, ſeu in ipſa diſpoſitione operis deprehenderentur. Cumque adhuc dicentem omnes exhorruiſſent: ſubtexit Symmachus; Hæc eſt equidem, Euangele, Maronis gloria, ut nullius laudibus creſcat, nullius vituperatione minuatur. verum iſta, quæ proſcindis, defendere quilibet poteſt ex plebeia grammaticorum cohorte; ne Servio noſtro, qui priſcos, ut mea fert opinio, præceptores doctrina præſtat, in excuſandis talibus quæratur injuria. ſed quæro utrum, cum poëtica tibi in tanto poëta diſplicuerit, nervi tamen oratorii qui in eodem validiſſimi ſunt placere videantur. Hæc verba primum Euangeli

geli risus excepit. deinde subjecit: Id hercule restat denique ut & oratorem Vergilium renuntietis. nec mirum, cum & ad philosophos eum ambitus vester paulo ante provexerit. Si in hac opinione es, inquit Symmachus, ut Maro tibi nihil nisi poëticum sensisse æstimetur, licet hoc quoque eidem nomen invideris: audi quid de operis sui multiplici doctrina ipse pronunciet. ipsius enim Maronis epistola qua compellat Augustum, ita incipit: *Ego vero frequentes à te literas accipio.* & infra: *De Ænea quidem meo; si mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. sed tanta inchoata res est,* [1] *ut pæne vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar: cum præsertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus multoque potiora impertiar.* Nec his Vergilii verbis copia rerum dissonat, quam plerique omnes literatores pedibus illotis prætereunt, tamquam nihil ultra verborum explanationem liceat nosse grammatico. ita sibi belli isti homines certos scientiæ fines, & velut quædam pomœria & effata posuerunt; ultra quæ si quis egredi audeat, [2] introspexisse in ædem deæ, à qua mares absterrentur, existimandus sit. sed nos, quos crassa Minerva dedecet, non patiamur abstrusa esse adyta sacri poëmatis; sed arcanorum sensuum investigato aditu, doctorum cultu celebranda præbeamus reclusa penetralia. & ne videar velle omnia unus amplecti, spondeo violentissima inventa vel sensa rhetoricæ in Vergiliano me opere demonstraturum. Eusebio autem oratorum eloquentissimo non præripio de oratoria apud Maronem arte tractatum; quem & doctrina & docendi usu melius exsequetur. reliquos omnes qui adestis impense precatus sim ut quid vestrum quisque præcipuum sibi annotaverit de Maronis ingenio velut [3] ex symbolo conferamus. Mirum in modum alacritatem omnibus qui aderant hæc verba pepererunt. & [4] assurgens quisque in desiderium alios audiendi, non vidit & se in idem munus vocandum. itaque hortatu mutuo concitati in assensum facile ac libenter animati sunt: intuentesque omnes Prætextatum orabant ut judicium suum primus aperiret, cæteris per ordinem quem casus sedendi fecerat secuturis. & Vettius: Equidem inter omnia, quibus eminet laus Maronis, hoc assiduus lector admiror quia doctissime jus pontificium tamquam hoc professus [5] in multa

[1] *Ut pæne vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar* | Epistola Maronis est ad Augustum, excusantis operis inchoati moram. Sed aberat à Scripto, *vitio*. Fallor? an scripserat Maro: *Penuria mentis? Penuria* enim, teste Festo, *id est, quod pæne minus sit quam necesse est.* Conjecturam tamen quis præstet? *Pont.*

[2] *Introspexisse in ædem Deæ, à qua mares absterrentur* | Idem, *exterrentur*, nisi fuerit, *externantur*. *Mares* autem γλωικῶς accipio, nam nec bestias mares intrare fas fuit. Juvenalis:

Illuc, testiculi sibi conscius unde fugit mus,
Intulerit. Idem.

[3] *Ex symbolo conferamus* | Anglicanus idem, *symbola. symbolum*, item, *symbolus* & *symbola* indifferenter dici literatoribus observatum est. Macrobius iterum pag. 213. *Diem totum doctis fabulis velut ex symbola conferendis daturi.* Idem.

[4] *Assurgens quisque in desiderium alios audiendi non, &c.* | Scriptus iterum, *audienti non invidit*. Verum erit, *audiendi, non invidit*. Et puto mens liquet. *Idem.*

[5] *In multa & varia operis sui arte* | *Parte*, libri vett. *Pont.*

&

& varia operis sui arte servavit. [6] &, si tantæ dissertationis sermo concesserit, promitto fore ut Vergilius noster pontifex maximus asseratur. post hunc Flavianus, Apud poëtam nostrum, inquit, tantam scientiam juris auguralis invenio, ut, si aliarum disciplinarum doctrina destitueretur, hæc illum vel sola professio sublimaret. Eustathius deinde, Maxime, inquit, prædicarem quanta de Græcis cautus & tamquam aliud agens, modo artificii dissimulatione, modo professa imitatione transtulerit; ni me major admiratio de astrologia totaque philosophia teneret, quam parcus & sobrius operi suo nusquam reprehendendus aspersit. Furius Albinus alterum fovens Prætextati latus, juxtaque eum Cæcina Albinus ambo vetustatis affectationem in Vergilio prædicabant; alter in versibus, Cæcina in verbis. Avienus, Non assumam mihi, ait, ut unam aliquam de Vergilianis virtutibus audeam prædicare; sed, audiendo quæcumque dicetis si quid vel de his mihi videbitur, vel jamdudum legenti adnotandum visum est, opportunius proferam: modo memineritis à Servio nostro exigendum, ut quicquid obscurum videbitur, [7] quasi literatorum omnium longe maximus palam faciat. His dictis & universo cœtui complacitis, Prætextatus cum in se conversa omnium ora vidisset, Philosophia, inquit, quod unicum est munus deorum, & disciplina disciplinarum, honoranda est anteloquio. unde meminerit Eustathius primum sibi locum ad differendum omni alia professione cedente concessum. huic tu, mi Flaviane, succedes; ut & auditu vestro recreer, & aliquanto silentio instaurem vires loquendi. Inter hæc servilis moderator obsequii, cui cura vel adolendi Penates, vel struendi penum, & domesticorum actuum ministros regendi, admonet dominum familiam pro solemnitate annui moris epulatam. hoc enim festo religiosæ domus prius famulos instructis tamquam ad usum domini dapibus honorant: & ita demum patribus familias mensæ apparatus novatur. insinuat igitur præsul famulitii cœnæ tempus & dominos jam vocare. tum Prætextatus: Reservandus igitur est Vergilius noster ad meliorem partem diei, ut mane novum inspiciendo per ordinem carmini destinemus. nunc hora nos admonet, [8] ut honore vestro hæc mensa dignetur. Sed & Eustathius

[6] *Et, si tantæ dissertationis sermo concesserit* | Idem habet, *sermo non cesserit*. Et recte. *Id.*

[7] *Quasi literatorum omnium longe maximus palam faciat* | Præclarum hoc de Servio elogium. In scripto tamen erat: *longius maxime palam faciat*. Ambigo an fuerit, *linguis maxime p. f.* Id.

[8] *Ut honore vestro hæc mensa dignetur* | Ἀρχαΐζει. *dignor* passive protulit secutus Maronem:

Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo.

Imo Plautum potius, qui in re conviviali similiter dixerat, absque correctoribus fuisset, Pseudolo, Scen. *Quid hoc.*

Ita victu excurato, ita munditiis dignati,

Itaque in loco festivo sumus festive accepti.

Ita, inquam, dixerat Accius, & hodieque legeremus si per istos licuisset, quorum opera contaminate vulgatur: *Ita munditiis digni ab.* Et conatus aliquando mederi vir doctus, *ita munditiis digne ab.* At nobis, nisi me laudat amabilis insania, alluxit hic melior & verior Phœbus. *Idem.*

&

9 & post hunc Symmachus meminerint crastina dissertatione servari sibi anteloquii functionem. & Flavianus: Ex placita jam vos lege convenio, ut sequenti die Penates mei beari se tanti cœtus hospitio glorientur. His cum omnes assensi essent: ad cœnam, alio aliud de his quæ inter se contulerant reminiscente, approbanteque, cum magna alacritate animi concesserunt.

9 *Et post hunc Symmachus* | In repetitione ordinis, quo quisque in futurum diem de Vergilio diceret, summam dissimilitudinem admittit convivii modo imperator: nam cum Flaviano secundas partes dedisset, nunc dat Symmacho; eo indignius, quod progenerum prosocero præponit. Sed talis hic quoque Macrobius in Stephani tabulis patet. Mss. & editi omnes pariter, *Et post hunc Nichomachus*. Rectissime, id enim fuit nomen Flaviani, qui dicebatur VIRIUS NICHOMACHUS FLAVIANUS, ut docemur apud Scriverium ex Inscriptione, cujus fidem hic locus vehementer firmat. *Gron.*

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & Inlustris

[1] *Conviviorum Secundi Diei* SATURNALIORUM

Liber Secundus.

CAP. I.

Qua occasione de jocis ac dicteriis veterum, sermo ortus fuerit inter convivas.

HIC ubi modestus edendi modus cessare fecit castimoniam ferculorum, & convivalis lætitia minusculis poculis oriebatur: Avienus ait; Bene ac sapienter Maro noster tumultuosum ac sobrium uno eodemque versu descripsit sub paucorum verborum immutatione convivium. nam ubi sub apparatu regio procedere solet luxus ad strepitum,

Postquam prima, inquit, *quies epulis*:

at, cum Heroës castigatis dapibus assidunt, non reducit quietem quia nec præcessit tumultus: sed inquit;

Postquam exempta fames epulis.

Nostrum hoc convivium, quod & heroïci sæculi pudicitiam, & nostri conduxit elegantiam, in quo splendor sobrius & diligens parsimonia, Agathonis convivio, vel post magniloquentiam Platonis non componere tantum, sed nec præferre dubitaverim. nam ipse rex mensæ nec in moribus Socrate minor, & in Republica

[1] *Conviviorum secundi Diei.* | Hæc conviviorum in dies discretio Stephani solius inventum est. SECUNDI hic DIEI conventum fecit qui revera adhuc PRIMI est. Hoc si mihi non creditur, credatur vel exordio libri præmissi, ubi non discessus indicitur, sed ad epulas & pocula concessius. De cætero suo videbimus loco. *Pont.*

philosopho

philoſopho efficacior, cæteri qui adeſtis eminentiores eſtis ad ſtudia virtutum, quam, ut poëtis comicis & Alcibiadi, [2] qui tantum fuit fortis ad crimina, aliiſque quibus frequens illud convivium fuit, vos quiſqam æſtimet comparandos. Bona verba quæſo, Prætextatus ait, circa reverentiam tantum Socraticæ majeſtatis, nam reliquis qui in illo fuere ſympoſio, hæc lumina quis non præponenda conſentiat: ſed quorſum tibi, Aviene, hoc tendit exemplum? Quia ſub illorum, inquit, ſupercilio non defuit qui pſaltriam intromitti peteret, ut puella ex induſtria ſupra naturam mollior, [3] canora dulcedine & ſaltationis lubrico exerceret illecebris philoſophantes. illic hoc fieri tentatum eſt, ut Agathonis victoria celebraretur. nos honorem dei, cujus hoc feſtum eſt, nullo admixtu voluptatis augemus. neque ego ſum neſcius, vos nec triſtitiam [4] nec nubilum vultum in bonis ducere; nec Craſſum illum, quem Cicero, auctore Lucilio, ſemel in vita riſiſſe ſcribit, magnopere mirari. Ad hæc Prætextatus cum diceret, ludicras voluptates nec ſuis Penatibus aſſuetas, nec ante cœtum tam ſerium producendas: excepit Symmachus; Quia

Saturnalibus optimo dierum,

ut ait Veronenſis poëta, nec voluptas nobis ut Stoicis tamquam hoſtis repudianda eſt; nec ut Epicureis ſummum bonum in voluptate ponendum, excogitemus alacritatem laſcivia carentem. &, ni fallor, inveni, ut jocos veterum ac nobilium virorum edecumatos ex multijugis libris relatione mutua proferamus. [5] hæc nobis ſit literata lætitia & docta cavillatio, [6] vicem planipedis: & ſalubonis impudica & prætextata verba jacientis, ad pudorem ac modeſti-

[2] *Qui tantum fuit fortis ad crimina.* | Juvenal. *Solaque libidine fortis.* Et Seneca rhetor. *In iſtis vulſis atque expolitis & nuſquam niſi in libidine viris quærite oratores.* Id.

[3] *Canora dulcedine & ſaltationis lubrico.* | Intelligit Gaditanas ſaltationes; molles illas & oppido ſalaces. Iterum Juvenalis Sat. 11.

Forſitan expectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plauſuque probatæ
Ad terram tremulo deſcendat clune puellæ,
Irritamentum Veneris languentis, & acres
Divitis urticæ.

Et audeo dicere in mentem fuiſſe Macrobio hæc ipſa Satyrici verba. Certe adumbravit quam proxime. *Idem.*

[4] *Nec nubilum multum in bonis ducere.* | Ita Steph. At Anglicanus & vetuſte omnes cuſi, *nubilum vultum.* & ita reponi fecimus. Alluſum, ut puto, ad iſtud vetus: *Super omnia vultus Acceſſere boni, nec iners pauperque voluntas.* Cyprianus de Lapſis: *Veſte mutatâ, neglecto capillo, vultu nubilo,* &c. *Idem.*

[5] *Hæc nobis ſit literata lætitia & docta cavillatio, vicem planipedis.* | Tale quoque Priſci ſympoſium, apud Martial.

Quod optimum ſi diſputat convivium
Facunda Priſci pagina:
Et multa dulci, multa ſublimi refert,
Sed cuncta docto pectore.
Quod optimum ſit quæritis convivium?
In quod choraules non venit.

Planipides vero *neaniſcologi* ſunt, ut docet ad illud Juvenalis, *Planipedes audit Fabios*, interpres vetus. Sed videndum num apud interpretem illum legi præſtet, *nealeſchologi.* Illud enim quo magis cogito magis evilet. Certe qui delicet, optem. *Pontan.*

[6] *Vicem planipedis & ſabulonis.* | Pro *ſabulonis* legendum putat Theo. Marcilius ad Suetonium, *ſubulonis.* At Salmaſius ad eundem Suetonium, qui Pariſiis excuſus, mavult: *fabulonis.* idque ex Gloſſis Iſidori, in quibus, *Fabulo*, congerro exponitur, item *Fabulo, fabulas componens.* Et *Fabulones, fabularum inventores.* Verum Feſtus, *Subulo*, inquit, Tuſca eſt dictio, qua ſignificatur tibicen, quod ipſum & Q. Ennius poëta in hoc verſu poſuit: Subulo quondam marinas propter ſtabat aquas. Vide Petrum

am

am verſus imitata. hæc res & cura & ſtudio digna veteribus viſa eſt. [7] Et jam primum animadverto duos, quos eloquentiſſimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad jocorum venuſtatem cæteris præſtitiſſe. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut poſt mortem ejus comœdiæ, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen eſſe de jocorum copia noſcerentur. Cicero autem quantum in ea re valuerit quis ignorat, qui vel liberti ejus libros, [8] quos is de jocis patroni compoſuit, quos quidam ipſius putant eſſe, legere curavit? quis item neſcit conſularem eum ſcurram ab inimicis appellari ſolitum? quod in oratione etiam ſua Vatinius poſuit. Atque ego, ni longum eſſet, referrem, in quibus cauſis cum nocentiſſimos reos tueretur victoriam jocis adeptus ſit. ut ecce. pro L. Flacco; quem repetundarum reum joci opportunitate de manifeſtiſſimis criminibus exemit. is jocus in oratione non exſtat: mihi [9] ex libro Fuſii Bibaculi notus eſt, & inter alia ejus dicta celebratur, ſed in hoc verbum non caſu incidi: volens feci. jocos enim hoc genus veteres noſtri dicta dicebant. teſtis idem Cicero, qui in libro epiſtolarum ad Cornelium Nepotem ſecundo ſic ait; *Itaque noſtri, cum omnia quæ dixiſſemus dicta eſſent, quæ facete & breviter & acute locuti eſſemus,* [10] *ea proprio nomine appellari dicta voluerunt.* hæc Cicero. Novius vero Pomponiuſque jocos [11] non raro dicta nominant; Marcus etiam Cato ille Cenſorius argute jocari ſolitus eſt. horum nos ab invidia muniret auctoritas, etiam ſi noſtris cavillaremur. at, cum veteribus dicta referamus, ipſa utique auctorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inventum: agite; quod cuique de dictis talibus in mentem veniet, viciſſim memoriam noſtram excitando referamus. Placuit univerſis lætitiæ excogitata ſobrietas: & ut Prætextatus incipiendo auctoritatem de exemplo præberet hortati ſunt.

Crinitum lib. 18. cap. 5. Gloſſarium, *ſubulo αὐλητής.* Poſteriorem hanc emendationem non reſpuat ſententia Priſci, verbis Martialis ſupra poſitis expreſſa, qua ſtatuitur, *optimum eſſe convivium, in quod choraules non venit.* At alteram illam quæ *fabulo* legit, videntur ipſa Macrobii verba ſuadere qui de verbis prætextis & impudicis hic agit; hæc ſcilicet abeſſe præcipue à conviviis debere.] *Idem.*

7 *Et jam primum animadverto duos.* | Ineptam reddit orationem immiſſa vox, *jam*, eliminanda fide libri. *Idem.*

8 *Quos is de jocis patroni compoſuit.* | Ejuſmodi antiquitus libelli, *Ineptiæ* inſcripti. Tranquillus de Cajo Meliſſo Grammatico: *Atque ut ipſe tradit, ſexageſimum ætatis annum agens libellos* INEPTIARUM *qui nunc* JOCORUM *inſcribuntur, componere inſtituit; abſolvitque centum & quinquaginta.* Poëtæ illud hinc fortaſſis capiendum:

Turpe eſt difficiles habere nugas,
Eſt ſtultus labor eſt ineptiarum. Idem.

9 *Ex libro Fuſii Bibaculi.* | Macrobius lib. 3. cap. 2. *Valeſii & Fuſii dicti prius, nunc Valerios & Furios dicimus* Non itaque hic mendum ſed ſcribendi vetus norma. *Id.*

10 *Ea proprie nomine appellari dicta voluerunt.* | Plautus Sticho Sc. ult. Act. 2. *Ibo intro ad libros, & diſcam de dictis melioribus.* [Varro de Ling. Lat. *Hinc appellatum dictum in mimo, ac dictioſus. Hinc in manipulis caſtrenſibus dicta ducibus.* Martial. *Conſuevere jocos veſtri quoque ferre triumphi, Materiam dictis nec pudet eſſe ducem.* Videndæ Animadv. Caſauboni ad librum 1 Suetonii cap.26.] *Idem.*

11 *Non raro dicta nominant.* | Nihil id novi, nam jam docuerat ex Cicerone. Sed aliud vult & ſervat liber, in quo: *dicteria.* Varro ὄνος λύρας.

Et orthophallica attulit pſalteria;
Quibus ſonant in Græcia dicteria. Idem.

CAP.

CAP. II.

De diverſorum jocis atque dicteriis.

TUM ille: Dictum volo hoſtis referre ſed victi, & cujus memoria inſtaurat Romanorum triumphos. Annibal Carthaginienſis apud Regem Antiochum profugus facetiſſime cavillatus eſt. ea cavillatio hujuſcemodi fuit. Oſtendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus comparaverat: convertebatque exercitum inſignibus argenteis & aureis florentem. inducebat etiam currus cum falcibus, & elephantos cum turribus, equitatumque frænis & ephippiis, monilibus ac phaleris præfulgentem atque ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus [1] gloriabundus Annibalem aſpicit; &, Putaſne, inquit, ſatis eſſe Romanis hæc omnia? tunc Pænus eludens ignaviam imbelliamque militum ejus pretioſe armatorum, Plane: inquit, ſatis eſſe credo Romanis hæc, etſi avariſſimi ſunt. Nihil prorſus neque tam lepide neque tam acerbe dici poteſt. Rex de numero exercitus ſui ac de æſtimanda æquiperatione quæſiverat: reſpondit Annibal de præda.

Flavianus ſubjecit: Sacrificium apud veteres fuit, [2] quod vocabatur propter viam. in eo mos erat ut ſi quid ex epulis ſuperfuiſſet [3] igne conſumeretur. hinc Catonis jocus eſt. nam Q. Albidium quendam, qui ſua bona comediſſet, & noviſſime domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidiſſet, propter viam feciſſe dicebat: quod comeſſe non potuerit, id combuſſiſſe.

Symmachus deinde: Mater M. Bruti Servilia, cum pretioſum ære parvo fundum abſtuliſſet à Cæſare, ſubjiciente haſtæ bona civium, non effugit dictum tale Ciceronis: Equidem quo melius emptum ſciatis comparavit Servilia hunc fundum [4] Tertia deducta. Fi-

[1] *Gloriabundus Hannibalem aſpicit* | Scriptus, *inſpicit*. Gloſſ. *inſpicit*, ἐπιβλέπει Petron. Arbiter: *anumque inſpicere diligentius cœpi.*

MS. habet *inſpicit*: quam lectionem confirmat Scriverius Martialis ſui loco,

Inſpectum velut emtor aut laniſta.

& aliis. *Pontanus.*

[2] *Quod vocabatur propter viam* | Emendavit ex Feſto Turnebus vulgo, *proterviam.* Plautus Rudente Sc. 2. Act. 1. *Propter viam illi ſunt vocati ad prandium.* Videnda ad eum locum editio Taubmanni. Eraſmus in chiliad. ut proverbium adducit, ſed ut vulgo editum, *proterviam fecit.* Unde & perperam nec ſuo ſenſu explicat. *Idem.*

[3] *Igne conſumeretur* | Idem Scriptus, *combureretur.* Quæ vox in re ſimili apud Feſtum: *Culina vocatur locus, in quo epulæ in funere comburuntur.* Idem.

[4] *Tertia deducta* | Ex ambiguo jocus. *Tertia* aut filia Serviliæ intelligi potuit aut pecuniæ dandæ portio. Deducitur ſive aufertur in emptionibus pars pretii, in re amorum puella. Tibullus: *Ut juveni primum virgo deducta marito.* Quod Naſo imitatus in Faſtis: *Cum primum cupido Venus eſt deducta marito.* Hujus contrarium eſt, *producere*: producebantur enim meretrices. Petron. *Rogavi ut in platanona produceret dominam.* unde Gloſſæ, *producit*, προάγει. Græcæ, προαγωγὸς, πορνοβοσκὸς, *lenocinator.* At *deducere* in iiſdem θέσθαι exponitur, quod eſt ſibi vindicare & veluti adoptare. Sed antequam claudo, obnoxium mihi reddam, ſi fors D. Hieronymum Epiſtola de vitando ſuſpecto contubernio. Vox enim iſta Gloſſarii, πορνοβοσκὸς ibi reſtituenda videatur, ubi editur:

lia autem Serviliæ erat Junia Tertia; eademque C. Caſſii uxor, laſciviente Dictatore tam in matrem quam in puellam. tunc luxuriam ſenis adulteri civitas ſubinde rumoribus jociſque carpebat, ut mala non tantum ſeria forent.

Poſt hunc Cæcina Albinus: Plancus in judicio forte amici cum moleſtum teſtem deſtruere vellet, interrogavit, quia ſutorem ſciebat quo artificio ſe tueretur: ille urbane reſpondit; gallam ſubigo. ſutorium hoc habetur inſtrumentum; quod non inficete in adulterii exprobationem ambiguitate convertit. nam Plancus in Mævia Galla nupta male audiebat.

[5] Secutus eſt Furius Albinum: Poſt Mutinenſem fugam quærentibus quid ageret Antonius, reſpondiſſe familiaris ejus ferebatur: Quod canis in Ægypto: bibit & fugit, quando in illis regionibus conſtat canes raptu crocodiliorum exterritos currere & bibere.

Euſtathius deinde: Publius Mucium imprimis malevolum cum vidiſſet ſolito triſtiorem. aut Mucio, inquit, neſcio quid incommodi acceſſit, aut neſcio cui aliquid boni.

Inde Avienus, [6] Fauſtus Sullæ filius, cum ſoror ejus eodem tempore duos mœchos haberet, Fulvium fullonis filium & Pompeium Maculam, Miror, inquit, ſororem meam habere maculam, cum fullonem habeat.

Hic Euangelus: Apud L. Mallium, qui optimus pictor Romæ habebatur, Servilius Geminus forte cœnabat: cumque filios ejus deformes vidiſſet; non ſimiliter, inquit, Malli fingis & pingis. & Mallius, In tenebris enim fingo, inquit; luce pingo.

Euſebius deinde, Demoſthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cujus formam tunc Græcia mirabatur, acceſſit, ut & ipſe famoſo amore potiretur. qui, ubi dimidium talentum [7] unius pretium noctis audivit, diſceſſit hoc dicto: οὐκ ἀγοράζω τοσούτου μεταμελῆσαι.

Inter hæc, cum Servius ordine ſe vocante per verecundiam ſileret, Omnes nos, inquit Euangelus, impudentes grammatice pronuntias, ſi tacere talia vis videri tuitionem pudoris. unde neque tuum

Si autem & tertius ille γηροβόσκος tuus, abire non vult & ſeditiones ac turbas concitat, ſit biga, ſit triga. Nam & Eraſmus in Scholiis admonet varie eam dictionem in libris adſcriptam; & hanc, quia commodiſſima viſa, reſervatam. At πορνοβοσκὸς ex filo totius epiſtolæ omnino probabilius; & alluſerat quoque ſupra Epiſtola ad Chromatium: *acceſſit huic patellæ (juxta tritum populi ſermone proverbium) dignum operculum, Lupicinus ſacerdos. Lupicinus* enim, ut ego reor, detortum huc vocabulum eſt. *Idem.*

5 *Secutus eſt Furius Albinum* | Malit idem Scriverius *Albinus.* Idem.

6 *Fauſtus Sullæ filius* | *Libertum Sullæ* non filium agnoſcunt Bruſonius Facetiar. l. 4. cap. 4. Et Lycoſthenes Titul. de adulterio. *Idem.*

7 *Unius pretium noctis* | Mos iſte paciſcendi noctes ex Comicis, poëtis, aliiſque notus; Apul. *Cum ipſo de uxoris noctibus paciſcuntur.* Iterum, *Votis nuptialibus pacto jugali pridem deſtinatus.* Sed ut id notum, ita non item Petronium ſic emendandum loco, qui paſſim & corrupte hactenus in hunc modum editus: *Pro pudor, quemadmodum mulier ſecutuleia, unius noctis tactu omnia vendidit.* Quid enim eſt *unius noctis tactu?* At, *unius noctis pacto,* non conjectura ſed res eſt. *Pont.*

nec

nec Disarii aut Hori supercilium liberum erit à superbiæ nota, ni Prætextatum & nos velitis imitari.

Tunc Servius, postquam magis silentium erubescendum vidit, ad libertatem se similis relationis animavit. Marcus inquit, [8] Otacilius Pitholaus cum Caninius Revilius uno tantum die consul fuisset, dixit: *Ante flamines, nunc consules diales fiunt.*

Nec Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis exspectans, ait:

* * *   * * *

Post hunc Horus quoque, Affero ad vos, inquit, δίστιχον Platonis, quo ille adolescens luserit, cum tragœdiis quoque eadem ætate præluderet:

Τὴν ψυχὴν, Ἀγάθωνα φιλῶν, ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον.
Ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων, ὡς διαβησομένη.

Orta ex his lætitia, & omnibus [9] in censorium judicium remissis, ac retractantibus quæ à singulis [10] antiquæ festivitatis sapore prolata sunt, Symmachus ait: Hos Platonis versiculos [11] quorum magis vetustatem an brevitatem mireris incertum est, legisse me memini in Latinum tanto latius versos quanto solet nostra quam Græcorum lingua brevior & angustior æstimari: &, ut opinor, hæc verba sunt:

Dum semihulco savio
Meum puellum savior;
Dulcemque florem spiritus
Duco ex aperto tramite:
Anima ægra amore & saucia
[12] *Cucurrit ad labias mihi.*
Rictumque in oris pervium
Et labra pueri mollia
[13] *Rimata itiner transitus*
Ut transiliret nititur.
Tum si moræ quid plusculæ

[8] *Otacilius Pitholaus* | Et ita legendum ex veteri nummo censuit ad Tranquillum Torrentius. In aliis est *Votacilius.* Exstat iterum hujus vocabulum apud Suetonium de claris Rhetoribus. At ibi *Lucius* prænomen est non *Marcus*: Item *Pilitus* agnomen non *Pitholaus. Lucius*, inquit, *Otacilius Pilitus servisse dicitur, atque etiam hostiarius, veteri more, in catena fuisse.* Et notandum idem hoc dictum Otacilio hic tributum, repeti lib. 7. cap. 1. & Ciceroni tribui, *Idem.*

9 *In censorium judicium remissis* | Non est, quod multis exagitemus hoc censorium judicium. Vett. omnes *censorium risum*, me disceptante, admodum blande. Dicere vult convivas post hæc dicta in risum resolutos, non ineptum illum cachinnum, sed ut decebat tanta lumina, ponderando eorum sales, & docte examinantes, in quibus foret excitatius acumen, quod ipsum augebat hilaritatem *Gron.*

10 *Antiquæ festivitatis sapore* | Petron. *Adolescens quoniam sermonem habes non publici saporis.* Pont.

11 *Quorum magis vetustatem an brevitatem mireris incertum est* | Ita etiam in v. c. Lego tamen *quorum magis venustatem.* Meurs. Plane nihil est in illis, quod vetustatem linguæ aut simplicitatem redoleat. *Venustatem* habet jam Camerar. Vesal. Stœr. *Gron.*

12 *Cucurrit ad labias mihi* | Plautus Sticho: *Refer ad labias tibias.* In Anglicano tamen erat, *ad labiam mihi.* Pont.

13 *Rimata itiner transitus* | Emenda A. gell. lib. 19. cap. 11. ubi male *itineri transitus.* Est vero *Itiner* nominativus antiquus. Invenio & apud Manilium lib. 1. & Capellam lib. 9. *Meurs.*

[14] *Fuisset in cœtu osculi,*
Amoris igni percitat
Transisset, & me linqueret:
Et mira prorsus res fieret,
Ut ad me fierem mortuus,
[15] *Ad puerum ut intus viverem.*

[14] *Fuisset in cœtu osculi* | Alii editiones: *coitu osculi.* Sed dixit Ausonius: *Ubi lassa libido fœmineos cœtus & non sua bella lacessit,* ex Lucretio, ut puto, qui lib. 3.

Nil tamen hoc ad nos qui cœtu conjugioque
Corporis atque animæ consistimus uniter apti.

[Q. Curtius lib. 9. *amnium cœtum* ad eandem hanc formam dixit. Verba ejus sunt: *Cæterum amnium cœtus maritimis similes fluctus movent*] Aristænetus μίξιν appellavit lib. 2. cap. 18. Καὶ ἡ μίξις αὕτη γλυκεῖα γίνεται τῶν ψυχῶν. Quod indubie manavit ab hoc Pet. *Animarum quoque mixturam facerent.* Pont.

[15] *Ad puerum intus viverem* | Augeo una voce: *Ad puerum at intus viverem.* Ex Agell. *Meurs.*

CAP. III.

De jocis M. Tullii Ciceronis.

SED miror omnes vos joca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, ut in omnibus, fuit. &, si videtur, [1] ut ædituus responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggesserit refero dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis ille sic incipit:

M. Cicero, cum apud Damasippum cœnaret, & ille mediocri vino posito diceret, *Bibite falernum hoc, annorum quadraginta est: Bene*, inquit, *ætatem fert.*

Idem cum Lentulum [2] generum suum exiguæ naturæ hominem longo gladio accinctum vidisset, *Quis*, inquit, *generum meum ad gladium alligavit?*

Nec Q. Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. nam cum in ea provincia, quam ille rexerat. vidisset clypeatam imagiginem ejus ingentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam (erat autem Quintus ipse staturæ parvæ) ait, *Frater meus dimidius major est quam totus.*

[1] *Ut æditus responsa numinis sui prædicat* | Seneca, *Non sunt ad cœlum elevandæ manus, nec exorandus ædituus ut nos ad aures simulachri, quasi magis exaudiri possimus, admittat. Prope est à te Deus, tecum est, intus est.* Tacit. *internuncium* dixit l. 4. Historiar. Et omnino,ut hinc liquet,legendum ibi ad exemplar Romanum, faciendumque: *Ipsa adyta intrare delectus è propinquis, consulta responsaque ut internuntius numinis portabat,* pro, quod in aliis est, *ipsa edita in turre.* Porro Græcis *hierophantæ* hi dicti: & aliquoties usum ea voce reperio etiam D. Hieronymum: Imo & P. Arbitrum eadem lusisse existimem in Trimalcionis conjugem. . Nam ille quicquid hæc diceret oraculi vicem censebat. Itaque legam in Petron. *Nunc nec quid nec quare in cœlum abiit & Trimalcionis hierophanta est. ad summum mero meridie si dixerit illi tenebras esse,credet.* vulgo est,*topanta,* & varie mederi conati viri eruditi. Apud Festum est *halopanta* sive *holopanta qui omnia mentitur.* Pont.

[2] *Generum suum exiguæ naturæ* | Vult dicere *staturæ.* Interim apud Cæsarem de bello Gal. lib. 6. legas: *eadem est fœminæ marisque natura.* item lib. 5. *Britannia insula natura triquetra.* Idem.

In conſulatu Vatinii, quem paucis diebus geſſit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur: *Magnum oſtentum*, inquit, *anno Vatinii factum eſt; quod illo conſule nec bruma, nec ver, nec æſtas, nec autumnus fuit.* Quærenti deinde Vatinio quod gravatus eſſet domum [3] ad ſe infirmatum venire reſpondit; *Volui in conſulatu tuo venire: ſed nox me comprehendit.* ulciſci autem ſe Cicero videbatur, ut qui reſpondiſſe ſibi Vatinium meminerat, cum humeris ſe reipublicæ de exilio reportatum gloriaretur: *Unde ergo tibi varices?*

[4] Caninius quoque Revilius, qui uno die, ut jam Servius retulit, conſul fuit, roſtra cum adſcendiſſet pariter honorem iniit conſulatus & ejeravit: quod Cicero omni gaudens occaſione urbanitatis increpuit; [5] *λογοθεώρητος eſt Caninius conſul*, & deinde: *Hoc conſecutus eſt Revilius, ut quæreretur quibus conſulibus conſul fuerit.* dicere præterea non deſtitit: *Vigilantem habemus conſulem Caninium, qui in conſulatu ſuo ſomnum non vidit.*

Pompeius Ciceronis facetiarum impatiens fuit: cujus hæc de eo dicta ferebantur. *Ego vero quem fugiam habeo, quem ſequar non habeo.* ſed & cum ad Pompeium veniſſet, dicentibus eum ſero veniſſe, reſpondit; [6] *Minime ſero veni: nam nihil hic paratum video.* deinde interroganti Pompeio ubi gener ejus Dolabella eſſet reſpondit: *Cum ſocero tuo*: & cum donaſſet Pompeius transfugam civitate Romana, *hominem bellum*, inquit, *Gallis civitatem promittit alienam, qui nobis noſtram non poteſt reddere.* propter quæ merito videbatur dixiſſe Pompeius: *Cupio ad hoſtes Cicero tranſeat, ut nos timeat.*

In Cæſarem quoque mordacitas Ciceronis dentes ſuos ſtrinxit. nam primum poſt victoriam Cæſaris interrogatus cur in electione partis erraſſet, reſpondit; *Præcinctura me decepit*; jocatus in Cæſarem, qui ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam velut mollis incederet; adeo ut Sulla tanquam providus dixerit Pompeio: *Cave*

3 *Ad ſe infirmatum* | Id eſt, ægrotantem. Suetonius in Auguſto: *Infirmatis faucibus, præconis voce ad populum concionatus eſt.* Plinius lib. 7. Epiſt. 26. *Optimi ſumus dum infirmi ſumus.* Idem.

4 *Caninius quoque Revilius* | Ita etiam in v. c. eſt. Lego: *C. q. Revilius*, ut ante, *Marcus*, inquit, *Otacilius Pitholaus, cum Caninius Revilius uno tantum die conſul fuiſſet*, &c. *Meurſ.*

5 *Λογοθεώρητος eſt Caninius* | Paulus Leopardus lib. 3. Emend cap. 17. legendum putat, ὀλιγωρητέος. quæ vox & contemnendum ſignificat & paucarum horarum conſulem. Quam Leopardi conjecturam quomodo redarguat Joſ. Caſtalio, videre eſt obſervationum ejus Decade x. cap. x. *Pont.*

6 *Minime ſero veni; nam nihil hic paratum video* | Deliteſcit hic Tullii jocus in voce *Sero.* Magnus tamen Deſiderius in Apophthegmatibus vix eum eruiſſe cenſendus. *Sero* enim, inquit, *venit qui tarde venit, & ſero qui poſt tempus* At *ſero* in Ciceronis reſponſo non *tarde* notat, ſed ipſum cœnæ tempus ſive veſperam. Apuleius obſervavit lib. 3. *Et convivii cui te ſero deſponderas appropinquantis admonet.* nam præterita veſpera ſive cœna Birrhenæ ad convivium promiſerat. Iterum lib. 1. *Unde autem ſcio an conventore illo, cum quo ſero deverteras, jugulato, fuga mandes præſidium.* Martialem ſic quoque capio lib. 7.

Mane veni potius, nam cur te quinta moretur?
Aut cur non ſero Caciliane venis?

Tangit Cæcilianum, qui ante quintam ad cœnam feſtinaverat; eumque monet, ne moræ tædium incurreret, mane potius adeſſet. Cur enim, inquit, non ipſa veſpernæ hora te ſiſtis? *Pont.*

tibi illum puerum male præcinctum. deinde cum Laberius in fine ludorum annulo honoratus à Cæſare, eveſtigio in quatuordecim ad ſpectandum tranſiit, violato ordine, & cum detrectatus eſt eques Romanus & cum mimus remiſſus: ait Cicero prætereunti Laberio & ſedile quærenti: *Recepiſſem te, niſi anguſte ſederem*, ſimul & illum reſpuens & in novum ſenatum jocatus, cujus numerum Cæſar ſupra fas auxerat. nec impune, reſpondit enim Laberius: *Mirum ſi anguſte ſedes, qui ſoles duabus ſellis ſedere*; exprobrata levitate Ciceroni, qua immerito optimus civis male audiebat.

Idem Cicero alias facilitatem Cæſaris in allegendo ſenatu irriſit palam. nam, cum ab hoſpite ſuo P. Mallio rogaretur ut decurionatum privigno ejus expediret, aſſiſtente frequentia dixit: *Romæ ſi vis habebit: Pompeis difficile eſt.*

Nec intra hæc ejus mordacitas ſtetit. quippe ab Androne quodam Laodiceno ſalutatus, cum cauſam adventus requiſiſſet, comperiſſetque (nam ille ſe legatum de libertate patriæ ad Cæſarem veniſſe reſpondit) ita expreſſit publicam ſervitutem [7] Ἐὰν ἐπιτύχῃς, καὶ περὶ ἡμῶν πρέσβευσον.

[8] Vigebat in eo excedens jocos & ſeria mordacitas, ut hoc eſt ex epiſtola ad C. Caſſium dictatoris violatorem; *Vellem idibus Martiis me ad cœnam invitaſſes, profecto reliquiarum nihil fuiſſet, nunc me reliquiæ veſtræ exercent.* idem Cicero de Piſone genero & M. Lepido lepidiſſime cavillatus eſt.

[9] Dicente adhuc Symmacho, &, ut videbatur, plura dicturo, intercedens Avienus, ut fieri in ſermonibus convivalibus ſolet, Nec Auguſtus, inquit, Cæſar in hujuſmodi dicacitate quoquam minor, & fortaſſe nec Tullio, &, ſi volentibus vobis erit, aliqua ejus quæ memoria ſuggeſſerit relaturus ſum. & Horus: Permitte Aviene Symmachus explicet de his, quos jam nominaverat: dicta Ciceronis, & opportunius quæ de Auguſto vis referre ſuccedent. Reticente Avieno Symmachus: Cicero inquam, cum Piſo gener ejus mollius incederet, filia autem concitatius: ait genero, [10] *Ambula tanquam fœ-*

7 Ἐὰν ἐπιτύχῃς περὶ ἡμῶν | Aliter conſpicitur in Camerarii ſeu vetuſtis editionibus: ἐὰν ἐπιτύχῃς καὶ περὶ ἡμᾶς πρέσβευσον. Quod erit; *ſi impetraveris, & pro nobis intercede.* Idem.

8 *Vigebat in eo excedens jocos & ſeria mordacitas* | Hæc Camerarii & Stephani editionis, quam ſumus ſecuti, ſcriptura. At quid denique reliquum, ſi jocos & ſeria ejus dicta exceſſerint potius? Potius æſtimandum ſerium ſemper aliquid infuiſſe dictis Ciceronis. Et tale præfert ſcriptus: *excedens jocus, & ſeria mordacitas*; quomodo & libri antiquiores. *Pont.* Non tam æſtimandum ſerium ſemper aliquid infuiſſe dictis Ciceronis, quam id vel ex hoc ad Caſſium joco manifeſtari dilucide judicandum, niſi quis forte naſum non habet. Sed non propterea aliquid invertendum in his verbis, per ſe apertiſſimis, modo τὸ *ſeria* pro adjectivo θηλυκῷ, non poſitivo neutro capias: quod quamvis piget, monendum quia non adverterunt. *Excedens jocus* hili non eſt. *Gron.*

9 *Dicente adhuc Symmacho* | Forte *dicenti* Gron.

10 *Ambula tanquam fœmina* | Videtur ſententia poſcere, ut priori loco, qui Piſonem tangit, legatur, *tanquam vir*; altero vero, qui filiam Tulliam, *tamquam fœmina.* Niſi fuerit utrobique *ambulas.* Sed prius magis placet, [videturque manifeſta vocis utriuſque tranſpoſitione ſententia inverſa cor-

mina

mina: ait filiæ. *Ambula tanquam vir.* & cum M. Lepidus in senatu dixisset patribus conscriptis; *Ego non tanti fecissem simile factum*: Tullius ait: *Ego non tanti fecissem ὁμοιόπτωτον.* Sed perge Aviene; ne ultra te dicturientem retardem.

ruptaque] Piso autem gener hic Ciceronis dicitur, cum constet Dolabellæ Tulliam Ciceronis filiam nuptam fuisse. Sed sciendum, Tulliam Ciceronis tres maritos habuisse. Primus fuit hic C. Piso Frugi, cui fuit desponsa ante reditum Ciceronis ab exilio. Alter Furius Crassipes, qui eam duxit Cn. Marcellino & P. Philippo Coss. Tertius P. Cornelius Lentulus Dolabella, cui nupsit cum proconsul esset in Cilicia Cicero; & apud eum ex partu decessit. Errant Asconius & Plutarchus, cum duos tantum Tulliæ maritos referunt, Crassipedem non agnoscentes. *Pont.*

CAP. IV.

De jocis Augusti in alios, & aliorum rursus in ipsum.

ET ille: Augustus, inquam, Cæsar affectavit jocos, salvo tamen majestatis pudorisque respectu; nec ut caderet in scurram. Ajacem tragœdiam scripserat, eamdemque quod sibi displicuisset deleverat. [1] postea Lucius gravis tragœdiarum scriptor interrogabat eum quid ageret Ajax suus. & ille, *in spongiam*, inquit, *incubuit.*

Idem Augustus, cum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum modo retraheret, [2] *Putas*, inquit, *te assem elephanto dare?*

Idem cum ab eo Pacuvius Taurus congiarium peteret diceretque, jam hoc homines vulgo loqui non parvam sibi ab illo pecuniam datam: *Sed tu*, inquit, *noli credere.*

Alium præfectura equitum summotum & insuper salarium postulantem, dicentemque non lucri causa dari hoc mihi rogo, sed ut judicio tuo munus videar impetrasse, & ita officium deposuisse. hoc dicto repercussit: *Tu te accepisse apud omnes affirma; & ego dedisse me non negabo.*

[1] *Postea Lucius gravis Tragœdiarum scriptor*] Iterum ex nummis Torrentius. *L. Itium* hunc nuncupat. Quis autem is Lucius, tam gravis Tragœdiarum scriptor fuerit, quærunt docti. I. Rycquius lib. 1. Epist. 27. in Vaticano codice MS. reperisse se testatur: L. GNAVIUS. Quod fortasse verum esse Tragici nomen putat. Nisi fuerit potius *Lucius Varius* Horatii Virgiliique æqualis ac familiaris. De eo est illud Virgilii Ecl. 10.

Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinnâ
Digna.

De eodem & Quintilianus lib. 10. cap. 1. *Varii Thyestes cuilibet Græcorum comparari potest.* [Lucanus in Panegyrico ad Pisonem. *Mæcenas Tragico quatientem pulpita gestu Evexit Varium.* Pont.

[2] *Putas te assem elephanto dare*] Est apud Suetonium Augusto cap. 53. Ubi tamen non *assem* sed *stipem elephanto porrigere* legitur. & explicat luculente Isaacus Casaubonus ex Æliani historia de animalibus & loco Galeni, cur *assis* seu *stipes* elephanto detur, nimirum ut eam acceptam elephas proboscide insessori suo porrigat. Sed ipsum Casaubonum prolixius vide in Animadversionibus seu Curis secundis ad locum Suetonii jam dictum. *Pont.*

Urbanitas ejuſdem innotuit circa Herennium deditum vitiis juvenem, quem cum caſtris excedere juſſiſſet, & ille ſupplex hac deprecatione uteretur: *Quo modo ad patrias ſedes revertar? quid patri meo dicam?* reſpondit, *Dic me tibi diſplicuiſſe.*

Saxo in expeditione percuſſum, ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen ſua opera jactantem, ſic leniter caſtigavit: *At tu cum fugies*, inquit, *numquam poſt te reſpexeris.*

Galbæ, cujus informe gibbo erat corpus, agenti apud ſe cauſam & frequenter dicenti, *Corrige in me ſi quid reprehendis*; reſpondit: *Ego te monere poſſum, corrigere non poſſum.*

Cum multi Severo Caſſio accuſante abſolverentur; & architectus fori Auguſti, exſpectationem operis diu traheret: ita jocatus eſt, *Vellem Caſſius & meum forum accuſet.*

Vettius cum monumentum patris exaraſſet: ait Auguſtus; [3] *Hoc eſt vere monumentum patris colere.*

Cum audiſſet inter [4] pueros, quos in Syria Herodes Rex Judæorum intra bimatum juſſit interfici, filium quoque ejus occiſum: ait: *Melius eſt* [5] *Herodis porcum eſſe quam filium.*

Idem Auguſtus, quia Mæcenatem ſuum noverat eſſe ſtylo remiſſo, molli, & diſſoluto, talem ſe in epiſtolis, quas ad eum ſcribebat, ſæpius exhibebat, & contra caſtigationem loquendi, quam alias ille ſcribendo ſervabat, in epiſtola ad Mæcenatem familiari [6] plura in jocos effuſa ſubtexuit: [7] *Vale mel gentium, melcule, ebur ex Etruria, laſer Aretinum, adamas ſupernas, Tiberinum margaritum.* [8] *Cilniorum*

[3] *Hoc eſt vere monumentum patris colere* | Colimus ea quæ veneramur; & colitur ager, cum exaratur. Suſpicatur tamen Eraſmus dixiſſe Cæſarem: *Hoc eſt vere memoriam patris colere.* Quem vide; nec forſan diſplicebit. [Sed diſplicebit, ſi inſpicies locum & verba Chriſti apud Lucam cap. 11. v. 45. *Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum, &c.* Ubi *ædificare monumenta* eſt ornare & excolere; quod hic convenit,] *Pont.*

4 *Pueros, quos in Syria Herodes Rex Judæorum intra bimatum juſſit interfici* | Evangeliſta Matthæus cap. 2. v. 16. ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, *à bimatu, & infra.* Macrobius hoc eleganter *intra bimatum* dixiſſe ſatis habuit. Miratur autem Scaliger ad Euſebium p. 163. Auguſto hæc verba excidiſſe, cum ipſe Auguſtus ſententiam capitis in tres filios Herodi judicio ſuo probatam confirmarit. *Idem.*

5 *Herodis porcum eſſe quam filium* | Ælian. 12. Ver. 56. Διογένης ὁ Σινωπεὺς ἔλεγε πολλὰ, τὴν ἀμαθίαν καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν Μεγαρέων διαβάλλων, καὶ ἐβούλετο Μεγαρέως ἀνδρὸς κριὸς εἶναι μᾶλλον ἢ υἱός. Hæc à ſe invicem videntur mutuata. *Gron.*

6 *Plura in jocos effuſa ſubtexuit* | *Effuſus* Caſaubono placet. *Pont.*

7 *Vale mel gentium, melcule, ebur ex Hetruria* | Idem eſt ad oram Camerarianæ editionis. In Anglicano tamen noſtro, & veteri vulgato conſtanter remanet, *metuelle.* Quod quid ſit, quis facile expediat? Conjecturæ tamen ſi ſit locus, valde veriſimiliter refinxerim: *mi tenelle.* Albinovanus in ejus obitum:

Jam nunc ille tener, tum gravis hoſtis erat.

Nec aliter Juvenalis Sat. 12.

Præcipitare volens etiam pulcherrima, veſtem
Purpuream, teneris quoque Mæcenatibus aptam.

Hæc exaraveram, cum offendi in Adverſariis divinaſſe Turnebum: *Vale mel gentium Meduliæ* vel *Vetuloniæ.* Et vero *Vetuloniæ* non abſimile vero ſit. Caſaubonus tamen ad Suetonium *Meduliæ* retinet; & legit inſuper, *mel gemmeum.* Et ante cum Simeo Boſius, *Mel Centinum & Vejens.* Lector arbitrabitur. *Id.*

8 *Cilniorum Smaragde* | Penthagathus legendum putat *Ciliniorum Smaragde.* Nam dictus *Cilinius* Mæcenas. Bruſonius lib. 4. cap. 6. Facetiarum legit, *Cillonum ſmaragde.* Cicero contra Saluſtium, *quicquid impudicorum cillonum.* Ridicule autem Auguſtus Mæcenatem vocat *adamantem ſupernatem,*

ſmaragde

ſmaragde, jaſpi figulorum, [9] *berylla Porſenæ,* [10] *carbunculum habeas, ἵνα συντέμω πάντα μάλαγμα* mœcharum.

Exceptus eſt à quodam cœna ſatis parca & quaſi quotidiana. nam pæne nulli ſe invitanti negabat. poſt epulum igitur inops ac ſine ullo apparatu diſcedens, vale dicenti hoc tantum inſuſurravit: *Non putabam me tibi tam familiarem.*

[11] Cum de Tyriæ purpuræ, quam emi juſſerat, obſcuritate quereretur, dicente venditore, *Erige, altius & ſuſpice,* his uſus eſt ſalibus; *Quid? ego ut me populus Romanus dicat bene cultum in ſolario ambulaturus ſum?*

[12] Nomenclatori ſuo, de cujus oblivione querebatur, dicenti: *Nunquid ad forum mandas? Accipe,* inquit, *commendatitias, quia illic neminem noſti.*

Vatinio in prima ſua ætate eleganter inſultavit. [13] confuſus ille podagra, volebat tamen videri diſcuſſiſſe jam vitium, & mille paſſus ambulare ſe gloriabatur. cui Cæſar, *Non miror,* inquit, *dies aliquanto ſunt longiores.*

Relata ad ſe magnitudine æris alieni, quam quidam eques Romanus dum vixit [14] excedentem ducenties celaverat, culcitam emi cubicularem in ejus auctione ſibi juſſit. & præceptum mirantibus

quia nullus ibi reperiatur adamas: ut neque ebur in Hetruria, aut Margaritum in Tiberi, ut notat in Theſauro ſuo Geographico Abr. Ortelius in voce *Infernas.* Idem.

9 *Berylla Porſenæ* | Alluſum ad impenſum ejuſdem in gemmas ſimileſque delitias Lapillorum ſtudium. Nec diſſimulat ipſemet hoc epigrammate ſuper Horatii obitu:

Lugent, ô mea vita, te Smaragdus,
Beryllus quoque; nec nitentes
Nuper, candida Margarita, quæro,
Nec quos Thynica lima perpolivit
Anellos, nec Jaſpios lapillos.

Sed malus & magnus in ſecundo horum verſuum hiatus ſive vitium eſt. Sanabit hoc cui favebit aliquando libri aura. Ergo interim fomenti neſcio quid adportabam; & quis ſcit an ex Apollinis medicinâ?

Lugent, ô mea vita, te Smaragdus,
Beryllus quoque & ipſe; nec nitentes.

Laudavimus autem hic carmen Mæcenatis, non aſpectis curioſe aliorum ſuper eo vel emendationibus vel cenſuris. Vox enim *Flacce,* quæ ſecundo verſu vulgo inſeritur, ubi nos, *Beryllus quoque & ipſe,* ſuſpecta mihi admodum in Iſidoro. Suffecerat enim dixiſſe, *mea vita.* Sed nos, quia eo omiſſo laudatum invenimus, placuit & nobis conjecturam ponere, Conjecturam dico; nam abſque ſcriptura qui hic veret vir eſto. *Idem.*

10 *Carbunculum habeas, ἵνα συντέμω* | Conjectavit Iſ. Caſaubonus, *Carbunculum Italiæ, καὶ ἵνα.* Simeo Boſius licentius, *Carbunculum Tolumnii; habeas, ἵνα συντέμω πάντα, μάλαγμα mœcharum. Idem.*

11 *Cum de Tyriæ purpuræ* | Facit ad joci hujus lucem illud Senecæ lib. 1. Nat. Quæſt. *Purpuram Tyriam, quo melior ſaturiorque eſt, eo oportet altius teneas, ut fulgorem ſuum oſtendat.* Idem.

12 *Nomenclatori ſuo* | Non temere, Scriverio cenſente, in ſcriptis reperitur *Nomenculatori.* ſic enim diſerte effert Martialis lib. 10. epigr. 30. in divino Scazonte:

Nomenculator mugilem citat notum.

Eſt & in Inſcriptionibus,

C. Egnatius. C. L. Euripus. Nomenculator.

Quamvis in iiſdem quoque monumentis occurrat non ſemel *Nomenclator.* ita ut utroque modo hoc nomen uſurpatum veteribus videatur. *Pont.*

13 *Confuſus ille podagra* | Lege: *confiſſus.* Gronovius *contuſus:* ut Juvenalis: *poſtquam illi juſta podagra contudit articulos.* Ac *confiſſus* eſt à *confindo* & *findo.* Martialis 10. 2. *Marmora Meſſalæ findit caprificus.* Item 9. 94. *Podagra chiragraque ſecatur Caius.* Atque ita *confiſſus* nihil eſt aliud quam *ſectus.* Pont.

14 *Excedentem ducenties celaverat* | In editionibus priſcis, *ducenties* LLS. Et ſolent ſic quoque ſeſtertia notare Veteres. Omitti tamen honeſte poteſt. Martialis:

O quanta eſt gula, centies comeſſe!

Idem.

hanc

hanc rationem reddidit: *Habenda est ad somnum culcita, in qua ille cum tantum deberet, dormire potuit.*

Non est intermittendus sermo ejus, quem Catonis honori dedit. venit forte in domum in qua Cato habitaverat, dein Strabone [15] in adulationem Cæsaris male existimante de pervicacia Catonis, ait: *Quisquis præsentem statum civitatis commutari non volet,* [16] *& civis & vir bonus est.* satis serio & Catonem laudavit, & sibi, nequis affectaret res novare, consuluit.

Soleo in Augusto magis mirari quos pertulit jocos, quam ipse quos protulit, quia major est patientiæ quam facundiæ laus; maxime cum æquanimiter aliqua etiam jocis mordaciora pertulerit. Cujusdam provincialis jocus asper innotuit. intraverat Romam simillimus Cæsari, & in se omnium ora converterat. Augustus perduci ad se hominem jussit; visumque hoc modo interrogavit: *Dic mihi adolescens. Fuit aliquando mater tua Romæ?* negavit ille: nec contentus adjecit: *Sed pater meus sæpe.*

Temporibus triumviralibus Pollio, cum Fescenninos in eum Augustus scripsisset ait: *At ego taceo. non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere.*

Curtius eques Romanus deliciis diffluens, cum macrum turdum sumpsisset in convivio Cæsaris, interrogavit an mittere liceret. responderat princeps. *Quid ni liceat?* ille per fenestram statim misit.

Æs alienum Augustus cujusdam senatoris cari sibi non rogatus exsolverat numerato quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc solum ei scribit; *Mihi nihil.*

Solebat Licinius libertus ejus inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre: quem morem secutus centum promisit per libellum, in quo virgulæ superductæ pars ultra pecuniæ defectionem protendebatur vacante infra loco. Cæsar occasione usus priori alterum centies sua manu junxit spatio diligenter expleto & affectata literæ similitudine: geminatamque accepit summam dissimulante liberto. qui postea cœpto alio opere leniter factum suum Cæsari objecit libello tali dato; *Confero tibi, domine, ad novi operis impensam quod videbitur.*

[15] *In adulationem Cæsaris male existimante.* | *Male existimante* valet quod apud Graios, λοιδωρῶν. Quomodo & Seneca de Vita beata, sub finem; *Nec ille tertius de quo male existimare consuevimus, voluptatem inertem probat, sed eam quam ratione efficit firmam sibi.* Et iterum lib. 3. de Irâ: *Quod homines & periculosissime & liberalissime faciunt, de rege suo male existimant.* Vide item Ciceronem Epistol. lib. 13. Epist. ad Servilium. *Idem.*

[16] *Et civis & vir bonus est.* | Hoc de Catone Augusti judicium exprimere quoque voluit Valerius lib. 2. sub finem: *Qua quidem effecit, ut quisquis egregium & sanctum virum civemque significare velit, sub nomine Catonis definiat.* At in hodie vulgatis solum est: *ut quisquis sanctum & egregium civem significare velit.* Sed illud in bonis & vetustis membranis invenimus. *Idem.*

Mira etiam cenſoris Auguſti & laudata patientia. corripiebatur eques Romanus à principe tamquam minuiſſet facultates ſuas. at ille ſe multiplicaſſe coram probavit. mox idem ſubjecit quod ad contrahendum matrimonium legibus non paruiſſet. ille uxorem ſibi & tres eſſe liberos dixit. tunc adjecit; *poſthac Cæſar, cum de boneſtis hominibus inquiris, honeſtis mandato.*

Etiam militis non libertatem tantum ſed & temeritatem tulit. in quadam villa inquietas noctes agebat rumpente ſomnum ejus crebro noctuæ cantu. prendendam curavit noctuam. miles aucupii peritus & ſpe ingentis præmii pertulit. laudato imperator mille nummos dari juſſit. ille auſus eſt dicere, *Malo vivat*; avemque dimiſit. quis non miratus eſt non offenſo Cæſare abiſſe militem contumacem?

Veteranus, cum die ſibi dicto periclitaretur, acceſſit in publico ad Cæſarem; rogavitque ut ſibi adeſſet. ille advocatum, quem ex comitatu ſuo elegerat ſine mora dedit; commendavitque ei litigatorem. exclamavit ingenti voce veteranus: *At non ego Cæſar periclitante te Actiaco bello vicarium quæſivi; ſed pro te ipſe pugnavi;* detexitque impreſſas cicatrices. erubuit Cæſar, venitque in advocationem; ut qui vereretur non ſuperbus tantum ſed etiam ingratus videri.

Delectatus inter cœnam erat ſymphoniacis [17] Toronii Flacci mangonis, atque eos frumento donaverat; cum in alia acroamata fuiſſet nummis liberalis: eoſdemque poſtea Toronius æque inter cœnam quærenti Cæſari ſic excuſavit: [18] *Ad molas ſunt.*

Sublimis Actiaca victoria revertebatur, occurrit ei inter gratulantes corvum tenens, quem inſtituerat hæc dicere: *Have. Cæſar. victor. imperator.* Miratus Cæſar officioſam avem viginti milibus nummorum emit. ſocius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate pervenerat, affirmavit Cæſari habere illum & alium corvum; quem ut afferre cogeretur rogavit. allatus verba quæ didicerat expreſſit: *Have. victor. imperator. Antoni.* nihil exaſperatus ſatis duxit jubere illum dividere donativum cum contubernali. ſalutatus ſimiliter à pſitaco emi eum juſſit. idem miratus in pica hanc quoque redemit.

[17] *Toronii Flacci mangonis.* | *Thoranium* appellat. Tranquillus Auguſto. Item Plinius lib. 7. cap. 12. Et eum imitatus Solinus cap. 5. Sed Solini verba operæ erit adſcribere, ut inſigni loco turpe erratum eradam: *Denique cum Antonio jam Triumviro Thoranius quidam eximios forma pueros, velut geminos, trecentis* (*ducentis* eſt in Plinio) *ſeſtertiis vendidiſſet, quorum alterum de tranſalpina Gallia, alterum ex Aſia comparaverat; adeoque una res viderentur, niſi ſolus ſermo fidem panderet.*

Cui enim non diſpliceat dictio, *adeoque una res.* Et adde quod id ſententiæ Solini minime ſatisfaciat, cum formatio extra litem unius rei & fili fuerit, natio tantum, de qua controvertebatur, diſparata. Scripturam itaque conſuluimus quæ referebat, *adeoque ut una res vid.* Meo periculo refinge, *adeoque ut uterini viderentur.* Plinius habet, *eodem utero editis.* Sed ad rem. *Id.*

[18] *Ad molas ſunt.* | *Frumentarias* videlicet. Dicit autem id indignatus Auguſto Thoranius, quod pueros ſymphoniacos quaſi molarum curatores frumento donaverat. Luſerat non abſimiliter ad Atticum Tullius, *ut Rhodi videretur molis potius quam Moloni operam dediſſe.* Idem.

exemplum

exemplum sutorem pauperem solicitavit ut corvum institueret ad parem salutationem; qui impendio exhaustus, sæpe ad avem non respondentem dicere solebat, *opera & impensa periit.* aliquando tamen corvus cœpit dicere dictatam salutationem. Hac audita dum transit Augustus respondit: [19] *Satis domi salutatorum talium habeo.* superfuit corvo memoria ut & illa, quibus dominum quærentem solebat audire, subtexeret: *Opera & impensa periit.* ad quod Cæsar risit; emique avem jussit quanti nullam adhuc emerat.

Solebat descendenti à palatio Cæsari honorificum aliquod epigramma porrigere Græculus. id cum frustra sæpe fecisset; rursumque eum idem facturum vidisset Augustus, [20] brevi sua manu in charta exaravit Græcum epigramma; pergenti deinde ad se obviam misit. ille legendo laudare; mirari tam voce quam vultu: cumque accessisset ad sellam; demissa in pauperem fundam manu paucos denarios protulit quos principi daret. adjectus hic sermo: νὴ τὴν σὴν τύχην, σεβαστὲ, εἰ πλέον εἶχον, πλέον ἐδίδουν. secuto omnium risu dispensatorem Cæsar vocavit, & [21] sestertia centum millia numerare Græculo jussit.

[19] *Satis domi salutatorum talium habeo.* | Aberat. à Scripto: *habeo*: Nec male. commendat enim dicteria arguta illa brevitas. *Id.*

[20] *Brevi sua manu.* | Ms. *brevi manu sua in charta exaravit,* &c. Quem locum si illustrare possent Ulpiani verba videndum, quæ habentur D. lib. 23. Tit. 3. l. 43. ista scilicet: *Nisi forte si accepto tulit, ut velit mulieri in totum donatum. Tunc enim credendum est, brevi manu acceptum à muliere & marito datum.* [Quibus in verbis ut & Macrobii legi posse existimo *breve m. s. i. c. e. G. epig.* ut breve sit substantivum; unde nostrum, quod usurpamus, pro epistola, *brieff,* fluxerit. Isidori glossæ: *brevigerulus, qui brevegerit.* Nos diceremus *een briefdrager.* Est in Vopisco in vita Bonosi; *Brevis munerum* fuit, pro, index munerum. Idem Vopiscus in Aureliano: *brevem nominum conscripsit.* Ut ita *Breve* & *Brevis* utrumque substantive sumatur. Nam quod Vopiscus *brevis,* Isidorus *breve* dixit. Seneca appellat *indicem* epist. 39. lib. 5. *Sume in manus indicem philosophorum.* Idem.] Hæc nos bona fide ex Isaacii chirographo repræsentamus. Scilicet dum Stephano nimium credulus, reliquos editores (à quibus omnibus expressum olim *breve* adjectivum) penitus ejurat; dum non considerat, quid JCtis dicatur *brevi manu fieri,* sic vara vibiam secuta est. Nos, lector, tuum judicium appellamus. *Gronov.*

[21] *Et sestertia centum millia numerare Græculo jussit.* | Liberalitatem hanc suam nec ignorari voluit ipse Cæsar. Exstat in Epistola ejus ad Tiberium: *Ego perdidi viginti millia nummum, meo nomine; sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, ut soleo plerumque. Nam si quas manus remisi cuique, exegissem, aut retinuissem quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta millia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cœlestem gloriam efferet.* Pont. Vitium est Latini sermonis. lege, *sestertium mille,* vel si illud nimium est, *sestertios centum,* ut monuit pater lib. 1. Pec. Vet. cap. 4. *Gronov.*

CAP. V.

Super jocis ac moribus Juliæ, Augusti filiæ.

VUltis aliqua & filiæ ejus Juliæ dicta referamus; Sed si garrulus non putabor volo de moribus fœminæ pauca præmittere, ni quisquam vestrum habeat seria & discenda quæ proferat. hortantibusque omnibus ut cœpto insisteret, ita de Julia orsus est. Annum agebat tricesimum octavum, & tempus ætatis, si mens sana superesset, vergentis in senium: sed indulgentia tam fortunæ quam patris abutebatur; cum alioquin literarum amor multaque eruditio, [1] quod in illa domo facile erat, [2] præterea mitis humanitas minimeque sævus animus ingentem fœminæ gratiam conciliarent, mirantibus qui vitia noscebant tantum pariter diversitatem. non semel præceperat pater, temperato tamen inter indulgentiam gravitatemque sermone, moderaretur profusos cultus perspicuosque comitatus. idem cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua repræsentabatur Agrippa, dubitare pudicitiam filiæ erubescebat. inde blandiebatur sibi Augustus lætum in filia animum usque ad speciem procacitatis sed reatu liberum; & talem fuisse apud majores Claudiam credere audebat. itaque inter amicos dixit duas se habere filias delicatas, quas necesse haberet ferre, rempublicam & Juliam.

Venerat ad eum licentiore habitu; & oculos offenderat patris tacentis. mutavit cultus sui postera die morem, & lætum patrem affectata severitate complexa est. at ille, qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit: &, *Quantum hic*, ait, *in filia Augusti probabilior est cultus?* non defuit patrocinio suo Julia his verbis: *Hodie enim me patris oculis ornavi, heri viri.*

Notum & illud. [3] Averterant in se populum in spectaculo gla-

[1] *Quod in illa domo facile erat.* | Notat. Camerarius alias legi, *quæ in illa esset*. Ego lectionem quam posui, probo & explico ex Suetonio: *Filiam* (inquit, de Augusti familia & domo loquens) *& neptem ita instituit ut etiam lanificio assuefaceret, vetaretque loqui aut agere quidquam nisi propalam, & quod id diurnos commentarios, referretur.* Quod sumptum indubie à Lacedæmoniis: Plutarchus Lycurgo: εἰθίζοντο μηδέ ποτε χρῆσθαι τῷ λόγῳ παρέργως, μηδὲ ἀφιέναι φωνὴν ἥτις οὐκ ἀμωσγέπως ἔχει θεωρίας ἀξίαν διάνοιαν. id est: *Assuefiebant (pueri) ut non nisi in tempore loquerentur; neque vocem emitterent, quin aliquam utique sententiam complecteretur notatu dignam.* Pont.

[2] *Præterea mitis humanitas, minimeque sævus animus.* | Dictio *sævus* parum videtur hic apta. Satis sævitiæ notam excusat & adimit illud, *præterea mitis humanitas.* Arbitror fuisse voce veteri *minimeque scævus animus.* Agellius; *scævus profecto & cæcus animi forem, si cum haberem tui copiam, issem magis ad alium quam ad te.* Nam *Scævus* hic non tam sinistri & mali ominis intelligitur quam Graia forma, δεινὸς καὶ χαλεπὸς. Aristophanes in Nebulis: οὐκ εἶδον ἄνδρα ἀγροικον οὐδένα, οὐδ᾽ ἄπορον, οὐδὲ σκαιόν. Idem.

[3] *Averterant in se.* | Scribe *converterant* ex aliis editionibus vel *adverterant*. Gron.

diatorum Livia & Julia, comitatus dissimilitudine. quippe, cingentibus Liviam gravibus viris, hæc juventutis & quidem luxuriosæ grege circumsidebatur. Admonuit pater scripto, Videret quantum inter duas principes fœminas interesset. eleganter illa rescripsit; *Et hi mecum senes fient.*

Eadem Julia mature habere cœperat canos, quos legere secrete solebat. subitus interventus patris aliquando oppressit ornatrices. dissimulavit Augustus deprehensis [4] super vestem ejus canis; & aliis sermonibus tempore extracto induxit ætatis mentionem; interrogavitque filiam utrum post aliquot annos cana esse mallet an calva: &; cum illa respondisset, *Ego, pater, cana esse malo*; sic illi mendacium objecit: *Quid ergo istæ te calvam tam cito faciunt?*

Item cum gravem amicum audisset Julia suadentem melius facturam si se composuisset ad exemplar paternæ frugalitatis, ait; *ille obliviscitur Cæsarem se esse. ego memini me Cæsaris filiam.*

Cumque conscii flagitiorum mirarentur quo modo similes Agrippæ filios pareret, quæ tam vulgo potestatem sui corporis faceret: ait; [5] *Numquam enim nisi navi plena tollo vectorem.*

Simile dictum Populiæ Marci filiæ. quæ miranti cuidam quid esset quapropter aliæ bestiæ numquam marem desiderarent nisi cum prægnantes vellent fieri; respondit; *Bestiæ enim sunt.*

[4] *Super vestem ejus.* | In Ms. erat, *earum*; scilicet ornatricum. Præcessit enim ornatricum vocabulum. *Pont.*

[5] *Numquam enim nisi plenâ navi tollo vectorem.* | Caspar Barthius, vir ut multæ doctrinæ ita laboris indefessi, in eo, quem edidit nuper Adversariorum cap. 6, lib. 37. Commentario, variâ aliâs eruditionis fruge sparsim distincto refertoque probare mihi haudquaquam potest, eam esse verborum horum sententiam, ut *vector*, licet ea ambigua vox sit, & modo eum, qui vehit, modo qui vehitur, significans hic navarchum notet: Quasique dictum voluerit Julia, se non admittere eum, qui pater esset futurus, nisi prius alieno congressu satiatâ libidine; cum omnino contrarium velit se nimirum non nisi *plena navi*, id est, utero jam ex mariti congressione impleto clausoque, &, ut loquitur Hippocrates, ubi in ventre habuerit, recipere adulterum; quem nomine *vectoris* intelligit, ut eum scilicet, ex marito, ut dictum, jam imprægnata impletaque, velut de viâ & causâ voluptatis, ut superpondium admittat, prole, inquam, intra uteri monetam jam conceptâ, formatâque: ut ita passivi exinde cum adulteris lusus ac palæstræ nihil impediant, quo minus fœtus parenti, ex quo conceptus sit, respondeat; quod ante eam ex marito conceptionem haud tuto fieri, rerum illarum naturæque gnarus, nemo non concedat. Julia itaque cum se non nisi *plenâ navi tollere vectorem* dicat, nihil vult aliud, quam se non nisi gravidam ex legitimo marito ac prolis parente alios admittere. *Navim* autem pro horto muliebri metaphorice accipi, inque obscænis haberi liquet ex Plauti Menæchmis Scena, *Sine fores*, & alibi. Videndus etiam Justus Lipsius Epistol. Quæst. lib. 5. Epistol. 3. Et maxime Andreas Laurentius lib. 8. historiæ Anatomicæ quæst. 22. ubi causas adducit, cur bruta gravida marem non admittant, ut, inter homines, mulier. *Idem.*

CAP. VI.

CAP. VI.

Rursus de virorum jocis, argutisque responsis.

SED ut à fœminis ad viros & à lascivis jocis ad honestos revertar, [1] Cascellius jurisconsultus urbanitatis miræ libertatisque habebatur, præcipue tamen is jocus ejus innotuit: Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat ut ædiles edicerent ne quis in harenam nisi pomum misisse vellet. forte his diebus Cascellius consultus à quodam an nux pinea pomum esset, respondit;

Si in Vatinium missurus es, pomum est.

[2] Mercatori deinde quemadmodum cum socio navim divideret interroganti respondisse traditur: *Navim si dividis; nec tu nec socius habebitis.*

In Galbam eloquentia clarum, sed quem habitus, ut supra dixi, corporis destruebat, M. Lollii vox circumferebatur: *Ingenium Galbæ male habitat.*

In eundem Galbam Orbilius grammaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reum testis: quem Galba ut confunderet dissimulata professione ejus interrogavit *Quod artificium facis?* respondit: *In sole gibbos soleo fricare.*

L. Cæcilius, cum C. Cæsar aliis qui secum pila lusitabant centena sestertia, illi uni quinquaginta dari jussisset, *Quid? ego*, inquit, [3] *una manu ludo, & non duabus ut plus habere possim?*

Cum iratus esse P. Clodius D. Laberio diceretur, quod ei mimum petenti non dedisset, *Quid amplius*, inquit, *mihi facturus es, nisi ut Dyrrhacium eam & redeam?* alludens ad Ciceronis exsilium.

[1] *Cascellius juris consultus.* | Editiones vetustæ omnes, *Casellius.* Pont.

Cascellius jurisconsultus urbanitatis, &c. V. c. *Cæcilius.* Recte. Sextum Cæcilium J. C. cum Favorino super 12. tabb. legibus dissentem laudat Agellius lib. 20. cap. 1. Postea quoque: *Forte his diebus Cascellius consultus à quodam.* Iterum lege, *Cæcilius.* Meurs.

[2] *Mercatori deinde.* | Oldendorpius ad Pomponium ita citat: *Consulenti cuidam mercatori ac inter alia dicenti: Navem se cum socio dividere velle: Perdes,* inquit, *scilicet; jocatus quod navis per divisionem secta nullus sit usus.* Pont.

[3] *Una manu ludo, & non duabus, ut plus habere possim.* | Venustius & brevius in Anglicano: *Quid? ego una manu ludam?* Et frangunt profecto reliqua illa & veluti elumbant dicti leporem. *Idem.*

CAP. VII.

CAP. VII.

De sententiis ac dictis Laberii & Publii, mimographorum: deque Pyladea Hyla, histrionibus.

SED quia & paulo ante Aurelius Symmachus & ego nunc Laberii fecimus mentionem, si aliqua hujus atque Publii dicta referemus, videbimur & adhibendi convivio mimos vitasse lasciviam, & tamen celebritatem, quam cum assunt illi [1] excitare pollicentur, imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanum Cæsar quingentis millibus invitavit, ut prodiret in scenam, & ipse ageret mimos quos scriptitabat. sed potestas non solum si invitet sed etsi supplicet cogit. unde se & Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his versibus:

Necessitas, cujus cursus transversi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quo me detrusit pæne extremis sensibus?
Quem nulla ambitio: nulla umquam largitio,
Nullus timor, vis nulla, nulla auctoritas
Movere potuit in juventa de statu;
Ecce in senecta ut facile labefecit loco
Viri Excellentis mente clemente edita
Submissa placide blandiloquens oratio?
Etenim ipsi di negare cui nihil potuerunt,
Hominem me denegare quis posset pati?
[2] *Ergo bis tricenis annis actis sine tota*
[3] *Eques Romanus Lare egressus meo*
Domum revertar mimus. nimirum hoc die
Uno plus vixi mihi quam vivendum fuit.
[4] *Fortuna immoderata in bono æque atque in malo,*
Si tibi erat libitum literarum laudibus
Floris cacumen nostræ famæ frangere,
Cur cum vigebam membris præviridantibus,

[1] *Excitare pollicentur, imitari.* | Præoptem, *imitati.* Pont.

[2] *Ergo bis tricenis annis.* | Male; melius v. c. *Ego b. t.* Meurs.

[3] *Eques Romanus Lare egressus meo.* | Scribo, *E. R. Lared e. m.* metri causâ. *Idem.*

[4] *Fortuna immoderata in bono æque atque in malo.* | Laberii versus est: sed libri fide deleo *æque.* Libenter enim & crebro sic veteres. In Priapæis, *Quæ succo caret, atque petra pumex.* Et Valerius ita refingendus lib. 5. cap. 1. *Affirmantes se atque illas virilis concubitus expertes futuras.* Nam, *æque se* quomodo excuditur, in MSS. quos evolvi, non legitur. Cæterum super Laberii istis versibus, & Agellius aliquid evulgaverat cap. 15. libri octavi. quod & ejus hodie soli indices superstites loquuntur. *Pont.*

Satisfacere populo & tali cum poteram viro,
[5] *Non flexibilem me concurvasti ut carperes:*
Nunc me quò dejicis? [6] *quid ad ſcenam affero:*
Decorem formæ, an dignitatem corporis,
Animi virtutem, an vocis jocundæ ſonum?
[7] *Ut hedera ſerpens vires arboreas necat;*
Ità me vetuſtas amplexu annorum enecat.
[8] *Sepulchri ſimilis nihil niſi nomen retineo.*

In ipſa quoque actione ſubinde ſe qua poterat ulciſcebatur inducto habitu Syri, qui velut flagris cæſus præripientique ſe ſimilis exclamabat:

Porro Quirites! libertatem perdimus.

& paulo poſt adjecit:

Neceſſe eſt multos timeat quem multi timent.

quo dicto univerſitas populi ad ſolum Cæſarem oculos & ora convertit notantes impotentiam ejus hac dicacitate lapidatam. ob hæc in Publium vertit favorem. is Publius natione Syrus, cum puer ad patronum domini eſſet adductus, promeruit eum non minus ſalibus & ingenio quam forma, nam forte cum ille ſervum ſuum hydropicum jacentem in area vidiſſet, increpuiſſetque quid in Sole faceret; reſpondit *Aquam calefacit.* joculari deinde ſuper cœna exorta quæſtione quodnam eſſet moleſtum otium, aliud alio opinante, ille *Podagrici pedes* dixit. ob hæc & alia manumiſſus & majore cura eruditus, cum mimos componeret, ingentique aſſenſu in Italiæ oppidis agere cœpiſſet, productus Romæ per Cæſaris ludos omnes qui tunc ſcripta & operas ſuas in ſcenam locaverant provocavit, ut ſinguli ſecum poſita invicem materia pro tempore contenderent. nec ullo recuſante ſuperavit omnes; in quis & Laberium: unde Cæſar arridens hoc modo pronuntiavit:

Favente tibi me victus es Laberi à Syro:

ſtatimque Publio palmam & Laberio annulum aureum cum quingentis ſeſtertiis dedit. tunc Publius ad Laberium recedentem ait: *Qui cum contendiſti ſcriptor hunc ſpectator ſubleva.* ſed & Laberius ſequenti ſtatim commiſſione, mimo novo interjecit hos verſus:

[5] *Non flexibilem me concurvaſti, ut carperes.* | Jani Gulielmi conjectura animo meo verum eſt; *ut paceres. Pacere* pangere eſt, doctore Feſto. Sciunt autem res ruſticas callentes, tenerarum arborum ramos decerpi aut curvari, ut pangantur novæ. Et tale in ſe debuiſſe fieri ait Laberius, dum adoleſcentia mollis & flexibilis eſſet. Nam nunc, inquit, cur dejicior, hoc eſt in humum & ſcenam è dignitate equeſtri deprimor, cum ſuppullulare elegantia nulla poſſit? Sed operæ eſt ipſum adiiſſe Gulielmium. *Idem.*

[6] *Quid ac ſcenam affero.* | Non abſimilis fuit Catonis ad Servium Galbam oratio: *Multa me dehortata ſunt huc prodire, anni ætas, vox, vires, ſenectus.* Exſtat apud A-gellium. *Idem.*

[7] *Ut hedera ſerpens vires arboreas necat.* | Malim, *ſecat.* præſertim quia ſubnectitur: *Ita me vetuſtas amplexu annorum necat.* Juvenal. *Necat hic ferro, ſecat ille cruentis verberibus.* Et Catull. *Aut ſi quem merito tarda podagra ſecat.* Idem.

[8] *Sepulchri ſimilis nihil niſi nomen retineo.* | Ovidius Naſo: *Et ſæpe in tumulis ſine corpore nomina legi.* Et apud Auſonium: *Mors etiam ſaxis nominibuſque venit.* Idem.

Non possunt primi esse omnes omni in tempore.
Summum ad gradum cum claritatis veneris,
Consistes ægre; [9] *& quam descendas, decides.*
Cecidi ego. cadet qui sequitur. laus est publica.

Publii autem sententiæ feruntur lepidæ & ad communem usum accommodatissimæ. ex quibus has fere memini singulis versibus circumscriptas:

[10] *Beneficium dando accepit qui digno dedit.*
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet quam par est, plus vult quam licet.
Comes facundus in via pro vehiculo est.
[11] *Frugalitas inserta est rumoris boni.*
Hæredis fletus sub persona risus est.
Furor fit læsa sæpius patientia.
Improbe,
Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.
[12] *Nimium altercando veritas amittitur.*
[13] *Pars beneficii est, quod petitur, si cito neges.*
Ita amicum habeas, [14] *posse ut fieri inimicum putes.*
Veterem ferendo injuriam, invitas novam.
Nunquam periclum sine periclo vincitur.

Sed quia semel ingressus sum scenam loquendo, nec Pylades histrio nobis omittendus est, qui clarus in opere suo fuit temporibus Augusti, & Hylam discipulum usque ad æqualitatis contentionem eruditione provexit. populus deinde inter utriusque suffragia divisus est. & cum canticum quoddam saltaret Hylas, cujus clausula erat;

Τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα,

9 *Et quam descendas, decides.* | Vel versus doceat absonum esse in aliis editionibus: *citius quam ascendas, decides.* Frustra itaque & ille Senecæ adductus locus: *Ad summum perducta rursus ad infimum, velocius quidem quam ascenderant, relabuntur.* Nam id solum acute voluit Laberius, quod is qui ad summum claritatis gradum pervenerit, ægre consistet, imo quod, antequam descendere & locum cedere aliis cogitaverit, ruet. Porro Senecæ istius loci postrema vox, *relabuntur.* germana non est, sed *revelluntur.* quomodo nos in membranis vetustis invenimus & in *Observationum libris* probabimus. *Idem.*

10 *Beneficium dando accepit.* | Præmitte, *Malum consilium est quod mutari non potest,* ex Agellio & libris. *Idem.*

11 *Frugalitas inserta est rumoris boni.* | *Inserta,* ἔμβλημα. Idem Publius apud Arbitrum: *Probitas est carbunculus.* Porro super Græcanica voce ἔμβλημα vide Suetonium Tiberio; ubi de Latina requirenda satagitur. (Claud. Salmasius in Exercitat. Plinianis legit *incerta,* ex Mss. quos inspexisse se dicit, Excerptis, ut *frugalitas incerta r. b.* intelligatur, quatenus aliis virtus, aliis vitium est. Eum vide.) *Pontan.*

12 *Nimium altercando.* | Horum quinque sequentium versuum apud Agellium alius est ordo. *Meurs.*

13 *Pars beneficii est quod petitur, si cito neges.* | In Agellio est, *si belle neges.* Magis placet Macrobii lectio: quam etiam ipsi velim restitutam. *Idem.*

14 *Posse ut fieri inimicum putes.* | In Agellio est, *ut fieri hunc i. p.* Carminis ratio jubet transponere vocem, *posse ut fieri inimicum hunc putes.* Idem.

ſublimem ingentemque Hylas velut metiebatur. Non tulit Pylades, & exclamavit è cavea:

Σὺ μακρὸν οὐ μέγαν ποιεῖς.

tunc populus eum [15] coëgit idem ſaltare canticum. cumque ad locum veniſſet, quem reprehenderat, expreſſit cogitantem; nihil magis ratus magno duci convenire quam pro omnibus cogitare. [16] Saltabat Hylas Oedipodem: & Pylades hac voce ſecuritatem ſaltantis caſtigavit; σὺ βλέπεις. Cum [17] in Herculem Furentem prodiſſet, & nonnullis inceſſum hiſtrioni convenientem non ſervare videretur, depoſita perſona ridentes increpuit,

Μωροί, μαινόμενον ὀρχοῦμαι.

hac fabula & ſagittas jecit in populum. Eandem perſonam cum juſſu Auguſti in triclinio ageret; & intendit arcum & ſpicula miſit. nec indignatus eſt Cæſar eodem ſe loco Pyladi, quo populum Romanum fuiſſe. Hic, quia ferebatur mutaſſe rudis illius ſaltationis ritum quæ apud majores viguit, & venuſtam induxiſſe novitatem, interrogatus ab Auguſto quæ ſaltationi contuliſſet reſpondit, [18] αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπὴν, ὁμαδόν τ' ἀνθρώπων. Idem cum propter populi ſeditionem [19] pro contentione inter ſe Hylamque ha-

[15] *Coëgit idem ſaltare canticum.* | Qualis ea ſaltatio, expreſſit Caſſiodorus, IV. variorum: *His ſunt additæ Orcheſtarum loquaciſſimæ manus, linguoſi digiti, ſilentium clamoſum, expoſitio tacita.* Et Gloſſarii auctor *ſaltat* ὀρχεῖ, ὀρχεῖται. Vide ad Ariſtænetum elegantiſſimum Mercerum. *Pont.*

[16] *Saltabat Hylas Oedipodem & Pylades hac voce.* | Error in his hiſtrionum duumviris apud Athenæum lib. 1. cap. 16. *Hunc Bathyllum ſcribit Ariſtonicus & Pylades, cujus extat quoddam de ſaltationibus volumen, Italicam inveniſſe ſaltationem.* Ita enim recte reddes, ubi in Græco: τοῦτον βαθύλλον φησὶ ἀριστόνικος καὶ πυλάδης, &c. Sed ſcribes & vertes πυλάδην, & errorem omnem abſterſeris. De Bathyllo enim & Pylade id ſcripſerit Ariſtonicus, non autem de Bathyllo una Pylades, Zoſimus lib. 1. *Octaviani temporibus pantomimorum ſaltatio prius incognita in uſu eſſe cœpit, Pylade ac Bathyllo primis ejus auctoribus.* Et eo reſpicere hic Athenæum ſive Ariſtonicum liquet ex utriuſque, quam ſubdit ſtatim, æſtimatione: ἦν δὲ, inquit, ἡ πυλάδου ὄρχησις ὀγκώδης, παθητική τε καὶ πολύκοπος· ἡ δὲ βαθύλλειος, ἱλαρωτέρα id eſt: *Erat ea Pyladæ ſaltatio faſtu plena & affectu, laborioſaque admodum: Bathylli vero jucundior.* Idem.

[17] *Cum in Herculem Furentem prod.* | Placet, *in Hercule Furente* ex emendatione patris ad Senecæ hoc nomine tragœdiam. *Gron.*

[18] Ἀυλῶν συρίγγων. | Ita & Camerarii. Vetuſtior tamen editio: λυδῶν συρίγ. Forte, λυδίων, ut apud Lucianum, λύδιος ἁρμονία. Pindari Scholiaſtes, ἁρμονίαι δὲ πλείονες· δώριος, φρύγιος, λύδιος. Apuleius Mileſ. 10. *Jam tibiæ multiforatiles cantus Lydios dulciter conſonant.* Λύδιος igitur dixerit Pylades ut ſuaviori concentu mulſiſſe aures audientium innuat. quod ad rem potenter faciat. Prius tamen haud immutavi. *Pont.*

[19] *Pro contentione inter ſe Hylamque.* | Hylam ſemper dicit, at Bathyllus tamen capiendus: quomodo & Suetonii Auguſto: *Hylam pantomimum, quærente prætore, in atrio domus ſuæ, nomine excluſo, flagellis verberavit.* At iſto cur nomine Macrobio hic Suetonioque ibi, nec legi ſi aliis, nuncupatus? An quód in amoribus fuerit Pyladæ domino, quomodo Alcidæ ille toties clamatus Hylas? Viſum id fere clariſſ. peritiſſimoque viro Franciſ. Junio. quem & memini dè hoc per occaſionem conſuluiſſe. Et vero præter quæ apud Tertullianum alioſque ſuper pantomimorum illo morbo, proprie de Bathyllo hoc intelligi dat Juvenalis iſto verſu: *Chironomon Ledam molli ſaltante Bathyllo.* Porro contentionis, quam tangit hic Macrobius, meminit quoque lib. 54. Dio. Ubi & Mæcenatis erga eundem Bathyllum affectus honeſte proditur. Vide quæ notavit ad illud Taciti, *Indulſerat ei ludicro Auguſtus, dum Mæcenati ob-*

bita [20] concitatam indignationem excepisset Augusti, respondit: καὶ ἀχαριστεῖς βασιλεῦ; ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀσχολεῖσθαι.

temperat effuso in amorem Bathylli, Lipsius Annal. 1. De Anacreontis Bathyllo habes apud Horatium & Agellium lib. 19. *Pont.*

[20] *Concitatam indignationem excepisset Augusti* | Imo & serio aliquando in eum animadvertit Augustus. Tranquillus: *Pyladem urbe atque Italia submovit, quod spectatorem à quo exibilabatur, demonstrasset digito conspicuumque fecisset.* Dio restitutum dicit libro jam citato. *Idem.*

CAP. VIII.

Quomodo Plato vino indulgendum esse præceperit: & quam periculosum turpeque sit, tactus ac gustus voluptatibus esse obnoxium.

HIS dictis, & excitata lætitia, cum in Avieno memoria florida & amœnitas laudaretur ingenii, mensas secundas minister admovit. & Flavianus: Multi, ut æstimo, in hoc à Varrone dissentiunt; qui in illa lepidissima satyra Menippea, quæ inscribitur; NESCIS QUID VESPER VEHAT; de secunda mensa placentas removit. sed, quæso, dicas Cæcina verba ipsa Varronis, si tibi beneficio memoriæ tenacioris hæserunt. & Albinus, Locus, inquit, Varronis, quem referri à me imperas, in his fere verbis est: *Bellaria ea maxime sunt mellita, quæ mellita non sunt.* [1] *dulcibus enim cum pepsi societas infida.* [2] *significant autem bellaria omne mensæ secundæ genus, nam quæ πέμματα Græci vel τραγήματα dixerunt, ea veteres nostri* *appellavere*

[1] *Dulcibus enim cum pepsi* | Ex Agellio videatur faciendum: πέμμασιν *enim cum* πέψει Adi ad lib. 13. cap. 21. *Pont.*

[2] *Significant autem bellaria omne mense secundæ genus, nam quæ* πέμματα *Græci vel* τραγήματα, *ea veteres nostri appellavere bellaria* | Nuncupabat hæc etiam *Mattyas* Macedonum lingua Græcia vetus; Sparta, ἐπαΐκλα. Athæneus lib. 14. cap. postremo, *Illud quod apud alios mattya dicitur, apud Spartanos* ἐπαΐκλα *dici scribit Molpis Lacon, quod secundas mensas significat.* Et de epaïclis clarius apud eandem Athæneum l. 4. c. 4. Pers. εὐθὺς, inquit, τοὺς μὲν εὐπόρους ζημιοῖ εἰς ἐπαΐκλα· ταῦτα δ᾽ ἐστὶ μετὰ δεῖπνον τραγήματα *statim divites multat in epæcla, quæ sunt bellaria post cœnam.* Priorem vocem Latininas asseruit, & exstat apud Suetonium Caligula. Martialis notionem ejus sic circumscripsit lib. 10.

Dives, & ex omni posita est instructa macello
Cœna tibi; sed te mattya sola juvant.
Non opus est nobis nimium lectore guloso:
Hunc volo, qui fiat non sine pane satur.

Quæ appinxi prolixius ut insignem maculam ex elegantissimo Hieronymiano loco eluerem. Invaluit ea Epistola ad Nepotianum in vita Clericorum, ubi vulgatur: *Modica in hamo esca ponitur, ut matronarum in eo sacculi protrahantur.* Et sudavit in eo olim, ne: mederi tamen valuit magnus Desiderius. At me jam emendantem quis non sequatur? *ut mattyarum in eo sacculi protrahantur.* Quibus addo Anglos hodieque (ne vel id occasione hac indictum sit) & Cimbros quoque sive Danos vocem eam ejusque notionem retinere. Angli tamen proprie eâ edulia omnia delicatoria ut carnes & talia signant; Cimbri promiscue omnem cibum. Illi *meet* dicunt, hi *maed.* [Interim non celabo lectorem, videri Hieronymi verba firmari posse his Ammiani, quæ habentur lib. 27. super Damaso & Ursicino contendentibus de sede Papali, istis nimirum. *Neque ego abnuo ostentationem rerum considerans urbanarum hujus rei cupidos ob impetrandum quod appetunt, dum contentione laterum jurgari debere, cum id adepti futuri sint ita securi ut ditentur* OBLATIONIBUS MATRONARUM, *procedantque vehiculis insidentes circumspecte vestiti epulas curantes profusas,* &c. Ubi *oblationes matronarum,* idem videtur esse quod dixit Hieronymus *sacculi matronarum.* Immo & ipse Hieronymus in Epitaphio Nepotiani: *alii matronarum opes venentur obsequiis*] Pont.

appellavere bellaria. vina quoque dulciora est invenire in comœdiis antiquioribus hoc vocabulo, dictaque ea Liberi bellaria. Et Euangelus: Agite, antequam ſurgendum nobis ſit, vino indulgeamus: quod decreti Platonici auctoritate faciemus; qui æſtimavit [3] fomitem eſſe quemdam & ignitabulum ingenii virtutiſque, ſi mens & corpus hominis vino flagret. Tunc Euſtathius, Quid agis, inquit, Euangele? an Platonem æſtimas haurienda paſſim vina ſuaſiſſe; & non magis inter minuta pocula jucundiorem liberalioremque invitationem quæ fieret ſub quibuſdam quaſi arbitris & magiſtris conviviorum ſobriis non improbaſſe? & hoc eſt quod in primo & ſecundo de legibus non inutile viris eſſe decernit. nam & modicis honeſtiſque inter bibendum remiſſionibus refici integrarique animos ad inſtauranda ſobrietatis officia exiſtimavit; redditoſque ſenſim lætiores ad intentiones rurſus capeſſendas fieri habiliores; & ſimul, ſi qui penitus in his affectionum cupiditatumque errores ineſſent, quos celaret alioquin pudor reverens, ea omnia ſine gravi periculo libertate per vinum data detegi, & ad corrigendum medendumque fieri opportuniora. Atque hoc etiam Plato ibidem dicit [4] non diffugiendas eſſe hujuſcemodi exercitationes adverſum propulſandam vini violentiam; neque ullum unquam continentem prorſum aut temperantem ſatis fideliter viſum eſſe; [5] cui vita non inter ipſa errorum pericula & in mediis voluptatum illecebris explorata ſit. nam cui Libentiæ Gratiæque omnes conviviorum incognitæ ſint, quique illarum omnino expers ſit, ſi eum forte ad participandas hujuſmodi voluptates aut voluntas tulerit aut caſus induxerit aut neceſſitas impulerit, mox deliniri & capi; neque mentem ejus animumque ſubſiſtere. congrediendum igitur & tamquam in acie quadam cum voluptariis rebus cumque iſta vini licentia cominus decernendum; ut adverſus eas non fuga nec abſentia ſimus tuti, ſed vigore animi & conſtanti præſentia moderatoque uſu temperantiam continentiamque tueamur; & calefacto ſimul refotoque animo, ſi quid in eo vel frigidæ triſtitiæ vel torpentis verecundiæ fuerit, diluamus.

Sed, quoniam voluptatum fecimus mentionem, docet Ariſtoteles à quibus voluptatibus ſit cavendum. quinque etenim ſunt hominum ſenſus, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos voluptas animo aut corpori quæri videtur, tactus, guſtus, odoratus, viſus, auditus. ex his omnibus voluptas quæ immodice capitur ea turpis atque improba eſt. ſed enim quæ nimia ex guſtu atque tactu eſt; ea igitur gemina voluptas, ſicut ſapientes viri cenſuerunt, omnium rerum fœ-

[3] *Fomitem eſſe quendam & ignitabulum* | Melius v.c. *incitabulum.* Meurſ. *Ignitabulum* | Videndus Salmaſius ad Solinum. p.180.

[4] *Non diffugiendas eſſe hujuſmodi exercitationes* | Cl. Lipſio omnino emendandum placuit *exerrationes*, ut videlicet ita appellaverit mentis illos errores, & quaſi primas halucinationes, ante plenam ebrietatem. Nos tamen receptam libris lectionem non immutavimus. *Pont.*

[5] *Cui vita non inter ipſa errorum pericula* | Agellius auctior: *cui vita victuſque inter.* Sed in Scripto & veteribus illud eſt. *Idem.*

dissima est; eosque maxime, qui sese duabus istis voluptatibus dediderunt, gravissimi vicii vocabulis Græci appellaverunt, vel ἀκρατεῖς vel ἀκολάστους: nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperantes. Istas autem voluptates duas, gustus atque tactus, id est, cibi & Veneris, solas hominibus communes videmus esse cum beluis, & idcirco in pecudum ferorumque animalium numero habetur, quisquis est his ferarum voluptatibus occupatus, cæteræ ex tribus aliis sensibus proficiscentes hominum tantum propriæ sunt. verba super hac re Aristotelis philosophi in medium proferam; ut quid de his infamibus voluptatibus tam clarus atque inclutus vir sentiat, publicetur.

Διατὶ οἱ κατὰ τὴν τῆς ἁφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν γιγνομένην ἂν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται, οἵτε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι οὗτοι, οἵτε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν, ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδὺ, ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι· διὸ καὶ φιλόξενος γεράνου λάρυγγα εὔχετο ἔχειν. ἡ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν οὐκέτι, [6] ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἅτε δὲ οὐσῶν κοινῶν αἰσχρὰν εἶναι τὴν ὑποσταγὴν αὐτῶν, καὶ ἀτιμόταταί εἰσι. διὸ καὶ μάλιστα μόναι ἐπονείδιστοι. ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν, καὶ ἀκρατῆ, ἀκόλαστον λέγομεν. διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύω μόνων τῶν προειρημένων ἥδεται, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας, [7] ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει.

Quis igitur habens aliquid humani pudoris, voluptatibus istis duabus coëundi atque comedendi, quæ homini cum sue atque asino communes sunt, gratuletur? Socrates quidem dicebat multos homines [8] propterea velle vivere ut ederent & biberent; se bibere atque esse ut viveret. Hippocrates autem divina vir scientia de coïtu Venereo ita existimabat; partem esse quandam morbi tæterrimi, quem nostri comitialem dixerunt. namque ipsius verba hæc traduntur: τὴν συνουσίαν εἶναι ἐπιληψίαν, id est, coïtum esse [9] parvum morbum comitialem.

[6] Ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων | Lego τὰς ἀπὸ τῶν. Pont.

[7] Ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται | Lego ὅλως οὐχ ἥ. Idem.

[8] *Propterea velle vivere ut ederent & biberent* | Talis ille apud Plautum: *Non hic ut possit edit, sed posse cupit ut edat.* Pont.

[9] *Parvum morbum comitialem* | Hic Libri hujus, in omnibus ad hoc ævum editionibus, finis fuit, & viderunt tamen homines erudi-ti plurima desiderari; quæ deplorare facilius potuerunt, quam emendare. Nos anglicani indicio primi hunc hiatum sanavimus, & octo ex Tertii Libri injusta possessione extorsimus Capita, veterique huic suæ & veræ sedi redonavimus. Instituta enim de luxuria & voluptatibus, & præsertim περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις narratio convenienter jam istis pertexitur, finiturque Secundus Liber. Paucula interim deesse post verba, *parvum morbum comitialem*, & sub initium quoque sequentis capitis, non inficier, sed paucula inquam, id est, verba duo quatuor quibus parabatur responsus objectanti Horo priscorum abstinentiam. Patet ex fine subsequi capitis: *Neque ego nunc antiquitati nos præferendos vel comparandos dico; sed respondi objectanti Horo, asserens ut res habet, majorem illis seculis deliciarum curam fuisse, quam nostro.* Dixi desiderari, post hæc, paucula? quæ, nisi fallor, repperi, & sunt ista: *Fugienda sunt ergo omnibus modis & abscindenda igne & ferro, totoque artificio superanda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à ventre, à civitate seditio, à domo discordia, & in communi à cunctis rebus intemperantia.* Laudat sub Macrobii nomine Joh. Sarisberiensis lib. 8. cap. 15. Ego apud Macrobium legisse non memini. Hic autem insanum in modum conveniunt. Fallor itaque? aut loci hujus fragmentum est. *Idem.*

CAP.

CAP. IX.

De luxu seu luxuria Q. Hortensii, Fabii Gurgitis, Metelli Pii, ac Metelli Pontificis maximi. Tum de porco Trojano, de leporum ac cochlearum saginatione.

ACcipite & M. Varronis verba de agricultura libro tertio. qui cum de pavonibus in villa nutriendis loqueretur, sic ait: *Primus hos Q. Hortensius augurali cœna posuisse dicitur.* [1] *quod potius factum tum luxuriose quam severe boni viri laudabant. quem cito secuti multi, extulerunt eorum pretia, ut ova eorum denariis veneant quinis, ipsi facile quinquagenis.* Ecce res non admiranda solum, sed etiam pudenda, ut ova pavonum quinis denariis veneant; quæ hodie non dicam vilius sed omnino non veneunt. Is Hortensius platanos suas vino irrigare consuevit: adeo ut in actione quadam, quam habuit cum Cicerone susceptam, precario à Tullio postulasset, ut locum dicendi permutaret secum: abire enim in villam necessario se velle, ut vinum platano, quam in Tusculano posuerat, ipse suffunderet. Sed forte ad notam sæculi sui non sufficit Hortensius, vir alioquin ex professo mollis & in præcinctu ponens omnem decorem. fuit enim vestitu ad munditiem curioso: &, [2] ut bene amictus iret, faciem in speculo ponebat: ubi se intuens togam corpori sic applicabat, ut rugas non forte sed industria locatas artifex nodus constringeret, & sinus ex composito defluens nodum lateris ambiret. [3] Is quondam, cum incederet elaboratus ad speciem, collegæ de injuriis diem dixit quod sibi in angustiis obvius offensu fortuito structuram togæ destruxerat: & capital putavit quod in humero suo locum ruga mutasset. Ergo hoc prætermisso ad viros venio triumphales, quos victores gentium luxuria vicit. & ut taceam [4] Gurgitem à devorato patrimonio cognominatum, quia insignibus virtutis secutæ vitia primoris com-

[1] *Quod potius factum tum luxuriose quam severe* | Ausonius Popma in Notis ad Varronem emendat: *Quod potius factum luxuriosi quam severi*, &c. Pont.

[2] *Ut bene amictus iret, faciem in speculo ponebat* | Scriptus habebat, *gerebat*: unde facile eruitur firmaturque antiqua scriptio, *in speculo quærebat.* Allusum ad vetus dicterium, quo victu aut vestitu mollem notabant: *Hic virum quærit.* Nec aliter perstrictus à Cinna poëta Magnus Pompeius:

Fasciola qui crura tegit, digito caput uno
Scalpit: quid credas, hunc sibi velle? virum.

Porro Macrobio convenienter ad Marcellam D. Hieronymus: *Vidua nostra ante morosius ornabatur, & die tota quid sibi deesset, quærebat ad speculum.* Idem.

[3] *Is quondam cum incederet elaboratus ad speciem* | Interpres Historiæ Apollonii Tyrii: *Videntes omnes cives speciem Tarsiæ & ornamentum, dixerunt, Felix pater cujus filia Tarsia.* Placuit tamen Scriverio nostro, *elaboratus ad speculum*; quia præcessit, *ut bene amictus iret, faciem in speculo quærebat.* Nobis vix evilescit prius. Cyprianus: *Neque enim fas est virgini ad speciem suæ formæ comi.* Et Propertius:

Tota erat in species Pœnis digesta columnis, &c.

Statius item:

--- Tibi quamquam & origo niteret,
Et felix species. Idem.

[4] *Gurgitem à devorato patrimonio* | Respexit Juvenal. Sat. 11.

 pensavit

pensavit ætatis: Metellus Pius in quam foveam luxus & superbiæ successuum continuatione pervenit? &, ne multis morer, ipsa de eo Sallustii verba subjeci: *At Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum regressus, magna gloria, concurrentibus undique virile & muliebre secus, per vias & tecta omnium visebatur. eum quæstor C. Urbinus aliique cognita voluntate cum ad cœnam invitassent, ultra Romanorum ac mortalium etiam morem curabant, exornatis ædibus per aulæa & in insignia scenisque ad ostentationem histrionum fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in modum templi celeberrimi, præterea* [5] *cum sedenti in transenna demissum Victoriæ simulachrum cum machinato strepitu tonitruum coronam ei imponebat: tum venienti ture quasi deo supplicabatur. toga picta plerumque amiculo erat accumbenti. epulæ vero exquisitissimæ; neque per omnem modo provinciam, sed trans maria ex Mauritania volucrum & ferarum incognita antea plura genera. Quîs rebus aliquantam partem gloriæ dempserat maxime apud veteres & sanctos viros, superba illa, gravia, indigna Romano imperio æstimantes.* Hæc Sallustius, gravissimus alienæ luxuriæ objurgator & censor.

Accipite & inter gravissimas personas non defuisse luxuriam. refero enim vobis pontificis vetustissimam cœnam, quæ scripta est in indice quarto Metelli illius pontificis maximi in hæc verba: *Ante diem nonum calendas Septembris, quo die Lentulus flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit. triclinia lectis eburneis strata fuerunt. duobus tricliniis pontifices cubuerunt Q. Catulus, M. Æmilius Lepidus, D. Silanus, C. Cæsar rex sacrorum, P. Scævola Sextus, Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinovanus & L. Julius Cæsar augur, qui eum inauguravit. in tertio triclinio Popilia, Perpennina, Licinia, Arruntia virgines Vestales, & ipsius uxor Publicia flaminica, & Sempronia socrus ejus. cœna hæc fuit. Ante cœnam echinos,* [6] *ostreas crudas quantum vellent, peloridas, sphondilos, turdum, asparagos. subtus gallinam altilem, patinam ostrearum, peloridum, balanos nigros, balanos albos:*

> *Ac rebus mersis in ventrem, fœnoris atque*
> *Argenti gravis, & pecorum agrorumque capacem.*

Iterum Satyr. 6.

> *Dicite vos neptes Lepidi, cæcique Metelli*
> *Gurgitis, aut Fabii, quæ Ludia sumserit unquam*
> *Hos habitus.* Idem.

[5] *Cum sedenti in transenna* | Servius Æneid. 3. legit: *cum sedenti transenna dimissum.* Quod Brodeo placet Miscel. l. 4. c. 19. Nonius *transennam* citat, & fenestram interpretatur. Servio *transenna* est, *extensus funis*: Brodæo *cancelli*. Idem.

[6] *Ostreas crudas* | De ostreis & spondylis adi ad Plinium. Plautus ab *ostreis*, *ostreatum tergum* dixit Pænulo:

> *Itaque jam quasi ostreatum tergum ulceribus gestio.*

Ubi tamen *ostreatum* non sumendum cum interpretibus pro verberibus duratum, sed puncturis asperum, & ut ipse Plautus alibi loquitur, *scruposum*. Quam vocem proprie & convenienter accipit Glossarius vetus pro Σηραγγώδης. Sed male in eodem, *scrupulosum* pro *scruposum* expressum est. Plautus Captivis:

> *Nam meus scruposam victus commeat viam.*

Erit itaque *ostreatum tergum ulceribus*, flagris & stigmatibus Σηραγγῶδες, id est, rimosum & cavernosum, quo modo ostreorum testæ. *Idem.*

iterum ſpondylos, [7] *glycomaridas, utricas, ficedulas*, [8] *lumbos, capragines, aprugnos, altilia ex farina involuta, ficedulas, murices, & purpuras. In cœna ſumina, ſincipur aprugnum*, [9] *patinam piſcium, patinam ſuminis, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia aſſa, amylum*, [10] *panes Picentes*. Ubi jam luxuria tunc accuſaretur, quando tot rebus farta fuit cœna pontificum? ipſa vero edulium genera quam dictu turpia? [11] nam Cincius in ſuaſione legis Fanniæ objecit ſæculo ſuo, quod porcum Trojanum menſis inferant, quem illi ideo ſic vocabant, quaſi aliis incluſis animalibus gravidum; ut ille Trojanus equus gravidus armatis fuit. Exigebat hoc quoque illa gulæ intemperantia ut & lepores ſaginarentur, teſte Varrone; qui de agricultura libro tertio cum de leporibus loqueretur ſic ait: [12] *Hoc quoque nuper inſtitutum ut ſaginarentur, cum exceptos è leporario condant in caveis, & loco clauſo faciant pingues*. Si cui hoc mirum videtur quod ait Varro lepores ætate illa ſolitos ſaginari, accipiat illud quod majore admiratione ſit dignum; cochleas ſaginatas, quod idem Varro in eodem libro refert. Verba ipſa qui volet legere ubi quærere debeat indicavi. Neque ego nunc antiquitati nos præferendos vel comparandos dico; ſed reſpondi objurganti Horo, aſſerens uti res habet, [13] majorem illis ſæculis deliciarum curam fuiſſe quam noſtro.

7 *Glycomaridas* | Jacobus Gutherus de jure Pontificio lib. 1. cap. 26. legit, *glycomerides* ex Plinio cap. 11. lib. 32. *Idem*.

8 *Lumbos, capragines* | Tentatum reperio, *lumbos capriginos*. Sed iis ignoratum *lumbos* ἁπλῶς ſive *lumbulos*, uti nuncupat Apicius, in amoribus ac deliciis fuiſſe voluptariis viris, Gloſſa, *lumbi*, ὀσφύες, ἰσχία. Porro *Capragines*, quod ſequitur, non ſatis expedio; & labor, ut corrigam, *capras oryges*. Plinius talium caprarum meminit lib. 8. c. 53. Nec præterit me illud Juvenal. *Et Phœnicopterus ingens, & Getulus oryx, habili lautiſſima ferro cæditur*, &c. Columella non luxuriæ ſolum ſed lucro quoque feciſſe hæc animalia ait lib. 10. *Nec minus*, inquit, *Orygum, cervorumque genera & aprorum, modo lautitiis & voluptatibus dominorum ſerviunt, modo quæſtui ac reditibus*. [Cl. Salmaſius legit lumbos *caprugineos* vel *capruginos* in Exercit. ad Solin. p. 455] *Pont*.

9 *Patinam piſcium, patinam ſuminis* | Hinc *patinarius* apud Plautum: *Is habet ſuccum, is ſuavitatem: eum quovis pacto condias, vel patinarium vel aſſum, vorſes quo pacto lubet*. Id.

10 *Panes Picentes* | Plinius: *Durat ſua Piceno in panis inventione gratia*. Martialis:

Picentina Ceres niveo ſic nectare creſcit,
Ut levis accepta ſpongia turget aqua.

Idem.

11 *Nam Cincius in ſuaſione legis Fanniæ* | In Policratico Saliſberienſis lib. 8. cap. 7. eſt: *Titius in ſuaſione l. F.* quod magis probo. Meminit hujus Titii Feſtus in *Offendices*. Vide infra etiam hujus libri cap. 16. ubi ita habes. *C. Titius vir ætatis Lucilianæ in oratione quâ legem Fanniam ſuaſit*. Vere emendavi. Nec tamen neſcio L. Cincium Alimentum, cujus mentio apud Agellium, Feſtum, Livium, Nonium, Arnobium, & alibi apud hunc ipſum Macrobium. *Meurſ.*

12 *Hoc quoque nuper inſtitutum* | Verba ſunt Varronis è lib. 3. cap. 12. de R. R. quæ tamen paulo ſecius, quam Macrobius, refert Saliſberienſis Policratici loco citato. Lego: *Hos quoque n. i. e. u. ſaginarent pleraque, cum exceptos e leporario concludant i. c.* Idem.

13 *Majorem illis ſæculis deliciarum curam* | Plinius lib. 36. cap. 1. *Exſtant cenſoriæ leges, glandia in cœnis glireſque & alia dictu minora apponi vetantes*. Pont.

CAP. X.

Saltandi cantandique studium, atque adeo ne histrionicam quidem, apud vetustiores Romanos inter turpia nominatum fuisse.

SUbjecit Furius Albinus antiquitatis non minus quam Cæcina peritus, Miror te, inquit, non retulisse, quanta illis affluentia marinarum procurari solita fuerit copiarum; cujus relatu maximam conviviorum nostrorum sobrietatem doceres. & Cæcina, Profer, inquit, in medium, quæ de hac quoque parte lectu comperisti. ultra omnes enim polles memoria vetustatis. & Furius sic ingressus est, Vetustas quidem nobis semper, si sapimus, adoranda est. Illa quippe sæcula sunt, quæ hoc imperium vel sanguine vel sudore pepererunt. quod non nisi virtutum faceret ubertas. sed, quod fatendum est, in illa virtutum abundantia vitiis quoque ætas illa non caruit: è quibus nonnulla nostro sæculo morum sobrietate correcta sunt. & de luxu quidem illius temporis circa marinas copias dicere institueram, sed quia in assertionem nostræ emendationis alia ex aliis proferenda se suggerunt, de piscibus non omitto sed differo, dum de alia lascivia qua nunc caremus admoneo. dic enim, Hore, qui antiquitatem nobis objicis, ante cujus triclinium modo saltatricem vel saltatorem te vidisse meministi? at inter illos saltatio certatim vel ab honestis appetebatur. ecce enim, ut ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica ingenui, quid dicam ingenui? filii senatorum in ludum saltatorium commeabant, & illic crotala gestantes saltare discebant. taceo quod matronæ etiam saltationem non inhonestam putabant: sed inter probas quoque earum erat saltandi cura, dummodo non curiosa usque ad artis perfectionem. quid enim ait Sallustius, *Psallere, saltare elegantius quam necesse est probæ.* adeo & ipse Semproniam reprehendit, non quod saltare, sed quod optime scierit. nobilium vero filios, & quod dictu nefas est, filias quoque virgines [1] inter studiosa numerasse saltandi meditationem testis est Scipio Africanus Æmilianus. qui in oratione contra legem judiciariam Tib. Gracchi sic ait: *Docentur præstigias inhonestas, [2] cum cinædulis & sambuca psalterioque eunt in ludum hi-*

[1] *Inter studiosa numerasse saltandi meditationem* | Puto fuisse, *studia seria.* Scriptus variat legitque, *studiosas.* Sed Seneca Pater huc fecerit; *Cantandi*, inquit, *saltandique nunc obscæna*, vel ut in membranis inveni, *obscæva, studia effeminatos tenent.* Pont.

[2] *Cum cinædulis & sambuca psalterioque* | Anglicanus, *sabuca*; forte, *sabulo*, cujusmodi organi musici meminit Apuleius 2. Floridorum; *Dextra psallentis gestu suo* (an *sua*?) *Sabulum cithara admovet, ceu parata percutere.* Deinde pro *cinædulis*, malim, *cinæducis.* Varro: *Et orthophallica attulit psalteria, quibus sonat in Græcia dicteria, qui fabularum collocant exordia, ut comici, cinædici, scenatici.* Pont. Vindex horum verborum, quæ temere dubitantur, est locus unicus apud Polybium lib. 5. cap. 37. Τοῦ δὲ εἰπόντος (Nicagoræ) ὅτι παραγέγονεν ἵππους ἄγων· Ἐβουλόμην ἄν σε, ἔφη (Cleomenes) καὶ λίαν ἀντὶ τῶν ἵππων κιναίδους ἄγειν καὶ σαμβύκας. τούτων γὰρ ὁ νῦν βασιλεὺς κατεπείγεται. Gronov.

strionum.

ſtrionum. diſcunt cantare, quæ majores noſtri ingenuis probro ducier voluerunt. eunt, inquam, in ludum ſaltatorium [3] *inter cinædos virgines puerique ingenui. Hæc cum mihi quiſquam narrabat; non poteram animum inducere ea liberos ſuos, homines nobiles docere: ſed, cum ductus ſum in ludum ſaltatorium,* [4] *plus medius fidius in eo ludo vidi pueris virginibuſque quingentis. in his unum,* [5] *quod me reipublicæ maxime miſertum eſt, puerum bullatum petitoris filium non minorem annis duodecim cum crotalis ſaltare: quam ſaltationem impudicus ſervulus honeſte ſaltare non poſſet.* Vides quemadmodum ingemuerit Africanus quod vidiſſet cum crotalis ſaltantem filium petitoris, id eſt, candidati; quem ne tum quidem ſpes & ratio adipiſcendi magiſtratus, quo tempore ſe ſuoſque ab omni probro debuit vindicare, potuerit coërcere, quo minus faceret quod ſcilicet turpe non habebatur. Cæterum ſuperius plerumque nobilitatem hæc propudia celebrare conqueſtus eſt. ſic nimirum [6] M. Cato ſenatorem non ignobilem Cæcilium [7] ſpatiatorem & Feſcenninum vocat, eumque [8] ſtaticulos dare his verbis ait: *Deſcendit de cantherio, inde ſtaticulos dare, ridicularia fundere.* & alibi in eundem: *Præterea cantat ubi collibuit interdum Græcos verſus agit, jocos dicit, voces demutat, ſtaticulos dat.* hæc Cato. cui, ut videtis, etiam cantare non ſerii hominis videtur: quod apud alios adeo non inter turpia numeratum eſt, ut L. Sulla vir tanti nominis optime cantaſſe dicatur. Cæterum hiſtriones non inter turpes habitos Cicero teſtimonio eſt, quem nullus ignorat Roſcio & Æſopo hiſtrionibus tam familiariter uſum, ut res rationeſque eorum ſua ſollertia tueretur. quod cum aliis multis tum ex epiſtolis quoque ejus declaratur. nam illam orationem quis eſt qui non legerit, in qua populum Romanum objurgat quod Roſcio geſtum agente tumultuaverit? & certe ſatis conſtat contendere eum cum ipſo hiſtrione ſolitum, utrum ille ſæpius eandem ſententiam variis geſtibus efficeret, an ipſe per eloquentiæ copiam ſermone diverſo pronunciaret. quæ res ad hanc artis ſuæ fiduciam Roſcium abſtraxit, ut librum conſcriberet quo eloquentiam cum hiſtrionia compararet. Is

3 *Inter cinædos virgines puerique ingenui* | Juvenalis:

> --- *Conſcia matri*
> *Virgo fuit; ceras nunc, hac dictante, puſillas*
> *Implet, & ad mœchos dat eaſdem ferre cinædis.*

Ita enim legendus ex libro ſcripto Juvenalis, nam vulgo: *mœchum* & *eiſdem.* Pont.

4 *Plus medius fidius in eo ludo vidi pueris virginibuſque quingentis* | Saliſberienſis lib. 8. cap. 12. *ducentis.* Meurſ.

5 *Quod me reipublicæ maxime miſertum eſt* | Melius v. c. *quo me.* Idem.

6 *Marcus Cato ſenatorem non ignobilem Cæcilium ſpatiatorem atque Feſcenninum vocat* | Lego ſ. n. i. *M. Cælium.* Ex Agellio l. 1. c. 15. & Feſto in *Spatiatorem*, & Aſconio ad Milonianam. Apud Joannem Saliſberienſem male quoque *Cæcilium.* Idem.

7 *Spatiatorem & Feſcenninum vocat* | Feſtus: *Spatiatorem pro erratorem Cato poſuit.* [Vide Danielis Paræi commentarium in Muſæi Erotop. p. 135.] *Pont.*

8 *Staticulos dare* | Vide Notas Taubmanni ad Plauti illum verſiculum, *Nequeo tibi ſaltem ſtaticulum dem*, qui legitur Perſa Act. 5. 2. verſ. 43. *Idem.*

eſt Roſcius, qui etiam L. Sullæ cariſſimus fuit, [9] & annulo aureo ab eodem dictatore donatus eſt. tanta autem fuit gratia & gloria ut mercedem diurnam de publico mille denarios ſine gregalibus ſolus acceperit. Æſopum vero ex pari arte ducenties ſeſtertium reliquiſſe filio conſtat. Sed quid loquor de hiſtrionibus? cum Appius Claudius vir triumphalis, qui ſalius uſque ad ſenectutem fuit, pro gloria obtinuerit quod inter collegas optime ſaltitabat. Ac priuſquam à ſaltatione diſcedo, illud adjiciam, [10] uno eodem tempore tribus nobiliſſimis civibus non modo ſtudium ſaltandi, ſed etiam, ſi dis placet, peritiam, qua gloriarentur fuiſſe, Gabinio conſulari Ciceronis inimico, quod etiam Cicero non diſſimulanter objecit, & M. Cælio noto in turbas viro, quem idem Cicero defendit, & Licinio Craſſo, Craſſi ejus qui apud Parthos exſtinctus eſt, filio.

9 *Et annulo aureo ab eodem dictatore donatus eſt.* | Martialis: *Annuli.*

Ante frequens, ſed nunc rarus nos donat amicus.
Fælix cui comes eſt non alienus eques.

Quo lemmate duplicem ritum noto, alterum hunc ſeu vulgarem de donandis inter amicos annulis: Alterum vero non ita tritum, ſolitaviſſe videlicet veteres & potiſſimum magnates amicis digredientibus comites adeſſe, idque ad annulos hærere nuncupatum. Martialem ſane ita capio, & corrigo locum è Panegyrico Conſtantino Cæſari dicto, qui jam diu ſumma torſit ingenia:

Quid oro ſibi voluit? quid optavit? aut quid amplius adipiſceretur his, quæ à te fuerat conſecutus? cui tu ſumma & diverſiſſima bona, privatum otium & regias opes dederas: cui digrediendi ad annulos ſederas: cui impenſius etiam quam tibi occurrere obſequia noſtra mandaveras.

Corrigo, inquam, *cui digredienti ad annulos hæſeras.* Plinius Panegyr. *Tenuis adhuc & obſcurus obtinenti Africam comes hæſerat.* Iterum Martialis,

Quis largitur opes veteri, fidoque ſodali?
Aut quem proſequitur non alienus eques.

Et hinc natum reor amicos primos, ſecundos, de quis 5. de Beneficiis Seneca, *dextram, ſiniſtram* magnatum indigetatos Statius:

Vidi omni te pridem in flore juventæ
Te magnæ propius, propiuſque accedere dextræ.

Martialis clarius; *Lydia dicebar domino fidiſſima dextra.* Porro de donandis annulis; ii potiſſimum iis ornabantur, qui equeſtrem ſpectabant dignitatem. Suetonius Vitellio, cap. 12. *Ac primo imperii die aureis donavit annulis ſuper cœnam, cum mane rogantibus pro eo cunctis, deteſtatus eſſet ſeveriſſime talem equeſtris ordinis maculam.* Iterum idem, Galbâ, ſed loco controverſo; quem ita legam: *Libertus Icelus, paulo ante annulis aureis & Martiani cognomine ornatus, ac jam ſumme equeſtris gradus candidatus.* Scriptio enim vetus eſt, *ſummæ equeſtris gradus.* At ſumme indubie ſcripſit intellexitque ἐξόχως ejus ordinis Icelum iſtum candidatum. *Summi* quod in Animadverſionibus amplectitur & tueri nititur vir doctus, neſcio qui probem Gloſſarium: ἄκρως, *ſumme, eximie, excellenter.* Idem.

10 *Uno eodem tempore.* | Pro, *uno eodemque t.* Et ſtatim verſu inſequenti, *non modo ſtudium ſaltandique, ſed etiam.* interponendum, *canendi ſaltandique*, aut ſaltem legend. *ſaltandi.* Idem.

CAP. XI.

Quanto in pretio fuerint apud paulo vetustiores Romanos, pisces, & præsertim muræna.

SED de saltatione veterum ad prædæ marinæ transire luxum Liciniorum me nomen admonuit, quos Muraenas cognominatos, quod hoc pisce effusissime delectati sunt, satis constat. huic opinioni M. Varro consentit asserens eodem modo Licinios appellatos Muraenas, quo Sergius Orata cognominatus est; quod ei pisces qui auratæ vocantur carissimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneas pensiles habuit, primus ostrearia in Bajano locavit, primus optimum saporem ostreis Lucrinis adjudicavit. fuit autem ætate L. Crassi illius diserti: qui quam gravis & serius habitus sit etiam Cicero docet. is tamen Crassus vir censorius (nam cum Cn. Domitio censor fuit) cum supra cæteros disertus haberetur, essetque inter clarissimos cives princeps, tamen murænam in piscina domus suæ mortuam [1] atratus tamquam filiam luxit. Neque id obscurum fuit. quippe collega [2] Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen objecit. neque id confiteri Crassus erubuit; sed ultro etiam, si dis placet, gloriatus est censor, piam affectuosamque rem fecisse se jactitans. Piscinas autem quam refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes Lucilius, Philippus & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est, quod M. Varro in libro de agricultura refert M. Catonem, qui post Uticæ periit, cum hæres testamento Lucilii esset relictus, pisces de piscina ejus quadraginta millibus vendidisse. arcessebantur autem murænæ ad piscinas nostræ urbis ab usque freto Siculo, [3] quod Rhegyum à Messana respicit. illic enim optimæ à prodigis esse creduntur: tam Hercules quàm anguillæ. & utræque ex illo loco Græce πλῶται vocantur, Latine

[1] *Atratus ut filiam luxit.* | Nam, ut narrat Ælianus, ita in amoribus habita Crasso sua muræna, ut puellari eam & habitu & mundo adornaret, & addit, καὶ καλοῦντος, τοῦ κεράσου τὸ φώνημα ἐγνώριζε, καὶ ἀνενήχετο· καὶ ὀρέγοντος ὁτιοῦν, ἣ δὲ ἥκουε, προθύμως καὶ ἑτοίμως λαμβάνουσα. *Et appellantis vocem Crassi agnoscebat, & ad eum adnatabat cumque ei quippiam porrigebat edendum, prompto & parato animo accipiebat.* Pont.

[2] *Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen objecit.* | Iterum Ælianus: καὶ πότε Δομετίου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος, Ὦ μῶρε μύραιναν ἔκλαυσας τεθνεῶσαν· ὁ δὲ ὑπολαβὼν, Ἐγὼ θηρίον ἔφατο, σὺ δὲ τρεῖς γυναῖκας θάψας οὐκ ἔκλαυσας: *Et cum aliquando Domitius ei dixisset, Stulte, muranam flevisti mortuam. Ego vero, inquit Crassus, flevi; tu autem nec tres quidem uxores, quas sepulturæ mandasti, flevisse unquam visus es.* Ita fere interpres; at si verteris: *Et cum aliquando Domitius ei dixisset, More muranam flevisti mortuam; Ego vero, inquit, bestiam; Tu autem ne tres quidem uxores sepultas luxisti;* Magis liquebit acumen. *Idem.*

[3] *Quod Rhegyum à Messana respicit.* | Libri forte non absone, *a Messana despicit.* Varro; *Inter Italiam & Siciliam, qui fretus est inter Rhegyum & Messanam.* Unde correctione electa Scriverius idem *dispescit*: electa dico; & addo, recta. Plinius de Nilo: *Africam ab Æthiopia dispescit.* Idem.

flutæ:

flutæ: quod in summo supernantes sole torrefactæ curvare se posse, & in aquam mergere desinunt, atque ita faciles captu fiunt. Et, si enumerare velim quàm multi magnique auctores murænas è freto Siculo nobilitarint, longum fiat. sed dicam quid Varro in libro qui inscribitur *Gallus de admirandis* dixerit his verbis: *In Sicilia quoque*, inquit, [4] *Papirius manu capi murænas flutas*, [5] *quod hæ in summa aqua præ pinguedine flutentur.* Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos, &, ut ait Cæcilius, vallatam gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriæ compararent? Nec rarus hic Romæ piscis, ut peregre accitus erat. auctor est Plinius C. Cæsarem dictatorem, cum triumphales cœnas populo daret, sex millia murænarum à C. Hirrio ad pondus accepisse. hujus Hirrii villam, quamvis non amplam aut latam, constat [6] propter vivaria quæ habuit [7] quadragies sestertium venundatam.

[4] *Papirius manu capi.* | Dele, *Papirius*, volentibus libris. & statim pro *flutentur* iidem *fluitent*, item, *fluctentur*. Plinius de testudinibus: *Ut solis vapore, siccato cortice, non queant mergi, invitaque fluitent.* Idem.

[5] *Quod hæ in summâ aquâ præ pinguedine flutentur.* | Lego *flutent*, ex veteris codicis vestigiis. *Meurs.*

[6] *Propter vivaria.* | Pincianus notat Macrobium, ut qui in mendosum Plinii codicem inciderit, legeritque pro *pisces piscinas*, & scribi debuisse, *propter pisces, quos habuit quadragies*, ex Varrone lib. 3. cap. 17. de Re Rust. Vide Pincianum in Plinii lib. ix. cap. lv. *Pont.*

[7] *Quadragies sestertium.* | Corrigendum *Sestertio.* Adhibe sis patrem lib. 4. Pec. Vet. cap. 4. *Gronov.*

CAP. XII.

De acipensere, mullo, scaro, lupo.

NEC acipenser, quem maria prodigis nutriunt, illius sæculi delicias evasit. &, ut liqueat secundo Punico bello celebre nomen hujus piscis fuisse, accipite ut meminerit ejus Plautus in fabula, quæ inscribitur Baccharia, ex persona parasiti:

Quis est mortalis tanta fortuna affectus umquam,
Quam ego nunc sum, cujus hæc ventri portatur pompa?
Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
[1] *Cujus ego latus* [2] *in latebras reddam meis dentibus & manibus.*

&, ne vilior sit testis poëta, accipite assertore Cicerone in quo honore fuerit

[1] *Cujus ego latus in latebras reddam.* | Ita forte scripserit Plautus. suspicari tamen libet, *in latebras condam.* Idem Epidico: *in latebras condas pectori pentissimo.* Turnebum vero quem *illatebras* legere reperio & tueri, quomodo sequar? *Pont.*

[2] *In latebras reddam meis dentibus & manibus.* | Emendo, *dentibus & faucibus.* Sic infra loquitur ex hoc versu indubie Macrobius cap. 17. *Cum Antonius quicquid mari, aut terrâ, aut etiam cœlo gigneretur ad satiandam ingluviem suam natum existimans, faucibus ac dentibus suis subderet.* possit cui etiam legendum videri, *dentibus & maxillis*; vel (ut placet magno Scaligero) *mandibulis.* *Meurs.*

rit hic piſcis apud P. Scipionem Africanum illum & Numantinum. hæc ſunt in dialogo de fato verba Ciceronis: *Nam cum eſſet apud ſe* [3] *ad Lavernium Scipio, unaque Pontius; allatus eſt fortè Scipioni acipenſer, qui admodum raro capitur, ſed eſt piſcis, ut ferunt, in primis nobilis. cum autem Scipio unum & alterum ex his, qui eum ſalutatum venerant, invitaſſet, pluresque etiam invitaturus videretur: in aurem Pontius, Scipio, inquit, vide quid agas, acipenſer iſte paucorum hominum eſt.* Nec inficias eo temporibus Trajani hunc piſcem in magno pretio non fuiſſe, teſte Plinio Secundo: qui in naturali hiſtoria cum de hoc piſce loqueretur ſic ait: *Nullo nunc in honore eſt, quod quidem miror; cum ſit rarus inventu.* Sed non diu ſtetit hæc parſimonia. nam temporibus Severi principis, qui oſtentabat duritiam morum, Sammonicus Serenus vir ſæculo ſuo doctus, cum ad principem ſuum ſcriberet faceretque de hoc piſce ſermonem, verba Plinii quæ ſuperius poſui præmiſit, & ita ſubjecit: [4] *Plinius, ut ſcitis, ad uſque Trajani imperatoris ætatem. nec dubium eſt quod ait nullo honore hunc piſcem temporibus ſuis fuiſſe, verum ab eo dici. apud antiquos autem in precio fuiſſe ego teſtimoniis palam faciam, vel ego magis, quod gratiam ejus video ad epulas quaſi poſtliminio rediſſe. quippe qui dignatione veſtra cum interſum convivio ſacro animadvertam hunc piſcem à coronatis miniſtris cum tibicine introferri. Sed quod ait Plinius de acipenſeris ſquamis, id verum eſſe maximus rerum naturalium indagator Nigidius Figulus oſtendit, in cujus libro de animalibus quarto ita poſitum eſt: Cur alii piſces ſquama ſecunda, acipenſer adverſa ſit.* hæc Sammonicus: qui turpitudinem convivii principis ſui laudando notat, prodens venerationem qua piſcis habebatur, ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quaſi quædam non deliciarum ſed numinis pompa. Sed, ut minus miremur acipenſerem gravi precio taxari ſolitum; Aſinius Celer vir conſularis, ut idem Sammonicus refert, [5] mullum unum ſeptem millibus nummum mercatus eſt. in qua re luxuriam illius ſæculi eo magis licet æſtimare, quod Plinius Secundus temporibus ſuis negat facile mullum repertum qui duas pondo libras excederet. at nunc & majoris ponderis

[3] *Ad Lavernium.* | [Joh. Paſſeratius legit *Laurentum.* Vide præfat. ejus in lib. 3. Propertii.] *Pont.*

[4] *Plinius, ut ſcitis, ad uſque Trajani imperatoris ætatem.* | Notat Scaliger ad Euſebium, Sammonicum hîc confundere Plinium juniorem cum majore. Vide ejus Addenda ad Animadverſ. pag. 190. [Vide item quæ habet Hermol. Barbarus ad Præfationem Plinii, quæ præfixa eſt Naturali hiſtoriæ oppido notanda.] *Pont.*

[5] *Mullum unum ſeptem millibus.* | Mavult cum Juvenale & Tertulliano Cl. V. Franciſ. Junius, 6. *mil.* Porro hæc iſta occaſio Catoniani dicterii, *Pluris Romæ piſcem venire quam bovem*, quo & ganeonum trahit adagium eruditiſſ. Had. Junius; *σήμερον ἀκτιάσωμεν*, quod eſſet, ut idem, ficto verbo, vertit, *hodie littoriſemus*, ut ego, *hodie amanemus. Amanare* enim apud Diomedem eſt; & Cyprianus dixit, *oculos amanare.* Sed Gloſſarii auctor ſententiæ noſtræ fundus eſt. *amana*, inquit, *αἱ ἀκταὶ*, *amanare* itaque *ἀκτάζειν.* Tacitus, *Noctu dieque fluxi & amanalittorum perſonantes.* Pont.

passim

passim videmus, & pretia hæc insana nescimus. Nec contenta illa ingluvies fuit maris sui copiis, nam [6] Octavius præfectus classis sciens scarum adeo Italicis littoribus ignotum, ut nec nomen Latinum ejus piscis habeamus. incredibilem scarorum multitudinem vivariis navibus huc advectam, inter Hostiam & Campaniæ littus in mare sparsit; miroque ac novo exemplo pisces in mari tamquam in terra fruges aliquas seminavit. idemque, tamquam summa in hoc utilitatis publicæ verteretur. quinquennio dedit operam ut, si quis [7] inter alios pisces scarum forte cepisset, incolumem confestim & inviolatum mari redderet.

Quid stupemus captivam illius sæculi gulam servisse mari, cum in magno vel dicam maximo apud prodigos honore fuerit etiam Tiberinus lupus, & omnino omnes ex hoc amni pisces? quod equidem cur ita illis visum sit ignoro. fuisse autem etiam M. Varro ostendit; qui, enumerans quæ in quibus Italiæ partibus optima ad victum gignantur, pisci Tiberino palmam tribuit his verbis in libro rerum humanarum undecimo: [8] *Ad victum optima fert ager Campanus frumentum, Falernus vinum, Cassinas oleum, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, piscem Tiberis.* Hæc Varro de omnibus scilicet hujus fluminis piscibus. sed inter eos, ut supra dixi, præcipuum locum lupus tenuit, & quidem is qui inter duos pontes captus est. id ostendunt cum multi alii, tum etiam C. Titius vir ætatis Lucilianæ in oratione qua legem Fanniam suasit. cujus verba ideo pono, quia non solum de lupo inter duos pontes capto erunt testimonio, sed etiam mores, quibus plerique tunc vivebant, facile publicabunt. describens enim homines prodigos in forum ad judicandum æbrios commeantes, quæque soleant inter se sermocinari, sic ait: *Ludunt alea, studiose unguentis delibuti, scortis stipati. ubi horæ decem sunt; jubent puerum vocari ut comitium eat percunctatum quid in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, quot tribus jusserint, quot vetuerint. inde ad comitium vadunt, ne litem suam faciant: dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant* [9] *quippe qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in comitium tristes, jubent dicere. quorum negotium est, dicunt. judex testes poscit. ipsus it minctum. ubi redit; ait se omnia audivisse, tabulas poscit. literas inspicit. vix præ vino sustinet palpebras. eunti in consili-*

6 *Octavius præfectus classis.* | Plinius lib. 9. cap. 17. habet *Optolus Elipertius.* Unde Gelenius fecit, *Optatus è libertis ejus.* Idem.

7 *Inter alios pisces scarum.* | Enniano elogio, *cerebrum Jovis*:

Scarum præterii, cerebrum Jovis pæne supremi.
Nestoris ad patriam hic capitur magnusque bonusque. Idem.

8 *Ad victum optima fert ager Campanus frumentum.* | Ex vestigiis scripturæ apud Johan. Sarisberiensem, fecerim: *Optimum fert ager Campanus frumentum.* Idem.

9 *Quippe qui vesicam plenam vini habeant.* | Varro περὶ νομισμάτων: *In quo nobilius est Philippeum quod accipimus, quam quod bibimus, cum alterum addamus in bulgam, alterum in vesicam.* Sed ibi legi malim, *abdamus in bulgam.* Et usus fere pari forma verbo *condere* Caper Grammaticus; *in profundum nummi vel in arcam conduntur.* Pont.

um

um ibi hæc oratio: [10] *Quid mihi negotii est cum istis nugacibus, quam potius potamus mulsum mixtum vino Græco, edimus turdum pinguem, bonumque piscem* [11] *lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit?* hæc Titius. Sed & Lucilius, acer & violentus poëta, ostendit scire se hunc piscem egregii saporis, qui inter duos pontes captus esset; eumque quasi ligurritorem catillonem appellat. scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. proprie autem *catillones* dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi cum venirent, catillos ligurribant. Lucilii versus hi sunt:

Fingere præterea afferri quod quisque volebat,
Illum sumina ducebant atque altilium lanx,
[12] *Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.*

[10] *Quid mihi negotii est cum istis nugatoribus, quam potius.* | Hinc illud in Copa, uti & observatum clariss. Scalig.

Quid juvat æstivo defessum pulvere abesse,
Quam potius bibulo decubuisse thoro? Id.

[11] *Lupum Germanum.* | *Germanum* fortassis ideo, ut γνήσιον ostendat, & eum, qui inter duos pontes captus. *Catillones* deinde quid sint, observavit quoque Glossarius; λίχνος. inquit, *Gulosus, ligurius, Catillo.* & alibi, *ligurio,* λίχνος. Idem.

[12] *Hunc pontes Tiberinos duo.* | Legendum me monuit Fr. Douza, *Tiberinu' duo.* Et docebit propediem ad Lucilium ipsum. *Id.*

CAP. XIII.

De legibus latis contra luxuriam veterum Romanorum.

LOngum fiat, si enumerare velim quot instrumenta gulæ inter illos vel ingenio cogitata sint, vel studio confecta. & hæ nimirum causæ fuerunt propter quas tot numero leges de cœnis & sumptibus ad populum ferebantur: & imperari cœpit ut patentibus januis pransitaretur & cœnitaretur. [1] sic oculis civium testibus factis luxuriæ modus fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populum Orchia pervenit. quam tulit C. Orchius tribunus plebis de senatus sententia, tertio anno quam Cato censor fuerat. cujus verba quia prolixa sunt prætereo. summa autem ejus præscribebat numerum convivarum. & hæc est lex Orchia, de qua Cato in orationibus suis vociferabatur quod plures quam præscripto ejus cavebatur ad cœnam vocarentur. cumque auctoritatem novæ legis aucta necessitas imploraret: post annum vicesimum secundum legis Orchiæ Fannia lex lata est, anno post Romam conditam, secundum Gellii opinionem, [2] quingentesimo octogesimo octavo. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: *Lex* [3] *Fannia, sanctissimi*

[1] *Sic oculis civium testibus factis luxuriæ modus fieret.* | Et hæc Syssitiorum causa apud Lacedæmonios. Justinus lib. 3. *Convivari omnes publice jussit, ne cujus divitiæ vel luxuriæ in occulto essent.* Plutarchus clarius: ἐπιθέσθαι δὲ τῇ τρυφῇ καὶ τὸν ζῆλον ἀφελέσθαι τοῦ πλούτου διανοηθεὶς, τὰ συσσίτια εἰσηγήσατο. Pont.

[2] *Quingentesimo octogesimo octavo.* | Lege *quingentesimo nonagesimo secundo.* Pigius.

[3] *Fannia, sanctissimi Augusti.* | Hæc omnium antiquiorum scriptura, quam putavimus retinendam, cum seriores Augustum pene semper dignati fuerint hoc titulo, vel *Sacrosancti* aut *sacratissimi*, ut sæpe Firmicus. Gronov.

Augusti, ingenti omnium ordinum consensu pervenit ad populum. neque eam prætores aut tribuni, ut plerasque alias sed ex omni bonorum consilio & sententia ipsi consules pertulerunt, cum respublica ex luxuria conviviorum majora quam credi potest detrimenta pateretur. siquidem eo res redierat, ut gula illecti plerique ingenui pueri pudicitiam & libertatem suam venditarent: plerique ex plebe Romana vino madidi in comitium venirent, & ebrii de reipublicæ salute consulerent, hæc Sammonicus. Fanniæ autem legis severitas in eo superabat Orchiam legem, quod in superiore numerus tantummodo cœnantium cohibebatur, licebatque secundum eam unicuique bona sua inter paucos consumere. Fannia autem sumptibus modum fecit assibus centum. Unde à Lucilio poëta festivitatis suæ more *centussis* vocatur. Fanniam legem post annos decem & octo lex Didia consecuta est. ejus ferendæ duplex causa fuit: prima & potissima, ut universa Italia non sola urbs lege sumptuaria teneretur, Italicis æstimantibus Fanniam legem non in se, sed in solos urbanos civis esse conscriptam. deinde, ut non soli qui prandia cœnasve majore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas vocitati essent atque omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur. Post Didiam Licinia lex lata est à P. Licinio Crasso Divite. cujus ferundæ probandæque tantum studium ab optimatibus impensum est, ut consulto senatus juberetur ut ea tantummodo promulgata, priusquam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus observaretur, quasi jam populi sententia comprobata. lex vero hæc paucis mutatis in plerisque cum Fannia congruit. in ea enim ferenda quæsita novæ legis auctoritas exolescente metu legis antiquioris, ita hercules ut de ipsis duodecim tabulis factum est: quarum ubi contemni antiquitas cœpit, eadem illa quæ illis legibus cavebantur in alia latorum nomina transierunt. Sed legis Liciniæ summa ut calendis, nonis, nundinis Romanis, cuique in dies singulos triginta duntaxat asses edundi causa consumere liceret: cæteris vero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur quam carnis aridæ pondo tria & salsamentorum pondo libra, & quod ex terra, vite, arboreve sit natum. Video quid remordeat. ergo indicium sobrii sæculi est, ubi tali præscripto legum coërcetur expensa cœnarum. non ita est. nam leges sumptuariæ à singulis ferebantur, quæ totius civitatis vitia corrigerent, at nisi pessimis effusissimisque moribus viveretur, profecto opus ferundis legibus non fuisset. Vetus verbum est; *leges*, inquit, *bonæ ex malis moribus procreantur*. Has sequitur lex Cornelia & ipsa sumptuaria, quam tulit Cornelius Sulla dictator, in qua non conviviorum magnificentia prohibita est, nec gulæ modus factus; verum minora precia rebus imposita: & quibus rebus, dii boni! quamque exquisitis & pæne incognitis generibus deliciarum! * quos illic pisces quasque offulas nominat!

* *Quos illic pisces quasque offulas nominat.* Facit huc Claudii Cæsaris verbum: Rogo vos quis potest sine offula vivere? Pont.

minat! & tamen precia illis minora constituit. ausim dicere, ut vilitas edulium animos hominum ad parandas opsonorium copias incitaret; & Gulæ servire, etiam qui parvis essent facultatibus, possent. Dicam plane quod sentio Apprime luxuriosus mihi videtur & prodigius, cui hæc tanta in epulis vel gratuita ponantur. Itaque tanto hoc sæculum ad omnem continentiam promptius, ut pleraque earum rerum quæ Sullana lege ut vulgo nota comprehenduntur, nemo nostrum vel fando compererit. Sulla mortuo Lepidus consul legem tulit & ipse cibariam. Cato enim sumptuarias leges cibarias appellat. Dein paucis interjectis annis alia lex pervenit ad populum, ferente Antio Restione. quam legem, quamvis esset optima, obstinatio tamen luxuriæ & vitiorum firma concordia nullo abrogante irritam fecit. Illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fertur; eum quoad vixit foris postea non cænasse, ne testis fieret contemptæ legis quam ipse bono publico pertulisset. His legibus annumerarem edictum de sumptibus ab Antonio propositum, qui postea trium vir fuit: ni indignum crederem inter cohibentes sumptum Antonio locum facere: cujus expensæ in cœnam solitæ conferri sola unionis à Cleopatra uxore consumpti æstimatione superatæ sunt. nam cum Antonius, quicquid mari aut terra aut etiam cœlo gigneretur, ad satiandam ingluviem suam natum existimans, faucibus ac dentibus suis subderet; eaque re captus de Romano imperio facere vellet Ægyptium regnum: Cleopatra uxor, quæ vinci à Romanis nec luxuria dignaretur sponsione provocavit insumere se posse in unam cœnam sestertium centies. id mirum Antonio visum. nec moratus, sponsione contendit [5] dignus sculna Munacio Planco, qui tam honesti certaminis arbiter electus est. altera die Cleopatra pertentans Antonium pollucibilem sane cœnam paravit, sed quam non miraretur Antonius: [6] quippe qui omnia [7] quæ apponebantur ex cotidianis opibus agnosceret. tunc arridens regina phialam poposcit, cui aceti nonnihil acris infudit, atque illuc unionem demptum ex aure altera festinabunda

[5] *Dignus sculna Munacio Planco.* | Censeo legendum, *Munacius Plancus.* Is enim sculna sive sequester fuit, non Antonius. Qui nec potuit. Faciendum quoque punctum post, *contendit.* Quomodo fere apud Johan. Sarisberiensem. *Pont.*

Dignus sculna Munatio Planco. | V. c. & Salisberienses lib. 8. c. 7. *culina Numatius Plancus.* Emendo, *dictus sculna Munatius Plancus.* Apud veteres Latinos *Sculna* idem qui *Sequester.* Vide Agell. lib. 20. cap. 11. *Meurs.* Sic se emendare ait Fulvius in Appendice ad Ciacconii Triclinium pag. 87. Forte tamen: *Digno sculna Mur. Planco.* Gron.

[6] *Quippe qui omnia quæ apponebantur ex cotidianis opibus agnosceret.* | Ita etiam est in v. c. Lego, *ex cotidianis dapibus a.* Meurs.

[7] *Quæ apponebantur ex cotidianis opibus.* | Omnino & elegantissime *opibus.* Sunt autem eæ deliciæ, quas quisque ex suo fundo aut agro depromit. Martialis lib. 7.

---& varias, quas habet hortus, opes.

Item Lucretius lib. 5.

Non magnis opibus jucunde corpora habebant.

Pont.

demiſit; eumque mature diſſolutum, [8] uti natura eſt ejus lapidis, abſorbuit. &, quamvis eo facto, ſponſione viciſſet (quippe cum ipſa margarita centies ſeſtertium ſine contentione evaluiſſet) manum tamen & ad alterius unionis aurem ſimiliter admovit, niſi Munacius Plancus judex ſeveriſſimus ſuperatum Antonium mature pronunciaſſet. ipſe autem unio cujus fuerit magnitudinis inde colligi poterit; quod qui ſuperfuit, poſtea victa regina, & capta Ægypto, Romam delatus reſectuſque eſt; & factæ ex una margarita duæ, impoſitæque ſimulachro Veneris, ut monſtruoſæ magnitudinis, in templo quod Pantheum dicitur.

[8] *Uti natura eſt ejus lapidis abſorbuit.* Hoc Cleopatræ facinus imitatus magnifice Cæſar Caligula. Suetonius, *Ut pretioſiſſimas margaritas aceto liqueſactas ſorberet: Convivis ex auro panes & opſonia apponeret: Aut frugi hominem eſſe oportere dictitans, aut Cæſarem.* Idem.

C A P XIV.

De nucum generibus.

ADhuc dicente Furio ſecundæ menſæ illata bellaria novo ſermoni principium dederunt. Symmachus enim attrectans manu nuces, Vellem, inquit, ex te audire, Servi, tanta nucibus nomina quæ cauſa vel origo variaverit, aut unde tot mala cum hac una appellatione vocitentur; fiant tamen ſeorſum diverſa tam vocabulo quam ſapore. ac prius de nucibus abſolvas volo, quæ tibi memoria crebræ lectionis occurrunt. Et Servius: Nux iſta juglans ſecundum nonnullorum opinionem à juvando, & à glande dicta exiſtimatur. [1] Gavius vero Baſſus in libro de ſignificatione verborum hæc refert: *Juglans arbor proinde dicta eſt ac Jovis glans. nam quia id arboris genus nuces habet, quæ ſunt ſaviore ſapore quam glans eſt: hunc fructum antiqui illi, qui egregium glandique ſimilem, ipſamque arborem deo dignam exiſtimabant, Jovis glandem appellaverunt, quæ nunc literis interliſis juglans nominatur.* Cloatius autem verus in libro à Græcis tractorum ita memorat: *Juglans, di prætermiſſum eſt, quaſi di juglans, id eſt,* διὸς βάλανος, ſicut Theopraſtus ait: ἴδια δὲ τῶν ὀρεινῶν ἃ ἐν τοῖς πεδίοις ἐ φύεται, τερέβινθος, πρῖνος, φιλύρη, ἀφάρκη, κάρυα, ἣ καὶ διὸς βάλανος. hanc Græci etiam baſilicam vocant.

Nux hæc Avellana ſeu Præneſtina, quæ eſt eadem, ex arbore eſt quæ dicitur *corylos.* de qua Vergilius dicit: *corylum ſere.* eſt autem natio hominum juxta agrum Præneſtinum; qui Carſitani vocantur ἀπὸ τῶν καρύων. cujus rei meminit Varro in Logiſtorico, qui inſcribitur, *Marius de fortuna.* inde ſcilicet Præneſtinæ nuces. Eſt & illud apud Nævium in fabula Ariolo:

[8] *Gavius vero Baſſus in libro.*] V. c. *Cajus.* Sed etiam heic *Gabius* legi debet. *Meurſ.*

Quis

[2] *Quis heri apud te? Prænestini & Lanuvini hospites.*
Suopte utrosque decuit acceptos cibo,
[3] *Alteris inanem bulbam madidam dari,*
[4] *Alteris nuces* [5] *in proclivi profundere.*

Hanc autem nucem Græci Ponticam vocant, dum, unaquæque natio indit huic nuci nomen ex loco in quo nascitur copiosior. Nux castanea, de qua Vergilius, *Castaneasque nuces*, vocatur & heracleotica. nam [6] vir doctus Oppius in libro quem fecit de silvestribus arboribus sic ait: *Heracleotica hæc nux, quam quidam castaneam vocant,* [7] *itemque Pontica nux. atque etiam quæ dicuntur basilicæ juglandes, germina atque flores agunt similiter isdem temporibus quibus Græcæ nuces.*

Nunc dicendum est quæ sit Græca nux: ac simul hoc dicens amygdalam de lance tulit & ostendit. Nux Græca hæc est, quæ & amygdale dicitur. sed & Thasia eadem nux vocatur. testis est

2 *Quis heri apud te.* | Reforma:
Heri
Quis apud te? Prænestini, &c.

Tum *bulbam madidantem.* Salmasius ad Hist. Aug. pag. 187.

3 *Alteris inanem bulbam madidam dari.* | *Madidantem dare,* laudat ad Festum Scaliger. Bulbos capit, de quis ita Apicius: *Aqua decoquant bulbos, qui Veneris usum quærunt.* Adagio quoque apud Athenæum est, incerti auctoris, hac mente: lib. 2. 25.

Οὐδὲν ὀνήσει βολβὸς ἂν μὴ νεῦρ᾽ ἔχῃς;
Nil tibi profuerit bulbus, nisi nervus adesset.

Quod aspexit indubie Juvenal. illo vers.
- - si tibi sidera cessant
Nil faciet longi mensura incognita nervi. Pont.

Alteris inanem bulbam madidam dari. | Annotavit Scriverius noster ad marginem libri sui, legendum videri, *Alteris inanem vulvam madidatam dari*; & versu sequenti: loco *profundere, profundier.* Priorem emendationem firmabat loco Plinii Nat. histor. lib. 11. cap. 37. *vulva ejecto partu melior, primiparæ suis optima.* itemque hoc Martialis in Xeniis epig. 56.

Te fortasse magis capiet de virgine porcâ,
Me materna gravi de sue vulva placet.

ut ita has delicias respicere Nævius videatur, *inanem vulvam* vocando. *Madidatam* autem vocat, quia sumen hoc, addito gari liquamine muriave, sumebatur. Martialis lib. 10. Epig. 48.

Et madidum thynni de sale sumen erit. Id.

4 *Alteris nuces in proclivi profundere.* | Cantabrigiensis scriptus: *in perlivis.* Divinabam: *in proluviis.* Laberius. *Quo quidem me à matronali pudore proluvium meretricis progredi coëgit.* Apuleius, *unguento fragrantissimo, proluvium Veneris suscitaram.* Et Arnobius, *proluvium intestinorum* dixit. Porro nuces, utpote pineas, facere ad Venerem, ex Celso & aliis clarum est. *Nihil*, inquit, *ex his assumere quæ contrahere semen videntur, ut bulbi, nuclei pinei, &c.* Et D. Hieronymus adversus Jovinianum: *Non potestis implere opera nuptiarum nisi mulsum & carnes & nucleum sumseritis.* Ubi tamen *nucleus* uberioris sensus est. Omne enim medium *nucleus* erat veteribus. Celsus, quem dixi, aliquoties similiter frequentaverat: at hodie *trunculi* reperies corrupte. *Internuculi* vero sive *nuclei* germanum esse, meliorum aliquando codicum opera monstrasse sperabo. *Pont.*

5 *In proclivi profundere.* | Scripta lectio, uti monstravimus ante, talis fuit *in prolivis.* Nos supra divinavimus. Scriverius postmodum elicuit; *in prabiis.* Videndus Festus in voce *præbia.* Idem.

6 *Vir doctus Oppius.* | Meminit Oppii Suetonius libro de illustribus Grammaticis. Cognomen ejus *Cares* facit. Meminit quoque Oppilii cujusdam eodem libello c. 6. Tu comparabis. *Idem.*

Nam vir doctus Oppius in libro quem fecit de silvestribus arboribus. | Lego, *vir doctus Opilius.* Est autem Aurelius Opilius, è cujus libris de Silvestribus Arboribus verba producit Festus in *Fomites*: cui etiam bis reddes hoc nomen, in *Ordinarium hominem*, & *Ratitum quadrantem.* Utrobique habes *Oppius*: Male. quod monitus à me mutato: *Meurs.*

7 *Itemque pontica mox.* | Emendo *Pontica nux*; ut etiam erat in v. c. *Idem.*

[8] Cloatius in ordinatorum Græcorum lib. 4. cum sic ait: *Nux Græca amygdale.* Atta vero in supplicatione, *Nucem Græcam*, ait, *favumque adde quantum libet.* Nucem molluscam, licet hyemis nobis tempus invideat, tamen quia de nucibus loquimur indictam non relinquamus. Plautus in Calceolo sic ejus meminit: *Molluscam nucem super ejus dixit impendere tegulas*, ecce Plautus nominat quidem, sed quid sit nux mollusca non exprimit. est autem persicum quod vulgo vocatur: & mollusca nux dicitur. scilicet quod cæteris omnibus nucibus mollior sit. hujus rei [9] idoneus assertor est Suevius vir longe doctissimus, in idyllio quod inscribitur moretum, nam cum loquitur de hortulano faciente moretum inter cætera quæ eo mittit, & hoc pomum mitti ait his verbis:

[10] Admisce tu Acca basilicis hæc nunc partim,
Partim Persica: quod nomen sic denique fertur,
Propterea quod, qui quondam cum rege potenti
Nomine Alexandro Magno fera prœlia bello
In Persas retulere. [11] suo post inde reventu
Hoc genus arboris [12] in prælatis finibus Grajis
Disseruere, novos fructus mortalibus dantes.
Mollusca hæc nux est, ne quis forte inscius erret.

Nux Terentia dicitur, quæ ita mollis est, ut vix attrectata frangatur. de qua in libro Favorini sic reperitur: *Itemque quidam Tarentinas oves vel nuces dicunt quæ sunt Terentinæ à tereno, quod est Sabinorum lingua molle. unde Terentios quoque dictos putat Varro ad Liborem primo.* quam in culpam etiam Horatius potest videri incidere qui ait:

& molle Tarentum.

Nux pinea hos nobis, qui oppositi sunt, nucleos dedit, [13] Plautus in Cistellaria:

[8] *Cloatius in Ordinatorum Græcorum lib. 4.* | Hoc & sequenti Capite, itemque lib. 3. cap. 6. pro *Ordinatorum Græcorum*, potius *Originationum Græcarum* legendum Scriverio videtur. Cloatius enim Verus *Libro à Græcis Tractorum*, hoc eodem capite citatur. *Pont.*

[9] *Idoneus assertor est Suevius.* | Male aliis laudatum reperio, *Succium.* Tranquillus videndus libro de illustribus Grammaticis, cap. 5. ubi tamen *Sævius* est. *Pont.*

[10] *Admisce tu Acca.* | Non temerarium id ait Turnebus Advers. 11. c. 1. Nam & Maro Æneidos 2.

Tunc sic exspirans Accam ex æqualibus unam
Alloquitur---

Pont. Addendus Salmasius ad Solinum pag. 598.

[11] *Suo post inde reventu.* | Magis arridet Anglicani scriptura, *primo inde reventu.* Id.

[12] *In prælatis finibus Grajis Disseruere.* Vetus idem veteri forma, *deseruere.* Antiqui enim, *deserui, desertum* efferebant, cujus vicem hodie, *desevi, desitum* frequentatur. Tibullus:

Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris,
Seu vetus in trivio florea serta lapis. Id.

[13] *Plautus in Cistellaria.* | In hoc omnes, quos editos vidi, sunt constantes. At ego nihil ineptius, nihil insulsius fingi posse aio hac allegatione Plautina? Quid enim à Macrobio dicitur, cui lux per eam fit? Omnino quia *nucleos* vocabulum ibi positum est, ideo scholasticus imperitus id annotavit ex memoria, cui locus Plautinus inhærebat. Miror potuisse hic viros doctos silere, & magis etiam eos, qui tanquam genuina hæc tractare potuerunt. *Gron.*

14 *Qui è nuce nucleos esse vult, frangit nucem.*

14 *Qui è nuce nucleos esse vult, frangit nucem.* Ludat ex Cistellaria Macrobius, at Curculione legitur. Et nota in re trita & vulgata rem novam ; Anglicanus noster non *esse* referebat. sed *eicere*, ut manifesto fuisse credam :

Qui è nuce nucleum icere vult, frangat nucem.

Certe convenienter & honeste sic frequentabitur ; & redonanda hæc dictio eidem Plauto etiam Truculento. Editur scen. *Non omnis ætas.*

Sin jecit rete pisces, ne effugiant cavet. Scribendum aio: *Sin icit rete pisces, ne eff. Icit* similiter interpreter, fixit sive attraxit. Nec aliter Vidularia: *Ibi ut piscabar fuscina ici vidulum.* Idem.

CAP. X.

De generibus malorum, & pirorum.

1 ET, quia mala videmus admissa bellariis, post nuces de malorum generibus differendum est. Sunt de agricultura scriptores qui nuces & mala sic dividunt, ut nuces dicant omne pomum quod foris duro tegatur, & intus habeat quod esui est; Malum vero, quod foris habeat quod esui & durum intus includat. secundum hanc definitionem Persicum, quod Suevius poëta superius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.

His præmissis, malorum enumeranda sunt genera, quæ Cloatius in ordinatorum Græcorum libro quarto ita diligenter enumerat: *Sunt autem genera malorum; Amerinum, cotonyum, citreum, coccymelum, conditivum,* ἐπιμηλὶς, *musteum, Mattianum, orbiculatum, ogratianum, præcox, pannuceum, Punicum, Persicum, quirianum, prosivum, rubrum,* 2 *scandianum, silvestre, struthium, Scantianum, Tibur, Verianum.* Vides Persicum à Cloatio inter mala numeratum quod quod nomen originis suæ tenuit, licet jam judum nostri soli germen sit. Quod autem ait idem Cloatius, *citreum*, & ipsum Persicum malum est secundum Vergilium,

Fælicis mali quo non præstantius ullum.

& reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixisse Vergilium; 3 accipite quæ Oppius in libro de silvestribus arboribus dicat: *Citrea item malus & Persica: altera generatur in Italia, & in Media altera.* & paulo post de citreo loquens ait: *Est autem odoratissimum, ex quo interjectum vesti tineas necat. fertur etiam venenis contrarium; quod tritum cum vino purgatione virium suarum bibentes servat. generantur autem in Perside omni tempore mala citrea,*

1 *Et, quia mala videmus admissa bellariis.* | Legendum, *admista.* Pont.
2 *Scandianeum.* | Emendo, *Scandianum,* Columella lib. 5. cap. 10. *Meurs.*
3 *Accipite quæ Oppius in libro.* | Etiam heic *Opilius* legendum. *Idem.*

alia enim præcarpuntur, [4] *alia interim matureſcunt.* Vides hic & citreum nominari, & omnia ſigna poni, quæ de eo Vergilius dixit; licet nomen citrei ille non dixerit. nam & Homerus, qui citreum θύον appellat, oſtendit eſſe odoratum pomum,

Θύον δ' ὑπὸ κηλὸν ὀδώδει.

&, [5] quod ait Oppius inter veſtem poni citreum, idem ſignificat Homerus cum dicit:

Εἵματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα σιγαλόεντα

hinc & Nævius poëta in bello Punico ait *citroſam veſtem.*

Pira hæc quæ videmus varietas nominum numeroſa diſcernit. nam idem Cloatius ſic eorum vocabula deſcribit: *Anicianum, cucurbitivum, cirritum, cerviſca calculoſum, cruſtuminum*, [6] *decimanum, Græculum, Lollianum, Lanuvinum, laureum, latereſianum, murapium*, [7] *Mileſium, murteum.* [8] *Nævianum, orbiculatum, præcianum, rubile, Signinum, Fullianum, Titianum*, [9] *Turrinianum*, [10] *timoſum, præcox, volemum, meſpillum, ſerum, ſementivum ſerum, Sextilianum ſerum, Tarentinum ſerum, Valerianum ſerum.*

4 *Alia interim matureſcunt.* | Præfero ſcriptionem Anglicani; *alia interim procreantur.* Palladius: *Quod ego in Sardinia, & in territorio Neapolitano in fundis noſtris comperi (quibus ſolum & cœlum tepidum eſt, & humor exundans) per gradus quoſdam ſibi ſemper poma ſuccedere, cum maturis ſe acerba ſubſtituant, acerborum vero ætatem florentia conſequantur.* Pont.

5 *Quod ait Oppius inter veſtem poni citreum.* | Iterum *Opilius* ſcribe. *Meurſ.*

6 *Decimanum.* | Leg. *Decumanum.* Pont.

7 *Mileſium, murteum.* | Vetus, *muſteum*, quod placet. Plinius: *Dixit volema Virgilius à Catone ſumpta, qui & ſementina & muſtea nominat. Muſtea* vero, ut idem annotat, dicta à celeritate miteſcendi. *Idem.*

8 *Nævianum*, ac paulo ante *cruſtuminum.* | Hæc *fragilia* Celſo. *Ex pomis*, inquit, *ceraſium, morum, ſorbum. Pirum fragile, quale Cruſtuminum vel Nævianum.* Idem.

9 *Turrinianum.* | Columella *Turranianum.* Meurſ.

10 *Timoſum.* | Leg. *cimoſum*, & denique *meſpillum ſerum.* ſine commate intermedio. *Idem.*

CAP.

CAP. XVI.

De ficuum, olearum, uvarumque generibus.

ADmonent nos & fici aridæ, ut enumeremus genera ficorum eodem Cloatio nos de his, ut de aliis, instruente. sic enim diversas ficos diligentiæ suæ more dinumerat: [1] *Africa, albula,* [2] *harundinea,* [3] *asinastra, atra, palusca, augusta,* [4] *bifera,* [5] *carica,* [6] *caldica, alba nigra, Chia alba nigra, Calpurniana alba nigra,* [7] *cucurbitiva, duricoria, Herculanea,* [8] *Liviana,* [9] *ludia, leptoludia,* [10] *Marsica, Numidica, pulla Pompeiana, præcox,* [11] *Tellana atra.* Sciendum quod ficus alba ex fælicibus. sit arboribus; contra nigra ex infælicibus. docent nos utrumque pontifices. ait enim Veranius de verbis pontificalibus: *Fælices arbores putantur esse, quercus, æsculus, illex, suber, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pirus, malus, vitis, prunus, cornus, lotus.* [12] Tarquinius

[1] *Africa.* | Legendum *Africana.* Plinius lib. 15. cap. 18. *Africanas* diserte nominat: *De Africanis,* inquiens, *quas multi præferunt cunctis, magna quæstio: cum id genus in Africam nuper transieret.* Et statim inde addit à Catone appellatam Africanam. *Pont.*

[2] *Harundinea.* | An verisimile omissam hic Macrobio *chelidoniam* (quæ Latinis sit *dineam hirundinea*; Plinius lib. 15. cap. 18. *chelidoniam* vocat) & *harundineam* non *hirundineam* voluisse dicere? Nam & idem Plinius eodem loco diserte: *cum mariscis, & quas harundinum folii macula variat.* Id.

Harundinea. | Lego, *hirundinea.* Ea est quam *Chelidoniam* vocat Columella lib. 10. *Purpureæque Chelidoniæ, pinguesque Mariscæ.* Meurs.

[3] *Asinastra, atra.* | Editio Lugdunensis non habet hoc loco *atra*, forte quia sequitur statim, *Tellana, atra.* Alii libri constanter agnoscunt. Quocirca laborare potius putem quam abundare. Et fuerit fors, *aratia.* Plinius mihi tibicen lib. 15. cap. 29. *Est & Herculanea, & albicerata, & aratia alba.* Pont.

[4] *Brifera.* | Emendo *bifera*, ex Columella. *Meurs.*

[5] *Carica caldica.* | Legendum *Carica, Chalcidica. Caricarum* multa apud Columellam & Palladium mentio; videnturque ita dictæ à *Caria* regione; sic uti *Chalcidicæ* à *Chalcide, Chiæ* à *Chio.* De quibus singulis etiam Plinius. *Pont.*

[6] *Caldica alba niga.* | Lego, *Chalcidica a. n.* Meurs.

[7] *Cucurbitiva.* | *Cucurbitivæ* sive *cucurbitinæ* à forma dictæ; ut supra *malum cucurbitivum.* Pont.

[8] *Liviana, ludia, leptoludia, Pompeiana.* | Legendum, *Liviana, Lydia, leptolydia, Pompeiana.* Apud Plinium prima & ultima vox haud plene expressa. Ubi legitur cap. 18. lib. 5. *Sunt & autorum nomina iis, Liviæ, Pompeiæ.* Legerim *Livianæ, Pompeianæ.* Idem.

[9] *Ludia, leptoludia.* | Scribo, *Lydia, Leptolydia.* Meurs.

[10] *Marsica.* | Sic & *vinum Marsicum.* Sunt enim *Marsi* Italiæ populi, Picentibus & Samnitibus finitimi. *Pont.*

Marsica. | Lego, *Mariſca.* Meurs.

[11] *Tellana atra.* | Idem Plinius, ut jam laudavi, diparate. *Tellana, atra.* Pont.

[12] *Tarquinius autem Priscus.* | Libro sequenti, qui est tertius, cap. 7. hic idem. ut videtur, non *Tarquinius,* sed *Tarquitius* dicitur; citaturque ibi liber ejus transcriptus ex *Ostentario Thusco,* quod hic *Ostentarium arborarium* nominatur. Meminit quoque ejus inter Historicos Latinos, accuratissimus clarissimusque Gerh. Johannes Vossius; legendumque utrobique existimat, *Tarquitius.* Eum vide eo in opere, quod jam nuperrime de iisdem historicis elaboravit multo elegantissimum. Vide & Petrum Pithœum Subsecivorum lib. 1. cap. 20. Qui de *Tarquitio* omnium primus conjecturam injecit. *Idem.*

autem

autem Priſcus in oſtentario arborario ſic ait: *Arbores quæ inferum deorum avertentiumque in tutela ſunt, eas infælices nominant.* [13] *alternum ſanguinem, filicem, ficum atram, quæque baccam nigram nigroſque fructus ferunt, itemque acrifolium, pirum ſilvaticum, ruſcum, rubum, ſenteſque, quibus portenta prodigiaque mala comburi jubere oportet.* Quid? quod ficum tanquam non pomum ſecerni à pomis apud idoneos reperimus? Afranius in Sella: *Pomum, holus, ficum, uvam.* ſed & Cicero Oeconomicon libro tertio: *Neque ſerit vitem, neque quæ ſata eſt diligenter colit; oleum, ficos, poma, non habet.* [14] Nec hoc ignorandum eſt ficum ſolam ex omnibus arboribus non florere, Lacte proprie ficorum. Groſſi appellantur fici, qui non matureſcunt, hos Græci dicunt ὀλύνθες. Mattius: *In milibus tot ficorum non videbitis groſſum.* & paulo poſt ait: *Sumas ab alio lacte diffluos groſſos.* & Poſtumius Albinus annali primo de Bruto: [15] *Ea cauſa ſeſe ſtultum brutumque faciebat; groſſulos ex melle edebat.*

Olearum genera hæc enumerantur, Africana, Albigerus, Aquilia, Alexandrina, Ægyptia, [16] culminea, conditiva, Liciniana, Orchas, oleaſter, [17] pauſia, Paulia, radius, Sallentina, Sergiana, Termutia. ſicut uvarum iſta ſunt genera; Aminea, ſcilicet à regione. nam Aminei fuerunt [18] ubi nunc Falernum eſt: aſinuſca, atruſca, albi-

[13] *Alternum ſanguinem.* | Perperam *alternum, alaternum,* ut habet Plinius lib. 16. cap. 26. *Alaternus, cui folia inter ilicem & olivam.* *Sanguinem* autem à *Sanguen* dicitur, quæ cornus fæmina, ſive arbor eſt, cujus cortex ad ſanguinis ſimilitudinem rubet. Hinc *frutices ſanguinei,* item *virgæ ſanguineæ* apud Plinium. Meminit & Modeſtinus D. lib. 48. Tit. 9. l. 9. *Pœna parricidii more majorum hæc inſtituta eſt, ut paricida virgis ſanguineis verberatus, deinde culleo inſuatur.* Idem.

Alternum ſanguinem. | Lego, *Alaternum, ſalicem.* Alaterni meminit Plinius lib. 16. cap. 26. Et Columella lib. 7 cap. 6. *Meurſ.*

[14] *Nec hoc ignorandum eſt, ficum ſolam ex omnibus arboribus non florere, Lacte proprie ficorum groſſi appellantur fici, qui non matureſcunt: hos Græci dicunt* ὀλύνθες. | Totum locum ita diſtingue ac lege: *Nec ignorandum eſt ficum ſolam ex omnibus arboribus non florere. Lacte proprie ficorum groſſi appellantur. Fici, qui non matureſcunt, hos Græci dicunt* ὀλώνθες. Retinendum autem *Lacte* caſu nominandi. Plautus: *Neque aqua aquæ, neque lacte lacti eſt uſpiam ſimilius.* Et aliis quoque alibi ita uſurpatum id vocabuli. [Caſaubonus Epiſtola ad Carolum Labbæum videtur notare Macrobium, quaſi ille ſenſerit aut ſcripſerit lacte ſive lac eſſe proprium ficorum; cum nihil hic tale habeat Macrobius: qui groſſos proprie appellari lacte ficorum nos docet. Quam autem vel ille vel Labbæus ſecuti editionem Macrobii ſint, ut tam præſertim abſonum clariſſ. ille Caſaubonus in animum ſuum ſuper Macrobio conceperit, comminiſci nequeo: Cum Macrobius non dicat ἴδιον ſeu proprium ficorum eſſe lac, ſed lac ficorum ſeu lacteos ficos proprie appellari groſſos aſſerit; quod eſt veriſſimum, & oſtendit id maximorum quæ ſequuntur auctorum teſtimoniis. En quas in pedicas abduxit etiam ſummos viros levis, ſed erronea quam modo ſuſtulimus, diſtinctio: tum & vox *proprie* ita ſumpta quaſi non *proprie* ſed *proprium* eſſet exaratum, quod nullis in libris comparet. | *Idem.*

[15] *Ea cauſa ſeſe ſtultum brutumque faciebat.* | Id eſt, ſe talem ſimulabat. *Idem.*

[16] *Culminea, conditiva.* | *Colmeneana* agnoſcit Cato, & alii rei ruſticæ Scriptores. Item *Albicerum* paulo ſuperius, pro *Albigerus.* Monuit Scriverius. *Idem.*

[17] *Pauſia, Paulia.* | Lego, *Pauſia, Paphia.* ita dicta à Papho unde allata. Vide Iſidorum lib. 17. cap. 7. *Meurſ.*

[18] *Ubi nunc Falernum eſt.* | Scriptus diſerte, *Salernum.* *Pont.*

verus, [19] albena, apiana, apicia, bumamma, aut, ut Græci dicunt, βύμαϛ⊕-, duracina, labrusca, melampsithia, maronia, mareotis, [20] numentana, precia, prannia, psithia, pilleolata, Rhodia, stephanitis, [21] venucula, variola, lagea. Inter hæc Prætextatus : Vellem Servium nostrum diutius audire. sed hora nos quietis admonet, [22] ut exorto jubare [23] eloquio Symmachi domi suæ fruamur. [24] atque ita facta discessio est.

[19] *Albana apiana.* | Scribo, *Albana, Appiana.* Meurs.

[20] *Numentana.* | *Nomentana.* Idem.

[21] *Vennucula.* | *Venuculo.* Idem.

[22] *Ut exorto jubare eloquio Symmachi domi suæ fruamur.* | Nugæ verborum. Cum Scripto rescribendum : *Ut exorto jubare eloquio Symmachi donisque fruamur.* Non enim apud Symmachum sequens aut ulla harum habita dissertatio, sed apud Vettium Prætexatum. Liquet vel ex iis quæ supplevimus initio sequentis libri. Allusit autem ad dona quæ mitti mos Saturnalibus. *Pont.*

[23] *Eloquio Symmachi.* | Nec turbet quem, quod non Symmachus sequenti statim libro, sed Prætextatus eloquii partes sustineat. Fit autem id ideo quod libri quinque reliqui, unius conventus, id est, secundi diei sermo sint. Quatuor eorum , id est, Tertius, Quartus, Quintus & Sextus ante cænationem de Marone pertractant. Septimus tandem ipsius convivii confessum & sermonem continet, atque ibi Symmachus dicendi vices, quas hic epularis & varius ad eum sermo perduxerat, assumit. Hoc annotandum censui, quia non satis hæc hactenus, imo omnino non spectata sunt. *Idem.*

[24] *Atque ita facta discessio est.* | Istis adde quæ notavimus sub finem Sexti. *Idem.*

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & Inluſtris *Conviviorum Secundi Diei* SATURNALIORUM

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

Quam accurate Vergilius expreſſerit diverſos ritus ſacrificandi.

[1] CONgregatis in tempore conſtituto in domo Vettii, qui venire debuerant, [2] ante cænandum cœpit Euangelus Vettium taliter compellare: Dixiſti, inquit, mi Vetti, inter omnia quibus eminet laus Maronis hoc te lectorem aſſiduum admirari, quia doctiſſime jus Pontificium, tanquam hoc profeſſus, in multa & varia operis ſui parte ſervavit. Et ſi tantæ diſſertationis ſermo non cederet, [3] promiſiſti fore ut Vergilius noſter Pontifex maximus videretur. Nunc igitur comple promiſſum, vel ſermonem à memoria tua credam ceſſiſſe, vel potius præſulem noſtrum Vergilium Pontificem ignoraſſe. Tunc Prætextatus decenti rubore perfuſus; non, inquit, ô Euangele, propter verba tua magis vana quam vera, ſed propter totius cœtus reverentiam, quem ſcio avide iſtud audire, oſtendam nec me ſermonis oblitum, nec ſacrorum Vergilium imperitum. Hoc autem

[1] *Congregatis in tempore conſtituto* | Omnia hæc adusque, *Tu genitor cape Sacra manu*, ex veteri eodem eruimus, genuina germana Macrobii noſtri. *Pont.*

[2] *Ante cænandum* | Ita omnino legendum, non *inter cænandum*. Nam cum (ut liquet ex fine libri 2. antecedentis) exorto Sole ut congregarentur conſtitutum eſſet, id temporis adusque cænam ſilentio tranſmiſſum veriſimile haud eſt. Itaque pro, *inter*, *ante* reponendum curavimus. *Idem.*

[3] *Promiſiſti fore* | Supra pag. 267. *Et ſi tantæ*, inquit, *diſſertationis ſermo conceſſerit, promitio fore ut Vergilius noſter pontifex maximus aſſeratur.* Idem.

reputo principaliter præmittendum, quo ad hoc quis diis ſuperis rem ſacram recte perficiat, [4] prius eum rite purificari oportere. Et hoc Vergilius prius plane demonſtrat, quum Æneam Pontificem introducit [5] patri ſuo ſic loquentem:

> [6] *Tu genitor cape ſacra manu patrioſque Penates:*
> *Me bello è tanto digreſſum & cæde recenti,*
> *Attrectare nefas; donec me flumine vivo*
> *Abluero.*

poſt Caietæ quoque nutricis ſepulturam, quo potiſſimum navigans appellitur. quam ad eam partem,

> *per quam fluvio Tiberinus amæno*
> *In mare prorumpit,*

ut confeſtim in ipſo Italiæ limine fluviali unda ablutus poſſet quam puriſſime Jovem

> *Phrygiamque ex ordine matrem*

invocare. quid? quod Euandrum aditurus per Tiberim navigat, quod eum eſſet reperturus Herculi ſacra celebrantem, ut purificatus ſacris poſſit hoſpitalibus intereſſe; Hic & Juno ipſa conqueritur non magis quod Æneam contigiſſet contra ſuum velle in Italiam pervenire, quam quod *optato* [7] potiretur *Tibridis alveo:* quia ſciret eum hoc amne purificatum poſſe ſacra etiam ſibi rite perficere. nam ne ſupplicari quidem ſibi ab eo veller. Nunc quoniam purificationem ad ſacra ſuperorum pertinentem deorum in Vergiliana obſervatione monſtravimus, videamus utrum & circa inferorum deorum cultum

4 *Prius eum rite purificari oportere* | Martialis ad Domitianum: *Meminerit non niſi religionis purificatione luſtratus, accedere ad templa debere.* Gloſſarium: *ἁγνίζω, purgo, purifico.* Idem.

Vergilius prius plane demonſtrat | Exiſtimo in eo latere ἐπίθετον, quale ſolet Virgilio dare Macrobius pro artificio, quod in eo demonſtrat. Forte: *Virgilius pius.* Infra c. 5. *Adeo omnem pietatem in ſacrificiis, quæ Diis exhibenda ſunt poſuit.* Gron.

5 *Patri ſuo ſic loquentem* | Quod in vetuſtis licet libris eſt; *Violatum cum ſe noſſet Æneas multa cæde pollutum, ait.* Senſui ſolum turbando eſt. In Scripto quodammodo quoque comperi, ſed confuſum & lacerum. *Pont.*

6 *Tu genitor cape Sacra manu patrioſque penates* | Reſpexit Seneca libro de Beneficiis 3. *Cum complexus ſacra ac penates religioſus ſenex vadentem non ſimplici ſarcina premeret.* Idem.

7 *Potiretur Tibridis alveo* | Vocem, *alveum* contrahere poëtis ſolenne. An & ita Papinius in Propemptico Metii Celeris verſus? *Juvenis dubio committitur alto Metius.* Nam licet recte dici poſſit, *dubio alto.* hic tamen quomodo recte dicatur? Dixerat enim id jam ante. An itaque verum fuerit, *dubio committitur alveo.* & firmet non leviter, quod ſubdit; *atque animæ partem ſuper æquora noſtræ majorem transferre parat.* Propertius: *Portabat ſanctos alveus iſte viros.* Sed nihil in verbis iſtis Papinii verius recepta lectione. Committitur dubio alto ſive dubio mari Metius, paratque non, ut ille, dimidium, ſed partem majorem animi poëtæ transferre ſuper æquora. Quid clarius dici, quid ſimplicius potuit? In illo autem Maronis in Catalect.

> *Flavum prope Tibrim olentes nauticum*
> *Vocare.*

An faciendum? *Alveumque propter Tibrim olentes nauticum Vocare. Alveum Tibrim,* ut, *rete jaculum, Marmora monumenta,* & talia. Videatur illud de *Tibri* intelligendum & vero jam alveoſo & ab aquis ſterili. Docent vel illa ſequentia:

> *Ubi appulſæ rates*
> *Stant in vadis cæno retentæ ſordido,*
> *Macraque luctantes aqua.*

Item lapis vetus: CUR. ALBEI. TIBERIS, ET. CLOACARUM. URBIS. *Idem.*

pro-

proprietatem moris idem Poëta servaverit. Constat dis superis sacra facturum corporis ablutione purgari. cum vero inferis litandum est; satis actum videtur si adspersio sola contingat. de sacris igitur superorum ait Æneas:

donec me flumine vivo
Abluero.

at Dido [8] cum sacra dis inferis instituit ait;

Annam cara mihi nutrix huc siste sororem:
Dic corpus properet fluviali spargere lympha.

& alibi:

Sparserat & latices simulatos fontis Averni.

necnon cum Misenum sepulturæ mandari refert:

Idem ter socios pura circumtulit unda
Spargens rore levi.

sic & cum facit Æneam apud inferos ramum Proserpinæ consecraturum ita infert:

Occupat Æneas aditum, corpusque recenti
Spargit aqua.

[8] *Cum Sacra Diis inferis instituit*] Erat in calamo exarato: *inferis statuit.* Et ea vox propria sacrorum est. Maro: *Craterasque duos statuam tibi pinguis olivi.* Respexisse quoque Suetonium credam Augusto, sub finem: *Quem vellet incidi in aneis tabulis, qua ante Mausoleum statuerentur.* Ubi tamen insolentia dictionis suspecta accuratissimo Casaubono; quasi *pilis* potius conveniat verbum, *statuerentur.* Ego non sollicitem. Et accedat illud Tertulliani ex Scropiaci c. 10. *Nec imaginem tuam auream, qam statuisti, adorabimus.* Id

CAP. II.

Quam proprie Vergilius usus sit verbis ad sacra pertinentibus.

VErborum autem proprietas tam poëtæ huic familiaris est; ut talis observatio in Vergilio laus esse jam desinat. nullis tamen magis proprie usus est, quam sacris vel sacrificalibus verbis. & primum illud non omiserim, in quo plerique falluntur:

extaque falsos
Porriciam in fluctus.

non, ut quidam, *projiciam*; æstimantes dixisse Vergilium projicienda exta, [1] qui adjecit, *in fluctus.* sed non ita est. nam & ex disciplina haruspicum & ex præcepto pontificum verbum hoc solemne sacrificantibus est: sicut Veranius ex primo libro Pictoris ita dissertationem hujus verbi exsecutus est, [2] *Exta porriciunto, dis danto in altaria aramve focumve, eove quo exta dari debebunt. Porricere* ergo non *projicere*, proprium sacrificii verbum est, & quia dixit Veranius, *in aram focumve eove quo exta dari debebunt*; nunc pro ara & foco mare accipiendum est, cum sacrificium diis maris dicatur. ait enim;

[1] *Qui adjecit, in fluctus*] Retraxerim ex proxima dictione, literulam, *Quia adjecit.* Pont.

[2] *Exta porriciunto, diis danto*] Ita refinximus ex Scripto, in quo: *porriciunto dictanto*, Idem.

Di

Di quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras voti reus, extaque salsos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

ex his docetur in mare rite potuisse *porrici exta*, non, *projici.*

Constituam ante aras voti reus.

Hæc vox propria sacrorum est; ut reus vocetur qui suscepto voto se numinibus obligat; [3] damnatus autem, qui promissa vota non solvit. Sed de hoc non opus est à me plura proferri, cum vir doctissimus Eustathius paulo ante hanc partem plenius exsecutus sit.

Est profundam scientiam hujus poëtæ in uno sæpe reperire verbo, quod fortuito dictum vulgus putaret. multifariam enim legimus quod litare sola non possit oratio, nisi & is qui deos precatur etiam aram manibus apprehendat. inde Varo divinarum libro quinto dicit aras primum asas dictas; quod esset necessarium à sacrificantibus eas teneri. ansis autem teneri solere vasa quis dubitet? commutatione ergo literarum aras dici cœptas, ut Valesios & Fusios dictos prius nunc Valerios & Furios dici. hæc omnia illo versu poëta exsecutus est:

Talibus orantem dictis arasque tenentem
Audiit omnipotens,

nonne eo additum credideris non quia orabat tantum, sed quia & aras tenebat auditum? nec non cum ait,

Talibus orabat dictis, arasque tenebat.

item:

Tango aras, medios ignes ac numina testor.

eandem vim nominis ex apprehensione significat.

Idem poëta tam scientia profundus quam amœnus ingenio nonnulla de veteribus verbis quæ ad proprietatem sacrorum noverat pertinere ita interpretatus est, ut mutato verbi sono integer intellectus maneret. nam primo pontificii juris libro apud Pictorem verbum hoc positum est, *vitulari.* de cujus verbi significatu Titius ita retulit. *Vitulari* est *voce lætari. Varro etiam in libro quintodecimo rerum divinarum ita refert; quod pontifex in sacris quibusdam vitulari soleat, quod Græci παιανίζειν vocant.* Has tot interpretationis ambages quam paucis verbis [4] docta eloquentia Maronis expressit:

Lætumque choro pæana canentes.

nam si *vitulari* est *voce lætari*, quod est παιανίζειν, nonne in cantu

[3] *Damnatus autem, qui promissa vota non solvit*] Multis disputat Jos. Castalio J.C. Observationum Decade 3. cap. 9. hic legi debere, sublatâ negatione, *qui promissa vota jam solvit.* At Macrobius intelligit potius eum proprie *voti damnatum* appellari, qui promissum votum cum non solvit, is *damnas* sive *damnatus* habeatur ut solvat. Itaque præcedit obligatio, quam qui præstitit, *voti reus* dicitur; qui autem reus voti non solvit is damnatus voti est, ad id solvendum. *Idem.*

[4] *Docta eloquentia Maronis*] An hic agitur de eloquentia poëtæ? Nunc quoque Stephanum audimus. Antiqui *elegantia*, qui judicium meum accipiunt. Ea enim consistit in delectu propriorum cuique rei verborum, quam in illo Vettius jam ostendit. Infra cap. 11. *Poëta enim æque in rebus doctrina & in verbis sectator elegantiæ.* Cap. 4. vocat non incuriosam subtilitatem. *Gron.*

læti πολλοῦ enarratio verbi perfecta servata est? &, ut huic vocabulo diutius immoremur, [5] Hyllus libro, quem de dis composuit, ait Vitulam vocari deam, quæ lætitiæ præest. Piso ait vitulam victoriam nominari, cujus rei hoc argumentum profert; quod postridie Nonas Julias re bene gesta, cum pridie populus à Tuscis in fugam versus sit, unde *Populifugia* vocantur, post victoriam certis sacrificiis fiat vitulatio. quidam nomen ejus animadversum putant quod potens sit vitæ tolerandæ. ideo huic deæ pro frugibus fieri sacra dicuntur, quia frugibus vita humana toleratur. unde hoc esse animadvertimus quod ait Vergilius;

[6] *Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito:*

ut *vitula* dixerit pro *vitulatione*. quod nomen esse sacrificii ob lætitiam facti superius expressimus. Meminerimus tamen sic legendum per ablativum;

Cum faciam vitula pro frugibus.

id est, cum faciam rem divinam, non ove, non capra, sed vitula; tamquam dicat, cum vitulam pro frugibus sacrificavero, quod est, cum vitula rem divinam fecero. Pontificem Ænean vel ex nomine referendorum laborum ejus ostendit. pontificibus enim permissa est potestas memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi; & hos annales appellant equidem maximos, quasi à pontificibus maximis factos. unde ex persona Æneæ ait;

Et vacat annales tantorum audire laborum.

[5] *Hyllus libro quem de dis* | Rescripserat Scriverius ad oram libri sui, *Hyginus*. Qui & aliquoties à Macrobio in testimonium adducitur. Quamvis eodem notante, *Hyllus* inter Romana etiam nomina reperiatur in Inscriptionibus, & apud Martialem. *Pont.*

[6] *Cum faciam vitulâ pro frugibus* | Juvenalis interpres vetus Sat. 9. aliter citat: *Cum faciam vitulum p. f.* Hoc monere volui *Meurs.*

CAP. III.

De sacro, profano, sancto, & religioso; quid ea sint, & quam diligenter horum verborum proprietates expresserit Maro.

ET quia inter decreta pontificum hoc maxime quæritur [1] quid *sacrum*, quid *sanctum*, quid *religiosum*: quærendum utrum his secundum definitionem suam Vergilius usus sit, & singulis vocabuli sui proprietatem suo more servarit.

Sacrum est, ut Trebatius libro primo de religionibus refert, *quicquid est quod deorum habetur.* Hujus definitionis poëta memor, ubi sacrum nominavit, admonitionem deorum pæne semper adjecit:

[1] *Quid sacrum, quid sanctum* | Inserit Anglicanus, *Quid sacrum, quid profanum.* Quod germanissimum est. & agitur de eo altero statim loco. Plautus etiam dixit: *Quid sacrum, quid prophanum habeas, parvi penditur.* Pont.

Sacra Dioneæ matri divisque ferebam.
item:
Sacra Jovi Stygio quæ rite incepta paravi.
item: *Tibi enim tibi maxima Juno*
Mactat sacra ferens.

Profanum omnes pæne consentiunt id esse, quod extra fanaticam caussam sit, quasi porro à fano & à religione secretum. cujus significatus exemplum exsecutus est cum de luco & aditu inferorum sacro utroque loqueretur:

Procul ô procul este profani,
Conclamat vates, totoque absistite luco.

Eo accedit quod Trebatius *profanum* id proprie dici ait, *quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est*; quod apertissime poëta servavit cum ait:

Faune precor miserere, inquit, tuque optima ferrum
Terra tene; colui vestros si semper honores;
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

dixerat enim,

Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
Sustulerant.

unde ostendit proprie *profanum*, quod ex sacro promiscuum humanis actibus commodatum est.

Sanctum est, ut idem Trebatius libro decimo religionum refert; *interdum idem quod sacrum idemque quod religiosum; interdum aliud, hoc est, nec sacrum nec religiosum est.* Quod ad secundam speciem pertinet,

Sancta ad vos anima atque istius inscia culpæ
Descendam.

non enim sacro aut religioso ejus anima tenebatur, quam sanctam, hoc est, incorruptam, voluit ostendere. ut in illo quoque:

Tuque ô sanctissima conjux
Felix morte tua.

In quo castitatis honorem incorruptæ uxoris amplexus est. unde & *sanctæ leges*; quæ non debeant pœnæ sanctione corrumpi. Quod autem ad priorem speciei definitionem de sancto attinet; id est, ut non aliud sit quam sacrum aut religiosum;

Ecce levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex,

Et paulo post:

Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.

hic enim sanctos ac si sacros accipiemus, quia divinitus contigerunt. item:

Tuque ô sanctissima vates
Præscia venturi:

non aliud nisi sacram vocat, quam videbat & deo plenam & sacerdotem.

Supereſt ut quid ſit religioſum cum Vergilio communicemus. [2] Servius Sulpicius religionem eſſe dictam tradidit, quæ propter ſanctitatem aliquam remota ac ſepoſita à nobis ſit; [3] quaſi à relinquendo dicta, [4] ut à carendo ceremonia. hoc Vergilius ſervans ait:

Eſt ingens gelidum lucus prope Cæretis amnem
Religione patrum late ſacer.

& adjecit, quo proprietatem religionis exprimeret:

Undique colles
Incluſere cavi, & nigra nemus abiete cingunt.

quæ res utique faciebat lucum à populi communione ſecretum, &, ut relictum locum oſtenderet non ſola adeundi difficultate, adjecit & ſanctitatem.

Silvano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos
Agrorum pecoriſque deo.

Secundum Pompeium Feſtum *religioſi ſunt, qui facienda & vitanda diſcernunt.* hinc Maro ait:

Rivos deducere nulla
Religio vetuit.

Quod autem ait, *deducere:* nihil aliud eſt quam detergere. nam feſtis diebus rivos veteres ſordidatos detergere licet, novos fodere non licet.

In tranſcurſu & hoc notandum eſt, quod & ipſe velut præteriens ſub unius verbi ſignificatione projecit. cavetur enim in jure pontificio, ut, quoniam oves duabus ex cauſis lavari ſolent, aut ut curetur ſcabies, aut ut lana purgetur, feſtis diebus purgandæ lanæ gratia oves lavare non liceat; liceat autem ſi curatione ſcabies abluenda ſit. ideo hoc quoque inter conceſſa numeravit;

Balantumque greges fluvio merſare.

quod ſi hucuſque dixiſſet; licita & vetita confuderat: ſed adjiciendo, *ſalubri*, cauſam conceſſæ ablutionis expreſſit.

[2] *Servius Sulpitius religionem eſſe dictam tradidit* | Gellius lib. 4. cap. 9. Maſurium Sabinum hujus ſententiæ laudat auctorem. Neceſſario in alterutro mendum. *Meurſ.*

[3] *Quaſi à relinquendo dicta religio* | A *relegendo* videtur deducere verſus hic vetus: *Relegentem eſſe oportet, religioſum nefas.* Pont.

[4] *Ut à carendo ceremoniæ* | *Ceremonia* vocem ab oppido *Cere* fluxiſſe videtur innuere Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. §. 10. Qui videndus. *Idem.*

CAP. IV.

Quid delubrum, quid dii Penates. Et quod ne in his quidem Vergilius à sua recesserit diligentia.

NOmina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre pontificalis observatio est. Ergo delubrum quid pontifices proprie vocent, & qualiter hoc nomine Vergilius usus sit, requiramus. Varro libro octavo rerum divinarum, *Delubrum* ait *alios æstimare, in quo præter ædem sit area assumpta deum causa, ut est in circo Flaminio Jovis Statoris; alios in quo loco dei simulacrum dedicatum est.* & adjecit: *sicut locum in quo figerent candelam candelabrum appellatur: ita* [1] *in quo deum ponerent nominatum delubrum.* His à Varrone præscriptis intelligere possumus id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut à dei dedicato simulachro delubrum cœperit nuncupari. Vergilius tamen utramque rationem diligenter est exsecutus. ut enim à postrema incipiamus; observavit delubrum nominaturus aut proprie deorum nomina aut ea quæ diis accommodarentur inserere.

At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt.

&, ut mox simulachrum nominaret, subtexuit:

Sævæque petunt Tritonidos arcem,
Sub pedibusque deæ clypeique sub orbe teguntur.

item:

Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
Ille dies.

illam vero opinionem de area, quam Varro prædixerat, non omisit:

Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt.

& mox:

Aut ante ora deum pingues spatiatur ad aras.

quid enim est spatiatur, quam spatio lati itineris obambulat? quod adjiciendo, *ante aras*, ostendit aream assumptam deorum causa. ita suo more velut aliud agendo implet arcana.

De diis quoque Romanorum propriis, id est, Penatibus, adspersa est huic operi non incuriosa subtilitas. Nigidius enim de diis libro nonodecimo requirit num dii Penates sint Trojanorum Apollo & Neptunus, qui muros eis fecisse dicuntur; & num eos in Italiam Æneas advexerit. Cornelius quoque Labeo de diis Penatibus eadem existimat. hanc opinionem sequitur Maro cum dicit,

[1] *In quo deum ponerent nominatum delubrum*] Glossarium, *delubrum*, καθίδρυμα, Ζόανον, Ἀγάλματα. item, *Ἵδρυμα*, *delubrum*. Pont.

Sic fatus meritos aris mactabat honores:
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Varro humanarum ſecundo Dardanum refert deos Penates ex Samothrace in Phrygiam & Ænean ex Troia in Italiam detuliſſe. Qui ſint autem dii Penates in libro quidem memorato Varro non exprimit: ſed, qui diligentius eruunt veritatem, Penates eſſe dixerunt, per quos penitus ſpiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi poſſidemus: eſſe autem medium æthera Jovem, Junonem vero imum aëra cum terra, & Minervam ſummum ætheris cacumen. & argumento utuntur, quod Tarquinius Demarati Corinthii filius, Samothracicis religionibus myſtice imbutus, uno templo ac ſub eodem tecto, numina memorata conjunxit. Caſſius Hemina dicit, Samothracas deos eoſdemque Romanorum [a] Penates proprie dici θεοὺς μεγάλους, θεοὺς χρηστούς, θεοὺς δυνατούς. Noſter hæc ſciens ait:

Cum ſociis natoque, penatibus & magnis dis.

quod exprimit θεοὺς μεγάλους. Sed & omnia hæc nomina cum in uno de ſupradictis numinibus ſervat, doctrinam proculdubio ſuam de omni hac opinione confirmat. cum enim ait:

Junonis magnæ primum prece numen adora;

τὴν μεγάλην nominavit:

Aſſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno;

τὴν χρηστήν; *dominamque potentem*, τὴν δυνατήν. Eodem nomine appellavit & Veſtam. quam de numero Penatium aut certe comitem eorum eſſe manifeſtum eſt: adeo ut & conſules, prætores ſeu dictatores, cum adeunt magiſtratum, Lavinii rem divinam faciant Penatibus pariter & Veſtæ. Sed & Vergilius, ubi ex perſona Hectoris dixit,

Sacra ſuoſque tibi commendat Troja Penates:

mox ſubjecit:

Sic ait & manibus vittas Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.

addidit Higinus in libro, quem de diis Penatibus ſcripſit, vocari eos θεοὺς πατρῴους. ſed nec hoc Vergilius ignoratum reliquit:

Dii patrii ſervate domum, ſervate nepotem.

& alibi,

patriique Penates.

[a] *Penates pooprie dici* θεοὺς μεγάλους | Petron. *Dii majores ſunt qui me reſtituerunt in integrum*. Idem.

CAP.

CAP. V.

Quanta fuerit Vergilii cura in exprimendis diversis hostiarum generibus: & cur Mezentium contemptorem dixerit deorum.

NEC minus de sacrificiorum usu quam de deorum scientia diligentiam suam pandit. Cum enim Trebatius libro primo de religionibus doceat hostiarum genera esse duo; unum in quo voluntas dei per exta disquiritur, alterum in quo sola anima deo sacratur, unde etiam Haruspices animales has hostias vocant, utrumque hostiarum genus in carmine suo Vergilius ostendit. & primo quidem illud quo voluntas numinum per exta monstratur.

Mactat lectas de more bidentes,

& mox;

Pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

alterum illud, in quo hostia animalis dicitur quod ejus tantum anima sacratur, ostendit, cum facit Entellum victorem Eryci mactare taurum. nam, ut expleret animalis hostiæ causas, ipso usus est nomine:

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis.

& ut nuncupata vota signaret, ait, *persolvo*: quod de voto proprie dicitur. utque ostenderet persolutum diis signavit, dicens:

Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.

Videndum etiam ne & illam hostiam ostendat animalem;

Sanguine placastis ventos & virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica.

nam & *animam*, id est, hostiæ nomen posuit, & *litare*, quod significat sacrificio facto placasse numen.

In his ipsis hostiis vel animalibus vel consultatoriis quædam sunt, quæ hostiæ injuges vocantur, id est, quæ nunquam domitæ aut jugo subditæ sunt. harum quoque noster poëta sic meminit;

Nunc grege de niveo septem mactare juvencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

&, ut injuges evidentius exprimeret, adjecit;

& intacta totidem cervice juvencos.

Eximii quoque in sacrificiis vocabulum non poëticum ἐπίθετον, sed sacerdotale nomen est. Veranius enim in pontificalibus quæstionibus docet eximias dictas hostias quæ ad sacrificium destinatæ eximuntur è grege; vel quod eximia specie quasi offerenda numinibus eligantur. hinc ait;

Quatuor eximios præstanti corpore tauros.

ubi quod eximuntur *eximios*, quod eliguntur *præstanti corpore* di-

cendo monstravit. Ambarvalis hostia est, ut ait Pompeius Festus, quæ rei divinæ causa circum arva ducitur ab his qui pro frugibus faciunt. hujus sacrificii mentionem in Bucolicis habet, ubi de apotheosi Daphnidis loquitur:

Hæc tibi semper erunt & cum solemnia vota
Reddemus nymphis, & cum lustrabimus agros.

ubi *lustrare* significat circumire. hinc enim videlicet & nomen hostiæ acquisitum est ab ambiendis arvis. sed & in Georgicorum libro primo:

Terque novas circum felix eat hostia fruges.

Observatum est à sacrificantibus ut si [1] hostia, quæ ad aras duceretur, fuisset vehementius reluctata, ostendissetque se invitam altaribus admoveri, amoveretur: quia invito deo offerri eam putabant. Quæ autem stetisset oblata, hanc volenti numini dari æstimabant. hinc noster:

Et ductus cornu, stabit sacer hircus ad aras.

& alibi:

Et statuam ante aras aurata fronte juvencum.

Adeo autem omnem pietatem in sacrificiis, quæ dis exhibenda sunt, ponit; ut propter contrariam causam Mezentium vocaverit contemptorem deorum. neque enim, ut Aspero videtur, ideo contemptor divum dictus est, quod sine respectu deorum in homines impius fuerit. alioquin multo magis hoc de Busiride dixisset; quem longe crudeliorem *Illaudatum* vocasse contentus est. Sed veram hujus contumacissimi nominis causam, in primo libro Originum Catonis diligens lector inveniet, ait enim Mezentium Rutulis imperasse ut sibi offerrent quas diis primitias offerebant, & Latinos omnes similis imperii metu ita vocasse: JUPITER. SI. TIBI. MAGIS. CORDI. EST. NOS. EA. TIBI. DARE. POTIUS. QUAM. MEZENTIO. UTEI. NOS. VICTORES. FACIAS. Ergo quod divinos honores sibi exegerat, merito dictus est à Vergilio contemptor deorum. hinc pia illa insultatio sacerdotis;

Hæc sunt spolia & de rege superbo
Primitiæ:

ut nomine contumaciæ, cujus pœnas luit, raptas de eo notaret exuvias.

[1] *Hostia quæ ad aras duceretur*] *Ducere* solennis ea in re dictio. & reddenda Juvenali Satyra 12. *Niveam reginæ ducimus agnam,* ex Scripto nostro. Vulgo *cædimus*. At illud interpres quoque vetus agnoscit. *Pont.*

CAP.

CAP. VI.

Mirandam fuiſſe Vergilii cum circa Romana, tum circa externa etiam ſacra doctrinam: quod ex Apollinis Delii & Herculis victoris ſacris oſtenditur.

MIrandam eſt hujus poëtæ & circa noſtra & circa externa ſacra doctrinam. neque enim de nihilo eſt quod cum Delon venit Æneas, nulla ab eo cæſa eſt hoſtia; cum proficiſceretur, Apollini & Neptuno res facta divina eſt. conſtat enim, ſicut Cloatius Verus ordinatorum libro ſecundo docet, eſſe Deli aram; apud quam hoſtia non cæditur, ſed tantum ſollemni deum prece venerantur. verba Cloatii hæc ſunt: [1] *Deli ara eſt Apollinis* Γενήτορος, *in qua nullum animal ſacrificatur: quam Pythagoram velut inviolatam adoraviſſe produnt.* Hanc ergo eſſe quæ adoratur ab Ænea Γενήτορος aram poëta demonſtrat. ſiquidem templum ingreſſus pontifex nullo acto ſacrificio ſtatim inchoat precem; &, ut Γενήτορα expreſſius nominaret:

Da Pater augurium.

at vero cum taurum mox immolat Apollini & Neptuno, apud aliam utique aram factum intelligimus. & bene ſupra tantummodo *patrem*, quod ibi proprium eſt, & infra, quod commune eſt, Apollinem nominat.[2] meminit hujus aræ & Cato de liberis educandis in hæc verba; *Nutrix hæc omnia faciebat in verbenis ac tubis ſine hoſtia, ut Deli ad Apollinis Genitivi aram.* Eodem verſu non omittendum puto cur *ſaxo vetuſto* dixerit exſtructum templum. Velius Longus, *Immutatio eſt*, inquit, *epitheti. vult enim dicere vetuſtatem templi.* hunc multi alii commentatores ſecuti ſunt. ſed frigidum eſt, ædificii ætatem notare. Epaphus autem, vir plurimæ lectionis, libro ſeptimodecimo ait Delphis quodam tempore eveniſſe ut templum religioſum antea & intactum ſpoliatum incenſumque ſit: & adjicit, multas circa Corinthum urbes inſulaſque proximas terræmotu hauſtas; Delon neque antea neque poſtea hoc incommodo vexatam, ſed ſemper eodem manere ſaxo. Thucydides etiam hiſtoriarum libro tertio idem docet. non mirum ergo ſi præſidio religionis tutam inſulam ſemper oſtendens ad reverentiam ſibi locorum acceſſiſſe dicit continuam ſaxi ejuſdem, id eſt, inſulæ firmitatem. Ut ſervavit Apollinis genitoris

[1] *Deli ara eſt Apollinis* γενέτορος | Meminit Laërtius Diogenes lib. 8. Βωμὸν προσκυνῆσαι μόνον ἐν Δήλῳ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ γενήτορος, ὅς ἐστιν ὄπισθεν τοῦ κερατίνου, διὰ τὸ πυροὺς καὶ κριθὰς, καὶ τὰ πόπανα μόνα τίθεσθαι ἐπ' αὐτοῦ ἄνευ πυρὸς, ἱερεῖον δὲ μηδέν. *Adoraſſe modo* (Pythagoram) *Apollinis Genitoris aram in Delo, quæ retro corneam eſt poſita, quoniam farra, hordeum, placentaſque ſolas citra ignem apponere illic moris eſt, victimas vero nullas.* Flaccus quoque alluſit: *Phœbi Genitoris ad aram Ventum ait.* Pont.

[2] *Meminit hujus aræ & Cato de liberis educandis* | Ita etiam v. c. Lego, *Meminit hujus & Varro Cato d. l. e.* Cato, ſive de liberis educandis, notiſſimus Varronis liber. Librarii indocti male hic convenire utraque iſta nomina exiſtimantes, alterum inſignitâ fraude ejecerunt. *Meurſ.*

 propriè-

proprietatem vocando patrem: idem curavit Herculem vocando victorem.

Hæc, inquit, *limina victor*
Alcides subiit.

Varro divinarum libro quarto victorem Herculem putat dictum, quod omne genus animalium vicerit. Romæ autem Victoris Herculis ædes duæ sunt; una ad portam trigeminam, altera in foro boario. Hujus [3] commenti causam [4] Massurius Sabinus Memorialium libro secundo aliter exponit. *Marcus*, inquit, *Octavius Herennius prima adolescentia tibicen, postquam* [5] *artis distisus suæ est, instituit mercaturam; & bene re gesta* [6] *decimam Herculi profanavit. postea cum navigans hoc idem ageret, à prædonibus circumventus fortissime repugnavit, & victor recessit. hunc in somnis Hercules docuit sua opera servatum. cui Octavius impetrato à magistratibus loco ædem sacravit & signum; Victoremque literis incisis appellavit. dedit ergo epitheton deo, quo & argumentum veterum victoriarum Herculis & commemoratio novæ historiæ, quæ recenti Romano sacro causam dedit, contineretur.* Nec frustra in eodem loco dixit;

Et domus Herculei custos Pinaria sacri.

quidam enim aram maximam cum vicino conflagraret incendio liberatam à Pinariis ferunt; & ideo sacri custodem domum Pinariam dixisse Vergilium. Asper κατὰ διαστολὴν, inquit, *Potiorum, qui ab Appio Claudio præmio corrupti sacra servis publicis prodiderunt.* [7] Sed Veratius Pontificalis in eo libro quem fecit de supplicationibus ita ait: *Pinariis qui novissimi comeso prandio venissent, cum jam manus pransores lavarent præcepisse Herculem, ne quid postea ipsi aut progenies ipsorum ex decima gustarent sacranda sibi, sed ministrandi tantummodo causa non ad epulas convenirent.* quasi *ministrantes ergo sacri custodes vocari: ut ipse Vergilius alibi;*

At Triviæ custos jamdudum in montibus Opis,

[3] [*Commenti*] *Cognomenti* legit Cl. Salmasius in Exercit. Plinianis.. *Pont.*]

[4] *Massurius Sabinus* | *Masurius*, ex Persio, *Masuri rubrica.* Notavimus superius p. 638. & probavimus ex interprete vetere. cui addas velim ex Athenæo: Οἱ δὲ ἐν τῷ δείπνῳ οὐδὲν ἐπιδημήσαντες δειπνοσοφισταὶ ἦσαν· Μασούριος, νόμων ἐξηγητὴς, καὶ πάσης παιδείας παρέργως ἐπιμέλειαν ποιούμενος, id est, *Illi autem dipnosophistæ qui accesserant ad convivium hi erant; Masurius legum interpres, quique non leviter omnes disciplinas attigerat.* Exstat in Argumento Operis. *Pont.*

[5] *Artis distisus suæ* | Festus: *Distisum & pertisum dicebant, quod nunc distæsum & pertæsum.* Idem.

[6] *Decimam Herculi profanavit* | Profanare in his Masurii verbis non βεβηλοῦν est, ut supra in Trebatii, sed τεμενίζειν. Varro *fanare* dixit lib. 5. Verba ejus, quia huic loco unice illustrando sunt, sic habenr: *Hinc profanum est quod ante fanum*, id est, *conjunctum fano Hinc profanatum quod in sacrario pollutum. Atque inde Herculi decuma data ab eo est, quod sacrificio quo fanatur, id est, ut fani lege sit id dicitur. Pollutum* (malim, *lege sit, Id dicitur pollutum*) *quod à porriciendo est fictum Cum enim ex mercibus libamenta porrecta sunt Herculi in ara, tum pollutum est: ut cum profanatum dicitur, id est, proinde ut sit fani factum.* Idem.

[7] *Sed Veratius pontificalis* | Ita etiam v. c. Lego tamen *Veranius*, cujus multa mentio Festo, & ipsi huic Macrobio. *Meurs.*

id est ministra; Nisi forte custodem dixit eam, quæ se prohibuerit & custodierit à sacris; ut ipse alibi;

Et custos furum atque avium cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.

Hic utique custodem prohibitorem avium furumque significat.

Hæc ubi dicta, dapes jubet & sublata reponi
Pocula; gramineoque viros locat ipse sedili.

non vacat quod dixit *sedili.* nam propria observatio est in Herculis sacris epulari sedentes. & Cornelius Balbus κατ' ἐξηγητικῶν libro octavodecimo ait apud aram maximam observatum ne lectisternium fiat. Custoditur in eodem loco ut omnes aperto capite sacra faciant. hoc fit ne quis in æde dei habitum ejus imitetur. nam ipse ibi operto est capite. Varro ait Græcum hunc esse morem: quia sive ipse, sive qui ab eo relicti aram maximam statuerunt, Græco ritu sacrificaverunt. [8] hoc amplius addit Gavius Bassus. idcirco enim hoc fieri dicit; quia ara maxima ante adventum Æneæ in Italia constituta est, [9] qua hunc ritum velandi capitis invenit.

[8] *Hoc amplius addit Gavius Bassus.* | Scribo *Gabius Bassus.* Idem.

[9] *Qua hunc ritum velandi capitis invenit.* | Lego ut est in v. c. *qui h. r.* de quo ritu plenius in Variarum libris. *Idem.*

CAP. VII.

Ea etiam quæ negligenter in Vergilio transmittuntur à legentium vulgo, non carere sensuum profunditate. Et homines sacros cur occidere licuerit.

EA quoque, quæ incuriose transmittuntur à legentium plebe, non carent profunditate. nam cum loqueretur de filio Pollionis, idque ad principem suum spectaret: adjecit;

Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.

Traditur autem in libro Etruscorum, si hoc animal insolito colore fuerit indutum, [1] portendi imperatori omnium rerum felicitatem. [2] est super hoc liber Tarquitii transcriptus ex ostentario Thusco.

[1] *Portendi imperatori omnium rerum felicitatem.* | V. c. auctior, *Omnium rerum cum felicitate largitatem.* Optime: declarant sequentia illa Tarquitii verba: *Principi ordinis & generis & summâ cum felicitate largitatem auget.* Meurs.

[2] *Est super hoc liber Tarquitii transcriptus ex ostentario Thusco.* | In veteri recte *Tarquinii.* Quo & illa Lactantii spectaverint: *At Tarquinii Prisci librorum nullus, quod sciam ex autoribus.* Supra lib. 2. cap. 16. *ostentarium arborarium Tarquinii Prisci* laudatur. Qui an idem sit cum hoc *Tarquitio,* & an ibi etiam reponi *Tarquitius* debeat, ad eum locum dixisse nonnihil ac quæsivisse superius memini, ibi videndum. Nolim enim adversari elegantissimo Pithæo, qui ex Plinio & Marcellino *Tarquitii* hoc loco retinendum censuit, & altero illo, id est secundo libro refingendum. Tu videbis Advers. lib. 1, cap. postremo. *Pont.*

ibi reperitur: *Purpureo aureove colore ovis ariesve si adspergatur; principi ordinis & generis summa cum felicitate largitatem auget, genus progeniem propagat in claritate, lætioremque efficit.* Hujusmodi igitur statum Imperatori in transitu vaticinatur.

Verbis etiam singulis de sacro ritu quam ex alto petita significet, vel hinc licebit advertere:

Injecere manum Parcæ telisque sacrarunt
Evandri.

nam quicquid destinatum est dis, sacrum vocatur. pervenire autem ad deos non potest anima nisi libera ab onere corporis fuerit: quod nisi morte fieri non potest. ita ergo opportune [3] sacratum Halesum facit, quia erat oppetiturus. & hic proprietatem & humani & divini juris secutus est. nam ex manus injectione pæne mancipium designavit, & sacrationis vocabulo observantiam divini juris implevit. Hoc loco non alienum videtur de conditione eorum hominum referre, quos leges sacros esse certis diis jubent: quia non ignoro quibusdam mirum videri quod cum cætera sacra violari nefas sit [4] hominem sacrum jus fuerit occidi. cujus rei causa hæc est. Veteres nullum animal sacrum in finibus suis esse patiebantur, sed abigebant ad fines deorum quibus sacrum esset: animas vero sacratorum hominum, quos Græci ζωάνας vocant, dis debitas æstimabant. Quemadmodum igitur quod sacrum ad deos ipsos mitti non poterat à se tamen dimittere non dubitabant; sic animas quas sacras in cœlum mitti posse arbitrati sunt viduatas corpore quam primum illo ire voluerunt. Disputat de hoc more etiam Trebatius religionum libro nono. cujus exemplum ne sim prolixus omisi. cui cordi est legere, satis habeat & auctorem & voluminis ordinem esse monstratum.

3. *Sacratum Halesum facit quia erat oppetiturus* | Fortassis eadem hac ratione, *sacrum* appellat imperatorem Claudium Seneca Tragicus, cum jam Agrippinæ occultis artibus, res ejus & vita in extrema starent tegula. Versus est 153. Octavia.

Ausa imminere est hostis imperio sacri.
Ita enim diserte extat in Codice veteri & scripto, quo ego apud Britannos nuper usus. Vulgo est, *Orbis imperio sacri.* At *hostis* peregrinitatem Claudii notaverit. Erat enim, ut ait ille, Lugduni natus, Gallus Germanus. Cogitatis tamen vos curiosi. *Idem.*

4. *Hominem sacrum jus fuerit occidi* | Lex Tribunicia: SI. QUIS. IMP. QUI. PLEBISSCITO. SACER. SIT. OCCIDERIT. PARICIDA. NE. SIT. Vide Festum in *Sacer mons*: & in *Ver sacrum.* Budæus in Commentario Linguæ Græcæ: *Anathemata dicti sacri homines, quorum capita diis inferis dicata sunt & devota.* Vide an huc spectet illud Pauli ad Romanos cap. 9. Vers. 3. optantis pro fratribus fieri anathema. *Idem.*

CAP. VIII.

Quæ male enuntiando apud Vergilium corrumpantur. Et quod ea nec ratione apud hunc poëtam careant quæ fortuita esse videntur: cum aliis quibusdam.

NOnnullorum, quæ ſcientiſſime prolata ſunt, male enuntiando corrumpimus dignitatem. ut quidam legunt;

Diſcedo, ac ducente dea flammam inter & hoſtes
Expedior:

cum ille doctiſſime dixerit; *ducente deo*, non, *dea*, nam & apud Calvum Acterianus affirmat legendum,

Pollentemque deum Venerem,

non, *deam.* Signum etiam ejus eſt Cypri barbatum corpore, ſed veſte muliebri cum ſceptro ac ſtatura virili. & putant eandem marem ac feminam eſſe. Ariſtophanes eam Ἀφρόδιτον. [1] Lævinus etiam ſic ait: *Venerem igitur almum adorans, ſive femina, ſive mas eſt,* [2] *ita uti alma noctiluca eſt.* Philochorus quoque in Atthide eandem affirmat eſſe lunam; & ei ſacrificium facere viros cum veſte muliebri. mulieres cum virili: [3] quod eadem & mas æſtimatur & femina.

Hoc quoque de prudentia religionis à Vergilio dictum eſt:

Decidit exanimis vitamque reliquit in aſtris
Aëriis.

Higinus enim de proprietatibus deorum, cum de aſtris ac ſtellis loqueretur, ait oportere his volucres immolari. docte ergo Vergilius dixit apud ea numina animam volucris remanſiſſe, quibus ad litan-

[1] *Lævinus etiam ſic ait* | Forte legendum *Lavinius*, cujus librum *Sordidorum Vocabulorum*, citat Agellius lib. 20. cap. 11. *Meurſ.*

2. *Uti alma noctiluca eſt* | Gloſſarius, *Nocticula* Ἑκάτη νυκτυφαίνουσα. Scribendum fors *Noctiluca.* Sed in Johan. Sarisberienſe lib. 2. cap. 17. reperio Gloſſarii lectionem: *Quale eſt quod nocticulam quandam vel Herodiadem, vel præſidem, noctis dominam concilia & conventus de nocte aſſerunt convocare.* Si retinemus *nocticula*, ſcribetur rectiùs, ut monuit Franciſ. Douza, *Nocticola.* Locus Sarisberienſis videtur deſumptus ex ſcriptore aliquo veteri. Ubi refingendum obiter; *Heroidem*, pro *Herodiadem. Heroides*, ἡρωῖναι. Papinius: *Qua veteres Latias, Grajaſque Heroidas aquas,* Alias non ſolicitaverim. *Pont.*

3. *Quod eadem & mas æſtimatur & femina* | Et hoc eſt quod Parthi eam *Lunum* coluerunt non ſexu ſolum, ſed nomine quoque maſculo. Ælius Spartianus in Caracallo: *Et quoniam Dei Luni fecimus mentionem, ſciendum doctiſſimis quibusque id memoria traditum: atque ita nunc quoque à Carrenis præcipue haberi, ut qui Lunam fœmineo nomine ac ſexu putaverit nuncupandam, is addictus mulieribus ſemper inſerviat: at vero qui marem Deum eſſe crediderit, is dominetur uxori neque ullas muliebres patiatur inſidias. Unde quamvis Græci vel Ægyptii eo genere, quo fœminam hominem, etiam Lunam deam dicant, myſtice tamen deum dicunt.* Clariſſimus Caſaubonus in Notis ſuis ad eum locum varietatis hujus, quod Luna virili ac fœmineo genere efferatur, cauſam ex linguis atque idiomate Orientalium repetendam demonſtrat. Quem omnino vide. *Idem.*

dum

dum data eſt. Nec nomen apud ſe, quod fortuitum eſſe poterat, vacare permittit:

Matriſque vocavit
Nomine Caſmillæ mutata parte Camillam.

nam Statius Tullianus de vocabulis rerum libro primo [4] ait, dixiſſe Callimachum Tuſcos Camillum appellare Mercurium; quo vocabulo ſignificant præminiſtrum deorum. unde Vergilius ait Metabum *Camillam* appellaſſe filiam Dianæ ſcilicet præminiſtram. nam & Pacuvius cum de Medea loqueretur; *Cælitum Camilla exſpectata adveni. Salve hoſpita.* Romani quoque pueros & puellas nobiles & inveſtes [5] Camillos & Camillas appellant, flaminicarum & flaminum præminiſtros. Hanc quoque obſervationem ejus non convenit præterire.

Mos erat, inquit, *Heſperio in Latio, quem protinus urbes*
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit.

Varro de moribus *morem* eſſe dicit in judicio animi, quem ſequi debeat conſuetudo. [6] Julius Feſtus de verborum ſignificationibus libro tertiodecimo: *Mos eſt*, inquit, *inſtitutum patrium, pertinens ad religiones ceremoniaſque majorum.* ergo Vergilius utrumque auctorem ſecutus. & primo quidem Varronem; quoniam ille dixerat morem præcedere, ſequi conſuetudinem, poſtquam dixit; *Mos erat*: ſubjunxit,

quem protinus urbes
Albanæ coluere, &,
Nunc maxima rerum
Roma colit:

quod perſeverantiam conſuetudinis monſtrat. & quoniam Feſtus pertinere ad ceremonias ait; hoc idem docuit Maro adjiciendo, *ſacrum*,

Quem protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum.

mos ergo præceſſit & cultus moris ſecutus eſt, quod eſt conſuetudo. Et hic definitionem Varronis implevit. adjiciendo deinde, *ſacrum*, oſtendit morem ceremoniis eſſe dicatum, quod Feſtus aſſeruit idem obſervavit & in duodecimo libro cum ait:

4. *Ait dixiſſe Callimachum Tuſcos Camillum appellare Mercurium*| In eadem voce Varro lib. 6. *Verbum Græcum, arbitror quod apud Callimachum in poëmatis ejus inveni.* Porro interpres Apollonii; Κάσμιλλος Ἑρμῆς ἐστιν ὡς ἱστορεῖ Διονυσόδωρος. *Idem.*

5. *Camillos & camillas appellant flaminicarum & flàminum præminiſtros* | Iterum Varro: *Camillam qui gloſſemata interpretati ſunt dixerunt adminiſtram.* Et ſtatim, *Dicitur in nuptiis Caſmillus, qui cumerum fert, in quo quid ſit in miniſterio plerique extrinſecus nectunt.* Sed bene emendatum Scaligero: *extrinſecus neſciunt.* Et forte inſuper faciendum: *in quo quid inſit myſterii*, Porro de Macrobii hoc loco & *Caſmillis* quid ſenſerit Turnebus operæ eſt videre in Adverſariorum libris. *Idem.*

6. *Julius Feſtus*| Indicatum jam aliis, reſcribendum videri, *Pompeius Feſtus.* At libris auctoribus deſtitutus quis mutet? *Idem.*

Julius Feſtus de verborum ſignificationibus libro XIII. | Scribo XI. Librarii nimium quantum ſupini in unitatis notâ ſcribendâ. De Julio Feſto, mendam eſſe bene olim notavit vir magnus. *Meurſ.*

Morem

Morem ritusque sacrorum
Adjiciam.

in quo ostendit aperte morem esse ritus sacrorum. Sed historiæ quoque fidem in his versibus secutus est,

Mos erat Hesperio in Latio,

& reliqua. servavit enim regnorum successionem. quippe primi regnaverunt Latini, deinde Albani, & inde Romani. Ideo *Mos erat*, primum dixit, *Hesperio in Latio:* & postea,

quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrum:

deinde subjecit:

Nunc maxima rerum
Roma colit.

CAP. IX.

De carmine quo evocari solebant dii tutelares, & aut urbes aut exercitus devoveri.

Excessere omnes adytis arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat.

Et de vetustissimo Romanorum more & de occultissimis sacris vox ista prolata est. constat enim omnes urbes in alicujus dei esse tutela, moremque Romanorum arcanum & multis ignotum fuisse, ut, cum obsiderent urbem hostium eamque jam capi posse confiderent; certo carmine evocarent tutelares deos: quod aut aliter urbem capi posse non crederent, aut si posset nefas æstimarent [1] deos habere captivos. nam propterea ipsi Romani & deum, in cujus tutela urbs Roma est, ut ipsius urbis Latinum nomen ignotum esse voluerunt. sed dei quidem nomen nonnullis antiquorum licet inter se dissidentium libris insitum: & ideo vetusta persequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. alii enim Jovem crediderunt, alii Lunam: [2] sunt qui Angeronam quæ digito ad os admoto silentium denuntiat. alii autem, quorum fides mihi videtur firmior, Opem Consiviam esse

[1] *Deos habere captivos* | Arnobius: *Ista non prima & maxima contumelia est, habitationibus Deos habere districtos?* Cyprianus de Idolor. Vanitate: *Cum homo latius maneat, qui intra unam ædiculam vim tantæ Majestatis includat?* Pont.

2. *Sunt qui Angeronam* | Variæ super hac Dea opiniones. Clarissimus Scaliger ad Varronem, amat rescribere; *Angenora*, quia cohibet os, & Dea sit ἐχεμυθίας, unde Sophocles, ὡς κὴ χρύσεα κλῃς ἐπὶ γλώσσα βέβακεν. Verrius vero ideo Angeronam dici censet *quod angores ac animorum solicitudines propitiata depellat.* Masurius propterea ore obligato in Volupiæ ara collocatam docet, quod qui dolores suos anxietatesque dissimulat, perveniat patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Julius autem Modestus Festi fere rationem adfert, quem adi. Glossarius denique nulli horum consentit, sed consilii atque opportunitatum Deam facit. *Angerona*, inquit, ἡ θεὸς τῆς βουλῆς κὴ καιρῶν. Quod Conso tribuit in *Consulta* Festus. *Consi*, inquit, *quem Deum consilii putabant.* Idem.

dixerunt

dixerunt. Ipsius vero urbis nomen etiam doctissimis ignotum est; caventibus Romanis ne, quod sæpe adversus urbes hostium fecisse se noverant, idem ipsi quoque hostili evocatione paterentur, si tutelæ suæ nomen divulgaretur. Sed videndum ne quod nonnulli male æstimaverunt nos quoque confundat, opinantes uno carmine & evocari ex urbe aliqua deos & ipsam devotam fieri civitatem. nam reperi in libro quinto rerum reconditarum [3] Sammonici Sereni utrumque carmen, quod ille se in cujusdam Furii vetustissimo libro reperisse professus est. est autem carmen hujusmodi, quo di evocantur cum oppugnatione civitas cingitur: SI. DEUS. SI. DEA. EST. CUI. POPOLUS. CIVITAS. QUE. KARTHAGINIENSIS. EST. IN. TUTTELA. TE. QUE. MAXIME. ILLE. QUI. URBIS. HUJUS. POPOLI. QUE. TUTELAM. RECEPISTI. PRECOR. VENEROR. QUE. VENIAM. QUE. A. VOBIS. PETO. UT. VOS. POPOLUM. CIVITATEM. QUEt KARTHAGINIENSEM. DESERATIS. LOCA. TEMPLA. SACRA. URBEM. QUE. EORUM. RELINQUATIS. ABSQUE. HIS. ABEATIS. EI. QUE. POPOLO. CIVITATI. QUE. METUM. FORMIDINEM. OBLIVIONEM. INJICIATIS. PRODITI. QUE. ROMAM. AD. ME. MEOS, QUE. VENIATIS. NOSTRA. QUE. VOBIS. LOCA. TEMPLA. SACRA. URBS. ACCEPTIOR. PROBATIOR. QUE. SIT. MIHI. QUE. POPOLO. QUE. ROMANO. MILITIBUS. QUE. MEIS. PRÆPOSITI. SITIS. UT. SCIAMUS. INTELLIGAMUS, QUE. SI. ITA. FECERITIS. VOVEO. VOBIS. TEMPLA. LUDOS. QUE. FACTURUM. In eadem verba hostias fieri oportet, auctoritatemque videri extorum ut ea promittant futura. urbes vero exercitusque sic devoventur jam numinibus evocatis. sed dictatores imperatoresque soli possunt devovere his verbis: DIS. PATER. VE JOVIS. MANES. SIVE. VOS. QUO. ALIO. NOMINE. FAS. EST. NOMINARE. UT. OMNES. ILLAM. URBEM. KARTHAGINEM. EXERCITUM. QUE. QUEM. EGO. ME. SENTIO. DICERE. FUGA. FORMIDINE. TERRORE. QUE. COMPLEATIS QUI. QUE. ADVERSUM. LEGIONES. EXERCITUM. QUE. NOSTRUM. ARMA. TELA. QUE. FERENT. UTI. VOS. EUM. EXERCITUM. EOS. HOSTES. EOS. QUE. HOMINES. URBES. AGROS. QUE. EORUM. ET. QUI. IN. HIS. LOCIS. REGIONIBUS. QUE. AGRIS. URBIBUS. VT. HABITANT. ABDUCATIS. LUMINE. SUPERO. PRIVETIS. EXERCITUM. QUE. HOSTIUM. URBES. AGROS. QUE. EORUM. QUOS. ME. SENTIO. DICERE. UTI. VOS. EAS. URBES. AGROS. QUE. CAPITA. ÆTATES. QUE. EORUM. DEVOTAS. CONSECRATAS. QUE. HABEATIS. ILLIS. LEGIBUS. QUIBUS. QUANDO. QUE.

3. *Sammonici Sereni utrumque carmen* Etiam Arnobius lib. 6. *Sammonicum* nominat. Spartianus tamen *Samonicum* in vitâ Caracallæ: *Occisi sunt & in balneis plures, & in cœnis, inter quos Samonicus Serenus cujus libri plurimi ad doctrinam extant.* Ex quibus verbis observa ætatem quâ vixerit. *Meurs.*

SUNT.

SUNT.MAXIME. HOSTES. DEVOTI. EOS. QUE. EGO. VICARIOS. PRO.ME. FIDE. MAGISTRATU.QUE. MEO.PRO. POPOLO. ROMANO.EXERCITIBUS.LEGIONIBUS. QUE. NOSTRIS.DO. DEVOVEO. UT. ME. MEAM. QUE. FIDEM. IMPERIUM. QUE. LEGIONES. EXERCITUM. QUE. NOSTRUM QUI..IN. HIS. REBUS. GERUNDIS. SUNT. BENE. SALVOS. SIRITIS. ESSE. SI. HÆC. ITA. FAXITIS. UT. EGO. SCIAM. SENTIAM. INTELLIGAM. QUE. TUNC. QUISQUIS. HOC. VOTUM. FAXIT. UBI. UBI. FAXIT. RECTE. FACTUM. ESTO. OVIBUS. ATRIS. TRIBUS. TELLUS. MATER. TE. QUE. JUPITER. OBTESTOR. Cum Tellurem dicit: manibus terram tangit. cum Jovem dicit: manus ad cœlum tollit. cum votum recipere dicit: manibus pectus tangit. In antiquitatibus autem hæc oppida inveni devota, Tonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. hæc intra Italiam. præterea Karthaginem & Corinthum. ſed & multos exercitus oppidaque hoſtium Gallorum, Hiſpanorum, Afrorum, Maurorum, aliarumque gentium, quas priſci loquuntur annales. Hinc ergo eſt quod propter ejuſmodi evocationem numinum diſceſſionemque ait Vergilius:

[4] Exceſſere omnes adytis, ariſque relictis
Dii

Et ut tutelares deſignaret [4] adjecit;

Quibus imperium hoc ſteterat

utque præter evocationem etiam vim devotionis oſtenderet, in quâ præcipue Jupiter, ut diximus, invocatur, ait

Ferus omnia Jupiter Argos
Tranſtulit.

Videturne vobis probatum ſine divini & humani juris ſcientia non poſſe profunditatem Maronis intelligi?

4. *Exceſſere omnes adytis* | Quid etiam hîc ex Æſchyli interprete, obſervet Turnebus, videndum Adverſariorum 14, cap. 15. Adi item Philip. Camerarium lib. 1. cap. 10. Parte ſecundâ Meditationum hiſtoricarum, qui ex SS. Scripturis non diſſimilia adducit de evocatione deorum dearumque ex urbibus obſeſſis. *Pont.*

CAP. X.

Cur Vergilius tertio Æneidos fecerit Jovi immolari taurum: & quibus diis tauri immolari ſoleant.

HIC, cum omnes concordi teſtimonio doctrinam & poëtæ & enarrantis æquarent; exclamat Evangelus diu ſe ſuccubuiſſe patientiæ, nec ultra diſſimulandum: quin in medium detegat inſcientiæ Vergilianæ vulnus. [1] Et nos, inquit, manum ferulæ aliquando ſubduximus, & nos cepimus Pontificii juris auditum: & ex his quæ nobis

[1] *Et nos, inquit, manum aliquando ferulæ ſubduximus & nos cepimus pontificii juris auditum* | D. Hieronymus ad Domnionem: *Et nos didicimus literas, & nos ſæpe manum ferulæ ſubduximus.* Sidonius Apollinaris lib. 2. Epiſt. ad Heſperium ſuum: *Nam cum videmus in hujuſmodi diſciplinam juniorum ingenia ſuccreſcere, propter quam nos quoque ſubduximus ferulæ manum, copioſiſſimum fructum noſtri laboris adipiſcimur.* Aſpexere omnes Juvenalem Sat. 1. *Et nos ergo manum ferulæ ſubduximus.* Juvenalis, ni fallor, illud Timoclis apud Athenæum: πληγὰς λαβεῖν ἀπαλαῖσι χερσὶν ἡδύγε. At Juvenalis quia

nobis nota ſunt Maronem hujus diſciplinam juris neſciſſe conſtabit. quando enim diceret,

Cælicolum regi mactabam in litore taurum,

ſi ſciret tauro immolari huic deo vetitum : aut ſi comprehendiſſet quod Atteius Capito comprehendit ? cujus verba ex libro primo de jure ſacrificiorum hæc ſunt :

Itaque Jovi tauro, verre, ariete immolari non licet.

Labeo vero ſexageſimo & octavo libro intulit niſi Neptuno, Apollini & Marti taurum non immolari. ecce pontifex tuus quid apud quas aras mactetur ignorat : cum vel æditui hæc nota ſint, & veterum non tacuerit induſtria. Ad hæc prætextatus renidens : Quibus deorum tauro immoletur, [a] ſi vis cum Vergilio communicare, ipſe te docebit ;

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

vides in opere poëtæ verba Labeonis ? igitur ut hoc docte, ita illud argute. nam oſtendit ideo non litatum, ideo ſecutum

Horrendum dictu & viſu mirabile monſtrum.

ergo reſpiciens ad futura hoſtiam contrariam fecit. ſed & noverat hunc errorem non eſſe inexpiabilem. Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem locaſti, adjecit hæc verba : *Si quis forte tauro Jovi fecerit, piaculum dato.* committitur ergo res non quidem impianda, inſolita tamen. & committitur non ignorantia, ſed ut locum monſtro faceret ſecuturo.

tam commode incidit, non differam hac occaſione vadimonium ; ſed paucula in eo poſt eruditos & ſerios cenſores, vel ingenio vel libro indice obſervata, propalabo. Exſtat Sat. 2. *Nemo repente fuit turpiſſimus,* Sed antiquiſſimum & ideo veriſſimum eſt, quod ego in ſcripto meo veteri inveniebam : *Nemo repente venit turpiſſimus.* Propertius : *Non tamen hæc ulli venient ingrata legenti* : item, *Seu triſtis venias ſeu contra lætus amicis.* Deinde Satyra 6. hærent omnino iſta:

Quadam parva quidem, ſed non toleranda maritis.

Niſi ex eodem expediamus: *Quadam parva loquar.* Et ſolent ſic poetæ. Tibullus, *Magna loquar ; ſed magnifice,* &c. Sed leve id tamen. Illud vero gravius paulo ibidem ſtatim:

——— *Nec illud*

Quod prima pro nocte datur, cum lance beata
Dacicus, & ſcripto radiat Germanicus auro.

Intelligit, ut ait vetus Gloſſarius, ſolidos ita ſignatos, qui pro virginitate depoſita, novæ nuptæ offerebantur. Bene quidem ille. At vetus noſter non *ſcriptum* illud *aurum* agnoſcit; verum ut ego conjecto valde ſignanter dictum poëtæ, ſuſpicari dat: *Scutilo radiat Germanicus auro.* Nam *ſculto* reſervat. Eſt autem *ſcutilum*, quod fere ut aranearum telæ, variegatum eſt. Plinius : *Quanta arte celant pedicas, ſcutilato rete graſſantes.* Hinc ad veſtes tranſlatum eſt. Idem Juvenalis : *Reticulumque comis auratum ingentibus implet, Cærulea indutus ſcutilata aut galbana raſa.* Valerius denique Martialis loco, quem jam refinximus, quam ſimillime dixit :

Sic implet gabatas paropſidaſque
Et leves ſcutulas cavaſque lances.

Ubi & *ſcutulas*, (licet alio ſenſu) & *lances* ſimiliter junxit. Quod vel unicum conjecturam noſtram firmet. quam tamen præſtare non auſim, licet & Feſto dictum inveniam, *ſcutilus homo* pro macilento. Sed plura ſunt quæ in hunc poëtam annotavimus, alibi commodius dicenda. Nunc *μνημονευτέον Μακροβίῳ. Pont.*

[a] *Si vis cum Vergilio communicare* | Pro, ſi à Virgilio diſcere cupias. *Idem.*

CAP

CAP. XI.

Quod Vergilius illo versu primi Georgicon, Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho, ***significavit, Cereri mulso litandum esse. Tum quomodo & in primo & in octavo libro Æneidos in mensam libari faciat, quum in aram tantum esset libandum.***

SUbjecit Euangelus: Si eventu excusantur illicita: dic quæso, quod erat monstrum secuturum, & cum Cereri libari vino juberet, quod omnibus sacris vetatur?

Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho.

vinum autem Cereri non libari debuit illum vel Plautus docere: qui in Aulularia ait:

Cererin' mi Strobile hi sunt facturi nuptias?
Qui? quia temeti nihil allatum intelligo.

at hic vester flamen & pontifex & omnia tam quid immoletur quam quid libetur ignorat. &, ne non ubique in libando pari errore sit devius, in octavo ait:

In mensam læti libant, divosque precantur:

cum non in mensam sed in aram secundum morem libare debuerint.

Ut prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore quæstione respondeam, fateor te non immerito de usurpata in mensam libatione quæsisse; ampliusque speciem difficultatis auxeras, si magis Didonem in mensam similiter libantem notasses:

Dixit, & in mensam laticum libavit honorem.

nam & Tertius, cum de ritu sacrorum multa dissereret, ait sibi hunc locum in quæstione venisse: nec tamen hæsitationem suam requisita ratione dissolvit. ego autem quod mihi magistra lectione compertum est publicabo. In Papiriano enim jure evidenter relatum est, aræ vicem præstare posse mensam dicatam: *ut in templo,* inquit, *Junonis Populoniæ augusta mensa est. namque in fanis alia vasorum sunt & sacræ supellectilis, alia ornamentorum. quæ vasorum sunt instrumenti instar habent, quibus sacrificia conficiuntur. quarum rerum principem locum obtinet mensa, in qua epulæ libationesque & stipes reponuntur. ornamenta vero sunt, clypei, coronæ & cujuscemodi donaria. neque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. at vero mensa arulæque eodem die quo ædes ipsæ dedicari solent.* [1] *unde mensa hoc ritu dedicata in templo aræ usum & religionem obtinet pulvinaris.* Ergo apud Evandrum quidem fit justa libatio; quippe apud eam mensam, [2] quæ cum ara maxima more utique religionis fuerat dedicata. & in luco sacrato, & inter ipsa sacra in quibus epulabantur. in convivio vero Didonis, quod tantum

[1] *Unde mensa hoc ritu dedicata* | Apud Petron. est. *O Enothea mensam veterem posuit in medio altari, quam vivis implevit carbonibus,* Pont.

[2] *Quæ cum ara maxima more utique religionis fuerat dedicata* | Formula dedicationis aræ fere talis est: QUANI O. TIBI. HODIE. HANC. ARAM. DABO. DEDI-

regium constat non etiam sacrum fuisse, apud humanam mensam, in triclinio non in templo, quia non erat religiosa sed usurpata libatio, solam fecit libasse reginam; in cujus persona nulla observationis necessitas, & multa ad usurpandum in potestate permissio. At vero hic ——— *Omnes*

In mensam læti libant, divosque precantur.

quia quod recte fieri noverat ab omnibus simul in templo epulantibus & uni sacratæ assidentibus mensæ factum esse memoravit. de illo autem versu;

Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho,

paucis quod male accusatur absolvam. poëta enim æque in rebus doctrinæ & in verbis sectator elegantiæ sciens Cereri mulso libari adjecit, *miti Baccho favos dilue:* scilicet mitescere vinum dicens, cum mulsum cœperit fieri. nam ita hic mite vinum dixit, ut alibi ait domitum:

& durum Bacchi domitura saporem.

notum autem esse non diffitebere, quod [3] a. d. diem duodecimum Calendas Januarias Herculi & Cereri faciunt sue prægnate, Panibus mulso.

CABOQUE. HIS. LEGIBUS. HISQVE. REGIONIBUS. DABO. DEDICABOQUE. QUAS. HIC. HODIE, PALAM. DIXERO. UTI. INFIMUM. SOLUM. HUJUSQUE. ARÆ. TITULORUMQUE. EST. SIQUIS. TERGERE. ORNARE. REFICERE. VOLET. QUOD. BENEFICII. CAUSA. FIAT. JUS. FASQUE. ESTO. cetera vide in Notis ad Festi Scedas. *Idem.*

3 *Ad diem duodecimum Calendas Januarias Herculi & Cereri faciunt sue pregnate, Panibus mulso* | In Camerarii & vetuste cuso est *Penatibus mulso*, nec aliter fuit in Scripto nostro. Falsum tamen: & certum mihi rescribere: *panibus, mulso.* Probaverat Maronem per, *mitem Bacchum*, *mulsum* intellexisse. restabat itaque ut & Cereri mulso libatum antiquitus ostenderet. Cur autem *panibus* factum Festus quodammodo aperit: *Panibus*, inquit, *redimebant caput equi immolati Idibus Octobribus in campo Martio, quia sacrificium fiebat ob frugum eventum.* Hæc exaraveram, cum video firmatam conjecturam eam Gryphiano calculo, qui plane, quomodo conjecimus, edidit. *Idem.*

CAP. XII.

Herculi cur Salios assignarit Vergilius: curque hos populeis ramis coronatos induxerit.

OPportune mehercule, Prætextate, fecisti Herculis mentionem, in cujus sacra hic vester gemino errore commisit:

Tum Salii ad cantus incensa altaria circum
Populeis assunt evincti tempora ramis.

Nam & Salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicavit antiquitas; & populeas coronas nominat, cum ad aram maximam sola lauro capita & alia fronde non vinciant. videmus & in capite prætoris urbani lauream coronam, cum rem divinam Herculi facit. testatur etiam Terentius Varro in ea satira, quæ inscribitur περὶ κεραυνοῦ majores

jores ſolitos decimam Herculi vovere, nec decem dies intermittere, quin pollucerent ac populum ἀσύμβολον cum corona laurea dimitterent cubitum. Hiccine eſt, Vetitus ait, error geminus? at ego in neutro dico erraſſe Vergilium. nam ut primum de frondis genere dicamus; conſtat quidem nunc lauro ſacrificantes apud aram maximam coronari. ſed multo poſt Romam conditam hæc conſuetudo ſumpſit exordium. poſtquam in Aventino lauretum cœpit virere. quam rem docet Varro humanarum libro ſecundo. E monte ergo proximo decerpta laurus ſumebatur operantibus, quam vicina offerebat occaſio. unde recte Maro noſter ad ea tempora reſpexit, quibus Evander ante urbem conditam apud aram maximam ſacra celebrabat, & utebatur populo utique Alcidæ gratiſſima. Salios autem Herculi ubertate doctrinæ altioris aſſignat: quia is deus & apud pontifices idem qui & Mars habetur. & ſane ita Menippea Varronis affirmat, quæ inſcribitur, Ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς. in qua cum de Hercule multa loqueretur, eundem eſſe ac Martem probavit. Chaldæi quoque ſtellam Herculis vocant, quam reliqui omnes Martis appellant. eſt præterea Octavii Herſennii liber, qui inſcribitur de ſacris ſaliaribus Tiburtium; in quo ſalios Herculi inſtitutos operari diebus certis & auſpicato docet. item Antonius Gnipho vir doctus, cujus ſcholam Cicero poſt laborem fori frequentabat, ſalios Herculi datos probat in eo volumine quo diſputat quid ſit *feſtra:* quod eſt oſtium minuſculum in ſacrario. quo verbo etiam Ennius uſus eſt. Idoneis, ut credo, auctoribus certiſque rationibus, error qui putabatur, uterque defenſus eſt. Si qua ſunt alia quæ nos commovent, in medium proferamus: ut ipſa collatio noſtrum, non Maronis abſolvat errorem.

Tunc Euangelus: Numquam ne tibi Prætextate venit in mentem toto, ut aiunt, cœlo erraſſe Vergilium, cum Dido ſua rem divinam pro nuptiis faceret?

Mactat enim, inquit, *lectas de more bidentes*
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo.

& quaſi expergefactus adjecit:

Junoni ante omnes, [1] *cui vincla jugalia curæ.*

Tunc Servius reſpondere rogatus ait. [2] Leges Ceres dicitur inveniſſe nam & Sacra ipſius [3] Themisferia vocantur. Sed hoc ideo fingitur, quia ante inventum frumentum à Cerere, paſſim homines ſine lege

[1] *Cui vincla jugalia curæ* | Quæ deinde ſequuntur ad finem uſque libri hujus, ex eodem Cantabrigienſi explevimus. Servio vero uti iſta dicendi partes dat, ita apud eundem quoque ad Maronem, eadem fere invenies. Paucula tamen meliora hic quam ibi reperies, uti iſtud: *Sic propitiis ſupplicamus:* nam ibi eſt: *Sic protinus invocamus.* Porro, *Themisferia* adſcriptum expreſſimus, quæ Servio & aliis *Themisphoria.* Arnob. *Vultis enim conſideremus myſteria & illa divina, quæ Theſmophoria nominantur à Græcis: quibus gente ab Attica ſancta illa pervigilia conſecrata ſunt.* Pont.

[2] *Leges Ceres dicitur inveniſſe* | Tribuit item politicum munus Cereri Homerus in ejus Hymno: χαῖρε θεὰ καὶ τήν δὲ σαῶ πόλιν. Pont.

[3] *Themisferia* | Ex loco Arnobii jam citato reponendum: *Theſmophoria.* Id.

 vagabantur

vagabantur. [4] quæ feritas interrupta est invento usu frumentorum, itaque ex agrorum divisione inventa sunt jura. Phœbus vero præest auspiciis. Lyæus vero, id est, Liber, urbibus liberatis est Deus, unde Marsias ejus minister in civitatibus libertatis est indicium. Communis hoc habet sensus; quod Dido sacrificabat numinibus quæ urbi præsunt, quasi nuptura pro reipublicæ utilitate. Demum Junoni, cui curæ sunt nuptiæ. Est etiam sensus altior: Nam [5] facturi aliquid ante adversos placamus deos, & sic propitiis supplicamus, ut, *Nigram hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.* Igitur ante placat Cererem nuptura, quæ propter raptum filiæ nuptias execratur; & Apollinem, qui expers uxoris est; & Liberum, qui nisi raptam uxorem habere non potuit. Et sic Junonem conciliavit noster Servius. Cum autem his dictis omnes applausissent, placuit eis audire Eusebium, quo noster Vergilius tanquam rhetor effulsit.

4 *Quæ feritas interrupta est invento usu frumentorum*] Erant enim id ævi homines βαλανηφάγοι. Unde & vetus illud natum, ἄλλος βίος, ἄλλη δίαιτα. Idem.

5. *Facturi aliquid ante adversos placamus Deos & sic propitiis supplicamus*] Respexit etiam magnus Hippocrates libro de insomniis: καὶ τοῖς θεοῖς εὔχεσθαι (χρὴ) ἐπὶ μὲν τοῖσιν ἀγαθοῖσιν, ἡλίῳ, Διὶ οὐρανίῳ, Διὶ κτησίῳ, Ἀθηνῇ κτησίῃ, Ἑρμῇ, Ἀπόλλωνι; ἐπὶ δὲ τοῖς ἐναντίοισιν, τοῖσιν ἀποτροπαίοισι καὶ γῇ, καὶ ἥρωσιν ἀποτρόπαια γίνεσθαι τὰ χαλεπὰ πάντα. *Et diis supplicare oportet; in secundis rebus, Soli, Jovi cœlesti, Jovi possessori, Minervæ opulentæ, Mercurio, Apollini: In contrariis, diis depellentibus & terræ & heroibus, quo mala, ac gravia omnia avertant.* Idem.

AURELII

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & Inlustris [1]*Conviviorum Quarti Diei* SATURNALIORUM

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

De affectu movendo ex habitu personæ.

[2] TUNC Eusebius taliter exorsus est: Rhetores omnes orationibus patheticis studere palam est, quales multas non erit difficile in Vergilio reperire. Nam Æneam apud inferos Didoni fugienti loquentem inducit.

Invitus Regina tuo de littore cessi,
Sed me jussa Deum
Imperiis egere suis.
Siste gradum teque aspectu ne subtrahe nostro.

subjungit:

[3] *Nec magis incepto vultum sermone movetur,*
Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes.
Tandem corripuit sese, atque inimica refugit.

item pathos est & in hoc versu;

Obstupuit steteruntque comæ & vox faucibus hæsit.

sed & tota Daretis fatigatio habitu depingitur:

Ast illum fidi æquales genua ægra trahentem
Quassantemque utroque caput, crassumque cruorem
Ore ejectantem.

[1] *Conviviorum quarti diei.* | Imo *Secundi* adhuc; quod monuimus sub finem libri II. & probamus porro sub finem VI. *Pont.*

[2] *Tunc Eusebius* | Libri hujus initium, cum hactenus similiter editionibus omnibus exularet, quale excudi curavimus, in Anglicano sive Veteri deprehendimus. Tantum pro *orationibus patheticis studere est*, sententia & re exigente refinximus expressimusque, *studere palam est*. Idem.

3. *Nec magis incepto* | Hucusque ex Ms. Ad oram quod posuimus, adusque *invitus regina*, memoriæ nostræ ἁμάρτημα est. *Idem.*

sociorum

ſociorum quoque ejus trepidationem breviter oſtendit:

Galeamque enſemque vocati
Accipiunt.

quaſi non ſponte accepturi munus, quod erat damnum verecundiæ. ex eodem genere eſt illud:

Totoque loquentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis.

Eſt & in deſcriptione languoris habitus, ut eſt tota deſcriptio peſtilentiæ apud Thucydidem. &:

Labitur infælix ſtudiorum atque immemor herbæ
Victor equus. &:
Demiſſæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus.

Eſt inter pathe & pudor, ut circa

Deiphobum pavitantem & dira tegentem
Supplicia.

& luctus habitu proditur: ut in Euryali matre;

Expulſi manibus radii; revolutaque penſa;
Evolat infælix.

& Latinus, quia miratur,

Defixa obtutu tenet ora.

& Venus, quia rogatura erat,

Triſtior & lacrymis oculos ſuffuſa nitentes.

& Sibylla quia inſanit;

Subito non vultus, non color unus,
Non comptæ manſere comæ.

CAP. II.

Pathos tenore ipſo orationis quomodo exprimatur.

NUnc videamus pathos quod tenore orationis exprimitur. Ac primum quæramus quid de tali oratione rhetorica arte præcipiatur. oportet enim ut oratio pathetica aut ad indignationem aut ad miſericordiam dirigatur; quæ à Græcis οἶκτος καὶ δείνωσις appellantur. horum alterum accuſatori neceſſarium eſt, alterum reo. & neceſſe eſt initium abruptum habeat: [1] quoniam [2] ſatis indig-

[1] *Quoniam ſatis indignanti leniter incipere non convenit* | Quid eſt *ſatis indignanti?* An *fatis indig.* & de Junone capiendum, cujus iſtud ſubnectitur? *Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris Fata Phrygum.* Sed hoc niſi ſit omnino legendum credam: *ſatis agenti*, quia & Scriptus; *ſatis indignanti*, pertinaciter præferebat. Agellius. lib. 9. *Inſtruebanturque acies à conſulibus de vi ac multitudine hoſtium ſatis agentibus.* Mihi certe id blanditur. Et quis ignorat Agellium Macrobiani oris quaſi normam? *Pont.*

[2] *Satis indignanti* | Eſt idem quod valde indignanti. Sic enim poſteriores hac vocula uſi. Noſter VI. 2. *Sed quatenus totum locum autoribuſque ponere ſatis longum eſt.* VII. 12. *Dicas quæſo, cur edulia ſatis calida facilius comprimimus ore, quam manu ſuſtinemus.* Appuleius II. Met. *Oppido puer & ſatis peregrinus es.* Huic dari ſolet abruptum principium ob quemcunque iraſcenti, non ſolum propter fata. *Satis agenti* vix convenit, niſi penitus deſperanti. Et ſane vulgatum non tentandum perſuadere debuit commentatori codex MS. qui illud pertinaciter præferebat. *Gronov.*

nanti leniter incipere non convenit. ideo apud Vergilium ſic incipit Juno:

Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere? & alibi:
Mene incæpto deſiſtere victam?

& alibi:

Heu ſtirpem inviſam & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum, & Dido:
Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. & eadem:
Pro Jupiter ibit
Hic ait. & Priamus:
At tibi pro ſcelere exclamat pro talibus auſis.

Nec initium ſolum tale eſſe debet, ſed omnis ſi fieri poteſt oratio videri pathetica; & brevibus ſententiis ſed crebris figurarum mutationibus debet velut inter æſtus iracundiæ, fluctuare. una ergo nobis Vergiliana oratio pro exemplo ſit:

Heu ſtirpem inviſam.

initium ab ecphoneſi. deinde ſequuntur breves quæſtiunculæ;

Num Sigæis occumbere campis;
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros?

deinde ſequitur hyperbole;

Medias acies, medioſque per ignes
Invenere viam. deinde ironia:
At credo mea numina tandem
Feſſa jacent, odiis aut exſaturata quievi.

deinde auſus ſuos inefficaces queritur:

Per undas
Auſa ſequi & profugis toto me opponere ponto.

ſecunda poſt hæc hyperbole;

Abſumptæ in Teucros vires cœlique mariſque.

inde diſperſæ querelæ:

Quid Syrtes aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
Profuit?

jungitur deinde argumentum à minore, ut pathos augeatur;

Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit.

Minor ſcilicet perſona. ideo illud ſequitur;

Aſt ego magna Jovis conjunx.

deinde cum cauſas quoque contuliſſet, quanto impetu dea dixit?

Infælix quæ memet in omnia verti.

nec dixit, non poſſum perdere Æneam, ſed, *vincor ab Ænea.* deinde confirmat ſe ad nocendum; &, quod proprium eſt iraſcentis, etſi deſperet perfici poſſe, tamen impedire contenta eſt:

Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis, eſto, prohibere Latinis,

At trahere atque moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos exſcindere regum.

poſt hæc in noviſſimo, quod irati libenter faciunt, maledicit;

Sanguine Trojano & Rutulo dotabere virgo.

& protinus argumentum à ſimili conveniens ex præcedentibus:

Nec face tantum
Cyſſæis prægnas ignes enixa jugales.

[3] Vides quam ſæpe orationem mutaverit ac frequentibus figuris variaverit: quia ira quæ brevis furor eſt, non poteſt unum continuare ſenſum in loquendo. Nec deſunt apud eundem orationes miſericordiam commoventes. Turnus ad Juturnam:

An miſeri fratris letum ut crudele videres?

& idem cum auget invidiam occiſorum pro ſe amicorum,

Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem
Murranum.

& idem, cum miſerabilem fortunam ſuam faceret ut victo ſibi parceretur:

Viciſti, & victum tendere palmas
Auſonii videre:

id eſt, quos minime vellem. & aliorum preces orantium vitam:

Per te, per qui te talem genuere parentes.

& ſimilia.

[3] *Vides quam ſæpe orationem mutaverit ac frequentibus figuris variaverit* | Abſque libro fuiſſet non offendiſſem. Sed erat in illo, *procedentibus*. Feſtus, *procedere dicebant interdum pro ſuccedere*. Pont.

CAP. III.

Pathos ab ætate, à fortuna, debilitate, loco, tempore.

NUnc dicamus de habitu pathus, quod eſt vel in ætate, vel in debilitate, & cæteris quæ ſequuntur. eleganter hoc ſervavit, ut ex omni ætate pathos miſericordiæ moveretur. ab infantia:

Infantumque animæ flentes in limine primo.

à pueritia:

Infælix puer atque impar congreſſus Achilli.

& :——*Parvumque patri tendebat Iulum.*

Ut non minus miſerabile ſit periculum in parvo quam in filio.

&: *Supereſt conjunxne Creuſa?*
Aſcaniuſque puer?

& alibi: ——*& parvi caſus Iuli.*

à juventa vero:

Impoſitique rogis juvenes [1] *ante ora parentum.*

&: *Pubenteſque genæ & juvenili in corpore pallor.*

[1] *Ante ora parentum* | Nec ille verſus ab re, quem ſubſerunt veteres: *Pubenteſque genæ, juvenili in corpore pallor.* Ubi & MS. habebat, *juvenali*. Auſonius: *Facete, comis, animo juvenali ſenex.* Juſtinus lib. 17. *Sed in hac ætate utrique animi juvenales erant.* ex MS. vulgo & ibi *juveniles*. Pont.

à ſe-

à ſenecta:

Dauni miſerere ſenectæ.

&: *Ducitur infælix ævo confectus Aletes.*

&: *Caniciem multo deformat pulvere.*

Movit & à fortuna modo miſericordiam, modo indignationem, miſericordiam;

Tot quondam populis terriſque ſuperbum
Regnatorem Aſiæ. & Sinon:
Et nos aliquod nomenque decuſque
Geſſimus. &:
Auſoniiſque olim ditiſſimus arvis.

indignationem vero ex verbis Didonis:

Et noſtris [a] *illuſerit advena regnis?*

eleganter enim ex contemptu Æneæ auget injuriam ſuam. & Amata;

Exſulibuſne datur ducenda Lavinia Teucris?

& Numanus,

Bis capti Phryges.

Movit pathos miſericordiæ & ex debilitate:

Ex quo me divum pater atque hominum rex
Fulminis afflavit ventis, & contigit igne.

& alibi:

Et truncas inhoneſto vulnere nares.

& de Mezentio:

Attollit in ægrum
Se femur. &:
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.

&: *Te deciſa ſuum Laridæ dextera quærit.*

&: *Aterque cruento*
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.

Movit pathos miſericordiæ frequenter à loco:

Cum vitam in ſilvis inter deſerta ferarum
Luſtra domoſque traho. &:
Libyæ deſerta peragro. &:
At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam & rapidum Cretæ veniemus Oaxem.

& illud egregie & breviter:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros.

Iliacos, id eſt, patriæ muros, quos ipſe defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum ſpatia pugnaverat. & illud,

Nos patriam fugimus. &:
Littora cum patriæ lacrymans portuſque relinquo. &:

[a] *Illuſerit advena regnis*] Fortaſſis & ita reliquerat lib. 4. in aſteriſmo Aquarii Manilius:

Littoribuſque novis per luxum illudere ponto.

Non uti vulgatur, *ludere*. Innuit enim novos fabricaturum ſive euripos ſive lacus, quibus, ſpreto quaſi oceano luxuriabitur. Legi, ni fallor, apud Tacitum: *Et quaſi in ſumma abundantia pecuniæ illudere*: quod à Maniliano hoc non admodum diſcedit aut diſſidet. *Id.*

Dulces

Dulces moriens reminiſcitur Argos. &:
Ignarum Laurens habet ora Mimanta,
Lyrneſi domus alta, ſolo Laurente ſepulchrum.

&, ut Agamemnonem indigne oſtenderet occiſum, aſſumpſit locum:

Prima inter limina dextra
Oppetiit.

& illud:

Mœnibus in patriis atque inter tuta domorum.

Sacer vero locus præcipue pathos movet. Occiſum inducit Orphea, & miſerabiliorem interitum ejus à loco facit:

Inter ſacra deum, nocturnique orgia Bacchi.

& in everſione Trojæ;

Perque domos & religioſa deorum
Limina.

Caſſandræ quoque raptum vel deminutionem quam miſerabilem fecit ſacer locus?

Ecce trahebatur à templo adytiſque Minervæ.

& alibi:

Divæ armipotentis ad aram
Procubuit.

& Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret, ut invidiam occidentis exprimeret:

Excipit incautum patriaſque obtruncat ad aras.

& Venus, quod Æneas in mari vexatur ira Junonis, quam invidioſe queritur Neptuno de loco?

In regnis hoc auſa tuis?

Fecit ſibi pathos & ex tempore:

Priuſquam
Pabula guſtaſſent Trojæ Xanthumque bibiſſent.

& Orpheus miſerabilis ex longo dolore,

Septem illum totos perhibent ex ordine menſes.

& Palinurus:

Vix lumine quarto
Proſpexi Italiam.

& Achæmenides:

Tertia jam lunæ ſe cornua lumine complent. &:
Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas.

CAP. IV.

Pathos à cauſa, modo, & materia.

FRequens apud illum pathos à cauſa. revera enim plerumque conficit cauſa, ut res aut atrox aut miſerabilis videatur. ut Cicero in Verrem: *Quo ob ſepulturam in carcere necatorum à parentibus rogabatur.* hic enim non tam rogari aut pecuniamexigere, quam ob hanc cauſam indignum erat. & Demoſthenes cum queritur quendam

dam à Midia circumventum ex cauſa auget invidiam. *Circumvenit*, inquit, *arbitrum qui inter me atque ſe integre judicaverat.* ergo & Vergilius egregie ſæpe ex hoc loco traxit affectum. [1] *Occiditur*, inquit, *in acie Galeſus.* hoc per ſe non eſt dignum miſericordia belli tempore: ſed admovit cauſam;

Dum paci medium ſe offert.

Idem alio loco,

Sternitur infælix.

deinde ſubjicit cauſam miſerabilem;

alieno vulnere:

id eſt, cum in alium telum eſſet emiſſum. & cum Palamedem indigne occiſum vellet;

Quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem infando indicio, quia bella vetabat,
Demiſere neci.

& Æneas, ut oſtenderet magnitudinem timoris ſui, bene cauſam poſuit:

Et pariter comitique onerique timentem.

quid Japix, ut contemptis artificiis inglorius, quemadmodum poëta ait, viveret, qualis cauſa proponitur?

Ille ut depoſiti proferret fata parentis.

ex eodem genere eſt:

Fallit te incautum pietas tua.

hæc enim cauſa illum hoſtibus etiam ſic miſerabilem fecit. ſed & Æneas cum hortatur ut ſepeliantur occiſi quam cauſam proponit?

Qui ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo.

Nec non & indignatio demonſtratur à cauſa: ut illic;

Multa gemens, ignominiam plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores.

& illud à cauſa eſt ex affectu indignantis,

An ſolos tangit Atridas
Iſte dolor? ſoliſque licet capere arma Mycænis?

& illud: *At tu dictis Albane maneres.*

& illa omnia:

Vendidit hic auro patriam.
Quique ob adulterium cæſi.
Nec partem poſuere ſuis.

Ad pathos movendum nec duos illos prætermiſit locos, quos rhetores appellant à modo & à materia. modus eſt cum dico, *occidit manifeſte vel occulte.* Materia eſt cum dico, *ferro an veneno.* Demoſthenes de modo invidiam Midiæ facit, ſe [2] pulſatum cothurno;

[1] *Occiditur inquit in acie*] *Caleſus* V. c. *Galeſus.* Lego, *Haleſus.* Virgilius Æneid. 10. *Meurſ.* Eſt apud Virgilium & Haleſus & Galeſus: ſed quem occidi ait poëta, dum paci medium ſe offert, Galeſus dicitur l. 7. verſ. 535. *Gronov.*

[2] *Pulſatum cothurno* | Non inveniebam in Veteri, *cothurno.* Et tamen tale quid requiritur. *Pont.*

no; Cicero Verri, cum nudum quendam dicit ab eo ſtatuæ impoſitum. Vergilius non minus evidenter;

Altaria ad ipſa trementem
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati.

&: *capulo tenus abdidit enſem.*

& illa omnia à modo ſunt.

Roſtroque immanis vultur adunco
Immortale jecur tondens. & reliqua. &:
Quos ſuper acra ſilex jamjam lapſura cadentique
Imminet aſſimilis.

Sed & miſericordiam à modo ſæpe commovet: ut de Orpheo;

Latos juvenem ſparſere per agros.

& illud:

Obruit auſter [3] *aqua involvens navemque viroſque.*

&: *Saxum ingens volvunt alii.*

&: *Mortua quin etiam jungebat corpora vivis.*

& in Georgicis:

Nec via mortis erat ſimplex.

& cætera in deſcriptione morbi. Sed & materia apud rhetores pathos movet; ut dum queritur Cicero flammam ex lignis viridibus factam, atque ibi incluſum fumo necatum. hoc enim à materia eſt, quoniam hic uſus eſt fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius veneno. & ideo acerrimum pathos ex hoc motum eſt. idem facit & cum flagellis cæſum queritur civem Romanum. invenies idem apud Vergilium:

At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit. non ille faces nec fumea tædis.

& reliqua. eleganter autem illius quidem materiam eluſit; ex hujus autem vera & vehementi materia expreſſit iracundiam. & ſingula quidem enumeravimus, ex quibus apud rhetoras pathos naſcitur, quibus oſtendimus uſum Maronem. ſed nonnunquam Vergilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis conjunctis utitur: ut in Turno ab ætate;

[3] *Aqua involvens navemque viroſque* | Solet enim in ejuſmodi ſemper caſu cenſeri ac notari ipſa potiſſimum navis, ut cardo videlicet diſcriminis omnis aut ſalutis. Obſervavit quoque Rudente Plautus:

C H. *Pol minime miror, navis ſi fracta eſt tibi*
Scelus te, & ſceleſte parta quæ vexit bona.

Sed ejuſdem Plauti in re ſimili locus Trinummo, manifeſto non contaminatus ſolum, Scena, *Salſipotenti*, ſed hactenus quodammodo depoſitus. Verba ſunt:

Lætus, lubens laudes ago, & grates gratiaſq; habeo fluctibus ſalſis,
Quos penes mei poteſtas boni, misque foret & meæ vitæ.

Interpres tamen attollere conatur: *Quos penes mei poteſtas, bonorumque foret & meæ vitæ.* At quis non videt in *mei* & *meæ vitæ* liquido idem iterari? Et taceo ſupervacuam talem correctionem cum vulgatum ejuſdem valoris ſive ſenſus ſit. Nam *mis* gignendi caſu antique pro *mei* quidni feramus? Deinde quietum & in ſua forma relinquendum illud; *mei poteſtas boni.* Nam *bonum* unitatis numero pro peculio & rebus; Plauti genuinum germanum eſſe probabimus aliquando, ſi Deus & Muſæ volent, in *Decimationum libris*, Alia itaque via ad medicinam graſſandum; Verſus, inquam, ſyllaba unica ad formam illam Maronis, ſive, quam protuli ex Rudente Plauti augendus, & cætera aperta exibunt ac ſana, *Quos penes mei poteſtas boni, nuiſque foret & meæ vitæ.* Idem.

Miserere parentis
Longævi. A loco:
Quem nunc mœstum patria Ardea longe
Dividit.
& circa Cassandram ex modo:
Ecce trahebatur.
ex habitu corporis:
Passis Priameia virgo
Crinibus.
ex loco:
A templo adytisque Minervæ.
& circa Agamemnonem à patria,
Ipse Mycenæus.
à fortuna:
Magnorum ductor Achivum.
à necessitudine:
Conjugis infandum.
à loco: *Prima inter limina*
à caussa: *Subsedit adulter.*

Tacite quoque & quasi per definitionem pathos movere solet, cum res quæ miserationem movet non dilucide dicitur, sed datur intelligi: ut cum Mezentius dicit,

Nunc alte vulnus adactum.

quid enim aliud ex hoc intelligendum est, quam hoc altum vulnus esse amittere filium? & rursus idem;

Hæc via sola fuit qua perdere posses.

sed & hic scilicet accipiendum est perire esse amittere filium. & Juturna cum queritur quod adjuvare fratrem prohibeatur;

Immortalis ego,

quid enim sequitur? non est immortalitas in luctu vivere. Hæc, ut dixi, vim definitionis habent, & à poëta eleganter introducta sunt.

CAP. V.

Pathos à simili.

SUnt in arte Rhetorica ad pathos movendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, & movendis affectibus peropportuni sunt. ex quibus primus est à simili. hujus species sunt tres, exemplum, parabola, imago, Græce παράδειγμα, παραβολή, εἰκών. ab exemplo, Vergilius:

Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus
Threicia fretus cithara fidibusque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit.
Quid Thesea? magnum
Quid memorem Alciden?
Antenor potuit mediis elapsus Achivis.

hæc enim omnia misericordiam movent; quoniam indignum videtur negari sibi, quod aliis indultum sit. deinde vide unde auget invidiam:

Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus.

habes causam disparem *manes* illic *conjugis*, hic *patris*; illic *arcessere*, hic *videre.*

Threicia fretus cithara.

[1] hic materiam ejus irrisit:

Si fratrem Pollux alterna morte redemit;
Itque reditque viam totiens.

hoc jam à modo. plus est enim sæpe ire quam semel.

Quid Thesea? magnum
Quid memorem Alciden?

hic propter egregias personas non habuit quod minueret, atque augeret; verum quod in illis elucebat, hoc sibi jactat cum his esse commune:

Et mi genus ab Jove summo.

simile est & illud ab indignatione; Quid enim? ait Juno:

Pallasne exurere classem
Argivum?

jam hoc plus est, classem victricem quam reliquias fugientium. Deinde causam minuit;

Unius ob noxam & furias Ajacis Oilei.

quam minuit, ut *noxam* diceret, quod levis culpæ nomen est; & *unius*, quod facile possit ignosci; & *furentis*; ut nec culpa sit. & alibi:

Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit.

vides easdem observationes, *gentem* & *immanem*. deinde aliud exemplum:

Concessit in aras
Ipse Deum antiquam genitor Calydona Dianæ.

antiquam; ut plus honoris accederet ex vetustate. deinde in utroque causam minuit:

Quod scelus aut Lapithis tantum aut Calydone merente?

à parabola vero, quoniam magis hoc poetæ convenit, sæpissime pathos movet; cum aut miserabilem aut iracundum vellet inducere. miserabilem sic;

Qualis populea mœrens philomela sub umbra.
Qualis commotis excita sacris
Thyas.
Qualem virgineo demessum pollice florem.

& aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miseratus est. quid de ira?

[1] *HIC materiam ejus irrisit* | Ita erat in Scripto, & retinent codices fere omnes, excepto uno, in quo perperam, *misericordiam.* Nam intelligit *Threiciam citharam* & *fides canoras*, rem levem quâ ex orco excivit conjugis manes Orpheus. *Pont.*

Hic materiam ejus irrisit | Lego, *misericordiam ejus irrisit*, ex vet. cod. *Meurs.*

Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili
Dum fremit ad caulas. &:
Mugitus veluti fugit cum saucius aram
Taurus.

& alia plura similia qui quærit inveniet. Et imago quæ est à simili pars tertia, idonea est movendis affectibus. ea fit, cum aut forma corporis absentis describitur, aut omnino quæ nulla est fingitur. utrumque Vergilius eleganter fecit. illud prius circa Ascanium:

O mihi sola mei super Astyanactis imago,
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

fingit vero cum dicit:

quam fama secuta est.
Candida succinctam latrantibus inguina monstris.

sed prior forma οἶκτον præstat, hæc δείνωσιν; id est, prior misericordiam commovet, horrorem secunda. sicut alibi:

Et scissa gaudens vadit Discordia palla,
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.

& omnia illa [2] quæ de forma dixit. Sed & illud nimium pathetice:

Furor impius intus
Sæva sedens super arma, & centum vinctus aënis
Post tergum nodis fremit horridus ore cruento.

[2] *Quod de forma dixit*] In scripto erat *fame*. Camerarii editio ad oram, *fama*. Verisimile est respicere descriptionem *famæ*, apud Maronem. Pont.

CAP. VI.

Pathos à majori & minori.

Diximus à simili: nunc dicamus à minore Pathos à poëta positum. Nempe cum aliquid proponitur quod per se magnum sit, deinde minus esse ostenditur quam illud quod volumus augeri, sine dubio infinita miseratio movetur. Ut est illud:

O felix una ante alias Priameia virgo
Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis
Jussa mori.

primum quod ait *felix*; comparationem sui fecit: deinde posuit à loco, *Hostilem ad tumulum*. & a modo, quod non minus acerbum est, *Jussa mori.* Sic ergo hæc accipienda sunt; quamvis hostilem ad tumulum, quamvis jussa mori; felicior tamen quam ego, quia *sortitus non pertulit ullos.* simile est & illud:

O terque quaterque beati.

& quod de Pasiphaë dicit:

Prœtides implerunt falsis mugitibus agros.

deinde ut minus hoc esse monstraret;

At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus.

Quid

Quid illud? nonne vehementer patheticum est à minore?

Hæc vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.

quid hic intelligimus, nisi omnia quæ passus erat minora illi visa quam patris mortem? A majore negaverunt quidam rem augeri posse. sed eleganter hoc circa Didonem Vergilius induxit:

Non aliter quam si immissis ruat hostibus omnis
Karthago, aut antiqua Tyros.

dixit enim non minorem luctum fuisse ex unius morte, quam si tota urbs, quod sine dubio esset majus, ruisset. & Homerus idem fecit:

ὡς εἰ ἅπασα
Ἴλιος ὀφρυόεσσα πυρὶ σμύχοιτο κατ' ἄκρης.

Est apud Oratores & ille locus idoneus ad pathos movendum, qui dicitur, *præter spem.* hunc Vergilius frequenter exercuit:

Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem.

& cætera. & Dido:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem;
Et perferre soror potero.

Æneas de Evandro:

Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors & vota facit. & illud:
Advena nostri,
Quod nunquam veriti sumus, ut possessor agelli
Diceret, hæc mea sunt: veteres migrate coloni.

Invenio tamen posse aliquem ex eo, quod jam speraverit, movere pathos, ut Evander;

Haud ignarus eram quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus.

Oratores ὁμοιοπάθειαν vocant, quotiens de similitudine passionis pathos nascitur, ut apud Vergilium;

Fuit & tibi talis
Anchises genitor.

&: *Patriæ strinxit pietatis imago.*
&: *Subiit cari genitoris imago.*

& Dido:

Me quoque per multos similis fortuna labores.

Est & ille locus ad permovendum pathos, in quo sermo dirigitur vel ad inanimalia vel ad muta. quo loco oratores frequenter utuntur. utrumque Vergilius bene pathetice tractavit: vel cum ait Dido:

Dulces exuviæ dum fata deusque sinebant.

vel cum Turnus:

Tuque optima ferrum
Terra tene. & idem alibi:
Nunc ô [1] nunquam frustrata vocatus
Hasta meos.

[1] *Nunquam frustrata vocatus hasta meos.* Sic. cap. 1. Solinus; *ob meritus profanæ vocis, neci datum.* Vulgatur tamen, *meritum.* Sed illud scriptum vidimus. *Pont.*

Rhebe

Phebe diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
Viximus.

Facit apud Oratores pathos etiam addubitatio, quam Græci ἀπόρησιν vocant. est enim vel dolentis vel irascentis dubitare quid agas,

En quid ago? rursusne procos irrisa priores
Experiar?

& illud de Orpheo:

Quid faceret? quò se rapta bis conjuge ferret?

& de Niso:

Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere?

& Anna permovetur:

Quid primum deserta querar? comitemne sororem?

Et attestatio rei visæ apud rhetores pathos movet. hoc Vergilius sic exsequitur,

Ipse caput nivei fultum Pallantis & ora
Ut vidit, levique patens in pectore vulnus.

& illud; *Implevitque sinus sanguis.*
&; [2] *moriensque suo se in sanguine versat.*
&; *Crudelis nati monstrantem vulnera cernit.*
&; *Ora virum tristi pendebant pallida tabo.*
&; *Volvitur Euryalus leto, pulcrosque per artus*
It cruor.
Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro.

Facit Hyperbole, id est, nimietas, pathos; per quam exprimitur ira vel misericordia. ira; ut cum forte dicimus: *millies ille perire debuerat.* quod est apud Vergilium;

Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem.

miseratio, cùm dicit;

Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum.

Nascitur præter hæc de nimietate vel amatorium vel alterius generis pathos.

Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est.

& illud seorsum;

Maria ante exurere Turno
Quam sacras dabitur pinus.

&; *Non si tellurem effundat in undas.*

Exclamatio, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, movet pathos. hæc fit interdum ex persona poëtæ, nonnunquam ex ipsius quem inducit loquentem. ex persona quidem poëtæ est:

Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ.
Infelix, utcunque ferent ea fata nepotes.
Crimen amor vestrum.

[2] *Moriensque suo se in sanguine versat* | Immensum melius Anglicanus noster: *Suo se in sanguine mersat.* Idem.

& alia ſimilia. ex perſona vero alterius;

Di capiti ipſius generique reſervent.

&;

Di talia Graiis
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.

&;

Di talem terris avertite peſtem.

Contraria huic figuræ ἀποσιώπησις, quod eſt taciturnitas. nam ut illic aliqua exclamando dicimus; ita hic aliqua tacendo ſubducimus, quæ tamen intelligere poſſit auditor. hoc autem præcipue iraſcentibus convenit. ut Neptunus;

Quos ego. ſed motos præſtat componere fluctus.

& Mneſtheus; *Nec vincere certo.*

Quanquam ô. Sed ſuperent, quibus hoc Neptune dediſti.

& Turnus;

Quanquam ô ſi ſolitæ quicquam virtutis adeſſet.

& in Bucolicis;

Novimus & qui te tranſverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles nymphæ riſere, ſacello.

Sed & miſeratio ex hac figura mota eſt à Sinone;

Donec Calchante miniſtro.
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo?

Naſcitur pathos & de repetitione, quam Græci ἐπαναφορὰν vocant, cum ſententiæ ab iſdem nominibus incipiunt. hinc Vergilius;

Eurydicen vox ipſa & frigida lingua
Ah miſeram Eurydicen anima fugiente vocabat.
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.

& illud;

Te dulcis conjunx, te ſolo in litore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.

& illud;

Te nemus Angitiæ, [3] vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.

3 *Vitrea te Fucinus unda* | Apuleius: *videt fontem vitreo latice placidum.* Et poſſint hujuſmodi ad comparationem plurima advocari; ſed ego ambitiones illas libens evito: tantum quod tali contentione melius fieri poſſe putem, non reticebo. Et, recte ſi judico, tale eſt apud eundem Apuleium libro Mileſ. I.

Et haud ita longe radices platani lenis fluvius in ſpeciem placidæ paludis ignavus ibat, argento vel vitro æmulus in colorem. En, inquam, explere latice fontis lacteo. Adſurgit & opertus.

Inſimulat enim poſterius membrum vitii varietas lectionum. Nam & *laceto* & *laqueo* reperitur in Scriptis. Deinde cum æmulus fueritiſte latex argento vel vitro in colorem, quomodo *lacteus* locum hic habeat? Placuit Grutero, *tacito acſurgit.* Sed cui bono tam inſidioſa hic & ſollicita ſurrectio? Omnino ἐπίθετον aliquod hujus *laticis* deſiderari exiſtimem, idque à vulgi ore remotius; fueritque ni fallor: *Latice fontis bracteo.* *Bracteam* laminam quandam tenuiſſimam ex Iſidoro & aliis ſcimus. Hinc *Bracteus* & *bracteum* quod politie & levigatura probe & decenter exaſciatum ſit, qualis in ſpeciem vel hic amnis depingitur Apuleio. Nec aliter philoſophus Seneca *bractealem felicitatem* dixit, quæ externo illo mundo & apparatu ſpectantium

Ἐπιτίμησις, quæ eſt objurgatio, habet & ipſa pathos; id eſt, cum objecta iidem verbis refutamus;

Æneas ignarus abeſt, ignarus & abſit.

faſcinat oculos. Et Prudentius *ſulgorem* nominavit *bractealem*. Sed Lucius *bracteus* & *bracteum* maluit, quomodo à *pluvia pluvius* & *pluvium* vulgo frequentamus. In Gloſſario denique veteri, *Bractea* πέταλον, legend. pro *Brattea*, quod vulgatur. *Idem*.

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inluſtris SATURNALIORUM

LIBER QUINTUS.

CAP. I.

Si non aliis, hoc certe præferendum eſſe Ciceroni Vergilium, quod ille in uno tantum, hic omnibus dicendi generibus excelluerit. De quatuor generibus dicendi, deque duplici ſtylo.

POST hæc cum pauliſper Euſebius quieviſſet; omnes inter ſe conſono murmure, Vergilium non minus oratorem quam poëtam habendum pronuntiabant; in quo & tanta orandi diſciplina, & tam diligens obſervatio rhetoricæ artis oſtenderetur. Et Avienus, Dicas mihi, inquit, volo, doctorum optime, ſi concedimus, ſicuti neceſſe eſt, oratorem fuiſſe Vergilium, ſi quis nunc velit orandi artem conſequi, utrum magis ex Vergilio an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Euſebius, quid intendas, quo me trahere coneris, eo ſcilicet quo minime volo, ad comparationem Maronis & Tullii. verecunde enim interrogaſti uter eorum præſtantior, quandoquidem neceſſario is plurimum collaturus ſit, qui ipſe plurimum præſtat. [1] ſed iſtam mihi neceſſitatem altam & profundam remittas volo: quia non noſtrum inter illos tantas componere lites. nec auſim in utramvis partem talis ſententiæ auctor videri. hoc ſolum audebo dixiſſe, quia facundia Mantuani multiplex & multiformis eſt, & dicendi genus om-

[1] *Sed iſtam mihi neceſſitatem altam & profundam remittas volo* | Scriptura fere referebat, *& profundam rem mittas volo.* Sententiam meam non urgebo pertinaciter, quod tamen injecit ſuſpicio, non ſilebo, compendio nimirum ſcribendi, elapſam fortaſſis legitimam lectionem, *neceſſitatem alteram.* Id certe à re non alienum, ut alluſerit obiter ad augurum diſciplinam, qui *alteram avem* pro non bona ſive improſpera uſurpabant. Unde poſtmodum, ut Feſtus docet, *Alter* pro *adverſo* ſubinde dicebatur ac *malo.* Quid? nonne convenienter hic & loco ſic frequentabitur, ubi Avienus Euſebio inopinam illam & odioſam contentionem oggerit atque expetit ſuper Marone videlicet ac Tullio? Scripſerit itaque Macrob. *neceſſitatem alteram & profundam rem mittas volo.* Pont,

ne complectitur. ecce enim in Cicerone vestro unus eloquentiæ tenor est ille abundans & torrens & copiosus. oratorum autem non simplex nec una natura est; sed hic fluit & redundat; contra ille breviter & circumcise dicere affectat; tenuis quidam & siccus & sobrius amat quandam dicendi frugalitatem; alius pingui & luculenta & florida oratione lascivit. In qua tanta omnium dissimilitudine unus omnino Vergilius invenitur, qui eloquentiam ex omni genere conflaverit. Respondit Avienus: Apertius vellem me has diversitates sub personarum exemplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi: copiosum; in quo Cicero dominatur: breve; in quo Sallustius regnat: siccum; quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum; in quo Plinius secundus quondam, & [2] nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem hæc quatuor genera reperies. Vis audire illum tanta brevitate dicentem, ut artari magis & contrahi brevitas ipsa non possit?

Et campos ubi Troja fuit.

ecce paucissimis verbis maximam civitatem hausit & absorpsit: non reliquit illi nec ruinam. vis hoc ipsum copiosissime dicat?

Venit summa dies & ineluctabile fatum
Dardanidæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum. ferus omnia Jupiter Argos
Transtulit. incensa Danai dominantur in urbe.
O patria! ô divum domus Ilium, & incluta bello
Mœnia Dardanidum!
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lacrymis æquare dolorem?
Urbs antiqua ruit multos dominata per annos.

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot hic verbis inundavit? Cedo nunc siccum illud genus elocutionis:

Turnus ut antevolans tardum præcesserat agmen
Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improvisus adest, maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra.

hoc idem quo cultu, quam florida oratione, cum libuerit, profertur?

Forte sacer Cybelæ Choreus olimque sacerdos
Insignis, longe Phrygiis fulgebat in armis,

[2] *Nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur.* | Hic monumentum admodo luculentum idem Scriverius schedâ quadam interpositâ contextui adjecerat, hactenus non publicatum, nuperque adeo in monte Cœlio effossum Romæ.

EUSEBII.
Q. AURELIO. SYMMACHO. U.C.
QUÆST. PRÆT. PONTIFICI.
MAJORI. CORRECTORI
LUCANIÆ. ET. BRITTIORUM
COMITI. ORDINIS. TERTII.
PROCONS. AFRICÆ. PRÆT.
URB. COS. ORDINARIO.
ORATORI. DISERTISSIMO.
Q. FAB MEM. SYMMACHUS
U. C. PATRI. OPTIMO.

Eusebius autem, qui hoc elogium Symmacho ponit, is idem videtur, qui hoc ipso loco tam præclare de eodem V.C. loquitur, ei eloquentiæ laudem in pingui ac florido dicendi genere attribuens. *Pont.*

Spumantemque agitabat equum; quem pellis aënis
In plumam squamis auro conserta tegebat,
Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu,
Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurum.

sed hæc quidem inter se separata sunt. Vis autem videre quemadmodum hæc quatuor genera dicendi Vergilius ipse permisceat, & faciat unum quoddam ex omni diversitate pulcherrimum temperamentum?

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt; sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium; atque exsudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas:
Seu durat magis & venas adstringit hiantes,
Ne tenues pluviæ rapidive potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Ecce dicendi genus quod nusquam alibi deprehendes, in quo nec præceps brevitas, nec infrunita copia, nec jejuna siccitas, nec lætitia pinguis.

Sunt præterea styli dicendi duo dispari moralitate diversi. unus est maturus & gravis; qualis Crasso assignatur. hoc Vergilius utitur, cum Latinus præcipit Turno;

O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere.

& reliqua.

alter huic contrarius, ardens, & erectus, & infensus; quali est usus Antonius. Nec hunc apud Vergilium frustra desideraveris.

Haud talia dudum
Dicta dabas. morere; & fratrem ne desere frater.

Videsne eloquentiam omni varietate distinctam? quam quidem mihi videtur Vergilius non sine quodam præsagio, quo se omnium profectibus præparabat, de industria sua permiscuisse; idque non mortali sed divino ingenio prævidisse; atque adeo non alium ducem secutus, quam ipsam rerum omnium matrem naturam, hanc prætexuit velut in musica concordiam sonorum. Quippe si mundum ipsum diligenter inspicias, magnam similitudinem divini illius, & hujus poëtici operis invenies. Nam qualiter eloquentia Maronis ad omnium mores integra est, nunc brevis, nunc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus & pratis, ibi silvis & rupibus hispida, hic sicca arenis, hic irrigua fontibus, pars vasto aperitur mari. Ignoscite, nec nimium me vocetis, qui naturæ rerum Vergilium comparavi. Intra ipsum enim mihi visum est, si dicerem decem rhetorum, qui

apud

apud Athenas Atticas floruerunt, ſtylos inter ſe diverſos hunc unum permiſcuiſſe.

CAP. II

Quæ Vergilius traxerit à Græcis: quodque tota Æneis effigiata ſit ad Exemplar Iliadis atque Odyſſeæ Homericæ.

TUnc Euangelus irridenti ſimilis, Bene, inquit, opifici deo à rure Mantuano poëtam comparas; quem Græcos rhetoras, quorum feciſti mentionem, nec omnino legiſſe aſſeveraverim. [1] unde enim Veneto, ruſticis parentibus nato, inter ſylvas & frutices educto, vel levis Græcarum notitia literarum?

Et Euſtathius, Cave, inquit, Euangele, Græcorum quemquam vel de ſummis auctoribus tantam Græcæ doctrinæ hauſiſſe copiam credas, quantam ſollertia Maronis vel aſſecuta eſt, vel in ſuo opere digeſſit. nam præter philoſophiæ & aſtronomiæ amplam illam copiam, de qua ſupra diſſeruimus, non parva ſunt alia quæ traxit à Græcis, & carmini ſuo tanquam illic nata inſeruit.

Et Prætextatus: Oratus ſis, inquit, Euſtathi, ut hæc quoque communicata nobiſcum velis, quantum memoria repente incitata ſuffecerit. Omnes Prætextatum ſecuti ad diſſerendum Euſtathium provocaverunt. ille ſic incipit: Dicturumne me putatis ea quæ vulgo nota ſunt? quod Theocritum ſibi fecerit paſtoralis operis auctorem. ruralis Heſiodum? & quod in ipſis Georgicis tempeſtatis ſerenitatiſque ſigna de Arati phænomenis traxerit; vel quod everſionem Trojæ, cum Sinone ſuo & equo ligneo cæteriſque omnibus quæ librum ſecundum faciunt, à Piſandro pæne ad verbum tranſcripſerit? qui inter Græcos poëtas eminet opere, quod à nuptiis Jovis & Junonis incipiens, univerſas hiſtorias quæ mediis omnibus ſeculis uſque ad ætatem ipſius Piſandri contigerunt, in unam ſeriem coactas redegerit, & unum ex diverſis hiatibus temporum corpus effecerit? in quo opere inter hiſtorias cæteras interitus quoque Trojæ in hunc modum relatus eſt. Quæ fideliter Maro interpretando fabricatus eſt ſibi Iliacæ urbis ruinam. Sed & hæc & talia ut pueris decan-

[1] *Unde enim Veneto, ruſticis parentibus nato* | Legendum, *unde enim Vergilio.* Meurſ.

Unde enim huic Veneto | Virgilium *Venetum* vocat, ut alias eundem ἁπλῶς ſolemus *Mantuanum* dicere. Et addit, *ruſticis parentibus nato, inter ſylvas & frutices educto*, ut oſtendat ei nihilominus inſignem Græcarum notitiam haud defuiſſe literarum. Nec mutari ullo pacto eam lectionem debere docebit præterea Servius in vitâ ejus, ubi inquit: *Fuit Mantuanus, quæ civitas eſt Venetiæ.* Venetia autem qualis Italiæ ſit regio, præter Livium, paucis indicat verbis Florus lib. 3. cap. 3. ubi ait: *Sed in Venetia quo fere tractu Italiæ molliſſima eſt.* *Molliſſimam* nimirum dicit, ut intelligatur agrum ibi, ut plurimum, eſſe depreſſum & paſcuum, ſilvuliſque ac fruticibus conſitum. Unde eleganter Macrobius ex perſona Euangeli irridentis ruſticitatem Maronis hæc infert: *Bene,* inquit, *opifici deo à rure Mantuano poëtam comparas; quem Græcos rhetores, quorum feciſti mentionem, nec omnino legiſſe aſſeveraverim. Unde enim Veneto, ruſticis parentibus nato, inter ſylvas & frutices educto vel levis Græcarum notitia literarum?* Pont.

tata prætereo. Jam verò Æneis ipsa, nonne ab Homero sibi mutuata est errorem primum ex Odyssea, deinde ex Iliade pugnas? quia operis ordinem necessario rerum ordo mutavit, cum apud Homerum prius Iliacum bellum gestum sit, deinde revertenti de Troja error contigerit Ulyssi: apud Maronem vero Æneæ navigatio, bella quæ postea in Italia sunt gesta, præcesserit. Rursus, Homerus in primo cum vellet iniquum Græcis Apollinem facere, causam struxit de sacerdotis injuria. Hic ut Trojanis Junonem faceret infestam, causarum sibi congeriem comparavit. Nec illud cum cura magna relaturus sum, licet (ut existimo) non omnibus observatum, quod cum primo versu promisisset producturum sese de Trojæ littoribus Æneam;

Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lavinaque venit
Littora.

Ubi ad januam narrandi venit, Æneæ classem non de Troja sed de Sicilia producit;

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti.

Quod totum Homericis filis texit. Ille enim vitans in poëmate historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem usque perducere: ipse poëtica disciplina à rerum medio cœpit, & ad initium post reversus est. Ergo Ulyssis errorem non incipit à Trojano littore describere, sed facit eum primo navigantem de insula Calypsonis, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic in convivio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Troja ad Calypsonem usque pervenerit. Post Phæacas rursus Ulyssis navigationem describendo perducit; cujus navigationem usque ad Ithacam ex persona propria poëta describit. Quem secutus Maro, Æneam de Sicilia producit; cujus navigationem describendo perducit ad Libyam. Illic in convivio Didonis narrat ipse Æneas usque ad Siciliam de Troja navigationem suam: & addidit uno versu. quod copiose poëta descripserat;

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

Post Africam quoque rursus poëta ex persona sua iter classis usque ad ipsam describit Italiam;

Interea medium Æneas jam classe tenebat
Certus iter.

Quid quod & omne opus Vergilianum velut de quodam Homerici operis speculo formatum est? Nam & tempestas mira imitatione descripta est. Versus utriusque qui volet conferat. ut Venus in Nausicaæ locum Alcinoi filiæ successit. ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi convivium celebrantis. Scylla quoque & Charybdis, & Circe decenter attingitur; & pro Solis armentis Strophades insulæ finguntur. at pro consultatione inferorum descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. ibi Palinurus Elpenori, sed & infesto Ajaci infesta Dido, & Tiresiæ consiliis Anchisæ monita respondent.

Jam

Jam prælia Iliadis & vulnerum non ſine diſciplinæ perfectione deſcriptio, & enumeratio auxiliorum duplex & fabricatio armorum & ludicri certaminis varietas ictumque inter reges & ruptum fœdus & ſpeculatio nocturna & legatio reportans à Diomede repulſam Achillis exemplo, & ſuper Pallante ut Patroclo lamentatio; & altercatio ut Achillis & Agamemnonis, ita Drancis & Turni (utrobique enim alter ſuum, alter publicum commodum cogitabat,) pugna ſingularis Æneæ atque Turni, ut Achillis & Hectoris, & captivi inferiis deſtinati ut illic Patrocli, hic Pallantis,

Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes; totidem quos educat Ufens
Viventes rapit inferias quos immolet umbris.

Quid? quod pro Lycaone Homerico (qui inter fugientes deprehenſus non mirum ſi ad preces confugerat, nec tamen Achilles propter occiſi Patrocli dolorem pepercit) ſimili conditione Magus in medio tumultu ſubornatus eſt?

Inde Mago procul infeſtam contenderat haſtam.

& cum ille genua amplectens ſupplex vitam petiiſſet; reſpondit:

Belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior jam tum Pallante perempto.

ſed & inſultatio Achillis in ipſum Lycaonem jam peremptum in Tarquitium à Marone transfertur. ille ait:

Ἐνταυθοῖ νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ὠτειλῆς
Αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες· οὐδέ σε μήτηρ
Ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται, ἀλλὰ Σκάμανδρος
Οἴσει δινήεις εἴσω ἁλὸς εὐρέα κόλπον, &c.

at hic vetter:

Iſtic nunc metuende jace. & reliqua.

CAP. III.

De diverſis Vergilii locis ex Homero traductis.

ET ſi vultis me & ipſos proferre verſus ad verbum pæne tranſlatos, licet omnes præſens memoria non ſuggerat: tamen qui ſe dederint obvios annotabo.

Νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.

totam rem quanto compendio lingua ditior explicavit? veſter, licet periodo uſus, idem tamen dixit:

Adduxit longe, donec curvata coirent
Inter ſe capita, & manibus jam tangeret æquis
Læva aciem ferri, dextro nervoque papillam.

ille ait:

οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα.

At

Δὴ τό τε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς· ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.
Nec jam amplius ulla
Apparet tellus, cœlum undique & undique pontus.
Πορφύρεον δ' ἄρα κῦμα περιστάθη οὔρεϊ ἶσον
Κυρτωθέν.
Curvata in montis faciem circumstetit unda.

& de tartaro ille ait:

Τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω, ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.
Bis patet in præceps tantum, tenditque sub umbras,
Quantus ad æthereum cœli suspectus olympum.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.
Postquam exempta fames, & amor compressus edendi.
Ὣς ἔφατ' εὐχόμενος, τοῦ δ' ἔκλυε μητίετα Ζεύς.
Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.
Νηῶν μέν οἱ ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε
Δῶκε, σόον δὲ ἀνένευσε μάχης ἐξαπονέεσθαι.
Audiit, & Phœbus voti succedere partem
Mente dedit, partem volucres dispersit in auras.
Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται,
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

& alibi ille ait:

Καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα, καὶ φίλον ἦτορ.
Ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

& alibi.
hic de duobus unum fabricatus est:

Extemplo Æneæ solvuntur frigore membra.
Πότνι' Ἀθηναίη, ἐρυσίπτολι, δῖα θεάων,
Ἆξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν
Πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.
Armipotens præses belli Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipsum
Pronum sterne solo, portisque effunde sub ipsis.
Ἥτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.

ille de somno ait:

Καὶ τῷ νήδυμος ὕπνος ἐνὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε
Νήγρετος ἥδιστος θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς.

hic posuit:

Dulcis & alta quies placidæque simillima morti.
Ἀλλ' ἔκ τοι ἐρέω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι,
Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔ ποτε φύλλα καὶ ὄζους
Φύσει, ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
Οὐδ' ἀναθηλήσει, περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψεν,
Φύλλα τε καὶ φλοιόν. νῦν αὖτέ μιν υἷες Ἀχαιῶν

Εν παλάμης φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας
Πρὸς Διὸς εἰρύαται.

Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde levi fundet virgulta neque umbram,
Cum semel in silvis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitque comas & brachia ferro,
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.

Sed jam si videtur à collatione versuum translatorum facesso; ut nec uniformis narratio pariat ex satietate fastidium, & sermo ad alia non minus præsenti causæ apta vertatur. Perge quæso, inquit Avienus, omnia quæ Homero subtraxit investigare. Quid enim suavius quam duos præcipuos vates audire idem loquentes? quia cum tria hæc ex æquo impossibilia judicentur vel Jovi fulmen vel Herculi clavam vel versum Homero subtrahere (quod, etsi fieri possent, alium tamen nullum deceret vel fulmen præter Jovem jacere, [1] vel certare præter Herculem robore, vel canere quod cecinit Homerus) hic opportune in opus suum quæ prior vates dixerat transferendo fecit ut sua esse credantur. ergo pro voto omnium feceris, si cum hoc cœtu communicata velis quæcunque à vestro noster poëta mutuatus est. Cedo igitur, Eustathius ait, Vergilianum volumen: quia locos ejus singulos inspiciens Homericorum versuum promptius admonebor. cumque Symmachi jussu famulus de bibliotheca petitum librum detulisset, temere volvit Eustathius ut versus, quos fors obtulisset, inspiceret. &, Videte, inquit, portum ad civitatem Didonis ex Ithaca migrantem:

Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastæ rupes geminique minantur
In cœlum scopuli; quorum sub vertice late
Æquora tuta silent. tum sylvis scena coruscis
Desuper horrentique atrum nemus imminet umbra,
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum,
Intus aquæ dulces vivoque sedilia saxo,
Nympharum domus. hic fessas non vincula naves
Ulla tenent: unco non alligat anchora morsu.

Φόρκυνος δέ τις ἐστὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος,
Εν δήμῳ Ιθάκης, δύο δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ
Ακταὶ ἀποῤῥῶγες λιμένος ποτιπεπτηυῖαι.
Αἵ τ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα

[1] *Vel certare præter Herculem robore*] Scriptus, *clarere præter Herculem*, non al sone; nam ut verba Firmiani sunt, *Hercules ob virtutem clarissimus*, cap. 9. lib. 1. Pont.

Ἔκτοθεν

Εκτοθεν· ἔντοσθεν δὲ ἄνευ δεσμοῖο μένουσι
Νῆες ἐΰσσελμοι, ὅταν ὅρμου μέτρον κονται.
Αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη.
Αγχόθι δ' αὐτῆς ἄντρον ἐπήρατον ἠεροειδὲς
Ἱρὸν νυμφάων, αἳ νηϊάδες καλέονται.
Εν δὲ κρητῆρές τε καὶ ἀμφιφορῆες ἔασιν
Λάϊνοι, ἔνθα δ' ἔπειτα τιθαιβώσσουσι μέλισσαι.

CAP. IV.

De iis quæ in primo Æneïdos sunt ex Homero traducta.

ET cum rogasset Avienus ut non sparsim, sed ab initio per ordinem annotaret: ille manu retractis in calcem foliis, sic exorsus est:

Æole, namque tibi divûm pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus & tollere vento.
Κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε κρονίων,
Αμὲν παυέμεναι ἠδ' ὄρνυμεν ὅν κ' ἐθελήσῃ.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
Αλλ' ἴθ', ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν,
Πασιθέην, ἧς αἰὲν ἱμείρεαι ἤματα πάντα.

Tempestas Æneæ Æolo concitante cum allocutione ducis res suas conclamantis de Ulyssis tempestate & allocutione descripta est; in qua Æoli locum Neptunus obtinuit. versus quoniam utrobique multi sunt, non inserui, qui volet legere, ex hoc versu habebit exordium.

Hæc ubi dicta: cavum conversa cuspide montem.

& apud Homerum de primo Odysseæ:

Ὡς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον,
Χερσὶ τρίαιναν ἑλών· πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων.
Ut primum lux alma data est: exire, locosque
Explorare novos, quas vento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne feræne
Quærere constituit, sociisque exacta referre.
Αλλ' ὅτε δὴ τρίτον ἦμαρ ἐϋπλόκαμος τέλεσ' ἠώς,
Δή τοι ἐγὼν ἐμὸν ἔγχος ἑλὼν καὶ φάσγανον ὀξὺ,
Καρπαλίμως παρὰ νηὸς ἀνήϊον ἐς περιωπὴν,
Εἴ πως ἔργα ἴδοιμι βροτῶν, ἐνοπήν τε πυθοίμην.
Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
O quam te memorem virgo, namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat, ô dea certe
An Phœbi soror, an nympharum sanguinis una.

Γουνοῦμαι

Γουνοῦμαί σε ἄνασσα. θεός νύ τις, ἢ βροτός ἐσσί.
Εἰ μέν τις θεός ἐσσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Αρτέμιδί σε ἔγωγε Διὸς κούρῃ μεγάλοιο
Εἶδός τε, μέγεθός τε, φυήν τ' ἄγχιστα ἐΐσκω:
O dea si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum:
Ante diem clauso componet vesper olympo.
τίς κεν ἐκεῖνα
Πάντα γε μυθήσαιτο κατὰ θνητῶν ἀνθρώπων.
Οὐδ' εἰ πεντάετες γε καὶ ἑξάετες παραμίμνων
Εξερέοις ὅσα κεῖθι πάθον κακὰ δῖοι ἀχαιοί;
At Venus obscuro gradientes aere sepsit,
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu;
Cernere ne quis eos neu quis contingere possit,
Molirive moram aut veniendi poscere causas.
Καὶ τότ' Οδυσσεὺς ὦρτο πόλιν δ' ἴμεν, ἀμφὶ δ' Αθήνη
Πολλὴν ἠέρα χεῦε φίλα φρονέουσ' Οδυσῆϊ,
Μήτις φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
Κερτομέοι τ' ἐπέεσσι, καὶ ἐξερέοιθ' ὅτις εἴη.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille secutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. illa pharetram
Fert humero, gradiensque deas supereminet omnis.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem se læta ferebat.
Οἵη δ' Αρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα
Η κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ερύμανθον
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι,
Τῇ δὲ θ' ἅμα νύμφαι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο
Αγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητὼ,
Πασάων δ' ὕπερ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
Ρεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,
Ως ἥγ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμής.
Restitit Æneas claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis. namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix lumenque juventæ
Purpureum & lætos oculis afflaret honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariusve lapis circundatur auro.
Αυτὰρ κακκεφαλῆς χεῦεν πολὺ κάλλος Αθήνη,
Μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα· κὰδ δὲ κάρητος
Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
Ως δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ
Ιδρις, ὃν Ηφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Αθήνη
Τέχνην παντοίην, χαρίεντα δὲ ἔργα τελείει,
Ως μὲν τῷ περίχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.
Coram quem quæritis adsum
Troius Æneas Libycis ereptus ab undis,

Ενδον μὲν δὴ ὅ δ' αὐτὸς ἐγὼ κακὰ πολλὰ μογήσας,
Ἤλυθον εἰκοστῷ ἔτεϊ ἐς πατρίδα γαῖαν.

CAP. V.

Quæ in secundo Æneïdos traducta sint ab Homero.

Conticuere omnes intentique ora tenebant.
Ως ἔφαθ' οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.
Infandum regina jubes renovare dolorem,
Trojanas ut opes & lamentabile regnum
Eruerint Danai.
Αργαλέον βασίλεια διηνεκέως ἀγορεῦσαι
Κήδε' ἐπεί μοι πολλὰ δόσαν θεοὶ οὐρανίωνες.
Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ;
Et molem mirantur equi: primusque Timœtes
Duci intra muros hortatur & arce locari,
Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.
At Capys & quorum melior sententia menti
Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
Præcipitare jubent, subjectisque urere flammis,
Aut terebrare cavas uteri & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
Ως ὁ μὲν εἱστήκει, τοὶ δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον
Ημενοι ἀμφ' αὐτόν· τρίχα δέ σφισιν ἥνδανε βουλή,
Ηὲ διατμῆξαι κοῖλον δόρυ νηλέϊ χαλκῷ·
Η κατὰ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρης·
Η ἐάαν μέγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι,
Τῇ περ δὴ καὶ ἔπειτα τελευτήσεσθαι ἔμελλεν.
Αἶσα γὰρ ἦν ἀπολέσθαι, ἐπὴν πόλις ἀμφικαλύψῃ
Δουράτεον μέγαν ἵππον, ὅθ' εἵατο πάντες ἄριστοι
Αργείων, Τρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες.
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox
Involvens umbra magna terramque polumque.
Ἐν δ' ἔπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο
Ελκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.
Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes.
Ω πόποι, ἦ μάλα δὴ μαλακώτερος ἀμφαφάασθαι
Εκτωρ, ἢ ὅτε νῆας ἐνέπρησεν πυρὶ κηλέῳ.
juvenisque Chorœbus
Mygdonides, illis qui ad Troiam forte diebus
Venerat insano Cassandræ incensus amore,
Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.

Πέφνε γὰρ Ὀθρυονῆα Καβησόθεν ἔνδον ἐόντα,
Ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλούθει.
Ἤτεε δὲ Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην,
Κασσάνδρην ἀνάεδνον· ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον,
Ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν υἷας Ἀχαιῶν,
Τῷ δ' ὁ γέρων Πρίαμος ὑπέσχετο καὶ κατένευσε
Δωσέμεναι. ὁ δὲ μάρναθ' ὑποσχεσίῃσι πιθήσας.

Sic animis juvenum furor additus. inde lupi ceu
Raptores, atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus exspectant siccis, per tela per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæque tenemus
Urbis iter. nox atra cava circumvolat umbra.

Βῆ ῥ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος ὅστ' ἐπιδευὴς
Δηρὸν ἔῃ κρειῶν, κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ.
Μήλων πειρήσοντα, καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
Εἴπερ γάρ χ' εὕρῃσι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
Σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
Οὔ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι·
Ἀλλ' ὅγ' ἄρ' ἢ ἥρπαξε μετάλμενος ἠὲ καὶ αὐτὸς
Ἔβλητ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.

Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit
Attollentem iras & cærula colla tumentem.
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.

Ὡς δὲ ὅτέ τις τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη
Οὔρεος ἐν βήσσῃς, ὑπό τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα.
Ἂψ τ' ἀνεχώρησεν, ὦχρός τε μιν εἷλε παρειάς.
Ὣς αὖτις καθ' ὅμιλον ἔδυ Τρώων ἀγερώχων.
Δείσας Ἀτρέος υἱὸν Ἀλέξανδρος θεοειδής.

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis novus exuviis nitidusque juventa,
Lubrica convolvit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.

Ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειῇ ὀρέστερος ἄνδρα μένῃσι,
Βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ' ἔδυ δέ τε μιν χόλος αἰνός·
Σμερδαλέον δὲ δέδορκεν, ἑλισσόμενος περὶ χειῇ.
Ὣς Ἕκτωρ, ἄσβεστον ἔχων μένος, οὐχ ἀνεχώρει.

Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
Exiit, oppositasque erupit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
Cum stabulis armenta trahit.

Ὡς δ' ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδίονδε κάτεισι
Χειμάρρους κατ' ὄρεσφιν, ὀπαζόμενος Διὸς ὄμβρῳ
Πολλὰς δὲ δρῦς ἀζαλέας, πολλὰς δέ τε πεύκας
Εἰσφέρεται, πολλὸν δέ τ' ἀφυσγετὸν εἰς ἅλα βάλλει.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter frustra comprensa manus effugit imago
Par levibus ventis [1] *volucrique simillima fumo.*
Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε,
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν, σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ,
Ἔπτατ᾽ ἐμοὶ δ᾽ ἄχος ὀξὺ γενέσκετο, κηρόθι μᾶλλον.

[1] *Volucrique simillima fumo* | Ita conceptus etiam in Scriptis hic versus. Vulgo, ut notum *simillima somno.* Sed dixit & alibi Maro: *& tenues fugit ceu fumus in auras.* Et apud Sophoclem lego: καπνοῦ σκιά. Nolo tamen magnopere defendere. *Pont.*

CAP. VI.

Tertius & quartus Æneïdos quæ habeant ab Homero sumpta.

Alia tempestas Æneæ hic & illic Ulyssis numerosis ambæ versibus. sed incipiunt hæc ita:

Postquam altum tenuere rates, [1] *nec jam amplius ullæ.*
ille ait:
Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ᾽ οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ᾽ αὐτῆς.
Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint puer.
Δῶρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον φίλε τοῦτο δίδωμι
Μνῆμ᾽ Ἑλένης χειρῶν
Tendunt vela noti. fugimus spumantibus undis,
Qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.
Ἡμεῖς δ᾽ ὅπλα ἕκαστα πονησάμενοι κατὰ νῆα
Ἥμεθα, τὴν δ᾽ ἄνεμός τε κυβερνήτης τ᾽ ἴθυνεν.
Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sydera verberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exsertantem & naves in saxa trahentem.
Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus; postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas utero commissa luporum.
Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
Cessantem longos & circumflectere cursus,

[1] *Nec jam amplius ullæ Apparent terræ* | Seneca Troade non dissimiliter:
Et nihil præter mare cum viderent
Unici terris homines relictis.
Quod ex Scripto ita refingimus, cum in excusis sit, *relicti.* Pont.

Quam

Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.

Homerus de Charybdi:

Ενθεν μὲν γὰρ Σκύλλ', ἑτέρωθι δὲ δῖα Χάρυβδις
Δεινὸν ἀνεῤῥοίβδησε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ.
Η τοι ὅτ' ἐξεμέσειε, λέβης ὡς ἐν πυρὶ πολλῷ,
Πᾶσ' ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη, ὑψόσε δ' ἄχνη
Ακροισι σκοπέλοισιν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν·
Αλλ' ὅτ' ἀναβρόξειε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ,
Πᾶσ' ἔντοσθε φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρη.
Δεινὸν ἐβεβρύχει, ὑπένερθε δὲ γαῖα φάνεσκε
Ψάμμῳ κυανέῃ· τοὺς δὲ χλωρὸν δέος ᾕρει.

Homerus de Scylla:

Ενθα δ' ἐνὶ Σκύλλη ναίει δεινὸν λελακυῖα·
Τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλλῆς
Γίνεται· αὐτὴ δ' αὖτε πέλωρ κακὸν οὐδέ κε τίς μιν
Γηθήσειεν ἰδὼν, οὐδ' εἰ θεὸς ἀντιάσειεν.
Τῆς ἤτοι πόδες εἰσὶ δυώδεκα πάντες ἄωροι.
Εξ δέ τε οἱ δειραὶ περιμήκεες, ἐν δὲ ἑκάστῃ
Σμερδαλέη κεφαλή. ἐν δὲ τρίστοιχοι ὀδόντες,
Πυκνοὶ καὶ θαμέες, πλεῖοι μέλανος θανάτοιο.
Μέσση μέν τε κατὰ σπείους κοίλοιο δέδυκεν
Εξω δ' ἐξίσχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου.
Αὐτοῦ δ' ἰχθυάα σκόπελον περιμαιμώωσα
Δελφῖνάς τε κύνας τε, καὶ εἴποθι μεῖζων ἕλησι
Κῆτος, ἃ μυρία βόσκει ἀγάστονος ἀμφιτρίτη.
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago!
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat.
Κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες, τοιαίδε τε χεῖρες,
Οφθαλμῶν τε βολαὶ, κεφαλή τ', ἐφύπερθέ τε χαῖται.
Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedere;
Ter ſpumam eliſam & rorantia vidimus aſtra.
Τῷ δ' ὕπο δῖα χάρυβδις ἀναῤῥοιβδεῖ μέλαν ὕδωρ,
Τρὶς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἤματι, τρὶς δ' ἀναῤῥοιβδεῖ.
Qualis conjecta cerva ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius. illa fuga ſilvas ſaltuſque peragrat
Dictæos, hæret lateri letalis harundo.
Αμφ' ἔλαφον κεραὸν βεβλημένον ὅν τ' ἔβαλ' ἀνὴρ,
Ιῷ ἀπὸ νευρῆς τὸν μὲν τ' ἤλυξε πόδεσσιν,
Φεύγων ὄφρ' αἷμα λιαρὸν καὶ γούνατ' ὀρώρει.
Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea; quæ ſublimem alis ſive æquora juxta
Seu terram rapido pariter cum flamine portant;
Tum virgam capit. hac animas ille evocat orco

Pallentes, alias ſub tartara triſtia mittit:
Dat ſomnos adimitque; & lumina morte reſignat.
Illa fretus agit ventos & turbida tranat
Nubila
Ὡς ἔφατ᾽. οὐδ᾽ ἀπίθησε διάκτορος ἀργειφόντης.
Αὐτίκ᾽ ἔπειθ᾽ ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
Ἀμβρόσια, χρύσεια, τά μιν φέρον, ἠμὲν ἐφ᾽ ὑγρὴν,
Ἠδ᾽ ἐπ᾽ ἀπείρονα γαῖαν, ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο.
Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ᾽ ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
Ὧν ἐθέλει, τοὺς δ᾽ αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.
Τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων πέτετο κρατὺς ἀργειφόντης.
Ac velut annoſo validam cum robore quercum,
Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant; it ſtridor: & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes.
Ipſa hæret ſcopulis; & quantum vertice ad auras
Ætherias. tantum radice in tartara tendit.
Οἷον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθηλὲς ἐλαίης
Χώρῳ ἐν οἰοπόλῳ, ὅθ᾽ ἅλις ἀναβέβρυχεν ὕδωρ
Καλὸν, τηλεθάον. τὸ δέ τε πνοιαὶ δονέουσιν
Παντοίων ἀνέμων, καί τε βρύει ἄνθει λευκῷ·
Ἐλθὼν δ᾽ ἐξαπίνης ἄνεμος σὺν λαίλαπι πολλῇ
Βόθρου τ᾽ ἐξέστρεψε καὶ ἐξετάνυσ᾽ ἐπὶ γαίῃ.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Ἠὼς δ᾽ ἐκ λεχέων παρ᾽ ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ᾽, ἵν᾽ ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσιν·
Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ᾽ αἶαν.

CAP. VII.

Quæ in quinto & ſexto libris Vergilius ab Homero ſit mutuatus.

UT Pelagus tenuere rates; nec jam amplius ulla
Occurrit tellus; maria undique & undique cœlum:
Olli cæruleus ſupra caput adſtitit imber
Noctem hiememque ferens, & inhorruit unda tenebris.
Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ᾽ οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα·
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων.
[1] *Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat*

[1] *Vinaque fundebant pateris, animamque vocabant Anchiſæ magni, maneſque Acheronte remiſſos* | Geminus quidem ſed controverſus apud Tibullum locus lib. 3. Elegia 2. Ego ut relictum poëtæ credo, appingam:

Præfatæ ante meos manes, animamque rogatæ,
Perfuſæque pias ante liquore manus.

Nam ita editiones omnes vetuſtæ & optima illa Scaligeri membrana. Maluerunt tamen correctores, *animamque precatæ*, quod

Anchiſæ

Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos.
Οἶνον ἀφυσσόμενος χαμάδις χέε, δεῦε δὲ γαῖαν,
Ψυχὴν κικλήσκων Πατρόκλῆος δειλοῖο.
Levibus huic hamis consertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoenta sub Ilio alto.
Δώσω οἱ θώρηκα, τὸν ἀστεροπαῖον ἀπηύρων
Χάλκεον, ᾧ περὶ χεῦμα φαεινοῦ κασσιτέροιο
Ἀμφιδεδίνηται.

& cursorum certamen utrobique simile. & quia versibus est apud utrunq; numerosis, locum loco similem lector inveniet. initia hæc sunt:

Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoque repente.
Στὰν δὲ μεταστοιχεὶ, σήμηνε δὲ τέρματ' Ἀχιλλεύς.

Pugilum certamen incipit apud hunc:

Constitit in digitos extemplo arrectus uterque.

apud illum:

Αντα δ' ἀνασχομένω χερσὶ στιβαρῇσιν ἅμ' ἄμφω
Σὺν ῥ' ἔπεσον, σὺν δέ σφι βαρεῖαι χεῖρες ἔμιχθεν

Si velis comparare certantes sagittis: invenies hæc utriusque principia:

Protinus Æneas celeri certare sagitta.
Αυτὰρ ὁ τοξότῃσι τίθει ἰόεντα σίδηρον,
Καδδ' ἐτίθει δέκα μὲν πελέκεις, δέκα δ' ἡμιπέλεκκα.

capita locorum, ubi longa narratio est, dixisse sufficiet; ut quid unde natum sit lector inveniat.

Dixerat; & tenues fugit ceu fumus in auras.
Ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς
Ὤχετο τετριγυῖα.

putabant *rogari* non dici ut *precari*. At ego existimo omnino, imo non aliter accipiendum, quam illud Maronis *animamque vocabant*. Extulit enim Tibullus *animamque rogatæ* ἀρχαϊκῶς patiendi potius quam agendi verbo. Valerius Maxim. *Spreto mortali habitu, divinum captatus est.* Item Solinus si cum scriptis legatur: *Egredientem in littore occurrens honoratus est.* nam vulgo, *honoravit eum.* Deinde *rogare* & *vocare*, quam cognata sint docet vel illo Apuleius, *clamitans rogansque vicinos.* Et Macrobius noster lib. 1. cap. 2. *ad cœnam tum rogatus.* Et dum bella adeo occasio est, addo vocem *rogare* ἁπλῶς veteribus frequentatam in solennibus conviviorum invitationibus, quomodo *vocare* usurpatum, aliis abunde disputatum. Apuleius 1. Miles. *Et ecce Fotis ancilla, Rogat te, inquit, hospes. At ego jam inde Milonis abstinentiæ cognitor, excusavi comiter.* Iterum lib. 3. *Et ecce quidam intro currens famulus, Rogat te, inquit, tua parens Byrrhena, & convivii cui te sero despo nderas, jam appropinquantis admonet.* His adde hunc ex interprete Apollonii Tyrii locum: *Athenagoras ait ad unum de servis Ardalium nomine, Dabo tibi duos aureos, tantum descende, & dic ei, Rogat te Athenagoras princeps civitatis hujus, procede de tenebris ad lucem.* Hoc cum ita sit, Lucii, qua locutione, parentem, Plautum hanc etiam ad formam redigendum censeo, Captivis, Scena *Advorte animum*:

HEG. *Age sis roga emptum.* PA. *Nisi qui meliorem afferat.*

Ita enim editur, at animo meo confuse. Nec minus intricate Lambinus. HEG. *emptum nisi.* Dico distinguendum legendumque: HEG. *Age sis, rogo.* PAR. *emptum nisi qui.* Observavit quoque Mostelaria: *Hic apud nos hodie cœnes, te rogo.* Clarissime itaque liquere puto, *præfatæ ante meos manes animamque rogatæ*, idem valere ac si dixeris, *ubi manes meos præfatæ eritis atque animam rogaveritis*, id est, *vocaveritis*, quod erat demonstrandum. *Post.*

Æneas, quo deinde ruis, quo proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Ter conatus erat collo dare brachia circum,
Ter frustra comprensa manus effugit imago.
Ὣς ἔφατ'. αὐτὰρ ἐγώγ' ἔθελον φρεσὶ μερμηρίξας
Μητρὸς ἐμῆς ψυχὴν ἑλέειν κατατεθνειυίης.
Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει·
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν, σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ,
Ἔπτατο.

Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura. hæc incipit:
Principio pinguem tædis & robore secto.
illa sic:
Οἳ δ' ἴσαν ὑλοτόμους πελέκεας μετὰ χερσὶν ἔχοντες.
& alibi:
Κηδεμόνες δὲ παρ' αὖθι μένον, καὶ νήεον ὕλην.
Ποίησαν δὲ πυρὴν ἑκατόμπεδον ἔνθα καὶ ἔνθα.
ipsa vero utriusque tumuli insignia quam paria?
At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imponit suaque arma viro remumque tubamque
Monte sub aerio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per secula nomen
Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τε κάη καὶ τεύχεα νεκροῦ,
Τύμβον χεύαντες, καὶ ἐπὶ στήλην ἐρύσαντες,
Πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐῆρες ἐρετμόν.
Tunc consanguineus Leti sopor.
Ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο, κασιγνήτῳ θανάτοιο.
Quod te per cœli jucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,
Eripe me his invicte malis, aut tu mihi terram
Injice, namque potes, portusque require Velinos.
Νῦν δέ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι, οὐ παρεόντων,
Πρός τ' ἀλόχου καὶ πατρὸς, ὅς ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα,
Τηλεμάχου θ' ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες.
Οἶδα γὰρ ὡς ἐνθένδε κιὼν δόμου ἐξ ἀΐδαο,
Νῆσον ἐς Αἰαίην σχήσεις εὐεργέα νῆα.
Ἔνθα σ' ἔπειτα ἄναξ κέλομαι μνήσασθαι ἐμεῖο,
Μή μ' ἄκλαυτον, ἄθαπτον ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν,
Νοσφισθεὶς, μή τοί τι θεῶν μήνιμα γένωμαι.
Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ἅσσα μοι ἐστὶν,
Σῆμά τ' ἐμοὶ χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης,
Ἀνδρὸς δυστήνοιο καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.
Ταῦτά τέ μοι τελέσαι, πῆξαί τ' ἐπὶ τύμβῳ ἐρετμὸν,
Τῷ καὶ ζωὸς ἔρεσσον, ἐὼν μετ' ἐμοῖς ἑτάροισιν.
Necnon & Tityon terræ omni parentis alumnum
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur, rostroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fecundaque pœnis

Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.
Καὶ Τιτυὸν εἶδον, γαίης ἐρικυδέος υἱὸν,
Κείμενον ἐν δαπέδῳ. ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα.
Γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
Δέρτρον ἔσω δύνοντες. ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσί.
Λητὼ γὰρ εἵλκυσε, Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν,
Πυθῶ δ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος.
Non, mihi si linguæ centum sint oraque centum,
Ferrea vox, omnis scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possem.
Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω,
Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν,
Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

CAP. VIII.

In septimo & octavo qui versus sint ab Homero sumti.

Hinc exaudiri gemitus iræque leonum
Vincla recusantum & sera sub nocte rudentum,
Setigerique sues atque in præsepibus ursi
Sævire ac formæ magnorum ululare luporum;
Quos hominum ex facie dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
Εὗρον δ' ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα Κίρκης
Ξεστοῖσι λάεσσι περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ.
Ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι, ἠδὲ λέοντες,
Τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν.
Quid petitis? quæ causa rates, aut cujus egentes
Litus ad Ausonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ seu tempestatibus acti;
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto.
Ὦ ξεῖνοι, τίνες ἐστέ; πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα;
Ἤ τι κατὰ πρῆξιν, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε,
Οἷά τε ληϊστῆρες ὑπεὶρ ἅλα, τοί γ' ἀλόωνται,
Ψυχὰς παρθέμενοι, κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;
ceu quondam nivei inter nubila cycni
Cum sese è pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: sonat amnis & Asia longe
Pulsa palus.
Τῶν δ' ὥς τ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
Χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι, Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα,
Ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι,
Κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών.

Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas;
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Αἳ δ' ὅτε μὲν σκιρτῷεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
Ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπῶν θέον οὐδὲ κατέκλων.
Ἀλλ' ὅτε δὴ σκιρτῷεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης
Ἄκρον ἐπὶ, ῥηγμῖνος ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον
Vescitur Æneas simul & Trojana juventus
Perpetui tergo bovis & lustralibus extis.
Τοῖσι δὲ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Ἄρσενα πενταέτηρον ὑπερμενέϊ Κρονίωνι.
Νώτοισι δ' Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν.
Postquam exempta fames, & amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait.
Ἥρως Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο,
Τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν.
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutinus volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat ensem,
Demissa ab læva pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini custodes limine in ipso
Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.
Ἕζετο δ' ὀρθωθεὶς, μαλακὸν δ' ἔνδυνε χιτῶνα,
Καλὸν, νηγάτεον· περὶ δ' αὖ μέγα βάλλετο φᾶρος·
Ποσσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα.
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.
Βῆ ῥ' ἴμεν εἰς ἀγορὴν· παλάμῃ δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος.
Οὐκ οἶος, ἅμα τῷγε δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο.
O mihi præteritos referat si Jupiter annos!
Qualis eram, cum primam aciem Præneste sub ipsa
Stravi, scutorumque incendi victor acervos,
Et regem hac Herilum dextra sub tartara misi;
Nascenti cui tris animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat, terna arma movenda.
Ter leto sternendus erat; cui tunc tamen omnis
Abstulit hæc animas dextra & totidem exuit armis.
Εἴθ' ὣς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη,
Ὡς ὁπότ' Ἠλείοισι καὶ ἡμῖν νεῖκος ἐτύχθη
Ἀμφὶ βοηλασίην, ὅτ' ἐγὼ κτάνον Ἰτυμονῆα
Ἐσθλὸν ὑπειροχίδην. ὃ ἐν Ἤλιδι ναιετάασκεν.
Ῥύσι' ἐλαυνόμενος. ὁ δ' ἀμύνων ᾗσι βόεσσι,
Ἔβλητ' ἐν πρώτοισιν ἐμῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι·
Κὰδ δ' ἔπεσεν.

Qualis ubi oceani perfusus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cœlo tenebrasque resolvit.
Οἷος δ' ἀστὴρ εἶσι μετ' ἀστράσι νυκτὸς ἀμολγῷ,
Ἕσπερος, ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἵσταται ἀστήρ.
En perfecta mei promissa conjugis arte
Munera; nec mox aut Laurentis, nate, superbos
Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
Dixit & amplexus nati Cytherea petivit,
Arma sub adversa posuit radiantia quercu.
Αὐτὰρ ἐπειδὴ τεῦξε σάκος μέγα τε στιβαρόν τε,
Τεῦξ' ἄρα οἱ θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς.
Τεῦξε δέ οἱ κόρυθα, βριαρήν, κροτάφοις ἀραρυῖαν,
Καλήν, δαιδαλέην· ἐπὶ δὲ χρύσεον λόφον ἧκε.
Τεῦξε δέ οἱ κνημῖδας ἑανοῦ κασσιτέροιο.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πάνθ' ὅπλα κάμε κλυτὸς ἀμφιγυήεις,
Μητρὸς Ἀχιλλῆος θῆκε προπάροιθεν ἀείρας.
Ille deæ donis & tanto lætus honore
Impleri nequit, atque oculos per singula volvit,
Miraturque, interque manus & brachia versat.
Τέρπετο δ' ἐν χείρεσσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα,
Αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ᾗσιν ἐτάρπετο δαίδαλα λεύσσων.

CAP. IX.

Nono libro quæ insint sumpta ab Homero.

IRI decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras?
Ἶρι θεά, τίς τ' ἄρ σε θεῶν ἐμοὶ ἄγγελον ἧκε·
Nec solos tangit Atridas
Iste dolor.
Τί δὲ λαὸν ἀνήγαγεν ἐνθάδ' ἀγείρας
Ἀτρείδης, ἦ οὐχ Ἑλένης ἕνεκ' ἠϋκόμοιο;
Ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεῖδαι;
Sed vos, ô lecti, ferro quis scindere vallum
Apparat, & mecum invadit trepidantia castra?
Ὄρνυσθ' ἱππόδαμοι Τρῶες, ῥήγνυσθε δὲ τεῖχος
Ἀργείων, καὶ νηυσὶν ἐνίετε θεσπιδαὲς πῦρ.
Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam sperate parati.
Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν ἄρηα.
Sic ait illacrymans; humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius atque habilem vagina aptarat eburna.

Dat

Dat Niſo Mneſteus pellem, horrentiſque leonis
Exuvias, galeam fidus permutat Alethes.
Τυδείδῃ μὲν δῶκε μενεπτόλεμος Θρασυμήδης
Φάσγανον ἄμφηκες. (τὸ δ' ἑὸν παρὰ νηυσὶ λέλειπτο,)
Καὶ σάκος. ἀμφὶ δὲ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε.
Ταυρείην ἄφαλόν τε καὶ ἄλοφον ἥτε καταῖτυξ
Κέκληται, ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰζηῶν.
Μηριόνης δ' Ὀδυσῆϊ δίδου βίον, ἠδὲ φαρέτρην,
Καὶ ξίφος.
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas juvenumque ſenumque
Proſequitur votis, necnon & pulcher Iulus.
Τὼ δ' ἐπεὶ οὖν ὅπλοισιν ἐνὶ δεινοῖσιν ἐδύτην,
Βᾶν ῥ' ἰέναι, λιπέτην δὲ κατ' αὐτόθι πάντας ἀρίστους.
Egreſſi ſuperant foſſas noctiſque per umbram
Caſtra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio: paſſim ſomno vinoque per herbam
Corpora fuſa vident, arrectos litore currus,
Inter lora rotaſque viros, ſimul arma jacere,
Vina ſimul: prior Hyrtacides ſic ore locutus.
Euryale audendum dextra. nunc ipſa vocat res.
Hac iter eſt. tu, nequa manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi & conſule longe.
Hæc ego vaſta dabo, & recto te limite ducam.
Τὼ δὲ βάτην προτέρω διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα·
Αἶψα δ' ἐπὶ Θρηκῶν ἀνδρῶν τέλος ἷξον ἰόντες
Οἱ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδδηκότες· ἔντεα δέ σφιν
Καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο εὖ κατὰ κόσμον,
Τριστοιχεί· παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.

& paulo poſt :

Ἐξ ἐπὶ διφριάδος πυμάτης ἱμᾶσι δέδεντο.
Τὸν δ' Ὀδυσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν Διομήδεϊ δεῖξεν·
Οὗτός τοι Διόμηδες ἀνὴρ, οὗτοι δέ τοι ἵπποι,
Οὓς νῶϊν πίφαυσκε Δόλων ὃν ἐπέφνομεν ἡμεῖς,
Ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερὸν μένος, οὐδέ τι σὲ χρὴ
Ἑστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν. ἀλλὰ λύ' ἵππους.
Ἠὲ σύ γ' ἄνδρας ἔναιρε, μελήσουσι δέ μοι ἵπποι.
Sed non auguriis potuit depellere peſtem.
Ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile.
Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι

Mater Euryali ad dirum nuntium, ut excuſſos de manibus radios & penſa demitteret, ut per muros & virorum agmina ululans & coma ſciſſa decurreret, ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha ſumpſit lamentante mortem mariti.

Ὣς φαμένη μεγάροιο διέσσυτο, μαινάδι ἴση,
Παλλομένη κραδίην. ἅμα ἀμφίπολοι κίον αὐτῇ.
Αυτὰρ ἐπεὶ πύργον τε καὶ ἀνδρῶν ἷξεν ὅμιλον,
Εστη παπτήνασ᾽ ἐπὶ τείχεϊ· τὸν δ᾽ ἐνόησεν
Ελκόμενον πρόσθεν πόλιος.
O vere Phrygiæ, neque enim Phryges.
Ω πέπονες, κάκ᾽ ἐλέγχε᾽ Ἀχαιΐδες, οὐκέτ᾽ Ἀχαιοί.
Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
Unus homo & vestris, ô cives, undique septus
Aggeribus, tantas strages impune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miserit orco?
Non infelicis patriæ veterumque deorum
Et magni Æneæ segnes miseretque pudetque?
'Ηέ τινας φαμὲν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσω,
Ηέ τι τεῖχος ἄρειον, ὅ κ᾽ ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι;
Οὐ μέν τις σχεδόν ἐστι πόλις πύργοις ἀραρυῖα,
Ηκ᾽ ἀπαμυναίμεθ᾽ ἑτεραλκέα δῆμον ἔχοντες
Αλλ᾽ ἐν γὰρ Τρώων πεδίῳ.

CAP. X,

Quæ in reliquis libris mutuatus sit ab Homero Vergilius.

TE'a manu jaciunt; quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atque æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntque notos clamore secundo.
Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ᾽ ἐνοπῇ τ᾽ ἴσαν, ὄρνιθες ὣς
Ηΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό,
Αἵτ᾽ ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον,
Κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπὶ ὠκεανοῖο ῥοάων.
Ardet apex capitis, cristisque ac vertice flamma
Funditur, & vastos umbo vomit aureus ignes.
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor,
Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris
Nascitur, & lævo contristat lumine cœlum.
Δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ,
Ἀστέρ᾽ ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον ὅς τε μάλιστα
Λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖον οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.
Παμφαίνονθ᾽ ὥς τ᾽ ἀστέρ᾽ ἐπεσσύμενον πεδίοιο,
Ος ῥά τ᾽ ὀπώρης εἶσιν, ἀείζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
Φαίνονται, πολλοῖσι μετ᾽ ἄστρασι, νυκτὸς ἀμολγῷ,
Οντε κύν᾽ ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Λαμπρότατος μὲν ὅγ᾽ ἐστὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται,
Καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.

Stat

Stat sua cuique dies, breve & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ.
Μοῖραν δ' οὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,
Οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
Αἰνότατε Κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες;
Ἄνδρα θνητὸν ἐόντα, πάλαι πεπρωμένον αἴσῃ,
Ἂψ ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι;
Fata vocant. metasque dati pervenit ad ævi.
Ἤϊε τὸν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ θανάτοιο τέλος δέ.
Per patrios manes, per spes surgentis Iuli,
Te precor, hanc animam serves natoque patrique.
Est domus alta: jacent penitus defossa talenta
Cælati argenti: sunt auri pondera facti
Infectique mihi. non hic victoria Teucrum
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta
Natis parce tuis. belli commercia Turnus
Sustulit ista prior jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Julus.
Sic fatus galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Ζώγρει Ἀτρέος υἱὲ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα
Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται.
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.
Τῶν κέν τοι χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι' ἄποινα,
Εἴκεν ἐμὲ ζωὸν πεπύθοιτ' ἐπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν.
Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans
(Suadet enim vesana fames) si forte fugacem
Conspexit capream, aut surgentem in cornua cervum,
Gaudet hians immane, comasque arrexit, & hæret
Visceribus super incumbens, lavit improba tæter
Ora cruor.
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
Ὥς τε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας,
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα,
Πεινάων. (μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἴπερ ἂν αὐτὸν
Σεύωνται ταχέες τε κύνες θαλεροί τ' αἰζηοί)
Ὣς ἐχάρη Μενέλαος Ἀλέξανδρον θεοειδέα
Ὀφθαλμοῖσιν ἰδών. φάτο γὰρ τίσασθαι ἀλείτην.
Βῆ ῥ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ὅς τ' ἐπιδευὴς
Δηρὸν ἔῃ κρειῶν, κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ,
Μήλων πειρήσοντα, καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
Εἴπερ γάρ χ' εὕρῃσι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
Σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
Οὔ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δ' ἴεσθαι·
Ἀλλ' ὅγ' ἄρ' ἥρπαξε μετάλμενος, ἠὲ καὶ αὐτὸς

Ἔβλητ' ἐν στέρνοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.
Ὥς ῥα τότ' ἀντίθεον Σαρπηδόνα θυμὸς ἀνῆκε
Τεῖχος ἐπαΐξαι, διά τε ῥήξασθαι ἐπάλξεις.
Spargitur & tellus lacrumis, sparguntur & arma.
Δεύοντο ψάμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν Δάκρυσι.
Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus;
Jamque adeo rutilum thoraca indutus aënis
Horrebat squamis, surasque incluserat auro,
Tempora nudus adhuc laterique accinxerat ensem:
Fulgebatque alta decurrens aureus arce.
Ὣς φάτο. Πάτροκλος δὲ κορύσσετο νώροπι χαλκῷ.
Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
Καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας.
Δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνε,
Ποικίλον, ἀστερόεντα, ποδώκεος Αἰακίδαο.
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον,
Χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε.
Κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κυνέην εὔτυκτον ἔθηκεν,
Ἵππουριν, δεινὸν δὲ λόφος καθύπερθεν ἔνευεν.
Εἵλετο δ' ἄλκιμα δοῦρα, τά οἱ παλάμηφιν ἀρήρει.
Purpureus veluti cum flos succisus aratro
Languescit moriens, lassove papavera collo
Demisere caput, pluvia cum forte gravantur.
Μήκων δ' ὡς ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἥτ' ἐνὶ κήπῳ
Καρπῷ βριθομένη, νοτίῃσί τε εἰαρινῇσιν·
Ὣς ἑτέρωσ' ἤμυσε κάρη πήληκι βαρυνθέν.

CAP. XI.

Quos locos ita transtulerit Vergilius ut Homero superior videatur.

ET hæc quidem judicio legentium relinquenda sunt, ut ipsi æstiment quid debeant de utriusque collocatione sentire. si tamen me consulas, non negabo nonnunquam Vergilium in transferendo densius excoluisse. ut in hoc loco:

Qualis apes æstate nova per florea rura
Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
Educunt fetus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἁδινάων,
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων.
Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν,
Αἱ μέν τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ τε ἔνθα.

Ὡς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο καὶ κλισιάων
Ἠϊόνος προπάροιθε βαθείης ἐστιχόωντο
Ἰλαδὸν εἰς ἀγορήν.

Vides descriptas apes à Vergilio opifices, ab Homero vagas? alter discursum & solam volatus varietatem, alter exprimit nativæ artis officium. In his quoque versibus Maro exstitit locupletior interpres:

O socii (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi graviora, dabit deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem penitusque sonantes
Accestis scopulos, vos & Cyclopea saxa
Experti: revocate animos, mœstumque timorem
Mittite. forsan & hæc olim meminisse juvabit.
Ὦ φίλοι, οὐ γάρ πω τι κακῶν ἀδαήμονες εἰμέν.
Οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπει κακὸν ἢ ὅτε Κύκλωψ
Εἴλει ἐνὶ σπῆϊ γλαφυρῷ κρατερῆφι βίηφι
Ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇ τε νόῳ τε
Ἐκφύγομεν. καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὀΐω.

Ulysses ad socios unam commemoravit ærumnam: hic ad sperandam præsentis mali absolutionem gemini casus hortatur eventu. deinde ille obscurius dixit,

Καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὀΐω.

hic apertius:

Forsan & hæc olim meminisse juvabit.

Sed & hoc quod vester adjecit solatii fortioris est. suos enim non tantum exemplo evadendi, sed & spe futuræ felicitatis animavit, per hos labores non solum sedes quietas sed & regna promittens. Hos quoque versus inspicere libet:

Ac veluti summis antiquam in montibus ornum
Cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim; illa usque minatur
Et tremefacta comam concusso vertice nutat,
Vulneribus donec paulatim evicta supremum
Congemuit, traxitque jugis avulsa ruinam.
Ἤριπε δ' ὡς ὅτε τις δρῦς ἤριπεν, ἢ ἀχερωΐς,
Ἠὲ πίτυς βλωθρή, τήν τ' οὔρεσι τέκτονες ἄνδρες
Ἐξέταμον πελέκεσσι νεήκεσι, νήϊον εἶναι.

Magno cultu vester difficultatem abscidendæ arboreæ molis expressit; verum nullo negotio Homerica arbor absciditur.

Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo;
Arcturum, Pliadasque, Hyadas, geminosque triones
Armatumque auro circumspicit Oriona.
Αὐτὰρ ὁ πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως
Ἥμενος. οὐδέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε,

Πληϊάδας τ' ἐσορῶντι, καὶ ὀψὲ δύοντα Βοώτην,
Ἄρκτον θ', ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Ἥτ' αὐτοῦ στρέφεται καί τ' ὠρίωνα δοκεύει,
Οἴη ἄμμορος ἐστὶ λοετρῶν ὠκεανοῖο,

Gubernator qui explorat cœlum crebro reflectere cervicem debet, captando de diversis cœli regionibus securitatem sereni. hoc mire & velut coloribus Maro pinxit. nam quia arcturus juxta septentrionem est, taurus vero in quo hyades sunt, sed & orion in regione austri sunt, crebram cervicis reflexionem in Palinuro sidera consulente descripsit, *Arcturum*, inquit. ecce intuetur partem septentrionis: deinde, *Pliadasque Hyadas.* ecce ad austrum flectitur. *geminosque Triones :* rursus ad septentriones vertit aspectum.

Armatumque auro circumspicit Oriona.

iterum se ad austrum reflectit. sed & verbo *circumspicit*, varietatem sæpe se vicissim convertentis ostendit. Homerus gubernatorem suum semel inducit intuentem Pleïadas quæ in australi regione sunt, semel Bootem & Arcton quæ sunt in septentrionali polo.

Nec tibi diva parens generis nec Dardanus auctor
Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus; Hircanæque admorunt ubera tigres.

Νηλεὲς, οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεὺς,
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ. γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα.

Plene Vergilius non partionem solam, sicut ille quem sequebatur, sed educationem quoque nutricationis tanquam bellualem & asperam criminatur. addit enim de suo;

Hircanæque admorunt ubera tigres:

quoniam videlicet in moribus inolescendis magnam fere partem nutricis ingenium & natura lactis tenet, quæ infusa tenero & mixta parentum semini adhuc recenti ex hac gemina concretione unam indolem configurat. hinc est quod providentia naturæ similitudinem natorum atque gignentium ex ipso quoque nutricatu præparans fecit cum ipso partu alimoniæ copiam nasci. [1] nam postquam sanguinis ille opifex in penetralibus suis omne corpus effinxit atque aluit, adventante jam partus tempore idem ad corporis materni superna conscendens in naturam lactis albescit, ut recens natis idem sit altor qui fuerat fabricator. quamobrem non frustra creditum est, sicut valeat ad fingendas corporis atque animi similitudines vis & natura seminis, non secus ad eandem rem lactis quoque ingenia & proprietates valere. Neque in hominibus id solum sed in pecudibus quoque animadversum. nam si ovium lacte hœdi aut caprarum agni forsitan alantur, constat ferme in his lanam duriorem, in illis capillum gigni

[1] *Nam post sanguinis ille opifex*] Lego, *Sanguis ille opifex.* Nisi putes nominativo antiquo uti voluisse Macrobium. Quod mihi quidem verisimile non sit. [*Postquam* in textu nostro est, non *post.*] Meurs.

teneriorem, in arboribus etiam & frugibus ad earum indolem vel detrectandam vel augendam major plerunque vis & potestas est aquarum & terrarum quæ alunt, quam ipsius quod jacitur seminis, ac sæpe videas lætam nitentemque arborem, si in locum alterum transferatur, succo terræ deterioris elanguisse. ad criminandos igitur mores defuit Homero, quod Vergilius adjecit:

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;
Nec si immissis aurigæ undantia lora
Concussere jugis, pronique in verbera pendent.
Οἱ δ' ὡς ἐν πεδίῳ τετράοροι ἄρσενες ἵπποι,
Πάντες ἀφορμηθέντες ὑπὸ πληγῇσιν ἱμάσθλης,
Ὑψόσ' ἀειρόμενοι, ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθα.

Graius poëta equorum tantum meminit flagro animante currentium; licet dici non possit elegantius, quam quod adjecit ὑψόσ' ἀειρόμενοι: quo expressit, quantum natura dare poterat, impetum cursus. verum Maro & currus de carcere ruentes & campos corripiendo præcipites mira celeritate descripsit; &, accepto brevi semine de Homerico flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, & pronos in verbera pendentes: nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut esset illa certaminis plena descriptio.

Magno veluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aëni,
Exsultantque æstu latices; furit intus aquæ vis.
Fumidus atque alte spumis exuberat amnis;
Nec jam se capit unda: volat vapor ater ad auras.
Ὡς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ,
Κνίσσῃ μελδόμενος ἁπαλοτρεφέος σιάλοιο
Πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖται,
Ὡς τοῦ καλὰ ῥέεθρα πυρὶ φλέγετο. ζέε δ' ὕδωρ.

Græci versus aëni continent mentionem multo igne ebullientis: & totum ipsum locum hæc verba ornant πάντοθεν ἀμβολάδην. nam scaturigines ex omni parte emergentes sic eleganter expressit. in Latinis versibus tota rei pompa descripta est, sonus flammæ. & pro hoc quod ille dixerat, πάντοθεν ἀμβολάδην, *exsultant æstu latices*, & amnem fumidum exuberantem spumis atque intus furentem (unius enim verbi non reperiens similem dignitatem, compensavit quod deerat copiæ varietate descriptionis) adjecit post omnia;

Nec jam se capit unda.

quo expressit quod semper usu evenit suppositi nimietate caloris. Bene ergo se habet poëticæ tubæ cultus omnia quæ in hac re eveniunt comprehendens.

Portam quæ ducis imperio est commissa, recludunt
Freti armis; ultroque invitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra ac læva pro turribus astant
Armati ferro & cristis capita alta coruscis.

Quales

Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripas, Athesim seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, intonsaque cœlo
Attollunt capita & sublimi vertice nutant.
Νήπιοι ἐν δὲ πύλῃσι δύ' ἀνέρας εὗρον ἀρίστους,
Υἷας ὑπερθύμους Λαπιθάων αἰχμητάων,
Τὸν μὲν, Πειριθόου υἷα, κρατερὸν Πολυποίτην,
Τὸν δὲ Λεοντῆα, βροτολοιγῷ ἶσον Ἄρηϊ
Τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων
Ἕστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι,
Αἵτ' ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα,
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ' ἀραρυῖαι.
Ὣς ἄρα τὼ χείρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίηφι,
Μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν Ἄσιον, οὐδ' ἐφέβοντο.

Græci milites Polyoëtes & Leonteus stant pro portis & immobiles Asium advenientem hostem velut fixæ arbores opperiuntur. Hactenus est Græca descriptio: verum Vergiliana Bitian & Pandarum portam ultro recludere facit oblaturos hosti quod per vota quærebat, ut compos castrorum fieret; per hoc futurus in hostium potestate. & geminos heroas modo turres vocat, modo describit luce cristarum coruscos. nec arborum, ut ille, similitudinem prætermisit; sed uberius eam pulchriusque descripsit. Nec hoc negaverim cultius à Marone prolatum:

Olli dura quies oculos & ferreus urguet
Somnus. in æternam clauduntur lumina noctem.
Ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

CAP. XII.

In quibus par utriusque poëtæ sit splendor.

IN aliquibus par pene splendor amborum est, ut in his;

——————sparsit rara ungula rores
Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena.
αἵματι δ' ἄξων
Νέρθεν ἅπας πεπάλακτο· καὶ ἄντυγες αἱ περὶ δίφρον,
Ἃς ἄρ' ἀφ' ἱππείων ὁπλέων ῥαθάμιγγες ἔβαλλον.
————& luce coruscus ahena.
Αὐγῇ χαλκείῃ κορύθων ἄπο λαμπομενάων.
quærit pars semina flammæ.
Σπέρμα πυρὸς σώζων.
Indum sanguineo veluti violaverit ostro
Si quis ebur.
Ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ.
Si tangere portus
Infandum caput ac terris adnare necesse est;
Et sic fata Jovis poscunt; hic terminus hæret:

At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu avulsus Iuli
Auxilium imploret, videatque indigna suorum
Funera; nec, cum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;
Sed cadat ante diem mediaque inhumatus harena.
Κλῦθι Ποσείδαον γαιήοχε κυανοχαῖτα.
Εἰ ἐτεόν γε σὸς εἰμὶ, πατὴρ δ' ἐμὸς εὔχεαι εἶναι,
Δὸς μὴ Ὀδυσσῆα πτολίπορθον οἴκαδ' ἱκέσθαι,
Υἱὸν Λαέρτεω, Ἰθάκῃ ἔνι οἰκί' ἔχοντα.
Ἀλλ' εἴ οἱ μοῖρ' ἐστὶ φίλους τ' ἰδέειν, καὶ ἱκέσθαι,
Οἶκον ἐϋκτίμενον, καὶ ἑὴν ἐς πατρίδα γαῖαν,
Ὀψὲ κακῶς ἔλθοι, ὀλέσας ἀπὸ πάντας ἑταίρους,
Δηὸς ἐπ' ἀλλοτρίης; εὕροι δ' ἐν πήματα οἴκῳ.
Proxima Circeæ raduntur littora terræ:
Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisque superbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Ἡϊεν ὄφρα μέγα σπέος ἵκετο, τῷ ἔνι νύμφη
Ναῖεν ἐϋπλόκαμος· τὴν δ' ἔνδοθι τέτμεν ἐοῦσαν,
Πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο, τηλόσε δ' ὀδμὴ
Κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει
Δαιομένων. ἡ δ' ἔνδον ἀοιδιάουσ' ὀπὶ καλῇ,
Ἱστὸν ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν.
Mæonio regi, quem serva Licinia furtim
Sustulerat, vetitisque ad Trojam miserat armis.
Βουκολίων δ' ἦν υἱὸς ἀγαυοῦ Λαομέδοντος,
Πρεσβύτατος γενεῇ. σκότιον δέ ἑ γείνατο μήτηρ.
Ille autem exspirans, Non me, quicunque es, inulto
Victor nec longum lætabere. te quoque fata
Prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem subridens mixta Mezentius ira:
Nunc morere. ast de me divûm pater atque hominum rex
Viderit.
Ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῇσιν,
Οὐθὴν οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλλά τοι ἤδη
Ἄγχι παρέστηκεν θάνατος καὶ μοῖρα κραταιὴ,
Χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλῆος ἀμύμονος Αἰακίδαο.

& alibi:

Τὸν καὶ τεθνειῶτα προσηύδα δῖος Ἀχιλλεὺς,
Τέθναθι· κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι, ὁππότε κεν δὴ
Ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι, ἠδ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.
Qualis ubi leporem aut candenti corpore Cygnum
Sustulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à stabulis rapuit lupus: undique clamor
Tollitur. invadunt, & fossas aggere complent.

Οἴμησεν δὲ ἀλεὶς, ὥς' αἰετὸς ὑψιπετήεις,
Ος' εἶσιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν,
Αρπάζων ἢ ἄρν' ἀμαλὴν, ἢ πτῶκα λαγωόν.
Ως Εκτωρ οἴμησε τινάσσων φάσγανον ὀξύ.

CAP. XIII.

In quibus Vergilius Homerici carminis majestatem non æquet.

ET quia non eſt erubeſcendum Vergilio, ſi minorem ſe Homero vel ipſe fateatur, dicam in quibus mihi viſus ſit gracilior auctore.

Tunc caput orantis nequicquam & multa parantis
Dicere deturbat terræ truncumque reliquit.

hi duo verſus de illo tranſlati ſunt:

Φθεγγομένου δ' ἄρα τοῦγε κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη.

vide nimiam celeritatem ſalvo pondere: ad quam non potuit conatus Maronis accedere. In curuli certamine Homerus alterum currum paululum antecedentem & alterum pæne conjunctum ſequendo qua luce ſignavit?

Πνοιῇ δ' Εὐμήλοιο μετάφρενον εὐρέε τ' ὤμω
Θέρμετ', ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς καταθέντε πετέσθην.
Humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentum.

mirabilior eſt celeritas conſequentis priorem in curſu pedum apud eundem vatem:

Ιχνια τύπτε πόδεσσι πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι.

eſt autem hujus verſus hic ſenſus: Si per ſolum pulvereum forte curratur; ubi pes fuerit de terra à currente ſublatus, veſtigium ſine dubio ſignatum videtur, & tamen celerius cogitatione pulvis, qui ictu pedis fuerat excuſſus, veſtigio ſuperfunditur. ait ergo divinus poëta ita proximum fuiſſe qui ſequebatur, ut occuparet antecedentis veſtigium antequam pulvis ei ſuperfunderetur. at hic veſter idem ſignificare cupiens quid ait?

Calcemque terit jam calce Diores,

Vide & in hoc Homeri cultum.

Κεῖτ' ἀποδοχμώσας παχὺν αὐχένα.

iſte ait: *Cervicem inflexam poſuit.*

Hos quoque verſus, ſi videtur, comparemus.

Αρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πίλνατο πουλυβοτείρῃ
Αλλοτε, δ' ἀΐξασκε μετήορα.
Jamque humiles jamque elati ſublime videntur
Aëra per tenerum ferri.
Πασάων δ' ὕπερ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα.
Ingredienſque deas ſupereminet omnes.
Υμεῖς γὰρ θεαί ἐστε. πάρεστέ τε, ἴστε τε πάντα.
Et meminiſtis enim divæ, & memorare poteſtis.
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit:
Qualis mugitus fugit cum ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθε καὶ ἤρυγεν, ὡς ὅτε ταῦρος
Ἤρυγεν ἑλκόμενος ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα,
Κούρων ἑλκόντων, γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.

inſpecto hic utriuſque filo quantam diſtantiam deprehendes? Sed nec hoc minus eleganter quod de tauro ad ſacrificium tracto loquens meminit & Apollinis,

ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα.

ſed & Neptuni meminit.

γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.

His autem duobus præcipue rem divinam fieri tauro teſtis eſt ipſe Vergilius.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.
In ſegetem veluti cum flamma furentibus Auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta boumque labores,
Præcipiteſque trahit ſylvas. ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
Ὡς δ' ὅτε πῦρ ἀΐδηλον ἐν ἀξύλῳ ἐμπέσῃ ὕλῃ.
Πάντη τ' εἰλυφόων ἄνεμος φέρει ὡς δέ τε θάμνοι
Πρόρριζοι πίπτουσιν ἐπειγόμενοι πυρὸς ὁρμῇ. & alibi:
Θῦνε γὰρ ἂμ πεδίον, ποταμῷ πλήθοντι ἐοικὼς
Χειμάρρῳ, ὅς τ' ὦκα ῥέων ἐκέδασσε γεφύρας.
Τὸν δ' οὔτ' ἄρ τε γέφυραι ἐεργμέναι ἰσχανόωσιν,
Οὔτ' ἄρα ἕρκεα ἴσχει ἀλωάων ἀειθηλέων,
Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ὅτ' ἐπιβρίσῃ Διὸς ὄμβρος·
Πολλὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ ἔργα κατήριπε καλ' αἰζηῶν·
Ὡς ὑπὸ Τυδείδῃ πυκιναὶ κλονέοντο φάλαγγες
Τρώων

& duas parabolas temeravit ut unam faceret, trahens hinc ignem inde torrentem, & dignitatem neutrius implevit.

Adverſi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt Zephyruſque Notuſque & lætus Eois
Eurus equis: ſtridunt ſylvæ; ſævitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα,
Βορέης καὶ Ζέφυρος, τώ τε Θρῄκηθεν ἄητον,
Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
Κορθύεται, πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευεν.

& alibi:

Ὡς δ' εὖρός τε νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλοιϊν
Οὔρεος ἐν βήσσῃς, βαθέην πολεμιζέμεν ὕλην,
Φηγόν τε, μελίην τε, τανύφλοιόν τε κράνειαν,
Αἵ τε πρὸς ἀλλήλας ἔβαλον τανυήκεας ὄζους.
Ἠχῇ θεσπεσίῃ, πάταγος δέ τε ἀγνυμενάων.
Ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες
Δῄουν, οὐδ' ἕτεροι μνώοντ' ὀλοοῖο φόβοιο.

demet hinc vitium, quod ſuperis incurrit, de duabus Græcis parabolis unum dilucidius conſtruendo.

Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes.

Ἡμῖν δ' αὖ κατόπισθε νεὸς κυανοπρώροιο
Ἴκμενον οὖρον ἵει, πλησίστιον, ἐσθλὸν ἑταῖρον.

quod noſter dixit κατόπισθε νεὸς, veſter ait, *ſurgens à puppi*, ſatis decore. ſed excellunt epitheta, quæ tot & ſic apta vento noſter impoſuit.

Viſceribus miſerorum & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magna medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum.

Ἀλλ' ὅτ' ἀναΐξας ἑτάροις ἐπὶ χεῖρας ἴαλλε.
Σὺν δὲ δύω μάρψας, ὥστε σκύλακας ποτὶ γαίῃ
Κόπτ'. ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε, δεῦε δὲ γαῖαν.
Τοὺς δὲ διαμελεϊστὶ ταμὼν ὡπλίσσατο δόρπον·
Ἦσθιε δ' ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, οὐδ' ἀπέλειπεν
Ἔγκατά τε σάρκας τε καὶ ὀστέα μυελόεντα,
Ἡμεῖς δὲ κλαίοντες ἀνεσχέθομεν Διῒ χεῖρας,
Σχέτλια ἔργ' ὁρόωντες.

narrationem facti nudam & brevem Maro poſuit; contra *Homerus* πάθος miſcuit, & dolore narrandi invidiam crudelitatis æquavit.

Hic & Aloïdas geminos immania vidi
Corpora; qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi ſuperiſque Jovem detrudere regnis.

Ὦτόν τ' ἀντίθεον, τηλέκλειτόν τ' Ἐφιάλτην.
Οὓς δὴ μηκίστους θρέψε ζείδωρος ἄρουρα,
Καὶ πολὺ καλλίστους, μετά γε κλυτὸν Ὠρίωνα.
Ἐννέωροι γὰρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν
Εὖρος, ἀτὰρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
Οἵ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν Ὀλύμπῳ
Φυλόπιδα στήσειν πολυάϊκος πολέμοιο.
Ὄσσαν ἐπ' Οὐλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' Ὄσσῃ
Πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἵν' οὐρανὸς ἀμβατὸς εἴη.

Homerus magnitudinem corporum alto latoque dimenſus eſt, & & verborum ambitu membra depinxit. veſter ait, *immania corpora*, nihilque ulterius adjecit, menſurarum nomina non auſus attingere. ille de conſtruendis montibus conatum inſanæ molitionis expreſſit. hic *aggreſſos reſcindere cœlum* dixiſſe contentus eſt. poſtremo locum loco ſi compares, pudendam invenies differentiam.

Fluctus uti primo cœpit cum albeſcere ponto:
Paulatim ſeſe tollit mare & altius undas
Erigit; inde imo conſurgit ad æthera fundo.

Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης
Ὄρνυτ' ἐπασσύτερον, ζεφύρου ὑποκινήσαντος
Πόντῳ μέν τε πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα

Χέρσῳ ῥηγνύμενον μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας
Κυρτὸν ἐὸν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην.

Ille cum marino motu & litoreos fluctus ab initio deſcribit; hoc iſte prætervolat. deinde quod ait ille,

Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται.

Maro ad hoc vertit;

Paulatim ſeſe tollit mare.

ille fluctus incremento ſuo ait in ſublime curvatos litoribus illidi, & aſperginem collectæ ſordis exſpuere: quod nulla expreſſius pictura ſignaret. Veſter mare à fundo ad æthera uſque perducit,

Dixerat; idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.

Ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.
Καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὅστε μέγιστος.

& alibi:

Ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν.

Phidias, cum Jovem Olympium fingeret, interrogatus de quo exemplo divinam mutuaretur effigiem, reſpondit archetypum Jovis in his ſe tribus Homeri verſibus inveniſſe:

Ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.

nam de ſuperciliis & crinibus totum ſe Jovis vultum collegiſſe. quod utrumque videtis à Vergilio prætermiſſum. Sane concuſſum Olympum nutus majeſtate non tacuit: jusjurandum vero ex alio Homeri loco ſumpſit, ut tranſlationis ſterilitas hac adjectione compenſaretur:

Ora puer prima ſignans intonſa juventa.

Πρῶτον ὑπηνήτῃ, τοῦ περ χαριεστάτη ἥβη;

prætermiſſa gratia incipientis pubertatis, τοῦ περ χαριεστάτη ἥβη; minus gratam fecit Latinam deſcriptionem.

Ut fera, quæ denſa venantum ſepta corona,
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit. & ſaltu ſupra venabula fertur.

Πηλείδης δ' ἑτέρωθεν ἐναντίον ὦρτο, λέων ὣς
Σίντης ὅν τε καὶ ἄνδρες ἀποκτάμεναι μεμάασιν,
Ἀγρόμενοι πᾶς δῆμος· ὁ δὲ, πρῶτον μὲν ἀτίζων,
Ἔρχεται, ἀλλ' ὅτε κέν τις ἀρηϊθόων αἰζηῶν
Δουρὶ βάλῃ, ἐάλη τε χανὼν, περί τ' ἀφρὸς ὀδόντας
Γίγνεται, ἐν δέ τε οἱ κραδίῃ στένει ἄλκιμον ἦτορ,
Οὐρῇ δὲ πλευράς τε καὶ ἰσχία ἀμφοτέρωθεν
Μαστίεται, ἓ δ' αὐτὸν ἐποτρύνει μαχέσασθαι.
Γλαυκιόων δ' ἰθὺς φέρεται μένει, ἤν τινα πέφνῃ

Ἀνδρῶν, ἢ αὐτὸς φθίεται πρώτῳ ἐν ὁμίλῳ·
Ὣς Ἀχιλῆ' ὤτρυνε μένος καὶ θυμὸς ἀγήνωρ
Ἀντίον ἐλθέμεναι μεγαλήτορος Αἰνείαο·

Videtis in angustum Latinam parabolam sic esse contractam, ut nihil possit esse jejunius: Græcam contra & verborum & rerum copia pompam veræ venationis implesse? In tanta ergo differentia pœne erubescendum est comparare.

Haud aliter Trojanæ acies aciesque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir.
Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

quanta sit differentia utriusque loci lectori æstimandum relinquo.

Utque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæsit
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis & sibilat ore
Arduus insurgens, illa haud minus urget obunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.
Ὄρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν,
Αἰετὸς ὑψιπέτης ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων.
Φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον,
Ζωὸν ἔτ' ἀσπαίροντα, καὶ οὔπω λήθετο χάρμης.
Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος παρὰ δειρὴν
Ἰδνωθεὶς ὀπίσω. ὁ δ' ἀπὸ ἕθεν ἧκε χαμᾶζε,
Ἀλγήσας ὀδύνῃσι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὁμίλῳ·
Αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῇς ἀνέμοιο.

Vergilius solam aquilæ prædam refert nec Homericæ aquilæ omen advertit; quæ & sinistra veniens vincentium prohibebat accessum, & accepto à captivo serpente morsu prædam dolore dejecit; factoque tripudio solistimo cum clamore dolorem testante prætervolat. quibus omnibus victoriæ prævaricatio significabatur. His prætermissis, quæ animam parabolæ dabant, velut exanimum in Latinis versibus corpus remansit.

Parva metu primo mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solum, & caput inter nubila condit.
Ἥτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Homerus ἔριν, hoc est, contentionem à parvo dixit incipere, & postea in incrementum ad cœlum usque subcrescere. hoc idem Maro de fama dixit sed incongrue. neque enim æqua sunt augmenta contentionis & famæ. quia contentio, etsi usque ad mutuas vastationes ac bella processerit. adhuc contentio est & manet ipsa quæ crevit. fama vero cum in immensum prodit fama esse jam desinit; & fit notio rei jam cognitæ. quis enim jam famam vocet cum res aliqua à terra in cœlum nota sit? deinde nec ipsam hyperbolen potuit æquare. ille cœlum dixit, hic auras & nubila. Hæc autem ratio fuit non æquandi omnia quæ ab auctore transcripsit, quod in omni

operis ſui parte alicujus Homerici loci imitationem volebat inſerere; nec tamen humanis viribus illam divinitatem ubique poterat æquare: ut in illo loco, quem volo omnium noſtrum judicio in commune penſari. Minerva Diomedi ſuo pugnanti duntaxat flammarum addit ardorem: & inter hoſtium cædes fulgor capitis vel armorum pro milite minatur.

Δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ.

Hoc miratus ſupra modum Vergilius immodice eſt uſus. modo enim ita de Turno dicit;

Tremunt ſub vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulmina mittunt.

modo idem ponit de Ænea:

Ardet apex capiti, criſtiſque ac vertice flamma
Funditur, & vaſtos umbo vomit æreus ignes.

Quod quam importune poſitum ſit hinc apparet, quod necdum pugnabat Æneas, ſed tantum in navi veniens apparebat. alio loco:

Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Suſtinet Ætneos efflantem faucibus ignes.

quid? quod Æneas recens allatis armis à Vulcano & in terra poſitis miratur

Terribilem criſtis galeam flammaſque vomentem?

Vultis aliam fruendi aviditatem videre. loci hujus, cujus ſupra meminimus, fulgore correptus,

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.
Αμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

fero voluit loquenti Jovi aſſignare parem reverentiam. nam cum & in primo volumine, & in quarto, & in nono loquatur quædam Jupiter ſine tumultu, denique poſt Junonis & Veneris jurgium infit. eo dicente,

Deum domus alta ſileſcit;
Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther.
Tum Zephyri poſuere. premit placida æquora pontus.

tanquam non idem ſit, qui locutus ſit paulo ante ſine ullo mundi totius obſequio. Similis importunitas eſt in ejuſdem Jovis lance, quam ex illo loco ſumpſit:

Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα.

nam cum jam de Turno prædixiſſet Juno,

Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis,
Parcarumque dies & lux inimica propinquat;

manifeſtumque eſſet Turnum utique periturum; ſero tamen

Juppiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, & fata imponit diverſa duorum.

Sed hæc & alia ignoſcenda Vergilio, qui ſtudii circa Homerum nimietate excedit modum. & re vera non poterat non in aliquibus

minor

minor videri, qui per omnem poëſim ſuam hoc uno eſt præcipue uſus archetypo. acriter enim in Homerum oculos intendit, ut æmularetur non modo magnitudinem ſed & ſimplicitatem & præſentiam orationis & tacitam majeſtatem. hinc diverſarum inter heroas ſuos perſonarum varia magnificatio; hinc deorum interpoſitio; hinc auctoritas fabuloſorum; hinc affectuum naturalis expreſſio; hinc monumentorum perſecutio; hinc parabolarum exaggeratio: hinc torrentis orationis ſonitus; hinc rerum ſingularum cum ſplendore faſtigium.

CAP. XIV.

In tantum Vergilio dulcem fuiſſe imitationem Homeri, ut vitia quoque nonnulla æmulari voluerit. Tum quantopere illius ſit imitatus epitheta, cæteraque quæ gratiorem reddunt orationem.

ADeo autem Vergilio Homeri dulcis imitatio eſt, ut & in verſibus vitia, quæ à nonnullis imperite reprehenduntur, imitatus ſit, eos dico quos Græci vocant ἀκεφάλους, λαγαρούς, ὑπερκαταληκτικούς. quos hic quoque Homericum ſtylum approbans non refugit: ut ſunt apud ipſum, ἀκέφαλοι: *Arietat in portis.*

Parietibus textum cæcis iter.

& ſimilia. Λαγαροὶ autem, qui in medio verſu breves ſyllabas pro longis habent;

& duros obice poſtes.

Conſilium ipſe pater & magna incepta Latinus.

ὑπερκαταληκτικοὶ ſyllaba longiores ſunt;

Quin protinus omnia: &,

Vulcano decoquit humorem &,

Spumas miſcent argenti vivaque ſulphura, &,

Arbutus horrida.

Sunt apud Homerum verſus vulſis ac raſis ſimiles & nihil differentes ab uſu loquendi. hos quoque tamquam heroïce incomptos adamavit:

Ἵπποι δὲ ξανθαὶ ἑκατὸν, καὶ πεντήκοντα

Θηλείας πᾶσαι.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.

Nudus in ignota Palinure jacebis harena.

Sunt amœnæ repetitiones, quas non fugit: ut;

Pan etiam Arcadia mecum ſi judice certet,

Pan etiam Arcadia dicet ſe judice victum.

Homerica quoque epitheta quantum ſit admiratus, imitando confeſſus eſt, Μοιρηγενὲς, ὀλβιοδαίμων. Χαλκεοθωρήκων. Ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι. Θωρήκων νεοσμήκτων. Κυανοχαίταν. Ἐνοσίχθων. Ἐννοσίγαιος. Νεφεληγερέταο. Οὔρεά τε σκιόεντα, θάλασσά τε ἠχήεσσα. Κυανόχροες. & mille talium vocabulorum; quibus velut ſideribus micat divini carminis

carminis variata majestas. Ad hæc à vestro respondetur, *malesuada fames*, *auricomi rami*, *centumgeminus Briareus*. adde & *fumiferam noctem*, & quicquid in singulis pæne versibus diligens lector agnoscit. Sæpe Homerus inter narrandum velut ad aliquem dirigit orationem:

Φαίης κεν ζάκοτόν τινα ἔμμεναι ἄφρονά θ' αὔτως.
Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον,

nec hoc Vergilius prætermisit:

Migrantes cernas totaque ex urbe ruentes. &:
totumque instructo Marte videres
Fervere Leucaten. &:
pelago credas innare revulsas
Cycladas: &:
studio incassum videas gestire lavandi.

item divinus ille vates res vel paulo vel multo ante transactas opportune ad narrationis suæ seriem revocat; ut & historicum stylum vitet [1] non per ordinem dirigendo quæ gesta sunt, nec tamen præteritorum nobis notionem subtrahat. Theben Asiæ civitatem aliasque plurimas Achilles antequam irasceretur everterat, sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordium. ne igitur ignoraremus quæ prius gesta sunt, fit eorum tempestiva narratio:

Ὠχόμεθ' ἐς Θήβην ἱερὴν πόλιν Ἠετίωνος,
Τὴν δὲ διεπράθομέν τε, καὶ ἤγομεν ἐνθάδε πάντα.

& alibi:

Δώδεκα δὴ σὺν νηυσὶ πόλεις ἀλάπαξ' ἀνθρώπων·
Πεζὸς δ' ἕνδεκά φημι κατὰ Τροίην ἐρίβωλον.

item, ne ignoraremus quo duce classis Græcorum ignotum sibi Trojæ litus invenerit, cum de Calchante quereretur, ait:

Καὶ νήεσσ' ἡγήσατ' Ἀχαιῶν Ἴλιον εἴσω
Ἣν διὰ μαντοσύνην, τήν οἱ πόρε Φοῖβος Ἀπόλλων.

& ipse Calchas narrat omen, quod Græcis navigantibus de serpente passerum populatore contigerit. ex quo denuntiatum est exercitum annos decem in hostico futurum: alio loco senex, id est, referendis fabulis amica & loquax ætas, res refert vetustas.

[2] Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἠέπερ ὑμῖν
Ἀνδράσιν ὡμίλησα.

& reliqua. & alibi.

Εἴθ' ὡς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη.

[1] *Non per ordinem dirigendo*] Amplector lectionem, quæ ad oram Camerarianæ editionis: *digerendo*. Naso: *Tempora digereret cum conditor urbis.* Pontanus. lib. I. Somnii cap. 8. *Plotinus gradus virtutum vera & naturali divisionis ratione compositos per ordinem digerit.* Sic alibi *digerere in ordinem, digestus ordo, &c.* Gronov.

[2]. Ἤδη γάρ ποτ'] Locus ille ex Iliados primo est. In editione tamen quæ penes me, vetustiori, laudatur:

Μέμνημαι τόδε ἔργον ἐγὼ πάλαι, οὔτι νέον γε
Ὡς ἦν· ἐν δ' ὑμῖν ἐρέω πάντεσσι φίλοισι,
Κουρῆτές τ' ἐμάχοντο, &c.

Quod exstat Iliad. nono, & ut ego opinor, accedit quam proxime ad locum qui comparatur, istum:

Nam memini Hesionæ. Pont.

& sequentia. Vergilius omne hoc genus pulcherrime æmulatus est.

Nam memini Hesionæ visentem regna sororis
Laomedontiadem Priamum. &:
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire. &:
Qualis eram cum primam aciem Præneste sub ipsa
Stravi.

& de furto vel pœna Caci tota narratio. nec vetustissima tacuit, quin & ipsa notitiæ nostræ auctoris sui imitator ingereret:

Namque ferunt luctu Cygnum Phaëthontis amati.

& similia.

CAP. XV.

Quæ diversitas catalogorum sit apud Vergilium & Homerum.

[1] UBI vero enumerantur auxilia, quem Græci catalogum vocant, eundem auctorem suum conatus imitari, in nonnullis paululum à gravitate Homerica deviavit. primum quod Homerus prætermissis Athenis ac Lacedæmone vel ipsis Mycenis, unde erat rector exercitus, Bœotiam in catalogi sui capite locavit, non ob loci aliquam dignitatem, sed notissimum promontorium ad exordium sibi enumerationis elegit. [2] unde progrediens modo mediterranea modo maritima juncta describit. inde rursus ad utrumque situm cohærentium locorum disciplina describentis velut iter agentis accedit nec ullo saltu cohærentiam regionum in libro suo hiare permittit; sed obviandi more procedens redit unde digressus est & ita finitur quicquid enumeratio ejus amplectitur. contra Vergilius nullum in commemorandis regionibus ordinem servat, sed locorum seriem saltibus lacerat. adducit primum Clusio & Cosis Massicum. Abas hunc sequitur manu Populoniæ Iluæque comitatus. post hos Asilan miserunt Pisæ. quæ in quam longinqua sint Etruriæ

[1] *Ubi vero enumerantur auxilia, quem Græci catalogum vocant* | Nec aliter fere hanc apud Plautum vocem intellexerunt viri eruditi. Exstat locus Milite Scena. *Cohibete intra:*

Nam consilium surripitur sæpissime
Si minus cum cura, aut catalogo loquendi lectum id est.

Alciatus enim catalogum hic ordinem loquendi credidit, & nescio quis alius enumerationem sermonis. Lipsius literarum harum illustre lumen juste rejecit, & sagaciter subodoratus est; *aut cate locus loquendi lectu' est.* Mihi nihilominus quod in mentem venit nondum eviluit; divinabam,

Sin minus cum cura, aut capto loco loquendi lectum id est.

Festus, *captus locus dicitur ad sacrificandum legitime constitutus.* Quid autem? nonne insigni similiter metaphora Plautus *captum* ibi *locum* vocet, quem adeo curiose & ab arbitris immunem decernendum satagit? Virgilius imitatus est, *Telum ex insidiis cum tandem tempore capto Conjicit.* Pont.

[2] *Unde progrediens modo mediterranea* | Panegyricus incerti auctoris ad Constantinum Mag. Aug. hujus occasione loci commode emendabitur. Editur fere sub finem: *Massilia enim (ut audio) in profundum mare prominens & eminentissimo accincta portu, in angusto aditu meridianus refluit sinus.* Quid enim est meridianus sinus? Meo monitu rescribe, *mediterraneus sinus.* Idem.

parte, notius est quam ut annotandum sit. inde mox redit Cære & Pyrgos, & Graviscas, loca urbi proxima, quibus ducem Asturem dedit. hinc [3] rapit illum Cinirus ad Liguriam, Ocnus Mantuam. Sed nec in catalogo auxiliorum Turni, si velis situm locorum mente percurrere, invenies illum continentiam regionum secutum. deinde Homerus omnes, quos in catalogo numerat, etiam pugnantes vel prospera vel sinistra sorte commemorat: &, cum vult dicere occisos quos catalogo non inseruit; non hominis sed multitudinis nomen inducit: & [4] quotiens multam necem significare vult, messem hominum factam esse dicit; nulli certum nomen facile extra catalogum vel addens in acie vel detrahens. Sed Maro noster anxietatem hujus observationis omisit. nam & in catalogo nominatos præterit in bello, & alios nominat ante non dictos. sub Massico duce mille manus juvenum venisse dixit,

qui mœnia Clusi,
[5] *Quique Cosas liquere,*

[3] *Rapit illum Cinirus* | *Cygnus*, editiones fere omnes, (Legend. *Cycnus*. Virgil· lib. x. *Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello, Transierim Cycne, & paucis comitate Capavo.*) Idem.

[4] *Quoties multam necem significare vult, messem hominum* | Hanc fere Homericam cautionem adumbraverat Nazarius Panegyrico Constantino magno dicto: imo molliori & meliori genere extulerat si per correctores licuisset. Adscribam locum, quomodo vulgatur: *Non enim qui bellorum eventus solet esse per varios & volubiles casus Mars dubius erravit, nec fortunæ vicissitudo, quæ plerumque prosperis rebus triste aliquid agglutinat, victorum lætitiam vulneravit, sed tanta hostium & tam ampla cædes, tam felix & incruenta victoria fuit, ut crederes non bello ancipiti dimicatum, sed solas impiorum pœnas expetitas.* At, si tam ampla cædes, quomodo itaque incruenta victoria fuerit? Scribo, *tanta hostium & tam ampla seges.* Et ita sensisse ac scripsisse, innuunt etiam illa paulo inferius; *Incrementum quidem adeptæ felicitatis malorum commemorata depulsio, verum ut in segetibus, etiam si multa, quæ humum obsederant industria relevandæ sunt, laborem tamen purgati soli nesciunt qui fructus editos intuentur, sic Constantini laudibus satis est, dum efflorescentia bona cernimus ne mala excisa reputemus.* Præclari & valde mihi laudabiles hi Panegyrici. Plurima enim in iis melioris auræ; & ideo multa quoque exscriptorum imperitia sive ævo male habita male lancinata. Qua causa non tempore mihi quin unum insuper aut alterum in medium adducam, &, ut ominor, in medelam. Exstat Mamertini ad Julianum: *Primum quod imperitia rudes indoctissimum quemque in consilium deligebant, scilicet ut eorum prudentia vulgo suo aliquatenus emineret.* Acumen sententiæ evolvo, faciendo: *primum quod illi peritia rudi indoctissimum.* Vel, *peritia rudes.* Sed attentius qui considerabit, probabit prius. *Rudem peritiam* appellat barbarum illud sive judicium sive inventionem asciscendi in consilium indoctos, ut illis prudentia aliqua ipsi principes prævalerent. Sic & Tertullianus de Anima *indoctam prudentiam* dixit, ubi ait, *Qui tamen indoctâ prudentiâ pollent.* (Sic Horatius, *facili sævitia: Dum fugientia detorquet ad oscula Cervicem, aut facili sævitia negat.* Imo & ipse Mamertinus iterum eodem Panegyrico: *Quis nescit aliorum Imperatorum hilarem diritatem, cachinnantemque sævitiam.* Et Petronius de bello civili.) Non absimile quod sequitur statim: *Qui ideo tantum honorem in suos, ne in honores contemnerent, conferebant.* Sed Stephano video placuisse; *ne inhonores contemnerent*: id esset, *inhonoratos.* At bonum sensum ægre sic excito; facillime si legas, *ne in honores contenderent.* Salustius: *Gloriam, honorem, imperium bonus & ignavus æque sibi exoptant: sed ille verâ viâ nititur, hic quia bonæ artes desunt, dolis atque fallaciis contendit.* Idem.

[5] *Quique Cosas liquere* | Rescribes ex Virgilii codicibus:

Quique urbem liquere Cosas. Meursf.

deinde

deinde Turnus navi fugit,

Qua rex Clusinis advectus Osinius oris;

quem Osinium nunquam antea nominavit. & nunc ineptum est regem sub Massico militare. Præterea nec Massicus nec Osinius in bello penitus apparent. sed & illi quos dicit,

fortemque Gyam, fortemque Serestum,

pulcher quoque *Equicolus*, &,

Mavortius Hæmon, &,

fortissimus Umbro, &,

Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello,

nullum locum inter pugnantium agmina vel gloriosa vel turpi commemoratione meruerunt. [6] Astur itemque Cupavo & Cygnus insignes Cygni Phaëthontisque fabulis nullam pugnæ operam præstant, [7] cum Alesus & Sarato ignotissimi pugnent, & Atinas ante non dictus. deinde in his quos nominat fit sæpe apud ipsum incauta confusio. in nono Corinæum sternit Asylas. deinde in duodecimo Ebusum Corinæus interficit.

Obvius ambustum torrem Corinæus ab ara
Corripit, & venienti Ebuso plagamque ferenti
Occupat os.

sic & Numam, quem Nisus occidit, postea Æneas persequitur,

Fortemque Numam

Camertem in decimo Æneas sternit. at in undecimo,

Juturna formam assimulata Camertæ.

Clorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Jasides & Japix Jasides quæro an fratres sint. Hyrtacides est Hippocoon, & rursus

Hyrtacides Corinæum sternit Asilas.

sed potuerunt duo unum nomen habuisse. Ubi est illa in his casibus Homeri cautio? apud quem cum duo Ajaces sint, modo dicit, τελαμώνιος Αἴας; modo

Οἰλῆος ταχὺς Αἴας

item alio : ἶσον θυμὸν ἔχοντε ὁμώνυμοι.

Nec desinit quos jungit nomine, insignibus separare; ne cogatur lector suspiciones de varietate appellationis agitare. deinde in catalogo suo curavit Vergilius vitare fastidium; quod Homerus alia ratione non cavit, eadem figura sæpe repetita.

οἳ δ' ἀσπληδόν' ἔναιον
οἳ δ' Εὔβοιαν ἔχον.
οἵτ' Ἄργος τ' εἶχον.
οἵτ' εἶχον κοίλην λακεδαίμονα κητώεσσαν.

[6] *Astur itemque Cupavo* | Scribe, *Cupano*. Leve. *Idem*.
[7] *Cum Alesus & Sarato ignotissimi pugnent* | Lego, *& Sacrator*; ex illo Vergilii: *Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspem.* Idem.

Hic

ὅς᾽ ἄργος τ᾽ εἶχον.
οἵτ᾽ εἶχον κοίλην λακεδαίμονα κητώεσσαν.

Hic autem variat velut dedecus aut crimen vitans repetitionem.

Primus init bellum Tyrrhenis Asper ab oris.
Filius huic juxta Lausus.
Post hos insignem fama per gramina currum.
Tum gemini fratres.
Nec Prænestinæ fundator.
At Mesapus equûm domitor.
Ecce Sabinorum prisco de sanguine.
Hic Agamemnonius.
Et te montosæ.
Quin & Marrubia venit de gente sacerdos.
Ibat & Hippolyti proles.

Has copias fortasse putat aliquis divinæ illi simplicitati præferendas. sed nescio quo modo Homerum repetitio illa unice decet; & est genio antiqui poëtæ digna, enumerationique conveniens: quod in loco mera nomina relaturus non incurvavit se, neque minute torsit deducendo stylum per singulorum varietates; sed stat in consuetudine percensentium tamquam per aciem dispositos enumerans. quod non aliis quam numerorum fit vocabulis. & tamen egregie ubi oportet de nominibus ducum variat.

Αὐτὰρ φωκήων σχέδιος καὶ ἐπίστροφος ἦρχεν.
Λοκρῶν δ᾽ ἡγεμόνευεν Οἰλῆος ταχὺς Αἴας.
Νιρεὺς δ᾽ Αἰσύμνηθεν ἄγεν τρεῖς νῆας ἐΐσας.

Illam vero enumerationis congestionem apud Homerum Maro admiratus ita expressit, ut pæne eum dixerim elegantius transtulisse,

Οἵ Κνωσσόν τ᾽ εἶχον, Γόρτυνά τε τειχιόεσσαν,
Λύκτον, Μίλητόν τε καὶ ἀργινόεντα Λύκαστον,
Φαιστόν τε.

Et similia. ad quod exemplum illa Vergiliana sunt:

Agmina densentur campis, Argivaque pubes,
Auruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani,
[8] *Stant Gauranæ acies & picti scuta Labici:*
Qui saltus Tiberine tuos sacrumque Numici
Litus arant, Rutulosque exercent vomere colles.
Circæumque jugum: quis Jupiter Anxuris arvis
Præsidet, &c.

[8] *Stant Gauranæ acies* | Libri vetustiores *Sarranæ acies.* Propertius adumbravit, *Stant mihi cum domina prælia dura mea.* Et Naso, *Iam steterant acies ferro mortique paratæ*, Pont.

CAP. XVI.

Quæ in utriusque catalogis similitudo, quam crebræ apud utrumque sententiæ. Tum in quibus sive casu sive sponte ab Homero Vergilius desciscat, & in quibus imitationem ipsam dissimulet.

UTerque in catalogo suo post difficilium rerum vel nominum narrationem infert fabulam cum versibus amœnioribus, ut lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & urbium nomina facit locum fabulis quæ horrorem satietatis excludant.

Οἳ δὲ πύλον τ' ἐνέμοντο, καὶ ἀρήνην ἐρατεινὴν,
Καὶ θρύον, Ἀλφειοῖο πόρον, καὶ ἐΰκτιτον αἶπυ,
Καὶ κυπαρισσήεντα, καὶ ἀμφιγένειαν ἔναιον,
Καὶ πτελεὸν, καὶ ἕλος, καὶ δώριον, ἔνθα τε μοῦσαι
Ἀντόμεναι, θάμυριν τὸν θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς.
Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' εὐρύτου οἰχαλιῆος.
Στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἴπερ ἂν αὐταὶ
Μοῦσαι ἀείδοιεν κοῦραι διὸς αἰγιόχοιο·
Αἱ δὲ, χολωσάμεναι, πηρὸν θέσαν, αὐτὰρ ἀοιδὴν
Θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κιθαριστύν.

& alibi:

Τῶν μὲν τληπόλεμος δουρικλυτὸς ἡγεμόνευεν,
Ὃν τέκεν ἀστυόχεια βίῃ ἡρακληείῃ,
Τὴν ἄγετ' ἐξ ἐφύρης ποταμοῦ ἄπο σελλήεντος,
Πέρσας ἄστεα πολλὰ διοτρεφέων αἰζηῶν.
Τληπόλεμος δ' ἐπεὶ οὖν τράφ' ἐνὶ μεγάρῳ εὐπήκτῳ
Αὐτίκα πατρὸς ἑοῖο φίλον μήτρωα κατέκτα
Ἤδη γηράσκοντα λικύμνιον, ὄζον ἄρηος.

& reliqua, quibus protraxit jucunditatem. Vergilius in hoc secutus auctorem, in priore catalogo modo de Aventino, modo de Hippolyto fabulatur; in secundo Cygnus ei fabula est. & sic amœnitas intertexta fastidio narrationum medetur. In omnibus vero Georgicorum libris hoc idem summa cum elegantia fecit. nam post præcepta, quæ natura res dura est, ut legentis animum vel auditum novaret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti interpositione conclusit, primum de signis tempestatum, de laudatione rusticæ vitæ secundum; & tertius desinit in pestilentiam pecorum, quarti finis est de Orpheo & Aristeo non otiosa narratio. ita in omni opere Maronis Homerica lucet imitatio. Homerus omnem poësim suam ita sententiis farsit, ut singula ejus ἀποφθέγματα vicem proverbiorum in omnium ore fungantur.

Ἀλλ' οὔπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισι.
Χρὴ ξεῖνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν.
Μέζον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον.
Οἱ πλέονες κακίους.

Δηλοῖ

Δειλαί τοι δειλῶν τε καὶ ἐγγύαι ἐγγυάασθαι.
Ἀφρῶν δ᾽ ὅστ᾽ ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν.

&alia plurima quæ ſententialiter proferuntur, nec hæc apud Vergilium fruſtra deſideraveris:

Non omnia poſſumus omnes.
Omnia vincit amor.
Labor omnia vincit Improbus.
Uſque adeóne mori miſerum eſt?
Stat ſua cuique dies.
Dolus an virtus quis in hoſte requirit?
Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuſet.
Auri ſacra fames.

&, ne obtundam nota referendo, mille ſententiarum talium aut in ore ſunt ſingulorum aut obviæ intentioni legentis occurrunt. In nonnullis [1] ab Homerica ſecta haud ſcio caſune an ſponte deſciſcit. Fortunam Homerus neſcire maluit, & ſoli deo quem μοῖραν vocat omnia regenda committit; [2] adeo ut hoc vocabulum τύχη in nulla parte Homerici voluminis nominetur. contra Vergilius non ſolum novit & meminit, ſed omnipotentiam quoque eidem tribuit, quam & philoſophi qui eam nominant nihil ſua vi poſſe, ſed decreti ſive providentiæ miniſtram eſſe voluerunt. & in fabulis ſeu in hiſtoriis nonnumquam idem facit. Ægeon apud Homerum auxilio eſt Jovi. hunc contra Jovem armant verſus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello præclara animo manibuſque parentem refert; cum apud Homerum Dolon imbellis ſit. nullam commemorationem de Judicio Paridis Homerus admittit. idem vates Ganymedem non ut Junonis pellicem à Jove raptum, ſed Jovialium poculorum miniſtrum in cœlum à diis aſcitum refert, velut θεοπρεπῶς. Vergilius tantam deam, quod cuivis de honeſtis feminæ deforme eſt, velut ſpecie victam [3] Pa-

[1] *Ab Homerica ſecta* | Secta hic, uti etiam Gloſſæ docent, ἀγωγὴ, eſt. Quod cum non ignorem, paulo magis quam qui ante me locum iſtum expediam Apuleii, lib. 5. Mileſ. *Diſſimulanter occipiunt ſciſcitari qualis ei maritus, & unde natalium ſectacula proveniret.* Nam præter id; ſolens quoque criticorum peccatum, remotior, inquam, à literarum ductu deviatio hæc hactenus in mendo ligat. Quare nec *ſignaculo*, nec tale quid aliud loci languorem tollet, at interpuncta & diviſa leviter vocula, quæ male coalita, exſurget germaniſſimæ lectionis & ſententiæ facies, ita: *Et unde natalium, ſecta cuja proveniret.* Ipſe Apulejus alibi ſæpicule ſimiliter lib. 9. *Nam & ipſe ſemper cum mea conjuge tam concorditer vixi, ut ex ſecta prudentium, eadem nobis ambobus placerent.* Iterum, Floridorum libro, *Enimvero & pueritia apud vos & ſecta licet Athenis Atticis confirmata, tamen hic inchoata.* Denique Burdigalenſi vati, locus, quem jam emaculavimus, quodammodo in mentem fuit. Loquitur de ſe ipſe:

Auſonius genitor nobis, ego nomine eodem
Qui ſim, qua ſecta, ſtirpe, lare & patria
Pont.

[2] *Adeo ut hoc vocabulum τύχη in nulla parte Homerici voluminis nominetur* | Johan. Sarisberienſis: *Homerus in illo celeberrima perfectionis opere dedignatus eſt noſſe fortunam, adeo quidem ut in nulla parte tanti carminis nominetur.* Et ſtatim: *Maluit enim ſoli Deo, quem Morphan nominat univerſa regenda committere.* Sed ſcribes, μοῖραν. Porro notat in Arcad. Pauſanias reperiſſe ſe tamen in Hymnis Cereris. Tu videbis. *Id.*

[3] *Paride judicante doluiſſe.* | Petron. *Ipſe Paris Dearum libidinantium judex.* Judicium vero iſtud ubi habitum obſervavit de urbibus Stephanus: Ἔστι καὶ τόπος ἐν τῇ ἴδῃ τρωικῇ ἀλεξάνδρεια λεγόμενος, ἐν ᾧ φασὶ τὸν πάριν διακρῖναι τὰς θεάς. Idem.

ride judicante doluiſſe, & propter catamiti pellicatum totam gentem ejus vexaſſe commemorat. Interdum ſic auctorem ſuum diſſimulanter imitatur, ut loci inde deſcripti ſolam diſpoſitionem mutet, & faciat velut aliud videri. Homerus ingenti ſpiritu ex perturbatione terræ ipſum Ditem patrem territum proſilire, & exclamare quodammodo facit.

Δεινὸν δ' ἐβρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
Ὑψόθεν. αὐτὰρ ἔνερθε Ποσειδάων ἐτίναξε
Γαῖαν ἀπειρεσίην, ὀρέων τ' αἰπεινὰ κάρηνα.
Πάντες δ' ἐσσείοντο πόδες πολυπιδάκου Ἴδης.
Καὶ κορυφαί· Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν
Ἔδδεισεν δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων Ἀϊδωνεύς,
Δείσας δ', ἐκ θρόνου ἆλτο, καὶ ἴαχε μή οἱ ὕπερθε
Γαῖαν ἀναρρήξειε ποσειδάων ἐνοσίχθων.
Οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη
Σμερδαλέ' εὐρώεντα, τά τε στυγέουσι θεοί περ.

Hoc Maro non narrationis ſed parabolæ loco poſuit ut aliud eſſe videretur;

Non ſecus ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes, & regna recludat
Pallida, diis inviſa, ſuperque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immiſſo lumine Manes.

Hoc quoque diſſimulando ſurripuit. nam cum ille dixiſſet deos ſine labore vivere, θεοὶ ῥεῖα ζώοντες: hoc idem dixit occultiſſime;

Di Jovis in tectis caſum miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.

quibus ipſi ſcilicet carent.

CAP. XVII.

Non ſatis apte Vergilium feciſſe initium belli inter Trojanos & Latinos. Inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit: quamque Græcorum cum vocabulis tum inflexione etiam ſit delectatus.

QUid Vergilio contulerit Homerus hinc maxime liquet, quod ubi rerum neceſſitas exegit à Marone diſpoſitionem inchoandi belli quam non habuit Homerus (quippe qui Achillis iram exordium ſibi fecerit, quæ decimo demum belli anno contigit) laboravit ad rei novæ partum; cervum fortuito ſaucium fecit cauſam tumultus. ſed ubi vidit hoc leve nimiſque puerile, dolorem auxit agreſtium, ut impetus eorum ſufficeret ad bellum. Sed nec ſervos Latini & maxime ſtabulo regio curantes, atque ideo quid fœderis cum Trojanis Latinus icerit ex muneribus equorum & currus jugalis non ignorantes, bellum generi deum oportebat inferre. quid igitur? deorum maxima deducitur è cœlo, & maxima Furiarum de tartaris adſciſcitur:

ſparguntur

ſparguntur angues velut in ſcena parturientes furorem: regina non ſolum de penetralibus reverentiæ matronalis educitur, ſed & per urbem mediam cogitur facere diſcurſus: nec hoc contenta ſilvas petit, accitis reliquis matribus in ſocietatem furoris. Bacchatur chorus quondam pudicus, & orgia inſana celebrantur. quid plura? Maluiſſem Maronem & in hac parte apud auctorem ſuum vel apud quemlibet Græcorum alium, quod ſequeretur habuiſſe. *Alium* non fruſtra dixi: quia non de unius racemis vindemiam ſibi fecit: ſed bene in rem ſuam vertit quicquid ubicumque invenit imitandum: adeo, ut de Argonauticorum quarto, quorum ſcriptor eſt Apollonius, librum Æneïdos ſuæ quartum totum pæne formaverit, ad Didonem vel Ænean amatoriam continentiam Medeæ circa Jaſonem transferendo. quod ita elegantius auctore digeſſit, [1] ut fabula laſcivientis Didonis, quam falſam novit univerſitas, per tot tamen ſæcula ſpeciem veritatis obtineat, & ita pro vero per ora omnium volitet, ut pictores fictoreſque, & qui figmentis liciorum contextas effigies, [2] hac materia vel maxime in efficiendis ſimulacris tamquam unico argumento decoris utantur: nec minus hiſtrionum perpetuis & geſtibus & cantibus celebretur. tantum valuit pulchritudo narrandi, ut omnes Phœniſſæ caſtitatis conſcii nec ignari manum ſibi injeciſſe reginam, ne pateretur damnum pudoris, conniveant tamen fabulæ, & intra conſcientiam veri fidem prementes malint pro vero celebrari, quod pectoribus humanis dulcedo fingentis infudit. Videamus utrum attigerit & Pindarum, quem Flaccus imitationi inacceſſum fatetur. & minuta quidem atque rorantia, quæ inde ſubtraxit, relinquo. unum vero locum, quem tentavit ex integro pene tranſcribere, volo communicare vobiſcum: quia dignus eſt ut eum velimus altius intueri. Cum Pindari carmen, quod de natura atque flagrantia montis Ætnæ compoſitum eſt, æmulari vellet: ejuſmodi ſententias & verba molitus eſt, ut Pindaro quoque ipſo, qui nimis opima & pingui facundia exiſtimatus eſt, inſolentior hoc quidem in loco tumidiorque ſit. atque uti voſmetipſos ejus, quod dico, arbitros faciam, carmen Pindari quod eſt ſuper monte Ætna, quantulum mihi eſt memoriæ dicam.

[1] *Ut fabula laſcivientis Didonis, quam falſam novit univerſitas per tot jam ſecula* | Exſtat venuſtiſſimum ſuper eadem hac re Auſonii Epigrammatium, quod meruiſſet vel propter rotunditatem adſcribi, niſi molem evitaſſemus commentationum. Clauſula tamen talis eſt:

Invida cur in me ſtimulaſti Muſa Maronem
Fingeret ut noſtra damna pudicitiæ?
Vos magis Hiſtoricis lectores credite de me,
Quam qui furta Deum concubituſque canunt
Falſidici vates: temerant qui carmine verum:
Humaniſque Deos aſſimilant vitiis. Pont.

[2] *Hac re vel maxime in efficiendis ſimulachris* | Malim, *effigiandis.* Apul. Apologia: *Quid ſibi ſtatuæ & imagines variis artibus effigiatæ volunt?* Et quod præceſſit: *figmentis liciorum contextas imitantur effigies,* valde ſuſpicor exaratum, *filamentis liciorum.* Arbiter licet in re alia: *Illa de ſinu licium protulit varii coloris filis intortum.* Idem.

Τὰς

Τᾶς ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-
του πυρὸς ἁγνόταται
Ἐκ μυχῶν παγαί. ποταμοὶ
Δ' ἁμέραισι μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ
Αἴθων', ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
Φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ ἐς βαθεῖ-
αν, φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
Κεῖνο δ' ἁφαίστοιο κρουνοὺς, ἑρπετὸν
Δεινοτάτους ἀναπέμ-
πει· τέρας μὲν θαυμάσιον προσιδέ-
σθαι, θαῦμα δὲ καὶ παρεόν-
των ἀκοῦσαι.

Audite nunc Vergilii verſus, ut inchoaſſe eum verius quam perfeciſſe dicatis:

Portus ab acceſſu ventorum immotus & ingens
Ipſe: ſed horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo & candente favilla;
Attollitque globos flammarum & ſidera lambit.
Interdum ſcopulos avulſaque viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.

In principio Pindarus veritati obſecutus dixit quod res erat quodque illic oculis deprehenditur. interdiu fumare Ætnam, noctu flammigare. Vergilius autem dum in ſtrepitu ſonituque verborum conquirendo laboravit utrumque tempus nulla diſcretione facta confudit. [3] atque ille Græcus quidem fontes imitus ignis eructare & fluere amnes fumi & flammarum fulva & tortuoſa volumina in plagas

3 *Atque ille Græcus quidem, fontes imitus ignis eructare & fluere* | In Steph. & aliis editionibus corruptiſſime legitur; *Græcos*, item *imitatus* pro *imitus*, & *angues* pro *ignis*, Sed nos Agellii hæc verba expreſſimus, quomodo emaculata olim Cl. Lipſio 11. Electorum. & reſpondent ad verbum illis Pindari Græcis, τοῦ πυρὸς ἁγνόταται ἐκ μυχῶν παγαί. Porro *imitus* poſitum ut *ſtirpitus*, *medullitus*; Et ita reliquerat quoque Martian. Capella lib. 2. *Poſtquam igitur illam bibliothecalem copiam nixa imitus virgo diffudit, exhauſto pallore confecta.* Nam male quoque vulgo, *imitatus*. Etiam Arnobius ſic fortaſſe legendus lib. 7. *Acdeſtis blandus adulto comes, & qua ſolum poterat amans imitus.* Servat enim Romanus codex, *amans minus*. Unde Ampliſſimum poſtea Canterum *minus* refinxiſſe comperio, cui non opero ſe refragor, imo accedo libens: Sed in Romano illo codice poſtea reperi eſſe, *qua ſolum poterat minus*, non *amans minus*, uti halucinanter excudimus, inducti laudatione viri docti. Monendum id fuit; & illud inſuper, facillime jam poſſe conſtitui illum locum; quomodo & amico noſtro Joh. Meurſio comperio factum. Ita: *Et qua ſolum poterat, minus tectis aſſertationibus*, &c. Sic viciſſim illo ſtatim loco, eodem hoc Arnobii libro: *Quem tamen ſi diceretis cum extraneis habuiſſe commercium fœminis, impia res quidem ſed tolerabilis eſſet maledictionis crimen.* Facilem humaniſſimi viri aſſenſum mihi ſpero, ſi ex veſtigiis vetuſtæ lectionis, *malectionis* quæ ſepoſita, reduxero germaniſſimam auctoris ſcripturam & mentem; *maletractationis*. Τὸ *maletractatio* ut *maledictio* unica voce intelligo, nec exiſtimo, inuſitatum juriſconſultis. Non refugit certe Arnobius. Supra lib. 4. *Et tolerari forſitan maletractatio hæc poſſit.* Quod iſti plane geminum. Alibi iterum commemini uſum, ſed non occurrit jam locus. Imo eſt illo libro 4: *Immunes tamen à deorum maletractatione nec ſic eſtis, qui. ceſſatis maleficia vindicare.* Teſtatur præterea Elmenhorſtius in Cod. Ro. eſſe loco priori *maletractationis*, quemadmodum legendum conjecimus. *Id.*

maris ferre quasi quosdam igneos angues luculente dixit. at hic vester atram nubem turbine piceo & favilla fumante, ῥόον καπνοῦ αἴθωνα, interpretari volens crasse & immodice congessit; globos quoque flammarum, quod ille κρουνοὺς dixerat, duriter posuit & ἀκύρως. hoc vero vel inerrabile est, quod nubem atram fumare dixit turbine piceo & favilla candente. non enim fumare solent neque atra esse quæ sunt candentia; nisi forte *candente* dixit pervulgate & improprie pro ferventi, non pro relucenti. nam candens scilicet à candore dictum non à calore. Quod autem scopulos eructari & erigi, eosdemque ipsos statim liquefieri & gemere atque glomerari sub auras dixit, hoc nec à Pindaro scriptum nec unquam fando auditum, & omnium quæ monstra dicuntur monstruosissimum est.

Postremo Grajæ linguæ quam se libenter addixerit de crebris quæ usurpat vocabulis æstimare.

dius Ulysses.
spelæa ferarum.
dædala tecta.
Rhodopeiæ arces.
altaque Panchæa.
Atque Getæ, atque Hebrus, & Actias Orithyia. &:
Thyas ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cytheron. &:
Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacænæ. &:
Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellæ: &:
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. &;
Pars pedibus plaudunt choreas. &:
Milesia vellera nymphæ
Carpebant hyali saturo fucata colore. &:
Drymoque Xanthoque Lygeaque Phyllodoceque
Nisæque Spioque Thaliaque Cymodoceque. &:
Alcandrumque Haliumque Noemonaque Prytaninque. &:
Amphion Dircæus in Actæo Aracintho
Et senior Glauci chorus, Inousque Palæmon.

Versus est Parthenii, quo Grammatico in Græcis Vergilius usus est:

Γλαύκῳ καὶ νηρεῖ [4] καὶ ἰνώῳ μελικέρτῃ. hic ait
Glauco, & Panopeæ & Inoo Melicertæ. &:
Tritonesque citi. &:
immania cete

Adeo autem & declinationibus Græcis delectatur ut *Mnesthea* dixerit pro *Mnestheum.* sicut ipse alibi: *Nec fratre Mnestheo.* & pro *Orpheo* dicere maluerit *Orphi* Græce declinando: ut,

Orphi Calliopea, Lino formosus Apollo. &:
Vidimus ô cives Diomeden.

& talium nominum accusativus Græcus est in *en* desinens. nam si quis eum putat Latine dixisse Diomedem; sanitas metri in versu desiderabitur.

[4] Καὶ ἰνώῳ μελικέρτῃ Agellius emendavitius εἰναλίῳ lib. 13. c. 15. *Id.* Καὶ ἰνώῳ μελικέρτῃ | Καὶ εἰναλίῳ est apud Agell. lib. 13. cap. 25. *Meurs.*

ſiderabitur. denique omnia carmina ſua Græce maluit inſcribere; *Bucolica*, *Georgica*, *Æneis*. cujus nominis figuratio à regula Latinitatis aliena eſt.

CAP. XVIII.

Quæ Vergilius tam occulte à Græcis traduxerit, ut vix unde ducta ſint poſſit agnoſci.

SED de his hactenus: quorum plura omnibus, aliqua nonnullis Romanorum nota ſunt. ad illa venio, quæ de Græcarum litterarum penetralibus eruta nullis cognita ſunt, niſi qui Græcam doctrinam diligenter hauſerunt. fuit enim hic poëta ut ſcrupuloſe & anxie ita diſſimulanter & clanculo doctus, ut multa tranſtulerit, quæ unde tranſlata ſint difficile ſit cognitu. In exordio Georgicorum poſuit hos verſus,

Liber & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta,
[1] *Poculaque inventis Acheloia miſcuit uvis.*

Nihil in his verſibus grammaticorum cohors diſcipulis ſuis amplius tradidit, niſi illud opera Cereris effectum ut homines ab antiquo victu deſiſterent & frumento pro glandibus uterentur: Liberum vero vitis repertorem præſtitiſſe humano potui vinum, cui aqua admiſceretur. Cur autem Acheloum amnem potiſſimum Vergilius, cum aquam vellet intelligi, nominarit, nemo vel quærit vel omnino ſubeſſe aliquid eruditius ſuſpicatur. nos id altius ſcrutati animadvertimus doctum poëtam, antiquiſſimorum Græcorum more ſicut docebit auctoritas, elocutum; apud quos proprie in aquæ ſignificationem

[1] *Poculaque inventis Acheloïa miſcuit uvis*] Propertius:
Ah pereat quicunque meracas repperit uvas,
Corrupitque bonas nectare primus aquas.
Porro Poëtas Acheloum fabulari præ amoris impenſo ardore in amnem ſive aquam liquatum, notum vel ex iſto ejuſdem Propertii:
Num rurſus licet Ætoli referas Acheloi
Fluxerit ut magno factus amore liquor.
Sed ut hoc notum: ita hinc denique verba *liqueſcere* & *liqui* in re amoris reſervari non omnibus puto ſuboluiſſe, ſicuti nec Catulli locum iſto fortaſſis pacto interpolandum in Epigrammatibus:
Non ſolum meminit, ſed quæ multo acrior eſt res,
Irata eſt; hoc eſt, uritur & liquitur.
Nam vulgatur, *loquitur*. At indubie auxilium tale poſcit id Epigammation, ut arguto epilogo innuat iratam eſſe, hoc eſt, non uri ſolum ſed præ amoris penito illo igne quodo liqui. Ita idem alibi,
Lesbia mi dicit ſemper male, nec tacet unquam
De me; diſpeream me niſi Lesbia amat.
Vult enim dicere iram ejus amoris eſſe notam. Viri vero docti inventum, *coquitur*, ex illo Ennii,
Quæ nunc te coquit & verſat ſub pectore cura:
vix exiſtimem hanc ſive poëtæ mentem penitus exprimere. Denique Grammaticis, qui ſolum hoc verbi *liquor* perpetua prioris ſyllabæ longitate damnarunt quomodo auſcultandum? Quaſi videlicet *liquidum* in iſto Lucretii:
Craſſaque conveniunt liquidis & liquida craſſis;
ideo indifferenter prolatum ſit, quod alterum ut illi definiunt à *liquor*, alterum vero à *liqueo* fuerit deductum. Sed demus, quod volunt iſti, tamen ex veteri declinatu tuebimur convenientiſſimam emendationem. Cæcilius apud Varronem, *præ lætitia liquitur animus*. Facit quoque ad rem illud Maronis:
Limus ut hic dureſcit & hæc ut cera liqueſcit
Uno eodemque igni, ſic noſtro Daphnis amore.
Pontan.

ponebatur Achelous. neque id frustra. nam causa quoque ejus rei cum cura relata est. Sed prinsquam causam proponam, illud antiquo poëta teste monstrabo, hunc morem loquendi pervagatum fuisse ut Acheloum pro quavis aqua dicerent. Aristophanes vetus comicus in comœdia Cocalo sic ait;

Ἤμουν ἄγειον βάρος
Ἤτειρεν γάρ τοι μ' οἶνος οὐ μιγεὶς πόμα
Ἀχελώῳ.

gravabar, inquit vino, cui aqua non fuisset admixta, id est, mero. Cur autem sic loqui soliti sint Ephorus notissimus scriptor historiarum libro secundo ostendit his verbis;

Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ποταμοῖς οἱ πλησιόχωροι μόνον θύουσιν. τὸν δὲ Ἀχελῷον μόνον πάντας ἀνθρώπους συμβέβηκεν τιμᾶν, οὐ τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν ἀντὶ τῶν ἰδίων τοῦ Ἀχελώου τὴν ἰδίαν ἐπωνυμίαν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταφέροντας. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὅλως, ὅπερ ἐστὶν κοινὸν ὄνομα, ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐκείνου προσηγορείας Ἀχελώον καλοῦμεν, τῶν δὲ ἄλλων ὀνομάτων τὰ κοινὰ πολλάκις ἀντὶ τῶν ἰδίων ὀνομάζομεν, τοὺς μὲν Ἀθηναίους Ἕλληνας, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους, Πελοποννησίους ἀποκαλοῦντες. τούτου δὲ τοῦ ἀπορήματος οὐδὲν ἔχομεν αἰτιώτατον εἰπεῖν, ἢ τοὺς ἐκ Δωδώνης χρησμούς. σχεδὸν γὰρ ἐφ' ἅπασιν αὐτοῖς προστάγειν ὁ θεὸς εἴωθεν, Ἀχελώῳ θύειν. ὥστε πολλοὶ νομίζοντες οὐ τὸν ποταμὸν τὸν διὰ τῆς Ἀκαρνανίας ῥέοντα, ἀλλὰ τὸ σύνολον ὕδωρ Ἀχελῷον ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ καλεῖσθαι, ἰδιοῦνται τὰς τοῦ θεοῦ προσηγορείας. σημεῖον δὲ ὅτι πρὸς τὸ θεῖον ἀναφέροντες, οὕτω λέγειν εἰώθαμεν. μάλιστα γὰρ τὸ ὕδωρ Ἀχελῷον προσαγορεύομεν ἐν τοῖς ὅρκοις, καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ ἐν ταῖς θυσίαις ἅπερ πάντα περὶ τοὺς θεούς.

Potest ne lucidius ostendi Acheloum Græcis vetustissimis pro quacumque aqua dici solitum? unde doctissime Vergilius ait vinum Acheloo berum patrem miscuisse. ad quam rem, etsi satis testium est, cum Aristophanis comici & Ephori historici verba prodiderimus, tamen ultra progrediemur. Didymus enim grammaticorum facile eruditissimus posita causa quam superius Ephorus dixit, alteram quoque adjecit his verbis;

Ἄμεινον δὲ ἐκεῖνο λέγειν, ὅτι διὰ τὸ πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατον εἶναι Ἀχελῷον, τιμὴν ἀπονέμοντας αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους πάντα ἁπλῶς τα νάματα τῷ ἐκείνου ὀνόματι προσαγορεύειν. ὁ γοῦν Ἀγησίλαος διὰ τῆς πρώτης ἱστορείας δεδήλωκεν ὅτι Ἀχελῷος πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατος. ἔφη γὰρ, Ὠκεανὸς δὲ γαμεῖ Τηθὺν, ἑαυτοῦ ἀδελφήν. τῶν δὲ γίνονται τρισχίλιοι ποταμοί Ἀχελῷος δὲ αὐτῶν πρεσβύτατος, καὶ τετίμηται μάλιστα. Licet abunde ista sufficiant ad probationem moris antiqui quo ita loquendi usus fuit ut Achelous commune omnis aquæ nomen haberetur; tamen his quoque & id Euripidis nobilissimi tragœdiarum scriptoris addetur auctoritas; quam idem Didymus grammaticus in his libris quos τραγῳδουμένης λέξεως scripsit, posuit his verbis;

Ἀχελῷον πᾶν ὕδωρ Εὐριπίδης φησὶν ἐν Ὑψιπύλῃ. λέγων γὰρ περὶ ὕδατος ὄντος σφόδρα πόῤῥω τῆς Ἀκαρνανίας (ἐν ᾗ ἐστὶ ποταμὸς Ἀχελῷος) φησὶ

Δείξω μὲν ἀργυρωνοῖσιν Ἀχελώου ῥόον.

Sunt in libro ſeptimo illi verſus, quibus Hernici populi & eorum nobiliſſima, ut tunc erat civitas, Anagnia enumerantur,

Quos dives Anagnia paſcit,
Quos Amaſene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei curruſve ſonant. pars maxima glandis
Liventis plumbi ſpargit, pars ſpicula geſtat
Bina manu; fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti; veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis; crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuiſſe ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nuſquam adhuc quod ſciam reperi. ſed eam Græcorum nonnullis conſuetudinem fuiſſe locupleti auctore jam palam faciam. in qua quidem re mirari eſt poëtæ hujus occultiſſimam diligentiam. qui cum legiſſet Hernicos, quorum eſt Anagnia, à Pelaſgis oriundos appellatoſque ita à Pelaſgo quodam duce ſuo qui Hernicus nominabatur, morem quem de Ætolia legerat Hernicis aſſignavit, qui ſunt vetus colonia Pelaſgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelaſgum ducem Hernicis fuiſſe Julius Higinus in libro ſecundo urbium non paucis verbis probat. morem vero Ætolis fuiſſe uno tantummodo pede calceato in bellum ire oſtendit clariſſimus ſcriptor Euripides tragicus: in cujus tragœdia, quæ Meleager inſcribitur, nuncius inducitur deſcribens quo quiſque habitu fuerit ex ducibus qui ad aprum capiendum convenerant. in eo hi verſus ſunt;

Τελαμὼν δὲ χρυσοῦν αἰετὸν πέλτης ἔπι
Πρόβλημα θηρὸς, βότρυσι δ' ἔστεψεν κάρα,
Σαλαμῖνα κοσμῶν πατρίδα τὴν εὐδαίμονα.
Κύπριδος δὲ μίσημ' ἀρκὰς ἀταλάντη κύνας,
Καὶ τόξ' ἔχουσα, πελέκεως δὲ δίστομον
Γένυ, πέπλ' ἀλλακάταιος. οἱ δὲ Θεστίου
Παῖδες τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδὸς,
Τὸν δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
Ἔχοιεν, ὃς δὴ πᾶσιν αἰτωλοῖς νόμος.

animadvertis diligentiſſime verba Euripidis à Marone ſervata? ait enim ille:

τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδός·

& eundem pedem nudum Vergilius quoque dixit;

Veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis.

in qua quidem re, quo vobis ſtudium noſtrum magis comprobetur, non reticebimus rem pauciſſimis notam: reprehenſum Euripidem ab Ariſtotele, qui ignorantiam iſtud Euripidis fuiſſe contendit: Ætolos enim non lævum pedem habere nudum ſed dextrum. quod ne affirmem potius quam probem ipſa Ariſtotelis verba ponam ex libro quem de poëtis ſecundo ſubſcripſit. in quo de Euripide loquens ſic ait: Τοὺς δὲ Θεστίου κούρους τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα φησὶν Εὐριπίδης ἐλθεῖν ἔχοντας ἀνυπόδετον. λέγει γοῦν ὅτι

Τὸ λαιὸν ἴχνος ἦσαν ἀνάρβυλοι ποδὸς,
Τὸν δ' ἐν πεδίλοις ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
Ἔχοιεν. ὡς δὴ πᾶν τοὐναντίον ἔθος
Τοῖς Αἰτωλοῖς.

τὸν μὲν γὰρ ἀριστερὸν ὑποδέδενται, τὸν δὲ δεξιὸν ἀνυποδετοῦσιν. δεῖ γὰρ οἶμαι τὸν ἡγούμενον ἔχειν ἐλαφρὸν, ἀλλ' οὐ τὸν ἐμμένοντα. Cum hæc ita ſint: videtis tamen Vergilium Euripide auctore quam Ariſtotele uti maluiſſe. nam ut hæc ignoraverit vir tam anxiè doctus minimè crediderim. jure autem prætulit Euripiden. eſt enim ingens ei cum Græcarum tragœdiarum ſcriptoribus familiaritas: quod vel ex præcedentibus licet vel ex his quæ mox dicentur opinari.

CAP. XIX.

De aliis locis quos Vergilius à Græcis ſumpſit, quarto & nono Æneïdos.

IN libro quarto in deſcribenda Eliſæ morte ait quod ei crinis abſciſſus eſſet, his verſibus;

Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat orco.

deinde Iris à Junone miſſa abſcidit ei crinem & ad orcum fert. Hanc Vergilius non de nihilo fabulam fingit, [1] ſicut vir alias doctiſſimus, Cornutus exiſtimat, qui adnotationem ejuſmodi appoſuit his verſibus; *Unde hæc hiſtoria, ut crinis auferendus ſit morientibus, ignoratur ſed aſſuevit poëtico more aliqua fingre, ut de aureo ramo.* hæc Cornutus. Sed me pudet quod tantus vir Græcarum etiam doctiſſimus litterarum ignoravit Euripidis nobiliſſimam fabulam Alceſtim. in hac enim fabula in ſcenam [2] Orcus inducitur gladium geſtans, quo crinem abſcindat Alceſtidis, & ſic loquitur;

Ἡδ' οὖν γυνὴ κάτεισιν εἰς ᾅδου δόμους,
Στείχω δ' ἐπ' αὐτὴν, ὡς κατάρξομαι ξίφει.
Ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν,
Ὅτου τόδ' ἔγχος κρατὸς ἁγνίσει τρίχα.

Proditum eſt, ut opinor, quem ſecutus Vergilius fabulam abſcindendi crinis induxerit, ἁγνίσαι autem Græce dicunt dis conſecrare; unde poëta veſter ait ex Iridis perſona;

hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.

Nunc quia pleraque omnia, quæ ſupra dixi, inſtructa auctoritate tragicorum probavi; id quoque, quod à Sophocle tractum eſt,

[1] *Sicut, vir alias doctiſſimus, Cornutus exiſtimat* | V. c. auctior: *Sicut Aurelius*. Lego, *S. Annæus*. Nam id Cornuto prænomen. *Meurſ.*

[2] *Orcus inducitur* | An rectior lectio quæ ad oram editionum, *Charon?* Evariat valde Servius; *Traxit hoc*, inquit, *de Alceſte Euripidis, qui inducit Mercurium comam ſecantem quia fato peribat mariti. Mercurium* dicit, quem hic *Orcum* Macrobius. Gloſſ. χάρων, *Orcus.* Pontan.

annotabo.

annotabo. in libro enim quarto Vergilius Elisam facit. postquam ab Ænea relinquitur, velut ad sacricolarum sagarumque carmina & devotiones fugientem, & inter cætera ait sedandi amoris gratia herbas quæsitas, quæ æneis falcibus secarentur. Hæc res nonne quæstione digna est unde Vergilio æneæ falces in mentem venerint? ponam itaque Vergilianos versus, mox & inde Sophoclis quos Maro æmulatus est.

Falcibus & messæ ad lunam quæruntur a:nis
3 *Pubentes herbæ nigri cum lacte veneni.*

Sophoclis autem tragœdia id, de quo quærimus, etiam titulo præfert. inscribitur enim ῥιζοτόμοι· in qua Medeam describit maleficas herbas secantem, sed aversam, ne vi noxii odoris ipsa interficeretur; & succum quidem herbarum in cados æneos refundentem, ipsas autem herbas æneis falcibus exsecantem. Sophoclis versus hi sunt;

Η δ' ἐξοπίσω χερὸς ὄμμα τρέπουσα
Οπὸν ἀργινεφῆ σάζοντα τομῆς
Χαλκέοισι κάδοις δέχεται.

& paulo post:

Αἳ δὲ καλύπτραι κίσται ῥιζῶν κρύπτουσιν τομάς,
Ας ἥ δὲ βοῶσα ἀλαλαζομένη γυμνὴ
Χαλκέοισιν ἦμα δρεπάνοις τομάς.

hæc Sophocles. quo auctore sine dubio Vergilius protulit æneas falces. Omnino autem ad rem divinam pleraque ænea adhiberi solita multa indicio sunt; & in his maxime sacris, quibus delinire aliquos aut devovere aut denique exigere morbos volebant. taceo illud Plautinum cum ait;

4 *Mecum habet patagus, æs, morbus,*

3 *Pubentes herbæ*] Arnobius: *Cur quotidie gemmulas & pubescentes herbas adurit atque interficit nocentissimum frigus?* Deinde quod ait Macrobius, *in qua Medeam describit maleficas herbas secantem*; animadvertendum ejusmodi herbas veteribus seu poëtis, *pallentes* nuncupatas, Maro, Naso, Arnobius & alii ita posuerunt. Tibullus hac parte sollicitatur, illo versu:

Num te carminibus, num te pallentibus herbis
Devovit tacito tempore noctis anus?

Pollentibus enim urgeri comperi; sed minus, ut existimo, cogitate. Ovidius aspexit, & imitatus est:

Nupta quid expectas? non tu pallentibus herbis,
Non prece nec magico camine mater eris.

Et ideo forsan, *pallentes herbæ*, quod pallorem imo letum denique concilient: Propertius:

At vos deductæ quibus est fallacia lunæ,
Et labor in magicis sacra piare focis;
En agedum Dominæ mentem convertite nostræ,
Et facite illa meo palleat ore magis.

Vel quod inferis & defunctis dicatæ. quomodo χοὰς, id est, *vinum inferium* interpretatur illustris Scaliger. Iterum Propertius:

Sensi ego cum insidiis pallida vina bibi. Naso omne frugum genus à vera sua & ingenita indole sive ad corruptionem sive alio derivatum, *pallere* dixisse videtur, in Fastis:

Interea crescat scabræ rubiginis expers,
Nec vitio cœli palleat ulla seges.

Sive denique *pallere* ejusmodi herbæ intelligentur quasi lectæ funestis & Stygiis locis. Quod blanditur, & firmabitur quodammodo hoc Nasonis:

Omnia tentabo latis medicamina terris,
Et freta, tartareos excutiamque sinus.

Unde & *umbræ* & *undæ* quoque apud poëtas *pallentes*. Tibullus, *Parcite, pallentes undas quicunque tenetis.* Et Claudianus in Rufinum:

——*simulacra colons*
Pallida, defunctasque videt migrare figuras.

Idem.

4 *Mecum habet patagus, æs, morbus,*] Locus est ex Plauti aliqua comœdia cujus adhuc in quæstione nomen. Referam autem ad Corybantas seu Cybeles sacerdotes. *Patagus* itaque capitum istam conquassationem denotabit, de qua apud Strabonem lib. 10. *Æs* inconditum æris sonitum. Unde

& quod alibi Vergilius;

Curetum sonitus crepitantiaque æra.

5 Sed Carminii curiosissimi & docti verba ponam, qui in libro de Italia secundo sic ait; *Prius itaque & Tuscos æneo vomere uti, cum conderentur urbes, solitos in Tageticis eorum sacris invenio; & in Sabinis ex ære cultros, quibus sacerdotes tonderentur.* Post hæc Carminii verba, longum fiat, si velim percensere, quam multis in locis Græcorum vetustissimi æris sonos tamquam rem validissimam adhibere soliti sunt. sed præsenti operi docuisse nos sufficiat falces æneas Maronis exemplo Græci auctoris inductas. In libro nono Vergilius posuit hos versus;

Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie; genitor quem miserat Arcens
Eductum matris luco Symetia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.

quis hic Palicus deus vel potius qui dii Palici (nam duo sunt) apud nullum penitus auctorem Latinum quod sciam reperi. sed de Græcorum penitissimis litteris hanc historiam eruit Maro. nam primum ut Symetus fluvius, cujus in his versibus meminit, in Sicilia est; ita & Dii Palici in Sicilia coluntur; quos primum omnium Æschylus tragicus vir utique Siculus in litteras dedit. interpretationem quoque nominis eorum quam Græci ἐτυμολογίαν vocant, expressit versibus suis. sed, priusquam versus Æschyli ponam, paucis explananda est historia Palicorum. In Sicilia Symetus fluvius est. juxta hunc Nympha Thalia compressu Jovis gravida, metu Junonis optavit ut sibi terra dehisceret. factum est. sed ubi venit tempus maturitatis infantum, quos alvo illa gestaverat, reclusa terra est, & duo infantes de alvo Thaliæ progressi emerserunt; appellatique sunt Palici ἀπὸ τοῦ πάλιν ἱκέσθαι; quoniam prius in terram mersi, denuo inde reversi sunt, nec longe inde lacus breves sunt, sed immensum profundi, aquarum scaturigine semper ebullientes, quos incolæ crateras vocant, & nomine dellos appellant; fratresque eos Palicorum æstimant: & habentur in cultu maximo; præcipueque circa exigendum juxta eos jusjurandum præsens & efficax numen ostenditur. nam cum furti negati vel ejuscemodi rei fides quæritur, & jusjurandum à suspecto petitur, uterque ab omni

poëta: *Nec te progenitum Cybeleius ære sonoro Lustravit Corybas.* *Morbus* ipse κορυβαντιασμὸς erit. Obnoxii enim huic malo perpetuis mactabantur insomniis vigiliisque, & solent ut ait Catullus, imaginosum. Plato Critone: ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες τῶν αὐλῶν δοκοῦσιν ἀκούειν. Claudianus etiam allusisse videatur, libro in Rufinum: *Impatiensque sui, Morbus.* Festi autem truncata verba, *Patagus*, *morbus*, omnino huc facere autumo; non, ut divinavit eximius alias Turnebus, vitis morbum intelligi. Eum tamen qui volet videto lib. 16. cap. 22. Adversariorum. *Patagus* forte malum istud est quod vocant hodieque Itali *Petie.* Idem.

5 *Sed Carminii curiosissimi*] Forte *Granii.* Nobilissimus auctor Granius Licinianus Flaccus. *Meurs.*

contagione

contagione mundi ad crateras accedunt, accepto prius fidejussore à persona quæ juratura est, de solvendo eo quod peteretur, si addixisset eventus. illic invocato loci numine testatum faciebat esse jurator, de quo juraret. quod si fideliter faceret; discedebat illæsus: si vero subesset jurijurando mala conscientia; mox in lacu amittebat vitam falsus jurator. Hæc res ita religionem fratrum commendabat, ut crateræ quidem implacabiles, Palici autem placabiles vocarentur. Nec sine divinatione est Palicorum templum. nam, cum Siciliam sterilis annus arefecisset divino Palicorum responso admoniti Siculi heroi cuidam certum sacrificium celebraverunt: & revertit ubertas. qua gratia Siculi omne genus frugum congesserunt in aram Palicorum. ex qua ubertate ara ipsa pinguis vocata est. Hæc est omnis historia, quæ de Palicis eorumque fratribus in Græcis tantummodo litteris invenitur, quas Maro non minus quam Latinas hausit. Sed hæc quæ diximus auctoritatibus approbanda sunt. Æschyli tragœdia est, quæ inscribitur Ætna. in hac cum de Palicis loqueretur sic ait:

Τί δῆθεν αὐτοῖς [6] ὄνομα τίθενται βροτοί;
Σεμνοὺς παλικοὺς Ζεὺς ἐφίεται καλεῖν,
Η καὶ παλικῶν εὐλόγως μένει φάτις,
Πάλιν γὰρ ἥκουσ' ἐκ σκότους τόδ' ἐς φάος.

hæc Æchylus. Callias autem in septima historia de rebus Siculis ita scribit: Ἡ δὲ ἐρύκη τῆς μὲν Γελώας ὅσον ἐννενήκοντα στάδια διέστηκεν. ἐπιεικῶς δὲ χὀῤῥός ἐστιν τό τ' ὄρος καὶ τὸ παλαιὸν σικελῶν γεγενημένη πόλις, ὑφ' ἣ καὶ τοὺς δέλλους καλουμένους εἶναι συμβέβηκεν. οὗτοι δὲ κρατῆρες δύο εἰσὶν, οὓς ἀδελφοὺς τῶν παλικῶν οἱ σικελιῶται νομίζουσιν. τὰς δὲ ἀναφορὰς τῶν πομφολύγων παραπλησίας βραζούσαις ἔχουσιν. hactenus Callias. Polemon vero, in libro qui inscribitur περὶ τῶν ἐν σικελίᾳ θαυμαζομένων ποταμῶν, sic ait: οἱ δὲ παλικοὶ προσαγορευόμενοι παρὰ τοῖς ἐγχωρείοις, αὐτόχθονες θεοὶ νομίζονται. ὑπάρχουσιν δὲ τούτων ἀδελφοὶ κρατῆρες χαμαίζηλοι. προσιέναι δὲ ἁγιστεύοντας χρὴ πρὸς αὐτοὺς ἀπό τε παντὸς ἄγους καὶ συνουσίας, [7] ἔν τε καινῶν ἐνδυμάτων. φέρεται δὲ ἀπ' αὐτῶν ὀσμὴ βαρεῖα θείου καὶ τοῖς πλησίον ἱσταμένοις καρηβάρησιν ἐμποιοῦσα δεινήν. τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ θολερὸν αὐτῶν, καὶ τὴν χρόαν ὁμοιότατον χαμαὶ ῥύπῳ λευκῷ. Φέρεται δὲ κολπούμενόν τε καὶ παφλάζον, οἷαί εἰσιν αἱ δῖναι τῶν ζεόντων ἀναβολάδην ὑδάτων. Φασὶν δ' εἶναι καὶ τὸ βάθος ἀπέραντον τῶν κρατήρων τούτων. ὥστε καὶ βοῦς εἰσπεσόντας ἠφανίσθαι καὶ ζεῦγος ὀρεικὸν ἐλαυνόμενον, ἔτι δὲ φορβάδας ἐναλλομένας. ὅρκος δέ ἐστιν τοῖς σικελιώταις μέγιστος καθηραμένων τῶν προσκληθέντων. οἱ δὲ ὁρκωταὶ γραμμάτιον ἔχοντες ἀγορεύουσιν τοῖς ὁρκουμένοις περὶ ὧν ἀπαιτήσουσι τὸν ὅρκον. ὁ δὲ ὁρκούμενος θαλλὸν κραδαίνων, ἐστεμμένος, ἄζωστος καὶ μονοχίτων, ἐφαπτόμενος τοῦ κρατῆρος ἐξ ὑποβολῆς δίεισι τὸν ὅρκον.

6 Ὄνομα τίθενται] MS. Thuanæus, quemadmodum ex schedis paternis disco, habet θήσονται, quod verius puto, ut cui magis conveniat, quod respondetur sequenti versu. *Gronov.*

7 Ἔν τε καινῶν ἐνδυμάτων] ἔστι τε καί τινων ἐξεσμάτων. Sic Thuanæus, quod plane sequor. *Idem.*

καὶ

καὶ ἂν μὲν ἐμπεδῶσιν τοὺς ῥηθέντας ὅρκους, ἀσινὴς ἄπεισιν οἴκαδε· παραβάτης δὲ γενόμενος τῶν θεῶν ἐμποδὼν τελευτᾷ. τούτων δὲ γινομένων ἐγγυητὰς ὑπισχνοῦνται καταστήσειν τοῖς ἱερεῦσιν, ἐάν τι νεαρὸν γένηται κάθαρσιν ὀφλισκάνουσιν τοὺς περιγινομένους. περὶ δὲ τὸν τόπον τοῦτον ᾤκησαν παλικηνοὶ πόλιν ἐπώνυμον τούτων τῶν δαιμόνων παλικηνήν. hæc Polemon. Sed & Xenagoras in tertia hiſtoria ſua de loci divinatione ita ſcribit: Καὶ οἱ σικελοὶ τῆς γῆς ἀφορούσης ἔθυσαν τινὶ ἥρωϊ προστάξαντος αὐτοῖς τοῦ ἐκ παλίκων χρησμοῦ, καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς εὐφορίας πολλοῖς δώροις τὸν βωμὸν τῶν παλίκων ἐνέπλησαν. Abſoluta eſt æſtimo & auctoribus idoneis aſſerta explanatio Vergiliani loci; quem litteratores noſtri nec obſcurum putant, contenti vel ipſi ſcire vel inſinuare diſcipulis Palicum dei eſſe cujuſdam nomen. quid ſit autem deus iſte vel unde ſit dictus tam neſciunt quam ſcire nolunt; quia nec ubi quærant ſuſpicantur Græci quaſi lectionis expertes.

CAP. XX.

De Gargaris & Myſia, ex primo Georgicon.

NEC illos verſus relinquemus intactos, qui ſunt in primo Georgicon:

Humida ſolſtitia atque hiemes orate ſerenas,
Agricolæ: hiberno lætiſſima pulvere farra,
Lætus ager; nullo tantum ſe Myſia cultu
Jactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.

ſenſus hic cum videatur obſcurior pauloque perplexius quam poëtæ hujus mos eſt pronuntiatus, tamen habet in ſe animadvertendam quæſtionem ex Græca antiquitate venientem; quæ ſint iſta Gargara quæ Vergilius eſſe voluit fertilitatis exemplar. Gargara hæc igitur ſunt in Myſia, quæ eſt Helleſponti provincia. ſed ſignificatio nominis & loci duplex eſt. nam & cacumen montis Idæ & oppidum ſub eodem monte hoc nomine vocantur. Homerus ſignificationem cacuminis ita ponit:

Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα, μητέρα θηρῶν
Γάργαρον.

hic Gargarum pro excelſiſſimo montis loco accipi convenire & ipſe ſenſus indicium facit. nam de Jove loquitur. ſed & alibi eodem Homero teſte manifeſtius exprimitur:

Ὣς ὁ μὲν ἀτρέμας εὗδε πατὴρ ἀνὰ γαργάρῳ ἄκρῳ.

& Epicharmus vetuſtiſſimus poëta in fabula, quæ inſcribitur, *Troës*, ita poſuit;

Ζεὺς ἄναξ ναίων γάργαρ' ἀγάννιφα.

ex his liquido claret Gargara cacumen Idæ montis appellitari. pro oppido autem Gargara qui dixerint enumerabo. Ephorus notissimus historiarum scriptor in libro quinto sic ait;

Μετὰ δὲ τὴν Ἄσσον ἐστὶν γάργαρα πλησίον πόλις.

nec Ephorus solus, sed etiam Phileas vetus scriptor in eo libro qui inscribitur Asia, ita meminit; Μετὰ Ἄσσον πόλις ἐστὶν ὄνομα γάργαρα. ταύτης ἔχεται Ἀντανδρος.

Arati etiam liber fertur elegion: in quo de Diotimo quodam poëta sic ait;

Αἰάζω Διότιμον, ὃς ἐν πέτρῃσι κάθηται,
Γαργαρέων παισὶν βῆτα καὶ ἄλφα λέγων.

ex his versibus etiam civium nomen innotuit, quia Gargares vocantur. Cum igitur constet Gargara nunc pro montis cacumine, nunc pro oppido sub eodem monte posito accipienda: Vergilius non de summo monte sed de oppido loquitur. cur tamen Gargara posuerit ut locum frugum feracem requiramus. & omnem quidem illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, scilicet ob humorem soli. unde & Vergilius in supradictis versibus cum dixisset,

Humida solstitia,

intulit;

Nullo tantum se Mysia cultu ——— ——— *Jactat.*

atque diceret: Omnis regio quæ opportunos habuerit humores æquiparabit fecunditates arvorum Mysiæ. sed Homerus cum ait;

Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα,

humidum designat subjacentem monti agrum. nam πολυπίδακα significat fontibus abundantem. unde hæc Gargara tanta frugum copia erant, ut, qui magnum cujusque rei numerum vellet exprimere, pro multitudine immensa Gargara nominaret. testis Alcæus: qui in Cælo tragœdia sic ait;

Ἐτύγχανον μὲν ἀγρόθεν πλείστους φέρων
Εἰς τὴν ἑορτὴν ὅσον οἷον εἴκοσι.
Ὁρῶ δ' ἄνωθεν γάργαρ' ἀνθρώπων κύκλῳ.

Gargara, ut videris, manifeste posuit pro multitudine. nec aliter Aristomenes ἐν μύθοις.

Ἔνδον γὰρ ἡμῖν ἐστὶν ἀνδρῶν γάργαρα.

Aristophanes autem comicus composito nomine ex arena & Gargaris innumerabilem, ut ejus lepos est, numerum conatur exprimere. in fabula enim Acharnensium ait,

Ἀδ' ὠδυνήθην, ψαμμοκοσιογάργαρα.

ψαμμοκόσια autem seorsum pro multis Varro sæpe in Menippeis suis posuit. sed Aristophanes adjecit *Gargara*; ad significationem numerositatis innumeræ. est ergo secundum hæc sensus horum versuum talis. Cum ea sit anni temperies ut hiems serena sit, solstitium vero imbricum; fructus optime proveniunt. hæc autem adeo agris

necessaria

necessaria sunt, ut sine his nec illi natura fecundissimi Mysiæ agri responsuri sint opinioni fertilitatis, quæ de his habetur. addit Mysiæ nominatim Gargara: quod ea urbs posita in imis radicibus Idæ montis defluentibus inde humoribus irrigetur; possitque videri solstitiales imbres non magnopere desiderare. Hoc in loco ad fidem sensui faciendam quod uliginosa sint non sola Gargara pro vicinia montis sed & universæ Mysiæ arva, adhiberi potest testis Æschylus;

Ἰὼ κάϊκε μύσιαί τ' ἐπιρροαί.

Quid de Græcis in hoc loco traxerit diximus. addemus præterea hoc jucunditatis gratia, & ut liqueat Vergilium vestrum undique veterum sibi ornamenta traxisse, unde hoc dixerit;

Hiberno lætissima pulvere farra.

in libro enim vetustissimorum carminum, qui ante omnia quæ à Latinis scripta sunt compositus ferebatur, invenitur hoc rusticum vetus canticum; *Hiberno pulvere, verno luto, grandia farra Camille metes.*

CAP. XXI.

De poculorum generibus.

NOmina poculorum Vergilius plerumque Græca ponit, ut carchesia, ut cymbia, ut cantharos, ut scyphos. de carchesiis ita;

Cape Mæonii carchesia Bacchi:
Oceano libemus ait:

& alibi;

Hic duo rite mero libans carchesia Baccho.

de cymbiis;

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

de cantharo;

Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.

de scyphis;

Et sacer implevit dextram scyphus.

Ea autem cujus figuræ sint quisve eorum fecerit mentionem nemo quærit, contenti scire cujuscemodi esse pocula. & scyphos quidem cantharosque consueta vulgi nomina ferendum si transeant; sed de carchesiis cymbiisque quæ apud Latinos haud scio an unquam reperias, apud Græcos autem sunt rarissima, non video cur non cogantur inquirere quid sibi nova & peregrina nomina velint. est autem carchesium poculum Græcis tantummodo notum. meminit ejus Pherecydes in libris historiarum; aitque Jovem Alcmenæ precium concubitus carchesium aureum dono dedisse. sed Plautus insuetum nomen reliquit; aitque in fabula Amphitryone pateram datam; cum longe utriusque

utriusque poculi figura diversa sit. patera enim, ut & ipsum nomen indicio est, planum ac patens est. [1] carchesium vero procerum & circa mediam partem compressum, [2] ansatum mediocriter, ansis à summo ad infimum pertinentibus. Asclepiades autem vir inter Græcos apprime doctus ac diligens, carchesia à navali re existimat dicta. ait enim navalis veli partem inferiorem πτέρναν vocari; at circa mediam ferme partem τράχηλον dici; summam vero partem carchesium nominari, & inde diffundi in utrumque veli latus ea quæ cornua vocantur. Nec solus Asclepiades meminit hujus poculi; sed & alii illustres poëtæ: ut Sappho quæ ait;

> Κοινῇ δ' ἄρα πάντες καρχήσι' εἶχον, καὶ ἔλειβον·
> Αρήσαντο δὲ πάμπαν ἐσθλὰ τῷ γαμβρῷ.

Κρατῖνος ἐν Διονυσαλεξάνδρῳ.

> [3] Στολὴν δὲ δή τινα εἶχεν τοῦ δ' ὁμόχροον;
> Θύρσον, κροκωτὸν, ποικίλον καρχήσιον.

Sophocles in fabula, quæ inscribitur, Tyro;

> Πρέσῆναι μέσην τράπεζαν ἀμφὶ σίτια τε καὶ καρχήσια.

Hæc de carchesiis ignoratis Latinitati & à sola Græcia celebratis. sed nec *cymbia* in nostro sermone reperies. est enim à Græcorum paucis relatum. Philemon notissimus comicus in Fasmate ait;

> Επεὶ δ' ἡ ῥόδη κυμβίον ἀκράτου
> Κατασέσεικεν ὑμῖν ἄνω.

Anaxandrides etiam comicus in fabula Αγροίκοις;

> Μεγάλ' ἴσως κυμβία προπινόμενα
> Καὶ μεθ' ἀκράτου ἐκάκωσεν ὑμᾶς.

Meminit ejus & Demosthenes in oratione quæ est in Midiam: Επ' ἀστράβης δ' ἰὸ χέμενος ἐξ [4] Αργύρας τῆς Εὐβοίας, χλανίδας δὲ καὶ κυμβία ἔχων, ὧν ἐπελαμβάνοντο οἱ πεντηκοστολόγοι. Cymbia autem hæc, ut ipsius nominis figura indicat, diminutive à cymba dicta; quod & apud Græcos & apud nos ab illis trahentes navigii genus est.

[1] *Carchesium vero procerum, & circa mediam partem compressum, ansatum mediocriter* | Casaubonus ad Athenæum lib. 11. cap. 7. legit transpositione tali: *compressum mediocriter, ansatum.* Pontan.

[2] *Ansatum mediocriter, ansis à summo ad imum pertingentibus* | Carchesium nobis adumbrat Macrobius: At quomodo pote ansatum id esse mediocriter ubi ansæ, ut ipse ait, à summo ad infimum demerserint; Ego quantum ex his & Calixeni quoque Rhodii verbis quæ ex Athenæo, ut puto, Macrobius hic transtulit, conjecto: fuit hoc poculum, ut Græca verba sunt, ἱκανῶς ἐπιμήκες, & ideo compressum quidem circa meditullium sed protuberans leviter. Quod Macrobius, uti opinio mea est, signate Latinitati reddiderat scripseratque: *ancatum mediocriter*, nisi aliter fuisset visum exscriptoribus. *Ançatum* autem ab *ançus* formatum est. Festus: *Ancus appellatur qui aduncum habet brachium, ut exporrigi non possit.* Glossæ: *ancus*, λορδός. *Idem.*

[3] Στολὴν δὲ δή τινα | Cratino hunc versum restitui ex eodem codice suppeditantibus iisdem scedis, & epistola amicissimi mei Theodori Ryquii, cui musarum honoris gratia cum maxime peregrinanti ex animo opto, ut quicquid incipiet, feliciter & ultra ipsius votum procedat. In MS. erat ΤΟΥΔΟΜΟΙΦΡΑΣΟΝ, pro quo id, quod edidi, ad marginem scripserat pater, nec video melius. In Sapphûs carmine idem codex ΚΗΝΟΙ pro κοινῇ. forte est κεῖνοι; & ἔχον. Etiam versus Cratini in ultima editione male distinctus erat. *Gronov.*

[4] Αργύρας τῆς Εὐβοίας | Male Stœriana Αργύρας Εὐβοίας. Ineptius cum Stephano Pontanus. Αργύρας καὶ ἐξ Εὐβοίας. Rectè solus Camerarius. *Gronov.*

ac ſane animadverti ego apud Græcos multa poculorum genera à re navali cognominata; ut carcheſia ſupra docui, ut hæc *cymbia* pocula procera ac navibus ſimilia. Meminit hujus poculi Eratoſthenes vir longe doctiſſimus in epiſtola ad Hagetorem Lacedæmonium his verbis; Κρατῆρα γὰρ ἔστησαν τοῖς θεοῖς, οὐκ ἀργύρεον, οὐδὲ λιθοκόλλητον, ἀλλὰ τῆς Κωλιάδος. τοῦτον δ' ὁσάκις ἐπιπληρώσαιεν, ἀποσπείσαντες τοῖς θεοῖς ἐκ τῆς φιάλης, ᾠνοχόουν ἐφεξῆς βάπτοντες τῷ κυμβίῳ· fuerunt qui *cymbium* à *cissybio* per ſyncopam dictum exiſtimarent. Ciſſybii autem, ut de Homero taceam qui hoc poculum Cyclopi ab Ulyſſe datum memorat, multi faciunt mentionem: voluntque nonnulli proprie *cissybium* ligneum eſſe poculum ex edera, id eſt, κισσοῦ. & Nicander quidem Colophonius in primo Ætolicon ſic ait? Ἐν τῇ ἱεροποιΐῃ τοῦ Διδυμαίου Διὸς κισσοῦ σπονδοποιέονται πετάλοισιν. ὅθεν τὰ ἀρχαῖα ἐκπώματα κισσύβια φωνέεται.
ſed & Callimachus meminit hujus poculi.

Καὶ γὰρ ὁ Θρηΐκίην μὲν ἀπηνατο χανδὸν ἄμυστιν
Ζωροποτεῖν, ὀλίγῳ δ' ἥδετο κισσυβίῳ.

Qui autem cimybium ex edera factum poculum οἱονεὶ κισσινὸν dici arbitrantur, Euripidis auctoritate niti videntur; qui in Andromeda ſic ait;

Πᾶς δὲ ποιμένων ἔρρει λεώς.
Ο μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφον,
Πόνων ἀναψυκτῆρ', ὁ δ' ἀμπέλου γάνος.

hæc de cymbio. Sequitur ut, quando cantharum & poculi & navigii genus eſſe ſupra diximus, probetur exemplis. & pro poculo quidem nota res eſt vel ex ipſo Vergilio, qui aptiſſime proprium Liberi patris poculum aſſignat Sileno. ſed id, ut ſupra polliciti ſumus, etiam pro navigio poni ſolitum debemus oſtendere. Menander in Nauclero;

Ηκει λιπὼν Αἰγαῖον ἁλμυρὸν βάθος
Θεόφιλος ἡμῖν ὦ Στράτων, ὡς ἐς καλὸν
Τὸν υἱὸν εὐτυχοῦντα καὶ σεσωσμένον.
Πρῶτος δ' ἐγώ σοι τόν δε χρύσεον κάνθαρον.
Ποῖον; τὸ πλοῖον, οὐδὲ μ' οἶσθα σ' ἄθλιε.

Et ſacer implevit dextram ſcyphus.

ſcyphus Herculis poculum eſt, ita ut Liberi patris cantharus; Herculem vero fictores veteres non ſine cauſa cum poculo fecerunt, & nonnunquam caſabundum & ebrium: non ſolum quod is heros bibax fuiſſe perhibetur; ſed etiam quod antiqua hiſtoria eſt Herculem poculo tanquam navigio ventis immenſa maria tranſiſſe. Sed de utraque re pauca ex Græcis antiquitatibus dicam. & multibibum heroa iſtum fuiſſe, ut taceam quæ vulgo nota ſunt, illud non obſcurum argumentum eſt, quod Ephippus in Buſiride inducit Herculem ſic loquentem;

Οὐκ οἶσθα μ' ὄντα, πρὸς θεῶν, Τιρύνθιον
Ἀργεῖον; οἱ μεθύοντες ἀεὶ τὰς μάχας
Πάσας μάχονται. τοιγαροῦν φεύγουσ' ἀεί.

Eſt

Eſt etiam hiſtoria non adeo notiſſima nationem quandam hominum fuiſſe prope Heracleam ab Hercule conſtitutam Cylicranorum compoſito nomine ἀπὸ τῆ κύλικος. quod poculi genus nos, una littera immutata, calicem dicimus. poculo autem Herculem vectum ad Ἐρύθειαν Hiſpaniæ inſulam navigaſſe & Panyaſis egregius ſcriptor Græcorum dicit, & Pherecydes auctor eſt: quorum verba ſubdere ſuperſedi, quia propiora ſunt fabulæ quam hiſtoriæ. Ego tamen arbitror non poculo Herculem maria tranſvectum ſed navigio cui ſcypho nomen fuit; ita ut ſupra cantharum & carcheſium & à cymbis derivata cymbia, omnia hæc aſſeruimus eſſe navigiorum vocabula.

CAP. XXII.

De aliis quibuſdam locis Vergilii.

NOmina quoque Vergilius nonnunquam ex antiquiſſimis Græcorum hiſtoriis mutuatur. ſcitis apud illum unam ex comitibus Dianæ Opin vocari. quod nomen vulgo fortaſſe temere impoſitum vel etiam fictum putatur ab ignorantibus, ingenioſum poëtam cognomen, quod à veteribus Græcis ſcriptoribus ipſi Dianæ fuerat impoſitum, comiti ejus aſſignare voluiſſe. ſed Vergilius ſic ait;

Velocem interea ſuperis in ſedibus Opin
Unam ex virginibus ſociis ſacraque caterva
Compellabat, & has triſtis Latonia voces
Ore dabat.

& infra; *At Triviæ cuſtos jamdudum in montibus Opis.*

Opin, inquit, comitem & ſociam Dianæ. Sed audite unde Vergilius hoc nomen acceperit; qui, ut dixi, quod epitheton ipſiuſce legerat, ſociæ ejus impoſuit. Alexander Ætolus poëta egregius in libro, qui inſcribitur Muſæ, refert quanto ſtudio populus Epheſius dedicato templo Dianæ curaverit præmiis propoſitis ut qui tunc erant poëtæ ingenioſiſſimi in deam carmina diverſa componerent. in his verſibus Opis non comes Dianæ ſed Diana ipſa vocata eſt. loquitur autem, ut dixi, de populo Epheſio;

Ἀλλ' ὅγε πδιθόμενος πάγχυ Γραικοῖσι μελέσθαι
  Τιμόθεον κιθάρης ἴδμονα καὶ μελέων,
Υἱὸν Θερσάνδροιο τὸν ἤνεσεν ἀνέρα σίγλων,
  Χρυσείων ἱερὴν δή τοτε χιλιάδα.
Υμνῆσαι ταχέων Ὦπιν βλήτειραν ὀϊςῶν.
  [1] Ηδ' ἐπὶ Κεγχρειῶν τίμιον οἶκον ἔχει.

& mox;

Μηδὲ θεῆς προλίπῃ Λητωΐδος ἄκλεα ἔργα.

[1] Ηδ' ἐπὶ Κεγχρειῶν, &c.] Hunc cum ſequente verſiculo primi producimus ex iiſdem chartis, nulla mutatione, niſi quod in MS. erat ὄκον pro οἶκον. In antecedentibus autem pro τὸν ἤνεσεν Salmaſius ad Solinum legebat ποτ' ἤνεσεν. Sed adhæreo MS. & vulgatis. Pro πάντοτε idem voluit τῶν τοτε. Verum eſt δή τοτε, quod ex MS. huc reponere ſuſtinui. Sic omnia illuſtrari. Suſpicari tamen licet pro σιγλῶν ſcribendum σίκλων qui ſtateres ſunt. Quemadmodum Chærilus quoque ob ſingulos verſus ſimile nomiſma accepit. Imo forte media ſic corrigenda: τὸν ἤνεσεν ἀνέρα σίκλων· χρυσείων ἱερῇ δή τοτε χιλιάδι. *Gronovius.*

Apparuit

Apparuit, ni fallor, Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in ejus comitem transtulisse.

Excessere omnis adytis arisque relictis
Di.

Hoc unde Vergilius dixerit nullus inquirit. sed constat illum de Euripide traxisse; qui in fabula Troadibus inducit Apollinem, cum Troja capienda esset, ita dicentem;

Εγὼ δὲ (νικῶμαι γὰρ Αργείας θεοῦ
Ηρας, Αθάνας θ', αἳ συνεξεῖλον Φρύγας)
Λείπω τὸ κλεινὸν Ιλιον, βωμός τ' ἐμούς·
Ερημία γὰρ πόλιν ὅταν λάβῃ κακή,
Νοσεῖ τὰ τῶν θεῶν, οὐδὲ τιμᾶσθαι θέλει.

qui versus docent unde Vergilius usurpaverit discessisse deos à civitate jam capta. nec hoc sine auctoritate Græcæ vetustatis est quod ait;

Ipsa Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem.

Euripides enim inducit Minervam ventos contrarios Græcorum classi à Neptuno petentem, dicentemque debere illum facere quod Jupiter fecerit, à quo in Græcos fulmen acceperit. Apud Vergilium Pan niveo lanæ munere lunam illexisse perhibetur.

In nemora alta vocans,
Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est.

& reliqua. in hoc loco Valerius Probus vir perfectissimus notat nescire se hanc historiam sive fabulam quo referat auctore. quod tantum virum fugisse miror. Nam Nicander hujus est auctor historiæ, poëta, quem Didymus grammaticorum omnium quique sint quique fuerint instructissimus fabulosum vocat. quod sciens Vergilius adjecit,

si credere dignum est.

adeo se fabuloso usum fatetur auctore. in tertio libro cursim legitur; neque unde translatum sit quæritur:

Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, &c.

in talibus locis grammatici excusantes imperitiam suam inventiones has [2] ingenio magis quam doctrinæ Maronis assignant; nec dicunt eum ab aliis mutuatum ne nominare cogantur auctores. sed affirmo doctissimum vatem etiam in hoc Æschylum eminentissimum tragœdiarum scriptorem secutum: qui in fabula, quæ Latina lingua Sacerdotes inscribitur, sic ait;

Στέλλειν ὅπως τάχιστα. ταῦτα γὰρ πατὴρ
Ζεὺς ἐγκαθίει Λοξίᾳ θεσπίσματα.

& alibi;

Πατρὸς προφήτης ἐστὶ λοξίας Διός.

[2] *Ingenio magis quam doctrinæ Maronis*] Utrumque desideravit in eo Caligulæ livor. Exstat apud Tranquillum: *Sed Virgilii & Titi Livii scripta & imagines, paulum absuit quin ex omnibus bibliothecis amoverit: quorum alterum ut nullius ingenii, minimæque doctrinæ, alterum, ut verbosum in historia negligentemque carpebat.* Pontan.

[9] Ecquid clarum factum est inde sumpsisse Vergilium, quod Apollo ea vaticinetur, quæ sibi Jupiter fatur? probatum ne vobis est Vergilium ut ab eo intelligi non potest qui sonum Latinæ vocis ignorat, ita nec ab eo posse, qui Græcam non hauserit extrema satietate doctrinam? nam si fastidium facere non timerem, ingentia poteram volumina de his, quæ à penitissima Græcorum doctrina transtulisset, implere. sed ad fidem rei propositæ relata sufficient.

[9] *Ecquid clarum factum*] Sic MS. Leidensis, Beroaldina, Stariana, Vesaliensis, Camerarii &, ut reor, omnes ad Stephanum, qui pro libidine solitâ fecit *Et quid*, sequutusque cum Isaacius in duabus recensionibus, pessime & sine causa. Quare nos reponendam putavimus veterem lectionem, accedente præsertim monitu nobilis & politissimi viri Thomæ Stanleii in notis ad Æschylum. *Gronov.*

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inluſtris SATURNALIORUM

LIBER SEXTUS.

CAP. I.

Quos vel ex dimidio ſui, vel ſolidos etiam verſus ab antiquis Latinis poëtis ſit mutuatus Vergilius.

HIC Prætextatus, Mirum, inquit, in modum digeſſit Euſtathius quæ de Græca antiquitate carmini ſuo Vergilius inſeruit. ſed meminimus viros inter omnes noſtra ætate longe doctiſſimos Furium Cæcinamque Albinos promiſiſſe ſe prodituros quid idem Maro de antiquis Romanis ſcriptoribus traxerit. quod nunc ut fiat tempus admonet. cumque omnibus idem placeret: tum Furius Albinus; Etſi vereor ne, dum oſtendere cupio quantum Vergilius noſter ex antiquiorum lectione profecerit, & quos ex omnibus flores vel quæ in carminis ſui decorem [1] ex diverſis ornamenta libaverit, occaſionem reprehendendi vel imperitis vel malignis miniſtrem exprobrantibus tanto viro alieni uſurpationem; nec conſiderantibus hunc eſſe fructum legendi, æmulari ea quæ in aliis probes, & quæ maxime inter aliorum dicta mireris in aliquem uſum tuum opportuna derivatione

[1] *Ex diverſis ornamenta libaverit* | Optimus ille Anglicanus non, *libaverit*, ſed *levaverit*, & animo meo germaniſſime. Vult. enim dicere Macrobius, ſubtraxiſſe plena manu. Dixerat libro ante; *Vergilium noſtrum undique veterum ſibi ornamenta traxiſſe.* Nunc facile, uti puto, innoteſcet apud Arbitrum dictio ſub finem: *Unde plani autem, unde levatores viverent niſi.* Ubi vir doctus in nuperis ad eum ſcriptorem Notis ſeu collectaneis admonuit ſibi nuſquam lectum vocabulum, *levatores*, quod ego non abſone ex ſuperiori mente fures interpreter, ſive, ut ipſe Petronius alibi dixit, *Nocturnos*, qui pallia & talia lucrifacere ſatagunt. *Plani* autem eodem Arbitri loco, idem erit quod voluit Gloſſarium vetus: *Stlatarus*, πλάνος, Ita enim corrigo Gloſſarium, nam editur inepte, *Silatarus*. Docuit me grammaticus priſcus & probus Caper: qui tamen *Stlataris* ſcribit non *ſtlatarus*, & forte utrumque rectum. Verba ſunt; *Stlataris ſine è litera ſcribendum, à ſtlata rate piratica.* Unde iterum in Gloſſario pro *ſlatia* faciendum, *ſtlata*; πειρατικοῦ σκάφους εἶδος. *Pontan.*

convertere;

convertere; quod & noſtri tam inter ſe quam à Græcis, & Græcorum excellentes inter ſe ſæpe fecerunt. &, ut de alienigenis taceam, poſſem pluribus edocere quantum ſe mutuo compilarint bibliothecæ veteris auctores. quod tamen opportune alias, ſi volentibus vobis erit, probabo. Unum nunc exemplum proferam, quod ad probanda quæ aſſero pæne ſufficiet. Afranius enim togatarum ſcriptor, in ea togata quæ Compitalia inſcribitur, non inverecunde reſpondens arguentibus quod plura ſumpſiſſet à Menandro, Fateor, inquit, ſumpſi, non ab illo ſolo modo ſed ut quiſque habuit quod conveniret mihi, quodque me non poſſe melius facere credidi, etiam à Latino. Quod ſi hæc ſocietas & rerum communio poëtis ſcriptoribuſque omnibus inter ſe exercenda conceſſa eſt; quis fraudi Vergilio vortat, ſi ad excolendum ſe quædam ab antiquioribus mutuatus ſit? cui etiam gratia habenda eſt quod nonnulla ab illis in opus ſuum, quod æterno manſurum eſt, transferendo fecit ne omnino memoria veterum deleretur: quos, ſicut præſens ſenſus oſtendit, [2] non ſolum neglectui verum etiam riſui habere jam cœpimus. denique & judicio transferendi & modo imitandi conſecutus eſt, [3] ut quod apud illum legerimus alienum, aut aliud eſſe malimus, aut melius hic quam ubi natum eſt ſonare miremur. Dicam itaque primum quos ab aliis traxit vel ex dimidio ſui verſus vel pæne ſolidos. poſt hoc locos integros cum parva quadam mutatione tranſlatos, ſenſuſve ita tranſcriptos ut unde eſſent eluceret, immutatos alios ut tamen origo eorum non ignoraretur. poſt hæc quædam de his, quæ ab Homero ſumpta ſunt, oſtendam non ipſum ab Homero tuliſſe, ſed prius alios inde ſumpſiſſe, & hunc ab illis quos ſine dubio legerat tranſtuliſſe.

Vertitur interea cœlum, & ruit oceano nox.

Ennius in libro ſexto.

Vertitur interea cœlum cum ingentibus ſignis.
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Ennius in primo:

Qui cœlum verſat ſtellis fulgentibus aptum.

& in tertio:

Cœlum proſpexit ſtellis fulgentibus aptum.

& in decimo:

Hinc nox proceſſit ſtellis ardentibus apta.
Conciliumque vocat divûm pater atque hominum rex.

Ennius in ſexto:

Tum cum corde ſuo divûm pater atque hominum rex
Effatur.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt.

[2] *Non ſolum neglectui*] MS. & editio Veneta, quæ MS. vicem eſt, habent *lectui* Forte editores non adverterunt *non ſolum* hîc dici ἀντὶ non ſolum non. Etiam ſubſtantivum non potuit illis placere, tanquam novum & inauditum. Sic tamen & Statius. *Gronov.*

[3] *Ut quod apud illum legerimus alienum, aut aliud eſſe malimus, aut melius hic.*] Placet priſca lectio: *aut illius eſſe malimus*, ſententia diſerte vera. *Pontan.*

Ennius in primo:

Est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant.
Tuque, ô Tybri, tuo genitor cum flumine sancto.

Ennius in primo;

Teque, pater Tiberine, tuo cum flumine sancto.
Accipe daque fidem. sunt nobis fortia bello
Pectora.

Ennius in primo:

Accipe daque fidem fœdusque feri bene firmum.
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Ennius in primo:

Cum superum lumen nox intempesta teneret.
Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
Persolves.

Ennius in primo,

Non pol homo quisquam faciet impune animatus
Hoc nisi tu; [4] nam mi calido das sanguine pœnas.
——— Vergilius, *Concurrunt undique telis*
Indomiti agricolæ.

Ennius in tertio:

[5] Postquam defessi sunt; stant & spargere sese
Hastis; ansatis concurrunt undique telis.
Summa nituntur opumvi.

Ennius in quarto:

Romani scalis summa nituntur opum vi.

& in sextodecimo:

Reges per regnum statuasque sepulchraque quærunt;
Ædificant nomen; summa nituntur opum vi.
Et mecum ingentes oras evolvite belli.

Ennius in sexto:

Quis potis ingentes oras evolvere belli?
Nequa meis dictis esto mora. Juppiter hac stat.

Ennius in septimo:

Non semper vestra evertit. nunc Juppiter hac stat.
Invadunt urbem somno vinoque sepultam.

Ennius in octavo:

Nunc hostes vino domiti somnoque sepulti.
Tollitur in cœlum clamor; cunctique Latini.

Ennius in septimodecimo;

Tollitur in cœlum [6] clamor exortus utrisque.

[4] *Nam mi calido das sanguine pœnas* | In orâ Scriveriani codicis erat *dabi' sanguine*, more Enniano. præcedit enim *faciet*. Idem.

[5] *Postquam defessi sunt; stant & spargere sese Hastis.* | Conjectabam: *Postquam defessi sunt stando, & spargere.* Et apte ita applicabitur statim, *ansatis concurrunt undique telis.* Blanditur tamen magis quod admonuit postea Scriverius, *defessi sunt stantes spargere.* Idem.

[6] *Clamor exortus utrisque* | Malim *utrimque.* Idem Ennius in decimoquarto: *Horrescit telis exercitus asper utrimque.* Nec editum aliter Cl. Merulæ. *Idem.*

Quadrupedante

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Ennius in sexto:

Explorant Numidæ. totam quatit ungula terram.

idem in octavo:

Consequitur, summo sonitu quatit ungula terram.

idem in septimodecimo:

It eques & plausu cava concutit ungula terram.
Unus qui nobis cunctando restituit rem.

Ennius in duodecimo:

Unus homo nobis cunctando restituit rem.
Corruit in vulnus. sonitum super arma dedere.

Ennius in sextodecimo:

Concidit, & sonitum simul insuper arma dederunt.
Et jam prima novo spargebat lumine terras.

Lucretius in secundo:

Cum primum aurora respergit lumine terras.
Flammarum longos à tergo involvere tractus.

Lucretius in secundo:

Nonne vides longos flammarum ducere tractus?
Ingeminant abruptis nubibus ignes.

Lucretius in secundo:

Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.
Belli simulacra ciebant.

Lucretius in secundo:

Componunt, complent; belli simulacra cientur.
Simulacraque luce carentum.

Lucretius in quarto:

Cum sæpe figuras
Contuitur mirans, simulacraque luce carentum.
Asper acerba tuens retro redit.

Lucretius in quinto:

Asper, acerba tuens, immani corpore serpens.
Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Furius in primo Annali:

Interea oceani linquens aurora cubile.
Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem?

Furius in sexto:

Quod genus hoc hominum Saturno sancte create?
Rumoresque serit varios, ac talia fatur.

Furius in decimo:

Rumoresque serunt varios, & multa requirunt.
Nomine quemque vocans, reficitque ad prœlia pulsos.

Furius in undecimo:

Nomine quemque ciet; dictorum tempus adesse
Commemorat.

deinde infra:

Confirmat dictis, ſimul atque exſuſcitat acres
Ad bellandum animos, reficitque ad prœlia mentes.
Dicite Pierides, non omnia poſſumus omnes.

Lucilius in quinto;

Major erat natu. non omnia poſſumus omnes.
Diverſi circumſpiciunt. hoc acrior idem.

[7] Pacuvius in Medea:

Diverſi circumſpicimus, [8] horror percipit.
Ergo iter inceptum peragunt rumore ſecundo.

Suevius in libro quinto:

[9] Redeunt referunt petita rumore ſecundo.
Numquam hodie effugies, veniam quocunque vocaris.

Nævius in equo Trojano;

Nunquam hodie effugies, quin mea manu moriare.
Vendidit hic auro patriam dominumque potentem
Impoſuit; fixit leges precio atque refixit.

[10] Varius de morte:

Vendidit hic Latium populis, agroſque viritim
Eripuit; fixit leges precio atque refixit.
Ut gemma bibat, & Sarrano dormiat oſtro.

Varius de morte:

[11] Incubet & Tyriis, atque ex ſolido bibat auro.
Talia ſæcla ſuis dixerunt currite fuſis.

[7] *Pacuvius in Medea* | Monet margo Scrivे ii, legendum *Medc.* Idem.

[8] *Horror percipit* | Adumbravit Plautus Menæchmis: *Quid ceſſas dare potionis aliquid, priuſquam percipit inſania?* Ad quem locum exigunt quoque illum, Sticho:

D. *At ego perii cui medullam laſſitudo perbibit.*
P. *Quid ego cui miſero medullam ventris percepit fames?*

Cl. tamen Lipſio placuit, *perrepit*. Meo judicio loci illius germana lectio & mens nondum viſa criticis, & abeſſet ambitio, dicerem viſam mihi. Lego: *Cui miſero medullam ventris peredit fames.* Captavit manifeſto ἀντίθεσιν, Plautus in *perbibit*, & *peredit*, quomodo Curculione feſtive ex illis ipſis vocibus regiones finxit à milite ſubjugatas *peredeſiam* & *perbibeſiam.* Hinc Feſtus: *Plautus peredeſiam & perbibeſiam commentus eſt cum notare voluit cupiditatem edendi & bibendi.* Itaque à fame peredi ventris medullam apte & argute reſponſum exiſtimo à Comico paraſito. Catullus alluſit: *Ignes interiorem edunt medullam.* Et Maro: *Eſt mollis flamma medullas.* Et 12. Æneid. *Nec te tantus edat tacitam dolor.* Idem.

[9] *Redeunt referunt petita* | Vel obverſus legem legendum *referuntque*, & ita Camerarii liber. *Idem.*

[10] *Varius de morte* | Lucanus panegyrico ad Piſonem:

Mæcenas tragico quatientem pulpita geſtu
Evexit Varium. Idem.

[11] *Incubet & Tyriis* | Veſtimenta intelligit quæ cubitoria priſcis dicta. Petronius: *Veſtimenta mea cubitoria perdidit, Tyria, ſine dubio.* Quo tamen loco quid eſt, *Tyria ſine dubio.* Putem ego laborare lectionem, pictumque antiquitus, *elubie.* Unde factum *dubio*, cum deberet, *eluvie. Tyria* ergo, *ſine elubie*, ſunt veſtimenta pura nec ſordidata. De ſordidatis Feſtus & alii. Lucilius illo verſu: *Hæc veſtimentis maculoſis aſpicis ipſe.* Claudianus autem cubitorias ſimiliter veſtes Tyrias intellexit in Feſcenninis. Ait:

At Veſtes Tyria ſanguine fulgidas
Alter virgineus nobilitet cruor.

Sed an Claudiani illo verſu honeſte ſatis dictum: *alter virgineus cruor?* Malim ego: *Alte virgineus nobilitet cruor.* Et niſi fallor in mentem habuit illud Poëtæ; *Virgineumque alte bibat acta cruorem.* Idem.

Catullus:

Currite ducenti ſubtemine, currite fuſi.
Felix heu nimium felix, ſi litora tantum
Numquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.

Catullus:

Juppiter omnipotens utinam non tempore primo
Gnoſia Cecropiæ tetigiſſent litora puppes.
magna oſſa lacertoſque
Extulit.

Lucilius in ſeptimodecimo:

[12] *Magna oſſa lacertique*
Apparent homini.
Placidam per membra quietem
Irrigat.

Furius in primo:

Mitemque rigat per pectora ſomnum.

& Lucretius in quarto:

Nunc quibus ille modis ſomnus per membra quietem
Irrigat.
campoſque liquentes.

Lucretius in ſexto ſimile de mari.

Et liquidam molem, campoſque natantes.
Et geminos duo fulmina belli
Scipiadas.

Lucretius in tertio.

Scipiades belli fulmen Karthaginis horror.
& oræ.
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.

Lucretius in ſecundo,

Fœdo pertorquent ora ſapore.
Morte obita quales fama eſt volitare figuras.

Lucretius in primo:

Cernere uti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur oſſa.

hinc eſt & illud Vergilii:

Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa.
Ora modis attollens pallida miris.

Lucretius in primo:

Sed quædam ſimulacra modis pallentia miris.
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor.

12 *Magna oſſa lacertique Apparent homini*] Herculem ſentit Lucilius; & extat Priapæis: *Phœbus comoſus, Hercules lacertoſus.* Monuit me item Franciſcus Douſa, legere ſe ad Lucilium, *hominis*. Idem.

Ennius

Ennius in ſextodecimo:

Tunc tumido manat ex omni corpore ſudor.
Labitur uncta vadis abies.

Ennius in quartodecimo:

Labitur uncta carina; volat ſuper impetus undas.
Ac ferreus ingruit imber.

Ennius in octavo:

Haſtati ſpargunt haſtas, fit ferreus imber.
Apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit.

Ennius in ſextodecimo:

Tamen induvolans ſecum abſtulit haſta
Inſigne.
Pulverulentus eques furit: omnes arma requirunt.

Ennius in ſexto:

Balantum pecudes quatit. omnes arma requirunt.
Nec viſu facilis, nec dictu affabilis ulli.

Accius in Philoctete:

Quem neque tueri contra nec affari queas.
Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut leto inſigni.

Accius in armorum judicio:

Nam tropæum ferre me à forti viro pulchrum eſt.
Si autem vincar; vinci à tali nullum eſt probrum.
Nec ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit; vanum etiam mendacemque improba finget.

Accius in Telepho:

Nam ſi à me regnum fortuna atque opes
Eripere quivit, at virtutem non quiit.
Diſce puer virtutem ex me, verumque laborem;
Fortunam ex aliis.

Accius in armorum judicio;

[13] *Virtuti is par, diſpar fortunis patris.*
Jamjam nec maxima Juno
Nec Saturnius hæc oculis pater adſpicit æquis.

Accius in Antigona;

Jamjam neque dii regunt,
Neque profecto deûm ſummus rex omnibus curat.
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros?

[13] *Virtuti is par, diſpar fortunis patris* | Reſcribo: *Virtute ſis par, diſpar fortunis patri.* Clarum ex Maronianâ imitatione: *Diſce puer virtutem ex me verumque laborem: Fortunam ex aliis.* Et addo Lucam Fruterium in Veriſimilium olim libris idem incurriſſe. quod diſſimulaſſe & rei & ingenioſiſſimi capitis cauſa piaculum cenſui. *Idem.*

Ennius in undecimo cum de Pergamis loqueretur;

Quæ neque Dardaniis campis potuere perire,
Nec cum capta capi, nec cum combuſta cremari.
Multi præterea, quos fama obſcura recondit.

Ennius in Alexandro;

Multi alii adventant, paupertas quorum obſcurat nomina.
Audentes fortuna juvat.

Ennius in ſeptimo.

Fortibus eſt fortuna viris data.
Recoquunt patrios fornacibus enſes;
Et curvæ rigidum falces conſtantur in enſem.

Lucretius in quinto;

Inde minutatim proceſſit ferreus enſis;
Verſaque in obſcœnum ſpecies eſt falcis aënæ.
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina.

Lucretius in quinto;

Ad ſedare ſitim fluvii fonteſque vocabant.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua carpit.

Lucretius in quinto;

Quod ſol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte ſua, ſatis placabat pectora donum.

CAP. II.

Quos locos, aut integros, aut paucis admodum immutatis, ex antiquis Latinis ſcriptoribus Vergilius tranſtulerit: quoſque ita mutaverit: ut origo tamen eorum facile deprehendatur.

POſt verſus ab aliis vel ex integro vel ex parte tranſlatos, vel quædam immutando verba tanquam fuco alio tinctos, nunc locos locis componere ſedet animo, ut, unde formati ſint, quaſi de ſpeculo cognoſcas.

Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor. juvat ire jugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli devertitur orbita clivo.

Lucretius in primo;

Nec me animi fallit quam ſint obſcura; ſed acri
Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor,
Et ſimul incuſſit ſuavem mi in pectus amorem
Muſarum; quo nunc inſtinctus mente vigenti,
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita ſolo.

Accipite & alterum locum Maronis illi, unde traxerat, comparandum, ut eundem colorem ac pæne similem sonum loci utriusque reperias.

Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus undam;
Nec varios inhiant pulchra testudine postes.

& mox:

At secura quies & nescia fallere vita
Dives opum variarum, at lætis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus; at frigida tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni,
Non absunt illic, saltus ac lustra ferarum,
Et patiens operum exiguoque assueta juventus,

Lucretius in libro secundo:

Si non aurea sunt juvenum simulachra per ædes
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
Nec domus argento fulgens auroque renidens,
Nec citharam reboant laqueata aurataque Tempe;
Cum tamen inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ rivum sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde corpora curant,
Præsertim cum tempestas arridet, & anni
Tempora conspergant viridantes floribus herbas.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata movere animum, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis.

Lucretius in secundo:

Nec teneræ salices atque herbæ rore virentes
Fluminaque ulla queunt summis labentia ripis
Oblectare animum, subitamque avertere curam.

Ipsius vero pestilentiæ, quæ est in tertio Georgicorum, color totus & lineamenta pæne omnia tracta sunt de descriptione pestilentiæ, quæ est in sexto Lucretii. nam Vergiliana incipit:

Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoque autumni incanduit æstu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.
Hæc ratio quondam morborum & mortifer æstus
Finibus in Cecropis funestos reddidit agros,
Vastavitque vias; exhausit civibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriusque ponere satis longum est; excerpam aliqua; ex quibus similitudo geminæ descriptionis appareat. Vergilius ait:

Tum vero ardentes oculi atque attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu gravis; imaque longo
Ilia singultu tendunt. it naribus ater

Sanguis

Sanguis; & oppressas fauces premit aspera lingua.
Principio caput incensum fervore gerebant
Et duplices oculos suffusa luce rubentes:
Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
Sanguine; & ulceribus vocis via septa coïbat;
Atque animi interpres manabat lingua cruore
Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus.

& quæ darent supra retulit idem.

demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & attactu tractanti dura resistit.
Multaque præterea mortis tunc signa dabantur:
Perturbata animi mens in mærore metuque,
Triste supercilium, furiosus vultus & acer,
Sollicitæ porro plenæque sonoribus aures,
Creber spiritus aut ingens, raroque coortus,
Sudorisque madens per collum splendidus humor,
Tenuia sputa, minuta, croci contacta cruore,
Salsaque per fauces raucas vix edita tussis.

Vergilius ait:

Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos. ea visa salus morientibus una;
[1] *Mox erat hoc ipsum exitio.*

Lucretius ait:

Nec ratio remedî communis certa dabatur.
Nam quod aliis dederat vitalis aëris auras
Volvere in ore licere & cœli templa tueri;
Hoc aliis erat exitio, letumque parabat.

Vergilius ait:

Præterea nec mutari jam pabula refert;
Quæsitæque nocent artes; cessere magistri.

Lucretius ait:

Nec requies erat ulla mali, defessa jacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore.

Vergilius ait:

Ipsis est aër avibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.

Lucretius ait:

Nec tamen omnino temere illis sedibus ulla
Comparebat avis; nec tristia sæcla ferarum
Exibant silvis; languebant pleraque morbo
Et moriebantur.

[1] *Mox erat hoc ipsum exitio* | Non differam hac occasione Plautini loci medelam Captivis, *Scen. Nunc illud est.* Vulgatur:
Neque exilium est, neque adeo spes qua mihi
Hunc aspellat metum.
Sed scriptum vidi, *Neque exilium exitio est.* Quod fere dictum quomodo vulgo, *nec salus saluti*, & talia. *Pontan.*

Nonne

Nonne vobis videntur membra hujus descriptionis ex uno fonte manasse? Sed rursus locos alios comparemus.

Gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioque domos & dulcia limina mutant.

Lucretius in tertio;

Sanguine civili rem conflant, divitiasque
Conduplicant avidi, cædem cæde accumulantes;
Crudeles gaudent in tristi funere fratris.
Multa dies variusque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius, multos alterna revisens
Lusit & in solido rursus fortuna locavit.

Ennius in octavo;

Multa dies in bello conficit unus:
Et rursus multæ fortunæ forte recumbunt.
Haudquaquam quemquam semper fortuna secuta est.
O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atque omnes metuentem expendere causas.

Accius in Antigona;

Quanto magis te istiusmodi esse intelligo,
Tanto, Antigona, magis me par est tibi
Consulere & parcere.
O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrum
& reliqua.

Ennius in Alexandro;

O lux Trojæ germane Hector,
[a] *Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?*
Aut qui te sic respectantibus tractavere nobis?
Frena Pelethronii Lapythæ gyrosque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Varius de morte;

Quem non ille sinit lentæ moderator habenæ,
Qua velit ire; sed angusto prius ore coërcens
Insultare docet campis, fingitque morando.
Talis amor Daphnin; qualis cum fessa juvencum
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum, viridi procumbit in ulva
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti.

Varius de morte;

Ceu canis umbrosam lustrans Gortynia vallem,
Si veteris potuit cervæ comprendere lustra,
Sævit in absentem, & circum vestigia lustrans
Æthera per nitidum tenues sectatur odores.

[a] *Quid ita cum tuo*] Ennii hunc versum ita rescribebat Scriveriani libri ora: *Quid ita te contuo*, &c. *Idem.*

Non

Non amnes illam medii, non ardua tardant;
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.
Nec te tua funera mater
Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi.

Ennius in Ctesiphonte;

Neque terram injicere, neque cruenta
Convestire mihi corpora licuit,
Neque miseræ lavêre lachrymæ salsum sanguinem.
Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque animæque marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis; ut his exordia primis
Omnia & ipse tener mundi concreverit orbis.
Tum durare solum & discludere Nerea Ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
Jamque novum terræ stupeant lucescere solem.

Lucretius in quinto; ubi de confusione orbis ante hunc statum loquitur;

His neque tum solis rota cerni lumine claro
Altivolans poterat; neque magni sidera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, nec aër,
Nec similis nostris rebus res ulla videri.
Sed nova tempestas quædam molesque coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
Cum paribus jungi res, & discludere mundum,
Membraque dividere, & magnas disponere partes.

& infra;

Hoc est à terris magnum secernere cœlum,
Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
Seorsus item puri secretique ætheris ignes.

& infra;

Omnia enim magis hæc ex levibus atque rotundis.
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.

Ennius in Alexandro;

Nam maximo saltu superavit
Gravidus armatis equus,
——— ——— *Qui suo partu ardua perdat*
Pergama.
Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit. eo dicente deum domus alta silescit;
Et tremefacta solo tellus; silet arduus æther.
Tum venti posuere. premit plcaida æquora pontus.

3 *Ennius in Ctesiphonte* | Faciendum, *in Cresiphonte.* Et monuit in Ennianis reliquiis ille Italiæ nuper columen Hieronymus Columna. *Idem.*

Ennius

Ennius in Scipione :

Mundus cœli vastus constitit silentio,
Et Neptunus sævus undis asperis pausam dedit.
Sol equis iter repressit ungulis volantibus :
† Consistere amnes perennes, arbores vento vacant.
Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum.
Procumbunt Piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæque trabes : cuneis & fissile robur
Scinditur. advolvunt ingentes montibus ornos.

Ennius in sexto :

Incedunt arbusta per alta, securibus cædunt,
Percellunt magnas quercus : exciditur ilex :
Fraxinus frangitur, atque abies consternitur alta :
Pinus proceras pervertunt. omne sonabat
Arbustum fremitu silvai frondosai.
Diversi magno ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusque, Notusque, & lætus Eois
Eurus equis.

Ennius in septimodecimo :

Concurrunt, veluti venti cum spiritus austri
Imbricitor aquiloque suo cum flamine contra
Indu mari magnos fluctus extollere certant.
Nec tamen, hæc cum sint hominumque boumque labores
Versando terram experti, nihil improbus anser.

Lucretius in quinto :

Sed tamen interdum magno quæsita labore,
Cum jam per terras frondent atque omnia florent.
Aut nimiis torrens fervoribus æthereus sol,
Aut subiti perimunt imbres gelidæque pruinæ,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.

Sunt alii loci plurimorum versuum, quos Maro in opus suum cum paucorum immutatione verborum à veteribus transtulit. & quia longum est universos versus ex utroque transcribere, libros veteres notabo ; ut qui volet illic legendo æqualitatem locorum conferendo miretur. In principio Æneïdos tempestas describitur, & Venus apud Jovem queritur de periculis filii, & Jupiter eam de futurorum prosperitate solatur. hic locus totus sumptus à Nævio est ex primo libro belli Punici. illic enim æque Venus Trojanis tempestate laborantibus cum Jove queritur : & sequuntur verba Jovis filiam consolantis spe futurorum. item de Pandaro & Bitia aperientibus portas, locus acceptus est ex libro quintodecimo Ennii ; qui induxit Histros duos in obsidione erupisse portam, & stragem de obsidente hoste fecisse. Nec Tullio compilando, dummodo undique ornamenta sibi conferret, abstinuit.

† *Consistere* | *Constitere.* Vossius pag. 11. de Hist. Lat. *Idem.*

O fama ingens, ingentior armis
Vir Trojane.

nempe hoc ait: Æneam famam ſuam factis fortibus ſupergreſſum, cum plerumque fama ſit major rebus. ſenſus hic in Catone Ciceronis eſt his verbis: *Contingebat in eo, quod pleriſque contra ſolet, ut majora omnia re quam fama viderentur, id quod non ſæpe evenit, ut exſpectatio cognitione, aures ab oculis vincerentur.* item,

Proximus huic longo ſed proximus intervallo.

Cicero in Bruto: *Duobus igitur ſummis Craſſo & Antonio L. Philippus proximus accedebat, ſed longo intervallo, tamen proximus.*

CAP. III.

Quos locos primum alii ex Homero tranſtulerint, inde Vergilius operi ſuo aſciverit.

SUnt quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur tranſtuliſſe: ſed ea docebo à noſtris auctoribus ſumpta; qui priores hæc ab Homero in carmina ſua tranſtulerant. quod quidem ſummus Homericæ laudis cumulus eſt, quod, cum ita à plurimis adverſus eum vigilatum ſit, coactæque omnium vires manum contra fecerint,

Ille velut pelagi rupes immota reſiſtit.

Homerus de Ajacis forti pugna ait:

Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε· βιάζετο γὰρ βελέεσσιν.
Δάμνα μιν Ζηνός τε νόος καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ,
Βάλλοντες. δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε. βάλλετο δ' αἰεὶ
Κάπ' φάλαρ' εὐποίηθ'. ὁ δ' ἀειστερὸν ὦμον ἔκαμνεν,
Εμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον, οὐδὲ δυνάντο
Αμφ' αὐτῷ πολεμίξαι, ἐρείδοντες βελέεσσιν·
Αἰεὶ δ' ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι. κὰδ δέ οἱ ἱδρὼς
Πάντοθεν ἐκ μελέων πόλυς ἔῤῥεεν, οὐδὲ πῇ εἶχεν
Αμπνεῦσαι, πάντη δὲ κακὸν κακῷ ἐστήεικτο.

[1] Hunc locum Ennius in duodecimo [2] ad pugnam Cœlii tribuni his verſibus transfert;

Vndique conveniunt velut imber tela tribuno;
Configunt parmam; tinnit haſtilibus umbo
Ærato ſonitu galeæ: ſed nec pote quiſquam
Vndique nitendo corpus diſcerpere ferro.

[1] *Hunc locum Ennius in duodecimo ad pugnam Cælii tribuni* | *C. Ælii* ſubſtituit ex hiſtoria Merula. item *decimoſeptimo* vicem *duodecimo*. Cauſas habes ad Fragmenta ipſa, *Pontan.*

[2] *Ad pugnam Cælii tribuni* | Merula legit: *C. Ælii.* Idem.

Semper

[3] Semper abundantes hastas frangitque quatitque.
Totum sudor habet corpus; multumque laborat:
Nec respirandi fit copia. præpete ferro
Histri tela manu jacientes sollicitabant.

hinc Vergilius eundem locum de incluso Turno gratia elegantiore composuit:

Ergo nec clypeo juvenis subsistere tantum,
Nec dextra valet; objectis sic undique telis
Obruitur. strepit assiduo cava tempora circum
Tinnitu galea; & saxis solida æra fatiscunt:
Discussæque jubæ capiti; nec sufficit umbo
Ictibus. ingeminant hastis & Troës & ipse
Fulmineus Mnestheus. tum toto corpore sudor
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
Fulmen agit, fessos quatit æger anhelitus artus.

Homerus ait:

Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Furius in quarto annali:

Pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.

hinc Vergilius ait:

Hæret pede pes, densusque viro vir.

Homeri est:

Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν.

Hunc secutus Hostius poëta in libro secundo belli Histrici ait:

Non si mihi linguæ
Centum atque ora sient totidem, vocesque liquatæ.

hinc Vergilius ait:

Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum.

Homerica descriptio est equi fugientis, in hæc verba:

Ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
Δεσμὸν ἀπορρήξας θείει πεδίοιο κροαίνων,
Εἰωθὼς λούεσθαι ἐϋρρεῖος ποταμοῖο,
Κυδιόων, ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Ὤμοις ἀΐσσονται. ὃ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθώς,
Ῥίμφα ἑ γοῦνα φέρει μετά τ' ἤθεα καὶ νομὸν ἵππων.

Ennius hinc traxit:

Et tum sicut equus qui de præsepibus fartus
Vincla suis magnis animis abrupit, & inde
Fert sese campi per cærula lætaque prata
Celso pectore, sæpe jubam quassat simul altam,
Spiritus ex anima calida spumas agit albas.

[3] *Semper abundantes hastas frangitque quatitque* | Displicet hic, *abundantes hastas.* Velim, *obundantes.* Metaphoram enim à re navali seu littoribus monstrant vel illa: *frangitque quatitque.* Papinius: *Interiore sinu frangentia littora curvat Tænarus.* Ubi addit interpres vetus Lutatius: *Frangentia curvam littoribus solent fructus frangi.* Et ipse Vergilius sic videtur legisse. Nam ubi exprimere voluit, dixit: *Objectis sic undique telis Obruitur.* Nec absimile est quod Maro Arcades inundare armis fecit Æneid. 12. *Hic densi rursus inundant Troës Agylinique & pictis Arcades armis* Hæc exaraveram cum reperio, laudante Cl. Merula, placuisse Castricomio, *adundantes hastas.* Sed illud fortius est. *Pontan.*

gilius

Vergilius;

Qualis ubi abruptis fugit præsepia vinclis. &c.

Nemo ex hoc viles putet veteres poëtas, quod versus eorum scabri nobis videntur. ille enim stylus Enniani sæculi auribus solus placebat: & diu laboravit ætas secuta, ut magis huic molliori filo acquiesceretur. Sed ulterius non moror Cæcinam quin & ipse prodat, quæ meminit Maronem ex antiquitate transtulisse.

CAP. IV.

De vocabulis Latinis, Græcis, barbarisque, quibus Vergilius primus usus esse videri possit, quum tamen ante & veteres iisdem usi sint.

TUM Cæcina: In versibus vel in locis quantum sibi Maro ex antiquitate quæsiverit, Furius ut memor & veteris & novæ auctorum copiæ disseruit. ego conabor ostendere hunc studiosissimum vatem & de singulis verbis veterum aptissime judicasse, & inseruisse electa operi suo verba, quæ nobis nova videri facit incuria vetustatis, ut ecce, *addita*, pro, *inimica & infesta*, qui non æstimet poëtam arbitrio suo novum verbum sibi voluisse fabricari? sed non ita est. nam, quod ait,

nec Teucris addita Juno
Usquam aberit;

Id est, adfixa & per hoc infesta; hoc jam dixerat Lucilius in libro quartodecimo his versibus:

[1] *Si mihi non prætor siet additus, atque agitet me:*
Non male sic ille, ut dico, me extenderat unus.
Mane salutantum [2] *totis vomit ædibus undam.*

pulchre, *vomit undam* & antique. nam Ennius ait:

& Tiberis flumen vomit in mare salsum.

unde & nunc *vomitoria* in spectaculis dicimus, unde homines glomeratim ingredientes in sedilia se fundunt. *Agmen* pro *actu & ductu* quodam ponere non inelegans est, ut:

Leni fluit agmine Tibris.

imo & antiquum est. Ennius enim quinto ait:

Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Quod ait;

Crepitantibus urere flammis,

non novum usurpavit verbum, sed prior Lucretius in sexto posuit:

[1] *Si mihi non prætor siet additus* | *Si mihi nunc*, ex monitu Nobiliss. juvenis Francis. Douzæ; & statim *extenderet* pro *extenderat*. (Cicero ad Atticum, l. 3. Ep. 8. *Itaq; cum meus me mœror quotidianus lacerat, tum vero hæc addita cura vix mihi vitam reliquam facit.* Statius: *Et quamvis gravior mortalibus addita cura*) Pontan.

[2] *Totis vomit ædibus undam* | Allusit Juvenalis Sat. 4. *Ante tamen veniet: nobis properantibus obstat. Unda prior.* Id.

Nec res ulla magis quam Phœbi Delphica laurus
Terribili ſonitu flamma crepitante crematur.
Tum ferreus haſtis
Horret ager.

horret, mire ſe habet. Sed & Ennius in quartodecimo,

Horreſcit telis exercitus aſper utrimque,

& in Erechtheo:

Arma arrigunt: horreſcunt tela.

Et in Scipione:

Sparſis haſtis longis campus [3] *ſplendet & horret.*

Sed & ante omnes Homerus:

Ἐφρίξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσιν
Μακρῇς, ἃς εἶχον ταμεσίχροας.

Splendet tremulo ſub lumine pontus.

tremulum lumen de imagine rei ipſius expreſſum eſt. ſed prior Ennius in Menalippe:

Lumine ſic tremulo terra, & cava cærula candent,

& Lucretius in ſexto:

Præterea ſolis radiis jactatur aquai
Humor, & in lucem tremulo rareſcit ab æſtu.
Hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.

Sunt qui æſtiment hoc verbum, *umbracula*, Vergilio auctore compoſitum, cum Varro rerum divinarum libro decimo dixerit: *Nonnullis magiſtratibus in oppido id genus umbraculi conceſſum.* Et Cicero in quinto de legibus: *Vis ne igitur (quoniam ſol paululum à meridie jam devexus videtur, nequedum ſatis ab his novellis arboribus omnis hic locus opacatur) deſcendatur ad Lirim; eaque, quæ reſtant, in illis alnorum umbraculis proſequamur?* ſimiliter in Bruto; *Sed ut & Theophraſti doctiſſimi hominis umbraculis.*

Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant.

Quod ait ſpecioſe, *tranſmittunt*, pro, *tranſeunt*: ſic & Lucretius in ſecundo:

Et circumvolitant equites, medioſque repente
Tranſmittunt valido quatientes impete campos.

* * * [4] ſed & Peſtanus Vibonenſis ſic ait: *Pedibus equos tranſmiſimus*, quod eſt, *tranſivimus.*

3 *Splendet & horret* | *Et*, pro *ac* vel *atque.* Voſſius de Hiſt. Lat. pag. 10. *Pont.*

4 *Sed & Peſtanus Vibonenſis ſic ait* | Hæc jam olim lectio omnibus hucuſque exemplaribus conſtantiſſime inolevit, adeo ut *Peſtanus Vibonenſis* inter authores legatur in Indice, qui eſt ad calcem Editionis Henr. Stephani &, quæ eam proximè excepit, noſtræ primæ: cum nihil tale ſit, & ſinus uterque maris ſit, quod indicant verba Ciceronis in Epiſt. ad Atticum lib. 16. Epiſt. 6. iſta: *Duo ſinus fuerunt, quos tranſmitti oportet, Peſtanus & Vibonenſis; utrumque pedibus equis tranſmiſimus.* Unde nunc facilis eſt emendatio verborum apud Macrobium, ut ſcilicet legatur: *Sed & Peſtanum & Vibonenſem Cicero*

Quam tota cohors imitata, relictis
Ad terram defluxit equis.

ſic Furius in primo:

[5] *Ille gravi ſubito devinctus vulnere habenas*
Miſit equi, lapſuſque in humum defluxit, & armis
Reddidit æratis ſonitum.
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit.

ferit aures noſtras hoc verbum, *diſcludere*, ut novum: ſed prior Lucretius in quinto;

Diffugere inde loci partes cœpere, pareſque
Cum paribus jungi res, & diſcludere mundum.

Paſtorem Tityre pingues
Paſcere oportet oves, deductum dicere carmen.

deductum pro *tenui* & *ſubtili* eleganter poſitum eſt. ſic autem & Afranius in Virgine: *Verbis pauculis reſpondit, triſtis voce deducta, malleq; ſe non quieviſſe dixit*, item apud Cornificium:

[6] *Deducta mihi voce garrienti.*

Sed hæc ab illo fluxerunt, quod Pomponius in Attellana, quæ Calendæ Martiæ inſcribitur, ait: *Vocem deducas oportet, ut mulieris videantur verba. Jube modo afferatur munus; ego vocem reddam tenuem & tinnulam.* & infra: *Etiam nunc vocem deducam.*

Projectaque ſaxa Pachyni *Radimus.*

projecta, ſi ſecundum conſuetudinem dicatur, intelligitur *abjecta*; ſi ſecundum veteres, *projecta*, porro jacta: ut alibi ait;

Projecto dum pede lævo *Aptat ſe pugnæ.*

Sed & Siſenna in ſecundo dixit:

Et Marſi propius ſuccedunt. [7] *atq; ita ſcutis projectis tecti, ſaxa certatim lenta manibus conjiciunt in hoſtes.* & in eodem: *Vetus atq; ingens erat arbor ilex: quæ circum projectis ramis majorem partem loci ſummi tegebat.*

ait pedibus equis tranſmiſimus, quod eſt tranſivimus. (*Pedibus equis*, id eſt, pro equis pedes fuerunt. quomodo & Belgice vulgo, *ruyters te voet.*) Paulo aliter ordinant Popma & Carrio. Quos, ſi libet, vide. Illum in Caſtigationibus librorum ad Atticum: hunc Emendat, lib. 1. cap. 15. *Pontan.* Sic etiam Voſſius Hiſtor. Latin. lib. 3. niſi quod cum aliis *pedibus, equis* addita diſtinctione legat & explicet πεζῇ καὶ σὺν ἵππῳ, hoc eſt, terreſtri itinere. Sed his omnibus verior mihi & doctior, ut ſolet, Salmaſius, qui *pedibus æquis* ſcribit, interpretans æquis velis, in Plinianis Exerc. pag. 567. Nam exiſtimare ad adventum Ciceronis in duobus finibus tantum receſſum maris eveniſſe, divinare eſt. *Gronov.*

[5] *Ille gravi ſubito* | Furii eos verſus eſſe loquuntur editiones priſcæ. Habent, *Sic Furius in primo; Ille gravi*, &c. Pontan.

[6] *Deducta mihi voce garrienti* | Propert. *Et mea deducta carmina voce legis.* Idem.

[7] *Atque ita ſcutis projectis, tectis ſaxa certatim lenta manibus conjiciunt in hoſtes* | Confuſa & corrupta Siſennæ hæc verba. Scriptura non juvat. Conjecto: *ſcutis projectis tecti, ſaxa.* Quod profecto placet, & cogitandum porro de *lentis* illis *ſaxis.* Mihi ſuſpicio oborta, quod fortaſſis verum eſt, ſcriptum videlicet, *ſaxa certatim levia.* Et certe quis anxie ambigat? Manibus enim, ut addit, hæc projecta. Pro *lenta*, *levata* ſeu *lecta*, quod olim Gulielmus & Popma οἱ μακαρῖται conjecere, non improbarem, niſi prius illud propius accedere videretur ad ſuperſtitem vocem *lenta.* Idem.

& Lucretius in tertio:

Quamlibet immani projectu corporis exstet.
Et tempestivam silvis evertere pinum.

Hoc verbum de pino tempestiva à Catone sumpsit, qui ait: [8] *Pineam nucem cum effodies, luna decrescente eximito, post meridiem sine vento austro. tum vero erit tempestiva, cum semen suum maturum erit.* Inseruit operi suo & Græca verba; sed non primus hoc ausus. auctorum enim veterum audaciam secutus est.

Dependent lychni laquearibus aureis.

sicut Ennius in nono:

Lychnorum lumina bis sex.

Et Lucretius in quinto:

Quin etiam nocturna tibi terrestria quæ sunt
Lumina, pendentes lychni.

Lucilius in primo:

[9] *Porro chænopodas; clinopodas, lychnosque*
ut diximus semnos ante pedes lecti atque lucernas.

& quod dixit;

nec lucidus æthra
Siderea polus:

Ennius prior dixerat in sextodecimo;

interea fax
Occidit, oceanumque rubra tractim obruit æthra.

& Ilius in Theutrante:

Flammeam per æthram alte fervidam ferri facem.
Dædala Circe;

quia Lucretius dixerat;

Dædala tellus.
Reboant silvæque & longus Olympus;

quia est apud Lucretium:

Nec cithara reboant laqueata aurataque tecta.

Sed hac licentia largius usi sunt veteres, parcius Maro. [10] quippe illi dixerunt & *pausam* & *machæram* & *asotian*, & *malacen*, & alia similia. necnon & Punicis Oscisque verbis usi sunt veteres: quorum imitatione Vergilius peregrina verba non respuit, ut in illo;

8 *Pineam nucem cum effodies, luna decrescente eximito* | Puto fuisse, *effodis*, quod erit *effoderis*. Idem.

9 *Porro chænopodas, clinopodas* | Lucilii corruptissimos hos versus ita reformasse intelligo Douzam patrem:

Porro chenopodas, ut clinopodas lychnosque
Dicimus κοινᾶς ἀντὶ *pedes lecti atq; lucernas.*

Videndum tamen ne *Cœnopodas* sit verior lectio. κοινόποδες enim Sophocli οἱ ὁμοῦ ὁδοιπορήσαντες, *via comites, socii.* Idem.

10 *Quippe illi dixerunt & pausam & machæram & asotian* | Ita reposuit H. Stephanus. *Acaciam* tamen, quod in plerisque editionibus est, religio mihi sit pervertere. Reperio aliquoties id vocis apud Curopalatem, ὁ βλάδιον inquit, ἔχει χῶμα ἐντὸς καὶ καλεῖται ἀκακία, ὡς εἴπομεν, τὸ τὸν βασιλέα ταπεινὸν εἶναι ὡς θνητόν, &c. Id est: *Aureum hoc textile habet aliquid aggestum intus quod appellatur acacia, ut diximus, imperatorem docens humilem esse ut mortalem.* Exstat quoq; apud Tullium de Finibus lib. ni fallor, quinto. Quare me arbitro revocandum. *Id.*

Silvestres uri assidue.

[11] *uri* enim Gallica vox est, qua feri boves significantur. &,

camuris hirtæ sub cornibus aures.

[12] *camuris* peregrinum verbum est, id est, in se redeuntibus. & forte nos quoque cameram hac ratione figuravimus.

[11] *Uri enim Gallica vox est* | Glossarium, *uror*, βȣ̀ς γέρμανος. Quod fuerit *urus*. Tertia vox quid velit etiamnum quæro. Vestigia servant hodieque Germani & Septentrionales homines, dicendo *Vrox*. & fortassis loco Glossarii quem laudavimus, *Vror*, βȣ̀ς γέρμανος, legendum *Vrox*, βȣ͂ς γερμανȣ͂ς. Nam ut fatetur hic Macrobius, Gallica & peregrina vox est. Et adde non absimili forma piscem quempiam indigetatum Romanis. Festus, *Diox, genus piscis frequens in Ponto.* Idem.

[12] *Camuris peregrinum verbum est, id est, in se redeuntibus* | Festus, *camera & camuri boves à curvatione & Græco καμπὶ dicuntur.* Scribo: καμπὴ. Glossarum, καμπὴ, flexus. Sed in eodum Glossario quod est, *camuris*, ἄγνος ταῦρος, quomodo expediam? An legend. ἄγνοις, ταύροις. Nam ut idem alibi, ἄγνος, ὅθεν οἱ λύγοι, *vimen*. Orus Apollo vocem κάμηλον huc quoque trahit, ubi ait: ἐκείνη γὰρ μόνη τῶν ἄλλων ζώων τὸν μηρὸν κάμπτει, διὸ καὶ κάμηρος λέγεται. Idem.

CAP. V.

Epitheta, quæ apud Vergilium nova videntur, vetustioribus quoque in usu fuisse.

MUlta quoque epitheta apud Vergilium sunt, quæ ab ipso ficta creduntur. sed & hæc à veteribus tracta monstrabo. Sunt autem ex his alia simplicia: ut, *Gradivus*, *Mulciber*: alia composita; ut, *arquitenens*, *vitisator*. Sed prius de simplicibus dicam:

Et discinctos Mulciber Afros.

Mulciber est Vulcanus; quod ignis sit, & omnia mulceat ac domet. Actius in Philoctete;

Heu Mulciber
Arma ignavo invecta es fabricatus manu.

& Egnatius de rerum natura libro primo:

[1] *Denique Mulciber ipse ferens altissima cœli*
Contingunt.
hædique petulci
Floribus insultent.

Lucretius in secundo:

Præterea teneri tremulis in vocibus hædi
Corniferas norunt matres agnique petulci.

Illud audaciæ maximæ videri possit quod ait in Bucolicis,

Et liquidi simul ignis;

pro puro vel lucido, seu pro effuso & abundanti, nisi prior hoc epitheto Lucretius usus fuisset in sexto:

[1] *Denique Mulciber ipse ferens altissima* [co]*ntingunt* | Difficile ex tam abrupto tuere de lectionis veritate. Conjicere tamen ex filo rei liber: *Contigna*, modo id Latium agnoscat. Nam *tignum* & *tignus* crebra. Vide itaque ne fuerit, *Cum tigna*. Pontan.

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Devolet in terram liquidi calor aureus ignis.

tristis pro amaro translatio decens est. ut;

tristesque lupini.

[2] & ita Ennius in libro Sabinarum quarto: *Neque triste quæritat sinapi, neque cæpe mæstum.* *Auritos lepores* non Maro primus usurpat. sed Afranium sequitur; qui in prologo ex persona Priapi ait:

Nam quod vulgo [3] *prædicant*
Aurito me parente natum; non ita est.

&, ut composita subjungam, quod ait Vergilius:

Vidi turicremis cum dona imponeret aris:

jam Lucretius in secundo dixerat,

Nam sæpe ante deum vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras.
Quem pius arquitenens.

Hoc epitheto usus est Nævius belli Punici libro secundo: *Deinde pollens sagittis inclytus arquitenens, sanctusque Delphis prognatus Pythius Apollo.* idem alibi: *Cum tu arquitenens sagittis pollens dea.* [4] Sed & Hostius libro secundo belli Histrici:

Dia Minerva, simul autem invictus Apollo,
Arquitenens, Latonius.
Silvicolæ Fauni.

Nævius libro primo belli Punici:

[5] *Silvicolæ homines bellique inertes.*

Accius in Bacchis;

Et nunc Silvicolæ ignota invisentes loca.
Despiciens mare velivolum.

[2] *Et ita Ennius in libro Sabinarum quarto*| Iterum Columna: *Satyrarum quarto.* Idem.

[3] *Prædicant aurito parente me natum*| Afranii ait versum esse, qui ita in prologo ex persona Priapi. Quod itaque, *aurito parente* id est lepore genitum illum Divum prædicabant, non puto temerarium. Petron. *At illa gaudio exultans vides, inquit, Chrysis mea, vides quod aliis leporem excitavi.* Quid velit facile capitur, & recte adaptatur illud Nasonis:

Credula si fueris aliæ tua gaudia carpent,
Et lepus hic aliis exagitatus erit.

Nec abludit quod in Fastis idem Ovidius, ubi salacem Deam Floram poscit, cur ei caprearum potissimum leporumque venatus cesserit, scribat:

Est breve præterea de quo mihi quærere restat,
Si liceat, dixi: dixit & illa, licet.
Cur tibi pro Libycis clauduntur rete leænis
Imbelles capreæ sollicitusque lepus?
Non sibi respondit silvas cessisse, sed hortos
Arvaque pugnaci non adeunda feræ.

Porro ex his lucem aliquam sperem loco isti Casinæ, prologo: *Face jam tu præco omnem auritum poplum.* Nam non ita id languidum, ut censuit olim juvenis doctus, si videlicet ex animalis, quod dixi, natura, *auritum poplum*, attentum & excitatum intelligamus. Imo tale est illud Comici Afri, *Arrige aures Pamphile:* De quo ita Diomedes, *Cacephaton est vitio compositionis inverecunda suspicio, ut arrige aures Pamphile.* Denique Afrani verba videtur respexisse Plautus illo loco. *Idem.*

[4] *Sed & Hostius libro secundo belli Histrici*| Hunc Cynthiæ, quæ & Hostia dicta & Propertii poëtæ fuit amata, avum fuisse censet Illustris Scaliger. Ait Propertius:

Est tibi forma potens, sunt castæ Pallados artes,
Splendidaque à Docto fama refulget avo.
Idem.

[5] *Silvicolæ homines*| Restituit in Ennianis Fragmentis Cl. v. Merula,

Silvicolæ homines belli inertes. Idem.

Livius

Livius in Helena;
Tu qui permensus ponti maria alta velivola.
Ennius in quartodecimo;
Cum procul aspiciunt hostes accedere ventis
Navibus velivolis.
Idem in Andromacha;
Rapit ex alto naves velivolas.
Vitisator curvam servans sub imagine falcem.
Accius in Bacchis;
O Dionyse pater optime vitisator Semela genitus Euthya.
Almaque curru noctivago Phœbe.
Egnatius de rerum natura libro primo:
[6] *Roscida noctivagis astris labentibus Phœbe*
Pulsa loco cessit concedens lucibus altis.
Tu nubigenas invicte bimembres.
Cornificius in Glauco:
Centauros fœdare bimembres.
Caprigenumque pecus nullo custode per herbas.
Pacuvius in Paulo:
Quamvis caprigeno pecori grandior gressio-st.
Accius in Philoctete:
Caprigenum trita ungulis.
Idem in Minotauro:
Taurigeno semine ortum an humano?

Decenter & his epithetis Vergilius usus est; pro *sagitta*, *volatile ferrum*, & pro *Romanis*, *gentem togatam*; quorum altero Suevius, altero Laberius usus est. nam Suevius in libro quinto ait:

Volucrumque volatile telum.

Ac Laberius in Ephebo: *Licentiam ac libidinem* [7] *ut tollam petis Togatæ Stirpis.* idem infra,

Idcirco ope nostra dilatatum est dominium togatæ gentis.

[6] *Roscida noctivagis astris labentibus Phœbe* | Aspexit quoque Thebaidos primo Papinius:
Titanis late mundo subvecta silenti
Rorifera gelidum tenuaverat aëra biga.
Idem.

[7] *Ut tollam petis Togata stirpis* | Sic priores Stephano, qui temere Tò *petis* exclusit: & pro *Ephebo* edidit *Ephæso*, quod sequens commentator in *Epheso* mutavit; sed utrumque non hujus loci. Videtur & fuisse: *Stirpis togatæ.* Gron.

CAP. VI.

De figuris illis quæ ita sunt peculiares Vergilio ut apud alios aut raro aut nunquam reperiantur.

FIguras vero, quas traxit de vetustate, si volentibus vobis erit, cum repentina memoria suggesserit, enumerabo. Sed nunc dicat volo Servius quæ in Vergilio notaverit ab ipso figurata, non à veteribus accepta, vel ausu poëtico nove quidem sed decenter usurpata. quotidie enim Romanæ indoli enarrando eumdem vatem necesse est habeat hujus annotationis scientiam promptiorem. Placuit universis electio in reliqua suffecti: & adhortati sunt Servium ut quæ in se refusa sunt annotaret. Ille sic incipit. Vates iste venerabilis varie modò verba, modo sensus figurando multum Latinitati leporis adjecit. qualia sunt hæc;

Supposita de matre nothos furata creavit:
ut ipsa creaverit, quos creari fecit.

Tepidaque recentem
Cæde locum;
Cum *locus recens cæde* nove dictus sit. &;

Hæc ait, & socii cesserunt æquore jusso:
pro eo quod, *jussi cesserunt.*

& cæso sparserunt sanguine flammas,
qui ex cæsis videlicet profunditur.

Vota deûm primo victor solvebat Eoo:
pro, *quæ dis vota sunt.*

Et me consortem nati concede sepulchro:
alius dixisset;

Et me consortem nato concede sepulchri. &,

Illa viam celerans per mille coloribus arcum;
id est, *per arcum mille colorum.* &;

Hic alii spolia occisis derepta Latinis
Conjiciunt igni.
pro, *in ignem.* &:

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit,
tela exit, pro, *vitat.* &:

Senior leto canentia lumina solvit.
pro, *vetustate senilia.*

Exesæque arboris antro:
pro, *caverna.* &:

Frontem obscœnam rugis arat.
arat, non nimie sed pulchre dictum.

Ter secum ærato circumfert tegmine silvam,
pro, *jaculis.* &:

Vir

Vir gregis , pro *capro.* Et illa quam pulchra ſunt ;

Aquæ mons, telorum ſeges, ferreus imber :

ut apud Homerum ;

Λαϊνον ἕσσο χιτῶνα κακῶν ἕνεχ᾽ ὅσσα ἔοργας. &:

Dona laboratæ Cereris ; &:

Oculiſque aut pectore noctem

Accipit. &:

Vociſque offenſa reſultat imago. &:

Pacemque per aras

Exquirunt. &:

Paulatim abolere Sychæum

Incipit.

Sæpe etiam verba pro verbis pulchre ponit.

Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis.

[1] *Ora*, pro *perſonis.* &:

Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.

quid eſt enim aura auri, aut quemadmodum aura refulget ? ſed tamen pulchre uſurpavit. &:

Simili frondeſcit virga metallo,

quam bene uſus eſt, *frondeſcit metallo ?* &;

Nigri cum lacte veneni.

nigro imponere nomen lactis. &:

Haud aliter juſtæ quibus eſt Mezentius iræ.

odio eſſe aliquem, uſitatum : *iræ eſſe*, inventum Maronis eſt. item de duobus incipit dicere, & in unum deſinit :

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru.

ut eſt apud Homerum :

Οἱ δὲ δύω σκόπελοι, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει
Οξείῃ κορυφῇ· νεφέλη δέ μιν ἀμφιβέβηκεν. &:

Protinus Orſilochum & Buten. duo maxima Teucrum
Corpora, ſed Buten averſum cuſpide fixit. &c.

Juturnam fateor miſero ſuccurrere fratri
Suaſi ;

cum ſolitum ſit dici, *Juturnæ ſuadeo.*

Urbem quam ſtatuo veſtra eſt. &,

Tu modo quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis.

Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.

pro, *in eos impende.* Facit pulcherrimas repetitiones ;

Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere.

[1] *Ora, pro perſonis* | Martial. *Perſonam capiti detrahet ille tuo.* Plautus *ora*, Pœnulo : *Quæ habent nocturna ora, noctu ſacrificatum ire occupant*, Porro Cornificius *oſcillantes* hinc dictos credidit. Feſtus: *Oſcillantes, ait Cornificius, ab eo quod os celare ſint ſoliti perſonis, propter verecundiam, qui eo genere luſus utebantur.* Pont.

Quæ

Quæ vobis quæ digna viri pro talibus ausis?
Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?

* Nec interpositiones ejus otiosæ sunt.

Si te nulla movet tantarum gloria rerum.
At ramum hunc (aperit ramum qui forte latebat)
Agnoscas.
Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde levi.

Et illa mutatio elegantissima est; ut, de quo loquebatur, subito ad ipsum verba converteret:

Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque OEchaliamque & duros mille labores
Rege sub Eurystheo fatis Junonis iniquæ
Pertulerit: tu nubigenas invicte bimembreis.

& reliqua. illa vero intermissio,

Quos ego. sed motos præstat componere fluctus;

tracta est à Demosthene: ἀλλ᾽ ἐμοὶ μὲν. οὐ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδὲν ἀρχόμενος τοῦ λόγου. Hæc vero quam poëtica indignatio!

Pro Juppiter ibit
Hic, ait.

hæc miseratio:

O patria, ô rapti nequicquam ex hoste penates!

& illa trepidatio:

Ferte citi ferrum, date tela & scandete muros;
Hostis adest.

& conquestio:

Mene igitur socium tantis adjungere rebus
Nise fugis?

Quid illa excogitatio novorum intellectum; ut,

Mentitaque tela. &:
Ferrum armare veneno. &:
Cultusque feros mollire colendo.
Exuerint silvestrem animum. &:
Virgineumque alte bibit acta cruorem.

ut apud Homerum de hasta.

Λιλαιομένη χροὸς ἆσαι. &:
Pomaque degenerant succos oblita priores. &:
Glacie cursus frenaret aquarum. &:
Mixtaque ridenti colocasia fundat acantho. &:
Est mollis flamma medullas

* Nec *interpositiones ejus otiosæ sunt*] *Interpositiones*, id est, *parentheses*. Et statim eodem hoc capite pagina sequenti 559. *Intermissio* ponitur pro, quod vulgo rhetores *aposiopesin* dicunt. *Pontan.*

Interea,

Interea, & tacitum vivit sub pectore vulnus. &:
Duro sub robore vivit
Stuppa vomens tardum fumum. &:
Sævitque canum latratus in auras. &:
Cælataque amnem fundens pater Inachus urna. &:
Affixæ venis, animasque in vulnera ponunt,
& quicquid de apibus dixit in virorum fortium similitudinem, ut adderet quoque mores & studia & populos & prœlia. quid plura ? ut & Quirites vocaret. dies me deficiet, si omnia persequi à Vergilio figurata velim. sed ex his quæ dicta sunt omnia similia diligens lector annotabit.

CAP. VII.

Vexare, Illaudatus, & Squalere, apud Vergilium quid significent.

CUM Servius ista differeret: Prætextatus Avienum Eustathio insusurrantem videns, Quin age, inquit, Eustathi, verecundiam Avieni probi adolescentis juva : & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eustathius jamdudum, inquit, multa de Vergilio gestit interrogare Servium, quorum enarratio respicit officium literatoris ; & tempus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubiis sibi à doctiore fiat certior. Et Prætextatus, Probo, inquit, mi Aviene, quod ea de quibus ambigis clam te esse non pateris : unde exoratus sit à nobis doctissimus doctor, ut te secum negotium habere patiatur. quia in commune proficient, quæ desideras audire : ne tu modo ultra cesses aperire Servio viam de Vergilio differendi. tunc Avienus totus conversus in Servium, Dicas volo, inquit, doctorum maxime, quid sit quod cum Vergilius anxie semper diligens fuerit in verbis pro causæ merito vel atrocitate ponendis, incuriose & abjecte in his versibus verbum posuit ;
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates.
vexasse enim verbum est levis ac parvi incommodi nec tam atroci casui congruens, cum repente homines à belua immanissima rapti laniatique sint. Sed & aliud hujuscemodi deprehendi :
Quis aut Eurysthea durum
Aut illaudati nescit Busiridis aras ?
hoc enim verbum, *illaudati*, non est idoneum ad exprimendam sceleratissimi hominis detestationem, [1] qui, quod homines omnium gentium immolare solitus fuit, non laude indignus sed detestatione exsecrationeque totius humani generis dignus est. Sed nec hoc verbum ex diligentia Vergiliana venire mihi videtur :
Per tunicam squalentem auro.

[1] *Qui quod homines omnium gentium immolare solitus fuit* | Lego, *hospites* o. g. Vide Agell. lib. 2. c. 6. *Meurs.*

non

non enim convenit dicere, *auro squalentem* : quoniam nitori splendorique auri contraria sit squaloris illuvies. & Servius: De verbo, *vexasse*, ita responderi posse arbitror : [2] *vexasse* grave verbum est, tractumque ab eo videtur quod est *vehere* ; in quo inest jam vis quædam alieni arbitrii. non enim sui potens est qui vehitur. *vexare* autem, quod ex eo inclinatum est, vi atque motu proculdubio vastiore est. nam qui fertur & raptatur atque huc & illuc distrahitur, is vexari proprie dicitur, sicuti *taxare* pressius crebriusque est quam *tangere*; unde id proculdubio inclinatum est. & *jactare* multo fusius largiusque est quam *jacere* ; unde id verbum traductum est. *quassare* etiam quam *quatere* gravius violentiusque est. Non igitur, quia vulgo dici solet vexatum esse quem fumo aut vento aut pulvere, propterea debet vis vera atque natura verbi deperire, quæ à veteribus qui proprie atque signate locuti sunt, ita ut decuit conservata est. M. Catonis verba sunt ex oratione quam de Achæis scripsit: *Cumque Hannibal terram Italiam laceraret atque vexaret*. vexare Italiam Hannibalem, quando nullum calamitatis aut sævitiæ aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpessa sit. M. Tullius in quarto in Verrem : *Quæ ab isto sic spoliata atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem & consuetudinis jura retineret, sed ut à barbaris prædonibus vexata esse videatur.* De *illaudato* autem duo videntur responderi posse. Unum est ejusmodi. Nemo quisquam tam efflictis est moribus, quin faciat aut dicat nonnumquam aliquid quod laudari queat. unde hic antiquissimus versus vicem proverbii celebratus est :

[3] Πολλάκι γὰρ καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.

Sed enim qui omni in re atque omni tempore laude omni vacat, is illaudatus est ; isque omnium pessimus deterrimusque est. ac sicuti omnis culpæ privatio inculpatum facit : inculpatus autem instar est absolutæ virtutis, illaudatus quoque igitur finis est extremæ malitiæ. itaque Homerus non virtutibus appellandis sed vitiis detrahendis laudare ampliter solet. Hoc enim est :

Τόδ' οὐκ ἄκοντε πετέσθην.

& item illud,

Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον,
Οὐδὲ καταπτώσσοντ' οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.

Epicurus quoque simili modo maximam voluptatem privationem detractionemque omnis doloris definivit, his verbis: ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. Eadem ratione idem Vergilius *inamabilem* dixit *Stygiam paludem*. nam sicut *illaudatum* κατὰ στέρησιν laudis, ita *inamabilem* per amoris στέρησιν detestatus est. Altero modo

[2] *Vexasse grave verbum est* | Nec latuit Glossarium. *Vexat*. ὀχλεῖ, σκύλλει, χλευάζει. Pontan.

[3] Πολλάκι γὰρ καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν | Lego, πολλάκι γὰρ καὶ μ. ἀ. Meurs.

illauda-

illaudatus ita defenditur. *laudare* ſignificat priſca lingua nominare appellareque. ſic in actionibus civilibus auctor laudari dicitur, quod eſt nominari. *illaudatus* ergo eſt, quaſi *illaudabilis*, id eſt, *numquam nominandus*; ſicuti quondam à communi concilio Aſiæ decretum eſt, uti nomen ejus qui templum Dianæ Epheſiæ incenderat ne quis ullo in tempore nominaret. Tertium reſtat ex his quæ reprehenſa ſunt, quod *tunicam ſqualentem auro* dixit. id autem ſignificat copiam denſitatemque auri in ſquamarum ſpeciem intexti. *ſqualere* enim dictum eſt ab ſquamarum crebritate aſperitateque, quæ in ſerpentum piſciumve coriis viſuntur. quam rem & alii & hic idem poëta locis aliquot demonſtrat:

Quem pellis, inquit, *aënis*
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.

& alio loco:

Jamque adeo rutilum thoraca indutus aënis
Horrebat ſquamis.

Accius in Pelopidibus ita ſcribit: [4] *Ejus ſerpentis ſquamæ ſqualido auro & purpura prætextæ.* Quicquid igitur nimis inculcatum obſitumque aliqua re erat, ut incuteret viſentibus facie nova horrorem, id *ſqualere* dicebatur. ſic in corporibus incultis ſquamoſiſque alta congeries ſordium, *ſqualor*, appellatur. cujus ſignificationis multo aſſiduoque uſu totum id verbum ita contaminatum eſt. ut jam *ſqualor* de re alia nulla quam de ſolis inquinamentis dici cœperit.

[4] *Ejus ſerpentis ſquama ſqualido auro & purpurâ prætexta*] Lego, & interpungo: *Ejus ſ. ſ. ſqualida auro, & p. p.* Idem.

CAP. VIII.

Alii tres loci apud Vergilium explicati.

[1] GRatum mihi eſt, Avienus ait, correptum quod de optimis dictis male opinabar. ſed in hoc verſu videtur mihi deeſſe aliquid:

Ipſe Quirinali lituo parvaque ſedebat
Succinctus trabea.

ſi enim nihil deeſſe concedimus; reſtat ut fiat lituo & trabea ſuccinctus, quod eſt abſurdiſſimum. quippe cum lituus ſit virga brevis in parte qua robuſtior eſt incurva, qua augures utuntur; nec video qualiter lituo poſſit ſuccinctus videri. Reſpondit Servius ſic hoc dictum eſſe, ut pleraque dici per defectionem ſolent. veluti cum dicitur; M. Cicero homo magna eloquentia, & Roſcius hiſtrio ſumma

[1] *Gratum mihi eſt, Avienus ait, correptum*] In aliis editionibus atque adeo etiam Camerarii *correctum* eſt. At illud omnino verum. Gloſſ. *Corripies* ἐπιτιμήσεις. Pontan.

venu-

venustate, non plenum hoc utrumque neque perfectum est, sed enim pro pleno ac perfecto auditur: ut Vergilius alio in loco:

Victorem Buten immani corpore,

id est, corpus immane habentem. & item alibi;

In medium geminos immani pondere cæstus
Projecit.

ac similiter:

Domus sanie dapibusque cruentis.

Sic igitur id quoque dictum videri debet: *Ipse Quirinali lituo*, id est, lituum Quirinalem tenens. Quod minime mirandum foret, si ita dictum fuisset, Picus Quirinali lituo erat: sicuti dicimus; statua grandi capite erat. Et, *est*, autem & *erat*, & *fuit*, plerumque absunt cum elegantia sine detrimento sententiæ. Sed quoniam facta litui mentio est, prætermittendum non est, quod posse quæri animadvertimus, utrum à tuba lituus auguralis appelletur, an tuba à lituo augurum lituus dicta sit. utrumque enim pari forma & pariter in capite incurvum est. Sed si, ut quidam putant, tuba à sonitu lituus appellata est ex illo Homeri versu λίγξε βιὸς· necesse est ut virga auguralis à tubæ similitudine *lituus* vocetur. Utitur autem vocabulo isto Vergilius & pro tuba, ut ibi;

Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Subjecit Avienus: *Maturate fugam*, quid sit parum mihi liquet. contraria enim videtur mihi fuga maturitati, unde quid de hoc verbo sentiendum sit quæso me doceas. Et Servius: Nigidius homo omnium bonarum artium disciplinis egregius, *Mature*, inquit, *est quod neque citius neque serius, sed medium quiddam & temperatum est.* Bene atque proprie Nigidius. nam & in frugibus & in pomis *matura* dicuntur, quæ neque cruda & immitia sunt neque caduca, & nimium cocta; sed tempore suo temperate adulta. Hanc interpretationem Nigidianam divus Augustus duobus verbis Græcis eleganter exprimebat. nam & dicere in sermonibus, & scribere in Epistolis solitum ferunt, σπεῦδε βραδέως, per quod monebat ut ad rem agendam simul adhiberetur & industriæ celeritas, & tarditas diligentiæ. ex quibus duobus contrariis fit maturitas. Sic ergo & Vergilius inducit Neptunum discessum ventis imperantem, ut & tam cito discedant tanquam fugiant, & tamen flandi mediocritatem in regressu teneant, tanquam mature, id est, temperate, abeuntes. veretur enim ne in ipso discessu classi noceant, dum raptu nimio tanquam per fugam redeant. Idem Vergilius duo ista verba *maturare* & *properare* tanquam plane contraria scitissime separavit in his versibus:

Frigidus agricolas si quando continet imber;
Multa, forent quæ mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur. ———

Bene & eleganter duo ista verba divisit. namque in præparatu rei rusticæ, per tempestates pluvias, quoniam ex necessitate otium est, maturari

turari poteſt: per ſerenas verò, quoniam tempus inſtat, properari neceſſe eſt. Sane cum ſignificandum eſt coactius quid & feſtinantius factum, rectius hoc dicitur *præmature* factum, quam *mature*. ſicuti Afranius dixit [2] in Togata, cui titulus νόμος eſt:

Appetis dominatum demens præmature præcocem.

in quo verſu animadvertendum eſt quod *præcocem* inquit non *præcoquem*. eſt enim caſus ejus rectus non *præcoquis*, ſed *præcox*. Hic Avienus rurſus interrogat. Cum Vergilius, inquit, [3] Ænean ſuum tamquam omnia pium à contagione atrocis viſus apud inferos vindicaverit, & magis eum fecerit audire reorum gemitus, quam ea ipſa videre tormenta, in ipſos vero campos piorum licenter induxerit: cur hoc tantum verſu oſtendit illi partem locorum, quibus impii cohibebantur?

Veſtibulum ante ipſum primiſque in faucibus Orci.

qui enim veſtibulum & fauces videt, intra ipſam ædem jam ſine dubitatione ſucceſſit; aut ſi quid aliud de *veſtibuli* vocabulo intelligendum eſt, ſcire deſidero. ad hæc Servius: Pleraque ſunt vocabula quibus vulgo utimur: neque tamen liquido animadvertimus quid ea ex vera proprietate ſignificent. ſicuti eſt *veſtibulum* in ſermonibus celebre atque obvium verbum; non omnibus tamen qui illo facile utuntur, [4] liquido ſpectatum. putant enim *veſtibulum* eſſe partem domus priorem, quam *atrium* vocant. [5] ſed Cæcilius Gallus vir doctiſſimus in libro, de

significa-

[2] *In Togata cui titulus Nomen eſt* | Afranius tamen an ejuſmodi Togatam ſcripſerit, alibi non reperio laudatum. In Gloſſario eſt *Satura* νόμος πολλὰ περιέχων. In Feſto, *Satura, etiam lex multis aliis conferta legibus.* Laudat deinde Afranium, *Homine* Nonius; niſi quod Hadrian. Junius ejus vicem *omine* depromit ex ſcripto. Crepera hæc & dubia in tanta nocte ſcriptorum veterum. Et quis illuſtret? Variantes lectiones poſuimus ante. Conſtantiſſima earum eſt νόμος ſive *Nomen*. Non reticebo quod venit in mentem mihi, ſcriptum videlicet, *cui titulus Nomos eſt*, ſive *Nomus* ex Agellio. *Nomus* præfectura, dominium ſeu territorium vulgo. Plinius, lib. 5. cap. 9. *Dividitur in præfecturas oppidorum, quas Nomos vocant.* Et ſtatim: *Quidam nomina aliqua permutant, & ſubſtituunt alios nomos; ut Heroopoliten, Crocodilopoliten.* Plinius item junior Trajano: *Tu ex quo nomo ſit, notum mihi facere debebis.* Græci ut à νόμος diſcriminent trahunt accentum in ultimam. Sed de voce, ejuſque notione non puto dubitabitur. Hic autem ea forma & mente requiri comprobaverit vel verſus quem laudat ex ea Togata Aurelius noſter, *Appetis dominatum demens præmature præcocem.* Idem.

[3] *Æneam ſuum tanquam omnia pium* | Expreſſit lectionem ſcriptam Stephan. Excuſi diſertim: *hominem pium.* Sed dixit & Statius, *Di bene quod tales ſtirpemque animoſque venitis.* Idem Statius Achilleide:

Non adeo parebimus omnia matri.

Ubi *parebimus omnia*, idem eſt quod *per omnia*. Ut Græcis πάντα, pro κατὰ πάντα. Idem.

[4] *Liquido exſpectatum* | Ita libri plerique omnes. At nos ex Agellio refinximus, *ſpectatum*: Quod & Gloſſis vetuſtis obſervatum, *Spectata*, δοκιμαζόμενα. Pontan.

Liquido ſpectatum | In antiquis legitur *ad liquidum ſp.* quo offenſus Stephanus non tenuit, quin id ſive ex ingenio ſive antiquo libro tanquam alter χραυσυλλεκβίας mutaret. Sed admodum naſute. Livius 35, 8. *Donec ad liquidum veritas explorata eſſet.* Simili modo noſter 5, 13 *Loco, quem volo omnium noſtrum judicio in commune penſari.* Quidni & illic fecit *communiter*? Gronov.

[5] *Sed Cæcilius Gallus vir doctiſſimus in libro de ſignificatione verborum quæ ad jus civile pertinent* | Ejuſmodi opuſculum ſcripſiſſe Ælium Gallum legitur in legum libris; & monuit me amicus meus inſignis adoleſcens Petrus Scriverius. Certe conjectura inde probabilis ſit fuiſſe, *C. Ælius Gallus.* Servant tamen ad oram Gelliani aliquot codices, *Aquilius Gallus.* Ille niſi ſit, diſpiciendum accuratius. *Pontan.*

ſignificatione verborum quæ ad jus civile pertinent, ſecundo, veſtibulum dicit eſſe non in ipſis ædibus neque ædium partem, ſed locum ante januam domus vacuum, per quem de via aditus acceſſuſque ad fores ædium ſit. Ipſa enim janua procul à via fiebat, area interſita, quæ vacaret. Quæ porro huic vocabulo ratio ſit, quæri multum ſolet. ſed quæ ſcripta apud idoneos auctores legi proferre in medium non pigebit. *Ve* particula, ſicuti quædam alia, tum intentionem ſignificat, tum minutionem. nam *vetus* & *vehemens* alterum ab ætatis magnitudine compoſitum eliſumque eſt, alterum à nimio impetu & vi mentis inſtructum. *vecors* autem & *veſanus* privationem ſignificant ſanitatis & cordis. diximus autem ſuperius eos qui amplas domus antiquitus faciebant, locum ante januam vacuum relinquere ſolitos, qui inter fores domus & viam medius eſſet. in eo loco, qui dominum ejus domus ſalutatum venerant, priuſquam admitterentur, conſiſtebant: & neque in via ſtabant, neque intra ædes erant. ab illa ergo grandis loci conſiſtione & quaſi quadam ſtabulatione *veſtibula* appellata ſunt ſpatia, in quibus multum ſtaretur ab advenientibus priuſquam intromitterentur in domum. Alii conſentientes veſtibula eadem eſſe, quæ diximus, in ſenſu tamen vocabuli diſſentiunt; referunt enim non ad eos qui adveniunt, ſed ad illos qui in domo commanent: quoniam illic numquam conſiſtunt; ſed ſolius tranſitus cauſa ad hunc locum veniunt exeundo ſive redeundo. Sive igitur ſecundum priores per augmentum, ſive per ſecundos per diminutionem intelligendum eſt: tamen *veſtibulum* conſtat aream dici, quæ à via domum dividit. *fauces* autem iter anguſtum eſt, per quod ad veſtibulum de via flectitur. Ergo Æneas, cum videt fauces atque veſtibulum domus impiorum, non eſt intra domum, nec contactu ædium ſævo exſecrabilique polluitur; ſed de via videt loca inter viam & ædes locata.

CAP. IX.

Bidentes quid ſignificent, & unde dictæ. Deinde, equitem id ipſum ſignificare nonnumquam quod ſignificaretur nomine equi.

Bidentes *hoſtiæ* quid eſſent, inquit Avienus, interrogavi quendam de grammaticorum cohorte; & ille *bidentes* oves eſſe reſpondit, idcircoque *lanigeras* adjectum ut oves planius demonſtrarentur. Eſto, inquam, oves *bidentes* dicantur. Sed quæ ratio hujus in ovibus epitheti, ſcire, inquam, volo. Atque ille nihil cunctatus, Oves, inquit, *bidentes* dictæ ſunt, quod duos tantum dentes habeant. tunc ego: Ubi terrarum, quæſo te, inquam, duos ſolos per naturam dentes habere oves aliquando vidiſti? oſtentum enim hoc eſt & factis piaculis procurandum. tum ille permotus mihi & irritatus

tatus, Quære, inquit, ea, quæ à grammatico quærenda ſunt, nam de ovium dentibus opiliones percunctator. Facetias nebulonis hominis riſi, & reliqui. ſed te percunctor quaſi ipſius verborum naturæ conſcium. tum Servius: De numero dentium quem ille opinatus eſt reprehendendus à me non eſt, cum ipſe jam riſeris. verum procurandum mihi eſt, ne illud obrepat, quod *bidentes* epitheton ſit ovium; cum Pomponius egregius Atellanarum poëta in Gallîs tranſalpinis hoc ſcripſerit:

Mars tibi voveo facturum, [1] *ſi umquam rediero, bidente verre.*

P. autem Nigidius, in libro quem de extis compoſuit, *bidentes* appellari ait, non oves ſolas, [2] ſed omnes beſtias bimas. neque tamen dixit cur ita appellentur. ſed in commentariis ad jus pontificium pertinentibus legi: *bidennes* primo dictas, *d*, litera ex ſuperfluo, ut ſæpe aſſolet, interjecta: ſic pro, *reire*, *redire*, dicitur; & pro, *reamare*, *redamare*, & *redarguere*, non, *rearguere*. ad hiatum enim duarum vocalium procurandum interponi ſolet, *d*, litera. ergo *bidennes* primum dictæ ſunt quaſi *biennes*; & longo uſu loquendi corrupta eſt vox ex *bidennibus* in *bidentes*. Higinus tamen qui jus pontificium non ignoravit, in quinto librorum quos de Vergilio fecit, *bidentes* appellari ſcripſit hoſtias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberent: per quos ex minore in majorem tranſcendiſſe conſtaret ætatem. Iterum quærit Avienus in his verſibus,

Frena Pelethronii Lapithæ gyroſque dedere
Impoſiti dorſo, atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos:

cur Vergilius equi officium equiti dederit. nam *inſultare ſolo*, & *glomerare greſſus*, equi conſtat eſſe non equitis. Bene, inquit Servius, hæc tibi quæſtio nata eſt ex incuria veteris lectionis. nam, quia ſæculum noſtrum ab Ennio & omni bibliotheca vetere deſcivit, multa ignoramus, quæ non laterent ſi veterum lectio nobis eſſet familiaris. omnes enim antiqui ſcriptores ut hominem equo inſidentem, ita & equum cum portaret, hominem equitem vocaverunt, & *equitare* non hominem tantum ſed equum quoq; dixerunt. Ennius libro annalium ſeptimo ait;

Denique vi magna quadrupes eques atque elephanti
Projiciunt ſeſe.

Nunquid dubium eſt quin equitem in hoc loco ipſum equum dixerit, cum addidiſſet epitheton *quadrupes*? ſic & *equitare*, quod verbum è vocabulo equitis inclinatum eſt, & homo utens equo & equus ſub homine gradiens dicebatur. Lucilius namque vir apprime linguæ Latinæ ſcius equum equitare dicit hoc verſu:

Nempe hunc currere equum nos atque equitare videmus.

Ergo & apud Maronem, qui antiquæ Latinitatis diligens fuit, ita intelligendum eſt,

[1] *Si umquam rediero, bidente verre* | Apud Agell. lib. 16. cap. 6. *redierit.* Meurſ.

[2] *Sed omnes beſtias bimas* | Agellius *beſtias* in Nigidio legiſſe judicari poteſt. *Id.*

Atque equitem docuere ſub armis,

id eſt, docuerunt equum portantem hominem,

Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.

Subjecit Avienus:

Cum jam trabibus contextus acernis

Staret equus:

Scire vellem in equi fabrica caſune an ex induſtria hoc genus ligni nominaverit. nam licet unum pro quolibet ligno ponere poëticæ licentiæ ſit: ſolet tamen Vergilius temeritatem licentiæ non amare, ſed rationis certæ vim in rerum vel nominum poſitionibus ſervare. [3] Tum Servius; Non ſine ratione Vergilius hoc loco abietem commemorat, item acerem & pinum paulo poſt; nam fulminata abies interitum Dominæ ſignificabat: Et Troja per fœminam periit. Acer autem in tutela ſtuporis, & viſo equo ſtupuere Trojani, ut; *pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ.* Pinus quidem in tutela eſt Matris Deum, ſed & fraudium & inſidiarum; quia ejus poma cadentia per fraudem interimunt, & hic ſcilicet equus plenus inſidiarum eſt. His à Servio peroratis [4] ſtatuerunt in craſtino [5] Flavianum audire, quoniam [6] Maro in Augurali jure refulſit.

3 *Tum Servius; Non ſine ratione Vergilius* | Clauſula hæc tota de Scripto eſt. Servium vero ut ea dicentem facit Macrob. ita quoq; apud eundem Servium eadem fere reperies. Vide ad verſum: *Cum jam trabibus contextus acernis Staret equus.* Pontan.

4 *Statuerunt in craſtino Flavianum audire quoniam Maro in Augurali jure refulſit* | Ergóne hoc aut præcedentibus libris ſuper Augurali apud Maronem diſciplina quicquam tractatum? Velint quidem id manifeſto ea, verba, *quoniam Maro in Augurali jure refulſit.* Sed erravit, me judice, leviter hic exſcriptor, faciendumque *quo etiam Maro.* Flaviani enim, ut liquet ex fine libri primi, partes fuere diſſerendi de augurali apud Maronem diſciplina. Verba ſunt, *Poſt hunc Flavianus, Apud poëtam noſtrum, inquit, tantam ſcientiam juris auguralis invenio, ut ſi aliarum diſciplinarum doctrina deſtitueretur, hæc illum vel ſola profeſſio ſublimaret.* Et *ſtatim, Huic tu, mi Flaviane, ſuccedes, ut & auditu veſtro recreer & aliquanto ſilentio inſtaurem vires dicendi.* Sed an hæc à Flaviano diſſertata, nequeo dicere. Si tamen; neceſſario poſt ſeptimum novus huic ſermoni liber tributus fuerit, iſque tertii diei conventum fecerit. Nam ut docui ſub finem Secundi, Tertius liber & ſubſequi quatuor ſecundi ſolius Diei conventus ſunt. Octavus itaque Macrobii liber exſtiterit, id eſt, tertii diei nova confabulatio, quomodo & dies tres legitimi Saturnales. *Idem.*

5 *Flavianum audire* | An is ipſe Flavianus, de quo ſæpe, quem jam dixi, Sarisberienſis? Ait lib. 2. cap. 26. *Hoc autem aſſerit Flavianus in libro qui de veſtigiis Philoſophorum inſcribitur.* Et lib. 8. cap. 11. *Tu hiſtoriam aut fabulam, quod his verbis refert Petronius, pro libitu appellabis. Ita tamen ex facto accidiſſe Epheſi, & Flavianus auctor eſt.* Idem.

6 *Maro in Augurali jure* | Octavus ergo is Macrobii liber de re ea tota accurate pertractaverit. Et niſi plane judicii fallor interpolavit compilavitque id operis, ut pleraque Macrobii alia Joh. Sarisberienſis. Lege libri primi poſtrema duo capita & quædam etiam Secundi, & claras reperies reliquias melioris hujus auri. *Idem.*

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & Inlustris

[1] *Conviviorum Postremi Diei* SATURNALIORUM

LIBER SEPTIMUS.

CAP. I.

Quando & quibus de rebus philosophandum in convivio.

PRimis mensis post epulas jam remotis & [2] discursum variantibus poculis minutioribus; Prætextatus, Solet, inquit, cibus cum sumitur tacitos efficere, potus loquaces: at nos & inter pocula silemus, tamquam debeat seriis vel etiam philosophicis carere tractatibus tale convivium. & Symmachus; Verumne? ita sentis Vetti, ut philosophia conviviis intersit; & non tamquam censoria quædam & plus nimio reverenda mater familias penetralibus suis contineatur; nec misceat se Libero, cui etiam tumultus familiares sunt; cum ipsa hujus sit verecundiæ ut strepitum non modo verborum sed ne cogitationum quidem in sacrarium suæ quietis admittat? doceat nos vel peregrina institutio vel disciplina à Parthis petita; qui solent cum concubinis non cum conjugibus inire convivia: tamquam has & in vulgus produci & lascivire quoque, illas non nisi domi abditas tueri deceat tectum pudorem. An ego censeam producendam

[1] *Conviviorum postremi diei* | Secundi adhuc diei, liquet, ut puto, ex præmissis. Proprie autem hic convivalis sermocinatio est. Nam quæ hactenus dicta, ante Epulas intelligenda sunt. Vide notata superius ad librum tertium. *Pontan.*

[2] *Discursum variantibus poculis* | Camerarii editio, *discursim*. Prius retinet & Lugdunensis. Varro: *Dum sermone canulam variamus*. Petronius *volantibus* dixit. *Volabant inter hæc potiones meracæ*. Idem.

philo-

philoſophiam, quo rhetorica venire ars & profeſſio popularis erubuit? Iſocrates enim Græcus orator, qui verba prius libera ſub numeros ire primus coëgit, cum in convivio à ſodalibus oraretur ut aliquid in medium de eloquentiæ ſuæ fonte proferret, [3] hac venia deprecatus eſt. [4] Quæ præſens, inquit, locus & tempus exigit ego non calleo; quæ ego calleo nec loco præſenti ſunt apta nec tempori. Ad hæc Euſtathius: Probo, Symmache, propoſitum tuum, quod [5] philoſophiam eâ, quam maximam putas, obſervatione veneraris, ut tantum intra ſuum penetral æſtimes adorandam. ſed ſi propter hoc à conviviis exulabit; procul hinc faceſſant & alumnæ ejus. honeſtatem dico & modeſtiam; nec minus cum ſobrietate pietatem. quam enim harum dixerim minus eſſe venerabilem? ita fit ut ab ejuſmodi cœtibus relegatus matronarum talium chorus libertatem conviviorum ſolis concubinis, id eſt, vitiis & criminibus addicat. Sed abſit ut philoſophia, quæ in ſcholis ſuis ſolicite tractat de officiis convivalibus, ipſa convivia reformidet; tamquam non poſſit rebus aſſerere quæ ſolet verbis docere; aut neſciat ſervare modum cujus in omnibus humanæ vitæ actibus terminos ipſa conſtituit. Neque enim ita ad menſas invito philoſophiam, ut non ſe ipſa moderetur; cujus diſciplina eſt rerum omnium moderationem docere. Ut ergo inter te & Vettium ve-

3 *Hac venia deprecatus eſt* | Hîc iterum Stephanus ſolus ſibi videtur ſapuiſſe: nam relegato τῷ *hanc veniam*, quod eſt in MS. Veneta, Veſalienſis, Stœriana, Camerariana editionibus, illud nobis dedit, & obſequutus eſt Iſaacius. Ego *hanc veniam* puto reponendum & expono hujus rei veniam. Plautus Captiv. 3,5,63. *Ergo ab eo petito gratiam iſtam*, hoc eſt, iſtius rei. Non diſſimile eſt, quod exponit pater apud eundem in Moſtellaria, 5,3, 44. *Gronov.*

4 *Quæ præſens inquit locus & tempus* | Græcum non minus lepidum: ἐν οἷς μὲν ἐγὼ δεινός, οὐχ ὁ νῦν καιρός· ἐν οἷς δὲ νῦν καιρός, οὐκ ἐγὼ δεινός. Senecæ illud quodammodo geminum: *Quod ego ſcio neſcit populus, quod populus ſcit ego neſcio.* Et id quia tam opportune ſe offert, notandum vocem *populum* ſæpe ἄθρουν ὄχλον ſignare in libris antiquorum. Quod ignoratum duos reddidit controverſos locos, alterum Apulei, alterum ipſius Senecæ. Ait Lucius lib. 3. *Ac dum primum angiportum inſiſtimus ſtatim civitas omnis in populum effuſa, mira denſitate nos inſequitur.* Divinatum enim, *in publicum effuſa.* Fruſtra: & ſiſtere eum impetum debuit, ſi non librorum conſenſus, at ipſe Apulejus, cui familiaris & ſuus quodammodo hic ſermo. lib. 10. *Venus ecce cum magno favore caveæ, in ipſo meditullio, circumfuſo populo lætiſſimorum parvulorum, dulce ſubridens.* Nec capiendum aliter iſtud Catulli, *Per medium denſi tranſit iter populi.* Sed firmabit hæc unice quem dixi Senecæ philoſophi locus, imo his firmabitur. Nam & illum jam diu abducere niſus eſt non unus ſponſus. Pincianum certe inſignem alias Criticum, lapſum hic repulſumque comperio; nec uſi meliore fato ipſi repellentes. Sed locus quem tango legitur Epiſt. 105. *Ut garrulitatem ſuam cuſtodiat & contentus ſit unius auribus, populum faciet. Populus* enim & hic πλῆθος ſive hominum multitudo eſt, quomodo etiam in Queſtionibus Naturalibus *Stellarum populum* figurate & eleganter extulit. Sed & ſententiam id poſcere liquido videbit, qui non aſpicere ſolum Philoſophi totum locum volet ſed inſpicere. Janus Gruterus doctus & diligens cenſor interpretatione fere verum erat aſſecutus, modo abſtinuiſſet mentem divinando. Nam *publicum* etiam hic contra codicum conſtantem fidem eſt. Adde his illud Senecæ Natural. Quæſt.lib.1. cap.5. *Sunt ſpecula quibus ſi unum oſtenderis hominem, populus apparet.* item hoc Plinii, lib. 2. cap. 7. *Quamobrem major cælitum populus etiam quàm hominum intelligi poteſt.* & iſtud Martialis, lib. 5: *Omnia ſolus habes: hoc me puto velle negare, Uxorum ſed habes Candide cum populo. Cum populo,* id eſt cum multis. *Pontan.*

5 *Philoſophiam eâ, quam maximam putas, obſervatione veneraris* | Malim. *P.e. quâ maximâ potes,* o. v. Meurſ.

lut

lut arbitrali judicatione componam: aperio quidem philoſophiæ tricliniorum fores: ſed ſpondeo ſic interfuturam, ne menſuram, notæ ſibi ac ſectatoribus ſuis diſpenſationis excedat. tunc Furius, Quia te unicum, Euſtathi, inquit, ſectatorem philoſophiæ noſtra ætas tulit, oratus ſis ut modum diſpenſationis, quam das ei convivanti, nobis ipſe patefacias. & Euſtathius: Primum hanc eam ſcio ſervaturam, ut ſecum æſtimet præſentium ingenia convivarum: &, ſi plures peritos vel ſaltem amatores ſui in convivii ſocietate repererit, ſermonem de ſe patietur agitari. quia, velut paucæ literæ mutæ diſperſæ inter multas vocales in ſocietatem vocis facile manſueſcunt, ita rariores imperiti gaudentes conſortio peritorum aut conſonant ſi qua poſſunt, aut rerum talium capiuntur auditu. ſi vero plures ab inſtitutione diſciplinæ hujus alieni ſint; prudentibus, qui pauciores intererunt, ſanciet diſſimulationem ſui; & patietur loquacitatem majori parti amiciorem ſociare: ne rara nobilitas à plebe tumultuoſiore turbetur. & hæc una eſt de philoſophiæ virtutibus: quia, cum orator non aliter niſi orando probetur, philoſophus non minus tacendo pro tempore quam loquendo philoſophatur. ſic ergo pauci qui aderunt doctiores in conſenſum rudis conſortii, ſalva & intra ſe quieſcente veri notione, migrabunt, ut omnis diſcordiæ ſuſpicio faceſſat. Nec mirum ſi doctus faciet, quod fecit quondam Piſiſtratus Athenarum tyrannus, qui, cum filiis ſuis rectum dando conſilium non obtinuiſſet aſſenſum, atque ideo eſſet in ſimultate cum liberis, ubi hoc æmulis cauſam fuiſſe gaudii comperit, ex illa diſcordia ſperantibus in domo regnantis naſci poſſe novitatem: univerſitate civium convocata, ait ſuccenſuiſſe quidem ſe filiis non acquieſcentibus patriæ voluntati; ſed hoc ſibi poſtea viſum paternæ aptius eſſe pietati, ut in ſententiam liberorum ipſe concederet: ſciret igitur civitas ſobolem regis cum patre concordem. hoc commento ſpem detraxit inſidiantibus regnantis quieti. Ita in omni vitæ genere præcipueque in lætitia convivali omne quod videtur abſonum in unam concordiam ſoni ſalva innocentia redigendum eſt. [6] Sic Agathonis convivium, quia Socrates, Phœdros, Pauſanias & Eriſymmachos habuit, ſic & cœna, quam [7] Callias doctiſſimus dedit, [8] Charmadam dico Antiſthenen & Hermogenen cæteroſque his ſimiles, verbum nullum niſi philoſophum ſenſit. at vero Alcinoi & Didonis menſa, quaſi ſolis apta deliciis, habuit hæc Jopam, illa Demodocum cithara canentes, nec deerant apud Alcinoum ſaltatores viri, & apud Didonem Bitias ſic hauriens merum, ut ſe totum ſuperflua ejus effuſione proluerer, Nonne, ſi quis aut inter Phœacas aut apud Pœnos ſermones de ſapi-

[6] *Sic Agathonis convivium*, &c.] Vide ad hunc locum Paulum Leopardum, lib. 18. cap. 31. indicante margine. *Pontan.*

[7] *Callias doctiſſimus dedit*] Forte: *doctiſſimis*. Gronov.

[8] *Charmadam dico*] Editiones pleræque aliæ omnes, *Carneadem*. Videndus Plutarchus lib. Sympoſiacῶn 1. [*Charmidem* leg. ex Xenophonte. *Meurſius*. Ibidem pro *Eriſymmachos* legit idem *Ereimachus* ex Platone. Vide Leopardum lib. 18. cap. 30.] *Pontan.*

entia erutos convivalibus fabulis miſcuiſſet, & gratiam illis cœtibus aptam perderet [9] & in riſum plane juſtum moveret ? Ergo prima ejus obſervatio erit æſtimare convivas. Deinde, ubi ſibi locum patere viderit, non de ipſis profunditatis ſuæ ſecretis inter pocula loquetur, nec nodoſas & anxias, ſed utiles quidem, faciles tamen quæſtiones movebit. nam ſicut inter illos, qui exercitii genus habent in mediis ſaltare conviviis, ſi quis ut ſe amplius exerceat vel ad curſum vel ad pugilatum ſodales laceſſiverit, quaſi ineptus relegabitur ab alacritate conſortii; ſic apud menſam, quando licet, aptis philoſophandum eſt: ut crateri liquoris ad lætitiam nati adhibeatur non modo nympharum ſed Muſarum quoque admixtione temperies. nam ſicut fateri neceſſe eſt, in omni conventu aut tacendum eſt aut loquendum; quæramus ſilentiumne conviviis an & opportunus ſermo conveniat. Nam ſi, apud Athenas Atticas [10] Areopagitæ tacentes judicant, ita inter epulas oportet ſemper ſileri; non eſt ultra quærendum inter menſas philoſophandum nec ne ſit. Si vero non erunt muta convivia: cur, ubi ſermo permittitur, honeſtus ſermo prohibetur? maxime cum non minus quam dulcedo vini hilarent verba convivium. nam, ſi Homeri latentem [11] prudentiam ſcruteris altius, delenimentum illud quod Helena vino miſcuit:

Νηπενθές τ', ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων,

non herba fuit, non ex India ſuccus, ſed narrandi opportunitas quæ hoſpitem mæroris oblitum flexit ad gaudium. Ulyſſis enim præclara facinora filio præſente narrabat.

Οἷον καὶ τὸ δ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνήρ.

Ergo paternam gloriam & ſingula ejus fortia facta digerendo animum filii fecit alacriorem; & ita credita eſt contra mærorem vino remedium miſcuiſſe. Quid hoc, inquis, ad philoſophiam? immo nihil tam cognatum ſapientiæ quam locis & temporibus aptare ſermones, perſonarum quæ aderunt æſtimatione in medium vocata. alios enim relata incitabant exempla virtutum, alios beneficiorum, nonnullos modeſtiæ; ut qui aliter agebant ſæpe auditis talibus ad emendationem venirent. Sic autem vitiis irretitos, ſi & hoc in conviviis exegerit loquendi ordo, feriet philoſophia non ſentientes, ut Liber pater thyrſo ferit per obliquationem circumfuſæ hederæ [12] latentem mucronem: quia non ita profitebitur in convivio cenſorem ut palam vitia caſtiget. Ceterum his obnoxii repugnabunt: & talis erit convivii tumultus, ut ſub hujuſmodi invitati videantur edicto;

[9] *Et in riſum plane juſtum moveret* | Clarius veteres, *& in ſeriſum.* Idem.

[10] *Areopagitæ tacentes* | Notat Macrobium, lib. 5. Obſervat. Human. A Schottus, cap. 29. *Oreſtis*, non *Areopagitarum* hic *ſilentium* intelligendum monens atque addens, omnia hæc ex Plutarchi Symp. hauſta. *Idem.*

[11] *Prudentiam ſcruteris* | Omnes ante Stephanum *inſcruteris.* Gronov.

[12] *Latentem mucronem* | Interpretatur hæc Stephanus, qui ſic mutavit, aut poſtremus editor, qui in alterius ſententiam ivit. Omnes alii *latente mucrone*, quod interpretatione non eget. Poſſis quoque: *thyrſi ferit per obl. circ. hederæ latente mucrone.* Idem.

Quod

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam sperate parati.

aut ut Homerus brevius & expressius dixit;

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν ἄρηα.

Ergo si opportunitas necessariæ reprehensionis emerserit, sic à philosopho proficiscetur, ut & tecta & efficax sit. quid mirum, si feriet sapiens, ut dixi, non sentientes, cum interdum sic reprehendat, ut reprehensus hilaretur? nec tantum fabulis suis sed interrogationibus quoque vim philosophiæ nihil ineptum loquentis ostendet. Hanc ergo nullus honestus actus locusve, cœtus nullus excludat; quæ ita se aptat, ut ubique sic appareat necessaria, tanquam abesse illam nefas fuerit.

CAP. II.

De quibus libenter quisque interrogetur.

ET Avienus: Novas mihi duas disciplinas videris inducere interrogandi & reprehendendi, ut alacritas utrimque his, ad quos sermo est, excitetur: cum dolor semper reprehensionem vel justam sequatur, unde hæc, quæ leviter attigisti, fac quæso enarrando planiora. Primum, inquit Eustathius, hoc teneas volo, non de ea me reprehensione dixisse quæ speciem accusationis habet, sed quæ vituperationis instar est. hoc Græci scomma vocant non minus quidem amarum quam accusatio, si importune proferatur: sed à sapiente proferetur ut dulcedine quoque non careat. Et, ut prius tibi de interrogatione respondeam, qui vult amœnus esse consultor ea interrogat quæ sunt interrogato facilia responsu, & quæ scit illum sedula exercitatione didicisse. gaudet enim quisquis provocatur ad doctrinam suam in medium proferendam: quia nemo vult latere quod didicit; maxime si scientia, quam labore quæsivit cum paucis illi familiaris & plurimis sit incognita, ut de astronomia vel dialectica cæterisque similibus. tunc enim videntur consequi fructum laboris, cum adipiscuntur occasionem publicandi quæ didicerant sine ostentationis nota; qua caret qui non ingerit sed invitatur ut proferat. contra magnæ amaritudinis est si coram multis aliquem interroges, quod non optima scientia quæsivit. cogitur enim aut negare se scire (quod extremum verecundiæ damnum putant) aut respondere temere, & fortuito se eventui veri falsive committere. unde sæpe nascitur inscitiæ proditio: & omne hoc infortunium pudoris sui imputat consulenti. necnon & qui obierunt maria & terras gaudent cum de ignoto multis vel terrarum situ vel sinu maris interrogantur; libenterque respondent & describunt modo verbis, modo radio loca; gloriosum putantes quæ ipsi viderint aliorum oculis objicere. quid duces vel milites? quam fortiter à se facta semper dicturiunt & tamen tacent arrogantiæ metu? nonne hi si ut hæc referant invitentur mercedem sibi laboris æstimant persolutam, remunerationem putantes inter volentes narrare quæ fecerint? Adeo autem id genus narrationum

habet quendam gloriæ ſaporem, ut ſi invidi vel æmuli forte præſentes ſint, tales interrogationes obſtrependo diſcutiant, & alias inſerendo fabulas prohibeant illa narrari quæ ſolent narranti laudem creare. Pericula quoque præterita vel ærumnas penitus abſolutas qui evaſit, ut referat gratiſſime provocatur. nam qui adhuc in ipſis vel paululum detinetur, horret admonitionem & formidat relatum. Id adeo Euripides expreſſit,

Ὡς ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

adjecit enim *σωθέντα* ut oſtenderet poſt finem malorum gratiam relationis incipere. & poëta veſter adjiciendo, *olim*, [1] quid niſi poſt emenſa infortunia futuro tempore juvare dicit memoriam ſedati laboris?

Forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.

Nec negaverim eſſe malorum genera, quæ non vult qui pertulit vel tranſacta meminiſſe: nec minus interrogatus offenditur, quam cum in ipſis malis fuit, ut qui carnifices expertus eſt & tormenta membrorum; aut qui infauſtas pertulit orbitates: [2] vel cui nota quondam afflicta cenſoria eſt. cave interroges, ne videaris objicere. illum ſæpe ſi potes ad narrandum provoca, qui recitando favorabiliter exceptus eſt, vel qui libere & feliciter legationem peregit, vel qui ab imperatore comiter affabiliterque ſuſceptus eſt, vel ſi quis tota pœne claſſe à piratis occupata ſeu ingenio ſeu viribus ſolus evaſit. quia vix implet deſiderium loquentis rerum talium vel longa narratio. Juvat, ſi quem dicere juſſeris amici ſui repentinam felicitatem, quam ſponte non audebat vel dicere vel tacere, modo jactantiæ, modo malitiæ metu. Qui venatibus gaudet, interrogetur de ſilvæ ambitu, de ambage luſtrorum, de venationis eventu. Religioſus ſi adeſt: da illi referendi copiam quibus obſervationibus meruerit auxilia deorum, quantus illi ceremoniarum fructus. quia & hoc genus religionis exiſtimant numinum beneficia non tacere. adde quia volunt & amicos ſe numinibus æſtimari. ſi vero & ſenex præſens eſt: habes occaſionem qua plurimum illi contuliſſe videaris, ſi eum interroges vel quæ ad illum omnino non pertinent. eſt enim huic ætati loquacitas familiaris. hæc ſciens Homerus quandam congeriem ſimul interrogationum Neſtori fecit offerri:

Ὦ Νέστορ Νηληϊάδη, σὺ δ' ἀληθὲς ἔνισπε.
Πῶς ἔθαν' Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνον;
Ποῦ Μενέλαος ἔην;
Ἦ οὐκ Ἄργεος ἦεν Ἀχαϊκοῦ.

Tot loquendi ſemina interrogando congeſſit, ut pruritum ſenectutis expleret. & Vergilianus Æneas gratum ſed ad omnia præbens Evandro varias illi narrandi occaſiones miniſtrat. neque enim de una re aut altera requirit,

[1] *Quid niſi poſt emenſa infortunia* | V: c. auctor, *quid aliud niſi p. e. i.* Meurſ.
[2] *Vel cui nota quondam afflicta cenſoria eſt* | Alias *affixa* ſive *adficta*. *Adficta* videatur non abſonum. Propert. *Quid mihi deſidiæ non ceſſas fingere crimen.* Pontan.

ſed

ſed ſingula lætus
Exquiritque, auditque virum monumenta priorum.

& Evander conſultationibus captus ſcitis quam multa narraverit.

CAP. III.

De vario ſcommatum genere: & quam caute his utendum inter convivas.

HÆC dicentem favor omnium excepit. ſed mox ſubjecit Avienus. Vos omnes qui doctorum doctiſſimi adeſtis oraverim, ut hortatu veſtro Euſtathius quæ de ſcommate paulo ante dixerit animetur aperire: omnibus que ad hoc provocantibus ille contexuit. Præter categoriam quæ ψόγος eſt & præter διαβολὴν quæ delatio eſt, ſunt alia duo apud Græcos nomina, λοιδορία & σκῶμμα, quibus nec vocabula Latina reperio, niſi forte dicas lœdoriam exprobrationem eſſe ac directam contumeliam. ſcomma enim pœne dixerim morſum figuratum, quia ſæpe fraude vel urbanitate tegitur, ut aliud ſonet aliud intelligas. nec tamen ſemper ad amaritudinem pergit, ſed nonnumquam his in quos jacitur & dulce eſt. quod genus maxime vel ſapiens vel alias urbanus exercet, præcipue inter menſas & pocula, ubi facilis eſt ad iracundiam provocatio. nam ſicut in præcipiti ſtantem vel levis tactus impellit; ita vino vel infuſum, vel aſperſum parvus quoque dolor incitat in furorem. Ergo cautius in convivio abſtinendum ſcommate, quod tectam intra ſe habet injuriam. tanto enim preſſius hærent dicta talia quam directæ lœdoriæ, ut hami anguloſi quam directi mucrones tenacius infiguntur: maxime quia dicta hujuſmodi riſum præſentibus movent, quo velut aſſenſus genere confirmatur injuria. Eſt autem lœdoria hujuſmodi: *Oblituſne es quia ſalſamenta vendebas?* Scomma autem, quod diximus ſæpè contumeliam eſſe celatam, tale eſt: *Meminimus quando brachio te emungebas.* nam, cum res eadem utrobique dicta ſit, illud tamen lœdoria eſt quod aperte objectum exprobratumque eſt, hoc ſcomma quod figurate. Octavius, qui natu nobilis videbatur, Ciceroni recitanti ait; Non audio quæ dicis. ille reſpondit; *Certe ſolebas bene foratas habere aures.* hoc eo dictum eſt, quia Octavius Libys oriundus dicebatur, [1] quibus mos eſt aurem forare. In eumdem Ciceronem Laberius cum ab eo ad conſeſſum non reciperetur dicentem, *Reciperem te niſi anguſte ſederem:* ait mimus ille mor-

[1] *Quibus mos eſt aurem forare* | Imo & mollem hoc ſcommate Octavium iſtum denotaverit Tullius. Septimius Tertul. *Aurem quoque foratu effeminatus. Quod illi apud Sigæum ſtatua fervat plane.* Et Juvenal. Sat. 1. *Quamvis Natus ad Euphratem, molles quod in aure feneſtræ Arguerint, licet ipſe negem.* Quibus addit interpres vetus: *Arguit homines qui cum propter libidinem libertatem meruiſſent, & in libertinorum corpus & tribus relati eſſent, pertuſis auribus ſigna libertinorum celare non poterant.* Apulejus: *nobilitatis inſigne* appellavit in libro de dogmate Platonis: *Auri tantum, quantum puer nobilitatis inſigne in auricula geſtaret.* Pontan.

daciter;

dacitur; *Atquin ſolebas duabus ſellis ſedere*; objiciens tanto viro lubricum fidei. Sed & quod Cicero dixit; *niſi anguſte ſederem*, ſcomma fuit in C. Cæſarem; qui in ſenatum paſſim tam multos admittebat ut eos quatuordecim gradus capere non poſſent. Tali ergo genere, quod fœtum contumeliæ eſt, [2] abſtinendum ſapiente ſemper, cæteris in conviviis eſt. Sunt alia ſcommata minus aſpera quaſi edentatæ beluæ morſus. [3] ut Tullius in conſulem qui uno tantum die conſulatum peregit, *Solent*, inquit, *eſſe flamines diales*; *modo conſules diales habemus*. & in eundem: *Vigilantiſſimus eſt conſul noſter, qui in conſulatu ſuo ſomnum non vidit.* eidemque exprobranti ſibi quod ad eum conſulem non veniſſet, *Veniebam*, inquit, *ſed nox me comprehendit.* Hæc & talia ſunt, quæ plus urbanitatis minus amaritudinis habent: ut ſunt & illa de nonnullis corporeis vitiis aut parum aut nihil gignentia doloris: ut ſi in calvitium cujuſquam dicas vel [4] in naſum ſeu curvam erectionem ſeu Socraticam depreſſionem. hæc enim, quanto minoris infortunii ſunt, tanto levioris doloris. contra oculorum orbitas non ſine excitatione commotionis objicitur. quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo juraverat quod ei parſurus eſſet, occidit propter ſcomma ab eodem de ſe dictum. cum enim quaſi puniendus ad Antigonum raperetur, ſolantibus eum amicis ac ſpem pollicentibus, quod omnimodè clementiam regis experturus eſſet cum ad oculos ejus veniſſet: reſpondit; *Ergo impoſſibilem mihi dicitis ſpem ſalutis.* erat autem Antigonus uno orbatus oculo; & importuna urbanitas maledicacem luce privavit. Nec negaverim philoſophos quoque incurriſſe nonnumquam per indignationem hoc genus ſcommatis. nam cum regis libertus ad novas divitias nuper erectus philoſophos ad convivium congregaſſet, & irridendo eorum minutulas quæſtiones ſcire ſe velle dixiſſet, cur ex nigra & ex alba faba pulmentum unius coloris edatur: Aridices philo-

[2] *Abſtinendum ſapienti ſemper, cæteris in conviviis eſt* | Sic Stephanus, ſic Pontanus: niſi quod hic pejus etiam *ſapiente*. Sed magna hic variatio. MS. cum Veneta *abſtinendum ſapienti ſuper, ceteris in convivio, eſt*; Veſal. & Camerar. *abſtinendum ſapienti ſemper, ceteris in convivio*, abſque τῷ *eſt*. Stoeriana: *abſtinendum ſapienti ſemper, ceteris in omnino eſt*, typorum lapſu, ut reor. Ex his jure præfero Venetæ & MS. lectionem. Nam cum joca ſint multiplicia, diſputatur nihil aliud, quam quæ ex iis in convivio ſingulos convivas, præſertim vero ſapientem deceant. Ergo inquit auctor, quia parvus quoque dolor vino adſperſum facile irritat, ſuper cæteros convivas certe ſapientibus, non ſolum ſcommate ſed & lœdoria abſtinendum, eo magis, quod hæc apertam habeat injuriam, illud vero tectam. atque ideo utendum illis ſolo eo, quod vocavit morſum figuratum, qui etiam iis, in quos jacitur, dulcis ſit. Hæc vera ſententia. *Gronov.*

[3] *Ut Tullius in conſulem qui uno tantum die* | Non Tullio hoc tribuit ſcomma ſuperius Servius, ſed M. Otacilio Pitholao. Vide lib. 2. cap. 2. *Pontan.*

[4] *In naſum ſeu curvam erectionem ſeu Socraticam depreſſionem* | Plato, lib. 5. Politicorum. & ex eo Ariſtænetus, lib. 1. Epiſt. 18. καὶ ὁ μέν τις τῶν νέων ὅτι σιμὸς, ἐπίχαρις παρὰ σοῦ κληθεὶς ἐπαινεῖται· τοῦ δὲ τὸ γρυπὸν βασιλικὸν ἔφης. *Itaque juvenum ſi quis ſimus, laudas ut gratioſum; aduncum naſum regium appellas.* Perſæ Cyri regis virtutes ſuſpicientes adeo vel mortuum coluerunt, ut viros, qui aduncum haberent, qualem Cyrus habuiſſe dicitur, naſum, etiam ad Plutarchi ætatem amarint. Author Plutarchus in Præceptis Politicorum. Vide item Juſtinum, lib. 39. & ad eum Notas Bongarſii. Ubi docetur tales olim *Grypos* appellatos. *Idem.*

ſophus

ſophus indigne ferens, Tu nobis, inquit, abſolvas [5] cur & de albis & nigris loris ſimiles maculæ gignantur. Sunt ſcommata quæ in ſuperficie habent ſpeciem contumeliæ, [6] ſed interdum non tangunt audientes, cum eadem ſi obnoxio dicantur exagitent: ut contra ſunt quæ ſpeciem laudis habent, & perſonam audientis efficiunt contumeliæ plenam. De priore genere prius dicam. L. Quintius prætor de provincia nuper reverterat obſervata, quod mireris Domitiani temporibus, præturæ maxima caſtitate. is cum æger aſſidendi amico diceret frigidas ſe habere manus; renidens ille ait; *Atquin eas de provincia calidas paulo ante revocaſti.* riſit Quintius delectatuſque eſt, quippe alieniſſimus à ſuſpicione furtorum. contra ſi hoc diceretur male ſibi conſcio & ſua furta recolenti, exacerbaſſet auditum. Critobulum famoſæ pulchritudinis adoleſcentem Socrates cum ad comparationem formæ provocaret; jocabatur, non irridebat. certe ſi dicas conſummatarum divitiarum viro, *tibi excito creditores tuos*, aut ſi nimis caſto, *gratæ ſunt tibi meretrices*, *quia continua eas largitate ditaſti*: uterque delectabuntur, ſcientes his dictis ſuam conſcientiam non gravari ſicut contra ſunt quæ ſub ſpecie laudis exagitant, ſicut paulo ante diviſi. nam ſi timidiſſimo dixero, *Achilli vel Herculi comparandus es*, aut famoſæ iniquitatis viro, *ego te Ariſtidi in æquitate præpono*: ſine dubio verba laudem ſonantia ad notam vituperationis ſuæ uterque tracturus eſt. Eadem ſcommata eoſdem modo juvare modo mordere poſſunt, pro diverſitate præſentium perſonarum. ſunt enim quæ ſi coram amicis objiciantur nobis libenter audire poſſimus. uxore vero ſeu parentibus vel magiſtris præſentibus dici in nos aliquod ſcomma nolumus; niſi forte tale ſit quod illorum cenſura libenter accipiat. ut ſi quis adoleſcentem coram parentibus vel magiſtris irrideat, quod inſanire poſſit continuis vigiliis lectionibuſque nocturnis; aut uxore præſente, quod ſtulte faciat uxorium ſe præbendo nec ullam elegantiam eligendo formarum. hæc enim & in quos dicuntur & præſentes hilaritate perfundunt. Commendat ſcomma & conditio dicentis ſi in eadem cauſa ſit: ut ſi alium de paupertate pauper irrideat, ſi obſcure natum natus obſcure. nam Tharſius Amphias, cum ex hortulano potens eſſet & in amicum quaſi degenerem nonnulla dixiſſet; mox ſubjecit; *Sed & nos de iſdem ſeminibus ſumus*; & omnes pariter lætos fecit. Illa vero ſcommata directa lætitia eum in quem dicuntur infundunt; ſi virum fortem vituperes quaſi ſalutis ſuæ prodigum & pro aliis mori volentem, aut ſi objeceris liberali quod res ſuas profundat minus ſibi quam aliis conſulendo. Sic & Diogenes Antiſthenem Cynicum magiſtrum ſuum ſolebat veluti vituperando laudare. *Ipſe me*,

[5] *Cur & de albis & nigris loris ſimiles maculæ gignantur* | Servos lororum ſive flagrorum gymnaſia eſſe ſcimus luculenter ex Plauto. Et ita fortaſſis capiendum legendumque iſtud ejuſdem comici Aſinaria:

Eas nunc legiones, copias, exercituſque lorum.

Nam in vulgatis eſt, *eorum*. In Scriptis quos vidi *forum*, quod *furum* fors erit, ſed hic, ut exiſtimo, minus convenienter. Reſpicit enim, quas enumeraverat ibidem, ſervorum cruces, laminas, nervos, boias. *Idem.*

[6] *Sed interdum non tangunt audientes* | Lego, *ſed interim.* Meurſ.

aiebat,

aiebat, *mendicum fecit ex divite, & pro ampla domo in dolio fecit habitare.* Melius autem iſta dicebat quam ſi diceret: *gratus illi ſum, quia ipſe me philoſophum & conſummatæ virtutis virum fecit.* Ergo, cum unum nomen ſcommatis ſit, diverſi in eo continentur effectus. ideo apud Lacedæmonios [7] inter cætera exactæ vitæ inſtituta, [8] hoc quoque exercitii genus à Lycurgo eſt inſtitutum, ut adoleſcentes & ſcommata ſine morſu dicere, & ab aliis in ſe dicta perpeti diſcerent. ac ſi quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapſus fuiſſet, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cum ergo videas, mi Aviene (inſtituenda eſt enim adoleſcentia tua quæ ita docilis eſt ut diſcenda præcipiat) cum videas, inquam, anceps eſſe omne ſcommatum genus; ſuadeo in conviviis, in quibus lætitiæ inſidiatur ira, ab ejuſmodi dictis faceſſas. & magis quæſtiones convivales vel proponas vel ipſe diſſolvas. quod genus veteres ita ludicrum non putarunt; ut & Ariſtoteles de ipſis aliqua conſcripſerit, & Plutarchus, [9] & veſter Apulejus: nec contemnendum ſit, quod tot philoſophantium curam meruit.

7 *Inter cætera exactæ vitæ* | Non diſſimiliter Petronius, *exactam legem* dixit. Sic enim legerim locum iſtum Pag. 4.

prius amore
Frugalitatis, legem pellat exactam.

Et videtur item voluiſſe poëta Venuſinus ad Mæcenatem: *Faſtidioſam deſere copiam. Legem* enim *exactam*, diætæ exactum illud ſive plenum, ut ita dicam, dimenſum intelligo. Meminit etiam alibi Petronius; *Vellem tam innocens eſſet frugalitatis meæ hoſtis ut delimiri poſſit.* (Et ſtatim initio pag. 3. *Nolunt ſevera lege proficere*) Sed aptiſſime ei loco Romano Philoſophiæ Siren Seneca: *Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura.* Totum itaque Arbitri locum ſic conſtituerim;

Artis ſeveræ ſi quis amat effectus,
Mentemque magnis aptat, prius amore
Frugalitatis legem pellat exactam.

Interim non me latet aliorum ſuper his commentatio, quibus ſi ita videbitur, libens cedam de ſemita. *Pontan.*

[8] *Hoc quoque exercitii genus à Lycurgo eſt inſtitutum, ut adoleſcentes & ſcommata ſine morſu dicere* | *Scommata ſine morſu* videtur id eſſe quod dixit Plutarchus Lycurgo: παίζειν εἰθιζον καὶ σκώπτειν ἄνευ βωμολοχίας· *Aſſue fiebant jocari & dicteria citra ſcurrilitatem jacere.* Nam fuit alias acuta & aculeata Lacedæmoniorum dictio. Idem Plutarchus Sympoſ. 2. quæſt. 1. *Enimvero præclara illa Lacedæmone inter alias hæc fuit diſciplina ſalſe dictis impetere citra moleſtiam, & æquo animo dicteria ferre. nam ſi quis iniquius ferret, alter ſtatim mordendi finem faciebat.* Ita quidem interpres. Rei tamen & rationi conſentaneum magis, ſi dixiſſet, *is ſtatim alterum mordendi finem faciebat*, ut indignanti potius quam indignationem inferenti reticentiæ pœna ſtatuta fuerit. Verba Græca ſunt: εἰς δὲ τις ἀπείποι σκωπτόμενος, εὐθὺς ὁ σκώπτων ἐπέπαυτο, quæ preſſius intuenda; nam Macrobius, quod dixi ego, omnino ſenſiſſe videtur aut vertiſſe. *Ac ſi quis*, inquit, *eorum in indignationem ob tale dictum prolapſus fuiſſet, ulterius ei in alterum dicere non licebat.* Nec aliter capio Heraclidem Ponticum: Μελετῶσι δὲ ἐμμελῶς καὶ σκώπτειν καὶ σκώπτεσθαι· quaſi dicat, *ſcommata & jacere argute & excipere ſeu pati animoſe.* Sed de his optimus tu cenſor eris, amice noſter Nicolae Cragi. Nam olim,

Quod fuit, hoc uni debebat Sparta Lycurgo;
Quod nunc eſt, tota eſt gloria lauſque tua. Idem.

9 *Et veſter Apulejus.* | Joh. Sariſberienſis, qui locum hunc exſcripſit, locupletius: *Et veſter Apulejus cum Frontone*, Vide lib. 8. cap. 10. *Idem.*

CAP.

CAP. IV.

Cibum simplicem præferendem esse multiplici, ut qui sit digestu facilior.

ET Prætextatus: Hoc quæstionum genus, cum & senilem deceat ætatem, cur soli juveni suadetur? Quin agite omnes, qui adestis hic, apta convivio fabulemur; nec de cibatu tantum, sed & siqua de natura corporum, vel alia; præsente maxime Disario nostro, cujus plurimum ad hoc genus quæstionum poterit ars & doctrina conferre: sortiamurque, si videtur, ut per ordinem unusquisque proponat quam solvendam æstimat quæstionem. Hic assensi omnes Prætextato anteloquium detulerunt, orantes ut, cum ipse cœpisset, cæteris ex filo consultationis ejus interrogandi constitueretur exemplum. tum ille, Quæro, inquit, utrum simplex an multiplex cibus digestu sit facilior: quia multos hunc, nonnullos illum sectantes videmus. & est quidem superba & contumax & veluti sui ostentatrix continentia: contra amœnam se & comem appetentia vult videri. cum ergo una censoria sit, delicata altera; scire equidem velim quæ servandæ aptior sit sanitati. Nec longe petendus assertor est, cum Disarius adsit; qui quid conveniat corporibus humanis non minus callet, quam ipsa natura fabricæ hujus auctor & nutrix. dicas ergo velim quid de hoc quod quæritur medicinæ ratio persuadeat. Si me, Disarius inquit, aliquis ex plebe imperitorum de hac quæstione consuluisset: quia plebeia ingenia magis exemplis quam ratione capiuntur, admonuisse illum contentus forem institutionis pecudum: quibus cum simplex & uniformis cibus sit, multo saniores sunt corporibus humanis; & inter ipsas illæ morbis implicantur, quibus ut altiles fiant offæ compositæ & quibusdam condimentis variæ farciuntur. nec dubitaret post hac; cum advertisset animalibus simplici cibo utentibus familiarem sanitatem, [1] ægrescere autem inter illa quæ saginam composita varietate patiuntur. quia constat id genus alimoniæ non magis copia quam varietate crudescere. fortasse illum attentiorem exemplo altero fecissem, ut consideraret nullum umquam fuisse medicorum circa curas ægrescentium tam audacis negligentiæ ut febrienti varium & non simplicem cibum daret. adeo constat quam facilis digestu sit uniformis alimonia, ut ei vel cum infirma est natura sufficiat. nec tertium defuisset exemplum, ita esse vitandam ciborum varietatem, ut varia solent vina vitari. quis enim ambigat eum qui diverso vino utitur in repentinam ruere ebrietatem, nec dum hoc potus copia postulante; tecum

[1] *Ægrescere autem inter illa quæ saginam composita varietate patiuntur* | Hæc item Camerarii editionis scriptura. Et statim, *quia constat id genus alimoniæ non magis copia quam varietate crudescere.* Vetustior tamen editio ea omnia brevius: *ægrescere autem quæ saginantur & composita varietate crudescere.* Pontan.

autem,

autem, Vetti, cui ſoli perfectionem diſciplinarum omnium contigit obtinere, non tam exemplis quam ratione tractandum eſt, quæ & me tacente clam te eſſe non poterat. Cruditates eveniunt aut qualitate ſucci in quem cibus vertitur ſi non ſit aptus humori qui corpus obtinuit, aut ipſius cibi multitudine non ſufficiente natura ad omnia quæ congeſta ſunt concoquenda. ac primum de ſucci qualitate videamus. Qui ſimplicem cibum ſumit, facile quo ſucco corpus ejus vel juvetur vel gravetur uſu docente cognoſcit. nec enim ambigit cujus cibi qualitate poſſeſſus ſit, cum unum ſumpſerit. & ita fit ut noxa, cujus cauſa deprehenſa ſit, facile vitetur. qui autem multiplici cibo alitur, diverſas patitur qualitates ex diverſitate ſuccorum: nec concordant humores ex materiæ varietate naſcentes, nec efficiunt liquidum purumve ſanguinem in quem jecoris miniſterio vertuntur, & in venas cum tumultu ſuo tranſeunt, hinc morborum ſcaturigo, qui ex repugnantium ſibi humorum diſcordia naſcuntur. Deinde quia non omnium quæ eſui ſunt una natura eſt, non omnia ſimul coquuntur; ſed alia celerius, tardius alia: & ita fit ut digeſtionum ſequentium ordo turbetur. neque enim cibi quem ſumimus una digeſtio eſt: ſed ut corpus nutriat quatuor patitur digeſtiones. quarum unam omnes vel ipſi quoque hebetes ſentiunt; alias occultior ratio deprehendit. quod ut omnibus liqueat, paulo altius mihi cauſa repetenda eſt. Quatuor ſunt in nobis virtutes, quæ adminiſtrandam alimoniam receperunt. quarum una [a] dicitur καθεκτικὴ, quæ deorſum trahit cibaria confecta mandibulis. quid enim tam craſſam materiam per faucium anguſta fulciret, niſi eam vis naturæ occultior hauriret? hauſta vero ut non continuo lapſu per omne corpus ſuccedentibus ſibi foraminibus pervium ad imum uſque deſcendant, & talia qualia accepta ſunt egerantur, ſed ſalutare officium digeſtionis exſpectent, ſecundæ hoc cura virtutis eſt; quam Græci, quia retentatrix eſt, vocant καταδεκτικὴν. Tertia, quia cibum in aliud ex alio mutat, vocatur ἀλλοιωτικὴ. Huic obſequuntur omnes; quia ipſa digeſtionibus curat. ventris enim duo ſunt orificia. quorum ſuperius erectum recipit devorata & in follem ventris recondit. hic eſt ſtomachus, qui paterfamilias dici meruit, quaſi omne animal ſolus gubernans. nam, ſi ægreſcat, vita in ancipiti eſt, titubante alimoniæ meatu; cui natura tanquam rationis capaci velle ac nolle contribuit. inferius vero demiſſum inteſtinis adjacentibus inſeritur, & inde via eſt egerendis. Ergo in ven-

[a] *Dicitur* καθεκτικὴ] Neutiquam hæc vox exprimit virtutem deorſum trahendi. Itaque vel cum eruditiſſimo Leopardo, lib. 8. Emend. cap. 9. legendum ἑλκικὴ, vel cum Mar. Cognato 1 Obſerv. 10. καταδεκτικὴ, quæ nempe trahit & ſuſcipit alimentum. Sed quia primam virtutem ſolummodo auctor dicit conſiſtere in trahendo deorſum, ſine dubio Leopardo accedendum: nam ſecunda, quæ retentatrix & mora eſt immiſſi cibi, ideo quia tenet, videtur ſuſcipere alimentum, quod Marſilius primæ ſimul adſcribit. Quare & pro καταδηκτικὴν, ut vulgo ſecunda vocatur, libens repono καθεκτικὴ, obſecutus eidem doctiſſimo viro: niſi forte pro prima ſcribere mavis καθελκτικὴ, quia videtur præpoſitio fuiſſe in MS. *Gronov.*

tre fit prima digeſtio, virtute ἀλλοιωτικῇ in ſuccum vertente quicquid acceptum eſt. cujus fæx retrimenta ſunt, quæ per inteſtina inferiore orificio tradente labuntur: & officio quartæ virtutis, cui ἀποκριτικὴ nomen eſt, procuratur egeſtio. Ergo, poſtquam in ſuccum cibus reformatur, hic jam jecoris cura ſuccedit. eſt autem jecur concretus ſanguis. & ideo habet nativum calorem quod confectum ſuccum vertit in ſanguinem. & ſicut cibum in ſuccum verti prima eſt, ita ſuccum tranſire in ſanguinem ſecunda digeſtio eſt. hunc calor jecoris adminiſtratum per venarum fiſtulas in ſua quæque membra diſpergit, parte quæ ex digeſtis frigidiſſima eſt in lienem refuſa. qui, ut jecur caloris, ita ipſe frigoris domicilium eſt. nam ideo omnes dexteræ partes validiores ſunt, & debiliores ſiniſtræ; quia [3] has regit calor viſceris ſui, illæ contagione frigoris ſiniſtra obtinentis hebetantur. in venis autem & arteriis quæ ſunt receptacula ſanguinis & ſpiritus, tertia fit digeſtio. nam acceptum ſanguinem quodammodo defæcant; & quod in eo aquoſum eſt, venæ in veſicam refundunt: liquidum vero purumque & altilem ſanguinem ſingulis totius corporis membris miniſtrant. & ita fit ut, cum cibum ſolus venter accipiat, alimonia ejus diſperſa per univerſos membrorum meatus, oſſa quoque & medullas & ungues nutriat & capillos. & hæc eſt quarta digeſtio quæ in ſingulis membris fit, dum quod unicuique membro datum eſt ipſi membro fit nutrimentum. nec tamen huic totiens defœcato retrimenta ſua deſunt; quæ, cum membra omnia in ſua ſunt ſanitate, per occultos evaneſcunt meatus. ſi qua vero pars corporis ægreſcat, in ipſam quaſi infirmiorem ultima illa quæ diximus retrimenta labuntur. & hinc naſcuntur morborum cauſæ quæ ῥεύματα medicis vocare mos eſt. ſi enim fuerit ultimi ſucci juſto uberior multitudo: hanc à ſe repellit pars corporis illa quæ ſanior eſt, & ſine dubio labitur in infirmam, quæ vires non habet repellendi. unde alieni receptio diſtendit locum in quem ceciderit; & hinc creantur dolores. Hæc eſt ergo triplex cauſa vel podagræ [4] vel cujuſlibet morbi; multitudo humoris, fortitudo membri à ſe repellentis, & recipientis infirmitas. Cum igitur aſſeruerimus quatuor in corpore fieri digeſtiones quarum altera pendet ex altera, & ſi præcedens fuerit impedita nullus fit ſequentis effectus: recurramus animo ad illam primam digeſtionem quæ in ventre conficitur, & invenietur quid impedimenti ex multiformi naſcatur alimonia. diverſorum enim ciborum diverſa natura eſt: & ſunt qui celerius, ſunt qui tardius digeruntur. Cum ergo prima digeſtio vertit in ſuccum, quia non ſimul accepta omnia vertuntur, quod prius verſum eſt dum alia tardius vertuntur aceſcit: & hoc ſæpe etiam eructando ſentimus. Alia quoque quibus tarda digeſtio eſt, velut ligna humida quæ urgente igne fumum

[3] *Has regit calor viſceris ſui, illæ*] Vide ſis, quæ ſcribit pater meus libro III. Obſerv. cap. 16. nam importunus erat Pricæus. *Idem.*

[4] *Vel cujuſlibet morbi*] Neceſſario ex Scripto & veteribus ſupplendum: *Vel cujuſlibet ex confluentia morbi.* Nam mala capit quæ ἐκ ῥεύματος oriuntur. *Pontan.*

de

de se creant: sic & illa imminente igne naturæ fumant dum tardius concoquuntur. siquidem nec hoc sensum eructantis evadit. cibus autem simplex non habet controversam moram, dum simul in simplicem succum vertitur.: nec digestio ulla turbatur, dum omnes sibi stata momentorum dimensione succedunt. Siquis autem (quia nihil impatientius imperitia) rationes has dedignetur audire, æstimans non impediri digestionem, nisi sola ciborum multitudine, nec velit de qualitate tractare: hic quoque multiformis alimonia deprehenditur causa morborum. nam pulmentorum varietas recipit varia condimenta, quibus gula ultra quam naturæ necesse est lacessitur: & fit inde congeries, dum pruritu desiderii amplius vel certe de singulis parve libantur: hinc Socrates suadere solitus erat illos cibos potusve vitandos, qui ultra sitim famemve sedandam producunt appetentiam. denique vel propter hoc edendi varietas repudietur quia plena est voluptatis; à qua seriis & studiosis cavendum est. quid enim tam contrarium quam virtus & voluptas? Sed modum disputationi facio, ne videar hoc ipsum in quo sumus, licet sobrium sit, tamen quia varium est, accusare convivium.

CAP. V.

Contra, cibum multiplicem aptiorem esse quam sit simplex.

HÆC cum Prætextato & cæteris prona assensione placuissent: Evangelus exclamavit, Nihil tam indignum toleratu, quam quod aures nostras gratia linguæ captivas tenet, & verborum rotunditati assentire cogimur circumventi volubilitate sermonis, qui ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannum. & quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur; age, Vetti, hortemur Eustathium ut, recepta contraria disputatione, quicquid pro vario cibo dici potest velit communicare nobiscum. ut suis telis lingua violenta succumbat, & Græcus Græco eripiat hunc plausum, tanquam cornix cornici oculos effodiat. & Symmachus: Rem jucundam, Evangele, amarius postulasti. audire enim contra tam copiose & eleganter inventa, res est quæ habeat utilem voluptatem, sed non tanquam ingeniis insidiantes & gloriosis tractatibus invidentes hoc debemus expetere. nec abnego potuisse me quoque tanquam palinodiam canere. est enim rhetorica prolusio communes locos in utramvis partem inventorum alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorum inventionibus à Græcis forte aliis relatæ respondent; te, Eustathi, oramus omnes ut sensa & inventa Disarii contrariis repellendo in integrum restituas exauctoratum conviviorum lepôrem. Ille diu hoc à se officium dêprecatus, ubi tot impellentium procerum quibus obviandum non erat, hortatui succubuit, Bellum, inquit, duobus mihi amicissimis cogor indicere, Disario & continentiæ: sed ab auctoritate vestra tanquam ab edicto prætoris impetrata venia

gulæ

gulæ patronum, quia necesse est, profitebor. In primo speciosis magis quam veris, ut docebitur, exemplis pæne nos Disarii nostri cepit ingenium. ait enim pecudes uti simplici cibo & ideo expugnari difficilius earum quam hominum sanitatem, sed utrumque falsum probabo. nam neque simplex est animalibus mutis alimonia; nec ab illis quam à nobis morbi remotiores. testatur unum varietas pratorum quæ depascuntur, quibus herbæ sunt amaræ pariter & dulces, aliæ succum calidum aliæ frigidum nutrientes: ut nulla culina possit tam diversa condire quam in herbis natura variavit. Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus veteris comœdiæ poëtas. is in fabula, quæ inscribitur Æges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se verba jactantes:

Βοσκόμεθ' ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης.
[1] Πείνε κομάρε τε, πτόρθους ἁπαλοὺς ἀποτρώγουσαι.
Καὶ πρὸς τούτοισιν ἔτ' ἄλλ' οἷον κυτίσον τ' ἠδὲ
Φάσκον εὐώδη, καὶ σμίλακα τὴν πολύφυλλον.
[2] Κότινον, σχῖνον, μελίαν, πρῖνον, ἀλίαν, δρῦν, κιττὸν, ἐρείκην.
Πρόμαλον, ῥάμνον, [3] φλόμον, ἀνθερικὸν, [4] κισσὸν,
Φηγὸν, θύμα, θύμβραν.

Videtur ne vobis ciborum ista simplicitas, ubi tot enumerantur vel arbusta vel frutices, non minus succo diversa quam nomine? Quod autem non facilius morbis homines quam pecudes occupentur Homero teste contentus sum, qui pestilentiam refert à pecudibus inchoatam: quando morbus, antequam in homines posset irrepere, facilius captis pecoribus incubuit. [5] Sed & quanta sit multis animalibus infirmitas, vitæ brevitas indicio est. quod enim eorum quibus notitia

[1] Πείνε | Omnino legerim, πρίνε. cum Camerario & Lugdunensi editione ne veteri. Gaza ilicem interpretatur. Xylander eodem versu pro ἁπαλοὺς ἁπαλοὺς adducit. At πτόρθους ἁπαλοὺς dixit Eupolis; quomodo apud Athenæum ἁπαλὸς ἄρτος dictus ob mollitiem & teneritudinem. Lacte enim & oleo ac sale panis iste condiebatur. Exstat Athenæi libro tertio. Vide ad hæc Salmasium in Exercit. Plin. fol. 333. *Pontan.* Nulla editio, quantum scio, ne Stephanus quidem, aliter habet, quam Πρίνε Gronov.

[2] Κότινον, σχῖνον | Sola Lugdunensis editio, ἐχῖνον, quod & animalis nomen, quem erinaceum indigitant. Unde adagio, ἐχῖνε τραχύτερος. Est tamen & herba, alias ἐρεῖνος appellata. Sed σχῖνον non spreverim. Constantinus in Geoponicis, ἡ σχῖνος, τρεῖς δὲ καρποὺς, φησὶ, φέρει. Quod ipsum ab Arato est, cujus verba vertit Divinationum primo Cicero,

Jam vero semper viridis, semperque gravata
Lentiscus, triplici solita grandescere fœtu;
Ter fruges fundens; tria tempora monstrat arandi.

Sed de ἐρεῖνῳ vide ad Theophrastum, & in eum Animadversionum Julii Cæsaris Scaligeri librum tertium cap. 10. *Pontan.*

[3] Φλόμον | Camerarii & Lugdunensis codex, φλῶμον. Apud Suidam est φλῶμος, quæ & φλόνος, θρυαλλίς. At φλόνος ἀντὶ τοῦ φλόμος erit. φλόμος itaque recte, & eadem sit quæ *Lucernaria* Empirico Marcello. *Idem.*

[4] Κισσὸν | Iterum Camerarii & Lugdun. κισθὸν. Ego prius retinuerim. *Pontanus.* Immo posterius. *Gronov.*

[5] *Sed & quanta sit multis animalibus* | Expressimus Stephani & quam invenimus scriptam lectionem. Non ambigo tamen quin exaraverit Macrobius, *multis animalibus*: quomodo etiam editiones vetustæ. Generatim autem notat in animalibus brutis vitæ brevitatem: speciatim vero, quod de corvis & cornicibus objici possit: obviat hic statim verbis, *Nec recurras*, inquit, *ad ea quæ de corvis & cornicibus fabulosa dicuntur.* Adi & Plutarchum Sympos. 4. Quæst. 1 *Pontan.*

nobis in uſu eſt poteſt annos hominis æquare ? niſi recurras forte ad ea quæ de corvis atque cornicibus fabuloſa dicuntur. quos tamen videmus omnibus inhiare cadaveribus, univerſiſque ſeminibus inſidiari, fructus arborum perſequi. nam non minus edacitatis habent, quam de longævitate eorum opinio fabulatur. Secundum ſi bene recordor exemplum eſt ſolere medicos ægris ſimplicem cibum offerre non varium: cum hunc offeratis, ut opinor, non quaſi digeſtu faciliorem ſed quaſi minus appetendum; ut horrore uniformis alimoniæ edendi deſiderium langueſceret, quaſi multis concoquendis per infirmitatem non ſufficiente natura. ideo, ſiquis ægreſcentium vel de ipſo ſimplici amplius appetat, ſubducitis adhuc deſideranti. ideo vobis commento tali non qualitas ſed modus quæritur. Quod autem in edendo ſicut in potando ſuades varia vitari; habet latentis captionis inſidias: quia nomine ſimilitudinis coloratur. cæterum longe alia potus alia ciborum ratio eſt. quis enim umquam edendo plurimum mente ſauciatus eſt; quod in bibendo contingit? fartus cibo ſtomachum vel ventrem gravatur: infuſus vino fit ſimilis inſano. opinor, quia craſſitudo cibi uno in loco permanens exſpectat adminiſtrationem digeſtionis, & tunc demum membris ſenſim confectus illabitur; potus ut natura levior mox altum petit, & cerebrum, quod in vertice locatum eſt ferit fumi calentis aſpergine. & ideo varia vina vitantur, ne res quæ ad poſſidendum caput repentina eſt, calore tam diverſo quam ſubito conſilii ſedem ſauciet. quod æque in cibi varietate metuendum nulla ſimilitudo, ratio nulla perſuadet. In illa vero diſputatione, qua digeſtionum ordinem ſermone luculento & vario digeſſiſti, illa omnia quæ de natura humani corporis dicta ſunt, & nihil nocent propoſitæ quæſtioni & eloquenter dicta non abnego. illi ſoli non aſſentior, quod ſuccos varios de ciborum varietate confectos dicis contrarios eſſe corporibus; cum corpora ipſa de contrariis qualitatibus fabricata ſint. ex calido enim & frigido, de ſicco & humido conſtamus. cibus vero ſimplex ſuccum de ſe unius qualitatis emittit. ſcimus autem ſimilibus ſimilia nutriri. dic quæſo unde tres aliæ qualitates corporis nutriantur? ſingula autem ad ſe ſimilitudinem ſui rapere, teſtis eſt Empedocles, qui ait:

Ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσεν,
Ὀξὺ δ' ἐπ' ὀξὺ ἔβη, θερμὸν δ' ἐποχεῖτο θερμῷ.

te autem ſæpe audio Hippocratis tui verba cum admiratione referentem: εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἤλγεεν· ἀλγεῖ δ' οὐκ ἄρα ἕν ἐστι. Ergo ſi homo non unum, nutriendus eſt non ex uno. nam & deus omnium fabricator aërem quo circumfundimur, & cujus ſpiramus hauſtu non ſimplicem habere voluit qualitatem ut aut frigidus ſit ſemper aut caleat, ſed nec continuæ ſiccitati nec perpetuo eum addixit humori; quia una nos non poterat qualitate nutrire de permixtis quatuor fabricatos. ver ergo calidum fecit & humectum; ſicca eſt æſtas & calida; autumnus ſiccus & frigidus; hyems humida pariter & frigida eſt. Sic & elementa quæ ſunt noſtra principia ex diverſitatibus & ipſa conſtant & nos nutriunt,

ariunt. eſt enim ignis calidus & ſiccus; aër humectus & calidus; aqua ſimiliter humecta ſed frigida; at terra frigida pariter & ſicca. cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis nec circa nos nec in his de quibus ſumus uniforme ſit? Quod autem aceſcere vel nonnumquam fumare in ſtomacho cibum, vis aſſignare varietati: ut credamus, pronuncies oportet, aut ſemper eum qui vario cibo utitur hæc pati, aut numquam illum pati qui ſimplicem ſumit. ſi vero & qui menſa fruitur copioſa hoc vitium ſæpe non ſentit, & qui ſe uno cibo afficit ſæpe ſuſtinet quod accuſas: cur hoc varietati [6] & non modo edacitatis aſſignas? nam & de ſimplici avidus noxam patitur cruditatis; & in vario moderatus digeſtionis commodo fruitur. At, inquies, ipſa immoderatio ex ciborum varietate naſcitur, titillante gula & ad ſumenda plura quam neceſſe eſt provocante. Rurſus ad ea, quæ jam dixi, revolvor; cruditates de modo non de qualitate provenire. modum vero ſervat, qui ſui potens eſt & [7] in menſa Sicula vel Aſiana: excedit impatiens, etſi ſolis olivis aut holere veſcatur. & tam ille copioſus, ſi moderationem tenuit, ſanitatis compos eſt, quam inſanus fit ille, cui merus ſal cibus eſt, ſi hoc ipſum voraciter invaſerit. Poſtremo, ſi in his quæ ſumimus varietatem noxiam putas, cur potionum remedia quæ per os humanis viſceribus infunditis ex tam contrariis ac ſibi repugnantibus mixta componitis? ſucco papaveris admiſcetis euforbium; mandragoram aliaſque herbas conclamati frigoris pipere temperatis: ſed nec monſtroſis carnibus abſtinetis, inſerentes poculis teſticulos Caſtorum & venenata corpora viperarum; quibus admiſcetis quicquid nutrit India, quicquid devehitur herbarum quibus Creta generoſa eſt. Cum ergo ad cuſtodiam vitæ hoc faciant remedia quod cibus (ſi quidem illa eam revocent, iſte contineat) cur illis providere varietatem laboras, iſtum ſqualori uniformitatis addicis? Poſt omnia in voluptatem cenſura cothurnati ſermonis invectus es: tanquam voluptas virtuti ſemper inimica ſit, & non cum in luxum ſpreta mediocritate prolapſa eſt. quid enim agit ipſe ſervus non edendo niſi cogente fame nec potando præter ſitim, niſi ut de utroque capiat voluptatem? ergo voluptas non mox nomine ipſo infamis eſt; ſed fit modo utendi vel honeſta vel arguenda. Parum eſt ſi excuſata ſit & non etiam laudetur voluptas. nam cibus qui cum voluptate ſumitur deſiderio tractus in ventrem reconditur patula exſpectatione rapientem; &, dum animoſe fruitur, mox eum concoquit. quod non ex æquo cibis evenit, quos nulla ſui dulcedo commendat. quid ergo

[6] *Et non modo edacitatis* | Scriptus, *perpetua edacitatis*. Fortaſſis, *perpetis edacitatis*. ut *noctem perpetem* Plautus. *Idem*.

[7] *In menſa Sicula vel Aſiana* | Eſt apud Suidam, Σικελικὰ τράπεζα. Lautam eam & opiparam fuiſſe docet apud Athenæum Eubulus Comicus:

Καὶ σύνικτα Σικελικὰ πατάνεια σωρεύματα.

Ubi πατάνεια σωρεύματα (quomodo & illuſtri Scaligero obſervatum) adumbravit Curculione Plautus, *Tantas ſtruicis concinnat patinarias*. Porro adagium à Diogeniano annotatum, ἀεὶ Λεόντινοι περὶ τοὺς κρατῆρας, *Semper Leontini juxta crateres*, huc quoque facit. Nam Leontini Siciliæ populus eſt. *Idem*.

accusas varietatem quasi gulæ irritamentum, cum salus sit hominis vigere appetentiam? qua deficiente languescit & periculo fit proprior. nam sicut in mari gubernatores vento suo, etiam si nimius sit, contrahendo in minorem modum vela prætervolant, & flatum cum major est coërcent, sopitum vero excitare non possunt, ita & appetentia cum titillatur & crescit rationis gubernaculo temperatur; si semel ceciderit, animal exstinguitur. Si ergo cibo vivimus, & cibum appetentia sola commendat: elaborandum nobis est commento varietatis ut hæc semper provocetur; cum præsto sit ratio quia intra moderationis suæ terminos temperetur. Memineritis tamen lepido me convivio adesse non anxio. nec sic admitto varietatem, ut luxum probem; ubi quæruntur æstivæ nives & hibernæ rosæ; & dum magis ostentui quam usui servitur, silvarum secretum omne lustratur, & peregrina maria sollicitantur. ita enim fit ut, etiam si sanitatem sumentium mediocritas observata non sauciet, ipse tamen luxus morum sit ægritudo. His favorabiliter exceptis Disarius, Obsecutus es, inquit, Eustathi dialecticæ, ergo medicinæ. qui volet eligere sequenda, usum consulat: & quid sit utilius sanitati experientia docebit.

* * *

CAP. VI.

Vinum natura frigidum potius videri quam calidum: & cur raro fœminæ, senes cito inebrientur.

POst hæc Flavianus: Et alios quidem medicos idem dicentes semper audivi vinum inter calida censendum. sed & nunc Eustathius cum causas ebrietatis attingeret prædicabat vini calorem. Mihi autem hoc sæpe mecum reputanti visa est vini natura frigori proprior quam calori: & in medium profero, quibus ad hoc æstimandum trahor, ut vestrum sit de mea æstimatione judicium. Vinum, quantum mea fert opinio, sicut natura frigidum est, ita capax vel etiam appetens est caloris cum calidis fuerit admotum. nam & ferrum cum tactu sit frigidum, ψυχρὸν δ᾽ ἕλε χαλκὸν ὀδοῦσιν, si tamen solem pertulerit concalescit; & calor advena nativum frigus expellit. hoc utrum ita esse ratio persuadeat requiramus. Vinum aut potu interioribus conciliatur, aut fotu ut superficiem curet adhibetur. cum infunditur cuti quin frigidum sit nec medici inficias eunt: calidum tamen in interioribus prædicant, cum non tale descendat sed admixtum calidis concalescat. certe respondeant volo cur stomacho in lassitudinem degeneranti ad instaurandas constrictione vires offerant ægrescenti vinum, nisi frigore suo lassata cogeret & colligeret dissoluta? & cum lasso, ut dixi, stomacho nihil adhibeant calidum, ne crescat ulterius lassitudo, à vini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutantes. Dabo aliud indicium accidentis vino quam ingeniti caloris. nam, si quis aconitum nesciens hauserit, non nego haustu eum meri plurimi solere curari. infusum

fuſum enim viſceribus trahit ad ſe calorem, & veneno frigido quaſi calidum jam repugnat. ſi vero aconitum ipſum cum vino tritum potui datum ſit: haurientem nulla curatio à morte defendit. Tunc enim vinum natura frigidum admixtione ſui frigus auxit veneni, nec in interioribus jam caleſcit; quia non liberum ſed admixtum alii, imo in aliud verſum, deſcendit in viſcera. ſed & ſudore nimio vel laxato ventre defeſſis vinum ingerunt, ut in utroque morbo conſtringat meatus. Inſomnem medici frigidis oblinunt modo papaveris ſucco modo mandragora vel ſimilibus; in quibus eſt & vinum. nam vino ſomnus reduci ſolet. quod non niſi ingeniti frigoris teſtimonium eſt. deinde omnia calida Venerem provocant & ſemen excitant & generationi favent. hauſto autem mero plurimo fiunt viri ad coïtum pigriores. ſed nec idoneum conceptioni ferunt; quia vini nimietas ut frigidi facit ſemen exile vel debile. Hoc vero vel manifeſtiſſimam æſtimationis meæ habet aſſertionem, quod quæcunque nimium algentibus, eadem contingunt ebriis. fiunt enim tremuli, graves, pallidi, & ſaltu tumultuantes ſpiritus artus ſuos & membra quatiuntur. idem corporis torpor ambobus; eadem linguæ titubatio. multis autem & morbus ille quem παράλυσιν Græci vocant ſic nimio vino ut multo algore contingit. Reſpicite etiam quæ genera curationis adhibeantur ebriis. nonne cubare ſub multis operimentis jubentur, ut exſtinctus calor refoveatur? non & ad calida lavacra ducuntur? non illis unctionum tepore calor corporis excitatur? Poſtremo qui fiunt crebro ebrii cito ſeneſcunt. alii ante tempus competentis ætatis vel calvitio vel canicie inſigniuntur. quæ non niſi inopia caloris eveniunt. quid aceto frigidius, quod culpatum vinum eſt? ſolum enim hoc ex omnibus humoribus creſcentem flammam violenter exſtinguit; dum per frigus ſuum calorem vincit elementi. nec hoc prætereo quod ex fructibus arborum illi ſunt frigidiores, quorum ſuccus imitatur vini ſaporem: ut mala ſeu ſimplicia ſeu granata vel cytonia, quæ cotonia vocat Cato. Hæc ideo dixerim, quod me ſæpe movit & exercuit mecum diſputantem: quia in medium proferre volui quid de vino æſtimaverim ſentiendum. Cæterum conſultationem mihi debitam non omitto. te enim Diſari convenio ut quod quærendum mihi occurrit abſolvas. Legiſſe apud philoſophum Græcum memini (ni fallor, ille Ariſtoteles fuit in libro quem de ebrietate compoſuit,) mulieres raro in ebrietatem cadere, crebro ſenes. nec cauſam vel hujus frequentiæ vel illius raritatis adjecit. Et quia ad naturam corporum tota hæc quæſtio pertinet, quam noſſe & induſtriæ tuæ & profeſſionis officium eſt, volo te cauſas rei, quam ille ſententiæ loco dixit, ſi tamen philoſopho aſſentiris, aperire. tum ille: Recte & hoc Ariſtoteles; ut cætera. nec poſſum non aſſentiri viro, cujus inventis nec ipſa natura diſſentit. Mulieres, inquit, raro ebriantur, crebro ſenes. rationis plena gemina iſta ſententia; & altera pendet ex altera. nam, cum didicerimus quid mulieres ab ebrietate defendat, jam tenemus quid ſenes ad hoc frequenter impellat. contrariam enim ſortita

naturam ſunt muliebre corpus & corpus ſenile. mulier humectiſſimo eſt corpore. docet hoc & levitas cutis & ſplendor: docent præcipue aſſiduæ purgationes ſuperfluo exonerantes corpus humore. cum ergo epotum vinum in tam largum ceciderit humorem, vim ſuam perdit & fit dilutius, nec facile cerebri ſedem ferit fortitudine ejus exſtincta. ſed & hæc ratio juvat ſententiæ veritatem, quod muliebre corpus crebris purgationibus deputatum pluribus conſertum eſt foraminibus, ut pateat in meatus & vias præbeat humori in egeſtionis exitum confluenti. per hæc foramina vapor vini celeriter evaneſcit. contra ſenibus ſiccum corpus eſt. quod probat aſperitas & ſqualor cutis. unde & hæc ætas ad fletum fit difficilior; quod eſt indicium ſiccitatis. intra hos vinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, & integra vi ſua adhæret corpori arido; & mox loca tenet, quæ ſapere homini miniſtrant. dura quoque eſſe ſenum corpora nulla dubitatio eſt. & ideo etiam ipſi naturales meatus in membris durioribus obſerantur: & hauſto vino exhalatio nulla contingit; ſed totum ad ipſam ſedem mentis aſcendit. hinc fit ut & ſani ſenes malis ebriorum laborent, tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam ſubjacent juvenes ebrii quam ſenes ſobrii. Si ergo levem pertulerint impulſum vini, non accipiunt hæc mala ſed incitant; quibus ætatis ratione jam capti ſunt.

CAP. VII.

Fœminis frigidiorne ſit natura quam viris, an calidior. Et cur muſtum non inebriet.

PRobata omnibus Diſarii diſputatione, ſubjecit Symmachus: Ut ſpectata eſt tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Diſarius invenit; ita unum ab eo prætermiſſum eſt; nimio frigore, quod in earum corpore eſt, frigeſcere hauſtum vinum, & ita debilitari, ut vis ejus quæ elanguit nullum calorem poſſit de quo naſcitur ebrietas excitare. Ad hæc Horus: Tu vero Symmache fruſtra opinaris frigidam eſſe mulierum naturam; quam ego calidiorem virili, ſi tibi volenti erit, facile probabo. Humor naturalis in corpore, quando ætas tranſit pueritiam; fit durior, & acuitur in pilos. ideo tunc & pubes & genæ & aliæ partes corporis veſtiuntur. ſed in muliebri corpore hunc humorum calore ſiccante fit inopia pilorum. & ideo in corpore ſexus hujus manet continuus ſplendor & levitas. Eſt & hoc in illis indicium caloris; abundantia ſanguinis, cujus natura fervor eſt, qui, ne urat corpus ſi inſidat, crebra purgatione ſubtrahitur. quis ergo dicat frigidas, quas nemo poteſt negare plenas caloris; quia ſanguinis plenæ ſunt? [1] deinde, licet urendi corpora defunctorum uſus noſtro ſæculo

[1] *Deinde licet urendi corpora defunctorum uſus noſtro ſeculo nullus ſit* | Signandum hoc, & quod ſequitur porro: *Solitos funerum miniſtros denis virorum corporibus adjicere ſingula muliebria: & unius adjutu quaſi natura flammei & ideo celeriter ardentis cætera flagra-*

nullus

nullus sit, lectio tamen docet eo tempore quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando usu venisset ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis virorum corporibus adjicere singula muliebria. & unius adjutu, quasi natura flammei & ideo celeriter ardentis, cætera flagrabant. Ita nec veteribus calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo; quod, cum calor semper generationis causa sit, fœminæ ideo celerius quam pueri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. nam & secundum jura publica duodecimus annus in fœmina & quartus decimus in puero definit pubertatis ætatem. quid plura? nonne videmus mulieres, quando nimium frigus est, mediocri veste contentas nec ita operimentis plurimis involutas ut viri solent, scilicet naturali calore contra frigus quod aër ingerit repugnante? Ad hæc renidens Symmachus Bene, inquit, Horus noster tentat videri orator ex cynico qui in contrarium vertit sensus quibus potest muliebris corporis frigus probari. nam quod pilis, ut viri, non obsidentur, inopia caloris est. calor est enim qui pilos creat. unde & eunuchis desunt; quorum naturam nullus negaverit frigidiorem viris. sed & in corpore humano illæ partes maxime vestiuntur, quibus amplius inest caloris. leve autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetum. comitatur enim algorem densitas, levitas densitatem. quod vero sæpe purgantur non multi sed vitiosi humoris indicium est. indigestum est enim & crudum quod egeritur, & quasi infirmum effluit; nec habet sedem; sed natura quasi noxium & magis frigidum pellitur. quod maxime probatur quia mulieribus, cum purgantur, etiam algere contingit. unde intelligitur frigidum esse quod effluit, & ideo in vivo corpore non manere quasi inopia caloris exstinctum. quod muliebre corpus juvabat ardentes viros, [2] non caloris erat sed pinguis carnis & oleo similis; quod non in illis contingeret ex calore. quod cito admonentur generationis; non nimii caloris sed naturæ infirmioris est: ut exilia poma celerius maturescunt, robusta serius. sed si vis intelligere in generatione veram rationem caloris, considera viros longe diutius perseverare in generando quam mulieres in pariendo: & hæc tibi sit indubitata probatio in utroque sexu vel frigoris vel caloris. nam vis eadem in frigidiore corpore celerius exstinguitur, in calidiore diutius perseverat. quod frigus aëris tolerabilius viris ferunt; facit hoc suum frigus, similibus enim similia gaudent. ideo ne corpus earum frigus hor-

bant. Adjungo Cornelii Taciti super Christianis locum Annal. 15.

Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi; atque ubi defecisset dies in usum luminis urerentur. Sed ambigo an satis is cohærens & firmus. Scribit Sulpitius Severus, qui Tacitum sæpe transcribit: *Multi crucibus affixi, aut flamma usti. Plerique in id reservati, ut cum defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur*, Unde cogitandum ne concinnius fuerit in Cornelio: *aut crucibus affixi aut flamma usti; aliqui ubi defecisset dies.* Pontan.

[2] *Non caloris erat sed pinguis carnis & oleo similis* | In Scripto reperiebam: *oleo similioris*. Sed caro quomodo honeste assimulabitur oleo? Non dubitabis verum esse, *oleosioris*. Idem.

reat, facit consuetudo naturæ, quam sortitæ sunt frigidiorem. Sed de his singuli, ut volunt, judicent. Ego vero ad sortem venio consulendi; & quod scitu dignum æstimo ab eodem Disario quæro, & mihi usque ad affectum nimio amico & cum in cæteris tum in his optime docto. Nuper in Tusculano meo fui cum vindemiales fructus pro annua solennitate legerentur. erat videre permixtos rusticis servos haurire vel de expresso vel de sponte fluente mustum, nec tamen ebrietate capi. quod in illis præcipue admirabar, quos impelli ad insaniam parvo vino noveram. quæro quæ ratio de musto ebrietatem aut tardam fieri faciat aut nullam. Ad hæc Disarius: Omne quod dulce est cito satiat nec diuturnam desiderii sui fidem tenet. sed in locum satietatis succedit horror. in musto autem sola dulcedo est; suavitas nulla. nam vinum cum in infantia est, dulce; cum pubescit, magis suave quam dulce est. esse autem harum duarum rerum distantiam certe Homerus testis est, qui ait;

μέλιτι γλυκερῷ, καὶ ἡδέϊ οἴνῳ.

vocavit enim mel dulce, & vinum suave. mustum igitur, cum necdum suave est sed tantummodo dulce, horrore quodam tandum sumi de se non patitur quantum sufficiat ebrietati. Addo aliud: naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare, adeo ut medici eos qui usque ad periculum distenduntur vino plurimo, cogant vomere: & post vomitum contra fumum vini qui remansit in venis panem offerunt melle illitum. & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. ideo ergo non inebriat mustum, in quo est sola dulcedo: Sed & hoc de idonea ratione descendit; quod mustum grave est & flatus & aquæ permixtione, & pondere suo in intestina delabitur ac profluit, nec manet in locis obnoxiis ebrietati: delapsum vero relinquit sine dubio in homine ambas qualitates naturæ suæ: quarum altera in flatu altera in aquæ substantia est. sed flatus quidem quasi æque ponderosus in ima delabitur: aquæ vero qualitas non solum ipsa non impellit in insaniam; sed &, siqua vinalis fortitudo in homine resedit, hanc diluit & exstinguit. inesse autem aquam musto vel hinc docetur; quod cum in vetustatem procedit fit mensura minus sed acrius fortitudine: [3] quia, exhalata aqua qua molliebatur, remanet vini sola natura cum fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permixtione mollita.

[3] *Quia, exhalata aqua* | Nec aliter de hoc liquore Auctor Geoponicωn: τὸ γὰρ ἐν αὐτῷ ὑδατῶδες ὀχλοῦν ἀναλίσκει. Communicavit filius Douza. *Idem.*

C A P. VIII.

De facilitate vel difficultate digestionis quorundam ciborum: deque aliis quibusdam quæstiunculis oppido quam argutis.

POST hæc Furius Albinus: Ego quoque pro virili portione Disarium nostrum inexercitum non relinquo. dicas, quæso, quæ causa difficile digestu facit insicium: quod ab insectione insicium dictum,

(amissione

(amiſſione enim literæ poſtea quod nunc habet nomen obtinuit) cum multum in eo digeſtionem futuram juverit tritura, tam diligens & quicquid grave erat carnis aſſumpſerit conſummationemque ejus multa ex parte confecerit. & Diſarius: Inde hoc genus cibi difficile digeritur, unde putas ei digeſtionem ante proviſam. levitas enim, quam tritura præſtitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio ventris invenerit; nec adhæreat cuti ventris, de cujus calore digeſtio promovetur: ſic & mox tritum atque formatum cum in aquam conjicitur natat. ex quo intelligitur quod idem faciens in ventris humore ſubducit ſe digeſtionis neceſſitati; & tam ſero illic coquitur quam tardius conficiuntur, quæ vapore aquæ quam quæ igne ſolvuntur. deinde, dum inſtantius teritur, multus ei flatus involvitur, qui prius in ventre conſumendus eſt: ut tum demum conficiatur quod remanſit de carne jam liberum. Hoc quoque ſcire haveo, Furius inquit, quæ faciat cauſa nonnullos carnes validiores facilius digerere quam tenues. nam, cum cito coquant offas bubulas, in aſperis piſcibus concoquendis laborant. In his, Diſarius ait, hujus rei auctor eſt nimia in homine vis caloris: quæ, ſi idoneam materiem ſuſcipit, libere ſuſcipitur, libere congreditur, & cito eam in concertatione conſumit. levem, modo præterit ut latentem, modo in cinerem potius quam in ſuccum vertit: ut ingentia robora [1] in carbonum fruſta lucentia igne vertuntur: paleæ ſi in ignem ceciderint; mox ſolum de eis cinerem reſtat videri. Habes & hoc exemplum non diſſonum quod potentior mola ampliora grana confringit, integra illa quæ ſunt minutiora tranſmittit. vento nimio abies aut quercus avellitur; cannam nulla facile frangit procella. cumque Furius delectatus enarrantis ingenio plura vellet interrogare: Cæcina ſe Albinus objecit; Mihi quoque deſiderium eſt habendi pauliſper negotii cum tam facunda Diſarii doctrina. Dic, ore te, quæ facit cauſa ut ſinapi & piper, ſi appoſita cuti fuerint, vulnus excitent & loca perforent; devorata vero [2] nullam ventris corpori inferant læſionem. & Diſarius, Species inquit, & acres & calidæ ſuperficiem cui [3] opponuntur exulcerant: quia integra virtute ſua ſine alterius rei admixtione utuntur ad noxam. ſed ſi in ventrem recepta ſint, ſolvitur vis earum ventralis humoris alluvione, qua fiunt dilutiores. deinde prius vertuntur in ſuccum ventris calore, quam ut integra poſſint nocere. Cæcina ſubjecit: Dum de calore loquimur, admoneor rei quam ſemper quæſitu dignam putavi: Cur in Ægypto, quæ regionum aliarum calidiſſima eſt, vinum non calida, ſed pæne dixerim, frigida virtute naſcatur. Ad hoc Diſarius: Uſu tibi, Albine, compertum eſt aquas, quæ vel de altis puteis vel de fontibus hauriuntur, fumare hieme, æſtate frigeſcere. quod fit non alia de cauſa niſi quod aëre, qui nobis circumfuſus eſt, propter temporis rationem calente, frigus in terrarum ima demergitur

[1] *In carbonum fruſtrà lucentia igne vertuntur* | Scribo, *i. c. fruſtal. i. v.* Meurſ.

[2] *Nullam ventris corpori* | Leg. *nullam ventri ſeu corpori.* Pontan.

[3] *Opponuntur* | Leg. apponuntur. *Idem.*

&

& aquas inficit, quarum in imo eſt ſcaturigo, & contra, cum aër hiemem præfert, calor in interiora demergens aquis in imo naſcentibus dat vaporem. quod ergo ubique alternatur varietate temporis, hoc in Ægypto ſemper eſt, cujus aër ſemper eſt in calore. frigus enim ima petens vitium radicibus involvitur ; & talem dat qualitatem ſucco inde naſcenti. ideo regionis calidæ vina calore caruerunt. Tractatus noſter, Albinus inquit, ſemel ingreſſus calorem non facile alio digreditur. Dicas ergo volo cur qui in aquam deſcendit calidam ſi ſe non moverit minus uritur ; ſed, ſi agitatu ſuo aquam moverit, majorem ſentit calorem ; & totiens aqua urit amplius, quotiens novus ei motus acceſſerit. & Diſarius, Calida, inquit, quæ adhæſerit noſtro corpori mox præbet tactum ſui manſuetiorem ; vel quia cuti aſſuevit, vel quia frigus accepit à nobis. motus vero aquam novam ſemper ac novam corpori applicat : & ceſſante aſſuetudine, de qua paulo ante diximus, ſemper novitas auget ſenſum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æſtate cum aër calidus flabro movetur, non calorem ſed frigus acquirit ? eadem enim ratione & in hoc fervorem deberet motus augere. non eadem ratio eſt, Diſarius inquit, in aquæ & aëris calore. illa enim corporis ſolidioris eſt ; & craſſa materies cum movetur, integra vi ſua ſuperficiem cui admovetur invadit : aër motu in ventum ſolvitur, & liquidior ſe factus agitatu flatus efficitur. porror ut flatus illud removet quod circumfuſum nobis erat, (erat autem circa nos calor) remoto igitur per flatum calore reſtat ut advenam ſenſum frigoris præſtet agitatus.

CAP. IX.

Cur ſe in orbem rotantes patiantur vertiginem capitis. Et quomodo cerebrum ipſum ſenſus expers, ſenſus tamen in cæteris membris gubernet. Ibique obiter, quæ partes humani corporis ſenſu careant.

INterpellat Evangelus pergentem conſultationem : &, Exercebo, inquit, Diſarium noſtrum, ſi tamen [1] minutis illis ſuis & rorantibus reſponſionibus ſatisfaciet conſulenti. Dic, Diſari, cur qui ita ſe vertunt, ut ſæpe in orbem rotentur, & vertiginem capitis & obſcuritatem patiuntur oculorum : poſtremo, ſi perſeveraverint, ruunt, cum nullus alius motus corporis hanc ingerat neceſſitatem ? Ad hæc Diſarius : Septem, inquit, corporei motus ſunt. aut enim accedit prorſum, aut retrorſum recedit, aut in dexteram lævamve divertitur, aut ſurſum promovetur, aut deorſum, aut orbiculatim rotatur. ex his ſeptem motibus unus tantum in divinis corporibus invenitur : ſphæralem dico

[1] *Minutis illis & rorantibus reſponſionibus*] Beniſſime *Rorantibus*, quaſi quæ reſponſioni juſtæ & plenæ præluderent, quomodo, rorarii olim milites, pugnæ. Tranſtulit quoque facete ad pocula Tullius : *Pocula, ut in Sympoſio Xenophontis, minuta atque rorantia.* Dicenda hæc cenſui, quia obſidet turpiter editiones paſſim *rotantibus*. Pontanus.

quo movetur cœlum, quo sidera, quo cætera moventur elementa. terrenis animalibus illi sex præcipue familiares sunt. sed nonnumquam adhibetur & septimus. sed sex illi ut directi, ita & innoxii. septimus, id est, qui gyros efficit, crebro conversu turbat, & humoribus capitis involvit spiramentum, quod animam cerebro quasi omnes sensus corporis gubernanti ministrat. hoc est autem spiramentum quod ambiens cerebrum singulis sensibus vim suam præstat; hoc est, quod nervis & musculis corporis fortitudinem præbet. Ergo vertigine turbatum & simul agitatis humoribus oppressum languescit & ministerium suum deserit. inde fit his qui raptantur in gyros hebetior auditus, visus obscurior. postremo nervis & musculis nullam ab eo virtutem, quasi deficiente, sumentibus totum corpus, quod iis sustinetur & in robur erigitur, desertum jam fulcimentis suis, labitur in ruinam. sed contra hæc omnia consuetudo, quam secundam naturam pronuntiavit usus, illos juvat qui in tali motu sæpe versantur. spiramentum enim cerebri, quod paulo ante diximus, assuetum rei jam non sibi novæ, non pavescit hunc motum, nec ministeria sua deserit. ideo consuetis etiam iste agitatus innoxius est. & Evangelus: Irretitum te jam, Disari, teneo: &, si vere opinor, nusquam hodie effugies, & alios enim in arte tibi socios & ipsum te [a] audivi sæpe dicentem cerebro non inesse sensum; sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum esse sine sensu. Verumne est hæc vos dicere solitos? an ut falsum refelles? Verum, ait ille. Ecce jam clausus es. ut enim concedam tibi præter capillos in homine aliquid esse sine sensu, quod non facile persuasu est; tamen cur sensus omnes paulo ante dixisti à cerebro ministrari, cum cerebro non inesse sensum ipse fatearis? potestne excusare hujus contrarietatis ausum vel vestri oris nota volubilitas? & Disarius renidens: Retia quibus me involutum tenes, nimis rara sunt, nimis patula. ecceme Evangele, sine nisu inde exemptum videbis. Opus naturæ est ut sensum vel nimium sicca vel nimium humecta non capiant. ossa, dentes cum unguibus & capillis, nimia siccitate ita denseta sunt, ut penetrabilia non sint effectui animæ qui sensum ministrat. adeps, medulla & cerebrum ita in humore atque mollicie sunt, ut eundem effectum animæ, quem siccitas illa non recipit, mollicies ista non teneat. ideo tam dentibus, unguibus, ossibus & capillis, quam adipi, medullis & cerebro sensus inesse non potuit. & sicut sectio capillorum nihil doloris ingerit: ita si secetur vel dens, vel os, seu adeps, seu cerebrum, seu medulla; aberit omnis sensus doloris. Sed videmus, inquies, tormentis affici, quibus secantur ossa, torqueri homines & dolore dentium. hoc verum esse quis abneget? sed, ut os secetur, omentum quod impositum est ossi cruciatum, dum sectionem patitur, importat. quod cum medici manus transit, os jam cum medulla quam continet habent indolentiam sectionis similem

[a] *Audivi sæpe dicentem cerebro non esse in sensum*] Lego, *inesse sensum.* Aut ex v. c. *esse sensum.* Meurs.

capillo-

capillorum: & cum dentium dolor eſt, non os dentis in ſenſu eſt, ſed caro quæ continet dentem. nam & unguis, quantus extra carnem creſcendo pergit, ſine ſenſu ſecatur: qui carni adhæret, jam facit ſi ſecetur dolorem non ſuo ſed ſedis ſuæ corpore. ſicut capillus dum ſuperior ſecatur neſcit dolorem; ſi avellatur ſenſum accipit à carne quam deſerit. & cerebrum, quod tactu ſui hominem vel torquet vel frequenter interimit, non ſuo ſenſu ſed veſtitus ſui, id eſt, omenti hunc importat dolorem. ergo diximus quæ in homine ſine ſenſu ſint & quæ hoc cauſa faciat indicatum eſt. reliqua pars debiti mei de eo eſt, cur cerebrum, cum ſenſum non habeat, ſenſus gubernet. ſed de hoc quoque tentabo ſi potero eſſe ſolvendo. Senſus, de quibus loquimur, quinque ſunt; viſus, auditus, odoratus, guſtus & tactus. [3] hi aut corporei ſunt aut circa corpus, ſoliſque ſunt caducis corporibus familiares. nulli enim divino corpori ſenſus ineſt; anima vero omni corpore, vel ſi divinum eſt, ipſa divinior eſt. ergo ſi dignitas divinorum corporum ſenſum dedignatur, quaſi aptum caducis: multo magis anima majoris eſt majeſtatis quam ut ſenſu egeat. ut autem homo conſtet & vivum animal ſit, anima præſtat, quæ corpus illuminat. porro illuminat inhabitando; & habitatio ejus in cerebro eſt. ſphæralis enim natura & ad nos veniens de alto partem in homine & altam & ſphæralem tenuit, & quæ ſenſu careat qui non eſt animæ neceſſarius. ſed quia neceſſarius animali eſt, locat in cavernis cerebri ſpiramentum de effectibus ſuis. cujus ſpiramenti natura hæc eſt, ut ſenſus ingerat & gubernet. de his ergo cavernis, quas ventres cerebri noſtra vocavit antiquitas, naſcuntur nervorum ſeptem συζυγίαι cui rei nomen quod ipſe voles Latinum facito. Nos enim συζυγίαν nervorum vocamus, cum bini nervi pariter emergunt & in locum certum deſinunt. ſeptem igitur nervorum συζυγίαι de cerebri ventre naſcentes vicem implent fiſtularum ſpiramentum ſenſificum ad ſua quæque loca naturali lege ducentes; ut ſenſum vicinis & longe poſitis membris animalis infundant. Prima igitur συζυγία nervorum talium petit oculos, & dat illis agnitionem ſpecierum & diſcretionem colorum. ſecunda in aures diffunditur; per quam eis innaſcitur notitia ſonorum. tertia naribus inſeritur, vim miniſtrans odorandi. quarta palatum tenet; quo de guſtatibus judicatur. quinta vi ſua omne corpus implet: omnis enim pars corporis mollia & aſpera, frigida & calida diſcernit. ſexta de cerebro means ſtomachum petit; cui maxime ſenſus eſt neceſſarius. ut quæ deſunt appetat, ſuperflua reſpuat. & in homine ſobrio ſe ipſe moderetur. ſeptima συζυγία nervorum, infundit ſenſum ſpinali medullæ; quæ hoc eſt animali quod eſt navi carina. & adeo uſu aut dignitate præcipua eſt, ut longum cerebrum à medicis ſit vocata. ex hac denique ut ex cerebro diverſi naſcuntur meatus virtutem tribus animæ propoſitis miniſtrantes. tria ſunt enim quæ ex animæ providentia accipit corpus animalis; ut vivat, ut decore vivat, & ut immortalitas ille ſucceſſione quæratur. his

[3] *Hi aut corporei ſunt* | Antiquiores, *hi aut in corpore ſunt*. Gronov.

tribus

tribus propositis, ut dixi, animæ per spinalem medullam præbetur effectus. nam cordi & jecori & spirandi ministeriis, quæ omnia ad vivendum pertinent, vires de spinalibus, quos dixi, meatibus ministrantur, nervis etiam manuum, pedum aliarumve partium per quas decore vivitur, virtus inde præstatur. & ut ex his successio procuretur, nervi ex eadem spinali medulla pudendis & matrici, ut suum opus impleant, ministrantur. ⁴ ita nulla in homine pars corporis sine spiramento, quod in ventre cerebri locatum est, & sine spinalis medullæ beneficio constat. Sic ergo fit ut, cum ipsum cerebrum sensu careat, sensus tamen à cerebro in omne corpus proficiscatur. Euge Græculus noster, Evangelus ait, tam plane nobis ostendit res opertu naturæ tectas, ut quicquid sermo descripsit oculis videre videamur. sed Eustathio jam cedo, cui præripui consulendi locum. Eustathius: Modo vel vir omnium disertissimus Eusebius, vel quicumque volent alii ad exercitium consultationis accedant. nos postea liberiore otio congrediemur.

⁴ *Ita nulla in homine pars* | Expuli verbum substantivum, quod post Tò *nulla* adjecerant novitii, tantum, opinor, ad turbas ciendas. *Idem.*

CAP. X.

Qui fiat ut calvitium pariter atque canities anteriores capitis partes primum invadant: Deinde, cur fœminis atque eunuchis vox sit quam viris exilior.

ERgo, ait Eusebius, habendus mihi sermo, Disari, tecum de ætate cujus januam jam pæne ambo pulsamus. Homerus, cum senes πολιοκροτάφους vocat, quæro utrum ex parte poëtico more totum caput significare velit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis assignet? & Disarius: Et hoc divinus ille vates prudenter ut cætera. nam pars anterior capitis humidior occipitio est; & inde crebro solet incipere canicies. Et si pars anterior, ait ille, humidior est, cur calvicium patitur? quod non nisi ex siccitate contingit. Opportuna, inquit Disarius, objectio. sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid superflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit evanescat per plures meatus. unde videmus in siccis defunctorum capitibus velut quasdam suturas, quibus hemisphæria, ut ita dixerim, capitis alligantur. quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem siccitate mutant; & ideo tardius canescunt, sed non calvicio carent. Si ergo siccitas calvos efficit, & posteriora capitis sicciora esse dixisti; cur calvum occipitium numquam videmus? ille respondit: Siccitas occipitii non ex vitio sed ex natura est. ideo omnibus sicca sunt occipitia. ex illa autem siccitate calvicium nascitur, quæ per malam temperiem, quam Græci δυσκρασίαν solent

vocare,

vocare, contingit. [1] unde quibus capilli ſunt criſpi, quia ita temperati ſunt ut capite ſicciores ſint, tarde caneſcunt, cito in calvicium tranſeunt. contra qui capillo ſunt rariore, non eo facile nudantur, nutriente humore quod φλέγμα vocitatur; ſed fit illis cita canicies. nam ideo albi ſunt cani; quia calorem humoris quo nutriuntur imitantur. Si ergo ſenibus abundantia humoris capillos in caniciem tingit: cur ſenecta opinionem exacte ſiccitatis accepit? Quia ſenecta, inquit ille, exſtincto per vetuſtatem naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi & ſuperflui naſcuntur humores. cæterum liquor vitalis longævitate ſiccatus eſt. inde ſenecta ſicca eſt inopia naturalis humoris; humecta eſt abundantia vitioſi ex frigore procreati. hinc eſt quod ex vigiliis ætas gravior afficitur: quia ſomnus qui maxime ex humore contingit de non naturali humore naſcitur. ſicut eſt multus in infantia, quæ humida eſt, abundantia non ſuperflui ſed naturalis humoris. Eadem ratio eſt, quæ pueritiam caneſcere non patitur, cum ſit humectiſſima. quia non ex frigore nato phlegmate humida eſt, ſed illo naturali & vitali humore nutritur. ille enim humor, qui aut de ætatis frigore naſcitur [2] aut cujuſlibet vitioſitatis occaſione contrahitur, ut ſuperfluus ita & noxius eſt. hunc videmus in fœminis niſi crebro egeratur extrema minitantem; hunc in eunuchis debilitatem tibiis ingerentem: quarum oſſa quaſi ſemper in ſuperfluo humore natantia naturali vigore caruerunt; & ideo facile intorquentur, dum pondus ſuperpoſiti corporis ferre non poſſunt: ſicut canna pondere ſibi impoſito curvatur. Et Euſebius: Quoniam nos à ſenectute uſque ad eunuchos traxit ſuperflui humoris diſputatio, dicas volo cur ita acutæ vocis ſint ut ſæpe mulier an eunuchus loquatur niſi videas ignores? Id quoque facere ſuperflui humoris abundantiam ille reſpondit. Ipſe enim ἀρτηρίαν, per quam ſonus vocis aſcendit, efficiens craſſiorem anguſtat vocis meatum: & ideo vel fœminis vel eunuchis vox acuta eſt: viris gravis; quibus vocis tranſitus habet liberum & ex integro patentem meatum. naſci autem in eunuchis & in fœminis ex pari frigore parem pœne importuni humoris abundantiam etiam hinc liquet; quod utrumque corpus ſæpe pingueſcit. certe ubera prope ſimiliter utrique grandeſcunt.

[1] *Unde quibus capilli ſunt criſpi*] Venuſtius & brevius veteres, *Unde capillo criſpi.* Pontan.

[2] *Aut cujuſlibet vitioſitatis occaſione*] Anglicanus emendatiſſime, *viſcoſitatis occaſione.* Et confidenter ſuperius paulo, pariter reſtituo: *Inde ſenecta ſicca eſt inopia naturalis humoris, humecta eſt abundantia viſcoſi ex frigore procreati.* Nam *vitioſi* ſimiliter vitioſum eſt. Seneſcentium enim phlegma innuit; & quis illud Plautini ſenis non meminit?

Minime ſputator, ſcreator ſum, itidem minime muccidus. Idem.

CAP.

CAP. XI.

Cur ii quos pudet, aut qui gaudent, rubeſcant: at metuentes pallor invadat.

HIS dictis, cum ad interrogandum ordo Servium jam vocaret: naturali preſſus ille verecundia uſque ad proditionem coloris erubuit. Et Diſarius: Age, Servi, non ſolum adoleſcentium qui tibi æquævi ſunt ſed ſenum omnium doctiſſime, [1] commaſcula frontem; & ſequeſtrata verecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiſcum libere quod occurrerit; interrogationibus tuis non minus doctrinæ collaturus quam ſi aliis conſulentibus ipſe reſpondeas. cumque diutile tacentem crebris ille exhortationibus excitaret; Hoc, inquit Servius, ex te quæro, quod mihi contigiſſe dixiſti; quæ faciat cauſa ut rubor corpori ex animi pudore naſcatur? & ille, Natura, inquit, cum quid ei occurrit honeſto pudore dignum, imum petendo penetrat ſanguinem: quo commoto atque diffuſo cutis tinguitur; & inde naſcitur rubor. dicunt etiam phyſici quod natura pudore tacta ita ſanguinem ante ſe pro velamento tendat, ut videmus quemque erubeſcentem manum ſibi ante faciem frequenter opponere. nec dubitare de his poteris, cum nihil aliud ſit rubor niſi color ſanguinis. addit Servius: Et qui gaudent cur rubeſcunt? & Diſarius, Gaudium, inquit, extrinſecus contingit. ad hoc animoſo occurſu natura feſtinat; quam ſanguis comitando quaſi alacritate integritatis ſuæ compotem tinguit cutem. & inde ſimilis color naſcitur. idem refert: Contra qui metuunt qua ratione palleſcunt? Nec hoc, Diſarius ait, in occulto eſt. natura enim cum quid de extrinſecus contingentibus metuit in altum tota demergitur: ſicut nos quoque cum timemus latebras & loca nos occulentia quærimus. ergo tota deſcendens ut lateat, [2] trahit ſecum ſanguinem, quo velut curru ſemper vehitur, hoc demerſo humor dilutior cuti remanet; & inde palleſcit. ideo timentes & tremunt: quia virtus animæ introrſum fugiens nervos relinquit, quibus tenebatur fortitudo membrorum; & inde ſaltu timoris agitantur. hinc & laxamentum ventris comitatur timorem: quia muſculi, quibus claudebantur retrimentorum meatus, fugientis introrſum animæ virtute deſerti laxant vincula, quibus retrimenta uſque ad digeſtionis opportunitatem continebantur. Servius his dictis venerabiliter aſſenſus obticuit.

[1] *Commaſcula frontem; & ſequeſtrata verecundia, quam in te facies rubore indicat* | Præclare de hac re Seneca, Epiſt. 11. *Ubi ſe collegit, verecundiam, bonum in adoleſcente ſignum, vix potuit excutere: adeo illi ex alto ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cum ſe confirmaverit, & omnibus vitiis exuerit ſapientem quoque ſequetur.* Pont.

[2] *Trahit ſecum ſanguinem, quo velut curru, ſemper vehitur* | Suſpicionem meam, rem puto: *quo velut curru ſupervehitur.* Apuleius de Deo: *curru volucri ſuperfertur,* in libello de Mundo. *Idem.*

CAP.

CAP. XII.

De quæstionibus quindecim Disario ab Avieno propositis.

TUnc Avienus: Quia me ordo, ait, ad similitudinem consultationis applicat, reducendus mihi est ad convivium sermo, qui longius à mensa jam fuerat evagatus & ad alias transierat quæstiones. Sæpe apposita salita carne, quam *laridum* vocamus, ut opinor, *quasi large aridum*, quærere mecum ipse constitui qua ratione carnem ad diuturnitatem usus admixtio salis servet. hoc licet æstimare mecum possim; malo tamen ab eo qui corporibus curat certior fieri. & Disarius: Omne corpus suapte natura dissolubile & marcidum est, &, nisi quodam vinculo contineatur, facile defluit. continetur autem quamdiu inest anima reciprocatione aëris qua vegetantur conceptacula spiritus, dum semper novo spirandi nutriuntur alimento. hoc cessante per animæ discessum membra marcescunt; & omne pondere suo conflictum corpus obteritur. tum sanguis etiam, qui quamdiu fuit compos caloris dabat membris vigorem, calore discedente versus in saniem non manet intra venas, sed foras exprimitur: atque ita laxatis spiramentis effluit tabes fæculenta. id fieri sal admixtus corpori prohibet. est enim natura siccus & calidus: & fluxum quidem corporis calore contrahit, humorem vero siccitate vel coërcet vel exsorbet. certe humorem sale differri sive consumi fit hinc cognitu facile: quod si duos panes pari magnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alterum; invenies indigentem salis pondere propensiorem; scilicet humore in eo per salis penuriam permanente. Et hoc à Disario meo quæsitum volo, cur defæcatum vinum validius sit viribus sed infirmius ad permanendum; & tam bibentem cito permovet, quam ipsum si manserit facile mutatur; Quod cito, inquit Disarius, permovet hæc ratio est: quia tanto penetrabilius in venas efficitur bibentis, quanto fit liquidius fæce purgata. ideo autem facile mutatur; quod nullo firmamento nixum undique sui ad noxam patet. fæx enim vino sustinendo & alendo & viribus sufficiendis quasi radix ejus est. Et hoc quæro, Avienus ait, cur fæx in imo subsidit omnium nisi mellis: mel solum est quod in summum fæcem exspuat? ad hæc Disarius; Fæcis materia ut spissa atque terrena cæteris laticibus pondere præstat, melle vincitur. ideo in illis gravitate devergens ad fundum decidit; in melle vero, ut levior, de loco victa sursum pellitur. Quoniam ex his quæ dicta sunt ingerunt se similes quæstiones; cur, Disari, ita mel & vinum diversis ætatibus habentur optima; mel quod recentissimum, vinum quod vetustissimum; unde est & illud proverbium, quo utuntur gulones: [1] *Mulsum quod probe temperes miscendum esse novo Hymetio &*

[1] *Mulsum quod probe tempores, miscendum esse novo Hym tio & Falerno vetulo* | Apulejus 10. *Lautum diligenter ecce illum aureum cantharum mulso & multo contempera.* Putem, *musto.* Martial.
Attica nectareum turbatis mella falernum.

vetulo

vetulo Falerno. Propterea, inquit ille, quia inter se ingenio diversa sunt. vini enim natura humida est, mellis arida. si dicto meo addubitaveris : medicinæ comtemplator effectum. nam, quæ udanda sunt corporis, vino foventur ; quæ siccanda sunt, melle detergentur. igitur longinquitate temporis de utroque aliquid exsorbente vinum fit meracius, mel aridius : & ita mel succo privatur, ut vinum aqua liberatur. Nec hoc, quod sequitur, dissimile quæsitis est : cur, si vasa vini atque olei diutule semiplena custodias, vinum ferme in acorem corrumpitur, oleo contra sapor suavior conciliatur. Utrumque, Disarius ait, verum est. in illud enim vacuum, quod superne liquido caret, aër advena incidit qui tenuissimum quemque humorem elicit & exsorbet. eo siccato vinum quasi spoliatum viribus prout ingenio imbecillum aut validum fuit vel acore exasperatur vel austeritate restringitur. oleum autem, superfluo humore siccato velut mucore qui in eo latuit absterso, acquirit novam suavitatem saporis. Rursus, ait Avienus, Hesiodus cum ad medium dolii perventum est, compercendum, & cæteris ejus partibus ad satietatem dicit abutendum ; optimum vinum sine dubio significans quod in dolii medietate consisteret, sed & hoc usu probatum est in oleo optimum esse quod supernatat, in melle quod in imo est. quæro igitur cur oleum quod in summo est, vinum quod in medio, mel quod in fundo, optima esse credantur ? nec cunctatus Disarius ait : Mel quod optimum est reliquo ponderosius est. in vase igitur mellis pars, quæ in imo est, utique præstat pondere ; & ideo supernante preciosior est. contra in vase vini pars inferior admixtione fæcis non modo turbulenta sed & sapore deterior est : pars vero summa aëris vicina corrumpitur, cujus admixtione fit dilutior. unde agricolæ dolia non contenti sub tecto reposuisse defodiunt, & operimentis extrinsecus illitis muniunt, removentes in quantum fieri potest à vino aëris contagionem ; à quo tam manifeste læditur, ut vix se tueatur in vase pleno & ideo aëri minus pervio. cæterum si inde hauseris, & locum aëris admixtioni patefeceris, reliquum quod remansit omne corrumpitur. media igitur pars quantum à confinio summi utriusque, tantum à noxa remota est quasi nec turbulenta nec diluta. adjecit Avienus : Cur eadem potio meracior videtur jejuno, quam ei qui cibum sumpsit ? & ille : Venas inedia vacue facit, saturitas obstruit. igitur cum potio per inanitatem penitus influit, quia non

Misceri decet hoc à Ganymede merum. Ubi *mi ceri, infundi* est. Glossarium Arabico Latinum, *miscgo, infundo.* Et Juvenal. *Nescit tot mellibus emptus Pauperibus miscere puer.* Item Ovidius, lib. 1. Amorum Eleg. 4. *Quod tibi miscuerit, sapias, bibat ipse jubeto.* Ubi & observandum *sapere* pro gustare. Glossarium vero, quod dixi, ineditum est ; fuitque penes peritissimum Orientalium linguarum Franciscum Raphelengium. Fuit dico, sed invitus. Cogit tamen illa vis nupera fati, quæ & hunc nobis invidit virum & rapuit. Sed rapuit, ut res humanæ sunt, lucem ei solicitam, & ætatem senilem : famam vero meritorumque gloriam adeo non abstulit ut etiam auxerit. Vivit vivetque per hominum memoriam Raphelengius, & operum monumentis posteritati traditus *cresceet laude recens.* Pontan.

obtuſas cibo venas invenit, neque fit admixtione dilutior & per vacuum means guſtatu fortiore ſentitur. Hoc quoque ſciendum mihi eſt, Avienus ait; cur qui eſuriens biberit aliquantulum famem ſublevat; qui vero ſitiens cibum ſumpſerit, non ſolum non domat ſitim ſed magis magiſque cupidinem potus acendit? Nota eſt, inquit Diſarius, cauſa. nam liquori quidem nihil officit, quin ſumptus ad omnes corporis partes quoquo verſus permanet, & venas compleat. & ideo inedia quæ inanitatem fecerat accepto potus remedio quaſi jam non in totum vacua recreatur. cibatus vero utpote concretior & grandior in venas non niſi paulatim confectus admittitur. ideo ſitim quam reperit [2] nullo ſubſidio ſublevat; immo quicquid foris humoris nactus eſt exſorbet: & inde penuria ejus quæ ſitis vocatur augetur. Nec hoc mihi, Avienus ait, ignoratum relinquo: cur major voluptas eſt cum ſitis potu extinguitur, quam cum fames ſedatur cibo? & Diſarius: Ex prædictis hoc quoque liquet. nam potionis totius hauſtus in omne corpus ſimul penetrat & omnium partium ſenſus facit unam maximam & ſenſibilem voluptatem: cibus autem exiguo ſubminiſtratu paulatim penuriam conſolatur. ideo voluptas ejus multifariam comminuitur. Hoc quoque, ſi videtur, addo quæſitis: cur qui avidius vorant facilius ſatias capit quam qui eadem quietius ederint. Brevis eſt, inquit illa reſponſio. nam, ubi avide devoratur, tunc multus aër cum edulibus infertur propter hiantium rictus & crebritatem reſpirandi. igitur ubi aër venas complevit ad objiciendum faſtidium pro cibo penſatur: Ni moleſtus tibi ſum, Diſari, patere plus nimio ex diſcendi cupidine garrientem; & dicas, quæſo, cur edulia ſatis calida facilius comprimimus ore quam manu ſuſtinemus; & ſi quid eorum plus fervet quam ut diutius poſſit mandi, ilico devoramus, & tamen alvus non perniciofe uritur? & ille: Inteſtinus calor qui in alvo eſt quaſi multo major vehementiorque quicquid calidum accipit magnitudine ſua circumvenit ac debilitat. ideo præſtat ſi quid ori fervidum admoveris, non, ut quidam faciunt, hiare (ne novo ſpiritu fervori vires miniſtres) ſed pauliſper labra comprimere; ut major calor qui de ventre etiam ori opitulatur comprimat minorem calorem. manus autem ut rem fervidam ferre poſſit nullo proprio juvatur calore. Jamdudum, inquit Avienus, noſſe haveo cur [3] aqua quæ obſita globis nubium perducitur

[2] *Nullo ſubſidio ſublevat* | Omnes ante Stephanum *nullo ſolatio ſubl.* quod multo gratius. Et ſic paulo poſt: *cibus exiguo ſubmininſtratu paulatim penuriam conſolatur.* Sed & poſterioribus ſolatium uſurpatur pro ſubſidio. Paulus apud Eutropium, lib. 13. *Cum barbarorum ſolatiis regnum tentaret invadere.* Valerius quoque Maximus x. cap. ult: *Alimenta inopia laborantibus, dotes virginibus paupertate preſſis, detrimentorum incurſu quaſſatis ſolatia erogabantur.* Cento, quem vir eruditus hujus verbi occaſione attexere vult Floro, nauci non eſt. *Gronov.*

[3] *Aqua quæ obſita globis nubium* | Hæc quoque ſcripta lectio, non *nivium.* Et videatur ita nivem rigide convolutam, proprie appellaſſe. Sammonicus Serenus:

Deſinet interea glomerari farrea nubes,
Ceſſabitque gravis crebræ porriginis imber.

Et adde propriè Sidonii Apollinaris verba ex libro, 2. Epiſt. 2. *Nivalium maculas & fruſta nebularum.* Ubi *fruſta nebularum* idem notant, quod Macrobio *globi nubium.* Pontan.

ad

ad nivalem rigorem [4] minus in potu noxia est, quam ex ipsa nive aqua resoluta. scimus enim quot quantæque noxæ epoto nivis humore nascantur. & Disarius: Addo aliquid à te quæsitis. aqua enim ex nive resoluta etiam si igne calefiat & calida bibatur, æque noxia est, ac si epota sit frigida. ergo non solo rigore nivalis aqua perniciosa est, sed ob aliam causam; quam non pigebit aperire auctore Aristotele; qui in physicis quæstionibus suis hanc posuit, & in hunc sensum, ni fallor, absolvit: Omnis aqua, inquit, habet in se aëris tenuissimi portionem, quo salutaris est, habet & terream fæcem, qua est corpulenta post terram. cum ergo aëris frigore & gelu coacta coalescit; necesse est per evaporationem velut exprimi ex ea auram illam tenuissimam: qua discedente conveniat in coagulum sola terrea in se remanente natura. quod hinc apparet. quia, cum fuerit eadem aqua solis calore resoluta, minor modus ejus reperitur quam fuit antequam congelasceret. deest autem quod evaporatio solum in aqua salubre consumpsit. nix ergo, quæ nihil aliud est quam aqua in aëre denseta, tenuitatem sui cum denseretur amisit? & ideo ex ejus resolutæ potu diversa morborum genera visceribus inseminantur. Nominatum gelu veteris, quæ me solebat agitare, admonuit quæstionis, cur vina aut numquam aut rarenter congelascant, cæteris ex magna parte humoribus nimietate frigoris cogi solitis? num quia vinum semina quædam in se caloris habet, & ob eam rem Homerus dixit αἴθοπα οἶνον, non, ut quidam putant, propter colorem? an alia quæpiam causa est? quam quia ignoro scire cupio. ad hæc Disarius: Esto, vina naturali muniantur calore, num oleum minus ignitum est, aut minorem vim in corporibus calefactandis habet? & tamen gelu stringitur. certe, si putas ea quæ calidiora sunt difficilius congelascere, congruens erat nec oleum concrescere, & ea quæ frigidiora sunt facile gelu cogi. acetum autem omnium maxime frigorificum est; atque id tamen numquam gelu stringitur. num igitur magis oleo causa est coaguli celerioris quod & levigatius, & spissius est; faciliora enim ad coëundum videntur, quæ levigatiora densioraque sunt. vino autem non contingit tanta mollicies; & est quam oleum multo liquidius. acetum vero & liquidissimum est inter cæteros humores; & tanto est acerbius, ut sit acore tristificum; & exemplo marinæ aquæ quæ ipsa quoque amaritudine sui aspera est, numquam gelu contrahitur. nam quod Herodotus historiarum scriptor,

Aqua quæ obsita globis nubium | Lego, *globis nivium*. Meurs.

4 *Non minus in potu noxia est* | Primam dictionem vel Mureti libri fide eliminavimus. Nam omnino verum, *minus in potu noxia est*. Et vidimus ipsi, in Urbe Orbis quondam domina, hanc, quam tangit Macrobius, rationem, nivibus videlicet intra vitreas phialas circumvallandi sine mixtione potabilem liquorem. Martialis quoque intellexit illo versu:

Non potare nivem, sed aquam potare rigentem
De nive commenta est ingeniosa sitis.

Sed maxime si tali interpunctione legas, *sed aquam potare rigentem De nive, commenta est ingeniosa sitis.* Et ita Raphelengiana editio. Idem enim vult quod dixit Macrobius istis paulo ante verbis; *Aqua, quæ obsita globis nivium, perducitur ad nivalem rigorem.* *Rigentem* itaque *de nive*, est ob nivem phialæ circumjectam. *Idem*.

contra omnium ferme qui hæc quæsiverunt opinionem, scripsit mare Bosphoricum, quod & Cimmerium appellat, earumque partium mare omne quod Scythicum dicitur id gelu constringi & consistere; aliter est quam putatur. nam non marina aqua contrahitur: sed quia plurimum in illis regionibus fluviorum est & paludum in ipsa maria influentium, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascit: & incolumi aqua marina videtur in mari gelu sed de advenis undis coactum. hoc & in Ponto fieri videmus. in quo frusta quædam, & ut ita dixerim, proficiæ gelidæ feruntur contractæ de fluvialium vel palustrium undarum multitudine: 5 in quas licet frigori quasi levatiores marina. plurimum autem aquarum talium influere Ponto & totam superficiem ejus infectam esse dulci liquore, præter quod ait Sallustius, *mare Ponticum dulcius quam cætera.* est hoc quoque testimonio: quod si in Pontum vel paleas vel ligna seu quæcumque alia natantia projeceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem, atque ita in mare quod alluit Asiæ oram; cum constet in Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. meatus enim qui solus de oceano receptas aquas in maria nostra transmittit in freto est Gaditano, quod Hispaniam Africamque interjacet, & sine dubio inundatio ipsa per Hispaniense & Gallicanum litora in Tyrrhenum prodit? inde Hadriaticum mare facit. ex quo dextra in Parthenium, læva in Ionium, & directim in Ægeum pergit; atque ita ingreditur in Pontum. Quæ igitur ratio facit ut rivatim aquæ de Ponto fluant, cum foris influentes aquas Pontus accipiat? sed constat utraque ratio. nam superficies Ponti propter nimias aquas quæ de terra dulces influunt foras effluit: deorsum vero intro pergit influxio. unde probatum est natantia, quæ, ut supra dixi, jaciuntur in Pontum, foras pelli; si vero columna deciderit, intror-

5 *In quas licet frigori quasi levatiores marina* | Hiantia hæc verba & fracta. Libri vetustiores & Camerarii: *In quas licet frigore concreta, tamen sunt natantes, quasi levatiores marina*: quæ pleniora, nec plena tamen plane aut proba. Quo enim referas istud, *in quas?* Rem ipsam vide; nec ambigo quin probabis quod conjectando invenimus: *Inquantum licet frigore concretæ.* Vult enim dicere Ponti illas glacierum proficias, quantæcunque licet rigiditatis & molis fuerint, fluere tamen & vagari utpote leviores aqua, quæ subsidet, salsa. Fefellit autem librarios insolentior dictio, *inquantum licet frigore concreta*, quæ tamen & Plinio juniori frequentata. *Quæ*, inquit, *ut domus ipsa, perierunt, à me tamen inquantum poterit, requirentur.* Porro de Pontico mari, imo omni marina aqua quod differit contra Herodotum Macrobius, vix esse videlicet eam congelationis capacem; nos, ut de Ponto nostro Danico omittamus dicere, contrarium ex Nasone (nisi eum ut poëtam elevemus) cognoscimus. Ait ipse non stringi modo leviter gelu Bosphoricum, & illum sinum, aut proficias ei solas, ut verba Macrobii sunt, innatare & superfluere; sed tegi planitus & transvehi plaustris. Versus sunt:

Ipse vides certe glacie concrescere Pontum,
Ipse vides gelido stantia vina gelu.
Ipse vides onerata ferox ut ducat Iacis
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.

Ubi & de vino obiter habes, quod idem Aurelius noster nunquam aut rarenter credidit stringi. Cui addas velim insignem hunc ex Cominæo locum: *Vinum sic erat astrictum gelu in ipsis vasis, ut securi fractum distribueretur militibus, qui ascito aliunde calore, circumferebant illud, donec liquesceret.* Et Maronis hoc de Scythiæ tractu, lib. 3. Georg. *caduntque securibus humida vina.* Idem.

ſum minari. & hoc ſæpe uſu probatum eſt, ut graviora quæque in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur. Adjecta hac una conſultatione reticebo. Cur omne dulcium magis dulce videtur cum frigidum eſt quam ſi caleat? reſpondit Diſarius: Calor ſenſum occupat, & guſtatum linguæ fervor interpedit. ideo ex aſperatione oris præventa ſuavitas excluditur. quod ſi caloris abſit injuria: tum demum poteſt lingua incolumi blandimento dulcedinem pro merito ejus excipere. præterea ſuccus dulcis per calorem non impune penetrat venarum receptacula: & ideo noxa minuit voluptatem.

CAP. XIII.

De quæſtionibus tribus quas Horus Diſario propoſuit.

SUcceſſit Horus, &, Cum multa, inquit, de potu & cibatu quæſiſſet Avienus, unum maxime neceſſarium, ſponte an oblitus ignoro, prætermiſit; cur jejuni magis ſitiant quam eſuriant. hoc in commune nobis, Diſari, ſi videtur, abſolve. & ille, Rem tractatu dignam, inquit, Hore quæſiſti; ſed cujus ratio in aperto ſit. cum enim animal ex diverſis conſtet elementis: unum eſt de his quæ corpus efficiunt, quod & ſolum aut maxime ultra cætera aptum ſibi quærat alimentum: calorem dico, qui liquorem ſibi exigit miniſtrari. certe de ipſis quatuor elementis extrinſecus videmus nec aquam, nec aërem, neque terram aliquod quo alatur aut quod conſumat exigere, nullamque noxam vicinis vel appoſitis ſibi rebus inferre. ſolus ignis alimenti perpetui deſiderio quicquid offendit abſumit. inſpice & primæ ætatis infantiam, quantum cibum nimio calore conficiat: & contra ſenes cogita facile tolerare jejunium; quaſi exſtincto in ipſis calore, qui nutrimentis recreari ſolet. ſed & media ætas, ſi multo exercitio excitaverit ſibi naturalem calorem, animoſius cibum appetit. conſideremus & animalia ſanguine carentia, quæ nullum cibum quærant penuria caloris. Ergo ſi calor ſemper eſt in appetentia; liquor autem proprium caloris alimentum eſt; bene in nobis, cum ex jejunio corpori nutrimenta quæruntur, præcipue calor ſuum poſtulat: quo accepto corpus omne recreatur, & patientius expectat cibum ſolidiorem. His dictis anulum Avienus de menſa retulit, qui illi de breviſſimo dexteræ manus digito repente deciderat. cumque à præſentibus quæreretur cur eum alienæ manui & digito & non huic geſtamini deputatis potius inſereret: oſtendit manum lævam ex vulnere tumidiorem. hinc Horo nata quæſtionis occaſio, & dic, inquit, Diſari, (omnis enim ſitus corporis pertinet ad medici notionem. tu vero doctrinam ultra & quam medicina poſtulat conſecutus es) dic, inquam, cur ſibi communis aſſenſus anulum in digito, qui minimo vicinus eſt, quem etiam medicinalem vocant, & manu præcipue ſiniſtra geſtandum eſſe perſuaſit? & Diſarius: De hac ipſa quæſtione ſermo quidam ad nos ab Ægypto

venerat, de quo dubitabam fabulamne an veram rationem vocarem. ſed libris anatomicorum poſtea conſultis verum reperi, nervum quendam de corde natum priorſum pergere uſque ad digitum manus ſiniſtræ minimo proximum, & illic deſinere implicatum cæteris ejuſdem digiti nervis: & ideo viſum veteribus, ut ille digitus annulo tamquam corona circundaretur. & Horus: Adeo, inquit, Diſari, verum eſt ita ut dicis Ægyptios opinari, ut ego ſacerdotes eorum, quos prophetas vocant, cum in templo vidiſſem circa deorum ſimulachra hunc in ſingulis digitum confictis odoribus illinire, & ejus rei cauſas requiſiſſem: & de nervo quod jam dictum eſt principe eorum narrante didicerim, & inſuper de numero qui per ipſum ſignificatur. complicatus enim ſenarium numerum digitus iſte demonſtrat, qui omnifariam plenus, perfectus, atque divinus eſt. cauſaſque cur plenus ſit hic numerus ille multis aſſeruit. ego nunc ut præſentibus fabulis minus aptas relinquo. Hæc ſunt quæ in Ægypto divinarum omnium diſciplinarum compote cur anulus huic digito magis inſeratur agnovi. Inter hæc Cæcina Albinus. Si volentibus vobis erit, inquit, in medium profero quæ de hac eadem cauſa apud Ateium Capitonem pontificii juris inter primos peritum legiſſe memini: qui, cum nefas eſſe ſanciret deorum formas inſculpi anulis eo uſque proceſſit, ut & cur in hoc digito vel in hac manu geſtaretur anulus non taceret. *veteres*, inquit, *non ornatus, ſed ſignandi cauſa anulum ſecum circumferebant. unde nec plus habere quam unum licebat, nec cuiquam niſi libero.* [1] *quos ſolos fides deceret, quæ ſignaculo continetur. ideo jus anulorum famuli non habebant. imprimebatur autem ſculptura materiæ anuli ſive ex ferro ſive ex auro foret: & geſtabatur ut quiſque vellet, quacunque manu, quolibet digito. poſtea,* inquit, *uſus luxuriantis ætatis ſignaturas precioſis gemmis cœpit inſculpere: & certatim hæc omnis imitatio laceſſivit, ut de augmento precii quo ſculpendos lapides paraſſent gloriarentur. hinc factum eſt ut uſus anulorum exemptus dexteræ, quæ multum negotiorum gerit, in lævam relegaretur, quæ otioſior eſt: ne crebro motu & officio manus dextræ pretioſi lapides frangerentur. Electus autem,* inquit, *in ipſa læva manu digitus minimo proximus, quaſi aptior cæteris,* [2] *cui commendaretur anuli pretioſitas. nam pollex, qui nomen ab eo quod pollet accepit, nec in ſiniſtra ceſſat, nec minus quam tota manus ſemper in officio eſt. unde apud Græcos ἀντίχειρ,* inquit, *vocatur, quaſi manus altera. pollici vero vicinus nudus & ſine tuitione alterius appoſiti videbatur. nam pollex ita inferior eſt ut vix radicem ejus excedat. medium & minimum vitaverunt,* inquit, *ut ineptos, alterum magnitudine, brevitate alterum: & electus eſt qui ab utroque clauditur, & minus officii gerit,*

[1] *Quos ſolos fides deceret* | Servoſne igitur fides dedecet? Putem verius quod in Scripto & editionibus priſcis: *diſcerneret.* Diſcernebantur à ſervis liberi, ſignaculi poteſtate & poſſeſſione. Poſtea tamen & invaleſcente Romanorum luxu aliter obtinuit. Plinium videto & alios. *Pontan.*

[2] *Cui commendaretur annuli pretioſitas* | Vetus idem, *otioſitas.* Idem.

&

& ideo servando anulo magis accommodatus est. Hæc sunt quæ lectio pontificalis habet. unusquisque ut volet vel Etruscam vel Ægyptiacam opinionem sequatur. Inter hæc Horus ad consulendum reversus, Scis, inquit, Disari, præter hunc vestitum qui me tegit, nihil me in omni censu aliud habere. [3] unde nec servus mihi est, nec ut sit opto: sed omnen usum, qui vivo ministrandus est, ego mihimet subministro. Nuper ergo, cum in Hostiensi oppido morarer. sordidatum pallium meum in mari diutule lavi; & super litus sole siccavi: nihiloque minus eædem in ipso post ablutionem maculæ sordium visebantur. cumque me res ista stupefaceret: assistens forte nauta, Quin potius, ait, in fluvio ablue pallium tuum, si vis emaculatum? parui ut verum probarem; & aqua dulci ablutum atque siccatum vidi splendori suo redditum: & ex illo causam requiro, cur magis dulcis quam salsa aqua idonea sit sordibus abluendis. Jamdudum, Disarius inquit, hæc quæstio ab Aristotele & proposita est & soluta. ait enim aquam marinam multo spissiorem esse quam est dulcis: immo illam esse fæculentam, dulcem vero puram atque subtilem. hinc facilius, ait, vel imperitos nandi mare sustinet: cum fluvialis aqua quasi infirma & nullo adjumento fulta mox cedat, & in imum pondera accepta transmittat. ergo aquam dulcem dixit quasi natura levem celerius immergere in ea quæ abluenda sunt; & dum siccatur, secum sordium maculas abstrahere: marinam vero quasi crassiorem nec facile penetrare purgando propter densitatem sui, & dum vix siccatur non multum sordium secum trahere. cumque Horus his assentiri videretur: Eustathius ait; Ne decipias, quæso, credulum, qui se quæstionemque suam commisit fidei tuæ. Aristoteles enim, ut nonnulla alia, magis acute quam vere ista disseruit. adeo autem aquæ densitas non nocet abluendis; ut sæpe qui aliquas species purgatas volunt, ne sola aqua vel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerem, vel si defuerit, terrenum pulverem; ut crassior facta celerius possit abluere. nihil ergo impedit marinæ aquæ densitas. sed nec ideo quia salsa est minus abluit. salsitas enim findere & velut aperire solet meatus: ideo magis elicere debuit abluenda. sed hæc una causa est cur aqua marina non sit ablutioni apta, quia pinguis est; sicut & ipse Aristoteles sæpe testatus est; & sales docent, quibus inesse quiddam pingue nullus ignorat. est & hoc indicium pinguis aquæ marinæ, quod, cum inspergitur flammæ, non tam exstinguit quam pariter accenditur aquæ pinguedine alimoniam igni subministrante. postremo, Homerum sequamur, qui solus fuit naturæ conscius. facit enim Nausicaam Alcinoi filiam abluentem vestes, cum super mare esset, non in mari sed fluvio. idem locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddam inesse pingue permistum. Ulysses enim cum jamdudum mare evasisset, & staret siccato corpore, ait ad Nausicaæ famulas;

[3] *Unde nec servus mihi est* | Catullus, *Furi, cui neque servus est neque arca.* Idem.

Ἀμφίπολοι στῆθ' οὕτω ἀπόπροθεν, ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς
Ἅλμην ὤμοισιν ἀπολούσομαι.

post hoc cum descendisset in fluvium,

Ἐκ κεφαλῆς ἔσμηχεν ἁλὸς χνόον.

divinus enim vates, qui in omni re naturam secutus est, expressit quod fieri solet; ut, qui ascendunt de mari si in sole steterint, aqua quidem celeriter sole siccetur, maneat autem in corporis superficie veluti flos quidam, qui & in detergendo sentitur. & hæc est aquæ marinæ pinguedo, quæ sola impedit ablutionem.

CAP. XIV.

Simulacra cur sub aquis majora esse videantur quam revera sint. Tum in universum quomodo visio fiat: an susceptione simulacrorum quæ à rebus in oculos promanant, an potius emissione radiorum ex ipsis oculis.

ET, quia à cæteris expeditus mihi te paulisper indulges, modo autem nobis de aqua sermo fuit: quæro cur in aqua simulachra majora veris videntur? quod genus apud popinatores pleraque scitamentorum cernimus proposita, ampliora specie quam corpore. quippe videmus in doliolis vitreis aquæ plenis & ova globis majoribus & jecuscula fibris tumidioribus & [1] bulvas spiris ingentibus: & omnino ipsum videre, qua nobis ratione constat? quia solent de hoc nonnulli nec vera nec verisimilia sentire. Et Disarius, Aqua, inquit, densior est aëris tenuitate; ideo eam cunctatior visus penetrat. cujus offensa repercussa videndi acies scinditur, & in se recurrit. scissa dum redit; jam non directo ictu sed undique versum incurrit liniamenta simulachri: & sic fit ut videatur imago archetypo suo grandior. nam & solis orbis matutinus solito nobis major apparet: quia interjacet inter nos & ipsum aër adhuc de nocte roscidus: & grandescit imago ejus tamquam in aquæ speculo visatur. ipsam vero videndi naturam non insubide introspexit Epicurus: cujus in hoc non est ut æstimo improbanda sententia, adstipulante præcipue Democrito. quia sicut in cæteris ita & in hoc paria senserunt. Ergo censet Epicurus [2] ab omnibus

[1] *Bulvas spiris ingentibus*] Corrigitur in margine *vulvas*. Vide supra ad cap. 14. lib. 2. *Pontan.*

[2] *Ab omnibus corporibus jugi fluore*] Admonet me hic locus loci Velleiani; cui quis non symbolam suam contulit pag. 56. editionis postremæ, *Nusquam erat Pompeius corpore, adhuc ubique Jubæ nomine?* Versatur, inquam is, vexaturque à Criticis & invicem eos vexat. Conjecturas has reperio: *adhuc ubique ibat nomine.* item *vivebat nomine*; item, *ubi ubique nomine.* Titii antagonistæ deleri turbantem vocem *Jubæ* placuit; quod & mihi perplaceat, nisi constanter adeo libri omnes suggererent. Quocirca, *Me quoque permixtum ducibus cognoscite Achivis*; lego, *adhuc ubique jugi nomine.* Corruptelæ indoles manifesta est, & aliam similem in eodem Velleio, sed rei majoris & quæ ad historiæ seriem faciebat, probavimus olim elegantissimo & publici rei literariæ boni meique amantissimo viro Martino Lydio. Sed nunc præterfugimus, occasioni reservaturi & tempori. *Idem.*

corpori-

corporibus jugi fluore quæpiam simulachra manare; nec unquam tantulam moram intervenire, quin ultro ferantur inani figura cohærentes corporum exuviæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt: & ideo ad deputatam sibi à natura sedem proprii sensus recurrunt. hæc sunt quæ vir ille commemorat. quibus si occurris obvius, exspecto quid referas. ad hæc renidens Eustathius, In propatulo est, inquit, quod decepit Epicurum. à vero enim lapsus est aliorum quatuor sensuum secutus exemplum: quia in audiendo, gustando & odorando atque tangendo nihil è nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus quod sensum sui moveat. quippe & vox ad aures ultro venit, & auræ in nares influunt; & palato ingeritur quod gignat saporem; & corpori nostro applicantur tactu sentienda. hinc putavit & ex oculis nostris nihil foras proficisci; sed imagines rerum in oculos ultro meare. cujus opinioni repugnat, quod in speculis imago adversa contemplatorem suum respicit: cum debeat, siquidem à nobis orta recto meatu proficiscitur, posteram sui partem cum discedit ostendere, ut læva lævam, dextera dexteram respiciat. nam & histrio personam sibi detractam ex ea parte videt, qua induit; scilicet non faciem sed posteriorem cavernam. deinde interrogare hunc virum vellem, an tunc imagines è rebus avolant, cum est qui velit videre: an & cum nullus aspicit emicant undique simulachra. nam si quod primum dixi teneat, quæro cujus imperio simulachra præsto sint intuenti, & quotiens quis voluerit ora convertere, totiens se & illa convertant? sin secundo inhæreat, ut dicat perpetuo fluore rerum omnium manare simulachra: quæro quamdiu cohærentia permanent nullo coagulo juncta ad permanendum? aut si manere dederimus, quemadmodum aliquem retinebunt colorem: cujus natura cum sit incorporea, tamen numquam potest esse sine corpore? dein quis potest in animum inducere simulatque oculos verteris incurrere imagines cœli, maris, litoris, prati, navium, pecudum, & innumerabilium præterea rerum quas uno oculorum jactu videmus; cum sit pupula quæ visu pollet oppido parva? & quonam modo totus exercitus visitur? an de singulis militibus profecta simulachra se congerunt, atque ita collecta tot milia penetrant oculos intuentis? Sed quid laboramus opinionem sic inanem verbis verberare, cum ipsa rei vanitas se refellat? constat autem visum nobis hac provenire ratione. Geminum lumen è pupula, quacunque eam verteris, directa linea emicat. id oculorum domesticum profluvium, si repererit in circumfuso nobis aëre lucem, per eam directim pergit, quamdiu corpus offendat: & si faciem verteris ut circumspicias, utrobique acies videndi directa procedit. ipse autem jactus, quem diximus de nostris oculis emicare, incipiens à tenui radice in summa fit latior: sicut radii à pictore finguntur. ideo per minutissimum foramen contemplans oculus videt cœli profunditatem. Ergo tria ista nobis necessaria sunt ad effectum videndi; lumen quod de nobis emittimus, & ut aër qui interjacet lucidus sit, & corpus quo offenso desinat

desinat intentio. quæ, si diutius pergat, rectam intentionem lassata non obtinet; sed scissa in dexteram lævamque diffunditur. hinc est quod ubicunque terrarum steteris videris tibi quandam cœli conclusionem videre; & hoc est quod *horizontem* veteres vocaverunt. quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem per planum contra aspicientibus non pergere ultra centumoctoginta stadia, & inde jam recurvari. *per planum*, ideo adjeci, quia altitudines longissime aspicimus. quippe qui & cœlum videmus. Ergo in omni horizontis orbe ipse qui intuetur centrum est. & quia diximus quantum à centro acies usque ad partem orbis extenditur: sine dubio in horizonte διάμετρος orbis trecentorum sexaginta stadiorum est: &, si ulterius qui intuetur accesserit seu retrorsum recesserit, similem circa se orbem videbit. Sicut igitur diximus cum lumen quod pergit è nobis per aëris lucem in corpus inciderit, impletur officium videndi: sed ut possit res visa cognosci, renuntiat visam speciem rationi sensus oculorum; & illam advocata memoria recognoscit. Ergo videre oculorum est, judicare rationis, memoriæ meminisse. quia trinum est officium, quod visum complet ad dignoscendam figuram, sensus, ratio, memoria. sensus rem visam rationi refundit. illa quid visum sit recordatur. adeo autem in tuendo necessarium est rationis officium, ut sæpe in uno videndi sensu etiam alium sensum memoria suggerente ratio deprehendat. nam, si ignis appareat, scit eum & ante tactum ratio calere. si nix sit illa quæ visa est; intelligit in ipsa ratio etiam tactus rigorem. hac cessante visus inefficax est: adeo ut quod remus in aqua fractus videtur, vel quod turris eminus visa [3] cum sit angulosa rotunda existimatur, faciat rationis negligentia: quæ, si se intenderit, agnoscit in turre angulos & in remo integritatem; & omnia illa discernit, quæ Academicis damnandorum sensuum occasionem dederunt: cum sensus unus inter certissimas res habendus sit, comitante ratione; cui nonnunquam ad discernendam speciem non sufficit sensus unus. nam si eminus pomi, quod malum dicitur, figura visatur; non omnimodo id malum est. potuit enim ex aliqua materia fingi mali similitudo. advocandus est igitur sensus alter, ut odor judicet. sed potuit inter congeriem malorum positum auram odoris ipsius concepisse. hic tactus consulendus est, qui potest de pondere judicare. sed metus est ne & ipse fallatur, si fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaretur elegit. confugiendum est igitur ad saporem. qui si formæ consentiat; malum esse nulla dubitatio est. Sic probatur efficaciam sensuum de ratione pendere. ideo deus opifex omnes sensus in capite, id est, circa sedem rationis, locavit.

[3] *Cum sit angulosa rotunda existimatur, faciat rationis negligentia* | Pulchre Petronius & apposite:

Fallunt nos oculi, vagique sensus
Oppressa ratione mentiuntur.
Nam turris, prope quæ quadrata surgit,
Attritis procul angulis rotatur. Idem.

CAP.

CAP. XV.

Satin, recte ſcriptum ſit à Platone, cibum per ſtomachum trahi: potum vero per arteriam quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi.

HIS dictis, favor ab omnibus exortus eſt admirantibus dictorum ſoliditatem, adeo ut atteſtari vel ipſum Evangelum non pigeret. Diſarius deinde ſubjecit: [1] Iſti plauſus ſunt, qui provocant philoſophiam ad vindicandos ſibi de aliena arte tractatus, unde ſæpe manifeſtos occurrit errores. ut Plato veſter, dum nec anatomica quæ medicinæ propria eſt abſtinet, riſum de ſe poſteris tradidit. dixit enim diviſas eſſe vias devorandis cibatui & potui; & [2] cibum quidem per ſtomachum trahi, potum vero per arteriam quæ trachia dicitur fibris pulmonis allabi. quod tantum virum vel æſtimaſſe vel in libros retuliſſe mirandum eſt, vel potius dolendum. unde Eraſiſtratus medicorum veterum nobiliſſimus in eum jure invectus eſt, dicens retuliſſe illum longe diverſa quam ratio deprehendit. duas enim eſſe fiſtulas inſtar canalium, eaſque ab oris faucibus proficiſci deorſum; & per earum alteram induci delabique in ſtomachum eſculenta omnia & poculenta, ex eoque ferri in ventriculum, quod Græce appellatur ἡ κάτω κοιλία, atque illic ſubigi digerique; ac deinde aridiora ex his retrimenta in alvum convenire, quod Græce κῶλον dicitur; humidiora autem per renes in veſicam trahi, & per alteram de duabus ſuperioribus fiſtulam, quæ Græce appellatur τραχεῖα ἀρτηρία, ſpiritum à ſummo ore in pulmonem, atque inde rurſum in os & in nares, commeare; perque eandem vocis fieri meatum: ac ne potus cibuſve aridior, quem oporteret in ſtomachum ire, procideret ex ore labereturque in eam fiſtulam per quam ſpiritus reciprocatur, ex eaque offenſione intercluderetur animæ via, impoſitam eſſe arte quadam & ope naturæ ἐπιγλωττίδα, quaſi clauſtrum mutuum utriuſque fiſtulæ, quæ ſibi ſunt cohærentes: eamque ἐπιγλωττίδα inter edendum bibendumque operire ac protegere τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, ne quid ex eſca potuve incideret in illud quaſi æſtu-

[1] *Iſti plauſus ſunt* | Arbiter, *Damus omnes plauſum à familia ceptum.* Unde emaculandus obiter Epiſtolarum libro ſeptimo Plinius junior:

Quam libros Galli legerem, quibus ille parenti
Plauſus de Cicerone daret, palmamque decuſque.

Nam vulgo eſt, *auſus de Cicerone dare.* & corrigitur alias ex veteri, uti intelligo, libro, *daret.* Sed liber ille firmaverit ſolum quod divinavimus alioqui frigida lectione. Quid enim eſſet *auſus daret de Cicerone?* Suetonius in Nerone, cap. 20. *Undique elegit, qui plauſuum genera condiſcerent.* Quo ſpectat & illud Ovidii de Arte: *In medio plauſu, plauſus tunc arte carebat.* Pontan.

[2] *Dixit* (Plato) *cibum quidem per ſtomachum trahi; potum vero per arteriam, quæ trachia dicitur, fibris pulmonis allabi.* | Oſtendere nititur in ea hæreſi Platonem non fuiſſe, Galenus, lib. περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων ii. Hippocrates vero ipſe quid de re ea tota ſenſerit operæpretium exiſtimo adnotaſſe. Ait in libri περὶ νούσων· Τοῖσιν οὖν δοκέουσιν ἀνθρώποις τὸ ποτὸν εἰς τὸν πνεύμονα φέρεσθαι, ἐναντιώσομαι· *Iis itaque qui potum per pulmones ferri cenſent ego adverſabor.* Id.

antis

antis animæ iter; ac propterea nihil humoris influere in pulmonem ore ipso arteriæ communito. hæc Erafiftratus. cui, ut æftimo, vera ratio confentit. cum enim cibus non fqualidus ficcitate fed humoris temperie mollis ventri inferendus fit: neceffe eft eandem viam ambobus patere; ut cibus potu temperatus per ftomachum in ventrem condatur: nec aliter natura componeret nifi quod falutare effet animali. Deinde, cum pulmo & folidus & levigatus fit, fi quid fpiffum in ipfum deciderit, quemadmodum penetrari aut tranfmitti poteft ad locum digeftionis; cum conftet fi quando cafu aliquid paulo denfius in pulmonem violentia fpiritus trahente deciderit, mox nafci tuffim nimis afperam, & alias quaffationes ufque ad vexationem falutis? fi autem naturalis via potum in pulmonem traheret. [3] cum polenta bibuntur, vel cum hauritur potus admixtis granis feu ex re aliqua denfiore, quid his fumptis pulmo pateretur? unde ἐπιγλωττὶς à natura provifa eft; quæ, cum cibus fumitur, operimento fit arteriæ, ne quid per ipfam in pulmonem fpiritu paffim trahente labatur. ficut, & cum fermo emittendus eft, inclinatur ad operiendam ftomachi viam, ut ἀρτηρίαν voci patere permittat. Eft & hoc de experientia notum quod qui fenfim trahunt potum ventres habent humectiores, humore qui paulatim fumptus eft diutius permanente. fi quis vero avidius haulerit, humor eodem impetu quo trahitur præterit in veficam; & ficciori cibo provenit tarda digeftio. hæc autem differentia non nafceretur, fi à principio cibi & potus divifi effent meatus. Quod autem Alcæus poëta dixit & vulgo canitur;

> Οἴνῳ πνεύμονα τέγγε,
> [4] Τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται,

3 *Cùm polenta bibuntur* | Ita fcripta & Stephani editionis lectio, quam reliquimus. Aliæ editiones, *corpulenta*. *Polenta* hoc genere aut forma alibi non reperio. Apulejus ufurpavit vulgariter. Locum, quia ab hoc non admodum abit, adfcribam ut corrigatur, ftatim fub initium libri primi Milef. Sermonis:

> *Ego denique vefperna, dum polentæ cafeatæ offulam grandiorem in convivas æmulus contruncare geftio, mollitie cibi glutinofi faucibus inhærentis, & ima gula fpiritus detinentis, minimo minus interii.*

Ita quidem editiones recentiores. In antiquis auctius legitur, ut etiam in Beroaldina Venetiis cufa. Nam habent: *Ego denique vefperna, dum polentæ cafeatæ modico fecurius.* De utroque varie commentatur idem Beroaldus. Ego conabar: *dum polentæ cafeatæ immordico fecurius, offulamque grandiorem.* Ita certe rite decurret oratio; imo vix alias cohærebit folide. Caufa enim offenfionis fecuritas fuit inglutiendi. Introduxit autem erroris hanc primam labem particulæ *que* in lectione *offulam* à proxima abforptio. Hoc quam fæpe turbaverit in optimis fcriptoribus alii abunde monuerunt. Ego fub unico infuper & claro oftendam exemplo, ac definam. Exftat in Culice Virgiliano, pag. 4.

> *Illi dulcis adeft requies, & pura voluptas*
> *Libera fimplicibus curis.*

Et vidit tamen accuratus ille & nuperus editor mendo obfideri poftrema ifta verba, *Libera fimplicibus curis.* Nam quomodo, *fimplicibus curis*, cum liquido graves fententia depofcat moleftafque? Quare quod tunc concinnatum non eft ipfe poftliminio expediam; fcioque pictum Poëtæ, *Liberaque implicibus curis*, eleganti nec obvia cuivis voce. Et dixit haud abfimiliter Martialis, lib. 3. *Ambulator liber acribus curis.* Ubi idem valet *acribus curis*, quod hic *implicibus curis*. *Implices* autem dictæ ab *implicando* ut *duplices* à *duplicando*. Id.

4 Τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται | Videtur legiffe Agellius ἄκρον, quomodo quoque nofter Vetus. Et quæ præcedunt; *Alcæus poëta dixit & vulgo canitur*, Οἴνῳ πνεύμονα τέγγε, vinofum eum arguant, nifi fcriberet

ideo

ideo dictum est, quia pulmo revera gaudet humore, sed trahit quantum sibi æstimat necessarium. Vides satius fuisse philosophorum omnium principi alienis abstinere, quam minus nota proferre. ad hæc Eustathius paulo commotior, Non minus te, inquit, Disari, philosophis quam medicis inserebam. sed modo videris mihi rem consensu generis humani decantatam & creditam oblivioni dare, philosophiam artem esse artium & disciplinam disciplinarum. & nunc in ipsam invehitur paricidali ausu medicina: cum philosophia illic se habeatur augustior, ubi de rationali parte, id est, de incorporeis disputat; & illic inclinetur, ubi de physica, quod est de divinis corporibus vel cœli vel siderum, tractat. medicina autem physicæ partis extrema fæx est, cui ratio est cum testeis terrenisque corporibus. sed quid rationem nominavi, cum magis apud ipsam regnet conjectura quam ratio? quæ ergo conjicit de carne lutulenta, audet inequitare philosophiæ de incorporeis & vere divinis certa ratione tractanti. Sed ne videatur communis ista defensio tractatum vitare pulmonis: accipe causas quas Platonica majestas secuta est. ἐπιγλωττὶς quam memoras inventum naturæ est ad tegendas detegendasque certa alternatione vias cibatus & potus; ut illum stomacho transmittat, hunc pulmo suscipiat. propterea tot meatibus distinctus est & interpatet rimis, non ut spiritus egressiones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret; sed ut per eos, si quid cibatus in pulmonem deciderit, succus ejus mox migret in sedem digestionis. deinde ἀρτηρία si quo casu scissa fuerit, potus non devoratur, sed quasi fisso meatu suo rejectatur foras incolumi stomacho. quod non contingeret nisi ἀρτηρία via esset humoris. Sed & hoc in propatulo est; quia [5] quibus æger est pulmo accenduntur in maximam sitim. quod non eveniret nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoque intuere; quod animalia quibus pulmo non est, potum nesciunt. natura enim nihil superfluum, sed membra singula aliquod vivendi ministerium fecit; quod cum deest; usus ejus non desideratur. Vel hoc cogita; quia si stomachus cibum potumque susciperet, superfluus foret vesicæ usus. poterat enim utriusque rei stomachus retrimenta intestino tradere, cui nunc solius cibi tradit: nec opus esset diversis meatibus quibus singula traderentur, sed unus utrique sufficeret ab eadem statione transmisso. modo autem seorsum vesica, & intestinum seorsum saluti servit: quia illi stomachus tradit, pulmo vesicæ. Nec hoc prætereundum est, quod in urina, quæ est retrimentum potus, nullum cibi vestigium reperitur, sed nec aliqua qualitate illorum retrimentorum vel coloris vel odoris inficitur. quod si in ventre simul fuissent; aliqua illarum sordidum qualitas inficeretur.

insuper Athenæus, lib. 10. c. 9. κ̀ Ἀλκαῖος δὲ ὁ μελοποιὸς, κ̀ Ἀριστοφάνης ὁ κωμῳδοποιὸς μεθύοντες ἔγραφον τὰ ποιήματα. Idem.

[5] *Quibus æger est pulmo accenduntur in maximam sitim*] *Aliamque famem cum pulmo falerno Arderet.* Juvenal. Sat. 6. Hinc eleganter Tertullianus adversus Psych. *Deus tibi venter est, & pulmo templum, & aqualiculus altare.* Idem.

nam postremo lapides, qui de potu in vesica nascuntur, cur numquam in ventre coalescunt, cum non nisi ex potu fiant & nasci in ventre quoque debuerint, si venter esset receptaculum potus? In pulmonem defluere potum nec poëtæ nobiles ignorant. ait enim Eupolis in fabula, quæ inscribitur Colaces: Πίνειν γὰρ ὁ Πρωταγόρας ἐκέλευεν, ἵνα πρὸ τὸν κυνὸς τὸν πνεύμον᾽ ἔκλυτον φορῇ. & Eratosthenes testatur idem.

Καὶ βαθὺν ἀκρήτῳ πνεύμονα τεγγόμενος.

Euripides vero hujus rei manifestissimus astipulator est:

Οἶνος περάσας πνευμόνων διαῤῥοάς.

Cum igitur & ratio corporeæ fabricæ, & testium nobilis auctoritas astipuletur Platoni: nonne quisquis contra sentit insanit?

CAP. XVI.

Ovumne prius fuerit an gallina.

INter hæc Evangelus gloriæ Græcorum invidens & illudens: Facessant, ait, hæc quæ inter vos in ostentationem loquacitatis agitantur. quin potius, si quid callet vestra sapientia, scire ex vobis volo ovumne prius exstiterit an gallina? Irridere te putas, Disarius ait; & tamen quæstio quam movisti, & inquisitu & scitu digna est. cur enim tibi de rei utilitate comparans consulisti, utrum prius gallina ex ovo an ovum ex gallina cœperit. * * * sed hoc ita seriis inserendum est, ut de eo debeat vel anxie disputari. & proferam quæ in utramque partem mihi dicenda subvenient, relicturus tibi utrum eorum verius malis videri. Si concedimus omnia quæ sunt aliquando cœpisse: ovum prius à natura factum jure æstimabitur. semper enim quod incipit imperfectum adhuc & informe est, & ad perfectionem sui per procedentis artis & temporis additamenta formatur. ergo natura fabricans avem ab informi rudimento cœpit, & ovum, in quo necdum est species animalis, effecit. ex hoc perfectæ avis species exstitit procedente paulatim maturitatis effectu. deinde, quicquid à natura variis ornatibus comptum est, sine dubio cœpit à simplici; & ita contextionis accessione variatum est. ergo ovum visu simplex & undique versum pari specie creatum est: & ex illo varietas ornatuum quibus constat avis species absoluta est. nam sicut elementa prius exstiterunt; ita & reliqua corpora de commixtione eorum creata sunt: ita rationes seminales quæ in ovo sunt, si venialis erit ista translatio, velut quædam gallinæ elementa credenda sunt. nec importune elementis de quibus sunt omnia ovum comparaverim. in omni enim genere animantium, quæ ex coïtione nascuntur, invenies ovum aliquorum esse principium instar elementi. aut enim gradiuntur animantia, aut serpunt, aut nando volandove vivunt. in gradientibus lacertæ & similia ex ovis creantur. quæ serpunt ovi nascuntur exordio. volantia universa de ovis prodeunt; excepto uno quod incertæ naturæ est. nam vispertilio volat

volat quidem pellitis alis, ſed inter volantia non habendus eſt; quia quatuor pedibus graditur formatoſque pullos parit & nutrit lacte quos generat. nantia pœne omnia de ovis oriuntur generis ſui; crocodilus vero etiam de teſteis, qualia ſunt volantium. &, ne videar plus nimio extuliſſe ovum elementi vocabulo, conſule initiatos ſacris Liberi patris; [1] in quibus hac veneratione ovum colitur, ut ex forma tereti ac pene ſphærali atque undique verſum clauſa & includente intra ſe vitam, mundi ſimulachrum vocetur. mundum autem conſenſu omnium conſtat univerſitatis eſſe principium. Prodeat qui priorem vult eſſe gallinam; & in hæc verba tentet quod defendit aſſerere. Ovum rei cujus eſt nec initium nec finis eſt. nam initium eſt ſemen, finis avis ipſa formata. ovum vero digeſtio eſt ſeminis. Cum ergo ſemen animalis ſit, & ovum ſeminis: ovum ante animal eſſe non potuit; ſicut non poteſt digeſtio cibi fieri antequàm ſit qui edit. & tale eſt dicere ovum ante gallinam factum; ac ſi quis dicat matricem ante mulierem factam. & qui interrogat quemadmodum gallina ſine ovo eſſe potuit, ſimilis eſt interroganti quonam pacto homines facti ſint ante pudenda; de quibus homines procreantur. unde ſicut nemo recte dicet hominem ſeminis eſſe ſed ſemen hominis; ita nec ovi gallinam ſed ovum eſſe gallinæ. deinde ſi concedamus, ut ab adverſa parte dictum eſt, hæc quæ ſunt ex tempore aliquod ſumpſiſſe principium: natura primum ſingula animalia perfecta formavit; deinde perpetuam legem dedit ut continuaretur procreatione ſucceſſio. perfecta autem in exordio fieri potuiſſe teſtimonio ſunt nunc quoque non pauca animantia, quæ de terra & imbre perfecta naſcuntur: ut in Ægypto mures, & aliis in locis ranæ, ſerpenteſque, & ſimilia. ova autem numquam de terra ſunt procreata; quia in illis nulla perfectio eſt. natura vero perfecta format, & de perfectis iſta procedunt, ut de integritate partes. nam, ut concedam ova avium eſſe ſeminaria; videamus quod de ſemine ipſa philoſophorum definitio teſtatur. quæ ita ſancit; Semen generatio eſt ad ejus ex quo eſt ſimilitudinem pergens. non poteſt autem ad ſimilitudinem pergi rei quæ necdum eſt: ſicut nec ſemen ex eo quod adhuc non ſubſiſtit emanat. ergo in primo rerum ortu intelligamus cum cæteris animantibus quæ ſolo ſemine naſcuntur, de quibus non ambigitur quin prius fuerint quam ſemen ſuum, aves quoque opifice natura exſtitiſſe perfectas. &, quia vis generandi inſerta ſit ſingulis, ab his jam procedere naſcendi modis, quos pro diverſitate animantium natura variavit. Habes Evangele utrubique quod teneas: & diſſimulata pauliſper irriſione tecum delibera

[1] *In quibus hac veneratione ovum colitur, ut ex forma tereti ac pene ſphærali*] Plutarchus in Sympoſiacis: ὅθεν οὐκ ἀπὸ τρόπου τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιασμοῖς, ὡς μίμημα τοῦ τὰ πάντα γεννῶντος καὶ περιέχοντος ἐν ἑαυτῷ, συγκαθοσιοῦται τὸ ᾠόν. *Quare non abs re in Bacchi orgiis ovum ſacratum eſt, veluti ſimulachrum mundi è quo cuncta nata ſunt, cujuſque complexu cuncta continentur.* Vide quæ ſuper hoc annotavit uberius Hadrianus Junius libro Animadverſorum 4. cap. 4. *Pontan.*

quid

quid ſequaris. & Evangelus: Quia & ex jocis ſeria facit violentia loquendi: hoc mihi abſolvatis volo, cujus diu me exercuit vera deliberatio. Nuper enim mihi de Tiburti agro meo exhibiti ſunt apri, quos obtulit ſilva venantibus. &, quia diutule continuata venatio eſt, perlati ſunt alii interdiu, noctu alii. quos perduxit dies, integra carnis incolumitate durarunt: qui vero per noctem lunari plenitudine lucente portati ſunt, putruerunt. quod ubi ſcitum eſt: qui ſequenti nocte deferebant infixo cuicumque parti corporis acuto æneo apros carne integra pertulerunt. quæro igitur, cur noxam quam pecudibus occiſis ſolis radii non dederunt lunare lumen effecit? Facilis eſt, Diſarius inquit, & ſimplex iſta reſponſio. nullius enim rei fit aliquando putredo niſi calor humorque convenerint. pecudum autem putredo nihil aliud eſt niſi cum defluxio quædam latens ſoliditatem carnis in humorem reſolvit. calor autem, ſi tempeatus ſit & modicus, nutrit humores: ſi nimius; exſiccat & habitudinem carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis ſol ut majoris caloris haurit humorem: lunare lumen, in quo eſt non manifeſtus calor ſed occultus tepor, magis diffundit humecta, & inde provenit injecto tepore & aucto humore putredo. His dictis Evangelus Euſtathium intuens, Si rationi dictæ aſſentiris, ait, annuas oportet; aut ſi eſt quod moveat, proferre non pigeat: quia vis veſtri ſermonis obtinuit ne invita aure vos audiam. Omnia, inquit Euſtathius, à Diſario & luculente & ex vero dicta ſunt. ſed illud preſſius intuendum eſt utrum menſura caloris ſit cauſa putredinis, ut ex majore calore non fieri & ex minore ac temperato provenire dicatur. Solis enim calor, qui nimium fervet quando annus in æſtate eſt, & hieme tepeſcit, putrefacit carnes æſtate non hieme. ergo nec luna propter ſummiſſiorem calorem diffundit humores. ſed neſcio quæ proprietas, quam Græci ἰδίωμα vocant, & quædam natura ineſt lumini, quod de ea defluit; quæ humectet corpora & velut occulto rore madefaciat: cui admiſtus calor ipſe lunaris putrefacit carnem, cui diutule fuerit infuſus. neque enim omnis calor unius eſt qualitatis, ut hoc ſolo à ſe differat ſi major minorve ſit. ſed eſſe in igne diverſiſſimas qualitates nullam ſecum habentes ſocietatem rebus manifeſtis probatur. Aurifices ad formandum aurum nullo niſi de paleis utuntur igne: qui cæteri ad producendam hanc materiam inhabiles habentur. medici in remediis concoquendis magis de ſarmentis quam ex alio ligno ignem requirunt. [2] qui vito ſolvendo firmandoque curant. de arbore cui myricæ nomen eſt igni ſuo eſcam miniſtrant. calor de lignis oleæ, cum ſit corporibus ſalutaris, pernicioſus eſt balneis, & ad diſſolvendas juncturas marmorum efficaciter noxius. non eſt ergo

2 *Qui vitro ſolvendo firmandoque curant* | Scriptus videbatur referre, *nitro*: ſed falſo. Firmatur enim lectio illa calculo Plutarchi Sympoſ. lib. 3. Quæſtione 10. ubi eſt, πρὸς δὲ τὴν ὑέλου μάλαξιν καὶ τύπωσιν, unde firmiter in Aurelio etiam refingo, *ſolvendo formendoque*. μάλαξις enim ea καὶ τύπωσις *emollitio formatioque* vitri ſit, non *firmatio*. Idem.

mirum

mirum si ratione proprietatis quæ singulis inest, calor solis arefacit, lunaris humectat. [3] hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt cum sub luna prætereunt; ne plenos per ætatem naturalis humoris

[3] *Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt* | Locus quem non temere aut leviter transvolem. Quæ enim gratia aut notatio verborum, *nutrices pueros alentes*? Nam infantes innuere vult qui lacte adhuc & manu veluti aliena nutriuntur. Ad quod liquido ducit & juvat vetus sive scripta lectio, quæ habebat, *pallentes*, nec dubitabis germanissimum verum esse: *pueros pascentes*. Isidorus, *pascere*, *natos cibo saginare*. Loquendi autem mos ex prisca elegantia est; nec abludit hoc Vergilianum: *sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos*. Sed Macrobius istud suum de Petronio, si rectum judicium meum est, adumbraverat, pag. 3. editionis postremæ; ubi vulgatur:

Et eloquentiam, qua nihil esse majus confitentur, pueris induunt adhuc nascentibus.

Nam omnino imbibi exaratum Arbitro: *pueris induunt adhuc pascentibus*. *Nascentibus* enim enormis esset figura ac oppido intempestiva; quod aliis quoque visum. Deinde literæ *p* facilem & crebrum esse deflexum in *n* annotavi aliquot locis in Veterum scriptis. Duo jam adducere non pigebat; ut, quod dico penitus stabiliatur. Martialis, lib. 3. Epigr. 25. in pigros nautas, *Cessatis pueri nihilque nostis*. Fallor enim? aut scribendum, *nihilque postis*. *Postis* pro *potestis*, ut *bistis*, *terstis* pro *bibistis*, *tersistis*, & similia veteribus & potissimum poëtis crebra. Præluxit ad hanc correctionem Cl. Lipsius. Ille, inquam, qui hodie Belgio suo, imo Europæ universæ doctrina, virtute prælucet. Conjecerat tamen ipse, *nihilque mostis*, animo meo minus convenienter præmissæ & subsequis vocibus: *movetis* enim eæ poscunt non *movistis*. Scriptum continenter: *Cessatis, sgites, luditis*. Apte itaque consonat his, *potestis*, quod & sensu isto elegantissime frequentari, clarum. Ipse alibi Martialis,

Possum nil ego sobrius, bibenti
Succurrunt mihi quindecim poëtæ.

Plautus quoque non invenuste usurpavit: *Non hic ut possit, edit; sed posse capit, ut edat*. Alterum deinde quod innuo, in Pervigilio Veneris est, & ita editur:

Vere concordant amores, vere nubent alites.

Emendant, *nubunt*. At scripsit quisquis ille scriptor, *vere pubent alites*; idq; valet quod dicitur vulgo, *vernant*. Plautus, *Dum avicula vernant*. Et Arbiter, *vernantesque comas tristis abegit hiems*. Sententiam vero hanc esse adstruit quoq; quod sequitur: *Et nemus comam resolvit de maritis imbribus*. Totum ita expressit Naso:

Prataque pubescunt variorum flore colorum,
Indocilique loquax gutture vernat avis.

Sed ut ad prius & rem redeam, quomodo itaque *pueros pascentes* dicebant veteres, sic quoque *inuberes* & *sububeres* dixerunt. Glossæ. *sububeres*, ὑπομάστιοι. Et Glossæ Isidori: *Sububeres, infantes qui adhuc sunt sub ubere*. Priorem vocem redonandam Catullo puto, ubi vulgatur, de Atty: *Ego puber, ego adolescens, ego ephebus, ego puer*. Sic enim meliores libri. Pudenter tamen veritatis indagandæ ab illis dissentior. Nam dici certe aliquid hic possit de pubertate & adolescentia; utramq; videlicet vocem eodem quasi spectare ac referri. Sed talia jam omitto. Lectio vetus; *Egi mulier*. Unde elementis & sententia plane manuducentibus eliciebam; *Ego inuber*. Et quis dubitabit ita fuisse rescribendum? Notetur dictio tota; litterula vix mutat. Innuit vero Poëta ætatem quæ uberum suctum jam primulum desuevit, &, ut Hippocrates ait ὀδυντοφυεῖν προστύγει. Græci ἀπογαλακτίης appellabant, quomodo etiam infantes *exuberes* intellexit magnus Festi censor. Nec absimile valde est, quod Agellius, *ostreas inuberes* dixit, quæ senio Lunæ macrescunt; plenitudine enim illius & ubertate quodammodo pascuntur & increscunt. Et dum hic sum, unicum adhuc adferam ex eodem Catullo Coronidis veluti vicem. Exstat versu de Acme & Septimo:

Hoc ut dixit, Amor sinistra ut ante,
Dextram sternuit approbationem.

Corruptum arguit sententia. Nam hoc demum loco sternuit Amor *dextram approbationem* non *ante*. Quod etiam vir doctus admonuit; & obiter concinnabat hac forma; *Hoc ut dixit amans Amor sinistra*. Sed scripsit doctiss. poëtarum:

Hoc ut dixit, Amor sinistra amanti.

Vitii causa fuit quod *a* in alterum vicinius abierit ac remanserit *manti*, unde natum ineptum istud, *ut ante*. Quod quam pronnum fuerit quis non videt? Recte vero jam sequitur infra, *Hoc ut dixit, Amor sinistra, ut ante*. Hæc dum scribo redit in memoriam parilis plane apud Plautum corruptio, quæ hactenus & turpiter occupavit. Ego non ultra permittam, tam bella præsertim occasione. Editur Menæchmis Scena, *Si voltis*.

M. so. P. *ostquam ad nos renunciatum est, te & patrem esse mortuum,*
Avos noster mutavit, quod tibi nomen est, fecit mihi.

Quid ais Acci? Vide ne si hoc verum sit, comœdia ea tota probetur vana. Nam quid

 amplius

amplius lunare lumen humectet; & sicut ligna adhuc virore humida accepto calore curvantur, ita & illorum membra contorqueat humoris adjectio. Hoc quoque notum est; quia si quis diu sub luna somno se dederit ægre excitatur & proximus fit insano, pondere pressus humoris, qui in omne ejus corpus diffusus atque dispersus est proprietate lunari: quæ ut corpus infundat omnes ejus aperit & laxat meatus. hinc est quod Diana, quæ luna est, ἄρτεμις dicitur, quasi ἀερότεμις hoc est aërem secans. Lucina à parturientibus invocatur; quia proprium ejus munus est distendere rimas corporis, & meatibus viam dare; quod est ad celerandos partus salutare. & hoc est, quod eleganter poëta Timotheus expressit;

> Διὰ [4] λαμπρὸν πόλον ἄστρων
> Διὰ τ' ὠκυτόκοιο σελάνας.

Nec minus circa inanima lunæ proprietas ostenditur. nam ligna quæ luna vel jam plena vel adhuc crescente dejecta sunt, inepta fabricis sunt, quasi emollita per humoris conceptionem. & agricolis cura est frumenta de areis non nisi luna deficiente colligere, ut sicca permaneant. contra quæ humecta desideras luna crescente conficies. tunc & arbores aptius seres, maxime cum illa est super terram: quid ad incrementa stirpium necessarium est humoris alimentum. aër ipse proprietatem lunaris humoris & patitur & prodit. nam cum luna plena est

hanc operam sumpsisse fratrem scribis, quæritandi & omnes oras, quasi mare (ut ipse loqueris) insulas, circumeundi, si mortuum germanum rumor attulisset, non surreptum? Et adde quod in fabula hac omni de nuncio tali ne mu quidem. Quid multa? Falsitatis convincunt vel illa prologi tui verba:

Postquam Syracusas de re ea nuncius redit,
Ad avam puerorum, puerum subductum alterum,
Patrem pueri Tarenti esse emortuum,
Immutat nomen avos huic gemino alteri.

Clare parentem emortuum inquit; puerum vero subductum. Quapropter similis, ut dixi, absorptio hic facta, nec elementi tantum sed vocabuli pleni. Scribo:

Postquam ad nos renunciatum est de te, & patrem esse emortuum.

Hujus illiusque in Catullum conjecturæ Hafniæ olim arbitrum approbatoremque habuisse memini virum elegantissimum veterisque literaturæ diligentissimum Jonam Venusinum; cujus mihi multis de causis merito colenda memoria. Atque hæc digressio non inutilis, spero, fuerit. Certè constare jam putem Macrobio Petronioque suam, id est, genuinam germanam lectionem de *pueris pascentibus*. Et ne vel minima porro supersit ambigendi suspicio; injecit, dum hæc ista fabulamur, felicissimi ingenii adolescens Petrus Scriverius, Juvenalis illo loco Sat. 14.

Hæc monstrant vetulæ pueris reptantibus assæ.

Injecit, inquam, concipi in MSS. *pueris poscentibus*, quomodo diserte etiam in nostro Scripto. Quocirca & illici *pueris pascentibus* legendum, ne vel ipsi Pyrrhonii, Philosophi qui de omnibus dubitare solebant, addubitent. *Pontan.*

Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt | Emendaveram ex conjecturâ *p. sellantes*, cùm v. Cl. Theodorus Canterus significat mihi etiam se id fecisse ex vetere libro. *Meurs.*

Ne sis nescius, editionibus usus sum binis, unâ recenti Hen.Steph.anni CIƆ.IƆ.LXXXV. alterâ vetustâ Bononiensi anni CIƆ. IƆ. I. cum quâ hanc posteriorem contuli, [Quum tamen Bononiensis ista editio cum hac nostra in capitum situ non conveniret, coactus fuit Typogrophus hac editione Notas quamplurimas transponere (adscriptis paginarum numeris) ut cum nostro textu ubique quadrarent; & Lectori nulla remora objiceretur.] Quod si placere tibi hunc laborem meum intellexero, proximâ fœturâ Arnobium cum Critico libello quingentis amplius locis emendatum dabo, si mihi vitam vitæ auctor. Vale, &c, quisquis es, æternitatem cogita. *Meurs.*

4 Λαμπρὸν | κυανέων legit Had. Junius, lib. 4. cap. 23. Animad. *Pont.*

vel

vel cum naſcitur, (& tunc enim à parte qua ſurſum ſuſpicit plena eſt,) aër aut pluviam ſolvitur, aut ſi ſudus ſit multum de ſe roris emittit. unde & Alcman Lyricus dixit, rorem Aëris & Lunæ filium. ita undique verſum probatur ad humectandas diſſolvendaſque carnes ineſſe lunari lumini proprietatem; quam magis uſus quam ratio deprehendit. Quod autem dixiſti Evangele de acuto æneo, ni fallor, conjectura mea à vero non deviat. eſt enim in ære vis acrior, quam medici ſtipticam vocant. unde ſquamas ejus adjiciunt remediis quæ contra perniciem putredinis advocantur. deinde qui in metallo æris morantur ſemper oculorum ſanitate pollent; & quibus ante palpebræ nudatæ fuerant, illic conveſtiuntur. aura enim quæ ex ære procedit in oculos incidens haurit & exſiccat quod male influit. unde & Homerus modo εὐήνορα, modo νώροπα χαλκὸν has cauſas ſecutus appellat. Ariſtoteles vero auctor eſt vulnera quæ ex æreo mucrone fiunt minus eſſe noxia, quam ferro, faciliuſque curari. quia ineſt, inquit, æri vis quædam remedialis & ſiccifica, quam demittit in vulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.

AMBRO-

AMBROSII MACROBII THEODOSII DE DIFFERENTIIS ET SOCIETATIBUS Græci Latinique verbi, LIBELLUS.

EX LIBRO AMBROSII MACROBII THEODOSII DE

Differentiis & Societatibus Græci Latinique verbi.

GRæcæ Latinæque linguæ conjunctissimam cognationem natura dedit. Nam & iisdem orationis partibus absque articulo, quem Græcia sola sortita est, iisdem pene observationibus, figuris, constructionibusque uterque sermo distinguitur; ut propemodum qui utramvis artem didicerit, ambas noverit: in multis tamen differunt, & quasdam proprietates habent; quæ Græce idiomata vocantur.

Magna cum religione secuti sumus veteris codicis auctoritatem, ita ut Græca vocabula Latinis litteris scripta, iisdem hic quoque repræsentaverimus, ut *idiomata*, *enclisis*, *diathesis*, *perispomenon*, *barytonon*, *aparemphaton*, & similia: quia τεχνικὰ ita Latinis satis trita sunt. Ἰῶτα quod vulgo subscriptum vocant, in plerisque neglecimus, quod auctor ne hujus quidem usquam meminerit. At ubi adscriptum fuit, fideliter expressimus. & pag. 659. σωυγεχέω cum eodem scribere voluimus, quanquam Grammaticorum consuetudo συγχέω probet. Verum licentia majore usi sumus in accentuum notatione, & Græcarum vocum repræsentatione, quæ in antiquo exemplari partim Latinis, partim Græcis characteribus deformatæ, nullis aut pravis apicibus insignitæ, perperam modo coactæ, modo distractæ fuerant. De mendosis vero in sequentibus monuimus. *Pontan.*

De verborum utriusque differentiis vel societatibus.

ACcidunt verbis utriusque linguæ persona, numeri, figura, conjugatio, tempus, [1] modus quem Græci Enclisin vocant. Latini cum formis qualitatem posuerunt. genus, quod apud Græcos Diathesis nuncupatur,

[1] *Modus quem* | Hic versus & duo sequentes non bene cohærent. Concinnior foret lectio: *modus quem Græci* ἔγκλισιν *vocant*, *qualitas*, *forma sive species*, *genus quod apud Græcos* διάθεσις *nuncupatur*. *Latini eandem pœne cum Græcis in casibus constructionem servant*. Opsopœus.

patur, eandem, pene cum casibus constructionem servant, ut *misereor illius*, *pareo illi*, *veneror illum*: φροντίζω τοῦδε, πείθομαι τῷδε, φιλῶ τόνδε. Ablativum Græcia non recipit. Eadem illis personarum similitudo: prima *voco*, secunda *vocas*, tertia *vocat*: καλῶ, καλεῖς, καλεῖ. In numeris una dissensio est, quod δυϊκὸν, id est dualem, nulla Latinitas admisit, Græci vero in verbis nominibusque δυϊκὰ videntur habere.

De figuris.

Figuræ ambobus non sine discretione pares. Nos dicimus *curro*, *percurro*: illi τρέχω, διατρέχω. Quatuor quoque modis & hæc & illa componuntur: ex duobus integris, *produco*; ex integro & corrupto, *perficio*; ex corrupto & integro, *accedo*; ex duobus corruptis, *occipio*; Similiter [1] ἐκ δύο τελείων συντρέχω· ἐκ τελείου καὶ ἀπολείποντος, προσκυνῶ. ἐξ ἀπολείποντος καὶ τελείου, συμβάλλω· ἐκ δύο ἀπολειπόντων, κωμῳδῶ. Sunt quædam composita quæ non possunt resolvi, ut *suspicio*, *complector*; ita apud illos τὸ μὲν συντρέχω Sunt apud Græcos admissa post compositionem, cum essent simplicia non recepta: νομῶ nihil significat, tamen οἰκονομῶ dicitur; similiter δομῶ & [2] δομεύω, οἰκοδομῶ & βοωνοδομεύω componuntur. Ita *facior* & *grego* non dicunt; *conficior* vero, & *afficior*, & *congrego*, probe dicunt. Utrique verbo binæ præpositiones junguntur. Homerus, προπροκυλινδόμενος. Vergilius, *pede prosubigit terram.* Latinitas compositi verbi sæpe primam syllabam mutat, *teneo*, *contineo*; sæpe non mutat, *lego*, *neglego*. In Græco verbo nunquam prima syllaba adjecta præpositione violatur, βάλλω, ἀμφιβάλλω, διαβάλλω καταβάλλω· ἄγω, συνάγω, προάγω, διάγω· φέρω, προφέρω, διαφέρω, ἀναφέρω· δέρω, ἐκδέρω· φιλῶ, καταφιλῶ. Ultro equidem intemerato verbo præpositio sæpe corrumpitur, λέγω, συλλέγω, βάλλω, συμβάλλω, τρέχω, ἐκτρέχω. Hoc item in Latinis, *fero*, *ecfero*: *aufugio* & *aufero* à præpositione *ab* componuntur, & in his solis [3] *ab* movetur in auctore Cicerone, sensumque habent retrorsum trahendi. Nigidius tamen putat verbum *autumo* eadem præpositione componi, quasi *ab* & *æstimo*, sicut *abnumero* idem est & *numero*. *autumo* vero & *dico* & *censeo* significat. Græca verba quando componuntur cum propositione, eundem accentum sine dubio servant, καταγράφω, περιφέρω, ἀναγλύφω, ὑπομένω, διατρέχω, καταλαλῶ, προορῶ. Cum vero eis alia pars orationis adjungitur, modo mutant priorem, modo tuentur accentum. Servant in his, πίω, ἀπίω· ὄσω, κακόσω, unde κακοσσόμενος· νίπτω, χερνίπτω, unde est, χερνίψαντο δ' ἔπειτα· κιθαρίζω, χειροκιθαρίζω· In aliis mutant, γλύφω, καλαμογλυφῶ· γράφω, χειρογραφῶ· θέγω, ὀν-

[1] Ἐκ δύο τελείων, συντρέχω· | Exemplum non convenit. nam συντρέχω ἐκ δύο τελείων compositum, ut auctor ipse præmisit, & in duo integra resolvi potest. aliud itaque exemplum quærendum erit. Vet. cod habebat TOMeN CINTPeXω. *Opsopœus.*

[2] Δομεύω | δομεύω quidem nihil significat, at δομῶ Hesychio idem est quod compositum οἰκοδομῶ, *ædifico*. sed id apud majorum gentium auctores vix reperias. *Idem.*

[3] *Ab movetur in auctore Cicerone* | Turbat locum immissa vocula *in*. Delenda omnino ea: & verba quæ aspexit Macrobius, sunt in Oratore Tullii ista: *Quidsi etiam abfugit turpe visum est; & abfer noluerunt. aufer malverunt: quæ propositio præter hæc duo verba nullo alio in verbo reperitur.* Indicavit Scriverius. *Pontan.*

Θερ

προτεινῶ· σέβω, εὐσεβῶ. Latini ſimiliter ſervant, *præpono*, *præcurro*, mutant, *colligo*, *affero*. Apud Latinos nulla præpoſitio adjuncta mutat conjugationem, *clamo clamas*, *declamo declamas*: Græci nonnunquam in compoſitione mutant conjugationem συλῶ συλᾷς, ἱεροσυλῶ, ἱεροσυλεῖς· τιμῶ τιμᾷς, ἀτιμῶ ἀτιμοῖς· πειρῶ πειρᾷς, ἐμπειρῶ ἐμπειρεῖς· licet ſint qui dicant hæc non σύνθετα, ſed παρασύνθετα, id eſt non ipſa compoſita, ſed ex compoſitis facta nominibus; ut ἱεροσυλῶ non ſit ἀπὸ τοῦ συλῶ, ſed ἀπὸ τοῦ ἱερόσυλος· & ἀτιμῶ, non ἀπὸ τοῦ τιμῶ, ſed ἀπὸ τοῦ ἄτιμος. & ἐμπειρῶ, non ἀπὸ τοῦ πειρῶ, ſed ἀπὸ τοῦ ἔμπειρος. & hæc vocant παρασύνθετα. quæ ex συνθέτοις, id eſt, ex compoſitis veniunt. nam ἀβλεπτῶ non ἀπὸ τοῦ βλέπω derivatum eſt (cæterum τ non haberet) ſed ἀπὸ τοῦ ἄβλεπτος. Contra χειροκοπῶ non ἀπὸ τοῦ κόπτω (cæterum τ haberet) ſed ἀπὸ τοῦ χειροκόπος. Unde hæc nomina σύνθετα vocant, & verba ex ipſis facta παρασύνθετα. Sunt alia compoſita quæ foris declinantur; κιθαρῳδῶ ἐκιθαρῴδουν, δημηγορῶ ἐδημηγόρουν, παιδαγωγῶ ἐπαιδαγώγουν, δυσφορῶ ἐδυσφόρουν. Intus vero declinantur, καταγράφω κατέγραφον, περιτρέχω περιέτρεχον; διαβάλλω διέβαλλον· quæ imperativo faciunt κατάγραφε, περίτρεχε, διάβαλλε. Accentus autem de verbo non tolleretur, niſi ei præcedentem partem orationis compoſitio agglutinaſſet: quod evenit & in aliis verbis, in quibus modo longi temporis pondus priorem retinet accentum, modo correpti levitas ſurſum repellit: [4] ἐνῆσαν, ἔνεσαν, πολλοὶ δ' ἔνεσαν στονόεντες ὀϊστοί· ἀνῆσαν, ἄνεσαν, ἄλλοτε δῆειν ἀνῆσαν· κατεῖχε, κατέχε, νὺξ ἦ μάλα [5] ἀνωφερῆ κάτεχ' οὐρανόν· item σωήψας σώαψον, σωήξας σώαξον, σωεῖλον σώειλε, σωῆλθον σώελθε· οὕτως καὶ περιεῖπεν, περίειπε. Memineris nullam fere inveniri apud Latinos præpoſitionem, quæ nihil addat ſenſui, ſicut apud Græcos ſæpe præpoſitio nullam ſenſus facit permutationem: hoc eſt enim εὕδω quod καθεύδω, hoc ἕζομαι quod καθέζομαι, hoc μύω quod καμμύω· ſicut *ſurgo* & *conſurgo*.

[4] Ἐνῆσαν. ἔνεσαν, πολλοὶ δ' ἔνεσαν, στονόεντες ὀϊστοί· ἀνῆσαν, ἄνεσαν, ἄλλοτε δῆ[..]ν ἀνῆσαν· | Verſus eſt ex Hom. Odyſ. φ. Sequens exemplum ex eodem videtur depromptum, ſed, ut hic legitur, metro repugnat. Lector viderit num verius aliquid elicere poſſit ex hac vet. cod. ſcriptura ΝΥξ deΜaΛa aΝo φePH; ΚaΤΑΙΧ ΟΥΡaΝΟΝ. *Opſop.*

[5] Ανωφερῆ κάτεχ' οὐρανόν | Repoſuimus Scaligeri conjecturam ſive correctionem. Vulgo erat; ἄνω φέρει, κατεῖχ' οὐρανόν. Veſtigia ſcripturæ veteris poſuit ſupra Opſopœus. *Pontan.*

De Conjugationibus.

APud Græcos eorum verborum in quorum prima poſitione circumflexus accentus ultimam ſyllabam tenet, tres ſunt conjugationes, quibus diſcretionem facit ſecunda perſona, quia prima conjugatio habet in εῖς diphthongum deſinentem, ut λαλεῖς· ſecunda in ᾷς, cui aſcribitur quidem ι, ſed nihil ſono confert, ut τιμᾷς· tertia in οῖς diphthongum, ut στεφανοῖς. Eorum vero verborum in quorum prima poſitione gravis accentus penultimam ſyllabam ſignat, ſex ſunt conjugationes, ſed in his non ſecunda perſona diſcretionem facit; quippe cum in omnibus ſecunda perſona in εις diphthongum finiatur: ſed harum conjugationum in prima perſona differentiæ deprehenduntur. quæritur enim in prima poſitione

verbi cujusque, quæ literæ præcedant ω finalem literam verbi, & si inveneris ante ω, β, φ, π, πτ, λείβω, γράφω, τέρπω, κόπτω, primæ conjugationis pronuntiabis. si autem repereris γ, κ, χ, λέγω, πλέκω, τρέχω, secundam vocabis. quod si δ, θ, τ, ᾄδω, πλήθω, ἀνύτω, tertiam dices. quarta, erit, si habuerit ζ, aut duo σσ, φράζω, ὀρύσσω. si vero fuerint liquidæ λ, μ, ν, ρ, [1] ψάλλω, νέμω, κρίνω, σπείρω, quintam notabunt. Sexta profertur διὰ καθαροῦ τοῦ ω, ῥέω, θεραπεύω. Nonnulli & septimam esse voluerunt præcedentibus ξ, ψ, ἀλέξω, ἕψω. Apud Latinos quorum nullum verbum in finalem syllabam admittit accentum, cessant differentiæ quas apud Græcos circumflexus gravisve fecerunt, quorum alterum in verbis ultimæ, alterum penultimæ Græciam diximus deputasse. Restat igitur in his Latinitati unus accentus, gravem dico, qui solus Romana verba sortitus est; sed hoc proprium in verbis Latinis habet, quod non semper, ut apud Græcos, ubi fuerit in penultimam syllabam cadit, sed sæpe & à fine tertiam tenet, ut *aggero*, *refero*. quod apud Græcos non potest evenire; apud quos in communi lingua fieri non potest, ut cum finalis syllaba longa est, tertius à fine habeatur accentus. ω autem naturaliter longa est. ergo nunquam accentus in hujusmodi verbis apud illos in tertium gradum syllabarum recedit. Singula tempora Græcorum verborum non simpliciter sicut Latinitas compendio utitur, proferuntur; & ut exempli causa unius verbi declinatio notetur, τύπτω perfectum facit τέτυφα, & sequitur altera ejusdem temporis declinatio, quod medium perfectum vocant, τέτυπα· item plusquam pefectum ἐτετύφειν, medium plusquam perfectum ἐτετύπειν· ἀορίστου ἔτυψα, μέσου ἀορίστου ἔτυπον· futurum primum facit τύψω, futurum secundum τυπῶ. similiter in passivo variantur tempora.

[1] Ψάλλω | Vet. c. πωλῶ cum superscripta significatione *vendo*. quod primæ declinationis contractorum est, nec ad quintam simplicium referri potest. Idcirco ψάλλω substitui. at propius accedit πάλλω, *vibro*. Opsopœus.

De tempore præsenti.

GRæcorum verba omnia quæ in ω exeunt, seu perispomena seu barytona sint, in quacumque conjugatione eundem tam in prima quam in secunda persona servant numerum syllabarum: omnia vero in μαι terminata, varia syllabarum vicissitudine pensantur. Porro præsens omne tempus quod in μαι terminatur, omnimodo in secunda persona unam syllabam minuit, φιλοῦμαι φιλῇ, τιμῶμαι τιμᾷ, στεφανοῦμαι στεφανοῖ, λέγομαι λέγῃ, γράφομαι γράφῃ· cum in activo pares syllabas utraque persona servaverit. Item præsens tempus apud Græcos primæ positionis quod in ω exit, alios modos de se generat. Nam tertia persona ejus adhibito sibi ν, facit ex se infinitum modum, ποιεῖ ποιεῖν, τιμᾷ τιμᾶν, χρυσοῖ χρυσοῦν. Tertia enim conjugatio περισπωμένων ει diphthongum in prima positione tantum tenet, in reliquis autem verbi declinationibus mutat eam in ου. Sed & in barytonis eadem infiniti modi creandi observatio reperitur: τύπτει τύπτειν, λέγει λέγειν, &c. Necnon & imperativum modum eadem tertia persona de se creat: in perispomenis quidem accentu ad superiorem syllabam translato, ποιεῖ ποίει, τιμᾷ τίμα, χρυσοῖ χρύσοι· in barytonis

barytonis autem ſubtracto ι, λέγει λέγε, γράφει γράφε, ἄρχει ἄρχε. In conjunctivo modo nihil omnino mutatur, ſed prima perſona præſentis temporis modo indicativi, eadem in conjunctivo modo prima perſona præſentis, ποιῶ, ἐὰν ποιῶ· βοῶ, ἐὰν βοῶ· θέλω, ἐὰν θέλω· γράφω, ἐὰν γράφω. Verum differentiam facit ſecunda perſona, ποιῶ, ποιεῖς, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῇς. Item apud Græcos prima perſona præſentis adjecto ſibi ν, facit participium, λαλῶ λαλῶν, γράφω γράφων. Præſens tempus Græcorum verborum quod in μαι ſyllabam terminatur, in περισπωμένοις quidem ſi abjiciat μαι ſyllabam, facit imperativum, φιλοῦμαι φιλοῦ, τιμῶμαι τιμῶ, χρυσοῦμαι χρυσοῦ· in barytonis vero, ſi abjecta μαι ſyllaba, accipiat υ literam, λέγομαι λέγου, γράφομαι γράφου.

De præterito imperfecto.

GRæca verba omnia, ſeu barytona, ſive periſpomena, in tempore imperfecto eandem habent primam perſonam numeri ſingularis, quæ tertia pluralis, ἐποίουν ἐγὼ, ἐποίουν ἐκεῖνοι. Item in Græcis verbis omnibus, quorum poſitio prima in ω deſinit, imperfectum tempus ultimam ſyllabam ſuam ab his incipere literis facit, à quibus ultima ſyllaba præſentis cœpit, τιμῶ ἐτίμων, γράφω ἔγραφον, τρέχω ἔτρεχον· aut ſi vocalis ſola illic fuit, & hic in capite ultimæ ſyllabæ vocalis erit, ποιῶ ἐποίουν, θεραπεύω ἐθεράπευον. Omne Græcorum imperfectum activum vel activo ſimile in ν literam deſinit: ſed barytona in brevem ſyllabam finiuntur, id eſt in ον ſemper, ἔτρεχον, ἔγραφον· periſpomena vero vel à verbis in μι exeuntibus, longa terminantur, ἐκάλουν, ἐτίμων, ἐδίδουν, ἐτίθην. Denique [1] ῥίπτω, quia modo acuto, modo circumflexo accentu pronuntiatur, & [2] ἔρριπτον & ἐρρίπτουν facit. Κίω propter eandem cauſam & ἔκιον & ἐκίουν. Et hoc etiam obſervandum, ut aut imperfectum retineat numerum ſyllabarum quem præſens habet, aut creſcat una. Manet æqualitas in illis quorum præſens à vocali cœpit: incrementum patiuntur quorum præſens à conſonante inchoat: ἄγω ἦγον, λέγω ἔλεγον. Nec ſine ratione. Nam quæ ſyllaba non creſcunt, adjectione temporis creſcunt, dum incipientem vocalem de brevi longam faciunt, ut ἄγω, α brevis mutata eſt in η longum, ἦγον. Sæpe tamen licentia poëtica incremento carent. Nonnunquam prima ipſa vocalis, ſi brevis eſt, immobilis manet, ſed vocalem alteram recipit, ut junctæ longam faciant ſyllabam:

[1] Ριπτω] ριπτω & κιω apicibus notata non ſunt, quod accentus diverſitatem, quæ eſt in ῥίπτω & ῥιπτῶ, κίω & κιῶ, in una eademque voce exprimere non licebat. *Opſopœus.*

2. ἔριπτον] In hiſce Grammatici ρ geminare ſolent, ἔρριπτον, ἐρρίπτουν. at vet. cod. ρ unicum utrobique habet, idque ab analogia non alienum eſſe his teſtimoniis confirmari poteſt. In oraculo Athenienſibus dato apud Euſebium lib. 5. de Euang. præparat. Πολλὰ δ' ἐν τῇ δ' ἀπολεῖ πυργώματα, καὶ καταρίψει. quod vulgus καταρρίψει ſcribit. Lib. 8. Sibyllin. orac. ut vet. cod. refert, Αὐτοὺς δ' εἰς θάνατον καὶ πῦρ αἰῶσιν ἔριψεν, ubi vulgatæ editiones præter metri regulam ἔρριψεν. Zoſimus lib. 2. in oraculo de Byzantina urbe, ----ταχὺ δὴ ῥαγὲν αἱμορήσει. quod Grammaticis eſt αἱμορρήσει. *Idem.*

ἔχω εἶχον, [3] ἕλκω εἷλκον, ἕρπω εἷρπον. Aliquotiens nec mutata, nec altera recepta. quæ fuit ipſa producitur, ἱδρύω ἵδρυον, ὑδρεύω ὕδρευον· hic enim ι & υ in præſenti correpta, in imperfecto vero longa pronuntiantur. ὑποθετῶ autem manet ut fuit, ὑποθέτουν, quia non potuit habere quo creſceret. in præſenti enim longa fuit diphthongi privilegio. Licet in diphthongis maxime communibus permutatio ſit recepta in diphthongos longiores. Ut αι & οι quia communes ſunt, & nonnunquam pro brevibus habeantur, in η aut in ω mutantur, αἰνῶ ᾔνουν, οἰκῶ ᾤκουν. Nec me præterit etiam αυ diphthongum, quæ nunquam pro communi habita eſt, ſolere mutari, αὐδῶ ηὔδουν, αὐχῶ ηὔχουν· licet ου & ει immutabiles maneant, οὐρῶ οὔρουν, οὐτάζω οὔταζον, εἰκονίζω εἰκόνιζον, εἰκάζω εἴκαζον. τὸ γὰρ ᾔκαζον [4] ἀττικόν ἐστι. Multo conſtantius manent, quod incrementum perfectio tanta non recipit; ὠνοῦμαι ὠνούμην, ἠχῶ ἤχουν· excipiuntur ἑορτάζω ὠθέω. Cum enim apud Græcos omnia imperfecta nunquam medias, ſed tantum ultimam vel primam moveant, illorum alterum ſolam mediam movit, ἑώρταζον, cum ἥορταζον facere debuiſſet: alterum & primam & mediam, ὠθέω ἐώθεον· ὁρῶ enim & ἑώρων non ſunt contra regulam; quia ὁρῶ cum ὥρων facere debuit, ex abundanti principio ε addita eſt, & fecit pro ὥρων ἑώρων· ut οἰνοχοέω ᾠνοχόουν, & tamen dicitur ἐῳνοχόουν· & pro ᾖν εἶην dicunt. Non ſolum in verbis hæc ſupervacua adjectio, ſed etiam in nominibus uſurpata eſt, ἕδνα ἔεδνα, & ſimilia. ἀναβαίνω & ἐπέχω non primam ſed ſecundam ſyllabam mutaverunt, quia prima non verbi ſed præpoſitionis eſt. Verba enim ſunt βαίνω, ἔχω, & faciunt ἔβαινον, εἶχον· inde ἀνέβαινον, ἐπεῖχον· ἀναισχυντῶ mutat primam, ἠναισχύντουν, quia ex nomine compoſitum eſt, id eſt, ῥῆμα ὀνοματικόν· ἀναίσχυντος, ἀναισχυντῶ. Verba autem ex compoſitis nominibus paraſyntheta vocantur, & à prima ſyllaba declinantur, ut φίλιππος, φιλιππίζω, ἐφιλίππιζον. Licet non ignorem, quod σύμμαχος & συνήγορος compoſita ſint nomina, & ex ſe faciant verba paraſyntheta, συμμαχῶ, συνηγορῶ· quæ tamen non foris, ſed intus declinantur, συμμαχῶ, συνεμάχουν, συνηγορῶ συνηγόρουν. Sed hoc ideo, quia præpoſitio hic habet ſignificationem ſuam. Cæterum ubi nullus ex præpoſitione ſenſus accedit, foris declinatur imperfectum, id eſt, adjicitur illi vocalis, tanquam præſens tempus incipiat à conſonanti. καθίζω ἐκάθιζον, καθεύδω ἐκάθευδον· hoc eſt ἵζω quod καθίζω, hoc εὕδω quod καθεύδω, quia præpoſitio nihil ſignificat. ubi vero additur ex præpoſitione ſenſus, tunc in declinatione imperfecti quærimus, unde incipiat verbum ipſum ſine præpoſitione: & ſi verbum à vocali incipit, quamvis præpoſitio habeat conſonantem verbi, tamen vocalem ex brevi mutamus in longam: ut συνάγω,

3. Ἕλκω, εἷλκον] Vet. eaKω eIaKON. tale thema nullum eſt apud Græcos. nam ἴακεν, ἰακὼς & ἰακότες, *dolentes*, quæ Heſychius habet, derivantur ab inuſitato ἄχω, unde ἀχέω, doleo. Quare vel dempto κ, ἰάω, εἴαον, *ſino*, vel α in λ mutato, ἕλκω εἷλκον ſcribendum erit. Et de hoc poſteriori non dubito, quod in ſcripto cod. α, λ & δ ſæpe confunduntur. *Idem.*

ἕλκω, εἷλκον] Editum erat, ἑάκω εἴακον. Sed illud ejuſdem Scaligeri judicio confirmabitur; nam & ita Opſopœus divinaverat, uti liquet ex præmiſſis. *Pontan.*

4. Ἀττικόν ἐστι] Temere excuſum eſt ἀττικόν ἐστι. Vetus ſcriptura aTTIKONωC. *Multo*, veſtigia veræ lectionis retinet, quæ (ut exempla ab auctore ſubjuncta indicant) hujuſmodi eſt: ἀττικόν. ω & η *multo conſtantius manent*. harum enim vocalium tempus creſcere nequit. *Opſopœus.*

συνῆγον,

συνῆγον, quia aliud est ἄγω, aliud συνάγω. Item si præpositio quæ sensum confert, incipiat à vocali, incipiente verbo à consonante, imperfectum manente eadem nec mutata præpositionis vocali aliam addit consonanti verbi vocalem, ut est ἐνιχαίρω, ἐνέχαιρον, quia aliud est 5 ἐνιχαίρω, aliud χαίρω. Sane hoc observatur, ut vocalis quæ additur consonanti, brevis sit, quia non potest ultra unum tempus excrescere: λέγω ἔλεγον, λέγομαι ἐλεγόμην· unde βούλομαι & δύναμαι secundum communem regulam ex se faciunt ἐβουλόμην, ἐδυνάμην· sed quod sæpe legimus ἠβουλόμην, ἠδυνάμην, Attica licentia est. Ultima quoque syllaba imperfecti nonnihil diversitatis habet, ut in perispomenis prima & tertia in ουν mittunt, ἐποίουν, ἐχρύσουν· secunda in ων, ἐβόων· quæ fiunt in passivo vel passivis similibus, ἐποιούμην, ἐχρυσούμην, ἐβοώμην. Apud Græcos solus diffinitivus modus præsens ab imperfecto disjungit, cæteri omnes modo jungunt, ut φιλῶ, ἐφίλουν. At in imperativo φίλει, præsens & imperfectum confunditur: similiter in conjunctivo ἐὰν φιλῶ, & in optativο εἰ φιλοῖμι, & in infinitivo φιλεῖν, utrumque simul tempus appellant.

5. Ενιχαίρω] Forte ἐγχαίρω· ἐνιχαίρω poëticum est. *Idem*.

De tempore perfecto.

PErfectum tempus apud Græcos non à præsenti, sed à futuro figuratur: nec sine ratione. omne enim quod factum est, prius faciendum fuit. In Græcis omne perfectum aut syllaba aut uno tempore majus prima positione sui profertur, ut λέλυκα, ὤπληκα. Nec moveat quod πεποίηκα vel πεφίληκα, & similia, non una, sed duabus syllabis primam verbi vincunt positionem. Diximus enim primam perfecti positionem non esse præsens, sed futurum, quod una, non duabus syllabis, superant: ut ποιήσω πεποίηκα, φιλήσω πεφίληκα. Hoc etiam argumento probatur. Nam cum nunquam perfectum tempus à prima positione sui & syllaba crescat & tempore, sed tantum altero: restat ut ὤπληκα, ἠγάπηκα, si à præsentibus facta sunt ὁπλῶ, ἀγαπῶ, & syllaba majora inveniantur & tempore: quod fieri per regulam non potest. à futuro igitur veniunt, ὁπλήσω, ὤπληκα, & ἀγαπήσω, ἠγάπηκα, primæ vocalis correptæ productione facta. Item cum nunquam perfectum à consonanti incipiens par origini suæ sit numero syllabarum, adversabitur regulæ omne perfectum τῶν εἰς μι, quia parem præsentis syllabarum numerum tenet, δίδωμι δέδωκα, τίθημι τέθεικα. Sed non ita est: δώσω enim δέδωκα fecit, & θήσω τέθεικα, & crevit syllaba. Nunquam apud Græcos perfectum minus præsenti vel futuro invenitur. Item cum præsens à vocali incipit, omnimodo in præterito movetur in longam. Nunquam apud Græcos præteritum perfectum in duabus syllabis invenitur, sed est interdum sex syllabarum, ut πεπολεμάρχηκα, est quinque πεπολέμηκα, est quatuor πεποίηκα, est trium λέλυκα. Nec unquam invenies trisyllaba minus. Necesse est enim ut prima syllaba declinationis sit, ut λε· secunda originis, ut λυ· tertia finalis, ut κα. Quidquid igitur plus fuerit, ad mediam syllabam, quæ quidem originis est, refertur: declinatio vero & finis singulas possident, ut est πεφίληκα, πε declinationis, φιλη originis, κα finis. Ergo

παρακείμενος,

παρακείμενος, id est perfectum minus trisyllabo non invenitur, excepto οἶδα, quod bissyllabum est & παρακείμενος. Nec mirum, cum hoc verbum in multis regulæ resistat. Nullum namque perfectum, hoc excepto, ab οι diphthongo inchoare reperies. Item cum prima verbi positio ει diphthongo inchoat, in nullo tempore mutatur. Hujus verbi origo, id est εἴδω, mutavit ει in οι. Quotiens perfectum à longo oritur, necesse est plusquam perfectum ab eadem semper incipere: quod hoc verbum negligit: Nam plusquam perfectum εἴδειν est, cum perfectum οἶδα sit. Deinde omne participium in ως desinens solam ultimam syllabam in α mutando idem tempus efficit, γεγραφηκὼς γεγράφηκα, λελυκὼς λέλυκα· εἰδὼς autem non facit εἶδα, sed οἶδα. Solus igitur iste παρακείμενος, vitiis obsessus non nocebit. Omne verbum Græcum si in præsenti à simplici (excepto γ) incipit consonante primam in tempore perfecto syllabam geminat, γράφω γέγραφα, λέγω λέλεχα. Nec talis geminatio præpositionis adjectu impeditur, προσκομίζω προσκεκόμικα, συγγράφω συγγέγραφα. Omne perfectum tempus in perispomenis, vel solum primum in barytonis, desinit aut in κα, aut in φα, aut in χα, τετήρηκα, γέγραφα, πέπληχα. adeo ut omne pene verbum similium declinationem sequatur: τηρῶ τηρεῖς, χωρῶ χωρεῖς, τετήρηκα, κεχώρηκα· γράφω γράφεις, τρέφω τρέφεις, γέγραφα, τέτραφα· πλήττω πλήττεις, τάττω τάττεις, πέπληχα, τέταχα. Nec te moveat, quod si Græcum verbum incipiat ab una de his litteris quas δασέα σύμφωνα vocant, cum ad geminationem venitur, non δασὺ iteratur, sed ἀντίστοιχον ejus, θαῤῥῶ τεθάῤῥηκα, φονδύω πεφόνδυκα, χρίω κέχρικα. In Latinis vero eadem littera geminatur, *fallo*, *fefelli*; f enim apud Latinos δασὺ non est, quia nec habent consonantes δασείας,[1] & f digammon est Αἰολέων· Quod illi solent magis contra vim aspirationis adhibere, tantum abest ut pro φ habendum sit. Ipsum autem φ adeo Latinitas non recipit, ut pro ea etiam in Græcis nominibus *p* & *h* utatur, ut *Philippus*, *Phædon*. *Frigeo frixi* facit à secunda conjugatione: *frigo* vero, *frixi*, à tertia: unde *frixum*, *frixorium*, id est calefactorium. Similiter *aceo*, *aces*, *acui*, unde inchoativum *acesco*; & *acuo*, *acuis*, *acuit*; *fero*, *tuli*, & *tollo*, *tuli*; *sustulo*, *sustuli*; *adtulo*, *adtuli*. Accius vero in Andromeda etiam ex eo quod est *tulo*, quasi à themate, *tuli* declinat: *nisi quod tua facultas nobis tulat operam. Vertor* & *verror*, *versus sum*. *Patior* & *pandor*, *passus sum*, non *pansus*. Virgilius, *passis crinibus*. *Explico*, *explicui*, quia *plico*, *plicui*: Sed Cicero pro Tullio *explicavit* ait.

[1] *Et f digammon est* Αἰολέων] Monuit rectè amicus, F majuscula hæc commodè illuminanda. Ea enim apud Æoles digamma. Laudat ex Tripode Apollinis, qui Byzantii, Priscianus, ΔημαφαϜων, ΛαϜοκόϜων. *Pont.*

De plusquam perfecto.

IN Græcis verbis quæ in ω exeunt, omne perfectum tempus mutat in fine α in ειν, & facit plusquam perfectum, quod illi ὑπερσυντελικὸν vocant. In capite vero si perfectum à vocali incipit, ad eadem vocali & plusquam

plusquam perfectum incipiat necesse est. [1] ἔφθαρκα ἐφθάρκειν, εἴρηκα εἰρήκειν· si vero initium perfecti consonans fuerit, tunc ὑπερσυντελικὸς ab adjecta sibi vocali incipit, πεποίηκα ἐπεποιήκειν, γέγραφα ἐγεγράφειν· nec immerito. Bina enim tempora, ut & supra diximus, naturalis quædam cognatio copulavit: cum præsenti imperfectum, cum perfecto plusquam perfectum, cum aoristo Græcorum futurum: Ideo apud illos sicut incipiente præsente à vocali imperfectum similiter à vocali incipit, si vero præsens à consonante cœpit, additur imperfecto vocalis, φθείρω, ἔφθαρκα, ita & plusquam perfectum simili observatione de initio perfecti cognati sibi leges assumit, excepto eo quod brevem quam in principio perfecti reperit, non mutat in longam, sicut mutat imperfectum de capite præsentis acceptam, ἄγω ἦγον. Post plusquam perfectum consequens erat ut de infinito tempore, id est περὶ ἀοείςυ, tractaremus, sed ideo prætermittimus, quia eo Latinitas caret.

[1] Ἔφθαρκα] Vet. c. perfectum habet ἔφθαρκα· Sed præcedentia minus perfectum postulant, ἐφθείρειν. *Opsopœus.*

De futuro.

TRes sunt omnino syllabæ quæ in Græcis verbis futuro tempori terminum faciunt. Aut enim in σω exit, aut in ξω, aut in ψω, λαλήσω, πλέξω, γράψω, nisi quod quinta barytonωn ante ω liquidam suam retinet. Item Græca verba, si perispomena sint, cujuscumque conjugationis, ultra numerum syllabarum præsentis augent una syllaba futurum, ποιῶ ποιήσω, τιμῶ τιμήσω, δηλῶ δηλώσω. Barytona in quacunque conjugatione eundem numerum servant: λέγω λέξω, ἄγω ἄξω, ἐγείρω ἐγερῶ, ἰσχυρίζω ἰσχυρίσω. In Græcis Latinisque verbis penultima præsentis manet in futuro, ἀγαπῶ, ἀγαπήσω, γα mansit; θεραπεύω, θεραπεύσω, πεύ mansit; *cogito, cogitabo*, *gi* mansit. Si verbum barytonon sit habens in præsenti μέταβολον ante ω, id est liquidam consonantem, tunc penultima, quæ in præsenti longa fuit, fit brevis in futuro, πλύνω πλυνῶ, [1] χραίνω χρανῶ, ἐγείρω ἐγερῶ. Diximus perispomena augere una syllaba futurum, quia crescit ultima, φιλῶ φιλήσω, νικῶ νικήσω, στεφανῶ στεφανώσω, sed non semper sub eadem præcedentis literæ observatione succedit adjectio. Nam in prima conjugatione aut η, aut ε, ante ω reperitur, πωλῶ πωλήσω, φορῶ φορέσω. Et apud illos quotiens in futuro ε ante ω ponitur, brevem esse præsentis penultimam observatum est. Nec tamen reciproca est necessitas, ut quotiens brevis est penultima præsentis, ε ante ω sit in futuro: ecce enim νοῶ νοήσω, φιλῶ φιλήσω. Secunda conjugatio aut η ante ω in futuro habet, ut ὁπλῶ ὁπλήσω· aut α productum, ut περάσω· aut α correptum, ut γελάσω. Deprehensumque est eorum futurorum α in penultima produci, quorum præsens aut nullam consonantem ante ω, aut ρ habet, ἐῶ ἐάσω, περῶ περάσω, [2] contrarium

[1] χραίνω χρανῶ] Vet. χρυύω χρυυῶ. quod nemo agnoscit. reposui χραίνω. *Opsopœus.*

[2] *Contrarium non redeunte necessitate*] Forte leg. *in contrarium non redeunte necessitate*, ut infra. *Hac in se necessitate redit.* Idem.

trarium non redeunte necessitate: siquidem χρῶ χρήσω facit, ἐγγυῶ ἐγγυήσω. Illic vero corripi, ubi in præsenti ante ω, λ invenitur, γελῶ γελάσω· sed nec in hoc hæc in se necessitas redit, κολλῶ κολλήσω. πινάσω autem & διψάσω Dorica sunt per solam literam, non etiam per accentum. Illi enim in omni futuro in ω desinente ultimam circumflectunt. Tertia aut ω in penultima futuri habet, aut ο· Sed hic certa distinctio est. Nam verba quæ derivativa sunt, ω habent; quæ vero principalia, nec ex alio tracta, ο· τέκνον, τεκνῶ, τεκνώσω· στεφανῶ, στεφανώσω· ὁμῶ autem, ὁμοῖς, quia non derivatum est, ὁμόσω facit, & ἀρῶ ἀρόσω, ἀρόσω. Apud Græcos non facile prima syllaba præsentis mutatur in futuro, quod præmissis patebit regulis. Futurum apud illos altero è duobus locis movetur, aut ultimo, aut penultimo. Ultimus duobus modis movetur, aut literis, aut accentu: literis, ut γράφω γράψω, νύσσω νύξω· accentu, ut νέμω νεμῶ, δέρω δερῶ. Et cum movetur ultimus, non omnimodo movet penultimum: motus autem penultimæ omnimodo ultimam movet, ἀγείρω ἀγερῶ, μιαίνω μιανῶ· hic enim & de penultima subtracta est litera, & in ultimam cecidit accentus; necnon & πνίγω πνίξω, ἐρύκω ἐρύξω, mutata est & finalis in litera, & quæ antecedit in tempore. siquidem ι & υ verborum supra dictorum in præsenti quidem producuntur, corripiuntur autem in futuro. Si ergo necesse est ut in barytonis verbis quæ habent in præsenti ante ω liquidam consonantem, in futuro penultima ex longa brevis fiat, ut ἀγείρω ἀγερῶ, μιαίνω μιανῶ· sequitur ut cum hujusmodi verba bissyllaba reperiuntur, in quibus syllaba quæ incipit ipsa est utique in pænultima, tunc mutetur non quasi prima, sed quasi penultima, κείρω κερῶ, σπείρω σπερῶ. Ita fit ut apud Græcos mutari nonnunquam futuri syllaba prima dicatur. Item τρέφω primam literam permutantes θρέψω faciunt, & ἔχω ψιλὸν, ἕξω δασὺ pronuntiant: Sed θρέψω quidem ut diceretur, Ἴωνες obtinuerunt, quibus libido est aspirationem modo addere, modo demere: addere, ut τρέφω, θρέψω, & τρέχω, θρέξω· demere, cum θρὶξ τριχὸς faciunt. Ἔχω autem & ἕξω circa aspirationem certa ratione dissentiunt, quia cum fas esset utrique aspirationem dari, ut ἕλκω ἕλξω, hanc τῷ ἔχω assignari necessitas illa non passa est, quia fieri non potest ut ulla vocalis præposita χ literæ aspirationem habeat. Denique υ quia nunquam sine aspiratione incipit, nunquam χ litteræ præponitur, ne alterius natura violetur, aut τοῦ υ, si incipiat sine aspiratione; aut τοῦ χ, [3] si qua vocalem cum aspiratione sustineat. Futurum ergo ἕξω, subducta aspiratione necessitate χ literæ, [4] spiritum vehementiorem aut recipit aut tenuit. In nonnullis vero verbis in μι exeuntibus fit primæ syllabæ non permutatio, sed admissio, ut τίθημι θήσω, δίδωμι δώσω, κίχρημι χρήσω.

[3] *Si qua vocalem*] Ita v. c. sed legendum est, *si quam vocalem*. Mox p. seq. lin. 2. suspectum est verbum *tenuit*, forte leg. *renuit*. *Opsopœus*.

[4] *Spiritum vehementiorem aut recipit aut tenuit*] Conjectaverat Opsopœus, *renuit*. Ego putem verius, *tenuat*. Tenuat, inquit, vehementiorem illum spiritum. Hodiernis Grammaticis *levigare* est. *Pontan.*

De præſenti tempore paſſivo.

OMne præſens tempus apud Græcos in ω deſinens modi indicativi, generis activi, verbi periſpomeni, ſi ſecundæ conjugationis ſit, adhibet fini ſuo μαι ſyllabam, & facit de ſe paſſivum; βοῶ βοῶμαι, τιμῶ τιμῶμαι. Si vero ſit primæ vel tertiæ, ω in ου mutato & accepta ſimiliter μαι paſſivum creat; φιλῶ φιλοῦμαι, χρυσῶ χρυσοῦμαι. Permutationem autem ω in ου de circumflexo accentu naſci, indicium eſt futurum linguæ Doricæ, quod hanc permutationem cum in alterum genus tranſit, ſibi vindicat; ποιήσω ποιησοῦμαι, λέξω λεξοῦμαι. At in barytonis omnibus ω in ο mutato & adjecta μαι paſſivum figuratur, λέγω λέγομαι, τύπτω τύπτομαι, ἡνιοχεύω ἡνιοχεύομαι. Ita ergo breviter diffiniteque dicendum eſt: Omne præſens paſſivum habet in penultima aut ω, aut ου, aut ο· τιμῶμαι, φιλοῦμαι, γράφομαι. Quæ aliter habuerint, ex illis verbis ſunt, quorum prima poſitio in μι exit, quæ ſemper paſſivi penultimam brevem faciunt, ut τίθεμαι, ἵσταμαι, δίδομαι. Item ex ſecunda vel tertia conjugatione eadem eſt ſecunda perſona paſſivi quæ activi tertia, νικᾷ ἐκεῖνος, νικᾷ σύ· στεφανοῖ ἐκεῖνος, στεφανοῖ σύ· Item præſens quod in μαι deſinit, ſeu periſpomenon, ſeu barytonon, & cujuſcunque conjugationis ſit, præter illa quorum prima poſitio in μι exit, ſecundam perſonam una ſyllaba minorem profert. λαλοῦμαι λαλῇ, τιμῶμαι τιμᾷ, στεφανοῦμαι στεφανοῖ, λέγομαι λέγῃ, θεραπεύομαι θεραπεύῃ.

De tempore minus quam perfecto paſſivo.

MInus quam perfectum paſſivum apud Græcos duobus naſcitur modis. Aut enim omne præſens tempus paſſivum mutata in fine αι diphthongo in ην, cum adjectione temporis creſcentis in capite, facit ex ſe minus quam perfectum, ἄγομαι ἠγόμην, τρέφομαι ἐτρεφόμην· aut minus quam perfectum activum ante ultimam literam ſuam inſerit μη, & facit ex ſe paſſivum, ἐποίουν ἐποιούμην, ἔγραφον ἐγραφόμην. Apud Græcos minus perfecto paſſivum minorem ſyllabam in verbis omnibus profert ſecundam perſonam. præter illa quæ in μι exeunt: ἐποιούμην ἐποιοῦ, ἐτιμώμην ἐτιμῶ, ἐδηλούμην ἐδήλου, ἐλεγόμην ἐλέγου.

De perfecto & pluſquam perfecto paſſivis.

PErfectum activum quod in κα deſinit, ſi habuerit penultimam natura longam, transfert finalem ſyllabam in μαι, & facit de ſe paſſivum: νενόηκα νενόημαι, τετίμηκα τετίμημαι, κεχρύσωκα κεχρύσωμαι. Si vero penultima brevis ſit, σῖγμα ſuperaddit ultimæ. Oportet enim penultimam in hoc tempore aut natura aut poſitione longam fieri, τετέλεκα τετέλεσμαι, γεγέλακα γεγέλασμαι, ἤρεκα ἤρεσμαι. Denique & in ſexta verbi barytoni, quia interdum in illa παρακείμενος habet penultimam longam, interdum brevem: ubi longa eſt, tantum mutat κα in μαι· ubi verbo brevis eſt, addit & σῖγμα· θεραπεύω, τεθεράπευκα, τεθεράπευμαι· σβεννύω, ἔσβεκα, ἔσβεσμαι· ξύω, ἔξυκα, ἔξυσμαι· λέλυκα

λυκα autem λέλυμαι, & τέθυκα τέθυμαι, non carent vitio: quia cum brevis υ, σ non recipit. Sane in barytonis tertia conjugatio & cum penultimam longam habeat, tamen adhibet σῖγμα, πέπεικα πέπεισμαι. Quæ in φα desinunt, vel quæ ante α habent [1] γ, κ, hæc διὰ δύο μῦ in passivo pronuntiantur; τέτυφα, τέτυμμαι. Quæ vero in χα, transeunt in γμαι; νένυχα νένυγμαι, πέπληχα πέπληγμαι. Cum ante ultimam syllabam aut ρ, aut λ reperitur, κα transit in μαι, ἔψαλκα, ἔψαλμαι, κέκαρκα κέκαρμαι. Idem servant & verba quæ in prima positione ν habent in ultima syllaba, κρίνω, κέκεικα, κέκειμαι· πλύνω, πέπλυκα, πέπλυμαι· Ὑπερσυντελικὸς passivi generis de paracemeno suo nascitur. Ille enim incipiens à vocali in ην terminum mutat, & hunc efficit, ἔφθαρμαι, ἐφθάρμην, ἤτημαι ἠτήμην· aut si ille cœpit à consonanti, hic præter finis mutationem quam diximus, etiam vocalem principio suo adhibet, πεποίημαι ἐπεποιήμην, λέλεγμαι ἐλελέγμην.

[1] γ, κ] Lege sine virgula γκ. Hujus exemplum omissum repræsentabit πέφαγκα, πέφαμμαι. *Opsopœus.*

De futuro passivo.

PEnultima syllaba apud Græcos futuri activi, quarta fit à fine passivi, νοήσω νοηθήσομαι, θεραπεύσω θεραπευθήσομαι, ἐλάσω ἐλαθήσομαι. Secunda persona minor syllaba fit quam prima, λαληθήσομαι λαληθήσῃ, τιμηθήσομαι τιμηθήσῃ. Illa vero species propria Græcorum est, quod habet in genere passivo futurum quod rem significat non multo post sed mox futuram, ut πεποιήσομαι, γεγράψομαι. Hoc autem tempus ex perfecto ejusdem generis nascitur. Insertis enim secundæ personæ perfecti duabus litteris ο καὶ μ, futurum paulo post, quod Atticum vocatur, efficitur; πεποίησαι πεποιήσομαι, γέγραψαι γεγράψομαι. Nec ab re erat paulo post futurum ex paulo ante transacto tempore procreari. Inveniuntur hujusmodi tempora figurata & ex verbis in ω exeuntibus, ut est δεδοικήσω, quod proprium Syracusanorum est, & δεδώσω, [1] ut apud Draconem, αὐτὰρ καὶ δῶρα δεδώσομεν, quasi *paulo post dabimus.*

[1] *Ut apud Dracontem* vel *Draconem*] Ausonius:
Quod jus Pontificum, veterum quæ scita Quiritum,
Quæ consulta patrum, quid Draco, quidve Solon
Sanxerit. Pontan.

De indicativo, qui & diffinitivus.

INdicativus habet solutam de re quæ agitur pronuntiationem. Nam qui dicit ποιῶ, ostendit fieri; qui autem dicit ποίει, ut fiat imperat; qui dicit εἰ ποιοῖμι, optat ut fiat; qui dicit ἐὰν ποιῶ, necdum fieri demonstrat; cum dicit ποιεῖν, nulla diffinitio est. Solus igitur diffinitus perfecta rei diffinitione continetur. Unde Græci ὁριστικὴν ἔγκλισιν, Latini modum diffinitivum vocitaverunt. Denique omnia tempora in hoc solo modo disjuncta & libera proferuntur. Dicunt enim ἐνεστῶτα ποιῶ,

παρατατικὸν

παρατατικοῦ ἐποίουν. At in imperativo junguntur hæc tempora ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ποίει. item in conjunctivo ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ἐὰν ποιῶ. & in optativo ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, εἰ ποιοῖμι. in infinito ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ποιεῖν. Similiter indicativus παρακειμένου facit πεποίηκα, & ὑπερσυντελικοῦ ἐπεποιήκειν. Imperativus vero παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ facit πεποίηκε, πεποιηκέτω. Et conjunctivus παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ· ἐὰν πεποιήκω. Optativus παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ, εἰ πεποιήκοιμι. Infinitus πεποιηκέναι. Rursus indicativus utitur temporibus ſeparatis, cum dicit ἀορίστου ἐποίησα, μέλλοντος ποιήσω· ſed imperativus facit ἀορίστου καὶ μέλλοντος ποίησον. Conjunctivus ἀορίστου καὶ μέλλοντος, ἐὰν ποιήσω. Optativus vero & infinitus hæc ſola tempora proferunt ſeparata, ποιήσαιμι καὶ ποιήσοιμι, & ille ποιῆσαι καὶ ποιήσειν. Optativus Græcorum nec minus quam perfectum nec perfectum tempus admiſit. Utrique ergo modum integritate temporum liberum contractis & coartatis jure præponunt. Derivativa verba, id eſt, quæ ex verbis aliis derivantur, non niſi ex diffinitivo originem ſortiuntur, ut eſt θερῶ principale, & ex eo derivativum θερύω. Sic apud Latinos meditativa, & inchoativa, & frequentativa verba ſunt ex diffinitivo modo verborum principalium derivata. Speciatim vero verba apud Græcos quæ in μι exeunt, ex diffinitivo tracta ſunt verbi in ω exeuntis, ut τιθῶ τίθημι, διδῶ δίδωμι, ἱστῶ ἵστημι. Item nomina ex verbis naſcentia, quæ illi ὀνόματα ῥηματικὰ vocant, de hoc ſolo modo ſub varia vel perſonarum vel temporum declinatione procedunt. Nam nomen γράμμα ex prima perſona, id eſt γέγραμμαι, natum, & nomen ψάλτης ex tertia perſona, quæ eſt ἔψαλται, profectum, literarum quæ in utroque ſunt ſimilitudo docet. Item τύμμα ἀπὸ παρακειμένου τοῦ τέτυμμαι· ποίησις autem ἀπὸ μέλλοντος τοῦ ποιήσω compoſita ſunt. Omnia tamen hæc nomina ab indicativo veniunt. Denique Stoici hunc ſolum modum rectum veluti nominativum, & reliquos obliquos ſicut caſus nominum vocaverunt. Rationabiliter autem declinatio ab activo inchoat, quod actus paſſionem præcedit. Bene etiam à prima, non alia perſona; quod prima de tertia ad ſecundam loquitur. Apte quoque à ſingulari numero. εἰ γὰρ πᾶς ἀριθμὸς ἐκ μονάδων σύγκειται, [1] ἐκ μονάδος κατάγεται. Et ſi omnis multitudo conſtat ex ſingulis, recte eſt præmiſſa unitas & ſecuta populoſitas. Juſte etiam à præſenti. ex inſtanti enim tempore poſſunt reliqua cognoſci, non inſtans apparebit ex reliquis. Siquidem ἀπὸ τοῦ λείβω, λείβεις, ποιεῖ ἀόριστον ἔλειψα, μέλλοντα λείψω· item ἀπὸ τοῦ λείπω fit ἀόριστος ἔλειψα, καὶ μέλλων λείψω. Cum ergo dico vel ἔλειψα vel λείψω, quod eſſe velim hujus præſens verbi tempus incertum eſt: cum autem dico λείπω aut λείβω, de reliquis ejus temporibus nemo dubitat. ἠρχόμην imperfectum tempus eſt à præſenti ἔρχομαι, ſimiliter à præſenti ἄρχομαι. Cum ergo dico ἠρχόμην, inſertum relinquo utrum *veniebam* an *incipiebam* intelligi velim, & ideo ἐνεστὼς ejus in dubio eſt ἔρχομαι ſit an ἄρχομαι· cum

[1] Ἐκ μονάδος κατάγεται] Græcum membrum corruptum ita videtur corrigi poſſe, ἡ μονὰς ὀρθῶς καθηγεῖται· quæ verba reſpondebunt totidem Latinis, *recte eſt præmiſſa unitas*. Opſopœus.

Ἐκ μονάδος κατάγεται] Ita inveni emendatum ad oram Scaligeri libri ex vulgato ſeu corrupto, ἡρμονάδος. Opſopœi conjecturam ſuperius habes; tu comparabis. *Pontan.*

vero

vero dico ἄρχομαι aut ἔρχομαι, nihil de imperfecto dubitabitur. Conjugationum quoque diversitates in Græco Latinoque verbo præsens facit. ποιεῖς, τιμᾶς, στεφανοῖς, non nisi instantis secunda persona discernit. Cæterum in πεποίηκα & τετίμηκα, in ποιήσω & τιμήσω, item in ἐποίουν & ἐχρύσουν, nulla discretio. Sed & in barytonis τύπτω prima esse conjugationis faciunt π & τ, quæ in præsentis prima persona ω literam antecedunt: quæ signa desunt & in τέτυφα, & in ἔτυψα, & in τύψω. λέγω propter γ secundæ est; quod signum habere desinit in λέλεχα, ἔλεξα, λέξω· sic in reliquis conjugationibus. Præsens tempus ostendit & genera verborum. Nam activum aut neutrum Græcus intelligit, si in ω præsens desinat: passivum vel commune & his similia, si in μαι. Declinandi autem verbi series non nisi cum de modis tractatur, apparet. hinc modus apud Græcos ἔγκλισις nuncupatur, id est, [a] ἐν ᾧ ἡ κλίσις.

2. Εν ᾧ ἡ κλίσις] In vet. scribitur eNωeKaICIC; ne quem de impressa lectione dubitantem lateat. *Opsopœus.*

De declinatione indicativi.

OMne apud Græcos verbum indicativum in ω desinens seu barytonum, seu perispomenum sit seu præsentis, seu futuri, omnimodo in secundæ personæ fine diphthongum habeat necesse est, id est, ἰῶτα vel cum ε, ut ποιεῖς, vel cum α, ut τιμᾷς, vel cum ο, ut δηλοῖς. In omni autem futuro cum ε, ut νοήσεις, βοήσεις, χρυσώσεις, λέξεις, τύψεις. Item in omni Græco verbo cujus prima positio in ω desinit, secunda persona amisso σίγμα tertiam facit: Omne verbum in ω desinens, cujuscunque conjugationis & temporis, ἰσοσυλλαβεῖ in prima, secunda, & tertia persona, ποιῶ, ποιεῖς, ποιεῖ· ἐρῶ, ἐρᾷς, ἐρᾷ· ἀργυρῶ, ἀργυροῖς, ἀργυροῖ· λέγω, λέγεις, λέγει· λέξω, λέξεις, λέξει· νοήσω, νοήσεις, νοήσει· In verbis in ω desinentibus prima pluralis à prima singulari fit, operose tamen ac varie. In præsenti enim tempore μεν syllaba semper adjicitur, sed modo nihil additur vel permutatur, ut in secunda περισπωμένων, βοῶ βοῶμεν, τιμῶ τιμῶμεν· modo ω in ου diphthongum mutantes, ut in prima & tertia περισπωμένων, νοῶ νοοῦμεν, φανερῶ φανεροῦμεν· in reliquis autem, id est barytonis omnibus, vel etiam perispomenωn futuris, ω in ο transferentes, λέγω λέγομεν, τρέχω τρέχομεν, θεραπεύω θεραπεύομεν, λαλήσω λαλήσομεν, ἐάσω ἐάσομεν, ἀργυρώσω ἀργυρώσομεν· Secunda pluralis à tertia singulari nascitur; primæ quidem & secundæ syzygiæ perispomenωn instanti τε addentes, ποιεῖ ποιεῖτε, βοᾷ βοᾶτε· in tertio vero ultimum ἰῶτα in υ mutantes, & idem τε addentes, χρυσοῖ χρυσοῦτε· at in omnibus barytonis & in περισπωμένων futuris ipsum ἰῶτα ultimum detrahentes, & eandem addentes syllabam τε, πέμπει πέμπετε, τρέχει τρέχετε, ἀθλεύει ἀθλεύετε, ποιήσει ποιήσετε, ἀριστεύσει ἀριστεύσετε, ἱδρώσει ἱδρώσετε. Tertia quoque personam pluralem eorundem verborum de prima ejusdem numeri faciunt, μεν mutantes in σι, & quia pluralis tertia semper exigit penultimam longam, ideo in præsentibus perispomenis in quibus hoc venit, solam facit mutationem syllabæ, ut diximus, μεν in σι, φιλοῦμεν φιλοῦσι, τιμῶμεν τιμῶσι, στεφανοῦμεν στεφανοῦσι. At in barytonis & in περισπωμένων futuris addit pænultimæ υ, ut longam ex brevi faciat, ἔχομεν ἔχουσι,

ἔχουσι, πέμπομεν πέμπουσι, ἀλλήσομεν ἀλλήσουσι· ο enim litera cum apud illos naturaliter corripitur, adjecta υ producitur, ut in nominibus κόρη, κόρος, κούρη, κοῦρος· ὄλυμπος, οὔλυμπος; eademque detracta corripitur, βούλεται βόλεται, τετράπους [1] τετράπος. Omne ergo verbum Græcum quod in σι repereris terminari, tertiæ personæ pluralis esse pronuntia, excepto ἐσσὶ, quod solum cum sic definit, secundæ est, cujus prima ἐσμὶ, & pluralis prima ἐσμέν. Omnia autem verba in μι mutant μι in σῖγμα & faciunt secundam personam, φημὶ φὴς, τίθημι τίθης, sic debuerat ἐσμὶ ἔσς, sed quia nulla syllaba in geminum σῖγμα definit, additum est ἰῶτα, ἐσσὶ, & propter differentiam à secunda singulari, tertia pluralis quæ similiter ἐσσὶ debuerat fieri, assumpsit τ, ἐσσίτ. Verba enim in μι terminata, tertiam pluralis in σι mittunt, δίδωσι, ἵστησι. Omne παρατατικὸν naturaliter in ον terminatur, & secundam personam ν in σῖγμα mutando, & ο in ε transferendo figurat, ἔλεγον ἔλεγες, ἔφερον ἔφερες. Tertia de secunda ultimæ literæ detractione procedit. Sed quod perispomena in ουν vel in ων definunt, ἐκάλουν, ἐχρύσουν, ἐτίμων, duarum syllabarum in unam contractio fecit. Nam integrum erat ἐκάλεον, ἐχρύσεον, ἐτίμαον, ex quo cum breves duæ contrahuntur, in unam longam coalescunt. Ideo ε & ο in ου familiarem sibi diphthongum convenerunt, ἐκάλεον ἐκάλουν, ἐχρύσεον ἐχρύσουν· α vero & ο in ω, ἐτίμαον ἐτίμων. Ideo & secunda persona ω in α, unde fuerat natum, reducit, ἐτίμων ἐτίμας. ου autem diphthongum illic servat, ubi reperit primam ejus literam familiarem primæ positioni fuisse, χρυσοῖς, ἐχρύσουν ἐχρύσους· ibi transit in ει, ubi εις primæ positioni meminit contigisse, καλεῖς, ἐκάλουν ἐκάλεις. In omnibus vero his diversitatibus detractio finalis literæ personam (ut diximus) tertiam facit, ἐποίεις ἐποίει, ἐβόας ἐβόα, ἐκεραύνους ἐκεραύνου, ἔλεγες ἔλεγε, ἔφερες ἔφερε. Ex hoc apparet quod in ἔλεγεν & ἔφερεν ν supervacuum est, & integrum est ἔλεγε, ἔφερε, quod asserit & apostrophus, quæ facit ἔλεγ', ἔφερ'· quando enim hæc usurparetur; si ν naturaliter adhæreret, cum duas literas nunquam apostropho liceat excludi? Indicio est imperativus, cujus secunda persona præsentis semper de tertia imperfecti indicativi nascitur, amissa in capite vel syllaba, vel tempore: ἐκάλει κάλει, ἐτίμα τίμα, ἐδήλου δήλου, ἦγου ἄγου. Ergo si imperativus λέγε, ibi sine dubio ἔλεγε, non ἔλεγεν. Sed ε littera sæpe sibi τὸ ν familiariter adhibet. Testes hujus rei Αἰολεῖς, apud quos λεγόμεθα, φερόμεθα, & similia, finale ἄλφα in ε mutatur, & mox ε advocat sibi τὸ ν, & fit prima persona λεγόμεθεν, φερόμεθεν. Contra si quando ε in ἄλφα mutatur, ν inde discedit, sicut Δωριεῖς τὸ πρόσθεν, πρόσθα dicunt, καὶ τὸ ἔνθεν, ἔνθα. Sed & Ιωνες cum ᾔδειν ᾔδεα faciunt, & ἑστήκειν ἑστήκεα, ν repudiant, ne cum ἄλφα jungatur. Ex his omnibus facile colligitur, sufficere tertiæ personæ de secunda faciendæ, si σῖγμα retrahatur. quod in capite Græci pronominis sæpe contingit, σέθεν ἕθεν, σοὶ οἷ. Græci primam pluralem παρατατικοῦ faciunt interponentes με ante ν finalem primæ singularis, ἐνόουν ἐνοοῦμεν, ἑώρων ἑωρῶμεν, ἐφανέρουν ἐφανεροῦμεν, ἔλεγον ἐλέγομεν. Et secunda illis pluralis efficitur addita τε tertiæ singulari, ἐποίει ἐποιεῖτε, ἐτίμα ἐτιμᾶτε, ἵδρυ ἱδρῦτε, ἔλεγε ἐλέγετε. Ex quo iterum ν litera supervacua probatur. Tertia vero

[1] Τετράπος] Retrahe accentum in primam, τέτραπος. Opsopœus.

pluralis in hoc tempore semper eadem est primæ singulari, ἐγάμουν ἐγὼ, ἐγάμουν ἐκεῖνοι. sic ἐτίμων, sic ἐστεφάνουν, sic ἔτρεχον. Unde Δωριεῖς in illis verbis quæ in ον mittunt parataticon, & propter βραχυκαταληξίαν tertiam à fine patiuntur accentum, tertiam numeri pluralis discretionis gratia βαρυτονοῦσιν· ἔτρεχον ἐγὼ, παροξυτόνως, ἐτρέχον ἐκεῖνοι, βαρυτόνως. Prima persona paraceimeni semper in α terminatur, & de hac ceteræ sine operosa circuitione nascuntur. Accepto enim σῖγμα facit secundam; & hoc rursus abjecto, atque ἄλφα in ε mutato, tertiam creat, πεποίηκα, πεποίηκας, πεποίηκε. Primam quoque pluralem addita sibi μεν syllaba, πεποίηκα πεποιήκαμεν. Si pro μεν, τε acceperit, secunda pluralis est, πεποιήκατε· si σι, tertia, πεποιήκασι. Ὑπερσυντελικὸς de prima persona facit tres singulares, tres vero plurales de tertia singulari, ἐπεποιήκειν, ν in σῖγμα mutato fit ἐπεποιήκεις, ν abjecto fit ἐπεποιήκει· ipsum vero ἐπεποιήκει assumpta μεν facit ἐπεποιήκειμεν, assumpta τε ἐπεποιήκειτε· si σαν acceperit pluralem tertiam ἐπεποιήκεισαν. Nam ἐπεποιήκεσαν correpta penultima Ἴωνες protulerunt. Ideo autem prætermisimus disputare de duali numero, & de tempore aoristo, & de multiplici [2] ratione temporum quia his omnibus carent Latini, id est, περὶ δευτέρων καὶ μέσων, ἢ παρακειμένων, ἢ ὑπερσυντελικῶν, ἢ μελλόντων. Quibus latius gratia sola diffunditur. De passiva igitur declinatione dicamus.

[2] *Ratione temporum*] Distingue post *temporum*. Idem.

De passiva declinatione.

GRæci activo instanti verborum in ω exeuntium addunt syllabam μαι, & fit passivum, quæ syllaba omni verbo sola sociatur, ita ut ω prius ultimum, nunc penultimum, aut maneat, ut in secunda perispomenων [1] ἀποτειῶμαι· aut in ου diphthongum transeat, ut in prima & tertia ποιοῦμαι, στεφανοῦμαι· aut in ο corripiatur, ut in omnibus barytonis, πλέκομαι, ἄγομαι. Ergo nunquam passivum Græcum invenitur non suo activo majus. Verbum Græcum in μαι desinens, si in secunda persona μ in σῖγμα demutet, hoc aut est præsens τῶν εἰς μι, ut τίθημι, τίθεμαι, τίθεσαι. δίδωμι, δίδωμαι, δίδοσαι. ἵστημι, ἵσταμαι, ἵστασαι. aut est τῶν εἰς ω temporis præteriti perfecti, πεφίλημαι πεφίλησαι, τετίμημαι τετίμησαι. Et in his semper ἰσοσυλλαβεῖ primæ secunda persona. alioquin reliqua omnia quæ in μαι desinunt, sive præsentis seu futuri sint, tam passivi generis quam communis, unam secundæ personæ syllabam detrahunt; καλοῦμαι καλῇ, ὁρῶμαι ὁρᾷ, δηλοῦμαι δηλοῦ, βλέπομαι βλέπῃ, τιμηθήσομαι τιμηθήσῃ, λεχθήσομαι λεχθήσῃ, τιμήσομαι τιμήσῃ, λέξομαι λέξῃ. Et ut advertas faciliori compendio quæ Græca verba passiva secundam personam minorem syllaba proferunt, accipe generalis regulæ repertam necessitatem. Omnis apud illos prima persona passiva quæ activo suo syllaba major est, hæc syllabam detrahit de secunda; quæ æqualis activo est, parem & in secunda tenet: φιλῶ, φιλοῦμαι,

[1] Ἀποτειῶμαι] Nescio quid sit. ἀποτειάζομαι quidem reperitur, sed id nihil ad rem facit. arbitror ἀρτειῶμαι legendum esse, quod etiam supra pagina 671. in exemplum Macrobius citaverat. *Opsopœus.*

quia

quia paſſivum majus activo eſt, φιλῆ facit: ἕλκω, ἕλκομαι, ἕλκῃ· ἕλεγον, ἐλεγόμην, ἐλέγου. ἐβόων, ἐβοώμην, ἐβοῶ· λαλήσω, λαληθήσομαι, λαληθήσῃ. Contra εἴρηκα, εἴρημαι, quia par activo ſuo eſt, facit ſecundam ἰσοσύλλαβον primæ, εἴρησαι. [a] εἰρήκειν, εἰρήμην, εἴρησο· λελάληκα, λελάλημαι, λελάλησαι· ἐλελαλήκειν, ἐλελαλήμην, ἐλελάλησο. In omni verbo cujuſcunque temporis prima perſona in μαι terminata, tranſlato μ in τ literam, migrat in tertiam ſervato numero ſyllabarum. Sed penultimam retinet in παρακειμένῳ quidem omne verbum, πεφίλημαι, πεφίληται· in præſenti vero ſola tertia συζυγία περισπωμένων, χρυσοῦμαι, χρυσοῦται. Cæterum prima transfert in ει diphthongum, quæ in prima verbi poſitione fuerat ejus indicium, καλοῦμαι, καλεῖται, ὅτι καλῶ, καλεῖς· ſecunda in α propter eandem cauſam τιμῶμαι, τιμᾶται, ὅτι τιμᾶς· nam & χρυσοῦται ideo retinuit ου, quia propinqua priori eſt. Utraque enim diphthongus οι & ου per ο literam componuntur. Futurum autem periſpomenωn, & in barytonis tam præſens quam futurum, ο literam quæ fuit penultima primæ, per tertiam in ε transfert, ut naturalis brevis in natura brevem, φιληθήσομαι φιληθήσεται, λέγομαι λέγεται, λεχθήσομαι λεχθήσεται. Cujuſcunque verbi paſſivi vel paſſivo ſimilis prima perſona pluralis in quocunque tempore in θα ſyllabam definit, νοούμεθα, ἐνοούμεθα, νενοήμεθα, ἐνενοήμεθα, νοηθησόμεθα. ἀόριστον enim qui ſolus in μην exit, ἐνοήθημεν, tranſeo, quia Latini ignorant. Per omnia tempora primam perſonam pluralem majorem præferunt ſingulari, ποιῶ ποιοῦμεν, ἐποίουν ἐποιοῦμεν, πεποίηκα πεποιήκαμεν, ἐπεποιήκειν ἐπεποιήκειμεν, ποιήσω ποιήσωμεν· ſic & ποιοῦμαι ποιούμεθα, ἐποιούμην ἐποιούμεθα, πεποίημαι πεποιήμεθα, ἐπεποιήμην ἐπεποιήμεθα, ποιηθήσομαι ποιηθησόμεθα. Sic & apud Latinos, *amo amamus*, *amabam amabamus*, *amavi amavimus*, *amaveram amaveramus*, *amabo amabimus*: ſic & *amor amamur*, *amabar amabamur*, *amabor amabimur*. In Græcis verbis ſecunda perſona pluralis activa unam ultimæ ſyllabæ ſuæ literam τ mutat in σ καὶ θ, & fit paſſiva, ποιεῖτε ποιεῖσθε, γράφετε γράφεσθε. quod non mireris in præteritis perfectis non evenire, cum πεποιήκατε πεποιήκασθε non faciat, ſed πεποίησθε, nec λελύκατε λελύκασθε, ſed λέλυσθε, nec πεφράκατε πεφράκασθε, ſed πέφρασθε, & ſimilia. Alia enim regula his temporibus obviavit, cujus imperium eſt ut omnia verba quorum prima perſona in θα exit, ſecundam minorem ſyllaba proferant. Si ergo feciſſet πεποιήκασθε, par foret numerus ſyllabarum cum prima πεποιήμεθα, ſi λελύκασθε, cum λελύμεθα, ſi πεφράκασθε, cum πεφράμεθα, ideo neceſſaria ſyllaba media ſubtracta reſedit, πεποίησθε, λέλυσθε, πέφρασθε. Cæterum ποιεῖτε ποιεῖσθε, λέγετε λέγεσθε, priori regulæ obſequitur, quia non repugnat ſequenti. ποιούμεθα enim ποιεῖσθε, λεγόμεθα λέγεσθε. In verbis paſſivis vel paſſivo ſimilibus perſona ſecunda pluralis addito ν ante τ cum primæ perſonæ penultima tertiam pluralem facit, λέγεται λέγονται, ποιεῖται ποιοῦνται, πεποίηται, πεποίηνται, εἴρητο εἴρηντο, ἐλέγετο ἐλέγοντο· ἐὰν λέγηται, ἐὰν λέγωνται, εἰ λέγοιτο, εἰ λέγοιντο. Unde illa præterita perfecta quæ his literis in medio contexta ſunt, ut in tertia perſona plurali ν non poſſit adjungi, advocant ſibi

[a] Εἰρήκειν, εἰρήμην] Alias εἰρήσαι erat vulgatum, ſed operarum, ut vides, lapſu. *Pontan.*

participia. τέπλται, quia inter λ & τ, υ esse non potuit, cum nec finali esse post λάμβδα, nec incipere ante ταῦ fas erat, factum est τεπλμένοι εἰσί· γέγραπται similiter, quia inter π καὶ τ non admittebat υ, γεγραμμένοι εἰσί, sic τέτυπται, τετυμμένοι εἰσὶν ἐσφράγισται, ἐσφραγισμένοι εἰσὶν, & similia. Omne Græcum verbum indicativum cujuscunque generis in prima sui positione aut in ω exit, ut λαλω, πλουτῶ· aut in μαι, ut λαλοῦμαι, βούλομαι· aut in μι, ut φημὶ, τίθημι. licet & in α esse credatur, quia ἐγρήγορα nonnulli ausi sunt primum thema verbi pronuntiare. Apud Græcos ω non solum in verbis, sed in omni parte orationis litera est naturaliter longa. Latinorum verborum finale *o* sunt qui longum æstiment, sunt qui breve diffiniant. Nam *scribo ne*, *cædo ne*, *o* non minus consensu omnium productum habet, quam *amo ne*, *doceo ne*, *nutrio ne*. Ego tamen de re quæ auctores magni nominis dubitare fecit, certam quidem non ausim ferre sententiam: asseveraverim tamen Vergilium, cujus auctoritati omnis retro ætas & quæ sequuta est vel sequetur, libens cesserit, *o* finale in uno omnino verbo, adverbio, nomine, uno pronomine corripuisse; *scio*, *modo*, *duo*, *ego*:

——— Scio me Danais è classibus unum.
———Modo Jupiter assit.
Si duo præterea.———
Non ego cum Danais.———

De imperativo modo.

SEmper apud Græcos modi indicativi temporis præsentis secunda persona pluralis eadem est quæ & imperativi. ποιεῖτε & indicativo secunda est in & imperativo. τιμᾶτε, χρυσοῦτε, γράφετε, ποιεῖσθε, τιμᾶσθε, χρυσοῦσθε, λέγεσθε, γράφεσθε, & similia. Hac regula memoriæ mandata alteram subjicimus, ut una ex utraque observandæ rationis necessitas colligatur. Omne verbum quod in μεν desinit, qualem penultimam habuerit in prima persona, talem transmittit secundæ, id est tempus retinet vel productæ vel brevis syllabæ: λαλοῦμεν λαλεῖτε, quia in prima ου erat, & in secunda ει diphthongus æque longa successit. τιμῶμεν τιμᾶτε, μα longa syllaba locum quem in μω habuerat, occupavit. στεφανοῦμεν στεφανοῦτε, eadem diphthongus perseveravit. λέγομεν quia ο litera brevis est, λέγετε, ε æque natura brevem recipit. At in conjunctivo quia producit penultimam, ἐὰν λέγωμεν, ideo & in secunda persona, ἐὰν λέγητε produxit, ε in η mutando. Si igitur φεύγωμεν primam personam imperativi esse dicemus, sequitur ut quia in μεν exit ω præcedente, etiam secundæ personæ penultimam ex necessitate producat. quod si est, φεύγητε faciet, quemadmodum ἐὰν λέγωμεν, ἐὰν λέγητε. sed constitit eandem semper esse secundam personam imperativi, quæ & indicativi fuit: φεύγετε autem in indicativo fuit, non φεύγητε. Ex his colligitur neque aliam imperativi secundam personam esse nisi φεύγετε, nec in declinatione φεύγετε secundam esse posse post φεύγωμεν, & ideo φεύγωμεν non potest imperativi prima esse persona. Manifestum est ergo imperativum nec singularem nec pluralem habere primam personam. Cum autem dicimus,

mus, *fugiamus*, *discamus*, *nutriamus*, *aremus*, *doceamus*, & similia, ad exhortativum sensum, non ad imperativum modum pertinere dicenda sunt. Apud Græcos imperativus singularis activus temporis præsentis & præteriti imperfecti, in secunda scilicet persona, aut in ει, aut in α, aut in ου, aut in ε, aut in θι terminatur. prima tria ad perispomena pertinent, νόει, τίμα, δήλου· quartum ad barytona, λέγε, γράφε· quintum ad verba τὰ εἰς μι, ut ἵσταθι, ὄμνυθι, φάθι. Sed & illa similem habent terminum, quorum infinitivus in ναι exit, etsi non sint τῶν εἰς μι, βῆναι βῆθι, νυγῆναι νύγηθι, δαμῆναι δάμηθι, excepta sunt εἶναι, [1] δοῦναι, θεῖναι. Cæterum νενοηκέναι vel huic similia, ut magis νενόηκε νενοηκέτω· quam νενόηθι faciat, multiplex ratio cogit: de qua unum pro exemplo argumentum ponere non pigebit. Quæ in θι exeunt ab infinitis in ναι desinentibus, necesse est ut sint infinitis suis ἰσοσύλλαβα, νύγηθι νυγῆναι, δάμηθι δαμῆναι, βῆθι βῆναι. πεποίηθι autem πεποιηκέναι æqualitate jam caruit; inde non receptum est πεποίηθι, sed πεποίηκε. Similiter apud Latinos imperativus nascitur ab infinito abjecta ultima, *cantare canta*, *monere mone*, *legere lege*, *ambire ambi*, *ferre fer*, *esse es*, & *ades*, & *prodes*. Lucilius, *Prodes amicis*. Vergilius, *Huc ades ô Lenæe*. Terentius, *Bono animo es*. *Facere face*, *dicere dice*, & per syncopam, *fac*, *dic*. Græci secundæ personæ addita τω syllaba tertiam ejusdem præsentis efficiunt, ποίει ποιείτω, τίμα τιμάτω, χρύσου χρυσούτω, λέγε λεγέτω. Quod si secunda in θι desiit, ipsam mutat in τω, βῆθι βήτω. τε vero syllabam adjicientes præsenti singulari imperativo pluralem faciunt, ποίει ποιεῖτε, βόα βοᾶτε, δήλου δηλοῦτε, τύπτε, τύπτετε. Tertiam pluralem faciunt addendo σαν tertiæ singulari, ποιήτω ποιήτωσαν. Hanc declinationem quæ decursa est, Græci duobus simul temporibus assignant, instanti & præterito imperfecto. Et re vera si pressius quæras, magis de imperfecto quam de instanti tantum apud illos imperativum videbis. Tertia enim imperfecti indicativi persona capite deminuta, vel in syllaba, vel in syllabæ tempore, facit imperativi secundam, ἐλάλει λάλει, ἐβόα βόα, ἐστεφάνου στεφάνου, ἔλεγε λέγε, ἦγε ἄγε, εἷλκε ἕλκε. ita & in passivis, ἐνοοῦ νοοῦ, ἐτιμῶ τιμῶ, ἐχρυσοῦ χρυσοῦ, ἐτύπτου τύπτου, ἤγου ἄγου, εἵλκου ἕλκου. Latini non æstimaverunt ullum præteritum imperativo dandum, quia imperatur quid, ut aut nunc, aut in posterum fiat. ideo præsenti & futuro in modi hujus declinatione contenti sunt. Sed Græci introspecta sollertius jubendi natura, animadverterunt posse comprehendi præcepto tempus elapsum, ut est, ἡ θύρα κεκλείσθω, quod aliud est quam ἡ θύρα κλείσθω. Nam κλείσθω cum dico, ostendo hactenus patuisse, cum vero dico κεκλείσθω, hoc impero ut claudendi officium jam peractum sit: quod & Latinitas jubendum novit, cum περιφραστικῶς dicit, *ostium clausum sit*. Hinc jam per omnia præteriti tempora declinatio vagatur, sed utroque perfecto simul juncto. Dicunt enim παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ, νενίκηκε νενικηκέτω; & νενίκησο νενικήσθω. quod quam necessarium sit, hinc sumpto argumento requiratur. Præponamus senatum pugnaturo

[1] Δοῦναι] δοῦναι Subsistere non potest; nam δίδοθι facit; forsan δοθῆναι scripserat. Sed & sequens θεῖναι corruptum est, an θεῖναι reponere licet? quod in imperativo non τίθεθι, sed τίθει facit. *Opsopœus*.

consuli vel militibus imperare conficiendi belli celeritatem, [2] περὶ ὥρας ἕκτης ἡ συμβολὴ πεπληρώσθω, ἢ ἡ μάχη πεπλήσθω, ἢ ὁ πόλεμος νενικήσθω. Futurum quoque suum Græci cum aoristo jungunt, quia iisdem signis indicativo utrumque dinoscitur. Nam si aoristus desinat in σα, futurum in σω terminatur, ἐλάλησα, λαλήσω· si hoc in ξα, illud in ξω, ἔπραξα, πράξω· si in ψα, in ψω, ἔπεμψα, πέμψω. Ergo λάλησον, πρᾶξον, πέμψον, assignatur simul utrique tempori, quod utriusque signa demonstrant. Tertia vero persona magis aoristum respicit quam futurum. facit enim λαλησάτω, πραξάτω, πεμψάτω, cum σα, ξα, ψα χαρακτῆρες sint ἀορίστου. Idem sonat & plurale ποιήσατε· cujus tertia persona rursus cum additamento tertiæ singularis efficitur ποιησάτωσαν. Et ut hoc idem tempus, id est futurum imperativi, passivum fiat, sumitur aoristus infiniti, & nulla omnino litera mutata, tantumque accentu sursum ad præcedentem syllabam tracto, futurum imperativum passivum fit, ποιῆσαι ποίησαι, λαλῆσαι λάλησαι. Cujus tertia persona fit de tertia activi mutato τ in θ, ποιησάτω ποιησάσθω· sicut & ποιεῖτε ποιεῖσθε, & ποιήσατε ποιήσασθε.

[2] Περὶ ὥρας ἕκτης ἡ συμβολὴ πεπληρώσθω, ἢ ἡ μάχη πεπλήσθω, ἢ ὁ πόλεμος νενικήσθω] Vet. cod. scriptura hæc est, περ ω- ραC CK THCH CΥΜΒΟΛΗ πεπΛΗρωCΘω ΛεΛΗΜαΧΗ πεπΛΥCΘω ΛΗΟπολεΜΟC ΝεΝΙΚεCΘω. *Idem.*

De Conjunctivo modo.

Conjunctiva Latinorum, quæ ὑποτακτικὰ Græcorum, caussam vocabuli ex una eademque origine sortiuntur. Nam ex sola conjunctione quæ ei accidit, conjunctivus modus appellatus est. unde & Græci ὑποτακτικὸν διὰ τοῦ ὑποτετάχθαι vocitaverunt. Apud quos hoc habet præcipuum hic modus, quod omne tempus ejus activum primam personam singularem in ω mittit, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν πεποιήκω, ἐὰν ποιήσω· adeo ut & illa verba quæ in μι exeunt, cum ad hunc modum venerint, redeant ad illa in ω desinentia, de quibus derivata sunt, τιθῶ, τίθημι, & in conjunctivo ἐὰν τιθῶ, item διδῶ, δίδωμι, ἐὰν διδῶ. Ὑποτακτικὰ Græcorum syllabas quæ in aliis modis breves fuerunt, in sua declinatione producunt, λέγομεν, ἐὰν λέγωμεν· sed & ει diphthongum in ῆτα mutant, λέγω, λέγεις, ἐὰν λέγω, ἐὰν λέγῃς, & quia natura verborum omnium apud Græcos hæc est, ut ex prima persona in ω exeuntium, secunda in duas vocales desinat, ideo ἐὰν λέγῃς cum ι ascripto post η profertur, ut duarum vocalium salva sit ratio. Tertia vero persona de secunda fit retracta ultima litera, ἐὰν ποιῇς, ἐὰν ποιῇ· & quia, ut diximus, amore productionis ο pluralis indicativi in ω mutant, λέγομεν, ἐὰν λέγωμεν, in secunda quoque persona ε in η transferunt, λέγετε, ἐὰν λέγητε. Tertia, ἐὰν λέγωσιν· quia omne verbum apud Græcos quod exit in μεν, mutat μεν in σιν, & personam tertiam facit. Horum passiva de activis ita formantur, ut primæ personæ activæ si addas μαι syllabam, passivum ejusdem temporis facias, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῶμαι, ἐὰν πεποιήκω, ἐὰν πεποιήκωμαι, ἐὰν ποιήσω, ἐὰν ποιήσωμαι. Item activi tertia, secunda passivi est, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῇς, ἐὰν ποιῇ, ἐὰν ποιῶμαι, ἐὰν ποιῇ. hæc eadem activi tertia, addita sibi ται syllaba passivam

tertiam

tertiam facit, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῶνται Græci in conjunctivo modo tempora bina conjungunt. Proprium Latinorum eſt, ut modo indicativa pro conjunctivis, modo conjunctiva pro indicativis ponant. Cicero de Legibus tertio, *Qui poterit ſocios tueri.* Idem Cicero in primo de Republ. *Libenter tibi Læli, uti cum deſideras, equidem conceſſero.*

De Optativo modo.

DE hoc modo quæſtio Græca præceſſit, ſi præteritum tempus poſſit admittere, cum vota pro rebus aut præſentibus aut futuris ſoleant accitari, nec in ſpecie poſſint tranſacta revocari; pronuntiatumque eſt præteritum quoque tempus optanti neceſſarium, quia ſæpe in longinquis quid evenerit neſcientes, optamus eveniſſe quod nobis commodet. Qui enim Olympiacæ palmæ deſiderium habuit, domi reſidens ipſe, certatum equos ſuos cum aurigante filio miſit, tranſacto jam die qui certamini ſtatus eſt, exitum adhuc neſciens, & deſiderium vocis adjuvans, quid aliud dicere exiſtimandus eſt, quam εἴθε ὁ ὑιός μου νενικήκοι. Hæc & quæſtio & abſolutio cum Latinitate communis eſt, quia in cauſa pari hæc vox eſſe deberet optantis, *utinam filius meus vicerit.* Sed rari Latinarum artium auctores admiſerunt in optativo declinationem perfecti, *utinam vicerim.* In hoc enim modo Latini tempora Græcorum more conjungunt, imperfectum cum præſenti, pluſquam perfectum cum perfecto: & hoc aſſignant duobus antecedentibus, quod in conjunctivo præteriti imperfecti fuit, *utinam legerem*: hoc duobus ſequentibus, quod in conjunctivo pluſquamperfecti fuit, *utinam legiſſem*: & hoc dant futuro, quod habuit conjunctivus præſens, *utinam legam.* Sunt tamen qui & præterito perfecto adquieſcant, *utinam legerim*: Quorum ſententiæ Græca ratio, quam ſupra diximus, opitulatur. In Græco optativo quæ in μι exeunt, activa tantum ſunt; quæ in μην, paſſiva tantum vel paſſivis ſimilia, λέγοιμι, λεγοίμην. Sed quæ in ην exeunt præcedente vocali, modo activa, modo paſſiva ſunt, & non niſi ex illis verbis veniunt quæ in μι exeunt, φαίην, δοίην. Paſſiva autem & de hiſdem verbis fiunt, ut ἀνθείην, τιθείην· & de exeuntibus in ω ut νυγείην, [1] δαρείην. Activa ergo quæ in μι exeunt, mutant μι in μην, & paſſiva faciunt λέγοιμι, λεγοίμην· quæ vero in ην exeunt, μ interſerunt, & in paſſivum tranſeunt, τιθείην τιθείμην, διδοίην διδοίμην. Græci omne tempus optativi modi majus ſyllaba proferunt quam fuit in indicativo, ποιῶ ποιοῖμι, πεποίηκα πεποιήκοιμι, ποιήσω ποιήσοιμι. Aoriſton enim prætereo quem Latinitas neſcit. Ideo ἡβῷμι & ἡβώοιμι apud Græcos legimus, quia propter neceſſarium augmentum ſyllabæ ἀπὸ τοῦ ἡβῶ fit ἡβῷμι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἡβώω fit ἡβώοιμι. Omne apud Græcos optativum ſingulare habet ſine dubio in penultima diphthongum quæ per ι componitur, λέγοιμι, γράφοιμι, ςαίην, δοίην· unde eſt ἡβῷμι. poſt ω aſcribitur ι, ne ſine hac vocali optativi penultima proferatur. Græca quæ in μι exeunt, ι ultimum in εν mutant,

[1] Δαρείην] V. c. λαρείην. prima litera laborat. vel igitur nobiſcum δαρείην lege, à δέρομαι, vel, ſi mavis, καρείην à κείρομαι. Orſoparni.

& fiunt pluralia, ποιοῖμι ποιοῖμεν, γράφοιμι γράφοιμεν. Semper apud Græcos pluralis prima persona aut unam vocalem habet in penultima præcedentem, ut ςαίημεν, νυγείημεν· aut duas, ut λέγοιμεν, γράφοιμεν. sed priora, fine mutato in σαν, tertiam personam de se efficiunt; sequentia vero, μ subtracto, idem faciunt, ςαίημεν ςαίησαν, λέγοιμεν λέγοιεν. Passiva Græcorum quæ in μην exeunt, hanc ipsam syllabam in ο mutant, & secundam personam faciunt, ποιοίμην ποιοῖο, γραφοίμην γράφοιο. quæ vero exeunt in ην, ν in σ mutant, & faciunt secundam, ςαίην ςαίης, δοίην δοίης. Ipsa vero secunda persona si in ο exit, addit τ & facit tertiam, ποιοῖο ποιοῖτο, γράφοιο γράφοιτο· quæ in σ definit, hoc amittit, & facit tertiam, ςαίης ςαίη, δοίης δοίη.

De infinito modo.

INfinitum modum, quem ἀπαρέμφατον dicunt, quidam Græcorum inter verba numerare noluerunt. quia nullius ἐγκλίσεως verbum verbo alterius junctum efficit sensum. Quis enim dicat, βελοίμην λέγω, λέγοιμι βέλομαι, γράφοιμι τρέχω· Parempha͡tum vero cum quolibet modo junctum, facit sensum, θέλω γράφειν, θέλε γράφειν, ἐὰν θέλω γράφειν, εἰ θέλοιμι γράφειν. Similiter & apud Latinos dici non potest *velim scrib*, *ae eam curre*, & similia. Dicuntque adverbium esse magis, quia infinitum sicut adverbium, præponitur & postponitur verbo. ut γράφω καλῶς, καλῶς γράφω, *scribo bene*, *bene scribo*: ἑλληνιςὶ διαλέγομαι, διαλέγομαι ἑλληνιςὶ, * *latine loquor*, *loquor latine*: ita & hoc, θέλω γράφειν, γράφειν θέλω· *volo scribere*, *scribere volo*: ἐπίςαμαι τρέχειν, τρέχειν ἐπίςαμαι, * *scio loqui*, *loqui scio*. Nec mirum aiunt, cum multa adverbia nascantur à verbis, hoc quoque ex verbo esse profectum. si enim ἑλληνίζω, ἑλληνιςὶ facit, & κάμνω, ἀκμητὶ, cur non & ἀπὸ τοῦ γράφω nascatur adverbium γράφειν. hoc etiam addunt: si ab eo quod est γράφω, cum fit γράφων, jam verbum non dicitur, sed participium, quia ultimam mutat & personam amittit; cur non & γράφειν in alterum nomen migret ex verbo, cum non solum finem moveat, sed etiam significationem personæ numerique perdat; maximè cum sicut participium in distinctionem personarum additamento pronominis mutatur, ἐμὲ φιλῶν, σὲ φιλῶν, ἐκεῖνον φιλῶν· ita & ἀπαρεμφάτῳ contingit, ἐμὲ φιλεῖν, σὲ φιλεῖν, ἐκεῖνον φιλεῖν. Sed illi qui talia de infinito putant, hac maxime ratione vincuntur, quod in adverbio temporum significationes non de ejusdem soni inflexione nascuntur, sed ut tempora, mutantur & voces, νῦν, πάλαι, ὕςερον, *nunc*, *antea*, *postea*: in infinito autem vox eadem paululum flexa tempus immutat, γράφειν, γεγραφέναι, γράψειν, *scribere*, *scripsisse*, *scriptum ire*. Nec omne ἀπαρέμφατον cuicunque verbo junctum sensum exprimit, sed illis tantum quæ nullam rem per se dicta significant, quæ ab illis προαιρετικὰ, ab his *arbitraria* non absurde vocari possunt; quia per ipsa significatur dispositionem seu amorem vel arbitrium subesse nobis rei adhuc incertæ, sed per adjunctionem verbi alterius exprimendæ. Nam ἐσθίω μετὰ τοῦ τύπτειν, aut περιπατῶ μετὰ τοῦ πλουτεῖν jungi non possunt. Item *lego* cum *sedere* junctum, aut *scribo* cum *cædere*, nullam efficit sensus perfectionem; quia

quia & *lego* rem significat & *sedere*, & *scribo* similiter & *cædere*. Si vero dixero *volo*, aut *opto*, aut *soleo*, aut *incipio*, & similia, nullam rem ex hujusmodi verbi pronuntiatione significo. Et hæc sunt, vel talia, quæ bene à paremphatis implicantur, ut ex uno arbitrium, ex altero res notetur: *volo currere*, *opto invenire*, *dispono proficisci*, *soleo scribere*. Ex hoc intelligitur maximam vim verbi in infinito esse modo: siquidem verba rerum nomina sunt. Et videmus ab aparemphatis rei significationem alteris quoque verbis non habentibus accommodari. Adeo autem hic modus absolutum nomen rerum est, ut in significationibus rerum quas Aristoteles numero decem κατηγορίας vocat, quatuor per ἀπαρέμφατον proferantur κεῖσθαι, ἔχειν, ποιεῖν, πάσχειν. Græco vocabulo propterea dicitur ἀπαρέμφατον, quod nullum mentis indicat affectum. Nam γράφω, τύπτω, τιμῶ, & rem & ipsum animi habitum expressit agentis: γράφειν vero, vel τύπτειν, vel τιμᾶν, nullam continet affectus significationem; quia incertum est quid sequatur, θέλω, μέλλω, διατυπῶ, an contra οὐ θέλω, οὐ μέλλω, οὐ διατυπῶ. Hinc de ipsius declinatione tractemus.

Græci infiniti unum tempus duo tempora complectitur indicativi modi: ποιῶ, ἐποίουν in indicativo; in infinitivo autem ita pronuntiatur, ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ποιεῖν, item πεποίηκα, ἐπεποιήκειν, & in infinitivo παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ, πεποιηκέναι. Apud Græcos omne ἀπαρέμφατον aut in ν definit, aut in αι diphthongum: sed & cum in ν definit, diphthongus præcedat necesse est, ut ποιεῖν, χρυσοῦν. ideo τῷ βοᾶν, ἰῶτα ascribitur, ne sit ἀπαρέμφατον sine diphthongo. Unde quæ in ην definunt, ut ζῆν, πεινῆν, διψῆν, non sunt communia, sed Dorica, ut ὁρῆν. Ejusdem sunt dialecti & quæ in εν exeunt, ut ἀπὸ τοῦ νοεῖν νόεν, & ἀπὸ τοῦ δασμηφορεῖν δασμηφόρεν. Licet sint & communia in εν, sed integritatis extremitate præcisa, ut est ἀπὸ τοῦ ἔμμεναι ἔμμεν, ἀπὸ τοῦ δόμεναι δόμεν. Perfecti temporis indicativi Græcorum tertia persona, fini suo adjecta ναι syllaba, transit in ἀπαρέμφατον, πεποίηκε πεποιηκέναι, λέλεχε λελεχέναι. Latini primæ personæ perfecti addunt geminatum *ss* & *e*, *dixi dixisse*. Græci ἀπαρέμφατα sua activa in αι definentia per omnes semivocales literas proferunt, excepto ζ, στεῖλαι, νεῖμαι, κρῖναι, σπεῖραι, νοῆσαι, λέξαι, γράψαι. excepta sunt εἰπεῖν καὶ ἐνέγκαι, quæ sola non semivocales sortita, sed mutas. Passiva vero per unam tantum literam θ proferuntur, præmissa aut liquida, κεκάρθαι, τετίλθαι, ἐῤῥάνθαι· aut σ, λέγεσθαι, φιλεῖσθαι· aut altera ex mutis quæ vocantur δασεῖαι, id est sive χ, ut νενύχθαι, sive φ, ut γεγράφθαι. Cum Latini nullum infinitum monosyllabum habeant, Græci paucissima habent quæ referantur ad solam secundam συζυγίαν περισπωμένων, ut σπᾶν, θλᾶν etenim πνεῖν, χεῖν, ῥεῖν, non sunt integra, sed ex collisione contracta. fuit enim integritas, πνέειν, χέειν, ῥέειν, & medio ε subtracto in unam syllabam sunt redacta, & ex themate verborum veniunt πνέω, χέω, ῥέω. Nullum enim Græcum verbum ἀπαρέμφατον ex verbo in ω definente factum non eundem numerum syllabarum tenet qui in prima positione verbi fuit, νοῶ νοεῖν, τιμῶ τιμᾶν, χρυσῶ χρυσοῦν, τρέχω τρέχειν, τύπτω τύπτειν. sic πνέω πνέειν, χέω χέειν, ῥέω ῥέειν. ex quibus πνεῖν, χεῖν, ῥεῖν sunt facta. Ἀπαρέμφατα quæ in ν definunt, si de verbo sunt perispomeno, amisso

amiſſo *ν*, & accepta ſyllaba *σθαι*, faciunt ex ſe paſſiva, *ποιεῖν ποιεῖσθαι*, *τιμᾶν τιμᾶσθαι*, *δηλοῦν δηλοῦσθαι*. quod ſi ſint de barytono, etiam *ι* amittunt, *λέγειν λέγεσθαι*, *γράφειν γράφεσθαι*. Fiunt & de indicativo paſſivo. Mutant enim *τ* in *σ* καὶ *θ*, & facit *ἀπαρέμφατον*. Nec ſolum hoc in præſenti tempore, ſed & in præterito & futuro, *φιλεῖται φιλεῖσθαι*, *πεφίληται πεφιλῆσθαι*, *πεφιληθήσεται πεφιληθήσεσθαι*. Eſt & alia diligentior obſervatio circa *παρακείμενον*. Nam quotiens in penultima habet *κ*, tunc amiſſa utraque ſyllaba & accepta *σθαι* in paſſivum tranſit, *πεπατηκέναι πεπατῆσθαι*, *κεκληκέναι κεκλῆσθαι*, *πεπλυκέναι πεπλύσθαι*. aut interdum *θαι* ſolam accipit ſine *σ*, ſed tunc quotiens ante *κ*, liquida reperitur, ut *τετιλκέναι τετίλθαι*, *κεκαρκέναι κεκάρθαι*, *ἐῤῥαγκέναι ἐῤῥάνθαι*. Unde intelligitur in hoc verbo *γ* quod fuit ante *κ*, *δυνάμει ν* fuiſſe, quod ſi *παρακείμενος* activus habuit in penultima aut *φ*, aut *χ*, tunc quoque *θ* accipit, *γεγραφέναι γεγράφθαι*, *νενυχέναι νενύχθαι*. Latini futuri infinitum faciunt adjuncto participio vel magis gerundi modo, *ire* ſeu *iri*; & vel in paſſivo *doctum iri*, vel in activo *doctum ire* pronunciant. Ἀπαρέμφατα quæ in *θαι* exeunt, aut tertium à fine acutum ſortiuntur accentum, ut *λέγεσθαι*, *γράφεσθαι*· aut ſecundum, ut *τετίλθαι*, *κεκάρθαι*· aut circumflectunt penultimam, ut *ποιεῖσθαι*, *νοεῖσθαι*. Ἀπαρέμφατον quod in *θαι* exit, ſi habeat in penultima *υ*, modo præſentis temporis eſt, modo præteriti perfecti: & hanc diverſitatem diſcernit accentus. Nam ſi tertius à fine ſit, præſens tempus oſtendit, ut *ὄλλυσθαι*, *ῥήγνυσθαι*, *ζεύγνυσθαι*· ſi ſecundus, præteritum perfectum, ut *λελύσθαι*, *ἐζεῦσθαι*. unde *εἴρυσθαι* ſi in capite habeat accentum, *σημαίνει ἕλκεσθαι*, quod eſt præſentis; ſi in penultima ſit, *σημαίνει εἱλκύσθαι*, quod eſt præteriti: *νῆα κατειρύσθαι*. In *ἀπαρεμφάτοις* compoſitio non mutat accentum, ſed hunc compoſita cuſtodiunt qui ſimplicibus adhærebat, *φιλεῖσθαι καταφιλεῖσθαι*, *κεῖσθαι κατακεῖσθαι*. Denique *καταγράψαι*, quia & activi aparemphati eſt & paſſivi imperativi, cum eſt aparemphatum in verbo habet accentum, *καταγράψαι*· & cum eſt imperativum, ad præpoſitionem recurrit, *κατάγραψαι*. In infinito Græco præteritum perfectum ſi diſſyllabum fuerit, omnimodo à vocali incipit, *ὦφθαι*, *εἶρχθαι*. Si ergo inveniantur diſſyllaba hujuſmodi à conſonantibus incipientia, manifeſtum eſt non eſſe integra, ut *πέρθαι*, *βλῆσθαι*, *δέχθαι*. quorum integra ſunt *πεπέρθαι*, *βεβλῆσθαι*, *δεδέχθαι*. Græci aparemphato nonnunquam pro imperativo utuntur: Latini pro indicativo. *θαρσῶν νῦν Διόμηδες ἐπὶ Τρώεσσι μάχεσθαι*. id eſt *μάχου*, hic pro imperativo. At pro indicativo Saluſtius; *Hic ubi primum adolevit, non ſe luxuriæ neque inertiæ corrumpendum dedit, ſed ut mos gentis illius eſt, jaculari, equitare, & cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen charus eſſe. Idem pleraque tempora in venando agere, leonem atque alias feras primus, aut in primis ferire; plurimum facere, minimum de ſe loqui.* Infinitum nonnunquam pro conjunctivo ponunt. Cicero pro Seſtio, *Reipublicæ dignitas me ad ſe rapit, & hæc minora relinquere hortatur*; pro *hortatur ut relinquam. Hortor amare focos*, pro *hortor ut ament.* Ponuntur & pro gerundi modo. Cicero pro Quintio. *Conſilium cepiſſe hominis fortunas funditus evertere*, pro *evertendi.* Vergilius, *Sed ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros*, pro *cognoſcendi.* Et aliter Terentius in Hecyra,

It ad eam visere, pro *visitatum*. &, *Cantare pares & respondere parati*, pro *ad respondendum*. Ponuntur & pro participio præsentis. Varro in Scævolam, *Et ut matrem audivi dicere*. Cicero in Verrem, *Charidemum cum testimonium dicere audistis*, pro *dicentem*. Eant nunc qui infinito calumniantur, & verbum non esse contendant, cum pro omnibus fere verbi modis probetur adhiberi.

De impersonalibus.

SUnt impersonalia Græcis Latinisque communia, sunt tantum concessa Latinitati. *Decet me, te, illum, nos, vos, illos*, impersonale est. Sed & Græci hoc verbo similiter utuntur, πρέπει ἐμοὶ, σοὶ, ἐκείνῳ, ἡμῖν, ὑμῖν, ἐκείνοις. Hoc autem impersonale nascitur [1] à verbo *deceo, deces, decet*, πρέπω, πρέπεις, πρέπει, πρέπομεν, πρέπετε, πρέπουσιν. *decent domum columnæ*, πρέπουσιν τῇ οἰκίᾳ οἱ κίονες. *Placet mihi lectio*, verbum est; *placet mihi legere*, impersonale est. Ita & apud Græcos, ἀρέσκει μοι ἡ ἀνάγνωσις, ad personam relatum est; ἀρέσκει μοι ἀναγινώσκειν, impersonale est. * [2] *Contingit me venisse*. Similiter apud Græcos, συνέβη μοι ἡ ἐλπὶς, declinationis est; συνέβη με ἐληλυθέναι, impersonale est. *Pœnitet me*, hoc est quod apud illos μεταμέλει μοι. Impersonalia apud Græcos per tempora non flectuntur. Nam impersonaliter τρέχειν, περιπατεῖν, nemo dicit. Nullum impersonale in pluralis numeri forma invenitur. Nam *bene legitur liber*, impersonale est: *libri autem bene leguntur*, elocutio est Græcæ similis, αἱ βίβλοι ἀναγινώσκονται.

[1] A Verbo *deceo, deces, decet*; πρέπω, πρέπεις] Euripides, πρέπω τῇ χειρί. Quomodo rescribendum in Tibullo censeam lib. 3. eleg. 1.

Illam quicquid agit, quoquo vestigia movit,
Componit furtim subsequiturque decor.
Seu solvit crines, fusis decet illa capillis,
Seu comsit, comtis est veneranda comis.

Eleganter enim ita ad Grajam formam. Vulgo est *decet esse*. Sed de hoc alibi & plura dicenda sint. *Pontan.*

[2] *Contingit me venisse*] Appinxerat & asteriscum Opsopœus, putem quia fors suspectum habuit locum. Et certe sequentia ista, *similiter apud Græcos, συνέβη μοι ἡ ἐλπὶς declinationis est*; arguunt falsitatis. Quid tamen scriptum difficile sit dicere, cum ipse libelli hujus deflorator multa, ut fatetur, aut ambigua sibi aut auctoritatis incertæ vel prætermiserit vel immutarit. Interim ex reliquiis illis Græcis videamus si fuerit fors, *contigit mihi venilia. Venilia* enim, ut ait Varro, *à veniendo* & illa Plautina formula, *Ventum gaudeo*. Sed omnium appositissime ad mentem nostram Augustinus lib. 4. cap. 11. de civitate Dei: *De spe*, inquit, *quæ venit Venilia*. Tamen cogitabimus. *Idem.*

De formis vel speciebus verborum.

HIs subjunguntur quæ verborum formæ vel species nominantur, meditativa, inchoativa, frequentativa & usurpativa: quæ sunt fere propriæ Latinitatis, licet meditativa etiam Græci habere putantur.

De meditativa.

ESt autem meditativa, quæ significat meditationem rei cujus imminet & speratur effectus; ut *parturio*, quod est *parere meditor*; *esurio, esse meditor*: & sunt semper tertiæ conjugationis productæ. Huic

similis

ſimilis in Græcis quoque verbis invenitur ſpecies, θανατιῶ, δαιμονιῶ, [1] κινητιῶ, οὐρητιῶ, ἐρωτιῶ. his enim verbis tentamentum quoddam rei & meditatio, & non ipſe effectus exprimitur. his ſimilia videntur, ῥιγείω, ὀκνείω, γαμησείω, πολεμησείω, βρωσείω.

[1] Κινηλιῶ] κινηλιῶ alibi non extat. Non longe recedit ejuſdem formæ verbum βινηλιῶ, inire cupio, vel κινητιῶ, catullio. Opſopœus.

De inchoativa.

INchoativa forma eſt, quæ jam aliquid inchoaſſe teſtatur, ut *palleſcit*, cui necdum diffuſus eſt totus pallor. Et hæc forma ſemper in *ſco* quieſcit: nec tamen omnia in *ſco* inchoativa ſunt, & ſemper dum ſit derivativa, tertiæ conjugationis fieri cogitur. Hæc forma præteritum neſcit habere tempus perfectum. Quid enim ſimul & adhuc incipere, & & jam præteriſſe dicatur? Hanc quoque formam ſunt qui græcis familiarem dicant, aſſerentes hoc eſſe μελαίνομαι καὶ θερμαίνομαι, quod eſt *nigreſco* & *caleſco*: ſed apud illos aliqua hujus ſignificationis in σκω exire contendunt, τελίσκω, γαμίσκω, πτερώσκω, γηράσκω. διδάσκω autem licet ejuſdem finis ſit, nemo tamen perfectum, & non inchoativum eſſe dubitabit.

De frequentativa.

FRequentativa forma compendio Latinitatis obſequitur, cum uno verbo frequentationem adminiſtrationis oſtendit. Hæc forma nonnunquam uno gradu, nonnunquam duobus derivatur, ut *cano*, *canto*, *cantito*: nec tamen eſt in poſterioribus major quam in prioribus frequentationis expreſſio. Sicut nec in diminutivis ſecundus gradus minus priore ſignificat, *anus*, *anilla*, *anicula*. *Sternuto* frequentativum eſt à principali *ſternuo*. Propertius, [1] *Candidus Auguſtæ ſternuit omen amor.*

[1] *Candidus Auguſtæ ſternuit omen amor*] Hodie in Propertio & paſſim editur: *Aridus argutum ſternuit omen Amor.* Quod interpretem deſideravit; & conatum nupere reperio juvenem eruditum & nobilem Scoppium. *Aridus* ait dictus *Amor* ob ſonum quem ſternutans edit, quomodo & *argutum*. His deinde & rationes jungit, *& errorem quo tueatur, habet.* Quocirca laudo conatum; ſed quæ tandem hinc Propertiana majeſtate vel gratia digna vel lepos? Omnino ex Macrobianæ lectionis faciendum veſtigiis, *Candidus Auguſtum ſternuit omen Amor. Auguſtum omen* artis auguralis propria dictio. Ennius: *Auguſto augurio poſtquam incluta condita Roma eſt. Candidus Amor*, idem Propertius, *Roma fave: tibi ſurgit honos, date candida cives Omina.* Deinde *ſternuit* non capiendum craſſiori illa Minerva & quaſi naturalis hic aliquis fuerit πταρμὸς, ſed dicere ita ſolebant cum vel annuerent vel faverent. Catullus, uti emaculavimus ſupra:

Hoc ut dixit, Amor ſiniſtra amanti.
Dextram ſternuit approbationem.

Poſſim denique erroris hujus originem adnectere; eraſam videlicet in Propertianis exemplaribus ſive evanuiſſe (ut ſæpe in obſoletis iſtis & ſitu & carie codicibus deprehendimus) primorem ſeu capitalem literam in voce *Candidus*, remanſumque *andidus*, unde enatum poſtmodum ineptum iſtud *Aridus*. Hæc, inquam, poſſim. Sed ſufficiet probaſſe nos aliquando hanc qualemcunque conjecturam noſtram illi Poëtarum veterum omniſque doctrinæ antiquæ Genio, illuſtri Joſepho Scaligero; qui & obiter Catulliani loci, ubi Cupido ſive Amor *candidus* quoque inſignitur, tunc admonebat. Locus hic eſt;

Quam circumcurſans hinc illinc ſæpe Cupido
Fulgebat crocina candidus in tunica.

Pulto

Pulto ſunt qui accipiant pro eo quod eſt *pulſo*, & ἀττικισμὸν quendam Latinitatis exiſtiment, ut apud illos θάλασσα θάλαττα, πλάσσω πλάττω· ſed *pultare* eſt *ſæpe pulſare*, ſicut *tractare* eſt *ſæpe trahere*. *Eructat* frequentativum eſt à principali *erugit aquæ vis*. & *graſſatur* iteratio eſt à *graditur*. Saluſtius, *Cum inferior omni via graſſaretur*. Sunt quædam hujus formæ ſine ſubſtantia principalis, *cyathiſſare*, *tympaniſſare*, *crotaliſſare*. Sunt quæ magis moram quam iterationem explicant,

——— *Haſtamque receptat Oſſibus hærentem.*

Hic enim recipiendi difficultas ſub ſpecie frequentationis exprimitur. Hanc formam in Græcis verbis invenire non potui.

Propertii itaque verſus totus erit ejuſmodi:
Num tibi naſcenti primis, mea vita, diebus
Candidus auguſtum ſternuit omen Amor?

Exſtat lib. II. Eleg. 2. *Pontan.*

De uſurpativa.

HAnc quidam gerundi modi vel participialem vocant, quia verba ejus pene omnia ſimilia participiis ſunt, & ſola ſignificatione diſtantia. Nam *vado ſalutatum*, hoc eſt dicere *vado ſalutare*, aut *ut ſalutem*. item *ad ſalutandum eo*, participium eſſe jam definit, niſi adjeceris, vel *hominem*, vel *amicum*. hac enim adjectione participii vim tenebit, ſed tunc cum ex verbo eſt habente paſſivam declinationem, ut *ad vivendum*, *ad ſalutandum*. *Ad declamandum* vero cum dico, non poſſum adjicere *illum*, quia *declamor* Latinum non eſt. Hæc forma Latinitati non ſolum præſtat ornatum, ſed illud quoque ut aliquid habere videatur quæ Græci jure deſiderent.

De generibus verborum.

QUod Græci διάθεσιν ῥημάτων vocant, hoc Latini appellant genera verborum. Affectus enim Græco nomine διάθεσις nuncupatur. Græci igitur διαθέσεις hac diſtinctione definiunt. Quæ in ω exeunt activam vim ſignificantia, & junguntur caſibus vel genitivo, vel dativo vel accuſativo, & accepta μαι ſyllaba tranſeunt in paſſiva; hæc activa dixerunt: ut ἄρχω σου, κελεύω σοι, τιμῶ σε. hæc aſſumpta μαι paſſiva fiunt. Contra παθητικὰ dixerunt quæ in μαι deſinentia ſignificant paſſionem, & neceſſe habent jungi genitivo cum præpoſitione ὑπὸ, ac poſſunt amiſſa μαι ſyllaba in activum redire, ἄρχομαι ὑπό σου, κελεύομαι ὑπό σου, τιμῶμαι ὑπό σου. Cui ex ſupra ſcriptis diffinitionibus una defuerit, nec ἐνεργητικὸν, nec παθητικὸν dicitur. Sed ſi in ω exit, οὐδέτερον vel ἀπολελυμένον vocatur; ut eſt ζῶ, πλουτῶ, ὑπάρχω, ἑορτάζω. In his invenies aliqua aperte & abſolute actum, aliqua deſignare paſſionem. Nam τρέχω, ἀριστῶ, περιπατῶ, de agente dicuntur: νοσῶ autem & ὀφθαλμιῶ ſine dubio paſſionem ſonant. Sed neque activa illa dicuntur, quia & nulli de ſupradictis caſibus jungi poſſunt, nec μαι recipiunt. Nam nec τρέχω σε, nec ἀριστῶ σε, περιπατῶ σε dicitur: nec poteſt tranſire in τρέχομαι ὑπό σου, ἀριστῶμαι ὑπό σου, περιπατοῦμαι ὑπό σου. Sed nec νοσῶ

&

& ὀφθαλμιῶ quamvis verba ſint paſſionis, dici παθητικὰ poſſunt, quia nec in μαι deſinunt, nec quiſquam ſignificatur paſſionis auctor, nec ſubjungitur illis ὑπό σου, quod proprium paſſivorum eſt. nam & in activo & paſſivo debent omnimodo duæ, & adminiſtrantis & ſuſtinentis, ſubeſſe perſonæ. Hæc igitur quia utroque nomine carent, apud illos οὐδέτερα vel ἀπολελυμένα dicuntur; ſicut apud Latinos *volo*, *vivo*, *valeo*. Sed ſicut aliqua apud Græcos in ω exeuntia ſignificant paſſionem, [1] ita multa reperies in μαι deſinentia, & activam tantum habent ſignificationem: ut κήδομαί σου, φείδομαί σου, ἐπιμέλομαί σου, ἱππάζομαί σου, μάχομαί σοι, διαλέγομαί σοι, δωροῦμαί σοι, χαρίζομαί σοι, εὔχομαί σοι, ἄγαμαί σε, περιβλέπομαί σε. Sunt apud Græcos communia quæ ab illis μέσα vocantur, quæ dum in μαι deſinant, & actum & paſſionem una eademque forma deſignant; ut βιάζομαί σε, καὶ βιάζομαι ὑπό σου, ἀνδραποδίζομαί σε, καὶ ἀνδραποδίζομαι ὑπό σου. Sola quoque paſſiva hoc nomine, id eſt μέσα vocantur, ut ἠλειψάμην, ἠσάμην, ἐλουσάμην· hæc enim licet τῆς μέσης διαθέσεως dicant, nihil tamen aliud ſignificant niſi πάθος. Nam hoc eſt ἠλειψάμην quod ἠλείφθην, hoc eſt ἠσάμην quod ἤσθην. Item ἐγραψάμην, ἐφάμην, ἐδόμην, μέσα appellant, cum nihil ſignificent præter actum. hoc eſt enim ἐγραψάμην quod ἔγραψα, nec unquam dicitur * περιεγραψάμην. & hoc ἐφάμην quod ἔφην. hoc eſt ἐδόμην quod ἔδων. Ergo & illa quæ ſuperius diximus, φιλομαί σου, κήδομαί σου, ἱππάζομαι. μάχομαι, διαλέγομαι, περιβλέπομαι, δωροῦμαι, χαρίζομαι, ἔρχομαι, ἄγαμαι, cum actum ſolum ſignificent, μέσα tamen appellantur: licet his ſimilia Latini non communia, ſed deponentia nominent. Eſt & hæc Græcorum à Latinitate diſſenſio, quod cum Latini nunquam verbum commune dicant, niſi quod ſit ſimile paſſivo: Græci tamen quædam & activis ſimilia μέσα dixerunt, ut πέπηγα quod μέσον dicitur, & ſub activo ſono ſolam ſignificat paſſionem, hoc eſt enim πέπηγα quod πέπηγμαι. πέπληγα vero, ἀφ' οὗ τὸ πεπληγὼς ἀργεντὴν· καὶ κέκοπα, ἀφ' οὗ τὸ ἀμφοτέρω κεκοπὼς, tam de actu quam de paſſione dicuntur. Lectum eſt enim & πεπληγῶς σε, & πεπληγὼς ὑπό σου, πεπληγὼς ἀργεντὴν, καὶ ῥάβδῳ πεπληγυῖα. Similiter apud Latinos quædam modo neutra, modo fiunt deponentia, ut *labo labor*, *fabricor fabrico*, *ructo* & *ructor*. quod etiam Græci non ignorant, βουλεύομαι βουλεύω, πολιτεύομαι πολιτεύω.

[1] *Ita multa reperies in μαι deſinentia*] Videtur deeſſe membrum hoc, *quæ caſibus junguntur, & activam*, &c. *Opſopœus.*

De defectivis verbis.

TAm apud Græcos quam apud Latinos deficiunt verba in declinatione. Tribus enim modis dicunt verborum evenire defectum, aut intellectu exigente, aut literis non convenientibus, aut uſu deſiſtente. In primis duobus neceſſitati, in tertio vero reverentiæ obſequimur vetuſtatis. Intellectu deficiunt illa quæ dicuntur πεποιημένα, id eſt quæ ad ſimilitudinem ſoni alicujus expreſſa ſunt, ut λίγξε βιός, σίζε ὀφθαλμός, & ſimilia. In his enim verbis nec ulla perſona, nec modus declinationis quæritur. Literarum inconvenientia deficiunt, quotiens

quotiens verbum habet ante ω, μ vel μν. hæc enim ſecundum regulam ſuam proferri vel in παρακειμένῳ, ſeu ὑποτακτικῷ, vel in ἀορίστῳ, ſeu μέλλοντι non poſſunt, ut νέμω cum regulariter fieri debuiſſet νένεμκα, ἐνενέμκειν, quia non potuerunt hæ literæ convenire, interceſſit η, νενέμηκα, ἐνενεμήκειν. item ἐνέμφθην vel νεμφθήσομαι eandem ſumpſere literam propter euphoniam, ἐνεμήθην, νεμηθήσομαι. Item in tertia perſona ſingulari quæ τ habet in ultima ſyllaba, accepta ν facit pluralem, λέγεται λέγονται, μάχεται μάχονται. Verum κέκραγεται in plurali declinatione ν non potuit admittere, ideoque defecit. ſic ἔσταλται, ſic κέκοπται, & alia mille, & remedium de participio mutuata ſunt. Alia ſunt apud illos quæ conſuetudo deſtituit, ut omnia verba quæ deſinunt in νω, λανθάνω, ἀνθάνω, μανθάνω, quæ non niſi uſque ad præteritum imperfectum declinantur. Similiter quæ in σκω, γηράσκω, τελίσκω, γαμίσκω, πιπρώσκω. Nam quod legimus διδάξω, à themate eſt non διδάσκω, ſed διδάχω, cujus indicium eſt διδαχή. Item patiuntur quæ υω exeunt diſſyllabis majora, ὀμνύω ὄμνυμι, πηγνύω πήγνυμι, ῥηγνύω ῥήγνυμι. Similiter imperfectum præteritum non excedunt & quæ in εıω exeunt, ut ὀκνείω, γαμησείω, βρωσείω. necnon & quæ ex monoſyllabo per ἰῶτα geminantur, ut πρῶ πιπρῶ, βῶ βιβῶ, χρῶ κιχρῶ. Hæc omnia uſque ad imperfectum tempus poſſunt extendi, non plus. Apud Latinos deficiunt *inquam* & *ſum*. nam ſequentes perſonæ analogiam primæ perſonæ non ſervant. alterum enim facit *inquam*, *inquis*, *inquit*, alterum *ſum*, *es*, *eſt*. & illud quidem in reliquis omnibus defecit temporibus, *ſum* vero in aliud tranſit, ut tempora compleat, *eram*, *fui*, *ero*. Sunt quæ in prima ſolum perſona deficiunt, *ovas*, *ovat*; *ovo* enim lectum non eſt. Similiter *daris datur*. *Soleo* neſcit futurum. [1] *Verro* perfectum ignorat. *Genui* ex quo themate venit, nullus ſcit; [2] licet Varro dixerit *genunt*. Nec mirum. Nam & apud Græcos tam præterita invenies quam futura quæ præſenti careant, ἤνεγκα, ἔδραμον, οἴσω.

[1] *Verro perfectum ignorat*] Apud Senecam tamen in Dialogo de ſuperſtitione, *verſa templa* invenit Diomedes. *Pontan.*

[2] *Licet Varro dixerit genunt*] Varronis locus fortaſſis ex Andabatarum Satyra Menippæa, iſte: *Sed quod hæc loca aliquid genunt*. Arnobio obiter reddiderim, lib. 2. pag. 76. Ubi de animarum origine diſſerit; ita: *Atque ut exercerent, ut generent, ut percelebarent hæc mala.* vulgo eſt, *gererent*, quod à priore *exercerent*, qua notione vix abit. Sed dixit & infra Arnobius: *Mali eſſe conſcium generatoremque nullius*. Idem.

Explicit defloratio de libro AMBROSII MACROBII THEODOSII, [3] *quam* JOHANNES *carpſerat ad diſcendas Græcorum verborum regulas.*

[3] *Quam Johannes carpſerat*] Cenſet Pithœus eſſe hunc Johannem Scotum, virum illum Græcæ Latinæque linguæ peritiſſimum, qui Carolo imperatori coætaneus, & Dionyſii libros Latinos fecit. Meminerit quoque ejuſdem interpretationis in epiſtola quadam ad Carolum regem Pontifex Nicolaus. Suggeſſit Opſopœus.

Hic JOHANNES SCOTUS dictus ERIGENA, claruitque anno Domini 850. ſub Carolo filio Ludovici fratre Lotharii. Trithemius alium *Johannem Scotum* nominat qui claruerit ante eum ſub Carolo Magno an. circiter 800. Fuitque & poſt utrumque *Johannes Duns Scotus* anno Ch. 1308. ſub Alberto Imp. At Erigena iſte Græcæ linguæ peritiſſimus fuit, vertitque ut dictum, è Græco Dionyſium Areopagitam, teſte etiam quem diximus Trithemio. *Pont.*

Τὸ ῥῆμα ἐνεργητικὸν τῆς ὁριστικῆς ἐγκλίσεως κατὰ τὴν πρώτην συζυγίαν τῶν περισπωμένων.

ἐνεστῶτος.

ποιῶ,	ποιεῖς,	ποιεῖ·
ποιοῦμεν,	ποιεῖτε,	ποιοῦσι.

παρατατικοῦ.

ἐποίουν,	ἐποίεις,	ἐποίει·
ἐποιοῦμεν,	ἐποιεῖτε,	ἐποίουν.

παρακειμένου.

πεποίηκα,	πεποίηκας,	πεποίηκε·
πεποιήκαμεν,	πεποιήκατε,	πεποιήκασι.

ὑπερσυντελικοῦ.

ἐπεποιήκειν,	ἐπεποιήκεις,	ἐπεποιήκει·
ἐπεποιήκειμεν,	ἐπεποιήκειτε,	ἐπεποιήκεισαν.

μέλλοντος.

ποιήσω,	ποιήσεις,	ποιήσει·
ποιήσομεν,	ποιήσετε,	ποιήσουσι.

Imperativus ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ποίει,	ποιείτω·
ποιεῖτε,	ποιείτωσαν.

παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

πεποίηκε,	πεποιηκέτω·
πεποιήκατε,	πεποιηκέτωσαν.

ἀορίστου καὶ μέλλοντος.

ποίησον,	ποιησάτω·
ποιήσατε,	ποιησάτωσαν.

Conjunctivus, ὑποτακτικὸς, ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ἐὰν ποιῶ,	ἐὰν ποιῇς,	ἐὰν ποιῇ·
ἐὰν ποιῶμεν,	ἐὰν ποιῆτε,	ἐὰν ποιῶσιν.

Παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

ἐὰν πεποιήκω,	ἐὰν πεποιήκῃς,	ἐὰν πεποιήκῃ·
ἐὰν πεποιήκωμεν,	ἐὰν πεποιήκητε,	ἐὰν πεποιήκωσιν.

μέλλοντος.

ἐὰν ποιήσω,	ἐὰν ποιήσῃς,	ἐὰν ποιήσῃ·
ἐὰν ποιήσωμεν,	ἐὰν ποιήσητε,	ἐὰν ποιήσωσιν.

Optativus

Optativus ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

εἰ ποιοῖμι,	ποιοῖς,	ποιοῖ·
ποιοῖμεν,	ποιοῖτε,	ποιοῖεν.

παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

εἰ πεποιήκοιμι,	πεποιήκοις,	πεποιήκοι·
πεποιήκοιμεν,	πεποιήκοιτε,	πεποιήκοιεν.

ἀορίστου.

εἰ ποιήσαιμι,	ποιήσαις,	ποιήσαι·
ποιήσαιμεν,	ποιήσαιτε,	ποιήσαιεν.

Μέλλοντος.

εἰ ποιήσοιμι,	ποιήσοις,	ποιήσοι·
ποιήσοιμεν,	ποιήσοιτε,	ποιήσοιεν.

Infinit. ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ποιεῖν.

παρακειμένου & ὑπερσυντελικοῦ.

πεποιηκέναι.

ἀορίστου.

ποιῆσαι.

μέλλοντος.

ποιήσειν.

Excerptoris Monitio.

QUoniam Macrobius Theodosius librum de differentiis deque societatibus verborum utriusque linguæ, Græcæ scilicet atque Latinæ, composuit, in quo varie confuseque verborum regulas miscuerit; visum mihi est primo eundem ejusdem eodem quo ipse usus est ordine breviter deflorare, aliquando permutatis, sæpius eisdem quibus & ille utendo sermonibus: deinde singularum conjugationum regulas in quantum ex rationibus prædicti auctoris colligi potuerunt, exponere. In quibus si quis multanos prætermisisse perspexerit, sciat aliud non nostra desidia esse factum, sed quia de his quæ intacta videntur, aut ambiguam, aut nullam potuimus invenire rationis auctoritatem. Quædam tamen inseruimus, quæ nobis ex proportione aliorum verisimilia fieri visa sunt. Cum igitur Græci conjugationum suarum numerum denario contineant, verborum tamen omnium bina divisio est: aut enim περισπώμενα, id est in ea quæ ultimam circumflectunt, aut in βαρύτονα, hoc est penultimam gravem habentia, dividuntur. Addunt quidam tertiam speciem, quam * περισπωμένην vocant, id est acualem. habet enim, ut dicunt, acutum in ultima. Macrobius vero duas tantum species ostendit. Unam in his quibus, ut diximus, ultimam semper circumflexus tenet accentus, atque ideo περισπωμένη meruit appellari, quæ dum immutabiliter in penultima gravem teneat, nullum tamen in fine certum potest habere sonum. Denique barytona dicitur, id est tono extranea in ultima, non quia non habeat, sed quod certum stabilemque habere non possit. Aliquando namque gravatur, aliquando vero acuitur, nunquam tamen circumflectitur. Hoc etiam videtur non esse transeundum, quod cum quorundam auctoritas sola perispomena ipsiusque tertiæ speciei quam illi addunt verba ω naturaliter producto terminari contendat: barytona vero semper ο naturaliter correpto: Omnia Græcorum verba una eademque litera producta scilicet ω Theodosius finiri pronuntiet. Inde fit ut illorum finem accentus discernat, non tempus. Videtur quoque idem simili ratione velle, non tamen affirmare, omnia Latinorum verba rationalibus secundum Græcam formam ο producto concludi quam correpto, cum juxta pene omnes dichronum sit. Prima igitur species in tribus conjugationibus concludetur, in quibus circumflexus ultimam tamquam perpetuam possidet sedem. Secunda vero sex vel septem videtur comprehendere syzygias, quarum penultimas gravi accentu non dubitant naturaliter esse possessas. Quorum omnium regulas modo generales modo speciales, non tamen plene docendas esse promisimus. in qua tamen promissione lectorem præmonemus ne plus quærat, quia nec plus inveniet quam quæ pertinent ad declinationem conformationemque verborum, in quibus pene tota hujus libelli utilitas, si aliquantula quidem est, versatur. Hinc jam tractare incipientes, primo de perispomenis dicemus. quorum prima ω productum primæ personæ in εις diphthongum convertens, secundam efficit personam, ut φιλῶ φιλεῖς, ipsa autem secunda σίγμα sublato tertiam gignit, φιλεῖ. Notandumque quod omnes personæ

ſonæ ſingulares in hac conjugatione, ſicut & in aliis duabus ejuſdem ſpeciei, & æqualem ſyllabarum numerum teneant, & circumflexum ſemper in ultima cuſtodiant. Prima etiam pluralis à ſingulari prima egreditur, converſa ſcilicet ω in ȣ diphthongum adjecta ſyllaba μεν, φιλῶ φιλȣ͂μεν· ſecunda pluralis à tertia ſingulari addita τε, φιλεῖ φιλεῖτε· tertia vero pluralis à prima ejuſdem numeri naſcitur, mutata με in σι, φιλȣ͂μεν φιλȣ͂σιν. Sic igitur verbum activum præſentis temporis indicativi modi primæ conjugationis circumflexibilium flectitur, φιλῶ, φιλεῖς, φιλεῖ· pluraliter φιλȣ͂μεν, φιλεῖτε, φιλȣ͂σιν. Paſſivi quoque generis prima perſona ſingularis ab activa prima ſingulari fit converſo ω in ȣ & adſumpta μαι, φιλῶ φιλȣ͂μαι. ſecunda ſemper minor una ſyllaba quam prima invenitur, & in ηται definit, φιλȣ͂μαι φιλῇ. tertia vero à prima ejuſdem generis mutato μ in τ, & diphthongo ȣ in ει diphthongum converſa, φιλȣ͂μαι φιλεῖται, ſemperque prima & tertia æquaſyllabæ fiunt. Prima perſona pluralis à prima plurali activa abjecta ν, & addita θα, ubique fit, φιλȣ͂μεν φιλȣ́μεθα. ſecunda pluralis activa movet ταῦ ultimæ ſuæ in σίγμα & θῆτα, fitque paſſiva, φιλεῖτε φιλεῖσθε. tertia pluralis à tertia ſingulari paſſiva oritur addito ν ad τ, & penultima primæ perſonæ ſingularis ſervata, φιλεῖται, φιλȣ͂νται. Igitur paſſivi verbi declinatio ſic eſt, φιλȣ͂μαι, φιλῇ, φιλεῖται. pluraliter φιλȣ́μεθα, φιλεῖσθε, φιλȣ͂νται.

Syllabus Auctorum

QUI

MACROBIO

Nominatim laudati.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

V.

X.

INDEX
RERUM & VERBORUM
COPIOSISSIMUS.

Litera a *notarum priorem,* b *posteriorem columnam designat.*

A.

Albigerus

Anima

Apollo

B.

Bonæ

C.

 Civitates

D.

E.

F.

G.

H.

I.

Ignis

K.

L.

M.

Marsi

N.

Nundinarum

P.

Q.

R.

Rei

S.

T.

 Terenti

V.

X.

Y.

Z.

INDEX AUCTORUM

Qui in

NOTIS

Laudati, illustrati, vel emendati.

Ausonius

H.

I.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

S.

T.

F I N I S.

---

9 – 1 M